

Pingsályktunartillögur samþykktar.

1. Reykholt.

Á deildafundum 26. okt. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um framtíðarskipan Reykhólts
[23. mál] (A. 23).

Á 4. fundi í Sp., 31. okt., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 6. fundi í Sp., 7. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Benedikt Gröndal): Herra forseti. Við Íslendingar erum söguþjóð. Við þökkum forfeðrum okkar fyrir menningararf, sem er undirstaða sjálfstæðrar tilveru þjóðarinnar, tungu hennar og nútímamennningar og veigamestur þeirra verðmæta, sem móta líf hennar. Það er því að vonum, að Íslendingar sýni sögustöðum sínum ræktarsemi.

Nú er það svo, að forfeður okkar gátu ekki byggt eða kunnu ekki að byggja varanleg mannvirki, er standa mundu um aldir. Íslendingar hafa því reynt að gefa nokkrum sögustöðum sínum reisu með því að byggja á þeim, þótt seint sé, mannvirki eins og skóla, kirkjur eða aðrar slíkar stofnanir. Oft er deilt um staðsetningu, útlit eða innri skipan þessara húsa, en hitt virðist skynsamlegt, að tengja nútíma menningarstofnanir við fornar minningar og reyna þannig að styrkja böndin milli fortíðar og nútíðar.

Reykholt í Borgarfirði er meðal þeirra sögu- staða íslensku þjóðarinnar, sem hæst ber. Hann hefur þá sérstöðu, að þar er eitt af elztu mannvirkjum landsins, Snorralaus. Segja má, að mikið hafi verið gert fyrir Reykholt sem sögu- stað. Þar er myndarlegur kirkjustaður, og þar er einn af reisulegustu héraðsskólum landsins. Þar er trjágarður í skjóli myndarlegra bygginga, búsældarlegt umhverfi og snyrtibragur á flestu. Þar stendur Snorrallíkneski Wiegels í hlaði, myndarlegur vottur um ræktarsemi norsku þjóðarinnar.

Þegar Borgfirðingar ákváðu að byggja yfir alþýðuskóla sinn, sem verið hafði á Hvítarbakka um aldarfjórðungsskeið, voru þeir ein-

Alþt. 1956. D. (76. löggjafarþing).

huga um staðarval. Þeir vildu hafa hið nýja skólahús í Reykholti. Þeir lögðu mikið af mörkum til byggingarinnar og nutu til þess góðrar aðstoðar þáv. menntmrh. Þarna var byggt af miklum stórhug, enda var hátíð í héraði, þegar skólinn var vígður. Er það í frásögu fært, að ræðuhöld hafi staðið til kl. 2 á nóttu, síðan hafi verið dansað fram undir morgun.

Þetta gerðist haustið 1931, og geta þeir menn, sem þá tíð muna vel, gert sér í hugarlund, hversu húsakynni öll í Reykholti báru þá af því, sem almenningur átti við að búa í landinu. Skólasalir voru rúmgóðir og hlýir, hitaðir með hveravatni. Þar var einnig rafmagn frá rafstöð, sem byggð hafði verið í samvinnu við tvo grannbændur. Þá voru þetta lífsgæði, sem voru sjaldgæfari en þau eru nú á dögum.

Það er viðeigandi á menntasetrum slíkra sögustaða, að húsakynni og aðbúð öll sé a. m. k. sambærileg við það, sem almennt gerist í landinu. Helzt þyrfti þar að vera örlítið hærri til lofta og víðara til veggja til að skapa einhverja reisu í samræmi við helgi staðarins. Í þessum efnum hefur Reykholtsskóli nú orðið aftur úr. Húsakynni skólans eru aldarfjórðungsgömul og bera þess merki, að byggingartækni þeirra tíma var ekki sambærileg við það, sem nú gerist. Nú brýzt regn inn í húsið, svo að einn fegursti salur þess er ónothæfur og húsmunir íbúanna eru engan veginn óhultir fyrir vætu. Leikfimis- húsið, þar sem hátíð var haldin við vígslu skólans, er nú svo óþétt, að þar verður stundum kennslufall vegna veðra. Þrengsli eru svo mikil í heimavist, að óviðunandi verður að telja, og fleira skortir á æskilega aðbúð. Má verða ljóst af öllu þessu, þótt fleira sé ekki talið, að það er kominn tími til meiri háttar viðgerða og endurbyggingar í Reykholti.

Þegar slíkar endurbætur verða gerðar, en það getur ekki dregið lengi, þarf að hugsa til samarnotkunar þessara mannvirkja í Reykholti og skipuleggja hana í fullu samræmi við anda staðarins. Er hægt að hafa þar sumarheimili fyrir listamenn, vísindamenn og fræðimenn? Væri ekki ánægjulegt fyrir ýmis fjöldasamtök í landinu að halda þar ráðstefnur sínar og fundi að sumrinu til? Er hægt að halda í Reykholti orlofsnámskeið fyrir hinar vinnandi stéttir í landinu, verkamenn, bændur, sjómenn eða

iðnaðarmenn? Er ekki hægt að taka svo á móti æskufólki þar, að það komist í örlítið meiri snertingu við fortíð og menningararf þjóðarinnar en það á að venjast?

Þessum hugmyndum er varpað hér fram til umhugsunar. Þetta er eitt af því, sem við flm. þessarar till., sem hér er til umr., teljum æskilegt að athugað verði í samræmi við heildarmynd og framtíð Reykholts. Til efni þess, að till. er nú flutt, er 25 ára afmæli Reykholts-skóla.

Það var fleira, sem fæddist í þeirri áhugaöldu, sem þá fór um héraðið. Stofnað var Snorrasafn, sem átti að verða fullkomið safn Snorra-bókmennta. Það mundi auka verulega gildi staðarins fyrir fræðimenn og listamenn, sem þangað mættu gjarnan sækja, auk þeirra nemenda, sem stunda nám við skólann um vetur. Snorrasafn hefur eigi náð hinum upprunalega tilgangi sínum, og mætti það verða eitt þeirra athugunarefna, sem till. fer fram á, hvað gera megi fyrir safnið í framtíðinni.

Byggð umhverfis Reykholt hefur aukizt nokkuð síðari ár og þarf að aukast enn, því að skólinn er fátækur af kennarabústöðum. Er því brýn nauðsyn að íhuga heildarskipulag alls staðarins og byggja í framtíðinni eftir vandlega undirbúnu og hugsuðu skipulagi. Sjálfsagt virðist að halda hinum ytra svip skólabyggingarinnar og gæta fyllsta samræmis í öllum frekari framkvæmdum. Af því, sem hér hefur verið sagt, má ljóst verða, að ærin verkefni blasa við í Reykholti og tímabært er að íhuga vandlega alla framtíð staðarins.

Ég vil leggja á það áherzlu, hversu mikils vert það er fyrir staðinn, að þar er blómlegur héraðsskóli, vel rekinn og vinsæll, enda aðsókn að honum mikil. Það er í fyllsta samræmi við virðingu og aðbúð Reykholts í heild, að vel sé við skólann gert, enda hlýtur hann að verða hér eftir sem hingað til sá höfuðminnisvarði, sem þjóðin reisir yfir fortíð Reykholts.

Það er von flm., að hæstv. Alþingi vilji sýna Snorra þann vinarhug að samþykkja tillögu þessa og þannig verði stigið fyrsta skrefið til endurbyggingar Reykholtsstaðar. Vil ég svo leggja til, að till. verði vísað til allshn.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 29 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 25. fundi í Sp., 6. febr., var fram haldið einni umr. um till. (A. 23, n. 209).

Frsm. (Benedikt Gröndal): Herra forseti. Eins og prentað álit nefndarinnar ber með sér, hefur orðið samkomulag í n. um að mæla með samþykkt þessarar till. með þeirri brtt., sem gerð er á þskj. Breytingin er á þá leið, að inn í till. bætist, að það, sem hún fjallar um, verði gert í samráði við hlutaðeigandi skólanefnd og sýslunefndir.

Ástæðan til þessarar breytingar er sú, að báðir þessir aðilar geta haft nokkuð með málefni þessa staðar að gera, og n. telur því eðlilegt,

að til þeirra sé leitað um málið. Væntir n. þess, að hæstv. Alþ. sjái sér fært að samþykkja tillöguna, og þarf ekki að hafa fleiri orð um hana.

ATKVGR.

Brtt. 209 samþ. með 28 shlj. atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 29 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 30 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 218).

2. Endurskoðun hjúkrunarkvinnalaga.

Á deildafundum 1. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um endurskoðun hjúkrunarkvinnalaga og laga um Hjúkrunarkvinnaskóla Íslands [31. mál] (A. 31).

Á 6. fundi í Sp., 7. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 9. fundi í Sp., 14. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Alfreð Gíslason): Herra forseti. Ég þarf ekki að hafa langt mál um till. þá, sem hér liggur fyrir. Með henni er stefnt að því að finna leiðir til að bæta úr mikilli eklu á faglærðu hjúkrunarliði í landinu, eklu, sem hefur lengi ríkt hér og verður stöðugt tilfinnanlegri.

Á meðan sjúkrahús voru fá og smá og sjúkrahjálpin að mestu einskorðuð við heimilin og heimilislæknana, gætti þessa skorts lítils, en nú er hann fyrir löngu orðinn áberandi og til vandræða.

Með hverju nýju sjúkrahúsi aukast vandkvæðin á að fá lærðar hjúkrunarkonur til starfa. Á seinustu árum hafa allmörg ný sjúkrahús verið tekin í notkun víðs vegar í landinu. Á Akureyri var stór og vandaður spítali byggður fyrir fáum árum í stað hins gamla, er orðinn var of lítill.

Á Akranesi og í Keflavík hafa verið reist ný sjúkrahús, og hið sama hefur nýlega orðið í Neskaupstað og á Blönduósi. Nýr spítali er tekin til starfa í húsakynnum heilsuverndarstöðvar Reykjavíkur. Hjúkrunarspítali í Hafnarfirði hóf starfsemi fyrir fáum árum, og elliheimilið Grund í Rvík stækkaði nýlega sína sjúkradeild að miklum mun með nýbyggingu. Loks hafa tvö fávitaðeli tekið til starfa eigi alls fyrir löngu. Það er augljóst mál, að slík aukning á sjúkrahúsrými hlýtur að krefjast aukins hjúkrunarliðs, ef vel á að fara. Þetta hefur þó ekki fylgt að. Skortur á faglærðum hjúkrunarkonum var fyrir, en hann hefur þó aukizt um allan helming síðustu árin.

Forráðamenn sjúkrahúsa og hæla eiga í stöðugu stríði vegna skorts á hæfu hjúkrunarliði. Langtímum saman verða þessar stofnanir að

vera án tilskilins og nauðsynlegs fjölda hjúkrunarkvinnna. Títt verða þær að bjargast við ófaglært hjálparlið að einhverju leyti, og það þykir hátíð, þegar tekst að fá erlendar hjúkrunarkonur, ókunnugar öllu hér og mállaasar.

Í einu sjúkrahúsi í nágrenni Reykjavíkur er nú sem stendur þriðjungur hjúkrunarliðsins útlendur. Annar þriðjungur er ófaglærður, svo að þar er aðeins þriðji hlutinn fullnuma íslenskar hjúkrunarkonur. Á einu stærsta hæli landsins eru erlendar hjúkrunarkonur að staðaldrí i yfirgnæfandi meiri hluta. Þær koma og fara á hálf til eins árs fresti. Á þessu hæli gegna nokkrar ljósmæður störfum hjúkrunarkvinnna, en fullnuma íslenskar hjúkrunarkonur eru aðeins örfáar. Slíkt ástand skapar mikla erfiðleika, og þeir erfiðleikar bitna harðast á sjúklingunum. Stundum hefur legið við borð, að loka yrði hælum vegna vöntunar á hæfu hjúkrunarliði, og veit ég tvö nýleg dæmi þess.

Í öllum sjúkrahúsum og hælum, smáum og stórum, í Reykjavík og utan hennar, gætir þessara erfiðleika meira eða minna. Þaðan berast stöðugar kvartanir um skort á hjúkrunarliði. Þessir erfiðleikar hljóta enn að fara vaxandi, nema gripið verði til skjótra ráða.

Nú er verið að framkvæma mikla stækkun landsspítalans, og hafin er bygging mikils og veglegs bæjarspítala Reykjavíkur. Elliheimili sjómanna má heita fullgert og tekur vafalaust bráðlega til starfa. Stækkun fávítahælisins í Kópavogi er aðkallandi nauðsyn, og ekki er ólíklegt, að sjúkrahús Suðurlandsundirlendis verði reist í náninni framtíð. Með hverri þessara stofnana vex enn og aftur þörfin fyrir fjölgun í stétt hjúkrunarfólks. Þá hefur og vaxandi starfsemi á sviði heilsuverndar drjúgum dregið til sín hjúkrunarlið. Sú starfsemi mun ekki standa í stað á næstu árum, heldur aukast og þannig heimta aukinn fjölda hjúkrunarkvinnna til sinnar þjónustu.

Fyrir fáeinum árum var rækilega á það bent af ábyrgum aðilum, að til lítils væri að byggja sjúkrahús, ef ekki fengist hæft hjúkrunarlið til að starfa við þau. Þá var bent á þá leið til úrbóta að stækka hjúkrunarkvinnaskólann verulega, svo að unnt yrði að veita fleiri nemendum viðtöku. Sú stækkun er nú komin í framkvæmd að nokkru leyti. En jafnskjótt og það er orðið eða fyrr verður öllum kunnugum það ljóst, að stækkunin ein muni aldrei geta leyst vandann. Stækkun þessa skóla var vissulega nauðsynleg og táknar framfaraspor, en það þarf að gera fleira. Svo mikil eru vandræðin á þessu sviði. Það verður að finna fleiri leiðir. Hjá því verður ekki komið. Aðrar þjóðir búa einnig við skort í þessum efnum. Hafa sumar þeirra þegar stigið spor í þá átt að leysa vandann. Er ein leiðin sú að kenna konum frumatriði hjúkrunar og gera þær síðan að eins konar aðstoðarhjúkrunarkonum. Önnur hugsanleg leið er, að hjúkrunarnáminu yrði skipt í tvo hluta, fyrri og síðari hluta, þannig að þær konur, sem aðeins hefðu lokið fyrri hluta námsins, mættu starfa undir stjórn og eftirliti fullnuma hjúkrunarkvinnna, en gætu

síðar, ef þær staðnæmdust í starfi, átt þess kost að fá lokið síðari hluta.

Á það má minna, að ein meginorsökin til hjúkrunarkvinnaskortsins er sú, að margar þeirra giftast og hverfa frá starfi að nýloknu löngu og ströngu námi. Er reiknað með, að tæpur helmingur hjúkrunarkvinnna giftist um þær mundir, er þær ljúka prófi, eða stuttu eftir. Þess vegna hefur sums staðar verið reynt að bæta úr skortinum með því að breyta svo til um starfshætti á spítölum, að giftum hjúkrunarkonum yrði mögulegt að starfa þar einhvern lítinn hluta dags.

Ég hef hér aðeins tæpt á nokkrum möguleikum til úrbóta, en fer ekki fleiri orðum um það efni, enda er það ekki á dagskrá.

Skorturinn er staðreynd, og úr honum verður að bæta. Því einu er slegið föstu í till, sem fyrir liggur. Hvort lagabreytinga gerist þörf, er undir því komið, hver ráð verða tekin síðar. Ösennilegt þykir mér ekki, að talin verði þörf einhverra breytinga á þeim lögum, sem þessi mál snerta, en slíkt biður síns tíma. Að þessu sinni tel ég vel farið, ef hið háa Alþingi samþykkir till. þá, sem nú er til umræðu. Hún felur aðeins í sér vilja um athugun og ábendingar. Skal ég svo ekki hafa um þetta fleiri orð, en legg til, að umr. verði frestað og till. vísað til hv. allshn.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 30 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 25. fundi í Sp., 6. febr., var fram haldið einni umr. um till. (A. 31, n. 210).

Frsn. (Björn Jónsson): Herra forseti. Till. sú til þál., sem hér liggur fyrir á þskj. 31, er efnislega á þá lund, að Alþingi feli ríkisstj. að láta fram fara endurskoðun á lögum nr. 27 frá 19. júní 1933, svonefndum hjúkrunarkvinnalögum, og einnig á lögum nr. 76 frá 20. des. 1944, um Hjúkrunarkvinnaskóla Íslands, með sérstöku tilliti til þess að fá bætt úr tilfinnanlegum skorti á starfandi hjúkrunarkonum í landinu, og að niðurstöður umræddrar rannsóknar og till. til úrbóta verði lagðar fyrir næsta reglulegt Alþingi.

Með till. er því á engan hátt slegið föstu, á hvern hátt lögumum verði breytt í þeim tilgangi að ráða bót á þeim stórfelldu vandræðum, sem flest eða öll sjúkrahús og hæli í landinu eiga við að etja vegna skorts á vel menntuðu starfslíði, heldur einungis gert ráð fyrir, að ríkisstj. feli hinum færustu og kunnugustu mönnum að bera saman ráð sín og gera till. um breytingar á lögumum að athugun lokinni.

Í greinargóðri og ýtarlegri framsöguræðu um þáltill. þessa gerði flm., hv. 1. landsk., svo skilmerkilega og rækilega grein fyrir því vandamáli, sem hér ræðir um, að ég tel litla þörf á að bæta þar við. Hann sýndi þar fram á, að þau stórvirki, sem unnin hafa verið og verið er að vinna í heilbrigðismálum þjóðarinnar, m. a. með byggingu fullkominnna sjúkrahúsa og

hæla, eru raunverulega sett í hættu og geta ekki svarað tilgangi sínum, ef okkur tekst ekki jafnframt að leysa það verkefni að skipa allar stofnanir heilbrigðisþjónustunnar starfshæfu hjúkrunarliði. Hann benti á, að legið hefði við borð, að loka yrði hælum vegna skorts á starfslíði, en annars staðar væri ástandið slíkt, að starfsemiinni væri haldið gangandi með hreinum vandræðaúrræðum, svo sem þeim að ráða jafnvel að meiri hluta erlendar hjúkrunarkonur og að verulegu leyti ófaglærðar konur til starfa. Mega víst allir sjá, að slíkt ástand skapar ótrúlega erfiðleika, og það sem verst er: kemur harðast niður á þeim, sem sízt skyldi, þ. e. a. s. hinum sjúku og hjálparvana, sem eiga líf sitt og heilsu undir þekkingu, hæfni og alúð hjúkrunarliðsins. Þetta leiðir einnig af sér, að gildandi lög frá 19. júní 1933, hjúkrunarkvinnalög, eru í reyndinni aðeins pappírslög orðin, en þar er svo fyrir mælt, að ekki megi ráða til sjálfstæðra hjúkrunarstarfa við sjúkrahús, ellheimili, barnahæli og skóla aðrar en fullnuma hjúkrunarkonur, sem stundað hafa nám í Hjúkrunarkvinnaskóla Íslands í þrjú ár auk 8—12 vikna forskóla.

Að sjálfsögðu verður það að teljast vafasamt, hvort unnt sé að fullu og öllu að ráða bót á hjúkrunarkvinnaskortinum í landinu að þeirri leið einni að breyta gildandi lögum, sem hér skipta máli, enda þótt athyglisverðar ábendingar hafi komið fram um það efni, m. a. frá hv. flm. þessarar þáttill., svo sem að lög-gilt verði tvenns konar nám, annað skemmra fyrir aðstoðarhjúkrunarkonur, en hitt lengra fyrir þær, sem meiri ábyrgð og yfirstjórn ættu að hafa, og fleira, sem á hefur verið minnzt. En sjálfsagt virðist, að ýtarleg rannsókn og athugun hinna hæfustu manna verði látin fram fara í því efni, svo sem þáttill. ákveður, ef samþykkt verður. Eðlilegt virðist og, að athugað sé, hvort ekki væri æskilegt eða nauðsynlegt að stofnsetja annan hjúkrunarkvinnaskóla við eitthvert hinna fullkomnu sjúkrahúsa úti á landsbyggðinni, ef verða mætti til þess að örva aðsókn að þessum starfa eða til að fullnægja eftirspurn eftir skólavist, ef hún er meiri en unnt er að fullnægja, en svo mun nú hafa verið um nokkurt skeið.

Eitt höfuðvandamál í þessu sambandi virðist nú vera það, með hvaða hætti unnt sé að sporna við því, að mikill hluti hjúkrunarkvinnna hverfi frá starfi þegar að námi loknu. Vafalaust kemur þar margt til, þótt trúað gæti ég, að léleg launakjör ættu þar sinn stóra þátt. Gefur það auga leið, að starfi hjúkrunarkvinnna muni ekki sérlega eftirsóknarverður frá efnahagslegu sjónarmiði séð, a. m. k. ef þær verða að loknu meira en þriggja ára námi að lúta lélegri launakjörum en tíðkanleg eru við störf, sem krefjast enngar sérmenntunar. Þetta hlýtur og að leiða til þess, að lærðar hjúkrunarkonur, sem giftast og stofna heimili, en þær eru að sjálfsögðu margar, sjái sér engan hag í eða möguleika á að stunda hjúkrunarstörf jafnhliða heimilisförsjá.

Til þessa alls og margs annars ber að taka tillit við endurskoðun hjúkrunarkvinnalaga og

laga um Hjúkrunarkvinnaskóla Íslands, en sú endurskoðun krefst viðtækari þekkingar á öllum aðstæðum en unnt er að ætla, að þingmenn hafi til að bera. Því er rétt að hefja undirbúninginn að lausn vandans með þeim hætti, sem þáttill. gerir ráð fyrir.

Allshn. hefur rætt till. á tveim fundum. Hún hefur leitað um hana umsagnar landlæknis, og hefur hann upplýst, að skólanefnd Hjúkrunarkvinnaskóla Íslands vinni nú að endurskoðun löggjafarinnar um þann skóla, og kynni það að flýta lausn málsins.

Að athugun sinni lokinni leggur n. til, að till. verði samþ. óbreytt, eins og nál. á þskj. 210 ber með sér.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 219).

3. Kjörbréf varaþingmanns.

Á 27. fundi í Sp., 9. febr., var útbýtt:

Till. til þál. um kjörbréf varaþingmanns [108. mál] (A. 229).

Á sama fundi var till. tekin til meðferðar, hvornig ræða skyldi.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 20 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: PP, PP, SE, AG, ÁP, ÁkJ, AB, BG, BSt, BjörnJ, GeirG, FS, HÁ, HS, HV, HermJ, KGuðj, KK, PZ, EmJ.

PO, RH, SÁ, BBen, BÓ, JóhH, JK, ÓTh greiddu ekki atkv.

24 þm. (SB, SÓÓ, SkG, StgrSt, SvBH, BjörgJ, EOI, EirP, EystJ, FP, GíslG, GÍG, GJóh, GTh, GPB, HG, IngJ, JJós, JPálm, JS, KJJ, LJós, MJ, ÓB) fjarstaddir.

Till. frá 1. þm. Reykv. (BBen) um, að hafðar skyldu tvær umr. um till., felld með 20:8 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: PO, RH, SÁ, BBen, BÓ, JóhH, JK, ÓTh. nei: PP, SE, AG, ÁP, ÁkJ, AB, BG, BSt, BjörnJ, GeirG, FS, HÁ, HS, HV, HermJ, KGuðj, KK, PZ, PP, EmJ.

24 þm. (SB, SÓÓ, SkG, StgrSt, SvBH, BjörgJ, EOI, EirP, EystJ, FP, GíslG, GÍG, GJóh, GTh, GPB, HG, IngJ, JJós, JPálm, JS, KJJ, LJós, MJ, ÓB) fjarstaddir.

Forseti lýsti yfir samkv. þessum úrslitum, að um till. yrði höfð ein umr.

Á 28. fundi í Sp., 11. febr., var till. tekin til einnar umr.

Forsrh. (Hermann Jónasson): Herra forseti. Till. til þál., sem liggur hér fyrir, er að efni til þannig, að fyrir henni hefur komið fram meirihlutavilji á Alþingi. Ýmsir af þm., sem greiddu atkv. gegn þeirri till., sem meiri hl. kjörbréfa-

nefndar bar fram í þessu máli fimmtud. 7. febr., gerðu þá grein fyrir atkv. sínu, að þeir teldu, að 4. maður á lista Alþfl. í Reykjavík við síðustu alþingiskosningar ætti að fá kjörbreéf, en það væri yfirkjörstjórnar, en ekki Alþingis að gefa það kjörbréf út. Hins vegar töldu þeir till., eins og hún lá þá fyrir, þannig orðaða, að hana yrði að skilja sem kjörbréf frá Alþingi Eggert Þorsteinssyni til handa.

Bréf yfirkjörstjórnar til Alþingis í þessu máli hljóðaði þannig:

„Yfirkjörstjórn taldi ekki fært, með hliðsjón af 31. gr. stjórnarskrárinnar, sbr. 117. gr. kosningalaganna, að gefa út formlegt kjörbréf til Eggerts Þorsteinssonar, og tilkynnti hún þá flokksforustu Alþfl. þessa niðurstöðu. En þar sem kjörinn þm. flokksins hér í Reykjavík, Haraldur Guðmundsson, er í þann veginn að hverfa af landi burt, en enginn varamaður fyrir hann, þá telur yfirkjörstjórnin rétt, svo sem mál þetta horfir nú við og með hliðsjón af 46. gr. stjórnarskrárinnar, að senda málið til hins háa Alþingis og að það taki ákvarðanir um það, hvort Eggert G. Þorsteinsson geti talizt löglega kosinn varaþingmaður fyrir Alþfl. fyrir yfirstandandi kjörtímabil.“

Eins og bréfið ber með sér, telur yfirkjörstjórn sér ekki fært, með hliðsjón af 31. gr. stjórnarskrárinnar, að gefa út formlegt kjörbréf til Eggerts Þorsteinssonar, nema fyrir liggi vilji Alþingis fyrir því. Vel má því skilja þetta bréf kjörstjórnarinnar svo, að hún telji það óformlegt kjörbréf til Eggerts Þorsteinssonar, sem eigi að teljast fullgilt, ef Alþ. leggi samþykki sitt á það. Það er a. m. k. erfitt að skilja orðin, að hún treysti sér ekki til að gefa út formlegt kjörbréf, á annan hátt. En eins og fyrr segir, eru ýmsir, sem eru þeirrar skoðunar, að Alþfl. eigi rétt á því, að Eggert Þorsteinsson fái kjörbréf, mótfallnir því formi, að Alþ. staðfesti þetta óformlega kjörbréf yfirkjörstjórnar, en vilja í þess stað, að yfirkjörstjórn gefi út, eftir að Alþ. hefur látið í ljós vilja sinn í málinu, kjörbréf til Eggerts Þorsteinssonar.

Þetta er sá ágreiningur um formið, sem komið hefur fram í málinu, og til þess að taka tillit til hans er till. borin fram í þessu nýja formi. En spurningin er þá um það, hvort till. þessi eigi við eðlileg rök að styðjast, en það hefur, eins og kunnugt er, verið dregið í efa af ýmsum. En það, sem yfirkjörstjórn virðist hafa sett fyrir sig, er orðalag 31. gr. stjórnarskrárinnar. Þess vegna telur yfirkjörstjórn sig vera í vafa um atriðið. En ef ætti að binda sig við orðalag 31. gr. stjórnarskrárinnar svo einstrengislega, hafa menn þá athugað, hve mörgum öðrum atriðum kosningalaganna og stjórnarskrár þarf að ganga gegn til þess að fullnægja þessum skilningi á 31. gr.? Í 31. gr. stjórnarskrárinnar segir orðrétt:

„Á Alþingi eiga sæti allt að 52 þjóðkjörnir þingmenn, kosnir leynilegum kosningum, þar af a) 8 þingmenn í Reykjavík. Kosning þeirra er hlutbundin. Jafnmargir varamenn skulu kosnir samtímis og á sama hátt.“

Samkv. þeirri niðurstöðu, sem varð í kosning-

unum 1956, eiga að réttu lagi að sitja 52 menn á Alþingi og þar af 8 menn hér í Reykjavík, til þess að fullnægt sé ákvæðum 31. gr. stjórnarskrárinnar. Í þessari sömu gr. stjórnarskrárinnar segir:

„Deyi þingmaður kosinn í einmenningskjördæmi eða fari frá á kjörtímanum, þá skal kjósa þingmann í hans stað fyrir það, sem eftir er kjörtímans.“

Við skulum nú athuga öll þessi ákvæði að eins lítils háttar. Litum fyrst á ákvæðið um kosningu varaþingmanns. Þegar ákvæðið er athugað, er auðsætt, að þegar talað er um, að jafnmargir varamenn skuli kosnir samtímis og á sama hátt og þingmenn í Reykjavík, er átt við og undirstrikað, að þetta gerist í sömu kosningunni. Ákvæðið, að kosið skuli upp í einmenningskjördæmum, ef þm. falli frá eða segi af sér, er auðvitað við það miðað, að kosningar, þar sem meirihlutaniðurstaða ræður úrslitum, geti farið fram hvenær sem er undir sömu kringumstæðum og við sömu aðstæður fyrir frambjóðendur og þegar hinar reglulegu kosningar fara fram. Varaþingmenn, sem kosnir eru til þess að taka sæti aðalmanna í kjördæmum, þar sem kosið er hlutbundinni kosningu, eru beinlínis til þess kosnir, að ekki þurfi uppkosning að fara fram, þó að þm. forfallist, og það er af þeirri ástæðu, að lítt framkvæmanlegt eða óframkvæmanlegt er að láta kosningu fara fram undir sömu aðstæðum og reglulegar kosningar, nema með því móti, að allir þingmenn og varamenn í hlutaðeigandi kjördæmi segi af sér og kosningar fari fram að öllu leyti að nýju í kjördæminu. Kosning á einum þingmanni í Reykjavík, eins og hv. 1. þm. Reykv. hefur stungið upp á, er alveg fráleit, styðst hvorki við ákvæði stjórnarskrár né kosningalaga og væri auk þess algerlega ólýðræðisleg, eins og hver maður sér.

Tökum þetta mál, sem þál. er fram borin til þess að leysa, til meðferðar sérstaklega. Hugsanlegt er vitanlega, að enginn varamaður komi í staðinn fyrir Harald Guðmundsson alþm. En ég býst við, að fáir menn séu í vafa um, að það er ekki líklegt, að sá hafi verið tilgangur löggjafans, að þannig yrði með farið undir slíkum kringumstæðum, enda kemur það í bága við það, að 52 menn eiga að sitja á Alþingi og 8 þm., en ekki 7, fyrir Reykjavík. Það kemur einnig í bága við það ákvæði kosningalaganna, sbr. ákvæði 117. gr., að þingmaður kosinn í hlutbundnum kosningum skuli alltaf hafa varamann. — Önnur leið er sú að hugsa sér uppkosningu, eins og ég hef minnst á áður. En ég fæ ekki með bezta vilja séð, hvar þeir menn, sem telja sér skylt að skýra 31. gr. stjórnarskrárinnar mjög þröngt, finna þau ákvæði í stjórnarskránni eða kosningalögum, sem heimila kosningar undir þessum kringumstæðum. Og það væri fróðlegt að fá að heyra frá þeim, hvernig þeir hugsa sér að fá þeim kosningum komið fyrir í Reykjavík.

Ég er þess vegna ekki í neinum vafa um það, að ein eðlilegasta lögskýringin er sú, að þegar varamaður segir af sér, fellur frá, missir kjörgengi eða lætur af öðrum ástæðum af starfi

sem varabíngmaður fyrir fullt og allt, þá er rétt, að næsti maður á listanum taki hans sæti. Með því er fullnægt þeim ákvæðum stjórnarskrár, að rétt tala þingmanna er á þingi, rétt tala þingmanna fyrir Reykjavík, aðeins einn varamaður hverju sinni og fullnægt þeim rétti flokkanna, sem þeim var áskilinn í áður nefndri 117. gr., þar sem svo er kveðið á, að þeir hafi rétt til jafnmargra varabíngmanna og þingmenn þeirra eru í kjördæminu, þar sem kosið er hlutbundinni kosningu, — rétti, sem þingflokkarnir verða ekki sviptir með því, að fyrsti varamaður þeirra forfallist eða segi af sér.

Það hefur verið mikið notað sem rök í þessum málum, að þessi lögskýringaraðferð sé ekki heiðarleg gagnvart kjósendum. Með þessum hætti viti kjósendurnir ekki, hvern þeir hafi kosið. Fyrir þá, sem beita þessum rökum, er fróðlegt að athuga m. a. ákvæði 128. gr. kosningalaganna. Þar eru ákvæði um það, hverjir frambjóðendur þingflokka hafi hlotið uppþótarþingsæti, og skal hér ekki um það rætt, en í niðurlagi greinarinnar segir orðrétt:

„Skorti nú á, að eftir sé á lista þingflokks tvöfalt fleiri nöfn en listanum hafa hlotnast uppþótarþingsæti, nefnir hlutaðeigandi flokksstjórn til menn, sem koma næst á listann, eftir því sem til þarf til viðbótar á listann, og skal veita henni hæfilegan frest til þess. Þeir, sem nú standa efstir á landslista hvers þingflokks, hafa náð kosningu sem landskjörnir þingmenn, svo margir af hverjum landslista sem hlutaðeigandi þingflokk hafa hlotnast uppþótaræti.“

M. ö. o.: Ef ekki eru nægilega margir á lista þingflokks, getur flokksstjórnin tilnefnt menn á listann, sem hljóti rétt til setu á Alþingi. Og með þetta ákvæði kosningalaganna fyrir framán sig telja sumir menn það eðlilegustu lögskýringuna, að aldrei hafi verið kosinn nema einn varamaður fyrir hvern þm., sem kosinn er í Reykjavík, þó að þeir geti ekki bent á neina lögskýringarleið til eðlilegrar lausnar í málinu. En þeir visu menn, sem halda því fram, að skv. 31. gr. stjórnarskrárinnar hafi aldrei verið kosinn nema einn varamaður fyrir hvern þm. kosinn í Reykjavík og samtímis, virðast ekki hafa athugað ákvæði 117. gr. til hlítar. Þar stendur:

„Varamennina á hverjum lista skal tilnefna á sama hátt sem aðalmennina, þannig að þeir eru tilnefndir sem varamenn, sem hæstar atkvæðatölur hafa, næst á eftir þeim, sem þingmannskjöri hafa náð. Nú hreppir varabm. af lista í kjördæmi, þar sem kosið er hlutbundnum kosningum, uppþótarþingsæti, og skal yfirkjörstjórn sú, er í hlut á, þá koma saman að nýju og gefa næsta frambjóðanda á þeim lista, ef til er, kjörbréf sem varabíngmanni.“

Þeir, sem halda sig að hinni íhaldssömu lögskýringu á 31. gr., þ. e., að aldrei hafi verið kosinn nema einn varamaður samtímis í Rvík, geta þá heldur alls ekki komið hjá því að álíta þessi ákvæði 117. gr. brot á ákvæðum 31. gr. stjórnarskrárinnar. Sá varamaður og sá eini varamaður, sem Alþfl. á heimtingu á samkv. hinni kynlegu lögskýringu, er annar maður á lista Alþfl., Gylfi Þ. Gíslason, því að eftir kenningu þeirra ætti að vera óheimilt þrátt fyrir

ákvæði 117. gr., að annar maður taki það varamannssæti. En ef þeir fallast á það, að ákvæði 117. gr. stríði ekki gegn stjórnarskránni og að Gylfi Þ. Gíslason megi samkv. þeim ákvæðum, þrátt fyrir það að hann hafi verið kosinn sem varamaður, hverfa úr því sæti og taka sæti sem landsk. þm., en þriðji maður taka varasætið, þá eru þeir auðvitað búnir að brjóta niður þá kenningu, sem þeir byggja allt málið á, og þá erum við jafnframt komnir inn á þá leið, sem beinir okkur inn á hina réttu götu í þessu máli. Þrátt fyrir ákvæði 31. gr. stjórnarskrárinnar heimilar 117. gr., að varamaður, í þessu tilfelli Gylfi Þ. Gíslason, viki úr sæti og taki sæti sem uppþótarþingmaður, og „næsta frambjóðanda á þeim lista, ef til er, beri kjörbréf sem varabíngmanni“. Og fyrst þessar reglur eru talðar gilda í lögum, er náttúrulega ekkert eðlilegra en að sömu reglur séu framkvæmdar, ef næsti varamaður segir af sér eða forfallast á sama hátt og sá fyrsti. Og löggjöfnun liggur raunverulega alveg í augum uppi.

Ég tel því óþarft að ræða um þetta atriði frekar. Það liggur í augum uppi, að Alþýðuflokknum beri þetta sæti og Eggert Þorsteinson eigi að fá kjörbréf.

En það er annað atriði, sem gert hefur verið mjög að umræðuefni hér á Alþingi og í blöðum Sjálfstfl. Heilsíðufyrirsögn hefur birt um það, að ég gerði kjörbréfanefnd þau boð, að ég mundi leggja fram á Alþingi frv. til laga, sem skæri nánar úr um þetta atriði.

Ég tel þetta að visu, eins og ég hef sýnt fram á, lögskýringatriði, sem Alþingi geti greitt úr og sé skylt að gera. En fyrr en lög eru sett um atriðið, er ekki full trygging fyrir því, að það verði ekki skýrt á fleiri en einn veg síðar, þar sem málið hefur valdið deilum. Lög verða því sett, til þess að þetta liggi ljóst fyrir í framtíðinni, hver sem í hlut á, en það er dálítið fróðlegt að athuga mál færslu sjálfstæðismanna í þessu máli. Þeir segja, að með þessari till. minni um lagasetningu sé ég að fremja slíkt hneyksli, að annað eins hafi ekki þekkt í þingsögunni, því að með lögunum eigi að búa til nýja varamenn, þ. e. nýja þingmenn, á Alþingi. Í sunnudagsblaði Morgunblaðsins sé ég svo að stendur, að þessi heilsíðufyrirsögn og stórgrein Morgunblaðsins hafi verið svo mögnuð hjá hv. 1. þm. Reykv., Bjarna Benediktssyni, að ég hafi horfið frá því að leggja lögin fram. Ég hafi ekki vegna þess, hve rök þingmannsins voru þung og sterk í málinu, þorað að fremja hneykslið. Nú er fróðlegt að sýna Sjálfstfl. örliðið framan í sjálfan sig í þessu máli.

Samkv. lögum nr. 81 23. júní 1936, 33. gr., giltu þau ákvæði um varamenn bæjarfulltrúa eða hreppsnefndarmanna, að þeir voru jafnmargir aðalmönnum. Þeir voru jafnmargir aðalmönnum. En 1942 lét Jakob Möller þáv. ráðh. bera fram frv. til breytinga á þessu, sennilega ekki án vitundar Bjarna Benediktssonar, hv. 1. þm. Reykv., þáv. borgarstjóra í Reykjavík. Samkvæmt þeirri breytingu, sem gerð var á Alþingi, skyldi 33. gr. laganna orðast þannig:

„Hver framboðslisti, sem hlotið hefur bæjarfulltrúa eða hreppsnefndarmenn kosna hlut-

bundnum kosningum, hefur rétt til varamanna, og skulu frambjóðendur á lista, þeir er ekki ná kosningu, vera varamenn.“

Síðar segir svo: „Nú hafa tveir eða fleiri stjórnmalaflokkar sameiginlega lista í framboði við bæjarstjórnar- og hreppsnefndarkosningar og sæti eins aðalfulltrúa slíks lista losnar á kjörtímabilinu eða hann óskar að láta varamann sitja fund í sinn stað, og skal þá sá varamaður listans, sem er úr sama stjórnmalaflokki og aðalmaður sá, er um er að ræða, var fulltrúi fyrir, er hann var kjörinn, taka sæti hans í bæjarstjórn eða hreppsnefnd án tillits til þess, hver í röðinni hann er af varamönnum listans.“

Hér skal vakinn athygli á tvennu: Í fyrsta lagi, að allir, sem ekki ná kosningu á framboðslista við bæjarstjórnarkosningar, verða varamenn, þótt ekki komist að nema einn af þrjátíu. Í annan stað vek ég athygli á ákvæðinu um sameiginlegan lista stjórnmalaflokka.

Að síðustu vil ég svo vegna ummæla hæstv. 1. þm. Reykv., að ég ætli að brjóta stjórnarskrána með því að láta lög, samþykkt á þessu þingi, taka til varamanna fyrir þingmenn, sem kosnir voru 1956, sérstaklega benda á 2. gr. laganna frá 1942, en hún hljóðar svo:

„Lög þessi öðlast þegar gildi og taka einnig til bæjarstjórnarkosninga og hreppsnefndarkosninga, sem hafa farið fram frá árslokum 1941.“

Ég vil alveg sérstaklega vekja athygli á þessari grein, þar sem ákveðið er, að lögin taki til bæjarstjórnarkosninga og hreppsnefndarkosninga, sem hafi farið fram frá árslokum 1941. Þær höfðu farið fram í Reykjavík 15. marz 1942, og lögin voru staðfest 15. maí sama ár.

Af þessu er augljóst, að hv. 1. þm. Reykv. er nú að fordæma það, sem flokksbróðir hans gerði 1942, vafalaust í fullu samræmi við vilja hans sem borgarstjóra í Reykjavík.

Ég þarf svo ekki að segja frekar um þetta mál að sinni.

Bjarni Benediktsson: Herra forseti. Margt og raunar flest af því, sem hæstv. forsrh. hefur nú sagt, eru atriði, sem ég er þegar búinn að svara í þeim umræðum, sem um þetta mál urðu hér á dögunum, og veit ég því ekki, hvort ég hirði um að eltað við allan hans rökstuðning. Um daginn lét hann sér nægja að senda boð til kjörbrefanefndar um það, að hann ætlaði að leggja fram lagafrv., sem form. n. (GíslG) sagði að sér skildist að ætti að skera úr um þetta tiltekna atriði. Nú er hæstv. ráðh. a. m. k. mjög á báðum áttum um það, hvort slíka löggjöf eigi að setja. Sú till., sem fram er komin, verður ekki skilin á annan veg en þann, að hann ætli að láta Alþingi skera úr málinu með þál., alveg gagnstætt því, sem hann lét boða hér s. l. fimmtudag, en hafði þá ekki enn þá haft aðstoðarmenn við höndina til þess að setja saman þann samsetning, sem hann nú var að stauta sig hér fram úr.

Hann virðist vera, eins og ég segi, á báðum áttum um það, hvort hann eigi að halda fast við þessi skilaboð til þingsins eða ekki. Hann vill ekki viðurkenna það, að afneitun boðskap-

arins hafi falizt í framlagningu þeirrar þáttill., sem hann bar fram á laugardaginn og var nú að tala fyrir, og lætur í það skína, að hann ætli engu að síður að knýja fram lög. Hann sagði: Löggjöf verður sett. — Vera kann, að það sé vegna þess, að fylgismenn hans, kommúnistarnir, heimti, að málinu sé lokið með lögunum. Aftur á móti var vitað, að Alþýðuflokksmenn sögðu eftir umr. á dögunum, að þeir mundu alls ekki setta sig við það, að þm. tæki sæti með lögunum, og þá virðist eiga að hafa báðar aðferðirnar, að bæði sé gerð þál. og löggjöf sett á eftir.

Ætla mátti, að þetta væri þá nokkurn veginn tryggt og a. m. k. öllum stuðningsmönnum sæmilega fullnægt. En gallinn er sá, að eftir sem áður er það gersamlega óheimilt samkv. stjórnarskrá og landslögum, að þessi hv. þm. taki sæti á Alþingi með þessum hætti, og það verður hvorki gert löglegt með lagabreytingu né með þál. Það er sannast sagt harla hlálegt, þegar hæstv. forsrh. er að lesa upp, að þetta megi, vegna þess að stundum hafi einföldum lögum verið breytt eftir á með nýrri löggjöf, varðandi atvik, sem umliðin voru. Ég skal viðurkenna, að sú löggjöf er ætíð mjög hæpin, en út yfir tekur þó, og hæstv. forsrh. getur ekki nefnt neitt dæmi þess, að eftir á eigi að breyta sjálfri stjórnarskrá landsins, hvort heldur með þál. eða einfaldri löggjöf.

Að visu væri lögformlega rétt, ef í stjórnarskrá landsins væri nú með stjórnarskrár-breytingu sett ákvæði um það, að þingið, sem kosið var 1956, ætti að vera öðruvísi skipað en það í raun og veru er. Ef það væri knúð fram með venjulegri stjórnarskrárbreytingu, þá væri það formlega löglegt. Hitt er svo annað mál, að efnislega er það ekki hægt, vegna þess að stjórnarskrárbreyting getur ekki orðið, nema nýjar kosningar fari fram.

Sagt hefur verið, og það er dálítið til í því, að æðsti handhafi stjórnarskrárgjafarvaldsins, sem hjá okkur er samsettur aðili, gæti sett hvaða lög sem hann vildi. Í Bretlandi er aftur á móti ekki neinn munur á stjórnarskrárgjafanum og löggjafanum. Þess vegna getur hinn almenni löggjafi þar sett hvers konar ákvæði, sem stjórnarskrárgjafi annars staðar þarf til að koma. Bretar hafa sagt, að löggjafinn þar gæti sett löggjöf um allt, nema hann gæti ekki breytt konu í karl. En mér sýnist sannast sagt, að það sé það, sem hæstv. forsrh. sé að gera, það sé að breyta hinum virðulega fyrrv. varaþingmanni Reykjavíkur, ungfrú Rannveigu, í einn ágætan herra.

Allt sýnir þetta, út í hvilíkar ógöngur hæstv. forsrh. og hans meðstarfsmenn eru komnir. Einnig þegar hæstv. forsrh. er hér að vitna í löggjöfina frá 1942 varðandi bæjarfulltrúana, þá sannar fátt betur en einmitt sú löggjöf, að löggjafinn 1942 leit á þetta sömu augum og ég og þeir, sem mér eru sammála um þetta, gera nú. Ef hægt var að skýra ákvæðin með einfaldri ákvörðun, þannig að orðin „jafnmargir varamenn“ fælu í sér eingöngu þetta, að ætíð ættu að vera fyrir hendi jafnmargir varamenn og kosnir hafa verið, þannig að nýir

kæmu til, ef aðrir gengju úr skaftinu, þá þyrfti engin lög. Lagasetningin frá 1942 sýndi einmitt, að ekki var heimilt að fjölga varamönnum, nema til þess væri bein lagaheimild. Um sveitarstjórnarkosningarnar þurfti lagabreytingu. Varðandi alþingismenn þarf með sama hætti stjórnarskrárbreytingu.

Hitt er svo annað mál, sem ég skal upplýsa hæstv. forsrh. um, að það kann að vera nokkur skýring á því, af hverju þessar reglur voru látnar gilda um þá bæjarfulltrúa, sem kosnir höfðu verið um veturinn. Eg segi það hiklaust, þó að það geti að vissu leyti á annan veg orðið hæstv. forsrh. til styrktar. En vegna þess að ég vil hafa það eitt, sem satt er og rétt í þessu máli sem öðru, þá er rétt, að það komi fram, að 1942 var á Alþ. upplýst, að í nokkrum hreppsnefndum og bæjarstjórnnum höfðu ákvæðin verið skilin svo, að varamannatalan var ekki takmörkuð við jafnmarga aðalmenn og kosnir höfðu verið, þannig að í framkvæmdinni hafði verið breytt til. Annars staðar var þetta ekki gert, og þess vegna sögðu menn: Framkvæmdin hefur hér verið á reiði, og þess vegna er efnisbreyting ekki jafnmikil og sýnist; þar af leiðandi er ef til vill hægt að fara svona að, að láta þetta taka að vissu leyti aftur fyrir sig, þótt hæpið sé.

Þar að auki efast ég um, að það sé rétt hjá hæstv. forsrh., og skal þó ekki fullyrða það, að tekið hafi verið fram í eldri sveitarstjórnarlöggjöf, að varamennirnir skyldu vera jafnmargir aðalmönnum. Mér er nær að halda, að það hafi verið sagt, að varamenn ætti að kjósa. Ef einungis hefur verið sagt, að varamenn ætti að kjósa, án þess að tala þeirra væri fastákvæðin, þá er allur rökstuðningur hæstv. forsrh. þar með gersamlega einskis verður varðandi þetta atriði, því að þá var afsakanlegt, að sumir teldu, að hægt væri að hafa varamennina fleiri, þó að það yrði ekki ofan á annars staðar.

En mestu máli skiptir, og það, sem sker úr, er, að þáverandi ríkisstj., sem hæstv. forsrh. þá veitti forstöðu, bar fram lagafrv., þar sem berum orðum var tekið fram, að fjöldi varamanna ætti ekki að takmarkast við tölu aðalmanna. Það var álit hæstv. ríkisstj., sem þessi hæstv. forsrh. veitti forstöðu, að þessu væri ekki hægt að koma fram nema með beinni lagabreyt., þó að í þinginu upplýstist, að venjan hafi sums staðar verið á annan veg.

Þá segir hæstv. forsrh., að það eigi nú að skilja lögin rúmt. Stundum hafa þessir félagar verið að tala um, að það ætti að fara eftir anda laganna. Hæstv. forsrh. hafði að visu smekk til þess að nota ekki það orð. Hann hefur munað of vel deiluna, sem hér var í vetur eða í haust varðandi það, hvort taka ætti gilda 4 uppbótarþingmenn Alþfl. Þá studdust þeir eingöngu við, að það væri bókstafur laganna, sem gerði óhjákvæmilegt, að þá ætti að taka gilda. Það lá fyrir, að forseti hæstaréttar, Jón Ásbjörnsson, sem varð þeirra björgunarhella í því efni, lýsti berum orðum yfir, að ákvæðin, sem hann taldi sig neyddan til að fara eftir, væru mjög óeðlileg, en vegna þess að beinan

lagabókstaf skorti til þess að breyta frá þeim, þá taldi hann sér ekki fært að gera það. Þá var sem sagt allt byggt á þrengsta bókstafsskilningi, og það er á þeim þrönga og lítillvæga stalli, sem þessir fjórir hv. Alþfl.-þm. eru komnir inn í Alþingi.

Að mínu viti og margra annarra eru að visu skýr ákvæði um þetta í lögum og stjkskr. á allt annan veg en ofan á varð. En játa verður, að ákvæðin eru vafasöm, og eina stoðin, sem þessir menn hafa við að styðjast, er hinn þrengsti bókstafsskilningur. Nú leyfir hæstv. forsrh. sér að koma hér fram og tala með nokkurri óvörðingu um „íhaldssaman skilning“ á stjkskr., sem sé, að eftir bókstafnum eigi að fara, bókstaf, sem segir alveg skýlaust og umsvifalaust: 8 þm. eru í Reykjavík; kosning þeirra er hlutbundin; jafnmargir varamenn skulu kosnir samtímis og á sama hátt.

Fram hjá þessum ákvæðum verður ekki með nokkru móti komið. Ákvæðin eru alveg eins ljós og ótvíræð og fremst verður á kosið varðandi bókstaf laga og framsetningu.

Hitt er annað mál, að menn hafa fyrir löngu gert sér grein fyrir því, að þessi ákvæði væru nokkuð einstrengingsleg. Það er bent á það t. d. í miklu riti, sem Einar Arnórsson skrifaði í kringum 1930 um réttarsögu Alþ. Þá bendir hann á, að þessi ákvæði séu óheppileg, en hann segir, að fram hjá bókstafnum verði ekki komið, og hann bendir líka á það, að framkvæmdin hafi verið þessi, eins og bókstafurinn segir til um.

Hér er sem sé um að ræða atriði, sem búið er að skera úr á Alþ. Íslendinga og af kjósendum, þjóðinni, fyrir meira en 30 árum. Það var 1926. Þá fóru fram kosningar, þegar mjög svipað stóð á eins og nú gæti komið til að standa á fyrir Alþfl., en raunar alls ekki liggur fyrir enn þá, eins og ég skal koma hér að nánar á eftir.

1926 stendur þannig á, að þá er varabíngmaður landsk. þm., sem deyr, einnig dáiinn. Til eru margir fleiri frambjóðendur á þessum lista, sem voru á lífi, þannig að ef þá hefði átt að fara eftir sams konar reglu og þessir hv. þm. vilja nú, þá hefði einfaldlega átt að taka 3. mann þessa lista, sem var í fullu fjöri. Slíkt datt engum í hug, heldur var boðað til nýrra kosninga, og þær fóru fram, og flokkur Hermanns Jónassonar og Alþfl. sýndu ekki íhaldsflokknunum þá sanngirni að láta vera að bjóða fram á móti honum. Það vissu auðvitað allir, að ef það hefði átt að kjósa alla þrjá þm., þ. e. svo marga sem voru kosnir í einu um land allt hlutbundinni kosningu við reglulegar kosningar, þá var enginn vafi á því, að íhaldsflokkurinn hlaut að fá einn þm. kjörinn. Úrslit kosninga sumarið 1926 gerðu það hins vegar vægast sagt ólíklegt eða a. m. k. með öllu óvíst, að frambjóðandi íhaldsfl. yrði kjörinn, heldur virtust horfur á því, að maður af sameiginlegum lista Alþfl. og Framsfl. mundi ná kosningu. Þessir flokkar hikuðu þá ekki við að bjóða fram mann á móti þessum frambjóðanda íhaldsfl. Þá voru þeir ekki að tala um sanngirni og réttlæti né um það, að ekki væri

hægt að koma hlutfallskosningu við, þegar þannig stóð á. Þá sögðu þeir: Ákvæðin kunna að vera heppileg eða óheppileg, en þau eru alveg tvímælalaus, og við verðum eftir þeim að fara. — Um þetta voru þá allir sammála, og datt engum annað í hug heldur en að svo yrði að gera.

Þessir hv. þm. segja að vísu nú: Það er að vísu rétt, að í stj. skr. segir, að varamenn skuli vera jafnmargir og aðalmenn, en það segir hvergi, hvernig eigi að fara að, ef varamennirnir deyja eða forfallast, svo að þeir geti ekki tekið sæti. En hæstv. dómsmrh. veit það allra manna best, bæði af lærdómi sínum og margfaldri stjórnmála- og dómara-reynslu, að laga-ákvæði verður vitanlega að skýra með hliðsjón af öðrum lagaákvæðum, og allra minnstur vandinn er að skýra ákvæði stj. skr. með hliðsjón af öðrum ákvæðum sjálfrar stj. skr., ekki sízt þegar þau ákvæði eru í sömu grein stj. skr. og það ákvæði, sem frekar þarf að leita skýringar á.

Að vísu segir í a-lið, að jafnmargir varamenn skuli kosnir samtímis og á sama hátt. Þarna er þá ráðgert, að varamennirnir muni duga, að þeir muni verða nógu margir til þess, að ekki þurfi að verða þingmannslaust. En í þessari sömu gr. segir um þm. kosna í einmenningskjördæmum í c-lið:

„Deyi þm. kosinn í einmenningskjördæmi eða fari frá á kjörtímanum, þá skal kjósa þm. í hans stað fyrir það, sem eftir er kjörtímans.“

Ákvæðið í a-lið verður vitanlega að skýra með hliðsjón af ákvæðinu í c-lið, þannig að ef varamennina samkv. a-lið þrýtur, verður að viðhafa regluna, sem segir í c-lið, enda var alveg hliðstætt ákvæði og nákvæmlega sambærilegt skilið á þennan sama veg 1926, þannig að um þetta höfum við þegar viðtekið fordæmi, samþykkt Alþingis, framkvæmd ríkisstj., almennar kosningar, sem á öllu þessu byggist.

Sannast sagt er það furðulegt, að menn skuli nú þvert ofan í 30 ára gamlan úrskurð, þvert ofan í það, sem allir, sem um þetta mál hafa skrifað í millitiðinni af einhverri þekkingu, hafa talið og hvort sem þeim líkaði eða ekki, hvernig ákvæðin eru, að þá skuli menn nú skyndilega vilja fara að viðhafa allt aðra reglu en viðtekin hefur verið og óumdeilanlega er í gildi.

Sumir segja: Þetta breyttist allt 1934, vegna þess að þá fengu flokkarnir meira vald og viðurkenningu heldur en áður.

Ég vil taka fram út af því, sem hæstv. forsrh. las upp varðandi það, að flokksstjórnir gætu bætt þm. inn, þá er það eitt dæmi þess, að fróðir menn hafa talið, að hinn almenni löggjafi hafi gengið lengra í lagasetningu og skýringu á stjórnarskránni en góðu hófi gegni, og mjög hefur verið dregið í efa, að það ákvæði fengi staðizt, ég vil segja bæði samkv. heilbrigðri skynsemi og ákvæðum stjórnarskrárinnar, en um það höfum við ekki ákveðið fordæmi í framkvæmd. Á þetta hefur aldrei reynt, eins og búið er að reyna á það atriði, sem hér er til umræðu. Það er til 31 árs gamall úrskurður Alþingis og þjóðarinnar um það. Hér er því í

Alþt. 1956. D. (76. löggjafarþing).

sjálfu sér ekki um nokkurn skapaðan hlut að deila, því að málið er fyrir löngu afgert.

Varðandi það atriði, að sagt er, að þetta breyttist 1934 og flokkarnir fengu þá meira vald en áður, má vel vera, að þeir fengu það að sumu leyti. En varðandi það atriði, sem hér um ræðir, er ekki gerð nein breyting. Ákvæðin eru látin vera alveg eins og þau áður voru. Og við getum séð, ef þetta er rétt, að flokkarnir ættu að fá fullkomið vald á þann veg, sem nú er verið að vitna til, þá leiddi auðvitað þar af ekki síður, að varamenn ættu að vera í einmenningskjördæmi. Menn segja: Það er hættulaust að láta kjósa í einmenningskjördæmum, vegna þess að þar fer hvort eð er eftir meiri hluta. — En meiri hlutinn breytist eftir atvikum hverju sinni. Það er sannast sagt í mjög fáum kjördæmum landsins, að þm. eru kosnir með algerum meiri hl. atkvæða. Það eru flestir, sem eru kosnir með minna en helming atkv. þeirra, sem mæta og greiða atkv., og ef andstæðingar slíks flokks, sem þar varð ofan á, ynnu saman í kosningum, þá má segja: Fyrir fram eru allar líkur til þess, að flokkurinn, sem náði kjördæminu við almennar kosningar, mundi tapa eða vera í yfirvofandi hættu, ef til uppkosninga kæmi.

Við sjáum sem sagt, að þarna er alls ekki fylgt þeirri reglu, að flokksvaldið eigi að vera óskorað. Það verður að segja það alveg eins og er, að það er fullkomið ósamræmi og sannast sagt ekkert vit í því, ef það er tekið út frá því sjónarmiði, að ekki skuli vera alveg eins varaþingmenn fyrir þm. úr einmenningskjördæmum eins og fyrir þm. í Rvík, í tvímenningskjördæmum og uppbótaraþingmennina. Hvernig er hægt að rökstyðja það, að við, sem eigum að fara í kvöld eða fyrramálið úr landi og verða burtu um tveggja vikna tíma, að fyrir suma okkar fær flokkurinn og kjósendurnir varaþingmenn, meðan við erum í burtu, en t. d. þm. N-Ísf. og þm. Hafnf. fara án þess að geta látið nokkurn mann mæta hér fyrir sig í millitiðinni, þannig að þeirra kjósendur eru bæði forsvarslausir og þeirra burtför veldur breytingum í hlutföllum milli flokka. Ef á að fara að viðhafa þær skýringaraðferðir, sem nú er vitnað til, þá er alveg eins hægt að finna upp á því, að án stjórnarskrárbreytingar væri hægt að setja lög um það, jafnvel ákvæði með þál. eða með skilaboðum til kjörstjórnar að úrskurða varaþingmenn fyrir þessa þingmenn.

Nei, gallinn er sá, að stjórnarskrárákvæðin í heild, — og á því ber auðvitað enginn frekar ábyrgð en hæstv. forsrh. og hans flokkur, — stjórnarskrárákvæðin í heild varðandi kosningar til Alþingis eru í brotum. Aldrei hafa fengist sett heilleg ákvæði út frá rökréttu sjónarmiði, heldur hefur þessu verið tosað áfram til einnar smábreytingar frá annarri til þess að yfirvinna þá hörðu mótstöðu gegn sanngjörnum breytingum, sem hv. Framsfl. stöðugt hefur veitt. Þess vegna er hægt varðandi þessi ákvæði að sýna fram á, að þau eru töluvert öðruvísi en æskilegt er og nokkur maður mundi gera þau, ef hann væri að semja í einu heildaryfirlitsreglur. En einmitt af því, að slíkt hef-

ur aldrei verið gert, þá er eina leiðin að skoða ákvæðin eins og þau eru og skoða og leita þeirrar framkvæmdar, sem orðið hefur og reynslan er búin að segja til um, hvernig eigi að vera.

Þá er það atriði hjá hæstv. forsrh., að Alþfl. hafi nú einn varaþingmann og þá sé Gylfi Þ. Gíslason eini varaþingmaðurinn, ef eigi að skilja 31. gr. alveg bókstaflega. Þá kem ég að því aftur, að vitanlega verður að skýra a-lið 31. greinar stjórnarskrárinnar með hliðsjón af öðrum ákvæðum stjórnarskrárinnar, og þá komum við að d-lið 31. gr., sem segir til um uppþótarþingmennina. Það er í skjóli d-liðs stjórnarskrárgreinarinnar, sem Gylfi Þ. Gíslason er réttilega kjörinn á þing sem aðalþingmaður, ja, réttilega kjörinn, hitt á að segja: Alþingi hefur úrskurðað hann inn á þingið. Ekki er hægt að deila um það, að hann situr hér með þingmannsrétti, og það er með tilvísun til þessa liðs, sem hann hefur fengið sitt þingmannsumboð. Hitt, hvort Alþfl. hafi átt rétt til nokkurs uppþótarmanns, er önnur deila, sem ég get ekki rakið í þessu sambandi.

Alveg með sama hætti og skýra verður 31. gr. stjórnarskrárinnar með hliðsjón af 46. gr., þar sem segir: „Alþingi sker sjálft úr, hvort þingmenn þess séu löglega kosnir, svo og úr því, hvort þm. hafi misst kjörgengi,“ er auðvitað alveg fráleitt og fær ekki með neinu móti staðizt að segja, að Alþingi geti ekki tekið þingmanninn gildan, nema hann hafi kjörbréf. Það segir einmitt þvert á móti í 46. gr.: „Alþingi sker sjálft úr, hvort þingmenn þess séu löglega kosnir.“

Alþingi hefur samkv. þessu ákvæði ótvíræða og skýlause heimild til þess að úrskurða hvern þann kosinn, sem það telur rétt vera. Þess vegna er erfitt að taka það gilt sem nokkra ástæðu, þegar nokkrir þm. sögðu hér á dögum, að þeir vildu ekki greiða atkv. með því, að Eggert Þorsteinsson kæmi hér, af því að hann hefði ekki kjörbréf. Það er einmitt Alþingis að skera úr um það, hvort kjörbréf sé gilt eða ekki, hvort kjörbréf, sem afhent hefur verið, fær staðizt og hvort þm., sem ekkert kjörbréf hefur fengið, er engu að síður rétt kosinn til Alþingis. Þetta segir alveg berum orðum í 46. gr., og er ástæðulaust að vera um það að þræta, en 31. gr. og 46. gr. verður auðvitað að skýra með hliðsjón hvora af annarri og lesa samtímis, þannig að fullt samhengi fái á milli.

Þetta mál stendur þannig, að yfirkjörstjórn Reykjavíkur hefur lýst því yfir, að hún „taldi ekki fært með hliðsjón af 31. gr. stjórnarskrárinnar, sbr. 117. gr. kosningalaganna, að gefa út formlegt kjörbréf til Eggerts G. Þorsteinssonar, og tilkynnti hún þá flokksforustu Alþfl. þessa niðurstöðu. En þar sem kjörinn þm. flokksins hér í Rvík, Haraldur Guðmundsson, er í þann veginn að hverfa af landi burt, en enginn varamaður fyrir hann, þá telur yfirkjörstjórnin rétt, svo sem mál þetta horfir nú við og með hliðsjón af 46. gr. stjórnarskrárinnar, að senda málið til hins háa Alþingis, að það taki ákvarðanir um það, hvort Eggert G.

Þorsteinsson geti talizt löglega kosinn varaþingmaður fyrir Alþýðuflokkinn fyrir yfirstandandi kjörtímabil.“

Þetta er alveg í samræmi við stjórnarskrána, að yfirkjörstjórn treystir sér ekki til þess að láta Eggert Þorsteinsson fá kjörbréf. Þrátt fyrir þrábeiðni neitar hún að láta Eggert Þorsteinsson fá kjörbréfið. Hún vísar málinu til Alþingis, eins og lög standa til, og réttilega er vitnað til 46. gr. stjórnarskrárinnar. Málið kemur svo fyrir Alþingi alveg á lögformlegan og réttan hátt. Alþingi neitar einnig. Þegar það úrskurðar og fer með málið samkv. 46. gr., þá neitar Alþingi að láta taka kosningu mannsins gilda, að viðurkenna hann sem réttkjörinn varaþingmann. Alþingi er búin að neita þessu. Kjörstjórnin fæst ekki til þess að gefa kjörbréf. Alþingi fellir við formlega atkvgr., nafnakall, fram komna till. um að taka Eggert Þorsteinsson gildan sem varaþingmann. En maðurinn skal inn, hvað sem lögin segja og hvað sem stjórnarskráin segir. Aðferðin er ósköp einfaldlega þessi: Fyrst ætlaði hæstv. forsrh. að láta úrskurða þetta með lögum. Hann hefur a. m. k. gagnað á því, að sú aðferð væri einhlít, heykt á því, eins og réttilega var sagt í Morgunblaðinu í gær. En þá á bara Alþingi að koma og segja: Nú verður kjörstjórnin að gera það, sem Alþingi er búin að neita að gera og yfirkjörstjórn er búin að neita að gera. Alþm. eru vandir að virðingu sinni og vilja ekki láta óta sér allt of langt út í ósömann. Það var neitað að brjóta gegn stjórnarskránni, neitað að taka kjörbréfið gilt, en yfirkjörstjórnin er ekki eins fin, hún er ekki eins hátt sett og Alþingi, og hún skal fá að ganga í þetta lítið skemmtilega verk.

Ég hef ekki hugmynd um, hvort yfirkjörstjórn telur sér fært eða skylt að gegna slíkri fyrirskipun Alþingis. Sjálfur tel ég það með öllu fráleitt. Þeir menn gera upp sinn huga, og ég skal ekki segja neitt um það, hver þeirra niðurstaða verður. En ég segi, að aumlegri leikur og meiri skollaleikur hefur aldrei gerzt varðandi skipun Alþingis heldur en þetta.

Ég segi: Það er sök sér, ef alþingismenn vilja úrskurða sjálfir og beita sínu valdi samkv. 46. gr. og segja: Maðurinn er rétt kosinn, og við tökum hann inn í okkar sali. — En þegar þeir hafa ekki kjark til þess, heldur segja, að yfirkjörstjórnin eigi að fara að gera það, sem hún er búin að neita að gera og Alþingi er búin að neita að gera, þá gera menn sig að of litlum körlum hér á Alþingi, jafnvel þó að mikið liggi við að halda lífinu í þessari hæstv. ríkisstj.

Svo verður að spyrja enn og aftur: Af hverju er verið með þetta allt saman? Hvað kemur til? Er sæti Alþfl., þingmannssæti Alþfl. í Reykjavík laust? Er ekki Haraldur Guðmundsson, sem var réttilega kjörinn þm. Reykjavíkur, í fullu fjöri? Að visu er hann sendur úr landi í bili, en þó þannig, að hann á vonandi hingað afturkvæmt. Af hverju að vera að fara í mjög hægna lagaskýringu, þótt vægilega sé til orða tekið, af hverju að láta ekki kosningarnar gilda, sem búnar eru að fara fram? Af hverju ekki að láta Reykvíkinga njóta þing-

mennsku þessa gamalreynda þingskórungs, sem hefur haldið litlum flokki við lýði, oft með miklum og þungum áhyggjum og sannarlega ekki fyrirhafnarlaust? Er hann ekki á sínum, — ja, við skulum vona, að hann eigi langan tíma eftir enn ólífað, — er hann ekki miklu betur kominn hér í söllum Alþ. samkvæmt umboði kjósenda Reykjavíkur heldur en í stöðu úti í löndum, stöðu, sem meiri hluti núverandi hæstv. stjórnarflokka hefur sagt að væri óþörf og ætti að leggja niður, sendiherraembættinu í Osló? Hvi á að fara að gera Haraldi Guðmundssyni og Alþfl., báðum að visu komnum nokkuð á gamals aldur og yfir sinn feegursta æviblóma, — hvi á að fara að gera þeim báðum þessa vanvirðu nú, að fara að senda Harald sem útliga til Osló í stöðu, sem nú er þinglegur meiri hluti til að leggja niður, ef mennirnir vilja standa við eitt af sínum gömlu loforðum?

Haraldur Guðmundsson hefur ekki enn þá afsalað sér þingsætinu. Það eina, sem gerzt hefur, er, að eftir kosningarnar í sumar afsalaði einn af frambjóðendum Alþfl. hér í Reykjavík varaþingsæti, sem hann taldi sig eiga rétt til. Ég trúir ekki, að þetta hafi verið gert án vilja og vitundar Alþfl. Ég trúir því ekki, en hafi það verið gert, þá getur Alþfl. ekki sakazt við neinn nema sjálfan sig, og jafnvel þó að hann verði að lifa Rannveigarlaus, þá hefur hann enn þá Harald Guðmundsson sem réttkjörinn þingmann. Og af hverju vilja menn vera að gera hæpnari ályktun á Alþingi, fara út í meiri lagakrökaundanbrögð en hér hafa nokkurn tíma sézt áður í þingsögunni til þess eins að knýja Harald Guðmundsson til að flytja land og setjast að sem próventukarl í Noregi?

Ég held, að þeir menn, sem fyrir þessari ráðagerð standa, ættu ekki að vera að tala um það, að við hinir viljum vera ósanngjarnir við Alþfl. eða láta hann ekki njóta réttar síns. Við viljum einmitt, að Alþfl. haldi sínum góða og gófuga þm., Haraldi Guðmundssyni, Reykvikíngar fái að hafa þann þm., sem þeir kusu, fái að hafa hann undanbragðalaust, og að stjórnarskrá landsins fái að losna við það tilræði, sem nú er verið að sýna henni.

Það hefur farið eins og ég sagði hér í upphafi máls míns, að hæstv. forsrh. ætlar ekki að gera endasleppt. Á laugardaginn var lögð fram þáttill. um, að Alþingi úrskurðaði málið með þessari þáttill., sem nú er borin fram. Nú er komið frv., sem boðað hafði verið og sker úr um þetta mál. Því er útbýtt hér, meðan ég var að tala, að því er virðist vegna þess, að ekki mátti koma fram, að hæstv. forsrh. hefði beygt sig fyrir þeim þungvægu rökum, sem ég flutti hér á dögunum. Ég sá, að það var í Morgunblaðinu í gær sagt hv. meiri hl. til hróss, að það, að nú væri horfið frá þessu, sýndi þó, að stjórnarliðið skorti ekki allt velsæmi. Ég bið afsökunar á að hafa viðhaft þau orð um hina hv. þm. stjórnarflokkanna.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Það hefur stundum að undanfögnu þótt nokkuð á það skorta, að það væru mikil verkefni, sem lægju

fyrir Alþingi, enda oft og tíðum svo, að það hefur verið mjög erfitt um að halda fundi og fundir oft ekki verið nema 5—10 mín. á dag. En nú hefur hæstv. ríkisstj. fundið nokkurt ráð til þess að bæta úr þessu aðgerðaleysi, þó að það ráð sé næsta kyndugt og óvenjulegt, og það er að efna með margvíslegu móti til umræðna um efnislega sama mál. Það er fyrst borið fram sem venjuleg beiðni um úrskurð á þingsæti til handa einum föllum frambjóðanda hér í Reykjavík. Næst er svo borin fram till. til þál. um þetta sama mál. Og svo loksins er borið fram frv. til laga um þetta sama mál einnig, til þess að það geti þó þar orðið vinna fyrir báðar d. þingsins við þrjár umr. í hvorri deild að ræða þetta mál næstu daga.

Sú till., sem hér liggur fyrir á þskj. 229 frá hæstv. forsrh., finnst mér vera rangnefnd, því að hún ætti miklu fremur að heita till. til þál. um að fyrirskipa yfirkjörstjórninni í Reykjavík að brjóta stjórnarskrána. Það væri miklu nær lagi og lýsti efnislega till. og því, sem hún hlýtur að leiða af sér, ef yfirkjörstjórnin í Reykjavík ætlar að fara eftir henni. Þar er yfirkjörstjórninni skipað að framkvæma verkn., sem hún hefur talið ólögmatan og meiri hl. Alþingis hefur einnig talið ólögmatan. Nú á að hafa þá aðferðina að fyrirskipa yfirkjörstjórninni að framkvæma þetta verk, og væntanlega á þá þessi þál. að skiljast sem fyrir fram loforð þeirra manna, sem að henni standa, til þess að Alþ. leggi svo blessun sína yfir kjörbréfaútgáfu yfirkjörstjórnarinnar, eftir að hún hefur farið fram.

Hv. 1. þm. Reykv. hefur efnislega rætt þetta mál, og með skýrum rökum sannað, að hér er um tvímælalaust stjórnarskrárbrót að ræða, sem ekki verður komizt fram hjá með neinum vafningum eða þó að það sé klætt í fallegan búning, eins og einn af varamönnum í yfirkjörstjórninni í Reykjavík, einn af lögfræðingum Alþýðubandalagsins, hefur lýst að væntanlega muni verða gert til þess að gera þetta allt fallegra í augum almennings. Hann segir, með leyfi hæstv. forseta, í grein, sem hann ritar í Þjóðviljann nú s. l. laugardag:

„Þessi tilgangur hinna fyrirhuguðu laga“ — hann gerði þá ráð fyrir, að það yrðu lög, eins og boðað hafði verið í kjörbréfanefnd hér í Alþingi — „verður að sjálfsögðu sveipaður í moldviðri einhvers sýndarréttlætis og sanngirni. En engar umbúðir geta dulið tilganginn, og engin látalæti eða þvættingur geta hulið þá augljósu staðreynd, að slík löggjöf væri brot á stjórnarskrá íslenska lýðveldisins“.

Þetta getur verið til nokkurrar athugunar fyrir hv. þingmenn Alþýðubandalagsins, sem ráða úrslitum hér á Alþ. um afdrif þessa máls. Að visu er sá rökstuðningur færður fram fyrir þáttill., eins og hún liggur hér fyrir, að afgreiðslan á Alþ., þegar um þetta mál voru greidd atkv. fyrir helgina, hafi leitt í ljós, að í rauninni sé meiri hluti fyrir því, að Eggert Þorsteinsson fái að taka sæti á Alþ., ef það sé borið fram með öðru móti, þannig að Alþ. sé ekki sjálft látið kveða á um það, að hann skuli fá kjörbréf, heldur að það sé undirbúið á þann

hátt, að yfirkjörstjórnin sé látin gera það og síðan Alþ. látið greiða um það atkv.

Þetta eru sennilega umbúðirnar, sem vara-kjörstjórnarmaður Alþýðubandalagsins lýsir svo vel í þeim ummælum, sem ég las hér upp áðan. En af því að mér skilst, að á því velti endanleg afgreiðsla þessa máls hér í þingi, hvernig þingmenn Alþýðubandalagsins snúist við því, — þingmenn Framsóknar- og Alþýðuflokksins eru fyrir fram reiðubúnir til þess að samþykkja hvað sem er í þessu máli, — það velti á þeim rökstuðningi fyrir till. forsrh., að með henni sé gerð sú breyting á meðferð málsins, sem þingmenn Alþýðubandalagsins munu geta felið sig við, þá get ég ekki stillt mig um annað en minnst á ræðu, sem hér var flutt, þegar málið var til meðferðar nú fyrir helgina, af form. þingflokks Alþýðubandalagsins, hv. 3. þm. Reykv., Einari Olgeirssyni, þar sem hann ræddi þetta mál í allýtarlegri ræðu og gerði grein fyrir sinni skoðun og við skulum vona skoðun síns flokks í málinu, meðan ekki kemur það fram, að hann vilji ekki lúta hans leiðsögn. Kjarni hans máls var sá, að hann taldi að visu ekki óeðlilegt, að Alþfl. fengi varamann hér, úr því að svona stæði á, en alger forsenda fyrir þessu væri, að um það yrðu sett lög, ekki þál. Þingsályktun hefur ekkert lagagildi og getur ekki breytt neinum lögum a. m. k., og hann itrekaði það margoft í sinni ræðu. Hann sagði m. a., með leyfi hæstv. forseta:

„Úr þessu, þegar slíkur ágreiningur getur verið um tilgang stjórnarskrár og um kosningalög, álit ég einvörðungu hægt að skera með einu móti, og það er með lagasetningu Alþingis, svo fremi sem slík lagasetning brjóti ekki í bága við stjórnarskrána.“ — Það er þó sá fyrirvari á.

Og hann bætir við:

„Ég álit það alveg gersamlega óhugsandi að ætla t. d. að útkljá eitthvað þess háttar með einhverri yfirlýsingu á Alþingi.“ Nákvæmlega því, sem ætlunin er hér að gera, því að þál. hefur ekkert gildi annað en vera yfirlýsing Alþingis.

Hann segir enn fremur, með leyfi hæstv. forseta, beinlínis um það, sem tilgangurinn er að gera með þessari þáttill:

„Það hefur aldrei komið fyrir, að Alþingi hafi svo að segja ákveðið að gefa út kjörbréf eða taka mann inn á Alþingi, án þess að hann hafi kjörbréf. Ég álit, að Alþ. geti ekki gert slíkt, megi ekki gera slíkt og geti alls ekki fyrirskipað neinni kjörstjórn, yfirkjörstjórn né landskjörstjórn, hvað hún skuli gera í slíkum efnum. Slíkt væri að mínu áliti alger valdbeiting af hálfu Alþingis.“

Þetta er nú dómur formanns Alþýðubandalagsins um þann verknað, sem hér á að framkvæma og hæstv. forsrh. segir í grg. sinnar till. að ljóst sé að hafi meirihlutastuðning á Alþingi. Vafalaust hlýtur það að byggjast á breytttri afstöðu þingmanna Alþb., einhverra eða allra. Hv. form. þingflokksins er nú ekki mættur hér á þingi, af hvaða ástæðu sem það er. Ekki getur sá meiri hluti byggzt á þeim skoðunum, sem fram komu frá hálfu Sjálfstfl.

í umræðum um málið áður. Það verður því næsta fróðlegt fyrir Alþ. og ekki þá síður fróðlegt fyrir þjóðina að heyra endalok þeirrar atkvgr., sem fer fram um þetta mál, með hliðsjón af þeim ummælum, sem hér hafa verið viðhöfð.

Ég vil ekki fyrir fram ætla þingmönnum Alþb. eitt né neitt varðandi þeirra afstöðu eða ætla, að þeir hverfi frá hinni skeleggu lýsingu formannsins á því stjórnarskrárbroti, sem hér sé verið að fremja, og þeim óhæfilegu vinnubrögðum að ætla að fara að skipa yfirkjörstjórn að gera það, sem sé alger misbeiting á valdi Alþingis. Við sjáum, hvað setur, þegar að atkvgr. kemur.

Ástæðan til þess, að þetta mál er komið hér fyrir þingið, er auðvitað sú, sem alltaf mátti búast við, að þær tilfæringar og sá leikur, sem tekinn var upp af Framsfl. og Alþfl. í síðustu kosningum, hlyti að draga dilk á eftir sér og hefna sín á einhvern hátt og leiða til enn meira öngþveitis en þá þegar varð.

Hæstv. forsrh. var að ræða hér um í ræðu sinni áðan, að það hefði þótt sjálfsagt, þegar lögunum um kosningar til sveitarstjórna var breytt, að heimila flokki það, þar sem tveir flokkar hefðu staðið saman að lista, að varamaður úr sama flokki kæmi inn, ef aðalmaður forfallaðist. Ég veit ekki, hvort hann hefur átt við með þessu, að það ætti að vera einhver rökstuðningur í því máli, sem hér liggur fyrir, því að mér vitanlega hefur því verið haldið fram alveg ákveðið og var haldið fram í haust, þegar þessi sami hæstv. forsrh. og aðrir stuðningsmenn stjórnarinnar voru að afsaka kosningabandalag sitt frá í vor, að hér hefði ekki verið um að ræða það brot á kosningalögum, að það væru blandaðir listar, þannig að það hlýtur að verða að ganga út frá því, — eða ég vil a. m. k. leyfa mér að spyrja, hvort eitthvað hafi breytzt síðar, sem gæfi ástæðu til að taka þetta mál upp aftur hér, — að Rannveig Þorsteinsdóttir hafi verið varaþingmaður Alþfl. hér í Reykjavík, þar sem hún var á hans lista. Getur því að sjálfsögðu ekki verið nein rök í þessu máli sú breyting á sveitarstjórnarlögunum, sem hæstv. ráðh. vék að.

Það er sérstaklega eitt atriði, sem ég vildi leyfa mér efnislega að minnst á hér í þessu máli og að visu hefur nokkuð verið vikið að, en þó ekki til hlítar, en það er í sambandi við þá kenningu, sem fram kom hér við umræðurnar fyrir helgina, að það hefði orðið breyting á flokkavaldinu eða á viðhorfi Alþ. til áhrifa flokka á kosningar 1934. Í framhaldi af því var af hæstv. forsrh. nokkuð rætt um breytingu þá, sem gerð var á kosningalögum til sveitarstjórna 1942.

Nú hefur þetta út af fyrir sig ekki afgerandi þýðingu, vegna þess að stjórnarskrárákvæðinu hefur ekki verið breytt. Hafi það verið ætlun Alþ. að auka áhrifavald flokkanna varðandi val varamanna, bar að sjálfsögðu að breyta þessu ákvæði. En einmítt síðari meðferð málsins sýnir ótvírætt, að það hefur verið gengið út frá því, að þessi regla ætti svo áfram að gilda, og henni hefur ekki verið breytt í stjórn-

arskránni, þótt síðar hafi farið fram stjórnarskrárbreytingar. Þetta staðfestir einmitt sú meðferð og breyting, sem gerð var á kosningalögum til sveitarstjórna 1942. Áður en sú breyting var gerð, hafði þetta ákvæði sveitarstjórnarlögunna, sem sett voru 1936, hljóðað þannig, með leyfi hæstv. forseta:

„Um það, ef ekki bjóða sig fleiri fram við bæjarstjórnar- eða hlutbundnar hreppsnefndarkosningar en kjósa á bæjarfulltrúa eða hreppsnefndarmenn, um talning atkvæða, um mat á gildum og ógildum atkvæðum og um úrslit kosninga, hverja skuli úrskurðað kosna sem bæjarfulltrúa eða hreppsnefndarmenn og hverja varamenn, í hverri röð og hverjar atkvæðatölur þeirra séu hvers um sig, fer samkv. gildandi ákvæðum um kosningar til Alþ., þegar um hlutbundnar kosningar er að ræða.“

Þetta var það ákvæði, sem áður gildi um það, að varðandi það, hverjir ættu að vera varamenn og hvornig þeir skyldu valdir, skyldi fara eftir lögum um kosningar til Alþingis. En hvornig stóð þá á því, að það var talið nauðsynlegt að breyta sveitarstjórnarlögum á Alþ., ef skilja mátti ákvæði kosningalaga til Alþingis, sem byggðust á ákvæðum stjórnarskrárinnar, á þann hátt, að heimilt væri að taka síðari varamenn inn fyrir aðalmenn, ef fyrri varamenn eða hinir kjörnu varamenn forföllust? Jú, rökstuðningurinn fyrir því kom greinilega fram í grg. þeirri, sem fylgdi stjórnarfrumvarpinu um þessa breytingu á sveitarstjórnarlögum. En í þeirri grg. segir m. a., með leyfi hæstv. forseta:

„Þeirri reglu hefur verið fylgt, að framboðslisti, sem hlotið hefur bæjarfulltrúa eða hreppsnefndarmenn, skuli hafa rétt til jafnmargra varamanna. Þegar framboðslisti hefur aðeins fengið kosna einn eða tvo aðalmenn, þá kemur það fyrir, að varamenn eru ekki fyrir hendi til þess að taka sæti í bæjarstjórn eða hreppsnefnd í stað forfallaðs aðalmanns, og getur þá svo farið, að bæjarstjórn eða hreppsnefnd verði óstarfhæf.“

Þarna er afdráttarlaust lýst yfir þeirri skoðun þáverandi hæstv. ríkisstj., og vafalaust hefur þetta frv. verið borið fram með leyfi og samþykki þáverandi hæstv. forsrh., að samkv. þeim reglum, sem fylgt hafi verið, þ. e. a. s. samkv. ákvæðum laga um kosningar til Alþingis, sem byggjast á ákvæðum stjórnarskrárinnar og hljóta að verða að vera í samræmi við þau ákvæði, hafi alls ekki verið heimilt að viðhafa þá reglu að taka inn síðari menn og telja þá rétt kjörna varamenn. Og það er einmitt þess vegna, af því að það þótti ástæða til þess að heimila þetta, að þessi breyting var gerð á lögum um kosningar til sveitarstjórna. En sú breyting haggar vitanlega á engan hátt því, hvaða regla gildi um kosningar til Alþingis, vegna þess að hvorki var þeim ákvæðum kosningalaga til Alþingis breytt, sem um þetta fjalla, né heldur var stjórnarskrárákvæðinu breytt, þegar síðari stjórnarskrárbreytingar voru gerðar. Og stjórnarskrárbreyting var einmitt til meðferðar um svipað leyti, þannig að það er næsta undarlegt, þegar þetta mál lá

fyrir Alþ. og talið var eðlilegt og sanngjarnt, að þessi breyting væri gerð varðandi sveitarstjórnirnar, að það skyldi ekki vera gengið þannig frá, að það skyldi einnig verða heimilað með alþingismenn.

Ég skal fyllilega játa, að það er margvísleg sanngirnir, sem mælir með því, að þessi tilhögun gæti verið viðhöfð, sem hér er lagt til að verði. En það eru, eins og hv. 1. þm. Reykv. sagði, mörg önnur tilfelli, þar sem nákvæmlega sama sanngirnissjónarmið kemur til greina, en gersamlega útilokað er talið af öllum að framkvæma, nema því aðeins að þetta eigi að vera upphafið að því, að það eigi með þáttill. að mega heimila t. d., að varamenn komi inn á þing í staðinn fyrir þingmenn í einmenningskjördæmum, þá væntanlega tilnefndir af sínum flokkum, ef flokksvaldið á að fá þá miklu viðurkenningu, sem allur þessi málflutningur virðist byggjast á. En ég held, að slík aðferð væri vægast sagt næsta hæpin og vafasöm til tryggingar lýðræðinu í landinu, því að í sannleika sagt verð ég að segja, að reynslan a. m. k. í þetta sinn staðfestir ótvírætt, að það er mjög ógífusamlegt og ólíklegt til réttlátrar niðurstöðu að veita Alþ. sjálfu vald til þess að kveða á um kjör þingmanna.

Það liggur óvafengjanlega fyrir í þessu máli, að kosningu þingmanna fyrir Reykjavík á þessu kjörtímabili er endanlega lokið og að úrslit þeirra kosninga urðu þau, að Alþfl. fékk hér kjörinn einn mann af sínum lista. Það var úrskurðaður inn á þing annar maður á listanum sem uppbótarþingmaður, og þá kemur þriðja sætið sem varapingsmannssæti.

Hæstv. forsrh. sagði, að það væri þá verið að brjóta ákvæði stjórnarskrárinnar, ef 2. maður á listanum væri tekinn inn sem uppbótarþingmaður, vegna þess að það væri ekki gert ráð fyrir því í stjórnarskrárákvæðinu, að slíkt væri heimilt. Þetta er auðvitað reginvilla og hin furðulegasta lögskýring, vegna þess, eins og hv. 1. þm. Reykv. tók fram, að innan sömu lagagreinar verður auðvitað að skilja setningarnar og ákvæðin í samhengi hvert við annað, og auk þess segir alveg sérstaklega í 31. gr. stjórnarskrárinnar: „Að öðru leyti fer um skipun jöfnunarþingsæta eftir kosningalögum.“ Það er heimilað að setja um jöfnunarþingsætin nánari ákvæði með kosningalögum. Og það liggur auðvitað í augum uppi, að þessir 11 þm., sem til jöfnunar eru milli þingflokka sem uppbótarmenn, eru kosnir á sama tíma og kjördæmakosnu þingmennirnir, þannig að um þann mann er ekki að ræða sem varamann, þar sem hann hefur fengið kosningu sem landslistamaður. Þetta getur því auðvitað ekki á nokkurn hátt styrkt þá kenningu, að það sé heimilt að taka næstu tvo eða þrjá menn eða þá væntanlega eins lengi og listinn endist til sem varamenn inn á þing.

Þó að það sé kannske ekki til sérstakrar fyrirmyndar að vera að vitna í Þjóðviljann, þá get ég samt ekki stillt mig um annað en að vitna í nokkrar setningar í þeirri grein, sem ég gat um hér áðan, af því að hún er rituð af einum af helztu lögfræðingum Alþ. og

manni, sem mér skilst að sé varamaður í yfirkjörstjórn, þar sem hann segir svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Allir aðrir frambjóðendur þess lista, þ. e. í 4.—16. sæti, voru að öllu leyti fallnir á þeirri stundu, sem formaður yfirkjörstjórnar í Reykjavík hafði lokið við að lýsa í embættisnafni úrslitum kosninganna hér í bænum. Þeir höfðu ekki náð kosningu. Þeir voru aftur orðnir nafnlausir einstaklingar í hafi hinna óbreyttu borgara eins og við hinir, — ekki hv. þingmenn, ekki tilvonandi uppbótarmenn, ekki tilvonandi varabíngmenn, aðeins fyrrverandi tilvonandi, ekki einu sinni frambjóðendur lengur. Þeir voru ekki lengur neitt sérstakt. Listinn, sem nafnið þeirra stóð á fram að kjördegi, var ekki einu sinni framboðslisti lengur. Hann var aðeins skilríki frá liðinni tíð handa hagstofunni og Íslandssögunni. Þeir, sem áttu nafn sitt á honum, neðan þriðja sætis, mundu aldrei geta komist í kallfæri við Alþingi Íslendinga sem innanhúsmenn þar, fyrr en kjörtímabilið væri liðið.“

Það er ekki neitt hikandi orðalag á skoðun þessa hv. varamanns í yfirkjörstjórn, sem barna kemur fram.

Þó að það ætti ekki að skipta miklu máli, hvort Eggert Þorsteinsson, sem er hinn mæstasti maður, kemur hér inn á þing eða ekki í stað Rannveigar Þorsteinsdóttur, þá er það út af fyrir sig ekkert atriði í málinu, og sú andstaða, sem hér hefur komið fram gegn þeirri hugmynd, að Eggert Þorsteinsson taki hér sæti á Alþingi, stafar ekki á nokkurn hátt af andúð á honum, þvert á móti. En það er næsta kynleg hugmynd og sýnir hugsunarhátt þeirra manna, sem þar að standa, sem kemur fram í blaði hæstv. forsrh. nú um helgina, að afstaða Sjálfstfl. til málsins hafi auðvitað miðast af því, að hann var í stjórnarandstöðu. Það sem sagt virðist vera skoðun blaðsins, að það sé óhugsandi, að þingmenn eða þingflokkar geti haft afstöðu til mála eftir því, sem þeir telja rétt og satt, heldur hljóti það að fara eftir því, hvað hagsmununum liður hverju sinni. Ef þessi hugsunarháttur á að ríkjá hér á hinu háa Alþingi um þá úrskurði, sem Alp. á að fella, þá er ég hræddur um, að það þurfi ekki að vænta mikillar virðingar þjóðarinnar. Það, sem hér er verið að framkvæma undir forustu hæstv. ríkisstj., er einhver sá blygðunarlausasti leikur, sem leikinn hefur verið á þessu sviði, þar sem ótvírætt er brotið gersamlega í bága við ákvæði stjórnarskrár lýðveldisins. Í slíkum leikviljum við sjálfstæðismenn ekki taka þátt, og af því markast okkar afstaða til málsins, en ekki á hinn minnsta máta af neinum fjandskap við þann mann, sem hér er verið að deila um. Og ég er heldur ekki í neinum efa um það, að þó að kannske allir hv. þm. stjórnarflokkanna muni hlýða forsrh. um það að rétta upp hönd sína með þessari þáttill, þá verður það með samvirkunnar mótmælum hjá mörgum.

Stjórnarskrá okkar unga lýðveldis er sá hornsteinn, sem við byggjum á, og það er engra skylda fremur en Alþingis að sjá um, að stjórnarskráin sé í heiðri höfð. Og þó að

það komi um stundarsakir illa við einstaka flokka að geta ekki hagrætt ákvæðum hennar eftir vild, þá verður það að teljast hin mesta ósvinna og verður að harma það, að ríkisstj. skuli láta leiðast til þess að ganga á undan með að brjóta ákvæði stjórnarskrár lýðveldisins. Ég efast um, að hæstv. forsrh. og meðstafsmenn hans hafi gert sér grein fyrir því, hvað þeir raunverulega eru hér að gera, í kappi sínu við að ná fram þeim árangri, sem þeir vilja endilega að náist hér. Ég ófunda þá sannarlega ekki af því hlutskipti, þegar dæmt verður síðar um þann verknað, sem þeir stofna hér til, ef meiri hluti Alþingis ætlar að leggja blessun sína yfir till. þeirra.

Forsrh. (Hermann Jónasson): Herra forseti. Ræður þeirra hv. 1. þm. Reykv. og 2. þm. Eyf. voru að ýmsu leyti svipaðar og um sama efni og raunverulega var seinni ræðan endurteknin á þeirri fyrri. Það er nú komið út í þá sálma, að langar ræður eru haldnar um brottför Haralds Guðmundssonar, og það sýnir samræmið í þessu öllu saman, þegar verið er að ræða um stjórnarskrá, að setja á langar ræður um það, að hann sé sendur sem útlagi út í lönd. Leit hv. 1. þm. Reykv. svo á, að Jakob Möller væri sendur sem útlagi, leit hv. þm. svo á, að Gísli Sveinsson væri sendur sem útlagi, eða leit hann máské svo á, þegar hann skipaði Sigurð Nordal, að manni skildist Sigurði Nordal til heiðurs, sendiherra í Danmörku, að Sigurður væri sendur sem útlagi, eini embættismaðurinn á Íslandi, sem hafði verið ákveðið að tæki sérstök heiðurslaun við háskólann, til þess að hann gæti fengið aðstöðu til þess að njóta sinna ágætu hæfileika við rannsóknir og ritstörf? Nú heitir þetta að vera sendur sem útlagi, og um þetta er meginmál þessara ræðna, sem hér eru haldnar, þegar verið er að ræða um það, hvort stjórnarskráin hafi verið brotin eða ekki.

Ég get bent í stuttu máli á það, sem þetta mál raunverulega snýst um, þ. e. 31. gr. stjórnarskrárinnar. Því er haldið fram af þessum hv. þm., að það eigi að kjósa jafnmarga varamenn samtímis og á sama hátt og aðalmennina. Ef það komist einn maður að hjá Alþfl., svo að maður taki það dæmi, þá er kosinn samtímis og á sama hátt einn maður til vara, þ. e. Gylfi Þ. Gíslason, og ekki hægt að breyta því með lögum á neinn hátt, vegna þess að þetta eru stjórnarskrárákvæði. Þetta segja þeir. En svo athuga þeir ekki, að jafnsnemma viðurkenna þeir um ákvæði 117. gr., sem ákveður það, að ef fyrsti varamaður, kosinn samtímis og á sama hátt, sá eini löglegi eftir þeirra skýringu, verður uppbótarm., þá á að beygja sig fyrir því lagaákvæði, að hann verði uppbótarm. og þriðji maður listans komi inn, en ómögulega lengra. Ef þriðji maður listans er forfallaður á sama hátt og fyrsti eða segir af sér, neitar að taka sæti, eins og í þessu tilfelli, þá er stjórnarskrárbrót, að sá fjórði komi til, aðeins sá þriðji.

Allir sjá, að annaðhvort er kosinn einn varamaður, og það er Gylfi Þ. Gíslason, eða það á

að taka við næsti varamaður, þegar hinn forfallast, alveg eins og ákveðið er með fyrsta varamann. Um leið og þeir fallast á, að þriðji maður listans megi taka sæti í hans stað, eru þeir komnir ofan af öllu þessu, þar sem þeir halda því fram, að hér sé um stjórnarskrárbrot að ræða. Annars er dálítið fróðlegt að sjá, hvernig þeir velta þessu öllu saman fyrir sér og fara úr einum stað í annan í rökum.

Það, sem hér á að ske, er það, að Eggert Þorsteinsson tekur sæti Haralds Guðmundssonar. Það er það, sem á að ske, en af því að það hafi ekki verið alveg víst fyrir Reykvik-inga, að þeir væru að kjósa Eggert varamann, þá á samkv. stjórnarskránni ekki að vera hægt, það á að vera ólýðræðislegt, að hann taki sæti. Eg hef vísað í 128. gr., þar sem ég sýndi fram á, að flokkunum er fengið svo mikið vald, að ef ekki eru nægilega margir menn á lista flokks, aðalmenn og varamenn, þá á kjörstjórn að gefa þeim tíma til þess að setja nýja menn á listann, sem eru þá samkvæmt því kosnir og ber að úrskurða kosna, m. ö. o. menn, sem kjósendur hafa aldrei nokkurn tíma haft hugmynd um að væru í framboði.

Þessu hafa sjálfstæðismennirnir aldrei fundið að. En þegar bent er á það, segja þeir, að það sé náttúrulega sízt til fyrirmyndar. Eg er ekkert að halda því fram, hvort það sé til fyrirmyndar eða ekki til fyrirmyndar, en það er staðreynd, eins og ég las upp, að þessi eru ákvæði 128. gr. kosningalaganna.

Svo halda menn, að það sé eitthvert brot á lögum að úrskurða, að næsti varamaður, sem hefur verið fjórði maður á lista flokks við framboð í Reykjavík, taki sæti næst á eftir, nákvæmlega eftir sömu reglu og 117. gr. ákveður, ef fyrsti varamaður forfallast.

Eins er það, að það er sagt, að nú sé ég í einhverjum vafa um það, hvort ég ætli að setja lög. Eg sagði það vitanlega strax í minni frumræðu, að ég álti, að þetta væri lögskýringaratriði fyrir Alþingi og þá lögskýringu setti Alþingi að inna af höndum, þar sem yfirkjörstjórn hefur beðið um þá lögskýringu beinlínis. Hún hefur vísað því til Alþingis og beðið um álit þess. Þess vegna er Alþingi skylt að afgr. þetta mál. En haldið þið nú, að þeir menn, sem biðja um þessa lögskýringu, — að visu efast ég ekki um það, að þeir geri það, sem þeir álti að sé rétt, en formaður kjörstjórnar er sannarlega ekki flokksmaður Alþf., — en þeir segja: Við erum í vafa. Formlegt kjörbréf treystum við okkur ekki að gefa út. Við biðjum um úrskurð Alþingis. — Þetta álit ég að Alþingi eigi að skýra, eins og því er skylt samkvæmt 46. gr. stjórnarskrárinnar. En vegna þess að deilt hefur verið um atriðið og til þess að ekki verði úrskurðað á annan veg siðar og allir flokkar búi við þennan rétt hér eftir, þá tel ég rétt að setja um það lög í samræmi við lögskýringuna.

Nú minnst hv. þm. þess, hvernig hv. 1. þm. Reykv. (BBen) talaði hér s. l. föstudag, — mig minnir, að það væri þá, sem till. lá hér fyrir, — hvað hann hefur birt í Morgunblaðinu og hvað hann segir nú. Það var nefnilega alls ekki

31. gr. stjórnarskrárinnar, sem hann var að tala um að stæði í vegi fyrir því, að lög væru sett og eins og hann sagði látni gilda aftur fyrir sig. Efnioð í ræðunni var þetta: Það á með lögum, sem hann talaði ekkert um í því sambandi hvort stönguðust á við 31. gr. stjórnarskrárinnar, — það á með lögum að setja ákvæði um að búa til nýja þingmenn, og samkvæmt þeim nýju lögum eiga kosningar að hafa farið fram 1956. — Það var þetta, sem hann fann að. Það var þetta, sem hann skrifaði um í Morgunblaðið.

En nú bendi ég honum á það og hann meðgengur, að flokksbróðir hans hafi 1942 sett lög á Alþingi um varamenn í bæjarstjórn og þau hafi verið látni ná aftur fyrir sig, nákvæmlega á sama hátt og hann heldur fram að ég sé að gera og sé vitavert.

Eg er ekki að gera það sama, því að ég álit, að lausnin á máli Eggerts sé lögskýringaratriði, og lögin, sem nú verða sett, eru aðeins staðfesting á því, sem ég álit að sé lög, en vil hafa skýrt. En það, sem hann hefur gert og vitt mig sérstaklega fyrir, að setja lög og láta þau ná aftur fyrir sig, það hefur flokksbróðir hans gert og sennilega, að ég segi ekki áreiðanlega, í samráði við borgarstjórnann í Reykjavík, hv. núverandi 1. þm. Reykv. Lögin voru sett 15. maí, kosning 15. marz, og búnir til hvorki meira né minna en — ekki einn varamaður, sem er nú svo íhaldssamt hjá okkur, að það eigi aldrei nema einn að vera í gangi, heldur var lögfest, að ef það er einn maður kosinn af lista, þá eiga allir hinir 29, ef þeir eru á listanum, að vera varamenn þessa eina manns, eftir því sem það er framkvæmt.

Nú segir hann að visu og ber fyrir sig það, sem ég ber fyrir mig, — að ég álit réttilega, en hann ranglega, — að þetta hafi verið orðin venja með varamenn. Nú skal ég ekkert segja um það, hvort sú venja hefur verið rétt eða röng. Það getur vel verið, að það hefði mátt gripa til fleiri varamanna en þetta eftir lögunum. Það kemur ekki til mála, að ég taki án athugunar gilda lögskýringu bæjarstjórnar í þessu efni, en hann áleit, að þetta hefði verið framkvæmt. Nú skal ég lesa þetta, með leyfi hæstv. forseta. Grg. er þannig:

„Þeirri reglu hefur verið fylgt, að framboðslisti, sem hlotið hefur bæjarfulltrúa eða hreppsnefndarmenn, skuli hafa rétt til jafnmargra varamanna. Þegar framboðslisti hefur aðeins fengið kosinn einn mann eða tvo menn, þá kemur það fyrir, að varamenn eru ekki til fyrir hendi til þess að taka sæti í bæjarstjórn eða hreppsnefnd í stað forfallaðs aðalmanns, og getur þá svo farið, að bæjarstjórn eða hreppsnefnd verði óstarfhæf.“

Við búum ekki til neinn nýjan varamann hér. Það er lögskýringaratriði, og maðurinn er kosinn. En hér er alveg vafalaust, eftir því sem þeir segja í grg. og það er flutt eftir beiðni þáverandi félmrh., Jakobs Möllers, að þessir varamenn voru ekki til, fyrr en þeir voru lög-giltir um vorið, þeir sem höfðu verið í framboði um veturinn.

Það var þetta, sem hv. þm. fann að við frv.

mitt, en ekki, að það stangaðist á við 31. gr. stjórnarskrárinnar, þó að hann gripi til þess núna, þegar hann er búinn að sjá framan í þess-
ar staðreyndir.

Þá gerði hv. 2. þm. Eyf. (MJ) það að um-
talsefni, að einhver hefði sagt það í Tímanum,
að afstaða Sjálfstfl. væri auðvitað við það mið-
uð, að hann væri í stjórnarandstöðu; þetta
væri grálegur dómur og ekki líklegt, að menn
bæru mikla virðingu fyrir Alþingi, ef menn
tækju að trúa slíkum staðhæfingum.

Það mætti nú satt að segja af þeim, sem er
kunnugri þingsögunni en ég, nefna eitthvað af
dæmum um þetta og þau ekki svo fá. Mig rám-
ar í þau ýmis, en ég ætla bara að nefna eitt,
sem er mér minnisstæðast, og það er þingrof-
ið 1931. Þá er því haldið fram með öllum þeim
ósköpum, sem hægt var að stofna til hér á Al-
þingi, og þið ungu þm. hefðu átt að vera
hérna og sjá til þingmannanna, að þingrofið
sé stjórnarskrárbrot. Það var farið heim í hús,
— ég ætla ekki að nefna þau sérstaklega, —
mólvaðar rúður, haldnir hópfundir hér, talað
hér af svölunum um stjórnarskrárbrot. Ég var
lögreglustjóri í Reykjavík þá, og einn maður,
sem ekki vildi rétta upp höndina með því, að
það væri stjórnarskrárbrot, æruverðugur prest-
ur, var með gleraugu. Þau voru mólvuð, rifin
af honum kápan og honum kastað í götuna.
Og aldrei hefur verið framið annað eins ódæði,
eftir því sem sjálfstæðismenn sögðu. En það
er skemmst af að segja um þetta óskaplegasta
stjórnarskrárbrot, sem nokkurn tíma hafði verið
framið í sögu Íslands, — það var fenginn
sérstakur maður til að skrifa um það og gefa
út fræðilegt álit um, að þetta væri hræðilegt
stjórnarskrárbrot, og fjöldi manna trúði þessu
í svip, — að engum lifandi manni, sem þekkir
nokkurn hlut til stjórnskipunar, dettur í hug
að halda þessu fram núna. Allir vita, að þetta
var bóla, þetta var ekkert annað en skröksaga,
sem var fundin upp til að æsa, og það var
gengið svona langt til að framfylgja þessari
skröksögu, fenginn fræðimaður til þess að
skrifa um það og fylgt eftir hér í bænum með
þeim hætti, sem ég ætla ekki að lýsa frekar
og er sennilega í minni ýmissa.

En nú hafa æruverðugir sjálfstæðisprófess-
orar orðið að kenna það við Háskóla Íslands,
að þetta hafi verið allt saman tóm vitleysa.
Það er ekkert skammtilegt að heyra það, ég
skil það: tóm vitleysa. Þetta, sem Sjálfstfl. hélt
fram sem einn maður hér á Alþingi að væri
stjórnarskrárbrot, hafa sjálfstæðisprófessorar
síðan við Háskóla Íslands kennt nemendum sín-
um að hafi verið tóm skröksaga, það hefði ekki
verið nokkur fótur fyrir því, það, sem gert var,
hefði verið í samræmi við stjórnarskrána.

Svo geta þeir ráðið því, sem vilja, hvort mað-
ur með tilliti til þessa og ýmislegs annars tel-
ur, að afstaða Sjálfstfl. mótist að einhverju
leyti eftir því, hvort hann er í stjórnarandstöðu
eða ríkisstj., eftir að hafa þennan lærdóm af
honum og svo marga aðra, sem væri ástæða
til að nefna, en tæki of langan tíma, þar sem
lögskýringar hafa farið eftir því, hvar hann
hefur verið í aðstöðu á hverjum tíma, nákvæm-

lega eins og hann kemur hér á Alþingi og
segir: Það má ekki setja lög, sem ná aftur
fyrir sig, — en 1942 hefur hann gert það sama,
og meira að segja hafa menn þá verið svo sam-
mála um það, að ég sé ekki, að það hafi verið
nokkur maður, sem hafi greitt atkvæði gegn
því, að lögin væru látin gilda aftur fyrir sig.
Nú má það ekki.

Bjarni Benediktsson: Herra forseti. Þessar
umr. eru nú nokkuð farnar á við og dreif,
eins og þegar hæstv. forsrh. lætur sér hér sama
að ráðast annars vegar á gamlan kennara
sinn, Einar Arnórsson prófessor, og bera hon-
um öll möguleg brigzl og hins vegar á gamlan
samstarfsmann í ríkisstj., Jakob Möller, og
leggja á hann þungar sakir. Hæstv. forsrh. veit
ofur vel, að þingrofið 1931 var talið ólöglegt
af Einari Arnórssyni, sem þá var tvímælalaust
fremsti stjórnлагаfræðingur Íslands, og að Ein-
ar Arnórsson hafði sett þá kenningu fram, að
þingrof með þessum atvikum væri ólöglegt, áður
en þau atvik gerðust, sem að höndum bar
1931. Það má vel líta þannig á, og ég er einn
þeirra, sem telja, að Einar Arnórsson hafi
þarna ekki haft rétt fyrir sér. En það er með
öllu ómaklegt af þessum fyrrv. lærissveini Ein-
ars Arnórssonar, hæstv. forsrh., að ráðast nú
á hann látinn og segja, að hann hafi þarna
verið fenginn til þess að halda einhverjum
kenningum fram, sem Sjálfstfl. komu vel, vegna
þess að Einar Arnórsson hafði sett þessar kenn-
ingar fram löngu áður, þannig að þær voru
ekki miðaðar við atburðina, eins og ég þegar
sagði.

Við sjálfstæðismenn lítum hins vegar á hvert
mál eftir því, sem rök standa til, og víst var
það eðlilegt, að margir féllust á þær skoðanir,
sem Einar Arnórsson hafði haldið fram og
fært rök að og kennt við Háskóla Íslands. Eins
og ég segi: Þær kenningar voru umdeilanlegar,
og persónulega hef ég nokkuð um það rætt
í fræðilegri ritgerð og tekið fram þau atriði,
sem ég tel þar skipta miklu máli. En víst
skiptir það ekki minnstu máli varðandi skýr-
ingu á ákvæðunum um þingrof, að atburðirnir
gerðust 1931, þingrofið var þá framkvæmt með
þeim hætti, sem raun ber vitni um. Alþ. tók
til starfa, var viðurkennt af alþjóð sem löglegt
Alþingi Íslendinga, og þar með má segja, að
úr þessari deilu hafi verið skorið í eitt skipti
fyrir öll. Aftur á móti ef andstæðingar þing-
rofsins hefðu unnið meiri hluta á Alþ. 1931, —
þeir fengu að visu yfirgnæfandi meirihluta-
stuðning alþingiskjösenda, en Framsfl. varðar
ekki svo mikið um það út af fyrir sig, bara ef
hann getur fengið þingsætin, og víst er það
lögum samkvæmt, — ef kosningar 1931 og
áframhaldandi saga landsins þar með hefði orð-
ið með öðrum hætti en hún var, þá er mjög
sennilegt, að ýmsir mundu nú telja, að Einar
Arnórsson hefði reynzt hafa rétt fyrir sér í
þessu deilumáli frá 1931. Varðandi umdeilanleg
лагаákvæði vita allir lögfræðingar, að það sker
úr, að ef ákveðin venja er komin á, ákveðið
fordæmi, sem náð hefur fram að ganga og alls-
herjar viðurkenningu, þá deila menn ekki leng-

ur um það atriði, heldur segja: Um þetta var deilt, þangað til þessir atburðir gerðust, þangað til þessi atvik voru fyrir hendi, en með þeim atburðum var úr þessu skorið. — Þetta ætti ekki að þurfa að vera að segja hæstv. forsrh., hann sem dómsmálaráðherra og margra ára dómari veit manna bez, hvernig hann hagar sínum störfum. En að hann skuli koma hér upp með þeim hætti, sem hann gerir, og tala á þann veg, sem hann gerir, sýnir sannast sagt betur en flest annað, hversu veikur hans málstaður er, enda segir hæstv. ráðh.: Þm. Sjálfstfl. halda því fram, að Gylfi Þ. Gíslason sé eini réttkjörni varðingmaður Alþfl. — Þetta sagði hann hér berum orðum áðan, að við höldum því fram, að Gylfi Þ. Gíslason væri réttkjörinn varðingmaður Alþfl. Svo byggir hann mál sitt á því að sýna fram á, hvíllik endemis fjarstæða þetta er. Hæstv. forsrh. veit ósköp vel, og hann getur ekki einu sinni huggað sína annars ekki svo mjög árvökulu samvizku með slíkum blekkingum, — hann veit einmitt ósköp vel, að við höldum því fram, að Gylfi Þ. Gíslason sé ekki varðingmaður Alþfl. Við höldum því fram og höfum sýnt fram á það með ótvíræðum rökum, að samkvæmt d-lið 31. gr. stjórnarskrár lýðveldisins er Gylfi Þ. Gíslason réttkjörinn 1. upp-bótarþingmaður Alþfl., og næsti maður honum á listanum er 1. varðingmaður Alþfl. Þetta er samkvæmt ótvíræðum fyrirmælum stjórnarskrárinnar, eins og hún er nú. Það hefur engum dottið annað í hug en þetta ætti svona að skiljast. Svo kemur hæstv. forsrh. og byggir sinn málflutning á því, að við höfum haldið fram allt öðru, þveröfugu við það, sem við höfum sagt og stjórnarskráin segir ótvírætt til um.

Hæstv. forsrh. leyfir sér hér að segja, að yfirkjörstjórnin hafi beðið Alþ. um að segja sér að gefa út kjörbréf, og hann endurtók þetta núna í tilvitnun sinni í bréf yfirkjörstjórnarinnar áðan. Það er ómögulegt fyrir þá, sem ekki voru inni í málinu, annað en að halda, að eitthvað þessu svipað stæði í bréfi yfirkjörstjórnar, en þar stendur:

„Yfirkjörstjórnin taldi ekki fært með hliðsjón af 31. gr. stjórnarskrárinnar, sbr. 117. gr. kosningalaganna, að gefa út formlegt kjörbréf til Eggerts G. Þorsteinssonar, og tilkynnti hún þá flokksforustu Alþfl. þessa niðurstöðu.“

Þetta er það, sem yfirkjörstjórnin segir. Hún taldi þetta ekki fært. Hún hefur ekki beðið Alþ. um nokkurn skapaðan hlut. Hún segir að vísu hér áfram:

„En þar sem kjörinn þm. flokksins hér í Reykjavík, Haraldur Guðmundsson, er í þann veginn að hverfa af landi burt, en enginn vara-maður fyrir hann, þá telur yfirkjörstjórnin rétt, svo sem mál þetta horfir nú við og með hliðsjón af 46. gr. stjórnarskrárinnar, að senda málið til hins háa Alþ. og að það taki ákvarðanir um það, hvort Eggert G. Þorsteinsson geti talizt löglega kosinn varðingmaður fyrir Alþfl. fyrir yfirstandandi kjörtímabil.“

Yfirkjörstjórnin neitar að gefa út kjörbréfið, segist ekki telja það fært. Hún segir, að Alþ. eigi að taka ákvörðun um þetta samkv. 46. gr. stjórnarskrárinnar, og það er alveg rétt

tilvitnun í 46. gr. stjórnarskrárinnar þetta varðandi.

Hér er komið upp deilumál, sem samkv. ótvíræðum bókstaf 46. gr. stjórnarskrárinnar heyrir undir Alþ. að skera úr um, og yfirkjörstjórnin réttilega visar málinu til Alþ. Hún neitar að gefa út kjörbréfið. Hún segir, að Alþ. eigi að taka ákvarðanir um þetta. Með þetta fyrir framan sig, með þetta í fullri vitund og minni, því að ekki er hann orðinn svo minnislaus, að hann muni ekki það, sem hann var að ljúka við að lesa sjálfur, leyfir hæstv. forsrh. sér að segja við þingheim Alþingis Íslendinga, að yfirkjörstjórnin hafi beðið Alþingi um að segja sér að gefa út kjörbréfið. Það er hægt að sanna ýmislegt með slíkum málflutningi. Það kann að vera, að slíkt dugi gagnvart þeim, sem einhliða lesa Tímann, þeim, sem einhliða vilja, að valdið nái fram að ganga, að nú sé kné látið fylgja kviði og lög og réttur að engu haft, en Alþ. Íslendinga er ekki aðeins óvirt með því að bera fram slíka till. og slíkt frv. sem nú er komið fram frá hæstv. forsrh., heldur er óvirðingin kórónuð með því að bera fram slíkar rökleysur og vísitandi blekkingar eins og hæstv. forsrh. leyfir sér að gera. Ég hefði sannast sagt ætlað honum margt, en ekki það, að hann gengi svo langt í málafylgjunni sem raun ber nú vitni um, vegna þess að það er hvorki samboðið stöðu hans né þeirri veglegu stofnun, Alþingi Íslendinga, sem hann er nú staddur innan.

Svipað er það, þegar hæstv. forsrh. kennir mér um löggjöf, sem sett var að tilhlutun Jakobs Möllers 1942. Ég drap á það áðan, að þessi löggjöf er einmitt sett að tilhlutan ríkisstj., sem hæstv. forsrh. var sjálfur forsrh. fyrir. Jakob Möller gat ekki borið fram, hafði ekki heimild eftir stjórnlögum landsins til að bera fram þetta frv. nema með atbeina og samþykki hæstv. forsrh. Ég var þá ekki þm. Ég hafði ekkert um þetta frv. að segja. Það var ekki undir mig borið og ekki að neinni minni tilhlutan fram sett. En hafi frv. verið hæpið og sé hæpið að samþykkja það, og vist er það alltaf mjög hæpið að setja löggjöf eftir á um atburði, sem þegar eru skeðir, þá er sá maðurinn, sem ber mesta ábyrgð á þessu af öllum núlifandi Íslendingum, sami maðurinn, Hermann Jónasson, sem ber ábyrgð á þeirri löggjöf, sem nú er verið að bera fram, en hér eins og ella reynir hann að skrifa bak við náinn, sá virðulegi herra.

Það er stundum sagt, að skamma stund verður hönd höggi fegin, og ég segi það hiklaust, að bæði væri hæstv. forsrh. sæmra að sjá sig enn um hönd, áður en hann traðkar meira á lýðræði, lögum og rétti í þessu landi, og eins væri þm., sem margir vita og skilja fullvel, að hér er of langt gengið, sæmra að segja: Hingað og ekki lengra. — En veikleikinn er hjá þessum mönnum sjálfum. Á fimmtudaginn er tilkynnt í kjörbréfanefnd: Sama dag á að bera fram frv., sem sker úr málinu. — Þegar fram kom, að mér virtist þetta allfurðulegur boðskapur, þá hafði hinn varfærni og vitri þm. N-Þ. þá varúðarreglu, það kom nokkurt hik á

hann, en hann lét bóka, að sér skildist eingöngu, að forsrh. ætlaði að láta skera úr málinu með þessu móti. Hann vildi sem góður flokksmaður og góður drengur taka skellinn af forsrh., ef þetta reyndist frumhlaup.

Það var ljóst, að í umr. á fimmtudag var nokkurt hik komið á forsrh. Hann tók ekki til máls til staðfestingar því, að þennan boðskap ætti að lögfesta, þrátt fyrir það að þess væri beinlínis krafizt af hæstv. forseta Nd., Einari Olgeirssyni, að lög væru sett. Hæstv. forsrh. þagði þá um það atriði og tók ekki afstöðu til þess. Og það var alkunnugt mál og vitað, að Alþýðuflokksmenn létu það þá eftir sér heyrast, að þeir mundu ekki sætta sig við, að Eggert Þorsteinsson yrði gerður þm. með slíkri löggjöf eftir á, löggjöf, sem sett væri mörgum mánuðum eftir kosningar og þvert ofan í stjórnarskrá landsins. Svo var af skyndingu boðað til fundar hér á laugardag, af svo mikilli skyndingu, að hinn virðulegi þm. V-Húnv., Skúli Guðmundsson, ris hér upp og bendir á, að ekki hafi unnist tími til þess að kalla til jafneindreginn forustumann þingsins og stjórnarstuðningsmann og hann. Úr því að slíkt var ekki viðhaft við slíka stórhöfðingja, má nærri geta, hvernig um þá minni hefur farið, enda tók annar höfuðstólpi Framsfl., Steingrímur Steinþórsson, undir það hér áðan, að hann hefði ekki fengið fundarboð, og sá, sem á nú mestan framgang í vændum innan flokksins, Eiríkur Þorsteinsson, staðfesti það einnig, svo að eitthvað hefur legið á, úr því að allir þessir höfðingjar voru hvergi til kvaddir. (Gripist fram í.) Já, þm. Reykv., hann gætir vel sinnar skyldu, enda er það sannast bezt að segja, að þessi fundur hefði ekki orðið löglegur, ef við nokkrir sjálfstæðismenn, sem komum hingað niður eftir, hefðum ekki gert það af góðsemi okkar að koma inn í deildina til þess að efna til löglegs fundar. Við sáum, að þeir voru margir daprir og svefnþreyttir, framsóknarmenn, og vildum ekki ómaka þá aftur seinna um daginn til slíks fundarhalds, jafnlítið ánægjulegt og tilefnið var. Þakkrirnar fyrir það eru svo þær, að það er sagt í Alþýðublaðinu í gær, að ég hafi verið hér mjög reiður á fundinum. Enginn er dómari í sjálfs sín sök, en blaðið segir, að það hafi undir glotti mínu leynzt reiði. Það er sem sagt ekki einungis, að þegar ég verð reiður, er ég reiður, heldur einnig ef ég er brosandí, er ég líka reiður. Það stendur á sama, hvernig að er farið. Hitt skal ég játa, að þegar það var borið hér upp, að það ætti að fara fram atkvgr. um það, hvernig þessi till. skyldi rædd, þá beindi ég þeirri spurningu til hæstv. forseta, hvort sú atkvgr. þyrfti að fara fram vegna þess, hve till. væri vitlaus. Það er alveg rétt. Ég játa þá sök á mig.

En svona stóð málið á laugardag, að þá átti að leysa málið með þál. Lögin, sem voru boðuð á fimmtudagsmorgun, höfðu ekki séð dagsins ljós. En þá kemur það fram, sem stundum vill verða, að það þarf lítið til þess að æra óstöðugan, og í Morgunblaðinu í gær stóð, að kappinn, hæstv. forsrh., hefði látið heykjast á því að setja löggjöf og skera úr málinu. Þar með

hafði hinn ráðagóði Bjarni Ben. dregið upp þá dula, sem dugði til þess að egna Hermann Jónasson fram, þannig að nú er lögunum skellt fram, eingöngu til þess, að því er á hæstv. forsrh. var að heyra, að ekki sannaðist, að hann hefði látið heykjast í slíku máli. Ef lög þyrfti á fimmtudag til þess að skera úr málinu, af hverju var það ekki í gildi líka síðdegis á fimmtudag, þegar greidd voru atkv. samkv. 46. gr. stjórnarskrárinnar? Af hverju var það ekki nauðsynlegt á laugardag, þegar þáttill. var flutt? Af hverju var þáttill. nóg á sunnudag, þegar stjórnarblöðin segja með mikilli gleði frá þessari nýju leið, sem nú sé fundin til þess að leysa þetta vandamál? Af hverju er það fyrst eftir að hæstv. forsrh. les Morgunblaðið á sunnudag eða í dag, að hann vaknar aftur til vitundar um það, að það verði nú endilega ofan á þáttill. að skera úr um þetta með lögum, en þvert ofan í það, sem Alþingi er búin að ákveða með atkvgr. s.l. fimmtudag? Þar var skorið úr málinu í eitt skipti fyrir öll. Þá var fellt að taka kosningu þingmannsins gilda. Hæstv. forsrh. segir: Það kom annar þingvilji í ljós með grg., sem upp voru bornar. — En grg. eru ekki sama og atkv., og ef hann á ekki skeleggari stuðningsmennina en svo, að þeir vilji ekki standa með honum í atkvgr., þá getur hann hvorki breytt þeirri atkvgr., sem fram er búin að fara, eftir á með lögum né þingsályktun.

Þá gerði hæstv. forsrh. mjög úr því, að samkv. 128. gr. kosningalaganna væri flokksstjórn heimilt að ákveða að bæta varabíngmönnum við, svo mörgum sem vildi eða þyrfti. Ég bið hv. alpm. að veita því athygli, að hæstv. ráðh. sagðist ekki skyldu verja þetta ákvæði, það bara væri fyrir hendi og þm. Sjálfstfl., ég og aðrir, hefðum aldrei neitt að því fundið fyrr en núna allt í einu, að við værum farnir að finna að því.

Ég vil fyrst minna á það, að hér sem stundum ella heggur sá, er hlifa skyldi. Þeir, sem áttu meiri hluta á Alþingi, þegar kosningalög in voru sett, voru einmitt sömu flokkar sem nú eru að burðast við að koma hinum ágæta manni, Eggert Þorsteinssyni, inn í þingið. Það voru Framsfl. og Alþfl., sem þá höfðu meiri hluta á Alþingi og umfram allt bera ábyrgð á löggjöfinni, ef hún er hæpin. En svo vill til, að ég hef þegar og fyrir nokkuð mörgum árum látið uppi álit um þetta atriði, sem hæstv. forsrh. gerir nú að meginmáli í sinni kenningu, og það er 1935, fyrir 22 árum. Einn ári eftir að þetta ákvæði kosningalaganna var sett, gaf ég að nýju út ágríp af íslenskri stjórnlagaræði, sem Einar Arnórsson hafði samið í fyrstu og ég bætt inn í þeim atriðum, sem miðuðu að nýrri löggjöf, og segir, með leyfi hæstv. forseta, í þessari bók, sem er gefin út fjölrituð 1935 og hefur síðan verið stofn þess, sem um þetta hefur verið kennt í háskólanum: „Ef ekki eru nógu margir efstir á lista þingflokks, til þess að full tala þingmanna og varabíngmanna fáiast af listanum, nefnir hlutaðeigandi flokksstjórn til menn, sem koma neðst á listann, eftir því sem þarf til viðbótar á listanum

(128. gr., 3. mgr.).“ Svo heldur áfram: „Flokksstjórnin sýnist ekki vera bundin við frambjóðendur, þegar hún tilnefnir slíka menn, og geta þeir þannig orðið þingmenn eða varabíngmenn, sem alls ekki hafa boðið sig fram við kosningar. Er þessi tilnefningarheimild flokksstjórnanna allhæpin, vegna þess að á Alp. skulu eiga sæti samkv. 26. gr., 1. mgr. stjórnarskránnar þjóðkjörnir þingmenn, kosnir leynilegum kosningum, en erfitt sýnist vera að heimfæra þar undir menn tilnefnda af flokksstjórn um eftir þær eiginlegu kosningar. Verður því væntanlega að telja fyrri mgr. 128. gr. kosningalaganna brjóta í bága við stjórnarskrána, og verður þá sá flokkur, sem eigi hefur næga menn í öll uppátarseti samkv. framansögðu, að vera án uppátarseta, að svo miklu leyti sem mennirnir hrökkva ekki til.“

Þetta skrifa ég 1935. Hæstv. forsrh. segir hér: Ja, sjálfstæðismenn hafa hingað til aldrei haft neitt á móti þessu. Það kemur ósköp einfaldlega af því, að það er rétt, sem ég segi svo í næstu setningu á eftir: Praktískt er þetta vitanlega ekki. — Þetta er ekki praktískt, vegna þess að það eru ætíð svo margir fallnir frambjóðendur til hjá flokkum, að þetta ákvæði hefur enga raunhæfa þýðingu. En á þessu ákvæði, sem búið er að kenna yfir 20 ár í háskólanum og ég einmitt bendi fyrstur manna á að ekki fái staðizt samkv. stjórnarskránni, byggir hæstv. forsrh. mikinn hluta af sinni rökleiðslu hér í hv. Alþingi og leyfir sér meira að segja að halda því fram, að sjálfstæðismenn hafi aldrei haft neitt við þetta að athuga, þegar það liggur fyrir í heimild, sem hann gat ósköp vel aflað sér og átti að afla sér. Áður en hann fór að kveða upp um þetta slíkan fræðilegan og embættislegan dóm sem hann hefur viðhaft hér í dag, átti hann að afla sér upplýsinga um það, hvernig hefur verið litið á þetta, hvað hefur um þetta verið kennt, t. d. í háskólanum. Þvert ofan í það segir hann einfaldlega og fullyrðir og nefnir mig, að ég hafi aldrei haft neitt við þetta að athuga. Með slíkum rökum er auðvitað hægt að sanna ýmislegt, og ég segi það eins og er, að ég óttast, að hv. þm. séu nú búnir að láta binda sig svo mjög í þetta mál, að það verði ekki leyst með rökum. Ég er hræddur um það. Ég er hræddur um, að hér verði flokksvaldið látið ráða. Ég sé það á svipnum á hv. þm. V-Húnv., að hann tekur það mjög nærri sér að eiga að gera hér rangt, en hann hefur sem betur fer nokkra æfingu í því, svo að ég vonast til þess, að það verði honum ekki til aldurtila, en hitt er ég viss um, að þetta verður ekki hv. þm. til sæmdar, og þetta er mjög til áfellis tryggð þeirra og trúmennsku við þingræðið og þær lýðræðis- og lagareglur, sem þeir hafa unnið eið að að halda.

Um þetta væri ýmislegt fleira hægt að segja og mörgum fleiri rökum hægt að koma að. Vera kann, að mér gefist tækifæri til þess síðar, en vegna þess að það er sérstaklega eitt atriði, sem ég hef ekki haft færi á að kanna og get ekki kannað, nema með því að verja til þess nokkrum tíma, vildi ég mega mælast til þess að mega halda ræðu minni áfram eftir

fundarhléið, vegna þess að ég á ekki kost á því að koma með athugasemd síðar við umr. — [Fundarhlé.]

Herra forseti. Um þetta mál mætti auðvitað tala lengi enn, en ég skal stytta mál mitt, enda mun ég gera till. um það, að málið gangi til n., ef því verður ekki vísað frá. En ég vil þó bæta við nokkrum atriðum, sem mér vannst ekki tími til að víkja að áðan.

Ég vitnaði skýrt til þess í þeim orðum, sem ég sagði um þau ákvæði um varabíngmenn uppátarþingmanna, sem hæstv. forsrh. vitnaði til og lagði mjög ríka áherzlu á að heimiluðu flokksstjórnunum að velja uppátarmenn, að sjálfur hefði ég þegar fyrir 22 árum látið það uppi í rituðu máli, að það ákvæði fengi ekki staðizt samkvæmt stjórnarskránni. Og ég vil benda á, að Einar Arnórsson, sem allra manna bezt var að sér í íslenskum stjórnlöögum, var einnig á sömu skoðun, því að í Réttarsögu Alþingis, útgáfunni frá 1945, segir hann berum orðum á síðu 633: „Verður ekki betur séð en að þetta fari í bága við ákvæði stjórnskipulaga.“ Þannig liggur þetta meginatriði, sem hæstv. forsrh. byggði mjög málflutning sinn á, alveg ljóst fyrir, bæði með því, sem ég hef áður sagt, og því, sem aðrir hafa um það ritað á fræðilegum grundvelli.

Þá vil ég aðeins drepa á það, sem hæstv. forsrh. vitnaði til og var einmitt gott að rifja upp í þessu sambandi, að á sínum tíma var Gísli Sveinsson skipaður sendiherra. Er hann hafði verið skipaður sendiherra, varð vitanlega að fara fram aukakosning í hans kjördæmi, og Framsfl. sýndi ekki Sjálfstfl. þá tilhlýðrunarsemi og ætlaðist enginn til þess af honum, að hann léti vera að bjóða fram á móti okkar fulltrúa þar, þótt við ættum þm., heldur buðu þeir fram og unnu kjördæmið með örfárra atkvæða mun. Ef þeir hefðu þá viljað fylgja slíkri sanngirnissreglu sem þeir vitna svo mjög til í þessu sambandi, þá hefðu þeir vitanlega látið vera að bjóða fram. Slíkt gerðu þeir ekki, heldur fóru að eins og venja hefur verið, ef þingsæti losnar. Þá er kosið um manninn að nýju, og allir aðilar verða að sætta sig við þau úrslit, sem ofan á verða.

Hitt er fjarstæða, þegar hæstv. forsrh. heldur því fram, að vegna þess að Jakob Möller, Gísli Sveinsson og Sigurður Nordal hafi verið gerðir að sendiherrum, hafi þeir þar með verið sendir í svipaða útleð og Haraldur Guðmundsson á nú að fara í. Það vita allir, að atvik voru mjög ósambærileg um alla þessa ágætu menn. Vitanlega eru til sendiherrar, sem ekki eru í útleð í þeim skilningi, sem við tölum um hér, en Haraldur Guðmundsson varð fyrir því óhappi að taka, að því er stjórnarflokkarnir telja, of skýrt fram í síðustu útvarpsmæðum fyrir alþingiskosningar, að Alþfl. og Framsfl. mundu alls ekki vinna með Alþb. eða kommunistum, og vegna þess að á móti þessu loforði hans var brotið, hefur verið talið nauðsynlegt að losna við þennan ágæta mann af Alþingi, og ráðið til þess er, að hann er settur í stöðu, sem meiri hluti núverandi stjórnarflokka hefur allt þangað til nú talið að væri

ópörf og ætti að leggja niður, það mætti vel vera án sendiherraembættisins í Osló. Ég hika ekki við að fullyrða, að slík sending er forsending og ekki líkjandi við neitt annað en útlegð.

Þá hélt hæstv. forsrh. áfram að vitna til einstakra ákvæða stjórnarskrárinnar án þess að vilja viðurkenna, að þau ákvæði verður vitanlega að skilja í samræmi hvert við annað, alveg eins og ég hef þegar sagt, að ef Alþfl. átti rétt til uppþótarþm. á annað borð, þá var Gylfi Þ. Gíslason auðvitað sá, sem fyrstur Alþýðuflokksmanna átti að taka við því sæti, og að því leyti réttkjörinn. Það er alveg eins og ef sú setning er tekin ein út af fyrir sig, að ég segi: Gylfi Þ. Gíslason er rétt kjörinn 1. uppþótarþingmaður Alþfl., að því sé haldið fram stöðugt, að nú sé ég búinn að viðurkenna, að Gylfi Þ. Gíslason hafi verið rétt kjörinn 1. uppþótarþm. Alþfl., og væri það eftir öðrum málflutningi að fara nú að halda því fram, þó að þau ummæli mín verði auðvitað að skiljast í samræmi við það, sem ég hef alltaf fyrr og síðar haldið fram, að Alþfl. ætti ekki rétt á neinum uppþótarþm. Og ef sá skilningur hefði orðið ofan á, að Alþfl. ætti ekki rétt á neinum uppþótarþm., þá hefði Gylfi auðvitað orðið fyrsti varaþm. Alþfl. En einstakar setningar verður vitanlega að skilja í sambandi við málflutninginn í heild, og ætti ekki að þurfa að itreka það.

Að öðru leyti skal ég ekki á þessu stigi lengja mál mitt. Ég tel óhjákvæmilegt, að ef þessu máli á að halda til streitu, þá beri að vísa því til kjörbréfanefndar til athugunar þar.

Ég tel hitt þó réttara, að Alþ. láti nú þegar uppi þá skoðun sína, að málið sé ranglega upp tekið, og leyfi mér því að bera fram og afhenda hæstv. forseta svo hljóðandi rökstudda dagskrá:

„Yfirkjörstjórn hefur þegar neitað að veita Eggert G. Þorsteinnssyni kjörbréf sem varaþm. Alþfl. í Reykjavík, og Alþingi hefur samkvæmt 46. gr. stjórnarskrárinnar felld að taka hann gildan sem réttkjörinn varaþm., enda mundi þingseta hans bersýnilega brjóta gegn 31. gr. stjórnarskrárinnar. Alþingi telur því till. þessa óþinglega og tekur fyrir næsta mál á dagskrá.“

Ef þessi till. verður ekki samþ., þá ber ég fram sem varatill., að málinu verði vísað til athugunar kjörbréfanefndar.

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 234 felld með 27:19 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: PO, RH, SÁ, SB, SÓÓ, BBen, BÓ, FÞ, GTh, IngJ, JóhH, JJós, JK, JPálm, JS, KJJ, MJ, ÓB, ÓTh.

nei: PÞ, PP, SE, SkG, StgrSt, SvBH, ÁkJ, ÁB, BG, BSt, BjörgJ, BjörnJ, EirÞ, EystJ, GeirG, FS, GíslG, GÍG, GÞG, HÁ, HS, HV, HermJ, KK, LJós, PZ, EmJ.

6 þm. (AG, ÁP, EOI, GJóh, HG, KGuðj) fjarstaddir.

Till. um að vísa þáttill. til kjörbréfanefndar felld með 25:18 atkv.

Tillgr. samþ. með 27:19 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: ÁkJ, ÁB, BG, BSt, BjörgJ, BjörnJ, EirÞ, EystJ, GeirG, FS, GíslG, GÍG, GÞG, HÁ, HS, HV, HermJ, KK, LJós, PZ, PP, PP, SE, SkG, StgrSt, SvBH, EmJ.

nei: BBen, BÓ, FÞ, GTh, IngJ, JóhH, JJós, JK, JPálm, JS, KJJ, MJ, ÓB, ÓTh, PO, RH, SÁ, SB, SÓÓ.

6 þm. (AG, ÁP, EOI, GJóh, HG, KGuðj) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 25:18 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 235).

4. Leirverksmiðja í Dalasýslu.

Á deildafundum 30. okt. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um undirbúning að byggingu leirverksmiðju að Búðardal í Dalasýslu [26. mál] (A. 26).

Á 5. fundi í Sp., 1. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 6. fundi í Sp., 7. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Friðjón Þórðarson): Herra forseti. Í fyrradag, mánudaginn 5. nóv., var lögð á borð þingmanna hér í hv. Alþingi grg. um athugun á rökun jafnvægis í byggð landsins, um jafnvægisframkvæmdir o. fl. Hún á sem kunnugt er rætur sínar að rekja til þingsályktunar, sem samþykkt var á Alþingi 4. febr. 1953, þar sem Alþingi ályktaði að fela ríkisstj. að hefja nú þegar undirbúning að heildaráætlun um framkvæmdir í þeim landshlutum, sem við erfiðasta aðstöðu búa sökum erfiðra samgangna og skorts á raforku og atvinnutækjum. Í þessari grg., sem er löng og ýtarleg, er margs konar fróðleik að finna, enda er hér um stórmál að ræða, sem dregið hefur til sín athygli fjölda manna hin síðari ár. Virðast flestir telja ýmsar jafnvægisráðstafanir æskilegar og jafnvel óumflýjanlegar.

Í till. þeirri til þál., sem hér liggur fyrir til umr., er gert ráð fyrir, að hafinn verði nú þegar undirbúningur að byggingu leirverksmiðju í Búðardal í Dalasýslu. Slík verksmiðja hefur ekki verið reist né rekin áður hér á landi. Er því eðlilegt, að ýmsir séu vantrúaðir á slíkt fyrirtæki, telji jafnvel till. þessa út í bláinn eða flutta til að sýnast. Ég mun því fara um hana nokkrum orðum og minnst á þau rök, sem að mínum dómi liggja henni til grundvallar.

Ég skal strax taka það fram, að ég tel höfuðnaðsyn að vanda alla rannsókn og undirbúning mjög rækilega, áður en hafizt er handa um framkvæmdir. En það hefur stundum viljað brenna við hjá Íslendingum, að þeir byrja á stórum framkvæmdum, án þess að þær séu hugsaðar og undirbúnar sem skyldi, en slíkt skaðar aðeins það málefni, sem barizt er fyrir.

Þó að þessu máli sé nú hreyft á Alþingi í

fyrsta sinn, að ég ætla, á það sér langan aðdraganda. Það eru nú senn liðin 30 ár síðan hinn kunní listamaður, Guðmundur Einarsson frá Miðdal, hóf rannsóknir sínar á aðstæðum til leirbrennslu á Íslandi. Þessar athuganir hans gáfu fljótlega góða raun. Árið 1930 var fyrsta sýning leirmuna úr íslenskum jarðefnum haldin í Reykjavík. Hefur Guðmundur Einarsson frá því fyrsta unnið ótult brautryðjendastarf á þessu sviði. Er það að nokkru rakið í fskj. með þessari till. Sést af því, að athuganir þær, sem gerðar hafa verið á íslenskum leir, eru allviðtækar og harla merkilegar. Þær eru einnig mjög jákvæðar og lofa góðu um nýjan iðnað á þessu sviði.

Hér í bænum hafa nokkur smáverkstæði unnið ýmsa leirmuni undanfarin ár með ágætum árangri. Þeir leirmunir, sem framleiddir hafa verið á þennan hátt, eru flestir litlir og léttir, svo að til vinnslu þeirra hefur ekki þurft nema tiltölulega lítið magn af hráefni. Er fremur auðvelt að flytja það langan veg í smáum stíl. Þannig hefur Guðmundur Einarsson mestmegnis notað leir frá Búðardal í Dalasýslu s. l. 25 ár og flutt hann óunninn til Reykjavíkur, en sú vegalengd er á þriðja hundráð km. Í þessari till. er hins vegar gert ráð fyrir að hefja þungaiðnað úr leir, eða eins og segir á fskj.: „Tel ég mest aðkallandi, að komið verði á fót fullkominni verksmiðju fyrir byggingarvörur og annan þungaiðnað, svo sem flisar, þakhellur, rör, stein til skreytingar og einangrunar; enn fremur gæti slík verksmiðja unnið blómsturpotta, leir til heimilisþarfa og ýmsar vörur fyrir rafmagnsiðnað“.

Eins og hér hefur lauslega verið bent á, hafa ýmsar tilraunir til leirvinnslu verið gerðar með góðum árangri. Tilraunir þessar hafa sýnt og sannað, að leirinn við Hvammsfjörð er hið ákjósanlegasta hráefni til vinnslu. Rannsóknir hafa leitt í ljós, að þar mun vera til næstum ótæmandi forði af þessu verðmæta jarðefni. Leirverksmiðjan mundi árlega spara landinu milljónir í erlendum gjaldeyri og veita hópi manna lífvænlega atvinnu.

Það virðist því vera ærin ástæða til að láta hið fyrsta athuga til hlítar, hvort hagkvæmt muni vera að reisa slíka verksmiðju í landinu. Þetta verkefni stendur næst ríkisstj. að láta framkvæma. Ætla má, að hún hafi greiðastan aðgang að rannsóknaráði ríkisins og Iðnaðarmálastofnun Íslands, svo að tveir aðilar séu nefndir.

Ætlað er til, að kostnaður við umrædda rannsókn og undirbúning verði greiddur af ríkinu. Ég treysti mér ekki til að áætla, hvað slík verksmiðja mundi kosta fullbyggð. Það er að sjálfsögðu eitt af því, sem rannsaka þarf og gera kostnaðaráætlun um. Hitt má benda á, að þriðjungur þeirra ofna og véla, sem með þarf í slíka verksmiðju, er fyrir hendi í landinu, og skiptir það miklu máli, enn fremur nægjanlega margir fagmenn.

Geta má þess, að mér er kunnugt um ýmsa aðila, sem hafa mikinn áhuga á þessu máli, að rannsakað verði. Vil ég sérstaklega nefna Þorstein Þorsteinsson fyrrv. sýslumann. Má

nokkuð taka mark á hans afstöðu til málsins, þar sem hann er þekktur að því að vera bæði hygginn og gættinn.

Þar sem ég tel hér vera um hið mikilvægasta mál að ræða, álit ég ríkisvaldinu bæði rétt og skylt að láta það til sín taka og það strax. Hitt yrði svo að athuga sérstaklega að rannsókn lokinni, hvaða rekstrarfyrirkomulag hentaði best slíku fyrirtæki.

Ég hef gert ráð fyrir, að verksmiðja þessi yrði staðsett að Búðardal í Dalasýslu. Skal ég að lokum rökstyðja það atriði lítið eitt.

Í fyrsta lagi ber að sjálfsögðu að reisa verksmiðjuna þar, sem gnægð er fyrir hendi af hinu besta hráefni, sem völ er á hér á landi. Þetta er meginatriði varðandi allan þungaiðnað. Skilyrði til sjóflutninga eru fyrir hendi í Búðardal. Þó má vel vera, að hafnarbætur þyrfti að gera til að auðvelda slíka flutninga og gera þá öruggari, en slíkar umbætur eru æskilegar og nauðsynlegar hvort sem er.

Skilyrði til flutninga á landi fara stöðugt batnandi. Er Búðardalur að ýmsu leyti mjög vel staðsettur. Segja má, að þjóðleiðin frá höfuðstaðnum til Vestfjarða liggir þar um hlaðið. Er stöðugt vaxandi umferð og flutningar á þeirri leið. Vegamálastjóri hefur nýlega lýst því yfir í blaðaviðtali, að næsta höfuðviðfangsefni vegamálaanna verði að bæta samgöngur á Vestfjörðum og tengja Vestfjarðakjálkann enn betur akvegakerfi landsins. Þá er vonandi ekki langt að bíða eftir því, að draumurinn um góðan þjóðveg úr Dalasýslu suður um Heydal rætist og á hinn bóginn frá Búðardal um Laxárdalsheiði til Stranda. Verða þá áreiðanlega fjölfarnar krossgötur við Búðardal.

Þá má minnst á rafmagnsið. Dalasýsla er að vísu ekki rafvædd enn þá á borð við sum önnur héruð, en væntanlega verða ekki mörg ár látin líða, þangað til hún fær rafmagn, ef hin fræga 10 ára áætlun um rafvæðingu alls landsins kemst lífs af út úr núv. stjórnsamstarfi.

Loks vil ég geta þess, að staðsetning leirverksmiðju í Búðardal mundi koma mjög vel heim við þá heildaráætlun um jafnvægi í byggð landsins, sem nú hafa verið lögð allveruleg drög að og allir virðast sammála um í meginatriðum. Dalasýsla hefur ekki farið varhluta af hinni miklu röskun og tilfærslu á búsetu fólksins í landinu, sem orðið hefur síðustu áratugi. Frá 1930 hefur íbúum sýslunnar fækkað um nær þriðjung, sérstaklega hefur eyjabúskap hrakað, og eru nú aðeins fáar Breiðafjarðar-eyjar í byggð, þar sem áður hafðist við fjöldi fólks, enda brugðust eyjarnar ekki sem matforðabúur á mestu þrengingarárum þjóðarinnar.

Þessi þróun blasir reyndar við víða um land og á sér að mörgu leyti eðlilegar orsakir. Samkv. áætlun um uppbyggingu eyðijarða og nýbýlastofnanir 1955—1965, sem samin er af landnámsstjóra og prentuð á bls. 100 í skýrslu þeirri, sem ég minntist á í upphafi, er rætt um 16 byggilegar eyðijarðir í Dalasýslu og 10 nýbýli. En ég vil minna á, að jafnvel þótt

Þessi áætlun gengi að óskum, þá hefur hún ekki ýkjamikla fólksfjölgun í för með sér. Það þarf ekki eins margar hendur og áður var til að vinna að búskapnum, þar sem véla-kostur er til staðar. Fólkið er eftir sem áður fát, og fámennið eitt út af fyrir sig hefur lamandi áhrif, einkum á æskufólk, sem þráir fjölmenni og félagslíf.

Hér og hvar úti um land þurfa að rísa upp útgerðar- og viðskiptastöðvar, iðjuból og menningarmiðstöðvar, sem mynda eins konar kjarna, þetta hina dreifðu byggð og styðja þannig landbúnaðinn beint og óbeint og skapa skilyrði fyrir auknið félagslíf. Þannig er það t. d., að ég ætla, um þorpin á Suðurlandi, Selfoss, Hellu og Hvolsvöllum, sem spröttið hafa upp á allra síðustu árum og áratugum. Ég hygg, að þau hafi reynzt héruðunum drjúgur styrkur, m. a. í menningarlegum eignum. Geta má þess, að skýrt var frá því í blöðum um daginn, að í haust tæki til starfa tónlistarskóli á Hvolsvelli, en sá staður telur þó aðeins fáa íbúa.

Varðandi Dalasýslu vil ég í þessu sambandi nefna, að nú er verið að reisa myndarlega bryggju í Skarðsstöð. Þar eru talin einhver beztu hafnarskilyrði við Breiðafjörð. Ekkert virðist vera því til fyrirstöðu, að þar geti í framtíðinni risið upp útgerðar- og viðskiptastöð, sem haft getur ómetanlega þýðingu fyrir byggðarlagið, ekki sízt þar sem allmiklar vonir eru bundnar við brúnkolanámið að Tindum. Ég kom að kolanámunni fyrir rúmri viku. Þar var þá verið að vinna úr jörðu þau beztu kol, sem þar hafa fundizt til þessa.

Við heyrðum fyrir nokkru í útvarpinu fréttir frá Noregi, þar sem skýrt var að nokkru frá áformum og aðgerðum Norðmanna varðandi uppbyggingu Norður-Noregs. Hér á landi virðist nú vera kominn töluverður skriður á þessi mál, enda getum við með engu móti setið og horft aðgerðarlausir á, að heil byggðarlög leggist í auðn. Um leið og eitthvert bygglegt býli eða byggðarlag eyðist, minnkar Ísland, þjóðin glatar hluta af sjálfri sér og sérkennum sínum. Gegn þessu þarf að sporna. Við skulum vona, að sú hin mikla grg., sem jafnvægisnefnd hefur sent frá sér, hafi vekjandi áhrif í þessum eignum, allt verði gert, sem unnt er, til að bæta aðstöðu hinna dreifðu byggða úti um landið og reynt verði að glæða þann skilning og lífsviðhorf meðal allra landsmanna, að „hvar sem mest var þörf á þér, þar er bezt að vera“.

Ég vil leyfa mér að leggja til, að páltill. þessari verði að umræðu lokinni vísað til fjvn.

Asgeir Bjarnason: Herra forseti. Ég bjóst við, að þessi till. mundi fara til allshn. eins og aðrar þær till., sem hliðstæðar eru, en ég ætla samt ekki að gera það að minni tillögu. En þar sem ég reikna með, að till. fari til fjvn., vildi ég taka það fram strax, að ég mun flytja brtt., sem er þess efnis að binda ekki þessa rannsókn eingöngu við Búðardal. Þótt vitað sé, að þar sé allmikill leir í jörðu, þá er hitt einnig vitað mál, að leirlög eru allvíða í jörðu innan Dalasýslu. Og það eitt út af fyrir sig að binda

þessar rannsóknir við Búðardal gæti leitt til þess, að það kæmi aldrei leirverksmiðja í Dalasýslu, þótt möguleikar væru á því ella. Þess vegna tel ég ekki rétt að binda þessar rannsóknir við Búðardal einan saman, heldur að þessi rannsókn á byggingu leirverksmiðju verði bundin við héraðið sem heild, og ýmis önnur skilyrði að sjálfsögðu koma þar til greina, eins og hv. 11. landsk., flm., benti á. Mun ég síðar flytja brtt., sem ég vænti að hv. fjvn. taki til athugunar samhliða því, sem hún fjallar um þetta mál.

Flm. (Friðjón Þórðarson): Herra forseti. Mér er að sjálfsögðu ánægja að heyra hina vinsamlegu afstöðu, sem hv. þm. Dal. tekur til þessa máls. Hann er náttúrulega betur að sér í þingsköpum en ég; þannig veit ég ekki satt að segja, hvort venja er að vísa svona till. til allshn. eða fjvn., en það skiptir ekki höfuðmáli.

Þm. Dal. gerði nokkra athugasemd við, að ég hef valið þessari leirverksmiðju stað á pappirn-um í Búðardal í Dalasýslu. Það er að sjálfsögðu alveg rétt hjá honum, að leirlög eru víðar fyrir botni Hvammsfjarðar en eingöngu í Búðardal, og fyrir mér vakti að sjálfsögðu að láta kanna þessi leirlög og taka síðan leirinn þar, sem hann væri beztur. En hitt benti ég ýtarlega á, bæði í grg. og framsöguræðu, að Guðmundur Einarsson, sem mest hefur unnið að rannsókn þessara mála, hefur tekið allan sinn leir einmitt úr Búðardal, og sú gróf, sem hann tekur leirinn úr núna, er rétt upp undan sýslumannshúsinu, enda veit ég, að í Búðardal og næsta nágrenni er mikil gnægð af leirlögum, og Guðmundur Einarsson hefur sérstaklega bent á þann stað.

Þó að ég hafi þetta mælt, þá sé ég ekki ástæðu til að einskorða till. algerlega við Búðardal, og að sjálfsögðu væri ágætt og æskilegt, að leirverksmiðja risi upp einhvers staðar í Dalasýslu. En eins og málum er nú háttað, eru allar líkur til þess, að Búðardalur sé langheppilegasti staðurinn.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 30 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 30. fundi í Sp., 13. febr., var fram haldið einni umr. um till. (A. 26, n. 232).

Frsm. (Asgeir Bjarnason): Herra forseti. Allshn. hefur athugað þá till., sem hér liggur fyrir, og mælir einróma með, að hún verði samþykkt ásamt þeim brtt., sem fluttar eru á þskj. 232.

Þær umsagnir, sem n. hafa borizt, bera það ótvírætt með sér, að leirmagn í jörðu hér á landi er lítið rannsakað, þótt hins vegar sé vítanlegt, að leir er allvíða til, en misjafnlega áberandi, þar sem hann er sums staðar algerlega á yfirborði jarðar, en annars staðar hulin misjafnlega gróðurriku moldarlagi. Einnig er hitt lítið vitað eða rannsakað, hvernig efna-sambönd hinna einstöku leirlaga eru, en það

hlýtur að hafa töluverða þýðingu, þegar ákveða skal, til hvers á að nota leirinn, hvort heldur er eingöngu til listiðnaðar eða til leiriðnaðar í stærri stíl, svo sem til rörgerðar og að búa til þakhellur og byggingarsteina með fleiru.

Hér er því um viðtækt rannsóknarefni að ræða, sem vert er að athuga. Að sjálfsögðu ber að nota þær rannsóknir, sem fyrir liggja, og leita til þeirra manna, sem fengist hafa hér við leiriðnað, svo sem Guðmundar Einarssonar frá Miðdal.

Það er þegar kunnugt, að leirlög eru allvíða til í Dalasýslu, en hvar þau kunna að vera mest og bezt, það skal ég ekki dæma um. Í Búðardal og nágrenni virðist vera um talsvert leirmagn að ræða, enda liggur það óhulið þar, en víða annars staðar í Dalasýslu er mikil leirlög að finna, þótt þau séu vegfarendum ekki við fyrstu sýn augljós.

Það, sem mér skilst að fyrst verði að gera í þessu máli, er að rannsaka magn og gæði leirlaga í Dalasýslu og síðan rannsaka, hvar annars staðar er að finna leirlög, sem henti til iðnaðar. Síðan ber að athuga, hvers konar leiriðnaður komi til greina hér á landi, iðnaður, sem geti skapað arðvænlega atvinnu og framleitt nýtsama vöru. Svo ber einnig að athuga staðsetningu og rekstur slíks fyrirtækis, þegar þar að kemur. Í því sambandi, þegar um staðsetningu er að ræða, ber að athuga, hvar hægt er að koma verksmiðju fyrir, án þess að þurfa endilega að hafa hana á þeim stað, þar sem um mest not fyrir framleiðsluna er að ræða. Við höfum gert of mikið að því á undanförunum árum að hópa saman framleiðslunni, og á þann hátt er þeim byggðum, sem kannske í mörgum tilfellum búa við jafngóð skilyrði til slíkrar framleiðslu, hætta búin vegna fólksfæðar. Ég vil benda á, þegar til slíks kemur í þessu sambandi, að við höfum jafnvægi byggðarinnar í huga ekki síður en önnur mikilvæg atriði, sem til greina koma. En þetta mál er náttúrlega ekki tímabært að ræða á þessu stigi, þótt ég vilji aðeins drepa á það, og það er kannske ekki tímabært að vera að minnast hér neitt á rekstur á slíku fyrirtæki sem þessu. En hitt er líka vitað mál, að þegar í upphafi verður að gera sér grein fyrir því, að það verða að vera skilyrði fyrir arðvænlegan rekstur, því að því aðeins getur verksmiðja orðið til þjóðarheilla, að rekstrinum verði sæmilega á stað komið og vel fyrir honum séð.

Sú brtt., sem n. ber hér fram, er nokkru viðtækari en þáttill. gerir ráð fyrir upphaflega, en ég vænti þess, að það verði þó ekki til að teyja neitt framgang þessa máls, heldur þvert á móti að það geti stuðlað að því, að betri yfirsýn fáiist yfir þessar rannsóknir, eftir því sem þær eru viðtækari, og að hv. Alþingi sýni sóma sinn í því að samþ. till. ásamt þeim brtt., sem fyrir liggja.

Friðjón Þórðarson: Herra forseti. Hv. allshn. mælir með því, að till. þessi verði samþykkt með lítills háttar breytingu og viðauka. Hnigur viðaukinn í þá átt að gera till. til muna viðtækari en áður. Er ekkert við því að segja,

að efni þetta verði rannsakað sem mest og bezt, og raunar æskilegt og sjálfsagt, en hætt er við, að svo viðtæk rannsókn verði umfangsmikil og tímafrek, jafnvel að málið verði á þennan hátt stungið svefnþorni í bráð og lengd.

Ég vil því leyfa mér að spyrjast fyrir um eftirfarandi: Setjum svo, að umrædd rannsókn dragist mjög á langinn hjá því opinbera, eins og stundum vill verða, en hins vegar séu til áhugamenn reiðubúnir að hefjast handa í þessu efni, að athuguðu máli í Búðardal. Er ríkisvaldið þá reiðubúið til að láta þeim í té einhverja aðstoð, svo sem athafnasvæði og hráefni eftir þörfum, endurgjaldslaust, en eins og kunnugt er á ríkið jörðina Fjós í Laxárdal og þar með Búðardal? Þetta væri gott að vita á þessu stigi málsins. Vinsemd og skilningur af hálfu ríkisvaldsins í slíkum málum á að geta örvað einstaklinga til framtaks.

Frsm. (Ásgeir Bjarnason): Herra forseti. Ég ætla mér ekki að svara fyrir ríkisstjórnina, vegna þess að það er ekki mitt að svara fyrir hana. Fyrst þarf að samþ. þessa till. og síðan tel ég, að hverjum og einum, sem áhuga hefur, gefist tækifæri til þess að fylgjast með gangi þessara mála. Þeim spurningum, sem hv. 11. landsk. kom hér með áðan, verður því ekki svarað hér, þar sem ekki eru mættir þeir ráðherrar, sem fara með þessu mál. Hins vegar treysti ég þeirri ríkisstjórn, sem nú situr, vel til að láta rannsaka þessi mál, og hún hefur vafalaust áhuga á, að það verði gert það bezta í þessum efnum, sem auðið er, svo að það er ekki ástæða til að ætla, að það verði á nokkurn hátt staðið fyrir þeim framkvæmdum, sem af þessu kann að leiða, ef það sýnir sig, að þær leiða til hins bezta fyrir land og þjóð.

Benedikt Gröndal: Herra forseti. Út af fsp. flm. þessarar till. vil ég bæta við það, sem frsm. hefur þegar sagt, að mér sýnist einhlítt, að verði till. samþykkt, hljóti rannsóknin að byrja í Dalasýslu. Till. kemur til með að hljóða svo, að það eigi að láta fullrannsaka, hvort hagkvæmt muni vera að reka leirverksmiðju í Dalasýslu. Dalasýsla er þarna nefnd ein af öllum sýslum landsins, og þannig er ómögulegt að framkvæma þetta öðruvísi en að sýslan gangi fyrir og þar verði fyrst rannsakað, m. a. vegna þess að fyrir liggja viss rök eða vissar upplýsingar, sem gefa auga leið um, að þarna sé helzt að leita að hentugum leir. Að því leyti sýnist mér, að því sjónarmiði, sem kom fram hjá flm., ætti að verða fullnægt, ef till. yrði framkvæmd á þann hátt, sem mér virðist eðlilegur. Með tilliti til þessa er engin ástæða til að ætla, að þessi breyting á till. verði til þess að svæfa málið.

ATKVGR.

Brtt. 232, 1 samþ. með 27 shlj. atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 27 shlj. atkv.

Brtt. 232, 2 (ný fyrirsögn) samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 27 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 242), með fyrirsögninni:

Till. til þál. um undirbúning leirverksmiðju í Dalasýslu o. fl.

5. Flugfélakaup Flugfélags Íslands.

Á 42. fundi í Sp., 1. marz, var útbýtt:

Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstj. til að ábyrgjast lán fyrir Flugfélag Íslands h/f til flugfélakaupa [130. mál] (A. 303).

Á sama fundi var till. tekin til fyrri umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afgríði leyfð og samþ. með 38 shlj. atkv.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Herra forseti. Flugfélag Íslands hefur undanfarið verið að leitast fyrir um að eignast nýjar flugvélar, og hefur ríkisstj. nokkuð fylgt með þeim málum. Eftir mikið starf að þessu á Flugfélagið nú kost á að festa kaup á tveimur fjögurra hreyfla flugvélum til millilandaflugs af gerðinni Vickers Viscount svokallaðri. Það er hægt að fá þessar vélar núna strax, en yfirleitt er tveggja ára afgreiðslufrestur a. m. k. á slíkum vélum, ef ekki stendur sérstaklega á. Það er talið, að þessar flugvélar henti mjög vel þeim verkefnum, sem Flugfélag Íslands ætla þeim að sinna, og þá sér í lagi að annast flugsamgöngur á milli Íslands og Evrópu.

Það er hægt að koma þessum viðskiptum á, ef auðið er að gera samningana strax. Og málið hefur tekið þá stefnu núna alveg nýlega, að til þess að hægt sé að ná þessum viðskiptum og koma þeim í kring, þarf að vera hægt að gefa ákveðið svar um ríkisábyrgðina á morgun. Gæti orðið til þess, að Flugfélagið missti af kaupnum, ef slíkt væri ekki auðið.

Af þessum ástæðum leggur ríkisstj. til, að henni verði heimilað að ábyrgjast fyrir Flugfélagið 2/3 hluta af kaupverði þessara flugvéla með fylgiferð, eða allt að 33 millj. ísl. króna eða jafnvirði þeirra í erlendri mynt. Og vegna þess, hve sérstaklega stendur á um þessar samningagerðir allar saman, sem þó hafa staðið yfir nokkuð lengi, vill ríkisstj. fara þess á leit við hv. Alþ., að þessi þáttill. verði afgreidd í dag. Mundum við alls ekki fara fram á þetta, ef ekki stæði þannig á, að það hefur gefizt tóm til þess, áður en þessi þáttill. var lögð fram, að kynna öllum þingflokkinum málið. Er því kunnugt orðið í öllum þingflokkinum, hvernig á málinu stendur, og kemur því engum neitt á óvart í þessu. Enn fremur gerði ég í gær sérstakar ráðstafanir til þess, að hv. fjárveitingarnefndarmenn hefðu aðstöðu til þess að kynna málinu sérstaklega.

Með skírskotun til þess, hvernig á stendur, og með sérstöku tilliti til þess, að þessi undirbúningur hefur verið hafður um málsmeðferðina, vildi ég leyfa mér að fara fram á það við hæstv. forseta, að hann sæi sér fært að afgreiða málið til fullnustu í dag. Og eftir undir-

tektum, sem þetta mál hefur fengið hjá þingflokkinum, virðist mér, að þess megi fullkomlega vænta, að hv. alþm. séu yfirleitt reiðubúin til þess að ljá því lið. Það kemur þá fram, ef það er ekki réttur skilningur, en ég hygg hann sé réttur.

Þá mundi ég vilja leggja til, að þessu máli yrði vísað til hv. fjvn. að lokinni þessari umr., því að þótt nefndarmenn hafi nú þegar kynnt sér málið sérstaklega, finnst mér rétt, að því sé formlega til nefndarinnar vísað og álit hennar fengið.

Ingólfur Jónsson: Herra forseti. Till. sú, sem verið var að mæla fyrir á þskj. 303, er þess eðlis, að sjálfsagt virðist, að hún verði samþykkt, og það er ánægjulegt, að Flugfélag Íslands skuli nú eiga kost á því að fá slíkar flugvélar sem hér eru nefndar, því að vissulega er þörf á því að endurnýja þær flugvélar, sem hafa verið í notkun hjá Flugfélaginu. Enda þótt þær séu öruggar, svara þær ekki lengur kröfum tímans. En ég bjóst við því, að í þessari till. væri einnig farið fram á heimild til þess að ganga í ábyrgð fyrir hitt flugfélagið, þ. e. Loftleiðir.

Við vitum það, að Loftleiðir eiga einnig kost á því að kaupa flugvélar í Bandaríkjunum, sem sérstaklega henta til langflugs á milli Bandaríkjanna og Evrópu. Og það er eins ástatt með Loftleiðir og Flugfélag Íslands, að það félag verður að skipta um flugvélar, ef það á að halda áfram millilandaflugi. Mér hefur skilist á forráðamönnum Loftleiða, að þeir þurfi nú þegar á ábyrgðinni að halda, ef þeir eigi ekki að missa af strætisvagninum og fá þá samninga, sem þeir eiga kost á í Bandaríkjunum.

Það má vera, að Loftleiðir hafi ekki enn getað til fullnustu svarað þeim kröfum, sem ríkisstj. hefur gert, áður en hún ljær máls á því að veita ríkisábyrgð. En mér þætti fróðlegt að heyra frá hæstv. fjmrh., hvort hann eða ríkisstj. hyggt ekki veita Loftleiðum sams konar fyrirgreiðslu og nú er ákveðið að veita Flugfélagi Íslands, ef Loftleiðir h/f geta boðið eitt-hvað svipað og Flugfélagið.

Ég teldi það mjög ánægjulegt, ef við gætum nú innan skamms fengið fjórar nýjar millilandaflugvélar, sem svara fyllstu kröfum tímans, og það mætti þá segja, að vel og maklega væri gert við okkar ágætu og dugandi flugmannastétt, sem hefur verið þjóðinni til sóma hvarvetna, sem flugmenn okkar hafa komið. Og það mætti þá einnig segja, að sú byrjun, sem hefur verið hafin í sambandi við flugið, væri ekki til einskis og að þetta væri vottur þess, að Íslendingar hefðu hug á því að verða dugandi farmenn loftsins, ekki aðeins nú, heldur einnig í framtíðinni.

Ólafur Thors: Herra forseti. Ég fékk skilað frá hæstv. fjmrh. í gær um það, hvort Sjálfstfl. mundi ekki fylgjandi tillögunni, sem hér er til umr., í því formi, sem hún er, og án þess að aftan í hana yrði hnytt neinur öðru máli, skyldu eða óskyldu. Mér tókst ekki að ná sambandi við alla þingmenn Sjálfstfl.,

vissi hins vegar um hug þeirra til þessara mála, að greiða sem mest fyrir eðlilegum og æskilegum flugsamgöngum á Íslandi. Ég tók svo á mig þá ábyrgð að láta tjá fjmrh., að flokkurinn mundi vera reiðubúinn til þess að afgreiða þetta mál eins og það liggur fyrir, enda hafði fjmrh. látið þau boð til mín berast, að hann teldi ekki eðlilegt að leggja svo mikið mál fyrir þingið og mælast til þess, að það yrði afgreitt á einum degi, nema honum væri kunnugt um, að það nýti stuðnings allra flokka.

Ég þarf ekki að taka það fram, að það er alveg rétt, sem hv. 1. þm. Rang. sagði hér, að Sjálfstfl. hefur auðvitað fullan skilning á, að það eru fleiri, sem þurfa svipaða fyrirgreiðslu. En eins og hæstv. fjmrh. tók fram, þá liggur þetta mál þannig fyrir í dag, að það þarf að taka ákvörðun um það tafarlaust. Önnur mál liggja ekki jafnljóst fyrir. Góðhugur þingmanna er þegar þekktur. Ég legg eindregið til, að málinu verði, eins og hæstv. fjmrh. óskaði eftir, helzt án mikilla umræðna, vísað til 2. umr. og hv. fjvn., en að við sjálfstæðismenn gætum fengið, þótt ekki væri nema fimm mínútna hlé, áður en nefndarfundur byrjar, til þess að við getum rætt um þetta mál okkar á milli.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Það var út af því, sem hv. 1. þm. Rang. sagði. Ég ætlaði að taka það fram, að mér kom það dálítið á óvart, að hann bjóst við því, að þessi till. væri um eitthvað annað en hún er, en það er nú skýring fengin á því, þar sem ekki hefur náðst til hans, þegar þetta mál var athugað í Sjálfstfl.

Út af því, sem hann spurði varðandi Loftleiðir, er þess að geta, að Loftleiðir starfa að því, eins og menn vita og hefur verið tilkynnt af þeirra hendi opinberlega, að kaupa tvær miklar flugvélar og hafa farið fram á fyrirgreiðslu í því sambandi. En það mál liggur ekki þannig fyrir í dag, að það hafi þótt ástæða til þess að leggja það hér fyrir ásamt þessu máli. Það mál verður lagt fyrir sérstaklega, þegar það er tilbúið, og liggur ekkert í því um það, að ríkisstj. hafi nokkra minnstu löngun til þess að láta annaðhvort þessara félaga sitja á hakanum. Það er einvörðungu þannig vaxið, að athugun á því stóra máli er ekki lokið.

Ingólfur Jónsson: Herra forseti. Það er ekki mín meining, að þetta mál verði tafið, og ekki heldur, að það verði endilega nú farið að hnýta aftan í það heimild fyrir ríkisstj. til þess að ábyrgjast fyrir Loftleiðir flugfélakaupin, heldur að heyra frá hæstv. fjmrh., hvort hann hefði ekki einnig hug á því að greiða fyrir Loftleiðum, þegar það væri tímabært. Nú heyrir ég það á hæstv. ráðh., að hann ber sama hug til þess máls eins og þess, sem hér liggur fyrir, en að það er ekki farið fram á heimild fyrir ríkisábyrgð vegna þess, að Loftleiða-málið er ekki komið enn á það stig, sem það þarf að vera, þegar ríkisábyrgð er gefin. Og þegar þannig er ástatt, þá er það skiljanlegt, að nú sé flutt till. aðeins um Flugfélag Íslands. Það var aðeins skýring á þessu, sem ég óskaði eftir að fá, og

Alpt. 1956. D. (76. löggjafarþing).

ég tel, að hún hafi komið fram í orðum hæstv. fjmrh., að hann muni, þegar tímabært þykir og flugfélagið Loftleiðir hefur uppfyllt svipuð skilyrði og Flugfélag Íslands, einnig beita sér fyrir ábyrgð Loftleiðum til handa.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 39 shlj. atkv. og til fjvn. með 38 shlj. atkv.

Á 43. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til síðari umr. (A. 303).

Of skammt var liðið frá fyrri umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 36 shlj. atkv.

Frsm. (Halldór Ásgrímsson): Herra forseti. Mál það, sem hér er til umr., liggur ljóst fyrir, og hefur fjvn. samþykkt einróma að mæla með því, að þáttill., eins og hún er á þskj. 303, verði samþykkt óbreytt. — Einn nm. var fjarstaddur, Karl Guðjónsson, þegar málið var afgreitt.

Að sjálfsögðu hefur n. á þeim stutta tíma, sem hún hafði til umræða, ekki gefizt tólm til að láta prenta nál., og leyfi ég mér því að afhenda hæstv. forseta það skriflegt.

Forseti (EmJ): Nefndarálit fjvn. er svo hljóðandi: [Sjá þskj. 306].

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. nál. leyfð og samþ. með 36 shlj. atkv.

Tillgr. samþ. með 35 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 37 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 308).

6. Fjölbýlishús í sameign.

Á deildafundum 21. febr. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um sameign fjölbýlishúsa [124. mál] (A. 271).

Á 40. fundi í Sp., 27. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 44. fundi í Sp., 6. marz, var till. tekin til einnar umr.

FIm. (Eggert Þorsteinsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér að flytja hér á hv. Alp. þáttill. þá, sem er á þskj. 271. Till. fylgir allýtarleg grg., sem skýrir að miklu leyti tilgang þessarar þáttill. Ég get þó ekki stillt mig um að fara um till. og mál það, er hún fjallar um, nokkrum frekari orðum.

Það er hv. alpm. kunnara en frá þurfi að greina, hve húsnaðismálin eru orðin stórkostlegt vandamál hjá þúsundum manna og þá sérstaklega hér í þéttbýlinu, Reykjavík og kaup-

stöðunum við Faxaflóa. Þetta vandamál hefur nú á þrem síðustu árum tekið þann farveg, að til róttækra og skjótra ráðstafana þarf að gripa, ef ekki eiga að hljóta af stórkostleg vandræði.

Flm. þessarar till. er fullkomlega ljóst, að till. þessi, ef samþykkt verður, leysir ekki nema einn þátt þessa vanda, en er þó spor í rétta átt.

Við setningu laganna um húsnæðismálastjórn og hið almenna veðlánakerfi á árinu 1955, sem var nokkurs konar framhald af lánadeild smá-íbúða, var hrundið af stað einni mestu byggingaöldu, sem um getur hér á landi, án þess að nokkur takmörk væru fyrir því sett, hvernig byggt yrði, stórar eða litlar íbúðir, sérstök einbýlishús eða fjölbýlishús. Bjartsyni manna óx skyndilega eftir nokkurra ára kyrrstöðu í byggingarframkvæmdum. Óheppileg túlkun á lögum þessum mun og eiga drjúgan þátt í því ástandi, sem nú ríkir meðal þessa fólks, því að það er vægast sagt hörmulegt. Flestir munu að sjálfstöðu hafa ætlað sér að fá hámarkslán samkvæmt hinum fyrrgreindu lögum, sem heimiluðu allt að 100 þús. kr. á íbúð.

Hámark þetta var þó fljótlega fært niður í 70 þús. kr., og margir hafa fengið allt niður í 25—35 þús. kr., og sjá allir, hvað mikil lausn það er með núverandi verði nýbyggðra húsa, tryggt með 1. veðrétti í eigninni.

Staðreyndin er svo sú, að um 2000 umsóknir liggja óafgreiddar og hafa enga úrlausn fengið hjá húsnæðismálastjórn auk alls þess fjölda, er fengið hefur lægri lán en 70 þús. kr. Þetta fólk hefur velflest lagt allt sitt sparifé og fjölmargir einnig sparifé kunningja og frændfólks auk bankavísla og annarra lausalána í byggingar sínar, sem vegna lánsfjárskorts standa hálfgerðar og jafnvel rétt foheldar.

Ýkjulaust er óhætt að margfalda þennan umsóknafjölda með fimm til þess að fá þá réttu útkomu, þess mannfjölda, ungra og gamla, sem í þessum vanda er staddur.

Er þá ótalinn sá kunningja- og skyldmennahópur, sem einnig hefur rúlið sig að sparifé til hjálpar hinu nauðstadda fólki í von um lán og þá fyrst og fremst frá hinu opinbera.

Af framansögðu er ljóst, að lán til þessa fólks er ekki að öllu leyti ný fjárfesting, heldur mun verulegur hluti lánanna fara til greiðslu á áföllnum skuldum og til þess að fullgera þann fjölda íbúða, sem legið hafa ónotaðar vegna þess, að fé hefur skort til lúkningar þeirra.

Þótt ekki væri litið á þá erfiðleika, sem ástand þetta veldur í lífi fyrrgreindra fjölskyldna, þá er hér um geysilegt þjóðhagslegt tjón að ræða, þar sem hin ónotuðu og hálfbyggðu hús eru.

Með nokkrum sanni má segja, að þessar fjölskyldur búi hver um sig í tveim íbúðum, þeirri, sem þær raunverulega búa í, og þeirri, sem stendur hálfbyggð og ónothæf.

Það verkefni, sem liggur því fyrir nú, er að minni hyggju í fyrsta lagi að fullgera þær hálfgerðu íbúðir og gera þær nothæfar; í öðru lagi að áætla fjárfestingarþol þjóðarinnar til íbúðarhúsa og beina nýbyggingum sem mest

inn á byggingu fjölbýlishúsa, sem sannað er að eru mun ódýrari en sérstök einbýlishús og ekkert lakari að gæðum, nema síður sé. Í þriðja lagi þarf og að takmarka stærð íbúðanna, a.m.k. meðan verið er að útrýma stórlega heilsuspillandi húsnæði, sem þúsundir fólks búa nú í.

Í þessum málum má ekki viðhafa neina blekkingarstarfsemi til þess eins að þjóna þankagangi um, hvernig menn helzt kysu að hafa þessar framkvæmdir, þegar vitað er, að óframkvæmanlegt er að hafa þær á þann veg.

Jafnframt þessum ráðstöfunum er og nauðsynlegt að efla afkastagetu byggingarsjóðs verkamanna, sem nú skortir stórlega fé og m. a. kemur fram í of háum framlögum þeirra, er þar eiga rétt til íbúða.

Með ráðstöfunum í þessa átt ættu að verða betri möguleikar á að koma í veg fyrir, að aðrir legðu út í byggingar en þeir, sem möguleika hefðu til þess að ljúka þeim og taka til afnota. Á sama hátt sköpuðust betri möguleikar af hálfu þess opinbera til þess að ná saman endunum milli veittra lána og byggðra íbúða.

Það ófremdarástand, sem nú ríkir, snertir a.m.k. 10—12 þús. manns í Reykjavík einni, þegar meðtalið er það vinnuafli, sem afkomu sína byggir á byggingu íbúðarhúsa. Öryggisleysi eða stefnuleysi í þessum málum er því eitt af okkar stærstu og viðkvæmstu málum. Stórar sveiflur í þeim fram og til baka leiða einnig af sér, að þjálfað vinnuafli til húsbýgginga verður vart fyrir hendi, en það hefur aftur í för með sér óvandaðri vinnu. Þess vegna er það skylda valdhafanna á hverjum tíma að segja þjóðinni skýrt og afdráttarlaust, hvers hún er megnug í þessum málum, og haga aðgerðum sínum samkvæmt því.

Í sambandi við þá leið að byggja eingöngu fjölbýlishús heyrast oft raddir um, að fólk sé tregt til að búa í slíkum húsum af ótta við árekstra og heimilisófrið. Þessari till. minni er ætlað að undirbúa gagnráðstafanir gegn slíkum möguleikum. Undirbúin verði heildarlöggjöf um afnot sameignarhluta fjölbýlishúsa. Þannig ætti öllum að verða ljóst fyrir fram, hverjar skyldur og kvaðir fylgja slíkri sambúð, og árekstrar því óþarfir.

Að öðru leyti leyfi ég mér að vísa til þeirrar grg., er till. fylgir.

Það hefur verið ákveðin ein umr. um till., en ég vildi mega leyfa mér að óska eftir því, að umr. yrði frestað á einhverju stigi, sem forseti velur um, og till. yrði vísað til allshn., með ósk um, að n. hraði afgreiðslu málsins svo sem unnt er.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 31 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 45. fundi í Sp., 13. marz, var fram haldið einni umr. um till. (A. 271, n. 320).

Frsm. (Benedikt Gröndal): Herra forseti. Allshn. hefur samþykkt einróma að mæla með samþykkt þáttill. hv. 4. þm. Reykv. um sam-

eign fjölbýlishúsa. N. telur, að þörf sé á löggjöf um sameign slíkra bygginga og verði þar ýtarleg ákvæði um réttindi og skyldur sameigenda.

Undanfarin ár hefur færzt mjög í vöxt bygging sambýlishúsa, þar sem margar fjölskyldur, jafnvel tugir fjölskyldna búa saman. Er langmest af slíkum byggingum í Reykjavík, en til eru þær víða um land. Er ástæða til að ætla, að þeim muni á komandi árum fjölga verulega. Slíkar byggingar hafa tíðkæpt lengi með öðrum þjóðum og þykja sjálfsagðar. Hér á landi hefur hins vegar gengið misjafnlega að fá fólk til að bindast samtökum um að byggja stór sambýlishús, og hafa valdið því ýmsar ástæður.

Sumir telja það höfuðorsök þessarar tregðu, að Íslendingar séu vanir dreifbýli og vilji helst búa hver í sínu húsi, — sumir segja, að helst eigi að vera sem lengst á milli. Raunhæfari skýring mun þó hitt vera, að fólk hefur óttast, að misjafnlega gangi sambúð í slíku ná-býli, því að ekki geta menn alltaf ráðið, hverjir sambýlismenn verða.

Það er vitað mál, að misjafnlega gekk í fyrstu í sambýlishúsum hér á landi og samkomulag varðandi hitun, hreingerningu, þvottahús, lóð og ýmislegt annað fleira, skiptingu kostnaðar og fjárhagsatriði, varð oft ekki eins gott og æskilegt hefði verið, en hin smæstu atriði þessa eðlis geta spillt húsfriði, svo að illunandi sé við.

Erlendis eru til lög og reglur um sameign slíkra húsa, og hafa ýmsir aðilar hér á landi reynt að kynna sér slík lög, aflað sér fyrir-mynda og sett eftir þeim reglur, sem fólk hefur reynt að fara eftir í einstökum húsum. Er ástæða til að ætla, að löggjöf og reglugerðir mundu skapa miklu meiri festu í þessum efnunum og draga úr tregðu fólks til að byggja sambýlishús og búa í þeim.

Það er æskilegt, að hér á landi sé byggt meira af sambýlishúsum en gert hefur verið til skamms tíma. Þessi hús spara lóðir og götur. Þau spara leiðslur allar, stytta samgöngur, gera hverja íbúð ódýrari en í einbýlishúsum. Er ekki aðeins æskilegt, heldur nauðsynlegt, að slíkur sparnaður fái, því að kostnaður bæjarfélaganna, ekki sízt Reykjavíkur, vegna hinnar vaxandi byggðar og útpenslu hefur stundum verið svo mikill, að varla varð risið undir.

Af þeim fáu orðum, sem ég hef haft um till., má sjá, að öll rök hníga að nauðsyn þeirrar löggjafar, sem hér um ræðir. Þess vegna mælir allshn. einróma með samþykkt tillögunnar.

Eggert Þorsteinsson: Herra forseti. Ég get ekki látið hjá líða að færa hv. allshn. beztu þakkir fyrir ágæta afgreiðslu þessa máls. Vænti ég sömu undirtekta hjá hv. alpm. öllum og vona, að þeim sé eins vel ljóst og nefndarmönnum, að hér er á ferðinni nauðsynjamál, sem í raun og veru hefði þurft að vera búið að taka afstöðu til, og af þeim ástæðum augljóst, að nauðsyn er á að gera það hið allra fyrsta. Ég ítreka sem sagt þakkir mínar til allshn. um ágæta afgreiðslu málsins.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 33 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 30 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 341).

7. Öryrkjaaðstoð.

Á 9. fundi í Sp., 14. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um samtök til aðstoðar öryrkjum [47. mál] (A. 52).

Á 10. fundi í Sp., 16. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 11. fundi í Sp., 21. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Pétur Pétursson): Herra forseti. Ég geri ráð fyrir því, að allir hv. þm. geri sér það að fullu ljóst, hvað það er í raun og veru að missa mikið eða mestalla starfsorku sína. Þeir, sem alla ævi hafa haft góða heilsu, vita það náttúrlega ekki af reynslunni, en þó er hægt að gera sér í hugarlund, hversu erfitt það er að hafa löngun til þess að vinna og geta það ekki, vegna þess að vinna fæst ekki, sem getur talizt við hæfi öryrkjans. Öryrkjarnir verða þannig æði oft undir á hinum frjálsa vinnumarkaði, þótt fjölmargir þeirra gætu annars fundið starf við sitt hæfi og notið gæða lífsins eins og aðrir, ef þeir nytu aðstoðar, upplýsinga og vinnuþjálfunar þeirrar, sem með þarf.

Þessi þáttill. er flutt í samráði við ýmsa af forustumönnum þeirra samtaka, sem þar um ræðir. Öryrkjafélagin munu nokkuð hafa rætt um það sín á milli, hvort hægt væri að koma á landssambandi eða a. m. k. nánari samvinnu til framsýns áhugamála sínum, þ. e. a. s. skjólstæðinga sinna, öryrkjanna. Einhverra hluta vegna hafa þessar tilraunir ekki náð tilætluðum árangri, og þess vegna tel ég rétt, að hæstv. ríkisstj. hafi forgöngu um það, að þessum félögum verði veitt aðstoð til þess að vinna að þeim þjóðnytjastörfum, sem til þess þarf að koma á þessu samstarfi.

Mér þykir rétt að skýra nokkuð frá starfsemi þessara samtaka, til þess að hv. þm. geti gert sér ljóst, hvað það er mikið starf, sem þessi félög hafa innt af höndum á undanförunum árum.

Blindravinafélag Íslands hefur vinnustofu í Ingólfsstræti 16. Þar vinna oftast átta manns við ýmsa vinnu við sitt hæfi. Þetta félag hefur gert nokkuð að því að láta blint fólk utan af landi koma og vinna um dálitinn tíma í vinnustofum sínum, til þess að það geti lært handtökin við þá vinnu, sem því hentar bezt.

Blindrafélag Reykjavíkur hefur um marga ára skeið starfrækt vinnustofu í húseign sinni að Grundarstíg 11, auk þess sem blindir og fjölskyldur þeirra búa í því húsi, eftir því sem

húsnæðið leyfir. Í þeirri vinnustofu eru tíu blindir menn og konur í þröngu og að ýmsu leyti óhentugu húsnæði. Það félag hefur nú hug á að koma sér upp nýju dvalar- og vinnuheimili. Fjárfestingarleyfi er fengið og góð lóð, og mun félagið ætla að hefja framkvæmdir á næsta ári. Það félag hefur í huga að koma upp í hinu nýja húsi sínu vinnuskóla, þar sem blint fólk yrði þjálfað til starfa við sitt hæfi.

Yngst af starfandi öryrkjafélögum er Styrktarfélag lamaðra og fatlaðra, og þó hefur það félag farið myndarlega af stað með sína starfsemi til hjálpar lömuðum og fötlúðum.

Eins og öllum er í fersku minni, geisaði mænuveikifaraldur á s.l. ári. Félagið réðst þá í það stórvirki að kaupa húsið að Sjafnargötu 14 og koma þar upp lækningar- og þjálfunarstöð fyrir lömunarsjúklinga. Tók þjálfunarstöðin til starfa á s.l. vetri, og þar vinna nú 10—11 manns. Framkvæmdir eru þar daglega 30—35 meðferðir á lömunarsjúklingum, en alls hafa verið skráðar 4200 meðferðir á lömunarsjúklingum frá því í marz og til septemberloka s.l. Styrktarfélag lamaðra og fatlaðra leggur nú höfuðáherzlu á lækningar og þjálfun lömunarveikisjúklinga. Þetta félag hefur á sínum stutta starfsaldri sýnt mikinn stórhug og árangur, sem er næsta fátítt á svo stuttum tíma. Þó eru fjölmörg verkefni óleyst á vegum þessa félags.

Af öryrkjunum eru þó berklasjúklingar fjölmennasti hópurinn, þótt mikið hafi áunnizt í baráttunni gegn berklaveikinni. Nýjar reglur um skráningu berklasjúklinga voru teknar upp árið 1939, og hefur þeim verið fylgt síðan. Skv. þeirri reglu voru skráðir berklasjúklingar á öllu landinu það ár 564, þar af endurskráðir 92, en árið 1950 voru skráðir 302, þar af endurskráðir 68. Dauðsföllum af völdum berklaveikinnar hefur hins vegar fækkað stórkostlega, eða úr 162 árið 1930, þ.e. 151 dauðsfall miðað við 100 þús. íbúa, og í 10 dauðsföll árið 1954, þ.e. 6 miðað við 100 þús. íbúa. Af þessu leiðir, að þrátt fyrir fækkun nýrra berklaveikisfella er ekki enn um fækkun berklaöryrkja að ræða, svo að neinu nemi.

Það mun ekki vera ástæða til þess hér að fjölyrða verulega um starfsemi Sambands íslenskra berklasjúklinga og þeirra myndarlega rekstur að Reykjalundi, hv. þingmenn þekkja hana. Á s.l. ári nam heildarsala framleiðslu Reykjalundar 5½ millj. kr. og vinnulaun til vistmanna 1½ millj. kr., en þar eru nú um 90 manns. Berklaöryrkjar vinna að Reykjalundi 3—6 stundir á dag, og hefur heildarvinnustundafjöldi vistmanna numið 100 þús. vinnustundum s.l. fjögur ár. Samband íslenskra berklasjúklinga sér um alla fjárfestingu að Reykjalundi, en rekstur vinnuheimilisins er algerlega sjálfstæður og hefur gengið mjög vel á s.l. árum. Á s.l. ári nam t.d. hagnaðurinn 230 þús. kr., og höfðu þá verið afskrifaðar eignir, svo sem venja er. Félagsskapurinn er enn að kaupa nýjar vélar til vinnuheimilisins, og aukning framleiðslunnar og fjölbreytni hefst væntanlega innan skamms.

Það er augljóst af þessu stutta yfirliti, að

þau félög, sem hér um ræðir, vinna mikið og gott starf. Þó eru enn margir öryrkjar í landinu, sem ekki hafa haft aðstæður til þess að njóta aðstoðar þessara félaga. Af síðustu árbók Tryggingastofnunar ríkisins er séð, að árið 1947 voru skráðir í landinu 1250 öryrkjar 75% og þar yfir, en 753 50—75% öryrkjar. Árið 1955 voru skráðir 2572 75% öryrkjar og þar yfir, en 453 50—75%. Samtals er þarna að ræða um rúmlega 3000 manns. Sem allra flest af þessu fólki þyrfti auðvitað að fá einhverja þá atvinnu, sem gæti talizt við þess hæfi og það hefði fengið þjálfun í að leysa af hendi. Og eitt er áreiðanlegt, að þessi stóri hópur mundi geta leyst af hendi mikla vinnu.

Til þess að hrinda þessu í framkvæmd treysti ég engum betur en einmitt forustumönnum þeirra félagasamtaka, sem í þáttill. eru nefnd. Það hefur mikil undirbúningsvinna verið unnin og undirstöður hafa verið byggðar. Það er frægt átak, sem Samband íslenskra berklasjúklinga hefur gert að Reykjalundi, og með því að gera sameiginlegt átak til hjálpar sem flestum öryrkjum í landinu, þá vinnst hvort tveggja, að þjóðfélagið fær vinnuorku, sem nú er ekki nýtt til fulls, og svo hitt, sem er kannske mest um vert, að öryrkjarnir finna, að þeir geta unnið sjálfum sér og öðrum til gagns og gleði, ef þeir fá tækifæri til þess.

Ég leyfi mér að leggja til, að umr. um þessa till. verði frestað og að henni verði vísað til hv. allshn.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 28 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 45. fundi í Sp., 13. marz, var fram haldið einni umr. um till. (A. 52, n. 321).

Frsm. (Benedikt Gröndal): Herra forseti. Allshn. hefur orðið sammála um að mæla með samþykkt þáttill. hv. 10. landsk. um samtök til aðstoðar öryrkjum. Gerir n. þá breytingartillögu, að ríkisstj. verði falið að athuga möguleika á slíkum samtökum í stað þess að fela henni beinlínis að gangast fyrir þeim að svo komnu máli, sbr. nál. á þskj. 321.

Það er hugmynd þessarar till., að hin ýmsu samtök, sem starfa að málefnum öryrkja hér á landi, vinni saman að stofnun og rekstri hælís eða vinnuheimilis fyrir alla öryrkja, í stað þess að hver reyni að koma á fót sinni stofnun. Ein þessara samtaka, SÍBS, hafa þegar náð miklum árangri og komið upp vinnuhæli, sem er til fyrirmyndar um mörg lönd. Hins vegar gengur baráttan gegn berklunum með þeim ágætum, að væntanlega fækkar þeim á næstu árum, sem þörf hafa fyrir vist á Reykjalundi. Virðist þá eðlileg hugsun, að aðrir öryrkjar, hvort sem eru blindir, fatlaðir eða lamaðir, fái aðstöðu til dvalar og vinnu að Reykjalundi, ef þar er hægt að veita þeim störf og skapa þeim hentug verkefni. Takist slíkt samstarf, mundi áframhaldandi uppbygging vinnuheimilisins væntanlega mótast að einhverju leyti af hinum breyttu verkefnum.

Tillögumaður telur skynsamlegt að reyna nú þegar að koma til leiðar samstarfi, sem leitt gæti til slíkrar þróunar í málefnum öryrkja. Þarf að sjálfsögðu nokkurn undirbúning og aðdraganda, og full ástæða er til að ætla, að vinsamleg hvatning opinberra aðila mundi hjálpa til að koma málinu í höfn. Er þó ekki ætlunin að breyta á neinn hátt aðstöðu eða rekstri viðkomandi samtaka.

Eins og fskj. með nál. á þskj. 321 bera með sér, hefur mál þetta verið rætt innan SÍBS, og er sú stofnun því fylgjandi. Blindrafélagið hefur einnig rætt málið við SÍBS og tekið því vel. Hins vegar tekur Styrktarfélag fatlaðra og lamaðra till. ekki eins vel, svo sem umsögn þess ber með sér, en sú umsögn virðist þó byggjast á algerum misskilningi á hugmyndum þeim, sem þessi till. styðst við.

Með þeirri breytingu, sem lýst er á umræddu þskj., leggur allshn. til, að þáttill. verði samþykkt.

Pétur Pétursson: Herra forseti. Mér þykir vænt um að sjá á nál. á þskj. 321, að hæstv. allshn. mælir með till. minni á þskj. 52 með mjög smávægilegri breytingu, sem mér skilst að sé aðallega í því fólgin, að hæstv. ríkisstj. taki þetta mál ekki beint til þess að beita sér fyrir framgangi þess, heldur er það ofur lítið vægara á þessu stigi málsins, að athugaður sé möguleiki á því, að tiltekin samtök öryrkja komi á sambandi sín á milli. Mér sýnist því, að ég geti alveg fallið á þessa breytingu og að hún sé ekki mjög veigamikil.

Samband islenzkra berklasjúklinga hefur mælt mjög eindregið með þessari till. og segir í niðurlagi síns bréfs, eins og sést á þskj. 321, að sambandsstjórn SÍBS er enn í dag eindregið þeirrar skoðunar, að samband öryrkjafélaga undir ötulli og hagsýnni forustu mundi verða til mikilla hagsbóta fyrir skjólstæðinga sína og horfa því til þjóðarheilla.

Blindrafélagið tekur í svipaðan streng, en mér sýnist augljóst, að stjórn Styrktarfélags fatlaðra og lamaðra hafi tekið þetta mál eitt-hvað ofur lítið öfugt við þá hugsun, sem lá á bak við mína till. Stjórn þess tekur nokkuð hart til orða í niðurlagi síns bréfs, en það var a. m. k. engan veginn hugmynd mín með till., að það ætti að „safna öryrkjum saman á hæli til geymslu“, eins og segir í niðurlagi þess bréfs.

Ég tek alveg undir það, sem hv. frsm. sagði áðan, að mín fyrsta og aðal hugmynd var að koma einhverri hreyfingu á þetta mál, fá þessi ýmsu félög til þess að sameinast um stærri átök málinu til meiri framgangs, og ég fagna því mjög, að hæstv. allshn. hefur séð sér fært að mæla með því, jafnvel þó að þessi lítilla breyting hafi verið gerð.

ATKVGR.

Brtt. 321 samþ. með 33 shlj. atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 33 shlj. atkv. Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 32 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 343).

8. Löggæzla á skemmtisamkomum.

Á 68. fundi í Ed., 12. marz, var útbýtt:

Till. til þál. um endurskoðun lagaákvæða um löggæzlu á skemmtisamkomum og þjóðvegum [134. mál] (A. 335).

Á 69. fundi í Ed., 14. marz, var till. tekin til meðferðis, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 71. fundi í Ed., 18. marz, var till. tekin til einnar umr. (A. 335, 348).

Frsm. (Friðjón Skarphéðinsson): Herra forseti. Þáttill. sú, sem allshn. hv. d. flytur á þskj. 335, felur í sér áskorun á hendur hæstv. ríkisstj. um, að fram fari endurskoðun á lagaákvæðum um löggæzlu á skemmtisamkomum og mannfundum, einkum þar sem ekki er fast lögreglulið, svo sem í sveitum, kaupúnum og smærri kaupstöðum, og enn fremur á ákvæðum um umfærð með umferð á þjóðvegum.

Allshn. hefur fyrir skömmu haft til meðferðar og afgreiðslu frv. til laga um breytingu á áfengislögum, nr. 58 frá 1954, á þskj. 43, flutningsmaður hv. þm. Barð., en frv. þetta var á dagskrá í dag hér í hv. deild. Það frv. fjallar um löggæzlu á veitingastöðum og hvers konar mannfundum og allmikla hækkun á ýmsum sektarákvæðum við brotum á áfengislögum.

Það kom í ljós á fundum nm., eins og raunar þegar hefur verið gerð grein fyrir, að nm. voru að visu ekki einhuga um afstöðu til einstakra atriða þessa frv., en n. var sammála um að afgreiða málið með rökstuddri dagskrá á þskj. 334, og sú dagskrártill. fól í sér, eins og kunnugt er, að n. teldi ekki heppilegt að taka út úr og gera breytingu á einum þætti um löggæzlu á skemmtisamkomum og veitingahúsum, heldur bæri nauðsyn til að endurskoða í einu lagi lagaákvæði um þessi efni, og í samræmi við það hefur n. flutt þessa þáttill., sem hér er á dagskrá.

Þrír nm. hv. allshn. eru sýslumenn úr þrem landsfjórðungum og hafa því talsverðan kunnugleika á þeim vandamálum, sem hér er um að tefla. Það er einn þáttur í starfi okkar að reyna að halda uppi ráðstöfunum í löggæzlu-skyni í sveitum þeim, sem við höfum lögsögu yfir, annast dómsrannsóknir, þegar umferðarslys ber að höndum, og stýra margs konar málarekstri í sambandi við slíka hluti.

Í lögum um meðferð opinberra mála, nr. 27 frá 1951, eru æði ýtarlegar reglur um lögreglumenn almennt. Þær miðast aðallega við almenna framkvæmd löggæzlu í kaupstöðum, þar sem föstu lögregluliði er á að skipa, og þau lúta meir að framkvæmd löggæzlu og rannsókn brotamála en að skipulagi löggæzlunnar í landinu. Slík ákvæði er hins vegar að finna í lögum um lögreglumenn, nr. 50 frá 12. febr. 1940. Þau lög eru að sjálfsögðu góð og

gagnleg, svo langt sem þau ná, en 17 ár eru nú liðin síðan þau voru sett, og á þeim tíma hafa orðið stórfelldar breytingar í landinu, samgöngur eru orðnar miklu greiðari og fjöldi ökutækja er orðinn margfaldur á við það, sem þá var. Aðstæður allar hafa breytzt það mikið, að full þörf er á, að ákvæði þessi verði endurskoðuð og löggjöf um þessi efni verði miðuð við ástandið í dag.

Ég skal aðeins nefna tvö atriði í sambandi við þessi mál til frekari glöggvunar, annað um löggilta gæzlumenn skv. 10. gr. laga nr. 50 1940. Sá háttur hefur verið hafður um þóknun þessara manna, að þeir hafa fengið helming hennar greiddan úr ríkissjóði. Um hinn helminginn hefur á ýmsu oltið. Sums staðar hefur sá hluti verið greiddur úr viðkomandi sveitar-sjóði eða jafnvel úr sýslusjóði, og annars staðar hefur sá, sem stofnar til skemmtunar og stendur fyrir henni, orðið að greiða þennan helming kostnaðar við löggæzluna. Upphæð þóknunar löggæzlumanna hefur verið á reiki og enginn fastur taxti, sem gilt hefur um allt land. Þessum löggæzlumönnum hefur verið látin í té einkennishúfa á kostnað ríkissjóðs, en ekki önnur einkenni lögreglumanna. Stundum hafa þeir fengið einkennisbúning á kostnað sveitarsjóðs eða jafnvel á kostnað ríkissjóðs, en stundum alls engan eða þeir hafa fengið sér einkennisbúninga á eigin kostnað. Þetta m. a. hefur orðið til þess, að löggæzlumennirnir hafa uppgefið á starfinu og enginn fengið til að taka við af þeim.

Fyrir nokkrum árum var efnt til námskeiðs á Akureyri fyrir löggæzlumenn á skemmtisamkomum og mannfundum í sveitum með það fyrir augum, að þeir tækju að sér slíka löggæzlu. Aðalkennari námskeiðsins, sem var vel menntaður lögreglumaður héðan úr Reykjavík, brýndi það fyrir nemendum eða þeim, sem á námskeiðinu voru, að taka ekki að sér löggæzlu, nema þeim væru látin í té einkennisföt lögreglumanna. Afleiðingin af þessu varð sú, að menn þessir fengust ekki til löggæzlustarfa, þótt þeir hefðu samvirkusamlega lokið sínu námskeiði, vegna þess að engin tók voru á því að láta þeim í té einkennisföt lögreglumanna. Þau fengust ekki greidd úr ríkissjóði né á annan hátt.

Í Mýra- og Borgarfjarðarsýslu og í Skagafjarðarsýslu hafa fengið staðfestar reglugerðir um löggæzlu í sveitum. Öðlilegt sýnist, að hver sýsla í landinu hafi sínar sérstöku reglur meira eða minna mismunandi í þessum efnum. Hitt er á allan hátt eðlilegra, að samhljóða reglur gildi hér um í öllum sýslum landsins.

Hitt atriðið, sem ég vildi benda á í þessu sambandi, er um bifreiðaeftirlitsmenn. Þeir hafa starfað hér á landi nokkra áratugi, og í bifreiðalögum eru ákvæði um skipun þeirra og störf og lagt í vald ráðherra að ákveða þar um. Í framkvæmdinni hefur þetta verið þannig, að lögreglustjórnin í Reykjavík hefur a. m. k. hin síðari ár haft á hendi stjórn bifreiðaeftirlits ríkisins undir yfirstjórn ráðherra. Þetta er að visu framkvæmdaratriði, en athugunarmál er, hvort ekki sé ástæða til þess að setja

löggjöf um eftirlit þeirra á þjóðvegum og að bifreiðaeftirlitsmenn lúti stjórn viðkomandi sýslumanns eða bæjarfógeta. Lögreglustjórnin í Reykjavík, þótt ágætur sé, hefur vitanlega enga aðstöðu til að fylgjast með störfum bifreiðaeftirlitsmanna úti á landi og því óheppilegt, að honum sé falin stjórn þeirra bifreiðaeftirlitsmanna, sem starfa utan Reykjavíkur.

Ég hef dregið hér aðeins á örfá atriði af mörgum um þessi mál. En við, sem flytjum þessa þáttill., erum sammála um, að þessi mál þurfi að takast til athugunar með setningu nýrrar löggjafar fyrir augum. Lög og reglur hér um verði samræmdar betur en nú á sér stað og fullt tillit verði tekið til aðstæðna þeirra í þessum málum, sem við búum við í dag.

Hv. þm. Barð. (SE) flytur á þskj. 348 brtt. við þáttill. hv. allshn., sem hér er á dagskrá. Brtt. þessi er í því fólgin, að inn í þáttill. verði skotið einni setningu á þessa leið:

„Við þessa endurskoðun skal að því stefnt, að dregið verði úr áfengisneyzlu á samkomum.“

Nú liggur það í augum uppi og má hverjum manni ljóst vera, að þótt þessi setning væri ekki í þáttill., væri það m. a. hluti af verkefni þeirra, sem falin yrði sú endurskoðun, sem þáttill. ráðgerir, að hlutast til um lagasmíð, sem m. a. hefði það að markmiði að draga úr ólöglegri áfengisneyzlu á samkomum. Hins vegar ætti þessi væntanlega lagasmíð að fjalla um marga aðra hluti, margs konar annað eftirlit en um áfengisneyzlu á samkomum, m. a. áfengissölu á skemmtistöðum, ölvun við akstur, eftirlit með því, að samkvæmi sé slitið á tilteknum tíma, og margt fleira, sem hér þarf athugunar við og endurskoða þyrfti, eins og við flytjendur þáttill. leggjum til.

Ef brtt. hv. þm. Barð. yrði samþ., þá sé ég ekki betur en verkefni þeirra, sem endurskoðunina önnuðust, yrði þrengt. Mér virðist, að í þessu sé fólgin nokkur efnisbreyting. Þó að þessi brtt. kunni að líta sakleysislega út, þá sýnist mér hún hafa í sér fölgna nokkra efnisbreytingu, sem væri til þess fallin að þrengja verkefni þess aðila, sem endurskoðunina kæmi til með að annast. Ég get því ekki á hana fallið, sökum þess að mér sýnist hún spilla til lögunni og ganga að nokkru leyti í aðra átt en flytjendur hennar ætluðust til, enda þótt það að sjálfsögðu sé viðurkennt og augljóst mál, að þessi þáttur löggæzlunnar komi til endurskoðunar eins og aðrir þættir hennar, ef þessi þáttill. okkar verður samþykkt. Ég vildi aðeins gera grein fyrir þessari afstöðu minni til til lögunnar, og af þeim sökum mun ég greiða atkv. gegn henni.

ATKVGR.

Afbrigði um brtt. 348, sem var of seint fram komin, leyfð og samþ. með 13 shlj. atkv.

Sigurvin Einarsson: Herra forseti. Eins og hv. frsm. gat um, er sú brtt., sem ég flyt á þskj. 348, að efni til ekki önnur en sú, að þessari einu setningu er bætt inn í till.:

„Við þessa endurskoðun skal að því stefnt,

að dregið verði úr áfengisneyzlu á samkomum.“

Í samræmi við það, sem ég hef sagt í þessu máli, og í samræmi við tilganginn með flutningi þess frv., sem þessi till. er sprottin af, er það auðvitað aðalatriðið fyrir mér, að eitthvað ávinnist í því efni að draga úr þessari áfengisneyzlu á opinberum samkomum, því að ef það á ekki að verða, þá veit ég ekki, hver árangurinn verður af endurskoðuninni, sem er ráðgerð. Sá árangur verður vægast sagt eitthvað minni. Það held ég sé engum efa undirorpið.

Það er rétt hjá hv. frsm., að það er nokkur efnismunur að því leyti, að það er ekkert dregið úr því, sem á að gera skv. þáttill. hv. nefndar, ekki á neinn hátt, en því er bætt við, að m. a. eigi tilgangurinn að vera sá með þessari endurskoðun, að nokkuð verði dregið úr áfengisneyzlu á samkomum. Þeir, sem vilja það ekki, munu náttúrulega greiða atkv. á móti tillögunni. Þeir telja þá viðunandi ástand þessa áfengisneyzlu, sem nú er, og að ekki þurfi að gera annað en það, eins og nefnt er í núgildandi lögum, að afstýra slysum, hneykslum eða öðru þess háttar. Eg er aftur á móti þeirrar skoðunar, að það þurfi talsvert meira til og að þessu verði ekki afstýrt, nema fyrst og fremst með því að draga eitthvað úr þeirri takmarkalausni áfengisneyzlu, sem á sér stað oft og einatt á opinberum samkomum. Ef hv. þingdeild getur ekki fallist á, að að því skuli stefnt með þessari endurskoðun, þá sýnist mér takmarkið heldur lágt sett hjá hv. nefnd. Sannast að segja hélt ég, að hv. d. mundi fallast nokkurn veginn einróma á þessa till., því að þetta gæti þó ekki orðið til skaða, og það er ekki farið að draga mikið úr áfengisneyzlu neinum til „tjóns“ a. m. k., þó að tilgangurinn með endurskoðuninni eigi meðal annars að vera þessi. Ef ekkert á að endurskoða nema aðeins það, hvernig takast megi að framkvæma lögin, sem nú eru í gildi, sýnist mér það ekki nóg; það þurfi líka að takmarka eitthvað þá orsök, sem er að því ófremdarástandi í skemmtanalífi þjóðarinnar, sem orðið er í landinu. Og mig undrar það frekar, að menn sjái ástæðu til að hafa á móti þessum tilgangi, því að ekkert verður gert í málinu fyrr en þetta kemur aftur fyrir hæstv. Alþingi, og nógur tími ætti að vera þá til þess að standa gegn því, að frelsi manna verði heft allt of mikið í svona máli.

Út af fyrir sig þarf ég ekki að vera að fjölýrða um þetta. Það liggur mjög ljóst fyrir, hvað menn vilja í þessu og hvað menn vilja ekki, hvort tilgangurinn megi t. d. vera þessi m. a. eða hvort hann megi ekki vera þetta.

Alfreð Gíslason: Herra forseti. Eg vildi aðeins segja nokkur orð í sambandi við framkomna brtt. frá hv. þm. Barð. Fyrir mínum sjónum felur þessi brtt. ekki í sér neina verulega breytingu á þáttill. Það má segja að visu, að hún þrengi lítið eitt það, sem í þáttill. felst, en um aðra breytingu er ekki að ræða. Það er vitað mál, að með framkominni þáttill. ætlast allshn. til, að þau lög, sem til greina koma, verði endurskoðuð fyrst og fremst í þeim til-

gangi, að betri skipan verði komið á skemmtisamkomum og þá sérstaklega með tilliti til áfengisneyzlu. En eins og fram hefur komið við umr. hér, kæmi fleira til greina að endurskoða í sambandi við skemmtisamkomum, og ber sízt að lasta, að það yrði þá tekið fyrir um leið.

Sú setning í brtt., sem er viðbót, er svo: „Við þessa endurskoðun skal að því stefnt, að dregið verði úr áfengisneyzlu á samkomum.“ Þetta finnst mér felast beint í aðaltillögunni, endurskoðun á ákvæðum laga um lögreglumenn, áfengisлага og annarra laga um löggæzlu á skemmtisamkomum. Við vitum, að það er fyrst og fremst löggæzla á skemmtisamkomum í sambandi við áfengisneyzlu þar. Eg tel því þessa brtt. óþarfa, og þótt ég í öllum meginatriðum sé sammála hv. tillögumanni, þá mun ég ekki greiða henni atkvæði.

ATKVGR.

Brtt. 348 felld með 8:4 atkv.

Tillgr. samþ. með 12 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 12 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 354).

9. Samgöngutæki á eyðisöndum.

Á deildafundum 19. nóv. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um tilraunir með ný samgöngutæki á eyðisöndum Skaftafellssýslu [53. mál] (A. 61).

Á 11. fundi í Sp., 21. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Páll Þorsteinsson): Herra forseti. Atvinnulíf hverrar byggðar og afkoma fólksins í lífsbaráttunni er háð samgönguskilyrðum. Þörfin á öllum samgöngum vex með ári hverju vegna hinna miklu viðskipta, sem fylgja nútíma atvinnurekstri. Alp. hefur tekið tillit til þessara staðreynda með því að taka oft til endurskoðunar löggjöf um samgöngumál og þá ávallt stefnt að því að bæta aðstöðu hinna dreifðu byggða í landinu að þessu leyti. Fjárráðlög til samgöngumála fara einnig hækkandi. Samkv. fjárlögum þessa árs er varið 94 millj. kr. til samgöngumála, og er það því sem næst sjöunda hver króna, sem greidd er skv. fjárlögum.

En aukin fjárráðlög hefðu ekki komið að þeim notum, sem raun ber vitni, ef ný tæki hefðu ekki jafnframt rutt sér til rúms, bæði til samgöngubóta og við verklegar framkvæmdir. Með stórbjóðum, þar sem lengi hefur þróast fjölbreyttur iðnaður, eru vélknúin tæki stöðugt endurbætt og ný gerð úr garði, sem létta lífsbaráttuna og leysa vanda, sem áður hefur valdið erfiðleikum. Þó að þróunin sé yfirleitt ör í þessa átt, má með sanni segja, að í þessum efnun séu stökkin aldrei stærri en á stríðstímum. Það er kunnara en frá þurfi að segja,

að á vegum setuliðsins, sem hér dvaldi í síðustu heimsstyrjöld, komust Íslendingar fyrst í kynni við ýmis tæki, svo sem beltadráttarvélar með jarðýtum, sterkbyggða flutningabíla með tveimur eða fleiri drifum og jeppa. Varð það Íslendingum mikil hvatning til kaupa á nýjum tækjum og til þeirra miklu framfara og þæginda, sem af því hefur leitt.

Vegasambandið um landið er nú komið í það horf, að akfært er á sumrin umhverfis landið, þegar svæðið frá Hornafirði til Vestur-Skaftafellssýslu er undanskilið. Að undanfögnu hefur verið sigrað á verstu torfærunum austan megin Hornafjarðar með brúargerðum á Jökulsá í Lóni og Hofsa í Álftafirði og með vegagerð við Berufjörð, og unnið er af kappi að vegagerð á Lónsheiði.

Hornafjarðarfljót eru enn mikill farartálmi, en athuganir fara nú fram á skilyrðum til brúargerðar þar, og vonir standa til að takast muni að gera þar öruggar samgöngubætur, áður en langur tími liður. Lengist þá samfelld akvegasamband að Jökulsá á Breiðamerkursandi. Jökulsá á Breiðamerkursandi er ófær bifreiðum, og Fjallsá hindrar einnig að öllum jafnaði hílferðir yfir sandinn. Stefnt er að því, að þessar ár verði brúaðar. En vegna takmarkaðs fjármagns til brúargerða og annarra framkvæmda á því sviði í Austur-Skaftafellssýslu, sem verða að sitja í fyrirrími, mun það eiga nokkuð langt í land, að brú verði byggð á Jökulsá.

Það eru samt enn meiri erfiðleikar á því að koma á og viðhalda öruggu vegasambandi yfir Skeiðarársand. Þó að farið sé yfir sandinn í viðlögum á stórum og sterkbyggðum vörubílum, er það ekki fært nema stuttan tíma ár hvert, þegar allra minnst vatnsrennsli er í jökulánum. Ef brúa ætti Skeiðará og Núpsvötn, þyrftu það að vera stórbrýr. Og ekki verður séð, að þær brýr gætu staðizt hinar miklu hamfarir jökulhlaupanna, sem geysast fram Skeiðarársand að jafnaði á fimm til tíu ára fresti.

Nálægt jökli, þar sem þjóðvegurinn liggur, er Skeiðarársandur þurr og allstórgrýttur, en þar eru jökulvötnin illfær eða ófær. En þegar nær dregur sjó, hafa jökulvötnin kvíslast svo mikið, að á þeim slóðum munu þau ekki vera djúp, en þar er sandurinn svo blautur, að ófært er af þeim sökum vélknúnum farartækjum, sem nú eru notuð hér á landi.

Tilraunir, sem gerðar eru á stríðstímum með tæknilegar nýjungar, reynast oft gagnlegar til almennra framfara og þæginda að stríði loknu. Frá því hefur verið skýrt opinberlega, að í Kóreustyrjöldinni hafi Bandaríkjaher m. a. átt við mikla samgönguörðugleika að etja. Herinn hafi verið vel búinn að ökutækjum, en þau hafi komið að litlum notum á forarblautum vegum og hrisgrjónaðkrum, sem hafi legið undir vatni að meira eða minna leyti og óhjákvæmilegt var að ferðast um. Þá hafi að tilhlutun hershöfðingja verið framleidd af verksmiðjum í Bandaríkjunum ný tegund ökutækja í því skyni að ráða bót á hinum sérstöku samgönguörðugleikum hersins í Kóreu. Tæki þessi séu að mörgu leyti svipuð sterkum vörubifreiðum,

nema hjólin séu eins konar belgir, sem hafi mjög stórt yfirborð í hlutfalli við þyngd ökutækisins. Áður en farið var með þessi flutningatæki til Kóreu, munu þau hafa verið reynd í Grænlandi, og kom í ljós við þá reynslu, að þar sem farartæki á venjulegum hjólum eða beltum grófu sig í snjó og festust, þar runnu hin breiðu hjól hins nýja tækis hindrunarlaust. Talið er, að sú reynsla, sem þegar er fengin af þessu tæki á vegum Bandaríkjahers, sýni, að það renni ótrúlega vel yfir lausan snjó, blauta sanda og fenjamýrar.

Þó að ég nefni hér þetta farartæki, sem í Ameríku er kallað „rolligon“, af því að nokkur lýsing hefur verið gefin á því á prenti, fer því alls fjarri, að ég hafi yfirlit yfir það, um hvaða nýjungar kunni að vera að ræða á þessu sviði. En augljóst er, að mikilsvert er, að haft sé vakandi auga á því, sem til framfara horfir í þessu efni, og að þeim, sem hafa á hendi yfirstjórn samgöngumála, séu búin sem bezt skilyrði til þess.

Frá Kirkjubæjarklaustri, sem er miðstöð samgangna og viðskipta í eystri hluta Vestur-Skaftafellssýslu, og austur yfir Breiðamerkursand eru um 130 km. Þetta skarð er eftir að fylla, ef gera á akfært umhverfis landið allt. Það verður naumast gert á næstu árum, nema fá megi farartæki, sem geta hindrunarlítið farið um sandana nálægt sjó, þar sem þeir eru votlendir, en ekki stórgrýttir, og þar sem vötnin kvíslast svo mikið, að þau eru ekki mjög djúp. Þess vegna er till. sú, sem hér liggur fyrir á þskj. 61, flutt með sérstöku tilliti til samgangna í Skaftafellssýslu.

Meginefni þessarar till. er aðeins um athugun og tilraunir í þessu skyni. Þó að því kunni að fylgja einhver kostnaður, þá er hér alls ekki um stórvægilegt fjárhagsmál að ræða. Mér finnst því eðlilegt, að þessi till. fari til athugunar til hv. allshn., og geri það að till. minni.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjvn. með 29 shlj. atkv.

Á 46. fundi í Sp., 20. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 61, n. 360).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 35 shlj. atkv.

Frrsm. (Sveinbjörn Högnason): Herra forseti. Fjvn. hefur athugað þessa till. til þál., sem hér liggur fyrir á þskj. 61, frá hv. þm. A-Sk., og sent hana vegamálastjóra til umsagnar. Í grg. till. er sérstaklega á það bent, að í Bandaríkjunum séu nú smiðuð ný farartæki, sem hentug séu til yfirferðar um ófæru og vegleysur, og nefnast þau „rolligon“, með belglaða hjólum eða hjólbörðum.

Vegamálastjóri upplýsir, að hann hafi haft samband við verksmiðju þá, sem þessi tæki framleiðir, og leyfi ég mér, með leyfi hæstv. forseta, að vitna örlítið í þessa umsögn hans, sem borizt hefur alveg nýlega. Hann segir m. a.,

að hann hafi fengið umsögn frá þessari verksmiðju um þessi farartæki, og segir svo:

„Bifreið þessi er á átta hjólum, 9.5 m löng og 2.74 m á breidd og með palli fyrir flutning, sem er 2.74 sinnum 5.48 m. Bifreiðin er knúin 250 hestafla benzínvél, og má gera ráð fyrir, að benzínnotkun verði 35–40 lítrar á klukkustund. Það, sem gerir þessari bifreið kleift að komast yfir land, sem talið er ófært venjulegum bifreiðum, er það, að þrýstingur hjólbardanna á jarðveginn er margfalt minni en á öðrum bifreiðum. Auk þess er úr stýris-húsi bifreiðarinnar hægt að auka eða minnka þrýsting hjólbardanna eftir því, hvernig landið er, sem farið er yfir. Bifreið þessi kostar samkv. tilboði frá verksmiðjunum, komin til New York, tæpa 44500 dollara, eða um 730 þús. kr., og með innflutningsgjöldum og tollum mun bifreiðin hingað komin kosta um 1.3 millj. kr.“

Hann segir enn fremur:

„Einnig hef ég frá verksmiðjunum fengið myndir af mun minni bifreið með sams konar hjólbörðum, en þar sem burðarmagn hennar er tæpast meira en 1–2 tonn, tel ég hana ekki koma til greina til flutninga á Skeiðarársandi.“

„Þá er þess að geta“, segir hann, „að þótt bifreið þessi kæmist greiðlega yfir sanda og mýrlendi, þá er nokkur óvissa um það, hvernig henni mundi reiða af í sandbleytum og straupungum jökulvötnum, ef hugsað væri til ferða um Skeiðarársand á öðrum tímum en þegar minnst er í vötnum“.

Ög hann lýkur umsögn sinni með þessu:

„Með tilliti til þess, sem að framan greinir, tel ég varla koma til greina að kaupa svo dýrt verkfæri í tilraunaskyni, en full ástæða er til að fylgjast vel með framþróun þessara nýju flutningjatekja, þar sem búast má við, að fjölbreytni þeirra muni aukast með vaxandi framleiðslu og þá verð þeirra einnig eitthvað lækka“.

Eins og fram kemur í umsögn þessari, er hér aðeins um byrjunarframleiðslu að ræða og því mjög sennilegt, að hún þróist brátt í þá átt að verða ódýrari í framleiðslu og hæfari sem flutningjateki á torfærum. Það er því brýn nauðsyn, að vel sé fylgt með þessu máli og því fylgt eftir með fullum áhuga í þessu efni. Öllum er kunnugt um eyður þær og torfærir, sem hér eru á aðalvegakerfi landsins yfir Breiðamerkur- og Skeiðarársand, og er það tæpast vansalaust frá Alþingis hálfu, að ekki séu gerðar ýtarlegar athuganir á því, hversu hagkvæmast og hentugast sé að brúa eða komast yfir eða ryðja úr vegi þessum torfærum á aðalvegakerfi landsins.

Frá mínu sjónarmiði tel ég, að brúargerðir geti vel komið til greina, a. m. k. á Breiðamerkursandi yfir Jökulsá og Fellsá, og margar erfiðari torfærir hafa þegar verið brúðar og það jafnvel á mörgum stöðum fyrir hluta úr sveitum eða jafnvel fáa bæi. Þetta eru staðreyndir, sem ekki er hægt að komast fram hjá. Nægir þar t. d. að benda á þrjár brýrnar á Skjálfandafljóti og hina fyrirhuguðu brú nuna á Norðurá í Skagafirði, sem ég hygg að sé

Alþt. 1956. D. (76. löggjafarþing).

engu betri viðureignar en þau vötn, sem a. m. k. eru á Skeiðarársandi, — alveg vafalaust ekki. Ög það hlýtur að vera, að það sé ekki fjarlægt takmark að tengja vega- og brúakerfið í kringum landið allt hið fyrsta. Með núverandi tækni, sem stöðugt verður meiri og betri, — jafnvel með núverandi tækni virðist þetta vera orðið vel kleift, — a. m. k. sjálfsagt, að það sé athugað. Ég tel, að brúasjóður eigi þarna að koma til og það fyrr en síðar og fyrr en aðrar brýr eru byggðar á stórvötn, fleiri og færri, og jafnvel utan þjóðveganna. En þetta segi ég vitanlega á eigin ábyrgð, en ekki í umboði hv. fjvn. Hins vegar mælir n. öll einhuga með samþykkt þessarar till. og að rannsókn fari fram á því, sem þar er farið fram á.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 33 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 35 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 364).

10. Flugfélakaup Loftleiða.

Á 47. fundi í Sp., 26. marz, var útbýtt:

Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstj. til að ábyrgjast lán fyrir Loftleiðir h/f til flugfélakaupa [140. mál] (A. 374).

Á sama fundi var till. tekin til fyrri umr.

Öf skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Herra forseti. Íslendingar hafa að ýmsu leyti mjög góða aðstöðu til siglinga bæði í lofti og á sjó. Það gerir lega landsins. Enn fremur höfum við hér ágæta siglingamenn, bæði í lofti og eins á hafinu. Á hinn bóginn eru miklir erfiðleikar í báðum þessum starfsgreinum vegna þess, hve mikið fjármagn þarf til þess að byggja þær upp. En ef vel á að vera, verður svo að koma þessum málum, að Íslendingar sigli ekki aðeins í lofti eða á sjó fyrir sjálfa sig, heldur taki einnig að sér viðtæka þjónustu bæði í loftinu og á sjónum fyrir aðra. Nokkuð er nú þegar farið að gera að því að sigla fyrir aðrar þjóðir, og m. a. hefur verið nú um sinn haldið uppi talsverðum ferðalögum á milli fjarlæggra landa. Samkeppnin í þessum atvinnugreinum er ákaflega hörð, og framfarir í tækni gera það að verkum, ekki síst í fluginu, að sífellt þarf að vera á verði um það að geta boðið fullnægjandi vélakost.

Hv. þingmenn hafa orðið þess varir í vetur, að bæði félögin, Flugfélag Íslands og Loftleiðir, hafa verið að vinna að því að eignast nýjar og fullkomnari vélar, og það er ekki langt síðan hér á hv. Alþingi var samþykkt að veita Flugfélagi Íslands ríkisábyrgð til þess að geta keypt tvær góðar og stórar vélar, sem ætlaðar voru m. a. til þess að halda uppi flugsamgöngum milli Íslands og meginlands Evrópu. Menn

vissu það þá og hafa vitað það nokkuð lengi, að Loftleiðir hafa verið að undirbúa endurnýjun á vélakosti sínum og hafa verið að semja um kaup á tveimur stórum flugvélum og fullkomnum, sem nefndar eru Electra L 188. Mun þeim takast að ná kaupum á þessum vélum, ef hv. Alþ. vill fallast á að veita ríkisstj. heimild til að ábyrgjast allt að 70% af andvirði þeirra eða um 53 millj. króna.

Þetta er mikið fé, en samt sem áður virðist okkur, sem skoðað höfum þetta mál og þær upplýsingar, sem fyrir liggja, að rekstur vélanna ætti að geta staðið undir þessum lánnum, miðað við þau lánskjör, sem út litur fyrir að hægt sé að fá. Vænti ég þess nú, að hér sé ekki um áhættu að ræða fyrir ríkið, en á hinn bóginn sé hægt með þessu að leggja flugmálum Íslands myndarlegt liðsinni.

Við höfum verið heppnir á margan hátt í flugmálum okkar. Hér hafa myndast tvö flugfélög, sem hafa leyst verkefni sín af óvenjulegum myndarskap og þannig, að Íslendingar hafa aldrei purft að leggja neinn beinan styrk af almennafé til flugrekstrarins sjálf, ekki einu sinni innanlandsflugsins, og mun ekki hafa tekizt svo vel hjá öllum þjóðum, þar sem skilyrði hafa þó verið sízt lakari en hér eru til flugsins. En þessi félög hafa náð að eignast nokkurt fjármagn smátt og smátt, og fyrir bragðið er þeim nú mögulegt að eignast þessar nýju vélar, bæði vélarnar, sem hér var rætt um á dögnum vegna Flugfélags Íslands, og eins þessar vélar, sem nú er verið að ræða um vegna Loftleiða. Þetta er ánægjulegt, en þá líka augljóst, að félögin geta ekki ein og óstudd komizt yfir svo gífurlega dýr tæki sem nú þarf á að halda. Þess vegna er mér það sérstök ánægja að mæla með því, að þessi stuðningur verði veittur Loftleiðum á sama hátt og Flugfélagi Íslands um daginn. En sá er munur á þessum málum, að þessar flugvélar eru mun dýrari en þær, sem þá var rætt um, og stafar það af því, að hér er gert ráð fyrir að festa kaup á flugvélum, sem eiga að halda uppi ferðum yfir Norður-Atlantshafið milli Ameríku og Evrópu, og til þess þarf enn stærri vélar og að ýmsu leyti öðruvísi en til þeirra ferða, sem flugvélum Flugfélagsins var ætlað að starfa að.

Það er alveg vonlaust, að íslenskum flugfélögum geti haldið velli í þeirri hörðu samkeppni, sem nú er orðin, nema takist að endurnýja vélakostinn, og er það mikið happ að mínum dómi fyrir landið, ef það tekst að koma þessum málum í höfn, eins og nú er áformað.

Ég minnstist á það áðan, að hv. alþm. mundi vera þetta mál nokkuð kunnugt, þó að það hefði ekki áður legið hér fyrir þinginu beinlínis. Ég vil taka það fram, að það ríður nokkuð á því, að þetta mál geti fengið skjóta afgreiðslu, því að það hefur ekki legið þannig fyrir, að hægt hafi verið að leggja það fram öllu fyrr, en á hinn bóginn stuttur frestur til þess að ljúka alveg samningum um sjálf vélakaupin. Hefði ég því viljað fara fram á það við hv. fjvn., eftir að málinu hefur verið vísað til hennar hér nú, að hún skilaði álitinu svo fljótt, að málið hefði getað verið til síðari umr. á morgun. En þetta

fer ég fram á í trausti þess, að þingmönnum er orðið þetta mál vel kunnugt af upplýsingum, sem um það hafa komið fram opinberlega áður, þó að þær hafi ekki komið fram á sjálfu hv. Alþingi, og eins vegna þess, að ég veit, að í stjórnmalaflokkum þingsins hefur þetta mál komið til umræðu.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 32 shlj. atkv.

Á 48. fundi í Sp., 27. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 374, n. 378).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 29 shlj. atkv.

Frsm. (Karl Guðjónsson): Herra forseti. Fjvn. hefur rætt þetta mál á fundi sínum í gær og fengið til viðræðu við sig Sigtrygg Klemenzson ráðuneyttisstjóra í fjmrn., en hann hefur ásamt Benjamín Eiríkssyni bankastjóra Framkvæmdabankans haft með höndum af ráðuneyttisins hálfu athugun á þeim samningum, sem hér er farið fram á að veitt verði ríkisábyrgð fyrir að nokkru.

Málið er í aðalatriðum þannig vaxið, að flugfélagið Loftleiðir hefur þegar gert forsamning að flugvéla kaupum í Bandaríkjunum. Sá forsamningur gildir til mánaðamóta, þannig að Loftleiðir eiga kost á því fram til 1. apríl skv. þessum forsamningi að undirrita samning um smíði tveggja stórra farþegaflugvéla, sem ætlaðar eru til flugs á leiðinni yfir Norður-Atlantshaf. Afhending véla þessara er áætlað að fari fram í janúarmánuði 1960, og verð þeirra er miðað við íslenskar krónur rétt um 75.6 milljónir. Það er fyrir 70% af þeirri upphæð, sem farið er fram á ríkisábyrgð, sem till. gerir ráð fyrir að veitt verði.

Áætlun sú, sem gerð hefur verið um greiðslu vélanna, er talin raunhæf, og gerir hún einungis ráð fyrir 5 millj. kr. yfirfærslu íslenskra peninga vegna þessara kaupa. Að öðru leyti hyggst félagið Loftleiðir sjálft sjá fyrir gjald-eyrisútleitu af rekstri sínum og með sölu á flugvélum, sem félagið á nú.

N. hefur að sjálfsögðu ekki haft tækifæri til þess að kanna þetta mál til hlítar. En að því er séð verður, þá þykir allt mæla með því, að ríkisábyrgð sú, sem gert er ráð fyrir í till., sé eðlileg, og mælir n. einróma með því, að Alþ. samþykki till. eins og hún liggur fyrir.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 34 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 33 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 379).

11. Vetrarflutningar á mjólkurframleiðslusvæðum.

Á deildafundum 19. marz var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um vetrarflutninga á mjólkurframleiðslusvæðum [136. mál] (A. 356).

Á 46. fundi í Sp., 20. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 48. fundi í Sp., 27. marz, var till. tekin til einnar umr.

Frsm. (Halldór E. Sigurðsson): Herra forseti. Fjvn. hefur leyft sér að flytja á þskj. 356 till. til þál. um vetrarflutninga á mjólkurframleiðslusvæðum.

Það er kunnara en frá þurfi að segja, hversu framleiðsluhættir þjóðarinnar hafa breytt á síðustu árum, frá því að þjóðin bjó að sínu, breytti mjólk í mat og ull í fat, til þess viðskiptabúskapar, sem nú tíðkast. Með aukinni ræktun, stofnun mjólkurbúanna, kerfisbundnum flutningum og fólksfjölgun í bæjunum hófst nýtt tímabil í sögu þjóðarinnar. Á því tímabili hefur mjólkurframleiðslan farið mjög ört vaxandi og mjólkurneyzlan að sama skapi. Á síðari árum mun mjólkurframleiðslan hafa aukist um 5 millj. lítra árlega og innvegin mjólk til mjólkurbúanna hafa verið um 60 millj. lítra á s. l. ári. Frá mjólkurbúunum hefur verið flutt sem neyzlumjólk um 40% af þessu heildarmagni, og hefur það haldist nokkuð jafnt í hendur, mjólkuraukningin og mjólkurneyzluaukningin. Hinum hluta mjólkurinnar, 60%, hefur verið breytt í skyr, smjör, rjóma og osta og þannig verið flutt frá mjólkurbúunum. Verðmæti þessara mjólkurafurða mun vera um 180 millj. kr. Sést á þessu, hversu snar þáttur í lífsafkomu þjóðarinnar mjólkurframleiðslan er orðin.

Þegar á það er litið, að mjólk er einhver viðkvæmasta vara, sem hugsagt getur, gagnvart skemmdum og þolir ekki geymslu nema skamma stund, og auk þess sem flytja þarf hana til mjólkurbúanna, þarf einnig að flytja hana frá þeim til markaðsstaða, verður augljóst, hvað öruggir flutningar eru mikils virði í þessu kerfi.

Það má gera ráð fyrir því, að um 25% af heildarmjólkurframleiðslunni falli til á þeim tíma ársins, þegar mest hætta er á, að snjóalög truflí eðlilega flutninga. Hér er því um að ræða verðmæti, er nema 45 millj. kr., og er því augljóst, hvað truflanir á flutningunum geta haft mikla fjárhagslega þýðingu.

Á því tímabili, sem mjólkurbúin hafa starfað og mjólkurflutningar á langleiðum átt sér stað, hefur veðráttan hér á landi verið óvenju mild. Páll Bergþórsson veðurfræðingur, sem hefur kynnt sér þessi mál og er glöggur mjög, hefur skýrt mér frá því, að það hlýindatímabil, sem hafi staðið hér síðan 1920, eigi sér ekki neinn

samanburð í tíðarfari 3—4 síðustu alda. Hvort hér er um varanlegar breytingar á veðráttunni að ræða, telja hinir vísu menn sig ekki geta sagt um. Á það má því benda, að það hefur ekki reynt á okkur til fulls, hvort jafnmiklir vetrarflutningar og nú er þörf á eru framkvæmanlegir á landi hér, ef veðráttan væri með svipuðum hætti og hún var hér síðari hluta 19. aldar.

Ég vil þó leggja á það áherzlu, að þrátt fyrir þessa mildu veðráttu, sem ríkt hefur á undanföllum vetrum, hafa á hverjum vetri skapast nokkur vandræði um mjólkurflutningana og stórfé verið varið til þess að halda þeim áfram.

Á yfirstandandi vetri — eða nú um tveggja mánaða skeið — hafa snjóalög orðið meiri í sumum landshlutum, sérstaklega hér suðvestanlands, heldur en átt hefur sér stað síðan skipulagðir mjólkurflutningar voru upp teknir. Í sumum hreppum Mýra- og Snæfellsnessýslu hafa mjólkurflutningar fallið alveg niður og eru ekki komnir í lag enn þá.

Samkv. upplýsingum, sem ég hef fengið frá mjólkurbússtjóranum í Borgarnesi, telur hann, að afurðatjón bænda á þessu svæði muni nema 150—200 þús. kr. Ég hygg þó, að til snjómoksturs sé búið að verja í Borgarfjarðarhéraði einu á þessu tímabili af opinberu fé fjárhæð, sem jafnvel skipti hundruðum þúsunda, til þess að halda mjólkurleiðunum opnum, auk þess fjármagns, sem einstakir hreppar og einstaklingar hafa lagt fram í sama skyni.

Sú aðferð, sem við höfum notað til þess að halda uppi mjólkurflutningum undanfarna vetur, hefur verið fólgin í því að láta jarðýtur ryðja snjó af vegum, svo að þeir væru færir venjulegum bifreiðum. Slík aðferð getur gengið, þegar um einstaka skafila er að ræða, en ekki jafnfallin snjóalög á stóru landssvæði. Þá myndast samfelldar traðir, sem fyllast við minnsta fjúk og minnsta kul. Framtíðarlausn þessa máls hlýtur því að vera fólgin í því, að það finnist tæki, sem geta farið eftir snjónum með nægum hraða og með hæfilegan flutning.

Þeir snjóbílar, sem best hafa reynzt hér á landi, hafa of lítið burðarmagn og dráttarhæfni, til þess að hægt sé að reikna með, að þar sé að finna framtíðarlausn þessa máls. Hins vegar hafa jarðýtur nægilegt dráttarmagn til þess að annast flutninga, en hraði þeirra er of lítill, svo að flutningarnir verða það dýrir, að við það er ekki unandi. Í sambandi við flutning á ýtunum vil ég þó geta þess, að vegaverkstjórnin í Borgarnesi, Ari Guðmundsson, hefur tjáð mér, að þeim hafi tekizt að láta jarðýtu af stærðinni DT 9 flytja um 12 tonn af vöru með því að nota fjóra sleða til flutningsins, og gerir hann sér vonir um að geta aukið þetta upp í 15 tonn og haldið þó mesta hraða vélarinnar. Hann telur það sína reynslu, að margir sleðar gefist betur en einn stór í slíka flutninga.

Enda þótt reikna megi með því, að þeir menn, sem að þessum málum vinna daglega, hafi þá reynslu til að bera, sem tryggi, að sú lausn yrdi valin á hverjum tíma, sem till. gerir ráð

fyrir, má á það benda, að þegar þeir eru önnur um kafnir við að greiða úr flutningum og samgönguferfiðleikum, gefst ekki tóm til að ihuga þessi mál eða athuga þær leiðir, sem þeim gæti þó hugkvæmt. Till. þessi gerir hins vegar ráð fyrir því, að þeim gefist tækifæri til að koma að reynslu sinni, þekkingu og hugkvæmni á þessum sviðum við þær aðstæður, að árangurs megi vænta.

Enda þótt þessi till. geri ráð fyrir og hafi fyrst og fremst í huga þörfina á mjólkurframleiðslusvæðunum, vegna þess að þar er um daglega flutninga að ræða, vil ég þó taka það fram, að það er hugsun okkar, að árangurinn af henni megi einnig koma að notum öðrum landshlutum, því að flutningar á landleiðum eru orðnir nauðsyn öllum landsbúum.

Herra forseti. Ég hef með þessum fáu orðum viljað undirstrika þessi atriði: Mjólkurframleiðsla er orðin mikill þáttur í þjóðartekjum okkar. Mjólkurneyzlan sannar, að það er þörf á þessari framleiðslu. Öruggir flutningar eru hvergi jafnmikils virði og í sambandi við mjólkurframleiðsluna. Minnstu truflanir geta haft stórkostlegt fjárhagslegt tjón. Veðurfar hefur verið það milt undanfarna áratugi, að það hefur ekki reynt á okkur, hvað vetrarflutningar dygðu, ef til verulegra snjóalaga kæmi. Við eigum því að nota tímann til þess að undirbúa okkur undir slík átök.

Að lokum vil ég vekja athygli á því, að hér er um stórmál að ræða og meira hagsmunamál en þessi litla og hógværa till. gefur tilefni til að ætla við fyrstu sýn. Hér er um að ræða sameiginlegt hagsmunamál framleiðenda og neytenda. Ég treysti því á velviljaða afgreiðslu hv. alþingismanna, skjóta fyrirgreiðslu hæstv. ríkisstj. og góðan árangur af starfi þeirra manna, sem um málið kunna að fjalla. Þar sem þessi till. er flutt af n., lít ég svo á, að hún þurfi ekki frekari athugunar við.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 32 shl. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 33 shl. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 380).

12. Árstíðabundinn iðnaður.

Á 8. fundi í Nd., 30. okt., og 4. fundi í Sp., 31. okt., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um árstíðabundinn iðnað [24. mál] (A. 24).

Á 4. fundi í Sp., 31. okt., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 6. fundi í Sp., 7. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Benedikt Gröndal): Herra forseti. Ef svo hefur farið á þessu ári kosninga, stjórnar-

skipta og róstusams þinghalds, að einhverjum landsmönnum hefur þótt nóg um sundurþykkju og deilur stjórnmálamanna, þá kann það að vera þeim nokkur huggun, að það eru til mál-efni, sem allir flokkar virðast vera sammála um.

Eitt þessara mála er það, sem kallað er að efla jafnvægi í byggð landsins. En þrátt fyrir ágætt samkomulag og ýmsar aðgerðir undanfarin ár, er enn fjarri því, að málið hafi verið leyst og því jafnvægi náð, sem allir telja þjóðinni lífsnauðsyn.

Till. sú, sem hér er til umr. og fjallar um árstíðabundinn iðnað, er af hálfu flm. hugsuð sem framlag til þessara mála. Ætli hún, ef hún yrði framkvæmd, að geta komið þar að nokkru gagni.

Ef litið er á íslenska atvinnuvegi í heild, blasir sú staðreynd við augum, að tveir veigamestu þættir þeirra, sjávarútvegur og landbúnaður, eru að verulegu leyti árstíðabundnir. Einnmitt þessi staðreynd á mikinn þátt í því, hve illa hefur gengið að skapa hér á landi atvinnuöryggi, fasta og jafna framleiðslu og tryggja tekjur þjóðarbúi og einstaklingum.

Íslendingar hafa t. d. komið upp sildarverksmiðjum, sem aðeins starfa 3—4 mánuði úr árinu, ef þær fá þá hræfni þann tíma. Þennan sama tíma fer mestallur bátaflostin á sildarmið og hverfur þá frá veiðum fyrir frystihúsin, þannig að hræfnisöflun þeirra er töluverðum sveiflum háð, enda þótt togarar jafni þar nokkuð metin. Ekki hef ég séð tölur um það, hversu margt fólk sildariðnaðurinn einn dregur til sín, en það skiptir sennilega nokkrum þúsundum. Það er augljóst, að þetta fólk verður að finna aðra atvinnu aðra hluta ársins. Hið sama gildir að nokkru leyti um landbúnaðinn og fleiri atvinnugreinar, t. d. byggingariðnaðinn, sem er mjög háður árstíðum og veitir því á sumrum mörgum hundruðum, ef ekki þúsundum, fleira fólki atvinnu en yfir vetrarmánuðina.

Það má benda á ýmislegt, sem vegur á móti þessu ástandi, t. d. þá ágætu venju, að skóla-fólk vinni við þessa höfuðatvinnuvegi á sumrin og hafi til þess nægilega langt sumarfrí. Þrátt fyrir þetta er það staðreynd, að Íslendingar hafa til skamms tíma orðið að sætta sig við þessa árstíðaratvinnu og miklum mun rýrari tekjur eða jafnvel algert atvinnuleysi þess á milli. Þegar atvinna gefst, leggur fólkið nótt við dag og fær oft verðskuldaðar tekjur fyrir, en þarf að láta þær duga marga mánuði á eftir. Það er hugmynd flm., að reyna skuli þá lækningu við þessu meini að koma upp annarri árstíðabundinni atvinnu og þá fyrst og fremst iðnaði, sem starfað gæti á þeim tímum, er minnst er að gera við sjávarútveg og landbúnað.

Þessi hugmynd er engan veginn ný. Hún hefur skotið upp kollinum áður í ýmsum myndum í umr. um þessi mál og nú síðast hjá þeirri jafnvægisnefnd, sem nýlega hefur skilað ýtarlegu álit. Hið opinbera hefur farið inn á þessar brautir, t. d. með tunnusmiðum norðanlands. Þá hefur Samband ísl. samvinnufélaga nú nýlega gert mjög athyglisverða tilraun á þessu

sviði, og er henni lýst í grg. till. sem dæmi um það, hvað hægt er að gera. Þessi tilraun er fataverksmiðjan Fífa í Húsavík, sem framleiðir aðallega skyrtur og annan léttan fatnað. Húsnæði var til í Húsavík í nýlegri byggingu Kaupfélags Þingeyinga, og þörfin fyrir aukna vetrarvinnu var þar mikil sem víða annars staðar. Saumaiðnaður var í þetta skipti valinn til tilraunarinnar fyrir margra hluta sakir. Vélakostur við slíkan iðnað er tiltölulega lítill og ekki dýr, þannig að verksmiðjan þarf ekki að bera mjög þunga afskriftabyrði. Auk þess hafa islenskar konur lengi verið saumakonur góðar, svo að hagnýttir eru hæfileikar, sem fyrir eru, og verkefnið krefst ekki mjög umfangsmikillar þjálfunar.

Fataverksmiðja þessi er nú á öðrum vetri sínum og starfa 16—17 manns við hana. Er augljóst, að þær tekjur, sem hún veitir, verða heimilum Húsvíkings veruleg búbót. Þetta er að sjálfsögðu aðeins ein tegund iðnaðar, sem hugsanlegt er að reka á þennan hátt. Tilgangur till. okkar er að fá gerða ýtarlega athugun á því, hvaða aðrar tegundir iðnaðar komi til greina og hvað gera þarf til að hjálpa slíkum iðnaði á stað.

Því er haldið fram og óneitanlega með nokkrum rétti, að Reykjavík og nágrenni hafi mikla yfirburði yfir aðra staði í landinu fyrir ýmiss konar iðnað. Þar eru nálega allir hlutir fyrir hendi, sem til þarf, og þar er ekki sízt mesti markaður landsins fyrir hvers konar framleiðslu. Aukinn flutningskostnaður og fleiri kostnaðarliðir bæta því við framleiðslu hjá verksmiðjum úti á landi, en þessir erfiðleikar eru engan veginn ósigrandi. Reynslan sýnir það, að ýmiss konar verksmiðjur, t. d. á Akureyri, keppa með mjög góðum árangri við reykvisku verksmiðjurnar á Reykjavíkumarkaði og öðrum markaði hér í nágrenninu. Það má nefna mörg dæmi um þetta, sælgætis- og kexverksmiðju, fataverksmiðju, skógerð, sápuverksmiðju og jafnvel kaffibrennslu. Það má því ekki mikla fyrir sér fyrir fram þá erfiðleika, sem kunna að vera á staðsetningu nýrra verksmiðja víðs vegar um landið, enda þótt það geti farið svo, að ríkisvaldið þurfi á einhvern hátt að hjálpa til að skapa þeim rekstrargrundvöll. Það er svo einnig rannsóknarefni, hvers konar iðngreinar þola það að starfa aðeins hluta úr ári, og er það von flm., að ríkisstj. feli það færustu mönnum og geri þeim kleift að rannsaka málið vandlega, ef till. okkar nær samþykki hæst. Alþingis.

Ég vil svo einnig leggja til, að þessari till. verði vísað til allshn.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Á tveimur þingum hefur fyrrv. þm. Ak., Jónas Rafnar, ásamt mér og nokkrum öðrum þm. Sjálfstfl. flutt till., sem gengur mjög í sömu átt og þessi till., sem hér er flutt. Hún var um það að fela ríkisstj. að láta athuga, hvaða úrræði væru tiltæk til þess að koma upp iðnfyrirtækjum á þeim stöðum á landinu, þar sem við árstiðabundið atvinnuleysi væri að stríða, og var í því sambandi bent á ýmis atriði, sem til greina

kæmu, og vitnað til aðgerða, sem framkvæmdar hafa verið í svipaða átt hjá öðrum þjóðum. Þessi till. hefur ekki náð fram að ganga. Ég vil hins vegar lýsa ánægju minni yfir því, að þessu máli skuli nú vera hreyft, þó að það sé í nokkuð öðru formi, þ.e. a.s. beinlínis tekið fram, að það sé til þess að leysa úr árstiðabundnu atvinnuleysi, en kjarni beggja till. er að sjálfsögðu sá sami.

Það er vissulega rétt, sem hv. fyrri flm. till. mælti hér áðan, að það er mikilvægt úrlausnarefni að tryggja atvinnu víðs vegar á landinu á þeim tímum, þegar aðalatvinnuvegir landsmanna þurfa minna vinnuafli en ella. Okkar atvinnulífi er þannig háttað, eins og allir vita, að aðalatvinnuvegirnir, landbúnaður og sjávarútvegur, eru að töluverðu leyti árstiðabundnir og síðan skapast eyður, þar sem vinnuafsbörf þessara atvinnuvega er miklum mun minni. Það er mjög athyglisverð tilraun, sem flm. benda á að hafi verið gerð í þessu sambandi á einum stað á landinu, og það er vissulega ástæða til þess að vænta þess, að stuðningur fáiist fyrir þeirri hugmynd, sem hér er fram sett, og að hafizt verði handa um, í fyrsta lagi auðvitað athuganir og síðan framkvæmdir í þá átt að gera þetta mögulegt. Það er, eins og ég gat um áðan, meðal ýmissa annarra þjóða við svipað vandamál að stríða, bæði t. d. hjá Norðmönnum og Írum, þar sem þetta mun hafa verið tekið til ræðilegrar athugunar og veitt hafa verið alveg sérstök hlunnindi, bæði í sambandi við skatta og lánsfé o. fl., til fyrirtækja, sem sett hafa verið upp á stöðum, þar sem erfitt hefur verið um atvinnu og horfur hafa verið jafnvel á því, að fólk mundi flytja á brott, ef ekki yrði hafizt handa um að tryggja viðunandi afkomu íbúanna.

Það hlýtur að vera metnaðarmál okkar þjóðar að byggja landið eða að landið sé að svo miklu leyti fullbyggt sem mögulegt er og að gefa ekki upp nein þau byggðarlög á landinu, þar sem afkoma gæti verið góð, ef hægt væri að skapa þar nauðsynleg skilyrði til atvinnurekstrar. Það geta verið góð hráefni um að ræða og ýmsar aðrar heppilegar aðstæður, þó að fjármagn og annað skorti, til þess að íbúarnir geti þar búið við viðunandi kjör. Þessi till. er spor í þá átt, og þess vegna gleðst ég yfir því, að hún skuli vera fram komin og sú hugmynd hér upp tekin, sem ég gat um að hér hefði verið áður hreyft og flm. réttilega skýrði frá að hefði komið fram á ýmsum vettvangi. Höfuðatriði málsins er það, að um þetta verði hafizt handa, og ég vil því taka undir það með flm., að ég vænti þess, að till. fái efnislega góðar móttökur og afgreiðslu hér á Alþingi.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 49. fundi í Sp., 3. apríl, var fram haldið einni umr. um till. (A. 24, n. 367).

Frsn. (Benedikt Gröndal): Herra forseti. Allshn. hefur fjallað um tillöguna um árstiða-

bundinn iðnað og orðið sammála um að mæla með samþykkt hennar.

Hugsunin að baki þessari till. er í eðli sínu ákaflega einföld. Tveir höfuðatvinnuvegir þjóðarinnar, fiskveiðar og landbúnaður, eru að verulegu leyti árstiðabundnir. Þess vegna þarf allmikið vinnuafli að flytjast á milli starfsgreina og tíðum milli landshluta oft á ári hverju. Enn fremur eru mikil brögð að árstiðabundnu atvinnuleysi, sem veldur þjóðarbúinu tekjumissi.

Till. er á þá lund, að rannsakað verði vandlega, hvort ekki eru til þær greinar smáiðnaðar, sem geta starfað hluta úr árinu og þannig fyllt skörðin á vinnumarkaðinum. Er augljóst mál, að slíkur iðnaður mundi reynast veruleg búbót þeim héruðum, er nytu hans. Gefa tilraunir, sem þegar hafa verið gerðar, nokkuð auga leið í þeim efnum.

Þótt ótrúlegt kunni að virðast, hefur komið fram ótti við þessa till. hjá ýmsum aðilum, en þó aðallega hjá Félagi ísl. iðnrekenda. Virðast forráðamenn félagsins telja, að slíkur iðnaður mundi skerða eðlilega starfsemi og vaxtar-möguleika annars iðnaðar í landinu. Þessi ótti er að sjálfsgöðu tilefnislaus með öllu. Það er ekki hugmynd neins, að slík iðnfyrirtæki, sem hér er um rætt, skerði afkomu þess iðnaðar, sem fyrir er, enda mundi slíkt vafasamur ávinningur fyrir þjóðarbúið. Nútímaíðnaður er margvislegur og býður mannfólkinu ótæmandi tækifæri til að framleiða verðmæti og bæta þannig lífskjör sín.

Í eina tíð byrjuðu Svisslendingar að framleiða úr og klukkur í fjallahéraði einu og höfðu þá framleiðslu að nokkru leyti sem heimilis-iðnað. Af þessu hefur sprottið heimsfrægur iðnaður, sem veitir þeim miklar tekjur. Slík dæmi eru til mörg víða um lönd. Það er aldrei að vita, hvar eða hvenær við Íslendingar getum á þessum tæknitímum fundið nýjar starfsgreinar, sem henta okkar aðstæðum. Við verðum að leita og leita, láta okkur ekkert óviðkomandi á sviði iðnaðarins, kanna allar leiðir. Bæði einstaklingar, félagssamtök og hið opinbera verða að sýna stöðuga árvekni á þessu sviði.

Í trausti þess, að slíkur vilji sé fyrir hendi, væntir allshn. þess, að hv. alþm. styðji þetta mál.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 30 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 406).

13. Innflutningur véla í fiskibáta.

Á deildafundum 19. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um innflutning véla í fiskibáta [91. mál] (A. 150).

Á 19. fundi í Sp., 21. jan., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 22. fundi í Sp., 30. jan., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 25. fundi í Sp., 6. febr., var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Pétur Pétursson): Herra forseti. Ég geri ráð fyrir, að það sé ekki þörf á því að hafa mörg orð um þessa till. Greinargerðin skýrir nákvæmlega það, sem ég hef leyft mér að leggja til.

Það er hér um það að ræða, hvort hægt sé að skipuleggja eitthvað ofur lítið betur innflutning á bátavélum. Útgerðarmenn og sjómenn hafa á undanförunum árum orðið fyrir alvarlegum skakkaföllum oft og tíðum vegna óheppilegra innkaupa og ekki nógu góðrar þjónustu með varahluti fyrir bátavélar. Mér þykir eðlilegast, að þessi athugun væri gerð í samráði við skipaskoðunarstjóra, Fiskifélag Íslands og Landssamband íslenskra útvegs-manna, þá aðila, sem áreiðanlega þekkja öll þessi mál langbezt og sumir hafa verið að athuga á undanförunum árum, hvort eitthvað væri hægt að gera til að lagfæra það ástand, sem nú er.

Fjöldi vélategunda í íslenska bátaflotanu er alveg með ólíkindum. Það eru keyptar vélar frá Ameríku, Englandi, Vestur-Þýzkalandi, Danmörku, Svíþjóð og víðar, og frá mörgum þessara landa eru keyptar nokkrar tegundir af vélum frá hverju landi. Það eru þess vegna trúlega 30—40 tegundir véla í fiskibátaflotanu eða kannske fleiri. Og það vita auðvitað allir, að innflytjendur eru misjafnlega gætnir með að hafa þjónustu sína við þær vélar, sem þeir selja í bátaflotann, nægjanlega góða, og á ég þar sérstaklega við um varahluti fyrir vélararnar.

Það mun oft hafa komið fyrir, að verulegt tjón hefur hlotið af skeytingarleysi eða athugunarleysi sumra innflytjenda, en auðvitað eru þeir misjafnir, þegar það hefur allt í einu bilað stykki í vél, og svo hefur báturinn stundum orðið að bíða dögum eða vikum saman, öllum til tjóns, útgerðarmönnum og ekki síður sjómönnum.

Ef eitthvert skipulag væri hægt að finna, sem gæti orðið til þess, að t. d. væru ekki fluttar inn nema vélar frá þeim aðilum, sem vitað er að gefa þá þjónustu, sem þarf að gefa, þá mundi það áreiðanlega verða til mikils gagns.

Eins og öllum er kunnugt, er mjög mikið kapphlaup um að selja nýjar vélar í báta, og auk þess tíðkast það nú mjög, að oft sé skipt

um vélar í bátum. Það er því eðlilegt, að einhverjir ábyrgir aðilar séu til ráðuneytis um það, þegar kaupa þarf nýjar vélar, auk þess sem stundum hefur viljað brenna við, að seljendur vélanna hafa lofað meiru en þeir hafa getað staðið við, þegar til hefur komið. Mér virðast þessi mál sem sagt öll þannig vaxin, að það sé ekki óeðlilegt, að eitthvað ofur lítið sé gert til þess að rannsaka betur, hvort yfirleitt er hægt að koma á þetta einhverju því skipulagi, sem að gagni mætti koma fyrir báða aðila, útgerðarmenn og sjómenn, í því mikla öngþveiti, sem sums staðar á sér stað um þessi mál.

Ég vil leyfa mér að leggja til, að umr. verði frestað og að till. verði vísað til hv. allshn.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Það er alveg rétt, sem frsm. sagði hér áðan, að það skapast oft vandamál í sambandi við vélainnflutning, sem æskilegt væri að hægt væri að koma í veg fyrir. En það er annað atriði, sem þar er áberandi og hann kom ekki inn á, að ég held, í sínu máli, enda snertir till. ekki beinlínis þá hlið málsins, og það er í sambandi við það geysilega kapphlaup, sem er með að auka sem mest hraðgengni bátanna. Þetta hefur valdið því, að það hefur oft og tíðum orðið að skipta um vélar í fiskibátum á kannske 2—3 ára fresti og kasta í land vélum, sem hafa verið fullnotðar, aðeins vegna þess, að þær hafa ekki verið orðnar nógu hraðgengar, miðað við vélar annarra báta, og þar af leiðandi hefur útgerðarmaðurinn neyðzt til að taka vélina úr bátinum og setja hana í land og setja aðra sterkari vél í staðinn, vegna þess að ella hefur ekki verið hægt að manna bátinn.

Það er engum efa bundið, að þetta geysilega kapp, sem er um að auka hraða fiskibátanna, leiðir af sér mjög mikið tjón og geysilega aukin útgjöld, bæði fyrir útgerðina og þjóðarþúið. En það er auðvitað ekki auðvelt um vik fyrir einstaka útgerðarmenn að ætla að dragast þar aftur úr í þeirri samkeppni, því að þá verður það til þess, að þeir bæði komast mun seinna á miðin og eiga erfiðara með að manna sína báta.

Það væri því vissulega í sambandi við athugun á vélamálum bátaflotans mjög mikilvægt, ef hægt væri einnig að gera einhverjar ráðstafanir til þess að koma í veg fyrir það geysilega kapphlaup, sem hér á sér stað. Ég veit, að þetta er mörgum útvegsmönnum áhyggjuefni, og það liggur í augum uppi, hversu geysilegur útgjaldaauki það er fyrir útgerðina, ef þarf á nokkurra ára fresti að skipta um vélar, sem kosta hundruð þúsunda króna, og það eykur ekki lítið útgerðarkostnaðinn. Það eru vafalaust þó allmiklir erfiðleikar á því, og kann að vera, að það sé illgerlegt að setja reglur, sem bæti úr þessum vanda. En það væri vissulega mikið þjóðfélagslegt gagn að því, ef auðið væri að finna hér einhverjar skynsamlegar reglur, sem allir aðilar gætu sætt sig við. Í flestum tilfellum skiptir ekki meginmáli, hvort bátur er örlítið lengur á leiðinni til veiða, ef það gildir almennt um bátana; það er fyrst og

fremst samkeppnin, sem gildir. Og ef því væri hægt að finna skynsamlegan mælikvarða um stærð véla í fiskiskip, þá væri vissulega mikið gagn unnið, bæði í þá átt að koma í veg fyrir mikil gjaldeyrisútgjöld og óþarfa gjaldeyrisútgjöld þjóðarþúsins og einnig í þá átt að létta og bæta hag útvegsins.

Ég vildi aðeins vekja athygli á þessari hlið málsins, þar sem hún að sjálfsögðu er tengd þessu verkefni, sem tillögumaður ætlar að unnið sé að í samræmi við tillögu hans. Væri vert, að það væri tekið til ihugunar af þeirri nefnd, sem þetta mál fer til, hvort ekki væri auðið að taka einnig til athugunar og jafnvel koma því inn í þessa till., hvort ekki mætti finna viðunandi reglur, sem gætu leyst þennan mikla vanda, sem við er að stríða á þessu sviði, sem ég minntist á.

Benedikt Gröndal: Herra forseti. Ég kvaddi mér hljóðs í þessu máli til þess að minnst á nákvæmlega hið sama sem hv. 2. þm. Eyf. hefur nú gert glögga grein fyrir. Get ég látið mér nægja að undirstrika mál hans. Hann lýsti því gífurlega kapphlaupi, sem orðið er um að setja stærri og stærri og sterkari og sterkari vélar í bátana. Hann minntist á, að það væri sennilega sóað miklum verðmætum, því að oft og tíðum væru mjög nothæfar vélar í bátum fyrir, þó að þær næðu ekki þeim hraða, sem útgerðarmenn vilja fá. Hann minntist á það, að margir útvegsmenn hefðu af þessu áhyggjur, og ég get bætt því við, að ég hef heyrt það hjá allmörgum bátasjómönnum, að þeir hafa einnig af þessu miklar áhyggjur. Þeir hafa sumir hverjir sagt við mig, að ef þessu haldi fram, sjái þeir ekki betur en það hljóti að fara svo, að sumir fiskibátarnir verði bókstaflega liðaðir og keyrðir sundur. Áhyggjur þeirra eru sýnilega komnar á það stig, að þeir eru farnir að hugsa um öryggi skipanna.

Ég hef rætt þetta mál lauslega við skipaskoðunarstjóra, og hann lét í ljós, að hann gerði sér þetta vandamál ljóst, hefði um það hugsað, en það væru geysilegir erfiðleikar á því að setja nokkrar reglur, sem gætu fyrirbyggð þetta. Hann benti á það, sem hver maður hlýtur að sjá, að fiskibátar okkar eru af svo mörgum og ólíkum gerðum, að það er nálega ómögulegt að setja neinar almennar reglur um, hversu sterk vél má vera í hverjum bát. Það yrði sennilega að fara fram sérfræðileg rannsókn á hverjum einasta bát og byggja ákvörðun á því. Sú hlið málsins virðist því vera illfrankvæmanleg. Hann benti líka á það, að erfiðt væri að setja takmörk um það, hvað áhafnir bátanna mættu keyra þá, þegar þær kepptust um að komast á miðin. Hann tók samanburð í sambandi við bíla. Hann sagði: Okkur hefur ekki dottið í hug að setja takmörk fyrir því, hvað megi vera sterkir hreyflar í bílum. Hins vegar höfum við sett hraðatakmörk. En við sjáum það jafnvel á landi, hversu erfiðlega gengur að fá þeim reglum framfylgt.

Ég vil því ítreka það, sem síðasti ráðumaður sagði, að það er fyllilega ástæða til þess í sambandi við þessa till. að kanna, hvort það er

nokkuð, sem Alp. getur gert til þess að reyna að bæta úr þessu máli, til þess að fyrirbyggja óþarfa soun í vélakaupum, til þess að fyrirbyggja, að öryggi skipanna sé stefnt í óþarflaga hættu, ef það er rétt, sem heyrir á ýmsum mönnum, að svo kunni að vera, og að þessu máli verði skipað einhvern fastari og betri veg en verið hefur.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Ég skal ekki tefja þessar umr., en ég vildi benda á það til athugunar fyrir n., sem fær þetta mál til meðferðar, að nákvæmlega eins og það er með vélarnar í fiskibátunum, er það með bílana og fjöldamargar aðrar vélar. Það hafa staðið hér óhreyfð sumarlangt stór tæki vélknúin, sem hafa verið keypt fyrir fleiri tugi þúsunda, af því að það hefur vantað einn lítinn varahluta í þær og enginn haft varahlutann til, og menn hafa pantað hann erlendis frá, og vélarnar standa á meðan. Það lítur út fyrir, að þeir, sem yfirleitt taka að sér að selja vélar og bíla, telji sig ekki hafa neinar skyldur margir hverjir til þess að sjá um, að varahlutar séu alltaf til. Það eru margar tegundir af bílum notaðar á landinu, sem ekki er til eitt einasta „snitti“ af varahlut í, þegar þeir bíla. Þetta mál er þess vegna miklu fjölþættara vandræðamál og á fleiri sviðum en þessi till. ein gefur tilefni til. Og þegar það fer í nefndina og nefndin fer að athuga málið, þá vildi ég óska þess, að hún tæki málið viðtækara en þessi till. gerir ráð fyrir, viðtækara en bara um bátavélarnar. Og það eru náttúrlega margar leiðir til. Sumar eru þannig í eðli sínu, að þær teljast sjálfsagt ganga þó nokkuð mikið á rétt manna, ef bannað yrði að flytja inn aðrar vélar en einhverjar lögakveðnar til að fækka tegundunum. En það ætti ekki að vera neitt því til fyrirstöðu, að til þess að einhver maður fengi leyfi til þess hjá íslenskum yfirvöldum að fara með umboð fyrir einhverja vél, væri hann skyldugur til að hafa ávallt til í þær varahluta. Það kreppir ekki að frelsi neins manns að setja það skilyrði, og því skilyrði ætti að vera auðgert að koma í kring. Á það vil ég benda n. líka. Þarna hafa allir valfrelsi og geta keypt einhverja nýja tegund, sem einhvers staðar kemur upp og menn halda að sé öllu betri, en maðurinn, sem selur hana, verður þá líka að hafa til í hana varahluti og vera skuldbundinn til þess að hafa þá alltaf.

Á þetta vildi ég benda n. og biðja hana beinlínis að taka til athugunar fleira en bara bátavélarnar, þegar hún fer að athuga þetta mál.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Enda þótt það sé athyglisvert, sem fram kom í ræðu hv. 1. þm. N-M., vil ég samt sem áður vara við því að spilla framgangi þessa máls með því að gera það of viðtækt í meðferð þingsins. Það mætti þá halda áfram nánari athugun á málinu í heild og á viðtækara grundvelli, eins og hv. síðasti ræðumaður vék að. Ég er hins vegar sammála þeim öðrum hv. þm., sem tekið hafa til máls um þessa till., að í meðferð þeirrar n., sem hún fer til, þurfi að athuga nokkuð að

gera till. viðtækari en hún er orðuð, og þá fyrst og fremst á þeim grundvelli, sem talað hefur verið um, að athugun sé látin fara fram á gæðum og nýtingu véla og samræmdum reglum um vélastærð og ganghraða fiskibáta. Það er og takmarkað að miða hér aðeins við athugun á innflutningi vélanna, því að ef svo heldur áfram sem verið hefur, má alltaf búast við miklum eða allverulegum skipakaupum erlendis frá, og kæmi það að sjálfsögðu einnig til athugunar í þessu sambandi.

Ég held, að það muni láta nærri, að ætla meg, að lánveitingar fiskveiðasjóðs hafi verið eitthvað liðugar 8 millj. kr. á s.l. ári til endurnýjunar á vélum í bátafлотann, og við ýmiss konar verðhækkunarir, sem fram undan eru, bæði á heimsmarkaðinum og af öðrum sökum, hefur verið ráðgert, að þessa upphæð mætti ætla um 10 millj. kr. á árinu 1957. Hins vegar er það svo, að fiskveiðasjóður er aðallánastofnunin til endurnýjunar á vélum í bátafлотann, og hafa menn þar fram að þessu, — og verður að vonast til þess, að svo verði áfram, — haft aðgang að því að fá lánaða um ¾ hluta af verðmæti hinna nýju véla. Þetta er gífurlega há upphæð, að slíkt þurfi að fara til endurnýjunar á hverju ári á vélakost bátanna, og veit ég, að það hefur verið mörgum og eiginlega öllum aðilum, sem hlut eiga að máli, sívaxandi áhyggjuefni að undanförunu. Ég teldi vel koma til mála einnig, að nánari athugun þessa máls, sem till. gerir ráð fyrir að sé gerð í samráði við skipaskoðunarstjóra ríkisins, Fiskifélagið og Landssamband íslenskra útvegsmanna, sé einnig í samráði við fiskveiðasjóð eða stjórn fiskveiðasjóðs, sem eins og ég sagði er aðallánastofnunin í þessu sambandi hér á landi, og mun núverandi forstjóri fiskveiðasjóðs vera einn af þeim mönnum, sem þessu máli eru kannske hvað gagnkunnugastir, og sérstakt eftirlit hefur verið fyrst reynt að hafa með þessum málum í sambandi við lánveitingar úr þessari lánastofnun. En það er þó sýnilegt að mínum dómi, að það þurfa að koma til einhverjar frekari aðgerðir en verið hafa fram að þessu.

Þessi sjónarmið, sem ég nú hef nefnt, mundi ég vilja leggja til viðbótar því, sem aðrir þm. hafa nú gert, að hv. n. taki til athugunar í meðferð málsins.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 26 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 50. fundi í Sp., 10. apríl, var fram haldið einni umr. um till. (A. 150, n. 420).

Frsm. (Benedikt Gröndal): Herra forseti. Allshn. hefur rætt ýtarlega um till. 10. landsk. um innflutning véla í fiskibáta. Eins hefur n. rætt um óhóflega kappsiglingu fiskibáta á mið, en þeirri áskorun var beint til n. við umr. um till., að hún athugaði einnig þá hlið þessa máls. N. hefur orðið sammála um að mæla með till., svo breyttri:

„Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að

lata fram fara rannsókn sérfróðra manna á því:

a) hvort eða hvernig hægt sé að koma í veg fyrir óhóflega kappsiglingu fiskibáta á mið og hindra þannig óþarft slit véla og báta og soun verðmæta vegna tíðra vélaskipta í bátum, og

b) hvort eða hvernig unnt sé að haga innflutningi á vélum í fiskibáta þannig, að aukin trygging fáið fyrir kaupum hentugra véla og nauðsynlegar birgðir varahluta verði ávallt til í landinu.

Nefndin varð sammála um þessa afgreiðslu, nema hvað einn nm. gerir fyrirvara, en annar var fjarstaddur.

Allshn. ræddi allmikið um það, hvort unnt sé að skipuleggja innflutning véla í fiskibáta, og sáu nm. ýmsa erfiðleika á slíkum aðgerðum. Þó var öllum ljóst, að rik þörf væri um bóta á þessu sviði. Um þetta segir t. d. skipaskoðunarstjóri, Hjálmar Bárðarson:

„Framangreinda tillögu tel ég mjög athyglisverða. Vélainnflutningur hefur verið mjög tilviljanakenndur undanfarin ár, og vélasalar eru mjög misjafnlega færir um að veita nægjanlegar og sannar upplýsingar um tæknileg atriði vélanna. Þar eð útgerðarmenn eru heldur ekki allir vélfróðir menn, hafa stundum orðið leið mistök í vélakaupum. Vélategundum fjölga stöðugt hér í fiskiskipum, og þar með eykst þörfin fyrir varahlutabirgðir. Mörgum umboðsmönnum er um megn fjárhagslega að hafa hér á eigin kostnað miklar birgðir varahluta, og ekki munu verksmiðjur hafa varahluti hér á eigin kostnað, enda erfiðleikum háð vegna íslenskra innflutningsákvæða.“

Þá segir svo í álitserð frá fiskveiðasjóði Íslands:

„Að sjálfsögðu mundi fiskveiðasjóður fagna hverjum þeim ráðstöfunum, sem gætu tryggt sem skynsamlegasta meðferð þessara mála og þeir aðilar, sem málið snertir mest, þ. e. sjómenn og útgerðarmenn, gætu sætt sig við.“

Annar aðalmatsmaður fiskveiðasjóðs, Kristinn Einarsson, segir svo um þetta mál:

„Hvað viðkemur hentugum og góðum vélum, bæði um stærð og endingu, svo og um varahlutabörf, álit ég, að heppilegasta leiðin væri sú að fela einhverri stofnun eða stofnunum í landinu og þá fyrst og fremst skipaskoðun ríkisins að sjá um að leiðbeina mönnum um vélakaup, stærð og gerð. Að sjálfsögðu þarf þessi stofnun að hafa aðstöðu til að sannreyna þær vélar, sem boðnar eru til innflutnings, bæði hvað snertir stærð og aðra kosti og hagkvæmni til notkunar í því skipi, sem hún er ætluð í. Hvað viðvíkur varahlutum, tel ég skilyrðislaust sjálf-sagt að leyfa ekki innflutning véla nema með því skilyrði, að framleiðandi þeirra véla, sem fluttar eru inn í landið, ætti hér varahlutabirgðir í vörzlu umboðsmanna sinna, nægilegar til að fyrirbyggja stöðvun báta, sem svo oft hefur komið fyrir, jafnvel á aðalvertíð, vegna skorts á varahlutum.“

Af öllum þessum ummælum má sjá, að hér er um veigamikil vandamál að ræða, sem fullkomin ástæða er til að ihuga og athuga gaumgæfilega. Hniga öll rök varðandi vélainnflutning.

Alþt. 1956. D. (76. löggjafarþing).

ing að því, að umrædd rannsókn eigi að fara fram.

Þá kem ég að hinu meginatriði þessa máls, kappsiglingu báta á fiskimiðin, en einmitt þessi kappsigling er höfuðorsök þess, hve oft er skipt um vélar í bátum hér á landi. Um þetta segir skipaskoðunarstjóri:

„Öllum ber saman um, að vélastærð svenefndra landröðrabáta sé orðin óhófleg. Þess ber og að gæta, að hér er ekki vélastærð aukin vegna þarfa fiskveiðanna sjálfra, heldur vegna kapphlaups milli bátanna að komast sem fyrst á miðin. Fjárhagslega væri það raunverulega enginn óhagur, þótt hver bátur þyrfti t. d. hálfri klukkustund lengri tíma til að komast á miðin, en mikið vélarafli kostar meira í stofnkostnaði, eyðir meiri ollu en eðlilegt má teljast. Hins vegar eru þau lögmál fyrir ganghraða skips, að þegar vélarorka ákveðins skips er komin að vissu marki, eykst ganghraði sáralítið brot úr milu, ef nokkuð, jafnvel þótt hestafalafjöldi sé tvöfaldaður. Sjálft meinið, sem orsakar þetta kapphlaup, er fyrirkomulag veiðanna, og auðvitað er eðlilegast að ráða bót á meininu þar sem það er, þ. e. a. s. með meiri gæzlu og skipulagningu á veiðisvæðum.“

Um þetta sama atriði segir Kristinn Einarsson, matsmaður fiskveiðasjóðs:

„Það er því að mínu áliti vissulega rétt, að stækkun á vélum í gömlum bátum hafi í mörgum tilfellum farið út í öfgar og sé langt frá því að vera hagkvæm og að mestu leyti soun verðmæta. Þegar svo er, að of mikið vélarafli er notað í gömlu skipi, verður afleiðingin oft sú, að skipið liðast, hampþéttun losnar og sjóhæfni skipsins minnkar.“

Um þetta atriði segir enn fremur reyndur skipstjóri, Magnús Grimsson, í bréfi til fiskveiðasjóðs:

„Ég óttast, að með þeirri notkun, sem nú er á vélum fiskibátanna, sem róa úr landi á vetrarvertíð hér sunnanlands, verði vélarnar skammlífar í bátunum, ekki eingöngu vegna óhóflegs slits, heldur einnig að mönnum muni finnast þær of litlar, þ. e. báturinn ekki nógu ganggóður í hinna fátánlegu kappkeyrslu á miðin. Það verður aldrei hægt að láta 30 báta frá sömu verstöð ganga jafnt, og þar með mun vélakapphlaupið halda áfram endalaust, ef ekki verður að gert.“

Og enn fremur segir þessi skipstjóri:

„Síðustu bátarnir eiga alltaf á hættu að lenda með lóðir sínar á bólfærum bátanna, sem á undan eru, og koma þar með með minni afla og skemmd veiðarfæri að landi. Það er einmitt þarna, sem hundurinn liggur grafinn. Þetta er meginorsök kappkeyrslunnar, og henni mun ekki linna að óbreyttum aðstæðum. Ég tel, að setja þurfi reglugerð um þetta mál fyrir bátana að fara eftir.“

Um nánari hugmyndir þessa glögga skipstjóra geta menn lesið í bréfi hans, sem birt er með nál. í fylgiskjali.

Af þessum vitnisburði hinna fróðustu manna, sem ég hef lesið brot úr, hlýtur að verða ljóst, að hér er einnig um veigamikil vandamál að ræða, sem kostar þjóðina stórfé og hefur marg-

vislegar hættur í för með sér. Virðist því sjálf-sagt, að Alþ. feli ríkisstj. að láta rannsaka þessi mál til hlítar og freista þess að finna ráð til bóta. Því vil ég vænta þess, að hv. alþm. samþykki till. 10. landsk. eins og allshn. hefur breytt henni.

Pétur Pétursson: Herra forseti. Ég vil leyfa mér að þakka hv. allshn. fyrir þá afgreiðslu, sem þetta mál hefur hlotið í nefndinni. Sú breyting, sem n. gerir á till., sýnist mér vera mjög til bóta. Hér er um náskyld mál að ræða að því leyti til, að ef hægt er að koma í veg fyrir óhöflega kappsiglingu, þá verður auðvitað ending véla í fiskibátum miklu meiri og þannig meiri möguleikar til að uppfylla þá þjónustu, sem nauðsynleg er við vélarnar. Hins vegar er auðvitað öllum ljóst, að fyrra atriðið er mjög margþætt mál og þarf að athuga mjög gaumgæfilega af sérfróðum mönnum á þeim sviðum.

Varðandi síðara atriðið, sem ég hafði fyrst og fremst í huga, þegar ég flutti þessa till., þá sé ég, að n. hefur fallið á nauðsyn þess, að athugun sé gerð á þessum málum um það, hvort mögulegt sé að haga þannig innflutningi á vélum í fiskibáta, að tryggt sé, að beztu vél-ar séu keyptar, og ekki síður hitt, að tryggt sé, að varahlutar séu til og aðstæður til þjónustu við vélarnar, en á það hygg ég að hafi oft mjög vantað, með því, eins og kemur fram í grg., að umboðsmenn hafa ekki sinnt um það sem skyldi.

Aðalatriðið, sem vakti fyrir mér með flutningi þessarar till., var, að þessi mál kæmust á meiri hreyfingu en þau eru hingað til. Ég tel vafalaust, að ef sérfróðir menn á þessum sviðum fá öll þessi mál til nákvæmrar athugunar, þá muni koma árangur af þeirri athugun, og að það megi vænta þess, að fastara skipulag komist á þessi mál, sem áreiðanlega verður til hagsbóta bæði fyrir útgerðarmenn sjálfa og ekki þó síður fyrir sjómennina á skipunum.

ATKVGR.

Brtt. 420 (ný tillgr.) samþ. með 28 shlj. atkv. Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 27 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 432).

14. Jöfn laun karla og kvenna.

Á deildafundum 28. jan. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um fullgildingu á alþjóðasamþykkt um jöfn laun karla og kvenna fyrir jafnverðmæt störf [100. mál] (A. 196).

Á 22. fundi í Sp., 30. jan., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 25. fundi í Sp., 6. febr., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 30. fundi í Sp., 13. febr., var till. aftur tekin til einnar umr.

Félmrh. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Með þessari till. á þskj. 196 er farið fram á það, að Alþingi veiti ríkisstj. heimild til að fullgilda fyrir Íslands hönd samþykkt Alþjóðavinnnumálastofnunarinnar nr. 100 um jöfn laun kvenna og karla fyrir jafnverðmæt störf. Samþykkt þessi var gerð á 34. allsherjarþingi Alþjóðavinnnumálastofnunarinnar í Genf árið 1951, og er sjálf samþykktin prentuð hér orðrét sem fskj. með þáltill., bæði á ensku og í íslenskri þýðingu.

Aður en ég rek aðalefni samþykktarinnar, tel ég rétt að geta þess, að hún gekk fyrst í gildi 23. maí 1953, en það þýðir, að þann dag árið 1953 hafa a. m. k. tvö aðildarríki verið búin að fullgilda hana. Um það atriði segir svo í 6. gr. sjálfrar samþykktarinnar: „Hún gengur í gildi 12 mánuðum eftir að fullgildingar tveggja aðildarríkja hafa verið skráðar hjá framkvæmdastjórnunum,“ þ.e.a.s. framkvæmdastjóra Alþjóðavinnnumálastofnunarinnar, og hjá hverju aðildarríki um sig gengur hún í gildi 12 mánuðum eftir að fullgilding þess hefur verið skráð hjá aðalritara Alþjóðavinnnumálastofnunarinnar.

Launajafnrétti kvenna mætti í fyrstu nokkurri andstöðu hjá ýmsum aðildarríkjum Alþjóðavinnnumálastofnunarinnar, og á allsherjarþinginu 1951 voru enn fremur skiptar skoðanir um það, hvort gera skyldi ákveðna samþykkt um málið eða láta sér nægja að samþykkja einungis tilmæli til ríkisstjórna aðildarríkjanna um að vinna að launajöfnuði milli kynjanna. Þegar tillaga lá fyrir um ákveðna alþjóðasamþykkt, kom fram brtt. frá ríkisstjórnarfulltrúum fimm ríkja um, að allsherjarþingið skyldi einungis samþykkja tilmæli til ríkisstjórnanna, en sú brtt. var felld með 103:68 atkv. Við lokaafgreiðslu um samþykktina fékk till. stuðning 105 fulltrúa, 33 voru á móti og 40 sátu hjá. Þannig var þessi alþjóðasamþykkt gerð með yfirgnæfandi meiri hluta, og hefur Alþjóðavinnnumálastofnunarinnar ávallt síðan lagt á það mikla áherzlu, að aðildarríkin sæju sér fært að fullgilda þessa samþykkt eins fljótt og þau teldu tök á.

Það voru Sameinuðu þjóðirnar, sem í fyrstu lögðu það verkefni fyrir Alþjóðavinnnumálastofnunina að vinna að sömu launagreiðslum til kvenna og karla. Hinn 10. marz 1948 hafði fjárhags- og félagsmálaráð Sameinuðu þjóðanna samþykkt ályktun, sem fól í sér regluna um sömu laun til kvenna og karla fyrir jafnverðmæt störf. Þegar þessi till. hafði verið samþykkt, beindu Sameinuðu þjóðirnar þeim tilmælum til Alþjóðavinnnumálastofnunarinnar, að hún tæki málið til meðferðar svo fljótt sem unnt væri. Á því varð heldur ekki langur dráttur, því að á 31. þingi I. L. O. sumarið 1948 voru samþykkt tilmæli til stjórnar stofnunarinnar um að taka launajafnrétti kvenna og karla á dagskrá sem allra fyrst, helzt á næsta allsherjarþingi. Af því gat þó ekki orðið. En

á 33. allsherjarþinginu, sem háð var í Genf í júní 1950, var málið tekið á dagskrá og þar ákveðið, að það skyldi, eins og önnur meiri háttar mál, verða rætt á tveimur þingum. Á þinginu 1950 fór fram fyrri umr. um málið og olli þar nokkrum deilum. Má segja, að fulltrúar verkamanna og atvinnurekenda hafi verið þar algerlega á öndverðum meiði, en eins og kunnugt er, er allsherjarþing I. L. O. þannig skipað, að þar mæta tveir fulltrúar frá hverju aðildarríki og sinn fulltrúinn frá hvor-um samtökum, atvinnurekenda og verkafólks, fjórir fulltrúar frá hverju ríki, hvort sem þau eru stór eða smá.

Niðurstaðan af störfum nefndarinnar, sem um málið fjallaði, varð sú, að samín voru drög að tvenns konar afgreiðslu málsins, þ.e. alþjóðasamþykkt, sem aðildarríkin skyldu fullgilda, og hins vegar aðeins tilmælum einum til aðildarríkjanna. Var tillaga um þessa afgreiðslu samþykkt með 117 atkv. gegn engu, en fulltrúar atvinnurekenda sátu þá yfirleitt hjá. Þar með var það þá samþykkt, að málið skyldi tekið til lokaafgreiðslu á næsta þingi í öðru hverju forminu. Fulltrúi Íslands á þessu þingi var Jónas Guðmundsson, þáverandi skrifstofustjóri félmrn., og greiddi hann atkv. með tillögunni. Steingrímur Steinþórsson var þá forsætis- og félagsmálaráðherra.

Þegar málið var komið á þennan rekspöl og fyrri umr. um það lokið, tók Alþjóðavinnu-málaskrifstofan saman almenna skýrslu um málið, og fylgdi henni spurningaskrá til þess að kanna afstöðu ríkisstjórnanna í aðildarríkjun-um til málsins. Spurt var um það í fyrsta lagi, hvort þær væru fylgjandi því, að settar yrðu alþjóðlegar reglur um sömu laun til kvenna og karla fyrir jafnverðmæt störf, og ef svo væri, þá í hvaða formi þær reglur skyldu vera, þ. e. a. s., hvort þær ættu að vera í formi alþjóðasamþykktar eða tilmæla til aðildarríkja-anna. Í þriðja lagi var um það spurt, hvaða ákvæði skyldu efnislega verða tekin upp í slík- ar alþjóðareglur, ef settar yrðu.

Með bréfi, dags. 10. marz 1950, sendi félmrn. umrædda skýrslu og spurningalista til umsagn- ar Alþjóðasambands Íslands, Kvenfélagasam- bands Íslands, Kvenréttindafélags Íslands og til Vinnuveitendasambands Íslands. Í þessu bréfi félmrn. segir m. a. svo:

„Eitt þeirra markmiða, sem Alþjóðavinnu- málstofnuninni var sett í stofnskrá hennar, var það að koma á þeirri grundvallarreglu, að konum og körlum skyldu greidd sömu laun fyrir jafnverðmæt störf. Þetta töldu stofnendur I. L. O. vera einn af hornsteinum félagslegs réttlætis og um leið varanlegs friðar í heimin- um. Á 30 ára starfsferli sínum hefur stofnunin jafnan haldið fast við þessa skoðun og stað- fest hana, þótt henni hafi ekki enn þótt tíma- bært að gera um þetta alþjóðasamþykkt. Að lokinni síðustu styrjöld hefur þetta mál fengið nýjan byr og aukið fylgi vegna þess, hversu konur í ýmsum löndum sýndu það ljóslega á stríðsárunum, að þær standa körlum fyllilega á sporði í fjölda atvinnugreina, og menn hafa vaknað til umhugsunar um, að óréttlátt sé að

mismuna þeim hvað laun snertir, ef þær inna af hendi sömu störf og karlmenn.“

Þetta var sem sé kafli úr bréfi félmrn. til áður nefndra félagasamtaka.

Nú leið að því, að málið skyldi koma til síðari umr. á allsherjarþinginu, og skrifaði þá félmrn. Alþjóðavinnu-málstofnuninni bréf sem svar við spurningum hennar. Bréfið er dags. 16. jan. 1951. Þar er lauslega rakið, hvernig þessum málum sé háttað hér á landi, og síðan segir í bréfinu:

„Af framansögðum ástæðum er íslenska ríkis- stjórnin hlynnt því, að gerð verði á næsta þingi I. L. O. samþykkt um sömu laun fyrir sömu störf, og telur, að frumvarp það að slíkri sam- þykkt, sem prentað er í Report 7, I, sé nothæfur grundvöllur að væntanlegri samþykkt, en vill þó áskilja fulltrúum Íslands á þinginu rétt til að bera fram eða fylgja brtt., sem fram kynnu að koma við frumvarpið og einkum mundu þá taka til skipulagshliðar málsins og framkvæmd- ar samþykktarinnar.“

Af þessum bréfkafla félmrn. er ljóst, að ríkis- stj. Íslands lýsti sig í ársbyrjun 1951 fylgjandi því, að gerð yrði alþjóðasamþykkt um sömu laun kvenna og karla fyrir sömu störf. Það er því ekki að efa, hver orðið hefði afstaða Íslands til málsins við lokaafgreiðslu þess á allsherjarþinginu 1951, ef við hefðum átt þar fulltrúa. En því miður varð ekki af því, að neinn fulltrúi yrði sendur héðan frá Íslandi á þetta þing, svo að enginn íslenskur fulltrúi tók þátt í lokaafgreiðslu málsins, en ríkisstj. hafði sem sé ákveðið markað afstöðu sína í málinu með áður nefndu bréfi, þar sem hún lýsir sig fylgjandi því, að gerð verði samþykkt um málið; en í því formi var málið einmitt afgreitt á þing- inu, eins og áður er sagt.

Nú hefur samþykktin um sömu laun kvenna og karla, eða jafnlaunasamþykktin frá 1951, eins og hún er venjulega nefnd, hlotið full- gildingu 18 ríkja, sex ríkja utan Evrópu og 12 Evrópuríkja. Ríkin, sem fullgilt hafa jafn- launasamþykktina, eru þessi: Austurríki, Ar- gentína, Belgía, Búlgaría, Dóminíkanska lýð- veldið, Filippseyjar, Frakkland, Honduras, Ítalía, Júgóslavía, Kúba, Mexíkó, Pólland, Sovétlýðveldin, Hvíta-Rússland, Sovétlýðveldið Úkraína, Ungverjaland og Sambandslýðveldið Vestur-Þýzkaland.

Þessu næst tel ég rétt að víkja nokkuð að aðalefni samþykktarinnar. Hún er í 14 grein- um og er þannig styttri en margar þess konar alþjóðasamþykktir eru. Í inngangsorðum eða formála samþykktarinnar segir efnislega á þessa leið:

Allsherjarþing Alþjóðavinnu-málstofnunar- innar í Genf hefur ákveðið að gera ákveðnar tillögur varðandi regluna um jöfn laun til karla og kvenna fyrir jafnverðmæt störf. Þingið hefur ákveðið, að þessar tillögur skuli gerðar í formi alþjóðasamþykktar, og gerir í dag, hinn 29. júní 1951, eftirfarandi samþykkt, sem nefna má jafnlaunasamþykktina frá 1951.

Í 1. gr. er svo hljóðandi skilgreining á hug- tökum laun og jöfn laun til karla og kvenna fyrir jafnverðmæt störf: „Í þessari samþykkt

tekur orðið „laun“ yfir hið venjulega grunn- eða lágmarkskaup og hvers konar frekari þóknun, sem greidd er beint eða óbeint, hvort heldur í fé eða fríðu, og vinnuveitandinn greiðir starfsmanninum fyrir vinnu hans“.

Þetta var skilgreiningin í samþykktinni á orðinu laun. Þá kemur skilgreiningin á hugtakinu jöfn laun til karla og kvenna fyrir jafnverðmæt störf:

Í samþykktinni eiga orðin „jöfn laun til karla og kvenna fyrir jafnverðmæt störf“ við launataxta, sem settir eru án þess að gerður sé greinarmunur á kynjunum.

Hér er rétt að taka fram, að í umræðum um uppkast samþykktarinnar komu fram tillögur frá atvinnurekendum um það, að sérstök skilgreining yrði gerð á orðunum jafnverðmæt störf, þannig að miðað yrði við jöfn afköst, og að mismunur á launatöxtum karla og kvenna, sem byggðist á öðru en kynferði, skyldi ekki vera talinn brjóta í bág við ákvæði samþykktarinnar. En þessar tillögur atvinnurekenda voru felldar, og skýrir það allvel merkingu orðanna „jafnverðmæt störf“ í samþykktinni.

Í 2. gr. segir, að hvert aðildarríki skuli í samræmi við þær aðferðir, sem hafðar séu þar í landi um ákvörðun launataxta, stuðla að því að tryggja það, að svo miklu leyti sem það samrýmist þessum aðferðum, að reglan um jöfn laun til karla og kvenna fyrir jafnverðmæt störf taki til alls starfsfólks. Í sömu gr. segir, að reglu þessari skuli komið á með þessu móti: a) landslögum eða reglugerðum, b) ráðstöfunum, sem komið sé á eða viðurkenndar séu með lögum til ákvörðunar á launum, c) með heildarsamningum milli vinnuveitanda og verkamanna, eða d) með þessum mismunandi aðferðum sameiginlega.

Í 3. gr. er heimilað, að fram fari óvilhallt mat á störfum, ef talið sé, að slíkt mat greiði fyrir því, að ákvæðum samþykktarinnar fáið framfylgt, en á engan hátt má í mati þessu gera upp á milli kynjanna.

Með þessu, sem nú hefur verið sagt, hefur í rauninni verið gerð grein fyrir meginefni samþykktarinnar. En þá kemur til ákvæða samþykktarinnar um það, hvernig aðildarríkin eigi að vinna að því að koma ákvæðum hennar í framkvæmd.

Í 4. gr. segir svo um það atriði: Eftir því sem við á, skal hvert aðildarríki hafa samvinnu við hlutaðeigandi vinnuveitenda- og verkalýðsamtök með það fyrir augum að koma ákvæðum samþykktarinnar í framkvæmd. Formlega fullgildingu skal senda framkvæmdastjóra Alþjóðavinnuáskrifstofunnar til skrásetningar, og gengur hún þá, eins og áður segir, í gildi, eftir að fullgildingin hefur verið skráð hjá I. L. O. Það ber að taka fram í tilkynningunni til Alþjóðavinnuáskrifstofunnar, hvort ákvæðum samþykktarinnar verði beitt til fullnustu eða með takmörkunum. Sé um takmarkanir að ræða, ber að gera grein fyrir þeim takmörkunum í einstökum atriðum.

Í 9. gr. eru ákvæði um það, hvenær aðildarríki, sem fullgilt hafa samþykktina, geti sagt henni upp, ef þeim sýnist svo. Uppsögn er heimil

að 10 árum liðnum frá fyrstu gildistöku samþykktarinnar. Þó öðlast slík uppsögn ekki gildi, fyrr en ár er liðið frá skrásetningardegi uppsagnar. Sé uppsagnarheimild þessi ekki notuð innan árs frá lokum 10 ára tímabilsins, fram- lengist fullgildingin um annað 10 ára tímabil og svo koll af kolli um 10 ára bil í senn. Skylt er framkvæmdastjóra Alþjóðavinnuáskrifstofunnar að senda aðalritara Sameinuðu þjóðanna allar tilkynningar um fullgildingar aðildarríkjanna á þessari samþykkt. Sú skylda fellur, eins og áður er sagt, á þau aðildarríki, sem fullgilda þessa samþykkt, að þau eru þar með orðin skuldbundin til að stuðla að því, að við hvers konar vinnu séu konum greidd sömu laun og körlum fyrir jafnverðmæt störf, og er þeim skylt að tryggja framkvæmd þessarar reglu, að svo miklu leyti sem unnt er, með tilliti til þeirra aðgerða, sem hafðar eru við ákvörðun launa í hverju einstöku aðildarríki um sig.

Eins og allir vita, er kaup hér á landi almennt ákveðið með samningum milli atvinnurekenda og verkalýðsfélaga eða annarra launþegasamtaka, og hefur ríkisstj. aðeins í undantekningar- tilfellum bein afskipti af ákvörðun kauptaxta eða launasamninga. Þó getur ríkisstj. á ýmsan hátt stuðlað að því, að komið verði á reglunni um sömu laun kvenna og karla, og fullnægt þannig skyldum þeim, sem samþykktin leggur aðildarríkjum, sem hana hafa fullgilt, á herðar. Ber sérstaklega að hafa það í huga í þessu sambandi, að skyldur ríkisstjórnna miðast við þær reglur, sem hér gilda um afskipti ríkisvalds- ins af ákvörðun kaupgjalds.

Það er ljóst af skýrslum Alþjóðavinnuásla- stofnunarinnar, að ríkisstjórnir þeirra ríkja, sem fullgilt hafa samþykktina, fullnægja skyld- um sínum samkv. henni á mjög mismunandi hátt. Nokkur ríki hafa látið sér nægja að hvetja samtök atvinnurekenda og launþega til þess að fylgja reglunni um sömu laun til kvenna og karla fyrir sömu störf. Annars staðar hefur að frumkvæði ríkisstjórnna verið komið á fót sam- starfsnefndum, skipuðum fulltrúum verkalýðs- samtaka og atvinnurekenda, til þess að vinna sameiginlega að málinu og koma ýmsu í fram- kvæmd.

Ég teldi það mjög eðlilegt, að slíkt samstarf yrði reynt hér. En bæri það hins vegar ekki fullnægjandi árangur, væri, hvenær sem mönn- um sýndist, hægt að fara þá leiðina að koma launajafnrétti á með lagasetningu, eins og ráð er fyrir gert í 2. gr. samþykktarinnar, sem eina eða fleiri af hugsanlegum leiðum til fram- kvæmda í málinu.

Kvennasamtökin hér á landi hafa lengi barizt fyrir launajafnrétti, og hin síðari ár hafa þau lagt mikla áherzlu á, að jafnlaunasamþykktin frá 1951 fengi fullgildingu Íslands. Í orði hefur málinu ekki verið illa tekið, en í reyndinni hef- ur yfirleitt verið tafið fyrir því með mála- myndaathugunum, sem aðeins hafa endað í undanbrögðum og í engri framkvæmd.

Ég lét strax í haust búa jafnlaunasamþykkt- ina til þingflutnings og afhenti hana meðráð- herrum mínum til athugunar á mannréttinda-

daginn í haust. Ég hafði nefnilega alltaf álitnið þetta mál vera almennt mannréttindamál miklu fremur en kvenréttindamál í þrengri merkingu. Á ríkisráðsfundi, höldnum á Bessastöðum 26. jan. s. l., daginn áður en Kvenréttindafélag Íslands minnsti hálfra aldar afmælis síns, staðfesti forseti Íslands svo tillögu mína um það, að þáttill. sú, sem hér er til umræðu, yrði flutt sem stjórnartillaga á þessu þingi. Ég tel fara vel á því, að Ísland fullgildi jafnlauna-samþykktina einmitt nú á þessum merku tíma-mótum kvenréttindasamtakanna, en þau hafa þráfaldlega á undanförunum árum krafizt þess af þingi og stjórn, að alþjóðasamþykktin um sömu laun kvenna og karla yrði fullgilt fyrir Íslands hönd. Á því er samt orðinn allangur dráttur, sem óþarft er að verði miklu lengri en orðinn er. Allt frá árinu 1948 hafði ég flutt frv. til laga um jafnrétti kvenna og karla, þ. á m. um algert launajafnrétti. Þing eftir þing var málið flutt og því vísað til nefndar. Þar lögðust fyrrverandi stjórnarflokkar á málið. Stöðu þeir svo fast gegn því, að meiri hlutinn fékkst aldrei til að gefa út um það nál. Á þinginu 1954 sótti ég það allfast, að framhalds-umræður fengjst um málið og því komið úr nefnd. En það fékkst ekki fremur en áður. En þá fluttu nokkrir þm. úr Sjálfstf. till. til þál. um að skora á ríkisstj. að rannsaka, hvaða ráðstafanir Ísland þyrfti að gera til þess að geta fullgilt jafnlaunasamþykktina frá 1951. Eftir að þessi till. hafði verið samþykkt, var því all-oft borið við, að ótímabært væri að ræða frekar frumvarpið um sömu laun kvenna og karla, þar sem það væri nú í rannsókn hjá ríkisstj., hvað hægt væri að gera í þessum launajafnréttismálum. Var af þessu auðséð, að áður nefnd till. var í þeim tilgangi flutt að tefja fyrir launajafnréttisfrumvarpinu. En það kom þá út úr rannsókninni, sem framkvæmd skyldi samkv. till. sjálfstæðismanna, auðvitað ekki neitt, enda gat aldrei neitt út úr henni komið. Allir vissu, að þarna var bókstaflega ekkert rannsóknar-efni til. Það vantaði þó ekki, að mþn. var skipuð til þessarar rannsóknar, og niðurstaða hennar varð sú að vilja fyrrverandi stjórnar, að jafnlaunasamþykktina væri ekki hægt að fullgilda að óbreyttum lögum. En hins vegar fylgdu nál. þó engar till. til lagabreytinga, svo að fullgilding yrði þá möguleg. Og svo liðu tímar fram. Niðurstaðan: Ekki hægt — var það lokaorð í málinu, sem hvorir tveggja virtust fyllilega sætta sig við, og þannig leit út fyrir, að tekizt hefði varanlega að stinga málinu svefnþörn. En fyrst áhugi meiri hluta þings beindist svo eindregið að nauðsyninni á fullgildingu jafnlaunasamþykktarinnar, er ekki nokkur vafi á því, að einmitt þegar sú leið verður farin, þá hlýtur hún að ná samþykki Alþingis. Það er ekki hugsanlegt, að slík samþykkt verði hér felld, þar sem ríkisstj. Íslands mælti með því við allsherjarþingið, að málið yrði leyst með setningu alþjóðasamþykktar, sem Ísland yrði aðili að.

Á þeim níu árum, sem liðin eru síðan frv. um sömu laun kvenna og karla var flutt í fyrsta sinn, hefur hugmyndinni um launajafnrétti

kvenna og karla vaxið mjög fylgi og ýmislegt náðst fram í þessu máli, sem þá hefði átt örðugt uppdráttar. Síðan hafa verið sett launa-lög — eða endurskoðuð launalög, sem gera ráð fyrir algeru launajafnrétti kynjanna, þó að játa verði, að jafnvel ýmsar ríkisstofnanir leyfa sér að sniðganga og jafnvel þverbrjóta þessi lög í framkvæmd, sem ég tel þeim til lítils sóma. Þá voru á árinu 1954 sett lög um rétti-ndi og skyldur starfsmanna ríkisins, og í 7. gr. þeirra laga segir svo:

„Konur og karlar hafa jafnan rétt til opin-berra starfa og til sömu launa fyrir sömu störf“.

Með þessu ákvæði er starfsmönnum ríkisins, konum og körlum, tryggður sami réttur til launa fyrir sömu vinnu. Sams konar reglur í þessu efni gilda, að því er ég bezt veit, einnig almennt hjá bæjarfélögum. Þá fá konur líka sama kaup og karlar í öllum viðurkenndum iðn-greinum, sem þær hafa lokið í námi og prófi. Enn er svo þess að geta, að á tveimur seinustu árum hefur munurinn á kaupi kvenna og karla minnkað allverulega á hinum almenna vinnu-markaði. Einnig hefur það mjög farið í vöxt á síðari árum, að konur fái sama kaup og karlar við ýmis tilgreind störf, einkum þau, sem karl-menn hafa aðallega unnið áður.

Má í því sambandi minna á svo hljóðandi grein, sem nú er að finna í samningum milli atvinnurekenda og margra verkakvinnafélaga. Sú grein er þannig: „Karlmannskaup, kr. 10.17 í grunn, skal greiða konum, sem vinna við flökun á bolfiski, uppskipun og umstöflun á óverkuðum saltfiski, fyrir að kasta fiski á bil, hengja á fiskhjalla, fyrir hreistrun, uppþvott, blóðhreinsun og spyrðingu á fiski til herzlu, fyrir að laga ofan á síldartunnunum, áþökkun og allan frágang á saltaðri síld, vinnu í frysti-klefum, við hreingerningar á bátum og húsum, fyrir að sauma utan um óverkaðan saltfisk og fyrir alla aðra viðurkennda karlmannsvinnu, sem konur eru látnar vinna“.

Þetta sýnir, að allmörg störf á hinum al-menna vinnumarkaði eru nú þegar greidd sama kaupi, hvort sem þau eru unnin af körlum eða konum. Hitt er öllu torskildara, að atvinnu-rekendur skuli ekki enn þá hafa fengizt með frjálsum samningum til að greiða konum sama kaup og körlum fyrir hin léttari störf, sem konur vinna fyllilega eins vel og karlmenn og skila eins miklum vinnuafköstum og þeir.

Hér er rétt að geta þess, að eitt verkalyðs-félag hefur náð samningum við atvinnurekend-ur um að greiða konum sama kaup og körl-um í allri vinnu. Hefur sá atvinnurekandi, sem þennan samning gerði, látið það í ljós við mig, að hann teldi röskar stúlkur afkasta jafn-miklu vinnuverðmæti og karlmenn í allri vinnu, sem til falli í hraðfrystihúsum og í fiskiðnað-inum yfirleitt.

Ef Alþingi fellst nú á að fullgilda jafnlauna-samþykktina frá 1951, er Ísland samkv. ákvæð-um 2. gr. samþykktarinnar skuldbundið til þess að stuðla að greiðslu sömu launa til kvenna og karla fyrir sömu störf.

Þá vil ég aftur minna á, að samkv. ákvæð-

um 4. gr. á hvert það aðildarríki, sem fullgilt hefur alþjóðasamþykktina, að beita sér fyrir samvinnu við samtök verkafólks og atvinnurekenda um að koma ákvæðum samþykktarinnar í framkvæmd. Ég tel, að sú aðferð gæti vel átt við hér, sem víða annars staðar hefur verið viðhöfð, að ríkisstj. hafa átt frumkvæði að því að skipa nefndir fulltrúum verkalyðssamtaka og atvinnurekenda til þess að sjá um framkvæmd málsins. Ég tel ekki ólíklegt, að Alþýðusambandið og Vinnuveitendasambandið taki slíku nefndarsamstarfi við hið opinbera vel og gæti ef til vill leyst málið á frjálsum samningagrundvelli í fullu samkomulagi við fulltrúa ríkisvaldsins.

Ef þetta hins vegar tækist ekki, væri sjálf-sagt og í samræmi við fyrri aðgerðir Alþingis, t. d. með setningu launalaganna og laganna um réttindi og skyldur opinberra starfsmanna, að kóróna yrði sett á verkið með samþykkt laga um algert launajafnrétti kvenna og karla hér á landi. Sumarið 1946 gerðist Ísland aðili að Bandalagi hinna sameinuðu þjóða og tók á sig allar skyldur, sem því voru samfara samkv. sáttmála bandalagsins, en í upphafi hans segir svo:

„Vér, hinar sameinuðu þjóðir, staðráðnar í að staðfesta að nýju trú á grundvallarmannréttindi, virðingu þeirra og gildi, jafnrétti kvenna og karla og allra þjóða, hvort sem eru stórar eða smáar“.

Síðar í sáttmálanum segir:

„Hinar sameinuðu þjóðir skulu ekki setja neinar takmarkanir á val karla og kvenna til þátttöku í hvaða störfum sem er við jöfn skilyrði“ — þ. á m. auðvitað sömu laun fyrir sömu vinnu.

Sams konar ákvæði og þó öllu ákveðnari eru enn fremur í mannréttindaskrá sameinuðu þjóðanna, sem Ísland hefur staðfest fyrir sitt leyti.

Með tilliti til alls þessa og einnig hins, að hér á landi er vakandi almennur áhugi fyrir því, að komið verði á algeru jafnrétti kvenna og karla í launamálum, vill ríkisstj. leggja því máli lið með till. um fullgildingu þessarar samþykktar og þeim ráðstöfunum öðrum, sem hún í framhaldi þess telur viðeigandi á hverjum tíma.

Ég leyfi mér að mæla mjög eindregið með fullgildingu þessarar samþykktar.

Ragnhildur Helgadóttir: Herra forseti. Hér liggur fyrir þáttill. þess efnis, að Alþingi heimili ríkisstj. að fullgilda fyrir Íslands hönd samþykkt Alþjóðavinnuálastofnunarinnar um jöfn laun karla og kvenna fyrir jafnverðmæt störf. Ég vil láta sérstaka ánægju í ljós yfir því.

Hæstv. félmrh. sagði í framsöguræðu sinni, að 7 þm. Sjálfstfl. hefðu á árinu 1954 flutt þáttill. þess efnis að skora á ríkisstj. að rannsaka, hvað gera þyrfti, til þess að unnt væri að fullgilda þessa alþjóðasamþykkt.

Þetta er ekki alls kostar rétt, því að þáttill., sem sjálfstæðismennirnir lögðu fram, hljóðaði svona, með leyfi hæstv. forseta:

„Alþingi ályktar að skora á ríkisstj. að beita sér fyrir því, að samþykkt Alþjóðavinnuála-

stofnunarinnar um jöfn laun karla og kvenna verði staðfest að því er varðar Ísland. Jafnframt undirbúi ríkisstj. nauðsynlegar ráðstafanir til þess, að samþykktin komist í framkvæmd“.

Samkv. till. allshn. sameinaðs þings var þáttill. samþykkt 13. apríl sama ár, svo breytt:

„Alþingi ályktar að skora á ríkisstj. að undirbúa nauðsynlegar ráðstafanir til þess, að samþykkt Alþjóðavinnuálastofnunarinnar um jöfn laun karla og kvenna fyrir jafnverðmæta vinnu geti orðið staðfest á Íslandi“.

Breytingu þessa gerði n. í samræmi við skýrslu félmrn. um þetta mál, sem það hafði sent n., en í skýrslunni segir m. a. svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Samkv. samþykktinni sjálfri er ekkert því til fyrirstöðu, að hún sé fullgilt, án þess að ákvæðum hennar sé fullnægt á þeim tíma, er fullgilding fer fram, en þá er hlutaðeigandi ríki skuldbundið til þess að bæta úr því innan árs, frá því er fullgildingin var skráð.“

Almennt fylgja þó menningarriki þeirri reglu að koma málum sínum fyrst í það horf, sem hlutaðeigandi samþykkt krefst, og fullgilda síðan samþykktina, enda er það með þeim hætti öruggast, að farið verði eftir samþykktinni og ríkið geti staðið fyllilega við sínar skuldbindingar“.

Hafi þessi háttur verið hafður á, má segja, að hann sé líka í mestu samræmi við 19. gr. auglýsingar frá 1948 um staðfestingu endurskoðaðrar stofnskrár Alþjóðavinnuálastofnunarinnar.

Enn fremur sagði í bréfinu, að eðlilegast virtist, ef fyrirhugað væri, að Ísland fullgilti umrædda samþykkt, að fyrst væri grundvallarreglum hennar komið á með samvinnu við hin ýmsu félagssamtök og aðila, sem þar eiga hlut að máli, og samþykktin fyrst fullgilt að því loknu.

Þetta var það, sem réð breytingunni á þáttill. sjálfstæðismanna frá 1954. Og nú, þegar hæstv. ríkisstj. ætlar að fullgilda alþjóðasamþykktina fyrir Íslands hönd, langar mig að fá um það upplýsingar hæstv. félmrh., hvaða undirbúningsráðstafanir hann hafi gert til, að samþykktin geti gilt á Íslandi.

Frsm. allshn., sem afgreiddi málið 1954, hæstv. forseti sameinaðs þings, sem nú er fjarstaddur, kvað þennan undirbúning geta farið fram á tvennan veg. Honum fórust svo orð, með leyfi hæstv. forseta:

„Undirbúningurinn getur hugsagt á þann hátt, að ríkisstj. beiti sér fyrir því, að upp verði teknir samningar milli Vinnuveitendasambands Íslands og allsherjarsamtaka vinnandi fólks í landinu um það, að þessir tveir aðilar komi sér saman um málið, og undirbúningurinn getur líka orðið á þann hátt, ef svo vill verkast, að lagasetning um þetta efni verði undirbúin“.

Og við sömu umr. sagði núv. hæstv. félmrh., með leyfi hæstv. forseta:

„Það er með annarri hvorri þessari leið, með heildarsamningum milli atvinnurekenda og verkalyðssamtakanna eða með lagasetningu á Íslandi, sem þetta mál kemst í höfn, og að öðrum leiðum ekki“ — og þess vegna væri till.

sjálfstæðismanna sýndargagn eitt. Enn fremur sagði hæstv. ráðh. þetta: „Málið er ekki komið neitt nær sinni laun að samþykktu till. heldur en áður, nema því aðeins að hæstv. ríkisstj. annaðhvort tryggi heildarsamninga, sem leysi málið, eða undirbúi lagasetningu um lausn þess“.

Þegar ljósar eru þessar skoðanir hæstv. ráðh., er eðlilegt, að spurt sé, hvaða undirbúningsleiðir hann hafi valið, til þess að fullgildingin á samþykktinni gæti orðið á þeim grundvelli, sem þingið gerði ályktun um 1954, og samþykktin gæti orðið framkvæmd. Hafi undirbúningur orðið með hvorugum þessum hætti, hlýtur skoðun hæstv. ráðh. að hafa breytt á þessum málum, frá því að andstæðingar hans báru þau fram. Að visu er ég ekki sammála ummælum hæstv. ráðh., er hann sagði fyrir þrem árum, að slík till. þokaði málinu ekki neitt nær lausninni. Þvert á móti ætla ég, að hún sé fólki aðhald um framkvæmd þessara mála, og mun veita þessari till. fullan stuðning, þótt hún nái ekki lengra. En óneitanlega væri málinu betur borgið, ef skilyrði þessarar samþykktar væru þegar fyrir hendi hér á landi eða ríkisstj. tryggði, að svo yrði innan skamms.

Félmrh. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Eg er þakklátur hv. 8. þm. Reykv. fyrir að mæla með þessari þátttill. og vil vona, að hún hafi gert það fyrir hönd Sjálfstf. alls og að maður eigi þannig von á atkv. alls þingheims með tillögunni.

Viðvíkjandi fyrirspurnunum skal ég aðeins segja þetta: Þegar hinir sjö ágætu sjálfstæðisþingmenn báru fram sína þátttill., hafði í mörg ár legið fyrir hv. Alþingi frv. til laga um sömu laun kvenna og karla. Hver sá hv. alpm., sem vildi koma því máli í framkvæmd, hafði því átt þess kost í mörg ár að samþ. það frv. og koma málinu heilu í höfn. Það var enginn sýnilegur tilgangur með þátttill. annar en sá að tefja fyrir frv., enda kynntist ég því mætavel í nefnd þá, eftir að till. hafði verið flutt. Þá var vísað til flutnings till. og sagt: Það nær ekki nokkurri átt, að Alþingi samþykki frv. um sömu laun kvenna og karla, því að nú er ríkisstj. að byrja að rannsaka málið. — Og þessi rannsókn stóð á annað ár. Þá kom niðurstaðan. En komu þá ekki jafnframt till. um að framkvæma þetta? Nei, hvorki frá sjömenningunum né neinum öðrum hv. þm. á Alþingi, ekki heldur þeim konum, sem þá sátu á Alþingi, og þess vegna hefur jafnlaunasamþykktin ekki verið fullgilt enn, af því að það hefur verið tregða í málinu, þrátt fyrir það að ríkisstj. Íslands tilkynnti Alþjóðavinnuálagstofnuninni með bréfi strax á árinu 1950, að ríkisstj. Íslands mælti með setningu alþjóðasamþykktar um sömu laun kvenna og karla. Ríkisstj. Íslands á hverjum tíma, sem tæki þetta mál til afgreiðslu, yrði því að ganga á bak orða fyrrverandi ríkisstj., þáv. forsrh. og félmrh., Steingrims Steinþórssonar, ef tregða væri á því að fullgilda samþykktina. En samt hefur þessi dráttur orðið á því, allt þangað til í dag, og það hefur alltaf legið jafnaugljóslega fyrir,

að Ísland gæti samkv. skilyrðum samþykktarinnar fullgilt hana. Það þarf ekki annað en vitna til 2. gr., eins og ég gerði áðan. Þar segir, að aðildarríkin skuli stuðla að því að tryggja það, að svo miklu leyti sem það samrýmist þeim aðferðum, sem hafðar séu á um ákvörðun launa í landinu, að koma á sömu launagreiðslum kvenna og karla fyrir jafnverðmæt störf.

Hér ákveðst þetta með samningum milli vinnuveitenda og verkafélagsamtaka, og innan þess ramma á ríkisstj. Íslands, eftir að hún hefur fullgilt svona alþjóðasamþykkt, að beita sér fyrir því, að að þessum leiðum verði fullu launajafnrétti náð. Það er skuldbindingin, sem leggst á Ísland við fullgildingu þessarar samþykktar.

Um það var spurt, hvað ég ætlaðist til að yrði gert. Eg sagði frá því í minni framsögu-ræðu. Eg teldi alveg sjálfsagt hér, að undir-eins og við hefðum fullgilt, beitti Ísland sér fyrir því að hafa áhrif á þá aðila, sem ákveða kaupgjald í landinu, með því að skipa opinbera nefnd, skipaða fulltrúum frá ríkisvaldinu, fulltrúa frá Vinnuveitendasambandi Íslands og fulltrúa frá Alþýðusambandi Íslands, sem ætti að vinna saman að því að koma málinu í framkvæmd. Og ef Sjálfstf. nú ýtir vel á sína menn í Vinnuveitendasambandi Íslands, þá ör-vænti ég ekki um málið. En það hlýtur Sjálfstf. að gera, eftir að hann hefur staðið að fullgildingu samþykktarinnar. Málið á því að vera örugglega í höfn að þessari leið. En brygðist það mót von minni, þá er fljótlega tiltækur sá undirbúningur, sem ég fyrir mörgum árum hef gert í þessu máli, frumvarpið um sömu laun kvenna og karla, sem ég vænti þá að ég fengi hv. 8. þm. Reykv. til að vera meðflm. minn að, — og það yrði þá lokaskrefið í því að sjá, hvort þá fylgdist ekki allur þingheimur líka að í að lögfesta jafnrétti kvenna og karla í launamálum, ef Vinnuveitendasamband Íslands og Alþýðusamband Íslands með atbeina ríkisstj. hefðu ekki fengist til að koma málinu heilu í höfn.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Eg sé nú ekki beint ástæðu fyrir hæstv. félmrh. til að tala sig upp í mikinn æsing í þessu máli. Hann hefur ósköp lítið tilefni til þess. Eg skal alls ekki á neinn hátt gera lítið úr þeim áhuga, sem hann hefur sýnt á þessu máli fyrr og síðar, þó að nú sýnist sannast sagna ganga nokkuð broslega langt viðleitni hans til þess að slá sig til sérstaks riddara og auglýsa það, að hann einn hafi haft skilning á þessu máli og það sé í rauninni svo, að það sé honum persónulega að þakka, að það langt er komið áleiðis hér á Íslandi, sem raun ber vitni um, að koma á í raunveruleika jafnrétti kvenna og karla í launamálum.

Um þetta atriði skal ég ekki karpa sérstaklega við hann. Það er honum velkomið að auglýsa svo sem hann vill forustu sína um það efni. En ástæðan til þess, að ég tek hér til máls, er sú, að það hefur borið hér á góma till., sem samþykkt var hér á Alþingi 1954 og er eina

almenna samþykktin, sem Alþingi hefur gert um þetta mál, og hæstv. félmrh. hefur endurtekið hér þær fullyrðingar, sem hann bar þá fram um það, að sú till. hefði harla litla þýðingu og nánast hefði verið borin fram til þess að sýnast.

Nú skulum við segja, að svo hafi verið sem hæstv. ráðh. nú heldur fram, og taka góð og gild öll hans rök og jafnframt þá fullyrðingu hans, sem hann þá flutti í umr. um það mál, þar sem hann sagði, með leyfi hæstv. forseta:

„Þáttill. ein í yfirlýsingarformi eins og þetta hefur ákaflega lítið gildi út af fyrir sig. Það er löggjöfin, sem þarf að koma um þetta efni, og ekki aðeins þá gildandi að því er varðar konur í þjónustu ríkisins, heldur við öll störf í þjónustu atvinnuveganna“.

En ef það er svo, að það sé fyrst og fremst löggjöfin, sem þýðingu hafi, þá verður að segja, að það sé næsta broslegt, þegar það er auglýst sem stórkostlegt skref í þessu máli hjá hæstv. ráðh., að hann hafi ákveðið, eins og var tilkynnt, löngu áður en þessi till. var lögð fram, sem einhver stór frétt, að leggja til við Alþingi að staðfesta sáttmála Alþjóðavinnuálagstofnunarinnar um þetta efni. Annað og meira hefur ekki hæstv. ráðh. gert. Hann hefur gert það sama sem hann taldi 1954 að væri gersamlega þýðingarlaust í málinu og hefði engin áhrif til að þoka því áleiðis, því að það, sem gildi, væri að koma þessu í framkvæmd með löggjöf eða á annan hátt og annað væri í rauninni sýndarmennska. Ef við eigum að taka góð og gild rök hæstv. ráðh., ef rök skyldi telja, sem hann flutti, þegar sú till. var til meðferðar, þá held ég, að verði að álykta, að nákvæmlega þau sömu rök hljóti að gilda nú, þegar þessi till. er flutt fram, án þess að henni fylgi þá ákveðnar ráðstafanir af hálfu hæstv. ráðh. til þess að koma þessu máli í höfn.

Hæstv. ráðh. segir nú, að það sé nauðsynlegt undirbúningstarf til þess að hrinda málinu í framkvæmd að staðfesta þessa samþykkt. Það var till. okkar, sem fluttum þáttill., sem samþykkt var 1954, að samþykkt Alþjóðavinnuálagstofnunarinnar yrði þá staðfest. En það var samröma niðurstaða þeirrar n., allshn., sem hafði till. til meðferðar, að það væri nauðsynlegt að koma þessu máli í framkvæmd fyrst í raunveruleika, þ. e., að fyrir lægi í löggjöf eða með samningum, að launajafnrétti væri komið á, áður en samþykktin yrði staðfest. Og það voru ekki aðeins sjálfstæðismenn, sem lögðu þetta til. Frsm. þeirrar n. var hv. núv. þm. Hafnf., Emil Jónsson, sem gerði grein fyrir þessu sjónarmiði n. og lagði til, að till. yrði breytt í þá átt, að í stað þess að samþykktin yrði staðfest, yrði ríkisstj. falið að undirbúa nauðsynlegar ráðstafanir til þess, að samþykktin gæti orðið staðfest.

Ég skal ekkert deila um það við hæstv. ráðh., að það kunni að hafa verið lítið gert í þessa átt. Ég býst við, að svo hafi verið, og skal ég ekki á neinn hátt afsaka það. Ég vil þó benda á, að síðan þetta gerðist hafa verið sett þau lög, sem hann hér vitnaði í, varðandi opinbera

starfsmenn, þar sem það er aðráttarlaust staðfest, að konur og karlar skuli þar fá sömu laun fyrir sams konar vinnu, þannig að málinu hefur þokað áleiðis hvað þetta snertir. Hins vegar mun þetta ekki nema að nokkru leyti vera komið í framkvæmd í samningum stéttarféлага, sem hæstv. félmrh. núv. mun annars hljóta að hafa æði mikil áhrif á sem forseti Alþjóðasambands Íslands. Ég skal ekkert vefengja það, að hann hafi þar að sinu leyti sýnt fullan áhuga á að koma því í framkvæmd. Það atriði hef ég ekki kynnt mér nægilega vel til þess að geta um það nokkurn hlut fullýrt. En það mun a. m. k. vera staðreynd, að enn þá vantar töluvert á, að það sé komið í framkvæmd.

Hæstv. ráðh. sagði í ræðu sinni hér áðan, að ef sjálfstæðismenn hefðu haft áhuga á málinu 1954, þá hefðu þeir ekki flutt till. sína, sem þeir fluttu þá, um að staðfesta jafnlaunasamþykkt Alþjóðavinnuálagstofnunarinnar, heldur hefðu þeir greitt atkv. með frv. því, sem hann þá hefði flutt.

Ég vil af þessu tilefni spyrra hæstv. ráðh., hvort það er þá ekki á sama hátt að tejsa fyrir málinu að láta sér nægja nú að staðfesta þessa samþykkt, en bera ekki fram það frv., sem hæstv. ráðh. var að tala um að væri afgerandi í málinu. Nú skal ég ekkert um það fullyrða, hvort það er heppilegt til lausnar málinu, og ég býst við, að það sé alveg rétt, sem hv. núv. þm. Hafnf. sagði í framsöguræðu sinni um till. okkar sjálfstæðismanna, að það væri það bezta, ef hægt væri að koma þessu í framkvæmd án löggjafar. En ef skilja á orð hæstv. félmrh. eins og þau voru sögð, þá virðist það hafa verið skoðun hans, að það væri rétt að fylgja þessu fast eftir með löggjöf og það eitt væri trygging fyrir því, að hér væri ekki um einhverja sýndarmennsku að ræða.

Þessu tel ég nauðsynlegt, að menn geri sér grein fyrir.

Í þessu felst ekki frá minni hálfu nokkur fordæming á því, að þessi till. hæstv. ráðh. er hér flutt nú. Ég lít svo á, að í till. þeirri, sem samþykkt var 1954, eins og hún var orðuð, hafi raunverulega falizt heimild til handa ríkisstj. til þess að staðfesta þessa samþykkt, eftir að búið væri að gera ráðstafanir af Íslands hálfu til, að hún kæmist í framkvæmd, en yrði ekki aðeins pappírsgagn, — og það er óneitanlega alltaf leiðinlegt fyrir hvaða ríki sem í hlut á að staðfesta alþjóðasamþykkt, án þess að hafa örugglega tryggt sér það að geta uppfyllt ákvæði samþykktarinnar.

Þyki það hins vegar nauðsynlegt, og það er vafalaust nauðsynlegt, úr því að ekki er búið að uppfylla þau skilyrði, sem sett voru í ályktuninni frá 1954, að Alþingi geri sérstaka samþykkt um að staðfesta jafnlaunasáttmálann, án þess að búið sé að uppfylla skilyrðin, því að mér skilst á hæstv. ráðh., að ekki sé búið að uppfylla þau, þá álit ég, að það sé grundvallaratriði fyrir hv. Alþingi að gera sér grein fyrir því, hvort hægt sé á tilsettum tíma að uppfylla ákvæði jafnlaunasamþykktarinnar, áður en till. þessi er samþykkt, og að fyrir

þurfi að liggja frá hæstv. ráðh. afgerandi upplýsingar um það atriði, vegna þess, eins og ég áðan sagði, að samþykktin út af fyrir sig hefur ekkert lagagildi á Íslandi. Ef hún aðeins á að verða til í okkar skjölum sem að visu mjög ánægjuleg og virðingarverð viljayfirlýsing, en ekki að fullu að komast í framkvæmd, þá álit ég, að það væri mjög miður farið, að samþykktin yrði staðfest eins og hún liggur fyrir.

Það er mikilvægt fyrir okkur í sambandi við þá sáttmála, sem við gerumst aðilar að, hvort sem það er á þessu sviði eða öðru, að við uppfyllum allar þær skyldur, sem sáttmálarnir leggja okkur á herðar, og ég get þess vegna fyllilega fallist á það sjónarmið, sem kom fram hjá hv. þm. Emil Jónssyni í framsöguræðu hans fyrir málinu á sínum tíma, að það væri mjög mikilvægt, áður en sáttmálinn yrði staðfestur, að tryggja örugglega, að ákvæði hans kæmst í framkvæmd hér á Íslandi.

Ég vil taka það skýrt fram, að hvað mig snertir er að sjálfsögðu mín skoðun óbreytt, frá því að ég stóð að þeirri till., sem samþ. var hér 1954, um að sú regla ætti að komast í framkvæmd hér á Íslandi, að konur og karlar fengju sömu laun fyrir jafnverðmæt störf, þannig að hæstv. ráðh. getur fyllilega treyst því, að ég mun styðja hann í því efni. En ég vildi aðeins láta þetta koma hér fram, vegna þess að mér sýnist, að viðhorf hans til þessa máls sé nokkuð breytt og að hann leggi nú orðið meiri áherzlu á gildi samþykktar eða yfirlýsinga frá þinginu, sem hann áður taldi vera næsta fánýtar. Í því sambandi vildi ég leggja áherzlu á það, sem ég býst við að okkur hæstv. ráðh. greini heldur varla á um, að eigi þetta að verða annað en, eins og hann sagði á sínum tíma, hátiðleg yfirlýsing, sem ekki hafi réttarlega þýðingu, þá verður að sjálfsögðu að gera ráðstafanir til þess, að þetta komist í framkvæmd. Og ég legg áherzlu á það, að ef Alp. á að samþykkja nú afgerandi breytingu frá því, sem samþ. var 1954, að nú eigi að staðfesta samþykktina, áður en ráðstafanirnar séu gerðar, eins og var ákveðið þá, þá verði að liggja fyrir mjög ákveðnar upplýsingar um, að það sé ekki hætt á, að við séum hér að staðfesta samþykkt, sem sé þó ekki raunverulega hægt að koma í framkvæmd innan þess tíma, sem gert er ráð fyrir af Alþjóðavinnumálastofnuninni.

Félmrh. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Ég fékk að visu í lok ræðu hv. 2. þm. Eyf. yfirlýsingu hans um það, að hann ætlaði að fylgja þessari samþykkt, en ósköp fannst mér nú lengi fram eftir ræðunni áhugi hans vera lítill fyrir málinu. Það lak af honum ólundin bókfatalega yfir því, að þetta mál skyldi liggja hér fyrir, eins og allir heyrðu og sáu. Og hann hafði allt á hornum sér. Ég hafði ekkert annað gert en við fyrsta tækifæri, sem ég átti þess kost að bera fram jafnlaunasamþykktina frá Genf 1951, að gera það. Og hann, sem hefur staðið að því á Alp. fyrir nokkrum árum að skora á Alp. að láta þessa samþykkt einmitt koma til framkvæmda og fá fullgildingu á Íslandi, — ja, hann hefði

Alþt. 1956. D. (76. löngjafarþing).

alveg mátt leggja ólundarsvipinn til hliðar, því það var verið að verða við hans áskorun. Svo, í geðvonzku sinni yfir þessu, talar hann um, að ég einn hafi verið að reyna að slá mér upp á þessu máli. Ég hef ekkert til saka unnið þar annað en að leyfa mér að flytja frv. á Alþingi, sem hv. þm. hefði getað lýst yfir stuðningi við fyrir mörgum árum, ef hann hefði viljað. En hann gerði það aldrei og enginn úr hans flokki, hvorki karl né kona. Og að ég hafi verið að auglýsa þetta! Ég hef auglýst þetta eingöngu með því að halda hér eina framsögu-ræðu fyrir þessari sjálfsöguðu till., sem sjö sjálfstæðismenn hafa skorað á ríkisstj. Íslands að flytja hér fram.

Hann segir réttilega, að ég hafi á sínum tíma talið það þýðingarlaust, að samþykkt yrði þáttill. sjálfstæðismannanna sjö á Alþingi. Það er alveg rétt. Hver hefur árangurinn af henni orðið? Hefur ekki formaður Sjálfstf. þó verið forsrh. þangað til fyrir nokkrum mánuðum, stærsti flokkurinn með sjö áhugamenn þarna samstillta? Árangurinn hefur bókfatalega orðið enginn. Áhuginn hefur einhvern veginn dvínað. En var þáttill. sjálfstæðismannanna 1954 till. um að fullgilda jafnlaunasamþykktina? Nei, það var það ekki. Hér liggur núna í fyrsta sinn fyrir Alp. till. til þál. um, að Ísland fullgildi jafnlaunasamþykktina frá Genf. Og nú er tækifæri til þess að taka afstöðu til hennar, fyrsta tækifærið. Hefur gefizt góður umhugsunartími frá 1954, að áhugamennirnir sjö fluttu sína þáttill., sem var flutt til að sýnast og ekkert annað, — sem reynslan er búin að sýna að var ekki flutt til annars en að sýnast. Og þess vegna er geðvonzka núna eftir allt saman.

Ég benti á það þá, að kostur gæfist á að fara þá leiðina tafarlaust, sem nefnd er í jafnlaunasamþykktinni frá Genf, að fara lagalegu leiðina. Alp. fékkst ekki til þess að fara þá leið. Þá er að fara þessa leið og stofna síðan til samstarfs ríkisvalds, vinnuveitendasamtaka og verkalýðssamtaka um að koma málinu í höfn með allsherjarsamningum. Það er hin leiðin, sem bent er á. Og það var sú leiðin, sem þá var sérstaklega sagt að væri hin ákjósanlega. Nú skulum við fara hana. Og þá efast ég ekki um, að einmitt eftir að Alp. hefði kannske einróma fullgilt jafnlaunasamþykktina og tekið þannig afstöðu til málsins, séu allar líkur til þess, að það gangi miklu fljótar að fá vinnuveitendasamtökin í landinu til að „makka“ rétt í málinu. Og það er einmitt þess vegna, sem það hefur þýðingu, að við fullgildum jafnlaunasamþykktina. Það getur flýtt fyrir málinu sannarlega.

Hv. 2. þm. Eyf. viðurkenndi, að það hefði lítið gerzt í málinu síðan 1954. Ja, það er harla lítið, því að það er nefnilega alls ekkert.

Þá vék hann að því til þess að reyna að koma höggi á mig, að það væri ekki búið að koma á launajafnrétti kvenna og karla í gegnum samninga stéttarfélaganna við atvinnurekendur. Það er alveg rétt. Við höfum aðeins mjakazt áfram frá ári til árs á þann veg, að bilið hefur heldur mjókkað milli kaups karla

og kvenna með hverjum nýjum samningum, þokað einna skást áfram núna tvö seinustu árin, og erum nú búnir að minnka þetta bil þannig, að við erum komnir nær marki en nokkurt af okkar nágrannalöndum. En andspyrna Vinnuveitendasambandsins hefur verið sterk í þessu máli. Samt eru þeir búnir, eins og ég gat um hér áðan, að ganga það til móts við okkur, að þeir eru búnir að viðurkenna, að þeir skuli greiða karlmannskaup fyrir erfið og óþrífaleg störf, sem konur eru látnar vinna. Það er orðið staðfest og samningsbundið. En hitt er aftur óskiljanlegt, að þar sem konur standa við létt störf, þar sem handflýtis þeirra nýtur við og þær afkasta jafnvel meira en karlmenn mundu gera í þeirra sporum, fást þeir ekki til þess að borga þeim sama kaup, eins og t. d. við vigtun, innþökkun og gegnumlýsingu á fiskflökum í hraðfrystihúsum og margvísleg þess konar störf. Ekki til að tala um. Þar vilja þeir hafa það 25–30% lægra en ef karlmenn stæðu í þessu vinnuþlássi og mundu þó áreiðanlega ekki afkasta eins miklu. Það er þessi tregða, sem við þurfum m. a. að yfirvinna, með því að Alp. og ríkisstj. Íslands á hverjum tíma séu orðin skuldbundin um að vinna að því ásamt verkafélagsamtökum og vinnuveitendasamtökum og öllum öðrum öflum þjóðfélagsins að afmá þetta ranglæti, sem ekki styðst við neitt annað en rótgróinn vana eins og margt annað.

Ásökun hv. 2. þm. Eyf. til mín um það, að ég vilji einn bendla mig við þetta mál, er alröng. Ég gat um það, hver hefði verið fulltrúi Íslands á þingi Alþjóðavinnuálastofnunarinnar 1950, Jónas Guðmundsson, sem greiddi þar atkv. með því, að gerð yrði alþjóðasamþykkt. Ég gat enn fremur um það, að fors.- og félmrh., Steingrímur Steinþórsson, hefði skrifað Alþjóðavinnuálastofnuninni og skuldbundið Ísland um það að verða með slíkri alþjóðasamþykkt. Ég gat meira að segja um hinn sögulega þátt hinna sjö sjálfstæðismanna, og hann má vera þeim til lofs eða lasts. Það var bara sagt frá honum eins og hann var. Ef hann er þeim ekki nægilega lofsamlegur í eftirmælinu, þá er það þeim að kenna, en ekki mér. — Nei, nú er runnin upp sú stund, að það liggur fyrir Alþingi till. til þál. um fullgildingu á jafnlaunasamþykktinni frá Genf, eins og sjö sjálfstæðismenn skoruðu á ríkisstj. á sínum tíma að gera, og þess vegna er engin ástæða til þess að vera hér með ólundarsvip og vera að malda í móinn og tjá sig á allan hátt á móti máli, um leið og því er svo með öðru munnavikinu lýst yfir, að menn ætli að greiða atkv. með því.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Það var einu sinni sagt um einn ágætán stjórnmálamann, sem þótti stundum fara dálítið ónákvæmt með staðreyndir, að hann hefði sagt sögu af atviki, sem átti að hafa gerzt, og snúið gersamlega við staðreyndum málsins, — og þegar hann var spurður að þessu, hvort þetta hefði ekki raunverulega verið á þveröfugan veg við það, sem hann sagði, þá sagði hann, að það gæti

nú vel verið rétt, en hann hefði ekki hirt um að hafa það nákvæmar.

Mér kom þetta til hugar, þegar ég hlustaði á ræðu hæstv. félmrh. nú áðan, sem sannast sagna var ekki sérstaklega ráðherra-leg, vegna þess að mér finnst það fara verst þeim mönnum, sem með æðstu stjórn fara í þjóðfélaginu, og verði að gera meiri kröfur til þeirra um að fara rétt með hluti heldur en jafnvel annarra. A. m. k. er ekki við góðu að búast, ef þeir brjóta svo þau lögmál sem hæstv. ráðh. gerði.

Ég skal náttúrulega játa það, að ég sá ekki svipinn á sjálfum mér, þegar ég flutti ræðuna áðan, þannig að hv. þingmenn verða að sjálf-sögðu að gera það upp við sig, hvort ég hafi verið með mikinn ólundarsvip eða ekki. En það kemur mér ákaflega kynlega fyrir sjónir, ef ræða mín hefur getað talizt andstaða gegn því máli, sem hér er um að ræða. Andstaðan er kannske helzt í því fólgin, að ég var að vitna í viðhorf hæstv. félmrh., sem hann hafði á sínum tíma til málsins. Og ef það er andstaða við málið, þá er það hans mál, en ekki mitt. Ég var að ræða um hans ummæli, sem hann lét þá falla. Það kann vel að vera, að það hafi á sínum tíma ekki sýnt sérstakan áhuga hjá honum til málsins, en ég hef þó alls ekki vilj- að halda því fram og hélt því aldrei fram í minni ræðu, að hann væri áhugalaus í málinu. Síður en svo. Það eina, sem ég sagði, var, að mér fyndist dálítið broslæg auglýsingastarfsemi í kringum þetta mál, því að ég held, að það verði að teljast næsta fátítt í málum, að það sé löngu fyrir fram skýrt frá því, að ráðh. hafi hugsað sér að gera till. á Alþingi einhvern tíma í náinni framtíð um þetta eða hitt. Það er heldur fátítt. Annars skiptir það engu máli um efnismeðferð málsins.

Það, sem ég áðan sagði, var fyrst og fremst það, að ég lýsti yfir stuðningi mínum við, að jafnrétti í launamálum karla og kvenna kæmist í framkvæmd og það sem skjótast. En ég benti hins vegar á hitt atriðið, að það auðvitað ylti fyrst og fremst á því, hvenær þetta raunverulega kæmist í framkvæmd, en ekki hinu, hvort jafnlaunasamþykkt væri staðfest árinu fyrir eða síðar. Og þetta var það sjónarmið, sem ríkti hér á Alþingi, að því er mér skilst, nokkurn veginn einróma 1954, að það væri sjálf-sagt að fylgja þeirri reglu að gera fyrst hinar nauðsynlegu ráðstafanir til þess, að jafnlauna-ákvæðið yrði að raunveruleika, áður en jafnlaunasamþykkt Alþjóðavinnuálastofnunarinnar yrði endanlega staðfest. Þetta var kjarni míns máls, og ég var með því einu að túlka það viðhorf, sem hér hafði komið fram á hinu háa Alþingi og markað þessa tillögu. Og þegar hæstv. ráðh. segir, að sú till., sem samþ. var þá, hafi verið gagnslaus, þá finnst mér það harla einkennilegt, vegna þess að í þeirri till. segir beinlínis, að ríkisstj. sé falið að gera nauðsynlegar ráðstafanir til þess, að samþykkt Alþjóðavinnuálastofnunarinnar um jöfn laun karla og kvenna geti orðið staðfest á Íslandi. Hafi fyrrverandi ríkisstj. unnið eitthvað illa í þessu máli, þá er auðvitað hægurinn hjá fyrir jafnmikinn áhugamann í málinu og hæstv. fél-

mrh. að taka upp þráðinn og beita sér fyrir þeim ráðstöfunum, sem hann taldi líklegastar til að koma þessu skjótlega í framkvæmd. Hann segir, að Alp. hafi 1954 farið inn á þá braut að lýsa því yfir, að það teldi, að lagasetning ætti ekki að koma til greina. Og mér skilst, að það hafi verið ástæðan fyrir því, að hann fór nú ekki þá braut að leggja hér fram frv. til laga um málið. Ef það hefur ekki verið ákvörðun ráðherrans að gera neitt annað eða meira en það, sem var markað með samþykkt Alþingis 1954, þá hefði hann átt að fylgja þeirri ályktun og gera fyrst ráðstafanirnar, sem gera þurfti, til þess að geta svo komið hér fram fyrir Alp. og sagt: Ja, nú er þetta orðið að veruleika. Nú skulum við gerast aðilar að þessum sáttmála, og nú getum við uppfyllt öll þau skilyrði, sem þar eru sett. — Þar sem hann hins vegar hefur ekki farið þá leið að leggja hér fram lagafrumvarp, þá virðist annað tveggja, að hann telji það ekki sjálfur heppilega leið í málinu eða þá að hann hefur ekki fengið stuðning í hæstv. ríkisstjórn fyrir slíkri lausn málsins. Ég skal ekkert um það segja, en það a. m. k. liggur alveg ljóst fyrir, að hæstv. ráðh. er hér að gera hluti, sem hann taldi 1954 að væru fánýtir og það eina, sem þá gæti gilt og verið afgerandi í málinu, væri lagasetning.

Nú upplýsti hæstv. ráðh. að visu, þó að hann fyrst héldi því fram, að ekkert hefði gerzt í málinu síðan 1954, að því hefur töluvert mikið þokað áleiðis. Bæði hefur verið sett löggjöfin um réttindi og skyldur opinberra starfsmanna, þar sem mjög ákveðið er tekið fram um rétt kvenna til jafnra launa og karlar hafa við jafnverðmæt störf, og jafnframt upplýsti hann sjálfur, að nú tvö síðustu árin hefði þokað mjög áleiðis undir hans forustu að koma þessum málum áfram í frjálsum samningum verkamanna og vinnuveitenda.

Ég vakti hér aðeins athygli á því áðan, að hann væri forseti Alþýðusambands Íslands og væri því mikill áhrifamaður um málið, en ég hélt mig hafa tekið fram, að ég væri ekki með því að halda því fram, að hann hefði ekki gert sitt til þess að hrinda því máli þar áleiðis, þannig að það er algerlega rangt hjá ráðherranum, að ég hafi verið með mínum orðum að reyna að koma einhverri sök yfir á hann fyrir það, að ekki væri komið lengra áleiðis en raun ber vitni um.

Af því að það virðist vera nokkuð erfitt að koma því inn í höfuð hæstv. ráðh., hver sé skoðun mín á þessu máli, og hann eigi sérstaklega torvelt með að skilja það, sem sagt er, vil ég aðeins endurtaka það að lokum í stuttu máli: Skoðun mín er óbreytt frá því, sem hún var 1954, um það, að jöfn laun karla og kvenna við sambærileg störf eigi að vera sú meginregla, sem gilda eigi hér á Íslandi. Og ég gleðst yfir sérhverri viðleitni í þá átt að koma þessu í framkvæmd. Ég taldi það hins vegar ekki vera neitt til þess að auglýsa fjandskap á málinu, þó að ég leyfði mér að vitna til ummæla, sem hæstv. félmrh. hafði haft um málið áður. Og ég bið hann vissulega afsökunar á því, ef það

getur skilist sem einhver andstaða gegn málinu að vitna í fyrrverandi skoðanir hans. Hann getur því fulllega treyst því, að hvað mig varðar mun ég standa með því, að þessi samþykkt verði staðfest, þó að ég hins vegar bendi á það, sem ég held að allir hljóti að geta skilið, að samþykktin út af fyrir sig hefur ekki gildi, nema ráðstafanir séu gerðar til þess að koma henni í framkvæmd, og að það sé óviðunandi að staðfesta samþykktina, nema vera tryggur með að geta uppfyllt þær kvaðir, sem hún leggur okkur á herðar.

Félmrh. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Í seinustu ræðu hv. 2. þm. Eyf. kom ekkert fram efnislega annað en að hann hefur mjög eindregið og ákveðið undirstrikað það, að hann sé samþykktur þessu máli. Þar af leiðir, að það er vitanlega alger fjarstæða af okkur að eyða tíma þingsins í að karpa, ef við erum hjartanlega sammála um málið. Og það er það, sem ég ætla þá að leggja aðallega upp úr hans tveimur ræðum, að hann sé fylgismaður málsins, en ekki andstæðingur.

Um það, hvort mér hafi snúizt hugur eða ekki á undanförnum árum, þá hygg ég, að það verði torvelt að gera grein fyrir því, því að ég hélt því þá fram, að það væri sannarlega ekki nema um tvær leiðir að ræða, annaðhvort lögfestingu eða heildarsamninga. Ég hafði þá sett lögfestingarleiðina sem númer eitt og flutt frv. Það hafði ekki fengið staðfestingu á Alþingi. Þá er ég nú kominn í þá aðstöðu, að ég byrja einmitt á að leita til þingsins um fullgildingu á jafnlaunasamþykktinni, og stefni nú að hinu markinu, sem ég þá tók fram að væri önnur hugsanleg leið, sem sé heildarsamningar. Eftir að Alþingi Íslendinga væri búð að fullgilda jafnlaunasamþykktina, eru verkalýðssamtökin komin í allt aðra aðstöðu með fulltingi ríkisvaldsins á samningabrautinni, og þá veit ég, að það hljóta að nást fyrr eða síðar — og þó heldur fyrr — heildarsamningar um sömu laun til handa konum og körlum. Og það er einmitt það, sem hefur stórkostlega þýðingu í málinu. Þegar aðildarríki í I. L. O. fullgildir jafnlaunasamþykktina, þá er ríkisvaldið búð að taka afstöðu í þessu máli og hefur þá stuðning ekki aðeins verkalýðssamtaka og kvenréttindasamtaka, heldur allra kvennasamtaka landsins, og ég hygg líka siðferðislegan stuðning allra stjórnsmálaflokka landsins, þeirra sem að slíkri samþykkt standa, og það er ekki veik aðstaða.

Ég legg til, að umr. verði nú frestað og málinu vísað til allshn.

Ragnhildur Helgadóttir: Herra forseti. Ég hygg, að af því, sem fram hefur komið í þessum umræðum, muni nú vera grundvöllur fyrir því, að brtt. svo hljóðandi ná fylgi:

Við tillöguna bætist ný málsgrein, svo hljóðandi:

Jafnframt ályktar Alþingi að fela ríkisstjórninni að gera hið fyrsta ráðstafanir til, að samþykktin komist í framkvæmd hér á landi.

Félmrh. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Ég hygg, að þessi till. spilli engu, en

hennar sé ekki brýn þörf, því að það hefur þegar verið tekið fram, að ríkisstj. telji sig samkv. 2. gr. samþykktarinnar skuldbundna til þess að hafa nú forustu um, að hún komist í framkvæmd, og bent á ákveðna leið til þess, að ríkisstj. skipi nefnd, skipaða fulltrúum ríkisvalds, vinnuveitendasamtaka og verkalyðssamtaka, til þess að hraða framkvæmd málsins. Eg hygg, að það sé ekki hægt að fara aðra leið en þá. Þar er framkvæmdin alveg mörkuð. Svo hef ég enn fremur bætt við, að ef þetta þyki taka of langan tíma, tregða yrði á að framkvæma þessa leið, þá ætti að vera hægrinn hjá að koma málinu í höfn með löggjöf. Og það er líka undirbúið. Þannig getum við öll glaðzt yfir því, að báðar leiðirnar eiga að færa okkur að marki innan ekki mjög langs tíma.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Það kannske skiptir ekki meginmáli, en ég vildi láta það koma hér fram, vegna þess að hér hefur nokkuð verið vikið að því í umræðunum, hvenær hugmyndir í sambandi við þetta jafnrétti hafi verið settar fram hér fyrst í sambandi við tillögur til löggjafar, að í frv. til l. um réttindi og skyldur opinberra starfsmanna, sem samið var árið 1951 af Gunnari Thoroddsen, er svo tekið til orða í grg. þar, að konur og karlar skuli hafa rétt til sömu launa fyrir sams konar störf. Jafnframt er tekið fram: Meginsjónarmið við ákvörðun launa á að vera hæfileikar og þekking, en ekki kyn. — Ég vil aðeins skýra frá því, að þetta sjónarmið, sem þarna kemur fram í sambandi við löggjöf, sem síðar var samþ. af Alp., er fram sett 1951, en mér skilst, að frv. hæstv. félmrh. hafi verið fyrst flutt 1953.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 243) leyfð og samþ. með 31 shlj. atkv.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Þetta mál hefur á sér nokkuð sérstæðan blæ, þar sem hér hefur ekkert í raun og veru verið deilt um efni málsins, að jöfn skuli laun karla og kvenna fyrir jafnverðmæt störf, en hins vegar hefur málflutningur hæstv. félmrh. grundvallast á metingi um það, hvort hann hafi verið öðrum skeleggari stuðningsmaður þessa málefnis fyrir eða síðar. Hann segir þó sjálfur hér, að 1954 hafi sjö sjálfstæðismenn fengið samþykkt áskorun hér í þinginu um, að slík till. sem þessi skyldi flutt.

Að þessu athuguðu er nú í raun og veru mjög vandast að gera upp á milli, hverjir skeleggari eru í málflutningnum, að öðru leyti en því, að sjálfstæðismenn hafa fengið samþykkt þessa áskorun 1954 um flutning till., sem nú 1957 er flutt af hæstv. félmrh. Á því að hlusta á þessar umr. finnst mér helzt bera á milli sjálfstæðismanna og hæstv. félmrh. í þessu máli, að þeir hafi ekki eins vandað val þeirra daga, sem þeir hafa flutt sín málefni, en í fyrstu ræðu hæstv. félmrh. skýrði hann hátiðlega frá því, að það hefði verið á mannréttindadaginn og kvenréttindadaginn, sem hann hefði verið öðrum dögum fremur önnur

kafinn við undirbúning og flutning þessa máls. Nú færi vel á því, ef þingið gæti sameinast um það, þegar þessi till. verður afgreidd, að hafður verði þá í huga einhver hátiðisdagur, svo að það verði nokkuð í samræmi við annan undirbúning af hálfu hæstv. félmrh.

Þegar þetta er haft í huga, verð ég þó að segja, að mér finnst, að sjálfstæðismenn ættu að visu ekki að angara hæstv. ríkisstj. út af málflutningi hér í þinginu, því að eins og málflutningur hæstv. ríkisstj. hefur verið að undanfögnu, þá er mjög skiljanlegt, að einstaka ráðherra vilji gera tilraun til þess að lyfta sér upp með flutning einstaka máls, sem er þó a. m. k. þinglega flutt, og um það verður ekki deilt í sambandi við þessa till. En mig undrar það, að eftir því sem sjálfstæðismenn hafa lýst sig ákveðnari stuðningsmenn þessa máls, bæði fyrr og síðar og í þessum umr., þá er eins og hæstv. félmrh. verði öllu viðskotaverri í hverri ræðunni á fætur annarri og er nú búinn, held ég, fimm sinnum að taka til máls. Og þegar svo hv. 8. þm. Reykv. vill auka við þessa till. og gera alþingissamþykktina ákveðnari með sinni viðbótartill., þá er ekki annað að skilja á hæstv. félmrh. en honum sé meinilla við þessa till.

Við verðum víst að una því, sjálfstæðismenn, að hæstv. félmrh. verði því óánægðari sem við erum skeleggari stuðningsmenn þessa máls, bæði fyrr og síðar, en að sjálfsögðu hefur það ekki áhrif á afstöðu okkar, þegar til afgreiðslu málsins kemur.

Félmrh. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Ég heyri nú, að hv. 5. þm. Reykv. tekur þann kostinn að slá upp á gaman í þessu máli, og það er eina rétta leiðin hjá honum, því að það þýðir ekkert fyrir þá annað en að reyna að bregða fyrir sig einhverju krossmarki til þess að hylja fyrri fortið í málinu. En viðvíkjandi hátiðisdögum er það að segja, að það er sannarlega ástæða fyrir konur í Sjálfstæðisflokknum að halda hátið, hvaða dag sem þessi samþykkt verður flutt og launajafnrétti kvenna verður samþykkt á Íslandi, og gefa kaffi í Sjálfstæðishúsinu.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 37 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 55. fundi í Sp., 8. maí, var fram haldið einni umr. um till. (A. 196, n. 454, 243).

Frsm. (Björn Jónsson): Herra forseti. Allshn. hefur haft þáttill. um fullgildingu á alþjóðasamþykkt um jöfn laun kvenna og karla fyrir jafnverðmæt störf til athugunar, og leggur meiri hl. n. til, að ályktunin verði samþ. eins og hún liggur fyrir, en einn nefndarmanna, hv. 2. þm. Reykv., áskilur sér rétt til sérstöðu í málinu og skrifar undir nál. með fyrirvara. Annar hv. nefndarmaður, 2. þm. Skagf., var fjarstaddur, er málið var afgreitt í nefndinni.

Nefndin hefur leitað álits Alþýðusambands Íslands og Vinnuveitendasambands Íslands um

till., og mælir Alþýðusambandið eindregið með samþykkt hennar, en Vinnuveitendasambandið telur ekki tímabært, að Ísland fullgildi samþykkt þessa, eins og það er orðað í álitserð þess.

Ég tel eftir atvikum rétt að kynna hv. þingmönnum umsögn Vinnuveitendasambandsins, þar sem hún er ekki prentuð sem fskj. með nál. og einnig vegna þess, að ætla má, að þar séu settar fram þær mótbáru, sem helzt kynnu að verða hafðar gegn framgangi málsins. En umsögn Vinnuveitendasambandsins er á þessa leið, með leyfi hæstv. forseta:

„Eins og kunnugt er, eru laun almennt ákveðin hér á landi með kjarasamningum stéttarfélaganna við vinnuveitendur, ef undan eru tekn launalög ríkisins og launasamþykktir bæjarfélaga. Um kjarasamninga þessa og samningsgerðina eru lög um stéttarfélag og vinnudeilur. Samningsréttur þessi er af beggja hálfu, bæði stéttarfélaganna og vinnuveitenda, talinn mjög þýðingarmikill, og mundi það fara í bág við hefðbundnar venjur hárlands, ef ríkisvaldið blandaði sér í þau mál, nema ef þjóðarnauðsyn krefði.

Þess skal getið, að hér á landi hefur mjög miðað í þá átt, að konum sé greitt sama kaup og körlum fyrir jafnverðmæt störf, og eru um það ákvæði í mörgum kjarasamningum, að konum skuli við ákveðin störf greitt karla-kaup.

Rétt er að benda á það, að ekkert hinna Norðurlandanna hefur fullgilt samþykkt þessa, enda er nú starfandi samnorræn nefnd, sem vinnur að athugun á þessu máli, og virðist því rétt að biða þess, að hún skili álit, enda eru Norðurlöndin á svipuðu stigi í félagsmálum. Ýmis ákvæði í samþykktinni og þar með skuldbindingar aðildarríkjanna eru ekki fullljós, og eru þau atriði nú í rannsókn á Norðurlöndum.

Með hliðsjón meðal annars af framanrituðu telur samband vort ekki tímabært, að Ísland fullgildi samþykkt þessa og sliti þar með þeirri norrænu samvinnu, sem um þetta mál er.“

Eins og heyrta má af þessum lestri, ber fyrsta mótbára Vinnuveitendasambandsins vott um, að það óttast það, að fullgilding jafnlaunasamþykktarinnar þýði eða muni leiða af sér afskipti ríkisvaldsins um gerð kjarasamninga og að hefðbundnar venjur verði brotnar með þeim afskiptum. En slíkt má ekki gerast að dómi sambandsins, nema þjóðarnauðsyn krefji.

Nú er það svo, að ríkisvaldið hefur haft margvísleg afskipti af launakjörum og launasamningum og raunar í sífellt stærra mæli á síðari tímum. Stundum hafa þessi afskipti beint að því að rýra kjör launþega og takmarka rétt þeirra jafnvel til samningsbundinna kjara og launa. Á hinn bóginn hefur löggjafarvaldinu stundum verið beitt til að koma á eða staðfesta ýmis réttindi, sem ákvarðandi eru um kjör og afkomu launamanna. Glögg dæmi um þetta eru t.d. lög um hvíldartíma togarasjómanna, orlofslögin og lögin um atvinnuleysis-tryggingar. Öll þessi lög eru um atriði, sem eru hvort tveggja í senn kjaramál og mannréttindamál, sem barátta verkalýðshreyfingar-

innar hefur borið fram til sigurs, en atvinnurekendur hafa af skammsýni og vegna stundarhagsmuna staðið gegn, meðan stætt var, og m.a. nær ævinlega beitt þeirri röksemd, sem nú lætur enn á sér kræla í umsögn Vinnuveitendasambandsins, að slík mál væru löggjafarvaldinu óviðkomandi og um þetta ættu vinnuveitendur og verkalýðsfélög ein að semja.

Ég held, að afskipti löggjafarvaldsins af launamálum verði ævinlega dæmd út frá því einu, hvaða áhrif þau hafa á réttindi og afkomu almennings. Ef þau afskipti beinast að því að bæta hag þeirra, sem bera skarðan hlut frá borði, og tryggja almenn mannréttindi þeirra, er þeim að sjálfsögðu fagnað af öllum almenningi, hvað sem þeir segja, sem vilja halda aðstöðu sinni til að hagnast á ranglæti.

Önnur mótbára Vinnuveitendasambandsins gegn þáttill. um jafnlaunasamþykktina er sú, að nú þegar hafi miðað verulega í átt til launajafnréttis í ýmsum kjarasamningum. Þetta er að sjálfsögðu rétt, en verður auðvitað frekar að skoða sem röksemd með fullgildingunni heldur en gegn henni. Sá árangur, sem verkalýðshreyfingin hefur náð í þessu efni, skapar skiljanlega betri grundvöll fyrir því, að við getum borið aðild okkar að þessari samþykkt með sóma.

Ög þá er það að lokum hið meinta brot gegn norrænni samvinnu, sem rætt er um. Ég held, að norrænni samvinnu, eins og hún er almennt skilin, geti aldrei verið neinn stuðningur að því, að Ísland eða nokkurt annað Norðurlanda haldi að sér höndum um framgang mannréttindamála, þótt þau af einhverjum ástæðum geti ekki öll orðið þar samferða. Er það sómi Íslendinga, en ekki vansæmd, ef þeir verða fyrstir Norðurlanda til að fullgilda þessa samþykkt.

Í þeim fyrrihlutaumræðum, sem fram fóru um þetta mál, virtist koma fram mjög almennt áhugi hv. þm. fyrir framgangi þess. Hv. stjórnnarandstæðingar, þingmenn Sjálfstfl., létu m.a. helzt í ljós ótta við það, að ekki yrði hafður nægur hraði á um að koma á fullu launajafnrétti karla og kvenna, og flutti hv. 8. þm. Reykv. viðbótartill., sem hann taldi að mundi herða á framkvæmdum. Eftir þeim áhuga, sem fram kom í þessum umræðum, hefði mátt ætla, að hann næði langt út fyrir sali Alþingis og að hans sæi m.a. stað í afstöðu Vinnuveitendasambandsins, sem eins og al-kunnugt er lýtur forsjá Sjálfstfl. Ef svo hefði reynzt, hefði eftirleikurinn verið auðveldur og allsherjarsamningar milli Vinnuveitendasambandsins og Alþýðusambandsins um fullt launajafnrétti orðið rökrétt og sjálfsagt framhald, sem tryggt hefði á allra næstu tímum fulla framkvæmd jafnlaunasamþykktarinnar. Andstaða Vinnuveitendasambandsins gegn þessu mannréttindamáli er því að sjálfsögðu nokkur vonbrigði, en breytir væntanlega engu um afstöðu hv. þingmanna.

Enda þótt ætla meg, að heildarsamningar um launajafnrétti standi nú ekki opnir af hálfu atvinnurekenda, eins og vænta hefði mátt, koma ýmsar aðferðir til greina af hálfu ríkisvaldsins til þess að stuðla að því, að reglunni

um jöfn laun karla og kvenna fyrir jafnverðmæt störf verði komið á og að þannig verði uppfylltar þær skuldbindingar, sem fullgilding samþykktarinnar leggur því á herðar. Á nokkrar þessara aðferða er minnst í grg. með tillöggunni. En rétt er og að hafa í huga, að ríkisvaldið hefur, einkum hin síðari ár, haft margvisleg óbein afskipti af gerð allra meiri háttar kjarasamninga og um lausn á vinnudeilum. Virðist rökrétt, að við öll slík hugsanleg afskipti framvegis verði framkvæmd launajafnréttis höfð ofarlega í huga. Fari hins vegar svo, að seint sækist að þessum leiðum, er alltaf opin sú leiðin að lögfesta algert launajafnrétti kvenna og karla, svo sem nokkrar menningarþjóðir hafa þegar gert. En sjálfsagt virðist, að samningsleiðir séu fyrst reyndar. Krafan um sömu laun fyrir sömu vinnu er nálega jafngömul verkalýðshreyfingunni, og henni hefur stöðugt aukist fylgi, og hefur margt áunnist henni til framgangs. Með fullgildingu jafnlaunasamþykktarinnar frá 1951 er að visu ekki stigið neitt lokaskref til þess að gera kröfu verkalýðshreyfingarinnar og íslenskra kvennasamtaka að veruleika. En með henni hefur þessum samtökum bætzt líðveizla ríkisvaldsins til að tryggja framgang þessara sjálfstöðu mannréttinda, og ættu því ríkar vonir að standa til þess, að fullur sigur vinnist innan tíðar. Þess vegna er þessari till. fagnað af verkalýðshreyfingunni og af öllum almenningi.

Hæst. félmrh. hefur í frumræðu sinni hér á Alp. skýrt svo nákvæmlega efni jafnlaunasamþykktarinnar og þær skyldur, sem hún leggur Íslendingum á herðar, að ég tel enga þörf á að rekja efni hennar aftur. Ég endurtek aðeins, að það er till. meiri hl. allshn., að till. verði samþykkt eins og hún liggur fyrir.

Björn Ólafsson: Herra forseti. Þessi samþykkt hefur legið fyrir fyrirv. félmrh. Framsóknarflokksins, en hann hefur af einhverjum ástæðum ekki talið rétt að svo komnu máli að leggja til, að þessi samþykkt nái fullgildingu Alþingis. Það verður heldur ekki sagt, að þeir aðilar hafi verið mjög sammála í þessu máli, sem um það fjölluðu í Genf 1951. Þar var lögð fram till., eins og segir í grg., í þá átt að fresta lokaafgreiðslu málsins, en sú till. var felld með 103 atkv. gegn 68. Og við lokaatkvæðagreiðslu var samþykktin samþykkt af 105 fulltrúum, en á móti henni voru 33 og 40 sátu hjá. Þetta sýnir m. a., að mikill hluti þeirra, sem sæti eiga í þessum samtökum, telur rétt að rasa ekki að því að fullgilda till. Og eins og hv. frsm. tók fram, hefur ekkert Norðurlandanna enn þá fullgilt till., og till. er til athugunar í samnorrænni nefnd.

Ástæðan til þess, að ég skrifaði undir nál. með fyrirvara, var ekki út af fyrir sig sú, að ég væri á móti því, að konur fengju sama kaup fyrir jafnverðmæt störf. Það færir meira og meira í þá átt hér á landi. Það eru fjölmargar konur, sem fá sömu laun og karlar fyrir svipuð störf. En ég taldi, að það væri ekki rétt, meðan þetta mál er til athugunar í samnorrænni nefnd, sem öll Norðurlöndin eiga

aðild að, að það sé tekið til fullgildingar á Alþingi, fyrr en álit þeirrar nefndar liggur fyrir.

Ragnhildur Helgadóttir: Herra forseti. Ég kvaddi mér hljóðs hér vegna þess, að við fyrri hluta umr. þessa máls flutti ég brtt. við þessa þáttill., svo hljóðandi, með leyfi hæstv. forseta: „Við tillögugreinina bætist ný mgr., svo hljóðandi:

Jafnframt ályktar Alþingi að fela ríkisstj. að gera hið fyrsta ráðstafanir til, að samþykktin komist í framkvæmd hér á landi.“

Hv. frsm. gat þess í ræðu sinni, að hann undraðist þann ótta, sem komið hefði fram hjá sjálfstæðismönnum við, að töf yrði á framkvæmd þessa máls. En ég vil vekja athygli á því, að sá ótti er síður en svo ástæðulaus, þar eð hinn 13. apríl 1954 samþykkti Alþingi þáttill., sem sjö sjálfstæðismenn báru fram um, að ríkisstj. yrði falið að undirbúa ráðstafanir til þess, að hægt yrði að fullgilda jafnlaunasamþykktina frá Genf. Þess vegna álitu margir, þegar nú í vetur hæstv. félmrh. afhenti Kvenréttindafélagi Íslands afmælisgjöf, — það var á 50 ára afmæli félagsins, þá fékk form. Kvenréttindafélags Íslands í hendur tilkynningu frá félmrh. þess efnis, að nú hefði hann fengið ríkisstj. til að leggja fram á Alþingi þáttill. um, að alþjóðasamþykktin um jöfn laun fyrir jafnverðmæt störf karla og kvenna yrði nú fullgilt fyrir Íslands hönd, — þá álitu kvenréttindakonur, að hæstv. félmrh. hefði nú einnig gert þær ráðstafanir, sem ríkisstj. voru faldar með þáttill. sjálfstæðismannanna frá 1954, og skil-yrði samþykktarinnar væru nú þegar fyrir hendi á Íslandi. En þegar í ljós kom, að hann hafði í sinni ráðherratið og sem forseti Alþýðusambands Íslands ekki aðhafzt neitt því máli til framdráttar, en lagði þessa þáttill. fram engu að síður, þá þótti okkur sjálfstæðismönnum ástæða til, að fram kæmi till., sem gæti orðið til þess að yta undir framkvæmd málsins. Og ég held, að það sé ekki hætt við öðru en að þeir, sem eru raunverulega efnislega fylgjandi þessu máli, ljái þessari brtt. fylgi sitt.

Eggert Þorsteinsson: Herra forseti. Það hefur af frsm. n. verið gerð allýtarleg grein fyrir þeim höfuðsjónarmiðum, sem fram hafa komið í sambandi við það mál, sem hér er til umræðu, jafnlaunasamþykktina, og virðist mér nú þrátt fyrir ummæli síðasta ræðumanns hér, hv. 8. þm. Reykv., að nokkurs mismunar gæti í skoðunum hv. sjálfstæðismanna, og ég vænti þess þó, að hv. 8. þm. Reykv. muni reynast hafa þar meiri hluta flokksins að baki um skjóta framkvæmd þessarar tillögu, í stað þess álits, sem hv. 2. þm. Reykv. flutti hér áðan um, að hann aðhylltist helzt þá skoðun, að fresta bæri afgreiðslu málsins, vegna þess að það væri til athugunar hjá samnorrænni nefnd, eins og hann minntist á.

Ég skal ekki hrekja frekar en framsögu- maður gerði þau rök, sem Vinnuveitendasambandið hefur lagt fram í sinni umsögn um málið. Þess gerist ekki þörf. En hitt má öllum vera ljóst eftir lestur þessa bréfs, að þar

er ekki frekar en í þeim ræðum, sem fluttar hafa verið um þetta mál til þessa, á nokkurn hátt hrakið það höfuðatriði, hvort Alþingi Íslendinga vilji samþykkja það, að konur fái sömu laun og karlar fyrir jafnverðmæta vinnu, enda vart finnanleg rök gegn því. Ég undirstrika aðeins það, sem framsögumaður sagði í sinni ræðu hér áðan, að ég vænti þess, að Alþingi Íslendinga láti það ekki verða sér fjötur um fót, þó að aðrar þjóðir hafi ekki þegar samþykkt tillögu í þessa átt. Það ætti að vera sómi Alþingis að riða hér á vaðið, þó að aðrar Norðurlandþjóðir hafi ekki enn þá séð sér fært að verða við þessari samþykkt eða framkvæma hana hjá sér að svo komnu máli.

Ég undirstrika að nýju þá ósk mína, að hv. 8. þm. Reykv. hafi meiri hluta Sjálfstæðisflokksins að baki sér, svo að meiri hlutinn megri verða sem allra glæsilegastur með tillögunni.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Ég get nú ekki annað en látið í ljós nokkra undrun yfir því, að þegar þessi margumtalaða afmælisgjöf hæstv. félmrh. er hér til lokaafgreiðslu í þinginu, þá skuli hann ekki sjást hér. Hvaða ástæða er til þess, veit ég ekki, en það hlýtur að vekja nokkra athygli, því að vel gat verið, að það risu í sambandi við þetta mál einhverjar fyrirspurnir, sem æskilegt væri að hann væri viðbúinn að svara. (Gripið fram í.) Það hefur nú stundum komið fyrir, að það hefur verið frestað endanlegri afgreiðslu máls, ef þannig hefur staðið á, af því að mér skilst, að þetta sé ekki lokafundur þingsins, ef að líkum lætur, eftir því sem málum miðar hér áfram. En hvað sem því líður, þá hefur það auðvitað engin afgerandi áhrif á niðurstöður manna í málinu.

Ástæðan til þess, að ég stóð hér upp, er fyrst og fremst sú að taka undir orð hv. 8. þm. Reykv. um það, að vegna þess mikla áhuga, sem komið hefur í ljós hjá hv. allsherjarnefndarmönnum, sem hér hafa talað um framgang launajafnréttisins, þá vekur það út af fyrir sig einnig nokkra athygli, að þeir skuli ekki mæla beinlínis með samþykkt þeirrar viðbótarlín, sem hv. 8. þm. Reykv. hér flutti um, að það yrðu sem skjótast gerðar ráðstafanir til þess, að þessi samþykkt geti orðið annað en pappírsgagn. Við fyrri hluta umr. um þetta mál lýsti ég þeirri skoðun minni hér og vitnaði þar til þeirra umræðna, sem fram fóru hér í Alþingi, þegar till. okkar sjö sjálfstæðismanna um ráðstafanir til þess að fullgilda þessa samþykkt var hér til meðferðar 1954, að þá var sérstaklega vakin athygli á því og það markaði vilja meiri hluta Alþingis í þessu máli, að það væri ekki talið fært að leggja til að fullgilda þessa samþykkt, nema fyrir fram væri búið að gera ráðstafanir, sem nauðsynlegar væru til þess, að hún yrði ekki aðeins pappírsgagn, og hv. þm. þótti þá, að það væri naumast viðeigandi að gerast aðili að alþjóðlegum samþykktum eins og þessari nema geta þá útfært hana í veruleika.

Nú skal ég út af fyrir sig ekkert hafa á móti því, eins og við höfum hér tekið fram fleiri, að þessi samþykkt verði nú fullgilt, enda

þótt engar sérstakar ráðstafanir hafi verið gerðar til þess, að hún yrði að veruleika í þeim atriðum, þar sem enn skortir á um það efni. En það er vægast sagt mjög undarleg afstaða, ef jafnhliða því að samþykkja yfirlýsinguna á svo ekki að samþykkja þá viðbótarlín, sem hér hefur verið lögð fram um það, að þessi yfirlýsing verði sem skjótast gerð að veruleika.

Þetta fæ ég ekki skilið, með allri virðingu fyrir þeim ágætu hv. þm., sem hér hafa talað fyrir munn þeirra, sem að nál. allshn. standa.

Varðandi svo hitt atriði málsins, sem hefur verið notað hér af hv. frsm. sérstaklega til þess að undirbyggja hér allmikla ræðu til svars andmælum Vinnuveitendasambands Íslands gegn þessu máli, þar sem er mjög látið í það skína, að afstaða þess sýni illan hug til málsins, þá get ég ekki séð, að umsögn þess um málið beinlínis bendi í þá átt. Þar er bent á ákveðnar staðreyndir, sem má vissulega færa rök fyrir, þó að það sé svo aftur önnur saga, hvort menn vilja telja þau rök fullgild til að fallast á þá afstöðu að fresta málinu. Ég fyrir mitt leyti tel, að það sé ástæðulaust að samþykkja ekki þessa till., enda hefur Alþingi áður lýst yfir vilja sínum um það atriði, þannig að till. sjálf, eins og hún liggur hér fyrir, er raunverulega ekki annað en ítrekun á þeim vilja, sem áður hefur verið lýst af meginhluta Alþingis. En ég tel það hins vegar ekki sanngjarnt að vera með árásir á hendur Vinnuveitendasambandinu, þó að það hér í mjög hógværu og rökstuddu álitu bendi á viss atriði, sem það telji að séu þess eðlis, að það sé ekki ástæða til að staðfesta ályktunina strax. Það var af hv. frsm. n. vikið að því, að ef Vinnuveitendasambandið hefði viljað sýna góðan hug í þessu máli, þá hefði það átt að bjóðast þegar til að gera heildarsamninga, án þess að til nokkurra átaka þyrfti að koma um að koma á þessu fullkomna launajafnrétti.

Ég veit nú sannast sagt ekki, hvort það er svo glæsilegt fyrir vinnuveitendur að gera slíka samninga. Þegar maður les það nú í blöðum að undanförmu, að það er haft til sérstakrar árássar á hendur þeim, að þeir skuli hafa leyst hér kjaradeilu á þann hátt, að það þyrfti ekki að koma til verkfalls og vinnustöðvunar, þá er það ekki sérstaklega fýsilegt fyrir þá, ef þeir eiga von á svipuðum kveðjum og þeir fengu hjá stjórnarliðinu í sambandi við það mál, að fara sérstaklega að bjóðast til að fyrri bragði að laga þetta launamisrétti, sem kann að eiga sér hér stað og á sér stað á vissum sviðum.

Viðhorf okkar sjálfstæðismanna hefur verið það, að við höfum talið eðlilegt, að það yrði leitast við að gera nauðsynlegar ráðstafanir til þess að fullgilda þessa samþykkt, áður en hún væri staðfest, eins og kom fram í ályktun Alþingis frá 1954 og þá var hér viðhorf mikils meiri hluta þings. Sé það hins vegar svo, að hæstv. félmrh. telji sér það einhvern stuðning í þessu máli að fá fyrst heimild til staðfestingarinnar og gera svo ráðstafanirnar á eftir, til þess að framkvæmd málsins verði að veruleika, þá er ekkert við því að segja.

En það hlýtur að minni hyggu ótvírætt að benda til þess, að það sé ekki ýkja mikill áhugi á, að málið verði að raunveruleika, ef þeir ágætu þingmenn, sem standa að nál., sjá sér ekki fært að mæla beinlínis með því, að þessi viðbótartill. hv. 8. þm. Reykv. við þáttill. verði samþykkt.

Ég vil leyfa mér að vekja athygli á því, að Kvenréttindafélag Íslands hefur nýlega samþykkt áskorun um það til Alþingis að samþykkja umrædda þáttill. ríkisstj. um fullgildingu alþjóðasamþykktarinnar um jöfn laun karla og kvenna, og jafnframt skorar Kvenréttindafélagið á Alþingi að samþykkja brtt. Ragnhildar Helgadóttur, hv. 8. þm. Reykv., sem flutt var við umr. málsins á Alþingi.

Frsn. (Björn Jónsson): Herra forseti. Það voru aðeins örfá orð út af till. hv. 8. þm. Reykv. Ég tel rétt, að það komi fram vegna þeirra ummæla, sem hafa verið höfð í sambandi við þá till., að nefndin tók enga afstöðu til hennar. Ég fyrir mitt leyti sé ekki neina ástæðu til þess að mæla gegn henni og mun greiða henni atkvæði. En hvort sem það hefur verið af gleymsku — sennilega hefur það verið — eða öðru, þá ræddi n. ekki till. og hefur þess vegna sem heild ekki tekið neina afstöðu til hennar. Að öðru leyti sé ég ekki ástæðu til að orðlengja um málið.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Ég vil aðeins út af því, sem sagt hefur verið í sambandi við tillöguna á þskj. 243, taka fram, að mér þykir gott að heyra það, að framsögumaður meiri hl. hefur lýst því, að hann muni fylgja þeirri till., og finnst mér, að af því megi ætla, að svipuð verði afstaða annarra nefndarmanna og þá einnig annarra þingmanna úr stjórnarliðinu. Og sannast að segja finnst mér einnig, að það mundi verða mjög vafasamur vinn-ingur að því að samþykkja þetta mál á þann hátt að fella till. um að fela ríkisstj. að gera ráðstafanir til þess, að jafnlaunasamþykktin komist í framkvæmd hér á landi, því að í slíku skilst mér að felist ábending frá Alþingi til ríkisstj. um að sjá ekki um, að hún komist í framkvæmd fyrst um sinn, þessi jafnlaunasamþykkt, ef slík tillaga væri felld. Mér sýnist þess vegna, að það sé ekki mikil hætta á því eftir það, sem nú hefur fram komið, og fagna því, enda er það í samræmi, eins og kom fram hjá hv. 2. þm. Eyf., við fyrri afstöðu okkar sjálfstæðismanna í þessu máli.

Það er svo aðeins, eins og fram hefur komið, tvennt, sem er að harma í málinu að lokum, þegar það hlýtur sína endanlegu samþykkt, að hæstv. félmrh. skuli ekki vera viðstaddur þessa hátiðlegu athöfn, og eins hitt, að mér sýnist ekki hafa verið valinn neinn sérstakur hátiðisdagur til afgreiðslu samþykktarinnar, eins og kom til umtals hér í umr. seinast. Þá var bent á sprengidaginn. Hann hefur ekki verið notaður. Síðan hafa verið ýmsir hátiðisdagar, t. d. 1. maí, og þá féllu því miður niður þingfundir. Þetta verður að hafa, og þetta er líklega það tvennt, sem heldur verður til

leiðinda í sambandi við afgreiðslu málsins: fjarvera félmrh. og svo það, að við skulum bara á venjulegum, óbreyttum degi vera að afgreiða þetta mikla mál.

ATKVGR.

Brtt. 243 samþ. með 27 shlj. atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 31 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 499).

15. Nauðungarvinna.

Á deildafundum 23. jan. var úthýtt frá Sp.:

Till. til þál. um fullgildingu á alþjóðasamþykkt um nauðungarvinnu eða skylduvinnu [101. mál] (A. 197).

Á 22. fundi í Sp., 30. jan., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 25. fundi í Sp., 6. febr., var till. tekin til einnar umr.

Félmrh. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Í þessari till. er lagt til, að ríkisstj. fái heimild til þess f. h. Íslands að fullgilda samþykkt nr. 29 um nauðungarvinnu eða skylduvinnu. Þessi samþykkt var gerð á 14. þingi Alþjóðavinnuálastofnunarinnar í Genf þann 28. júní 1930, en Ísland er aðili að Alþjóðavinnuálastofnuninni.

Nálega allt efni þessarar alþjóðasamþykktar er á þann veg, að það snertir að litlu eða engu leyti Ísland, og svo mikið er víst, að það fer á engan veg í bága við íslensk lög, að Ísland gerist aðili að henni. Efni hennar er hins vegar að ýmsu leyti svo framandi okkur og okkar þjóðfélagsháttum, að sums staðar er erfitt að orða þýðingu textans svo, að við hnjótum ekki um það sem fjarstæðu. Í tilefni af þessu m. a. vil ég geta þess, að þýðing 7. gr., eins og hún er hér í hinum prentaða ísl. texta, hefur valdið því, að menn hafa hnotið um þá þýðingu, og hefur það gefið tilefni til þess, að ísl. þýðingin hefur verið borin saman við norska og sænska þýðingu af þessari sömu alþjóðasamþykkt og eftir nána yfirvegun og samráð skjalaþýðenda gerð smábreyting á þýðingunni. Hefur sú breyting á þýðingunni verið send skrifstofustjóra Alþingis með tilmælum um það, að sú breyting verði gerð á skjalapartinum, þegar samþykktin verður birt þar. Það þótti ástæðulaust vegna þessarar einu breytingar að fara að láta prenta allt fskj. upp aftur. Þetta er um það, að í staðinn fyrir orðin „ekki hafa aðgang að“ í 7. gr. skuli koma: skal ekki heimilt að færa sér í nyt — og síðar í sömu grein einnig sömu orð enska textans og í þessum fyrsta lið. Í öðrum lið er einnig í þessari breyt-

ingu orðatiltekið „að færa sér í nyt“ í ísl. þýðingunni.

Ég skal geta þess, að þessi alþjóðasamþykkt hefur nú verið fullgilt af 31 þjóð, og meðal þeirra þjóða, sem hafa nú þegar fullgilt hana, eru allar Norðurlandþjóðirnar, en upphaflega gekk hún í gildi á alþjóðavettvangi 1932, eða fyrir á milli 20 og 30 árum.

Þau ríki, sem fullgilda þessa alþjóðasamþykkt, skuldbinda sig í fáum orðum sagt til þess að útrýma nauðungarvinnu, en með því er átt við vinnu eða þjónustu, sem látin sé í té vegna hótana um refsingu og einstaklingurinn virtur ekki af fúsam vilja. Um slíka nauðungarvinnu er ekki að ræða í íslenskum þjóðfélagi, en ýmsar þær þjóðir, sem eru aðilar að Alþjóðavinnuárástofnunarinni, hafa því miður ekki þá sögu að segja að hafa útrýmt því ástandi, hafa nauðungarvinnu í allstórum stíl margar hverjar. Mikið af orðalagi þessarar samþykktar miðast við þær þjóðir, sem horfast nú í augu við það viðfangsefni að útrýma slíkri vinnu hjá sér. Þar af leiðir, að í samþykktinni eru einnig ákvæði um það, með hvaða aðferðum skuli útrýmt nauðungarvinnu.

Það, sem einna helst nálgast það í íslenskum lögum að geta komið í snertingu við þessa samþykkt, er vinna, sem fóngum er gert að skyldu að inna af hendi. Þá má geta þess, að það er heimild í framfærslulögunum frá 1947 fyrir sveitarstjórnir hér á landi til að afla sér úrskurðar valdsmanns um, að styrkþega, sem er vinnufær og ekki aflar sér sjálfur atvinnu, sé skylt að gegna þeirri vinnu, sem sveitarstjórn vísar honum á, að því tilskildu, að vinnan sé honum tilhlýðileg og honum sjálfum ekki um megn. Slíkri ákvörðun valdsmanns má skjóta til ráðherra. Þá er og í framfærslulögunum heimild til handa sveitarstjórn til þess að fá úrskurð valdsmanns um, að styrkþega, sem hefur ekki fyrir heimili að sjá, skuli vera skylt að vinna af sér á vinnuhæli meðlag eða barnalífeyri, sem sveitarstjórn hefur orðið að greiða með barni hans, enda þótt hann hafi verið fær til þess að inna slíka greiðslu af hendi. Hlutaðeigandi valdsmaður á að ákveða, hve lengi slík vinna skuli standa. Vinnutíminn á að vera miðaður við það, að styrkþeginn hafi kaup, sem ekki sé lægra en greitt er fyrir almenna verkamannavinnu í landinu í heimilis-sveit hans.

Það virðist vera auðsætt, að þessi þvingun, sem hér er heimiluð í íslenskum lögum, er fyllilega innan allra þeirra ákvæða, sem eru fram tekin í alþjóðasamþykktinni sem undantekningarákvæði.

Það virðist því ekki vera neitt því til fyrirstöðu, að Ísland geti fullgilt þessa samþykkt og skuldbundið sig þar með til þess að sjá um, að nauðungarvinna eða skylduvinna, sem samþykktin leggur bann við, verði ekki framkvæmd hér á landi og ekki komið á hér á landi.

Ég legg því til, að þessi alþjóðasamþykkt Alþjóðavinnuárástofnunarinnar hljóti fullgildingu íslenskra ríkisins. Það er kannske rétt, að hún fari til nefndar, og legg ég þá til, að hún fari til hv. allshn.

Alþt. 1956. D. (76. löggjafarþing).

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 26 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 55. fundi í Sp., 8. maí, var fram haldið einni umr. um till. (A. 197, n. 455).

Frsm. (Björn Jónsson): Till. sú til þál. um fullgildingu á alþjóðasamþykkt um nauðungarvinnu eða skylduvinnu, sem hér liggur fyrir til siðari hluta umr., hefur verið til athugunar hjá allshn., og mælir n. eindregið með því, að till. verði samþykkt.

Nauðungar- eða skylduvinna, eins og hún er skilgreind í þessari samþykkt, er með öllu óþekkt hér á landi og óheimil að íslenskum lögum. Efni þessarar samþykktar fjallar fyrst og fremst um það, hversu nauðungarvinnu skuli útrýmt og eftir hvaða reglum hún skuli fara fram, þar sem henni hefur ekki verið að fullu útrýmt áður. Efni hennar snertir okkur því harla lítið og leggur engar nýjar skyldur á herðar Íslendinga. Fullgilding samþykktarinnar af okkar hálfu er því í raun réttir ekki annað en formsatriði, sem staðfestir það, að Ísland hafi hreinan skjöld hvað vernd þessara mannréttinda, sem hér ræðir um, við kemur. Það er okkur Íslendingum því útlátalaust og að sjálfsögðu ljúf skylda að verða við óskum Alþjóðavinnuárástofnunarinnar, sem hún hefur beint til aðildarríkja sinna, að fullgilda þessa samþykkt, eins og þáttill. gerir ráð fyrir, og skuldbinda sig því með því til að sjá um, að skylduvinnu eða nauðungarvinnu verði ekki komið á í landinu.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 500).

16. Jarðgöng og yfirbygging fjallvega.

Á 8. fundi í Nd., 30. okt., og 4. fundi í Sp., 31. okt., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um rannsókn á möguleikum jarðgangagerðar og yfirbyggingar á fjallvegum [25. mál] (A. 25).

Á 4. og 6. fundi í Sp., 31. okt. og 7. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 9. fundi í Sp., 14. nóv., var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Það er alkunna, að mjög er erfitt að leggja vegi, svo að öruggt sé, um háfjöll, heiðar og sæbrattar fjallshlíðar á landi hér. Af því sprettur, að mörg byggðarlög verða að búa við það, að vegir þeirra eru lokaðir mikinn hluta árs, lokast jafnvel, er fyrstu snjóar falla. Vegirnir leggja svo hátt, að á þá fellur það

mikill snjór eða það stöðugar skriður í fjallshlíðum, að ekki þykir svara kostnaði að halda þeim opnum, jafnvel eftir að kostur er á þeim stórvirku tækjum, sem vegagerð ríkisins og einstök byggðarlög eiga nú til vegagerðar og vegaviðhalds.

Aðrar þjóðir, sem búa í fjöllóttum og hálandum löndum, hafa margar leyst þau vandamál, sem spretta af legu vega um háfjöll og sæbrattar hlíðar, með því að gera jarðgöng í gegnum fjallshryggi og fjallseggjar og yfirbyggja vegi, bæði á heiðum uppi og um bratt landslag. Þessu hefur sérstaklega verið gert mikið að í Noregi, þar sem gerð hafa verið hundruð kílómetra löng jarðgöng og fjöldi fjallvega yfirbyggður. Í Sviss hefur sömu úrræða verið freistað, til þess að gera vegina færa og örugga meginhluta árs eða allt árið. Og segja má, að í flestum hálandum löndum hafi verið farið inn á þessa leið að gera jarðgöng og yfirbyggja vegi. Hér á Íslandi hefur hins vegar naumast verið á þessu byrjað enn þá. Sprettur það auðvitað fyrst og fremst af því, að þjóðin hefur ekki haft fjárhagslegt bolmagn til þess enn sem komið er að ráðast í slíka mannvirkjagerð. Þess vegna verður, eins og ég sagði í upphafi máls míns, fjöldi byggðarlaga að búa við þau óþægindi, að samgöngur á landi til þeirra lokast jafnvel í fyrstu snjóum. Það fer að sjálfsgöngu mjög mikið eftir því, hvernig veðurfari er háttað hverju sinni, hversu lengi vegirnir eru opnir. Eg hygg, að menn geti almennt verið sammála um það, að nauðsynlegt sé að bæta úr þessu, og að við Íslendingar þurfum að freista þess að fara svipaðar leiðir og aðrar þjóðir hafa farið.

Hér á landi hefur verið gerð ein tilraun með byggingu jarðganga á þjóðvegi, þ. e. á Súðavíkurvegi í gegnum svo kallaðan Arnarneshamar við Ísafjarðardjúp. Þar voru árið 1947 byggð 34 m löng jarðgöng. Þessi jarðgöng, sem voru í gegnum óvenjulega hart berglag, kostuðu á sínum tíma 80 þús. kr., þ. e. a. s. lengdar-metrinn í þessum göngum hefur kostað milli tvö og þrjú þús. krónur.

Eg vil aðeins upplýsa það hér, að þrátt fyrir algert reynsluleysi við slíka mannvirkjagerð tókst Íslenskum vegagerðarmönnum mjög vel að ljúka þessu verki undir yfirstjórn Íslenskra verkfræðinga, sem þó höfðu leitað sér upplýsinga um það, hvernig unnið væri að slíkri mannvirkjagerð erlendis. Enn fremur hafa Íslenskir verkfræðingar öðlazzt dýrmæta reynslu við sprengingar hinna miklu jarðganga, sem gerð voru, þegar síðasta virkjun Sogsins var framkvæmd. Þar voru, samkv. upplýsingum Steingríms Jónssonar rafmagnsstjóra, sprengd 650 metra löng jarðgöng. Þessi göng voru 64 fermetra víð, þ. e. a. s. 3 sinnum 8 metrar. Eftir að þau höfðu verið fódruð innan með steinsteypu, eru þau um 50 m víð. Þessi framkvæmd mun hafa kostað um 15 millj. kr. Þar af mun sjálf sprengingin á 41500 rúmmetrum af grjóti hafa kostað um 5 millj. kr. Samkvæmt upplýsingum rafmagnsstjóra mun kostnaður við sprenginguna sjálfa í jarðgöngum vera um 1/3 af heildarkostnaði við jarðgangagerðina.

Þegar búið er að sprengja göngin, grafa út grjót, er eftir að fódra göngin að innan og ganga frá þeim að öðru leyti, þannig að öruggt þyki fyrir umferð og aðra notkun.

Af þessari reynslu, sem fengin er við Sog og hinum miklu sprengingum þar, hlýtur að mega hafa allmikið gagn, þegar hafinn er undirbúningur á gerð jarðganga í þágu samgangna í stærri stíl en áður hefur tíðkast hér á landi.

Steingrímur rafmagnsstjóri Jónsson hefur tjáð mér, að miðað við það, sem jarðgöngin við Sog kostuðu, muni 36 teningsmetra göng fyrir veg kosta um 2000 kr. á lengdarmetra, en það er, eins og ég sagði, miðað við kostnaðinn við sprengingarnar og jarðgangagerðina við Sog. Síðan hefur verðlag og kaupgjald hækkað geysimikið í landinu, og má því gera ráð fyrir, að slík mannvirkjagerð mundi kosta mjög miklu meira nú. En miðað við þetta, sem kostnaðurinn var við Sog, ættu eins km jarðgöng að kosta um 2 millj. kr.

Mér er kunnugt um það, að vegamálastjórnin, sem nú er að undirbúa vegagerð fyrir „Stráka“ til Siglufjarðar, gerir ráð fyrir, að þar þurfi að sprengja um 900 m löng jarðgöng. Það mun ekki vera endanlega ákveðið, að að því ráði verði horfið, en það eru allmiklar líkur taldar vera til þess, að það sé heppilegasta og skynsamlegasta leiðin. Í þessum jarðgöngum mun vegamálastjórnin gera ráð fyrir, að lengdar-metrinn kosti um 6000 kr. Af því sést, hversu gífurleg hækkun hefur orðið á tilkostnaði við slíka mannvirkjagerð, bæði síðan gerð voru fyrstu jarðgöng hér á landi í gegnum Arnarneshamar við Ísafjarðardjúp og síðan unnið var að jarðgöngunum við virkjun Sogsins. Þessi göng, sem gert er ráð fyrir að grafin verði í gegnum „Stráka“, er gert ráð fyrir að verði 6 m breið og 5–6 m á hæð.

Eg hef talið rétt, þegar ég mæli fyrir þessari till., sem ég flyt hér ásamt hv. þm. Ísaf. (KJJ), að gefa þessar upplýsingar um þær framkvæmdir, sem þegar hafa verið unnar á þessu sviði hér á landi. Till. okkar hv. þm. Ísaf. gengur út á það, að Alp. skori á ríkisstj. að láta fram fara, í samráði við vegamálastjóra, rannsókn á möguleikum jarðgangagerðar og yfirbyggingar á fjallvegum, sem liggja svo hátt eða eru svo ótryggir, að þeir eru aðeins opnir til umferðar nokkurn hluta árs. Skal jafnframt leitað álits erlendra sérfræðinga á sviði vegagerðar, ef þess gerist þörf.

Það er tekið fram í grg. þessarar till., að við flm. höfum í huga tvo vegi á Vestfjörðum, sem skynsamlegt væri að freista slíkrar mannvirkjagerðar á, þ. e. a. s. veginn yfir Breiðadalsheiði til Öndarfjarðar og vestur í Vestur-Ísafjarðarsýslu og veginn frá Ísafirði til Bolungavíkur. Sá vegur liggur nú um sæbratta hlíð, Óshlíð, og lokast, eins og Breiðadalsheiðarvegurinn, töluverðan hluta árs, þó að Breiðadalsheiðarvegurinn sé miklu lengur lokaður yfirleitt, því að yfirleitt má segja, að hann lokist í fyrstu snjóum.

Okkur finnst það mjög athugunarvert og styðj-umst þar við álit margra manna, sem vel þekkja

til vegagerðar vestur þar, að reynt sé að gera þessa vegi öruggari og betur fallna til þess að þjóna hagsmunum fólksins á þessum slóðum, með því að gera þarna jarðgöng í gegnum fjallseggar milli annars vegar Skutulsfjarðar og Öfundarfjarðar og hins vegar milli Hnífisdals og Syðri-Dals í Bolungavík. Á báðum þessum stöðum er talið, að ekki mundi þurfa mjög löng jarðgöng til þess að hægt væri að gera vegina milli þessara byggðarlaga örugga umferðarvegi meginhluta ársins eða jafnvel allt árið um kring.

Enn fremur teljum við flm. mjög æskilegt, að reynt verði að fá upplýsingar um það, hvað kosta muni að yfirbyggja vegi. Á fjölmörgum stöðum á landi hér liggja vegir um sæbrattar hliðar, sem liggja undir skriðuföllum, ekki einungis á vetrum, heldur og í rigningum á sumrum. Það væri ákaflega mikils virði, ef hægt væri að yfirbyggja einstaka vegarkafla, þar sem skriðuföll eru mest, og skapa þar meira öryggi en er þar nú, meðan vegirnir liggja opnir og óvarðir utan í snarbröttum hliðunum.

Það er skoðun okkar flm., að hér sé um merkilegt mál að ræða, merkilega nýjung, sem við Íslendingar höfum ekki til lengdar efni á að vanrækja að framkvæma í okkar landi. Við höfum séð það, að með því að taka tæknina í okkar þjónustu, tækni, sem aðrar þjóðir hafa notið miklu lengur en við í vegagerðum, hefur vegagerðum fleygt fram í okkar landi. Hvers vegna skyldum við þá ekki geta skapað aukið öryggi á vegum okkar með þeim aðferðum, sem hér um ræðir, gerð jarðganga og yfirbyggingu vega, eins og aðrar þjóðir hafa fyrir löngu hafizt handa um? Það er að visu dýr og mikill stofnkostnaður slíkra framkvæmda, en hvað kostar ekki líka viðhaldið á þessum vegum, sem þannig liggja, að þeir eru undir stöðugum skriðuföllum? Og hvað kostar það ekki líka, að fólkið getur ekki haft gagn af þessum dýru vegum, nema kannske örlítinn hluta árs í heilum landsfjórðungum? Allt þetta verður að taka með í reikninginn, þegar hafizt er handa um rannsókn í þessum efnum.

Ég ber fyllsta traust til vegamálastjóra um það, að hann muni láta hv. Alþ. og þeirri hv. þn., sem um þetta mál fjallar, í té greinagóðar og glóggar upplýsingar, og ég dreg ekki í efa, að hv. Alþ. muni vilja hafa eyrun opin fyrir jafnmiklu nauðsynjamáli, jafnmerkri nýjung til umbóta í þýðingarmiklum málum og hér er á ferðinni.

Ég vil svo leyfa mér að vænta þess, að till. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 31 shlj. atkv. og til fjvn. með 33 shlj. atkv.

Á 57. fundi í Sp., 15. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 25, n. 506).

Frsm. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Í till. þeirri, sem hér liggur fyrir, er gert ráð fyrir

því, að ríkisstj. verði falið að láta framkvæma rannsókn á möguleikum þess að gera fjallgöng eða byggja yfir þjóðvegi, sem liggja það hátt og eru það ótryggir til vetrarferða, að þeir eru aðeins færir stuttan tíma ársins. Það er auðvitað mikilvægt atriði að reyna svo sem kostur er að ganga þannig frá vegum, að þeir séu færir sem mestan hluta ársins, og það eru ýmsir vegir hér á Íslandi milli byggðarlaga, sem þannig er ástatt með, að þeir eru ekki akfærir nema tiltölulega mjög skamman tíma. Fjvn. gerði sér alveg ljósa grein fyrir nauðsyn þess, að auðið yrði að ganga sem tryggilegast frá þessum vegamálum, og hefur haft samráð við vegamálastjóra um möguleika á þeim framkvæmdum, sem hér er gert ráð fyrir í þessari till.

Í grg. till. er bent á nokkra vegi sérstaklega, sem ekki mun nú tæmandi upptalning, heldur aðeins tekið sem dæmi, og hefur vegamálastjóri gert um það sínar aths., sem prentaðar eru með nál. sem fskj., og hirði ég ekki að fara út í þau atriði, en það kemur þó í ljós, að a. m. k. einn þeirra vega, sem sérstaklega er vikið að í grg., hefur enn ekki verið athugaður í þessu sambandi, og jafnframt eru auðvitað margir aðrir vegir, sem svipað er ástatt með og þá fjallvegi á Vesturlandi, sem vikið er að í grg. till. á þskj. 25.

Vegamálastjóri kemst hins vegar að þeirri niðurstöðu eftir þá athugun, sem hann hefur framkvæmt á þessu máli, að ef eigi að framkvæma á þessu ýtarlegar rannsóknir almennt, muni það hafa í för með sér mjög mikinn kostnað, þær athuganir sé ekki hægt að gera nema með því að leggja í mjög kostnaðarsamar framkvæmdir í því sambandi og rannsóknir. N. hefur því ekki talið gerlegt að leggja til, að almennt athugun yrði gerð í þessu sambandi á fjallvegum yfirleitt, en þar sem henni er ljós sú mikla nauðsyn þess að reyna að koma hér á einhverjum umbótum í sambandi við þessa vegi, sem sérstaklega er um rætt í till., er gætu orðið til þess, að þeir gætu orðið betri og traustari samgönguleiðir en nú er, vill n. leggja til við hið háa Alþ., að till. verði engu að síður samþ. eins og hún liggur hér fyrir á þskj. 25, en með það í huga, að framkvæmd málsins verði við það miðuð, að ekki verði framkvæmd almennt athugun varðandi alla fjallvegi, heldur verði fyrst reynt að gera sér grein fyrir því af vegamálastjórninni eða ríkisstj. í samráði við hana, að hvaða leiðum væri líklegast að mundi vera gerlegt annaðhvort að gera fjallgöng eða yfirbyggingu, og athugunin yrði bundin við slíka vegi. Nokkurn veginn er ljóst, að þannig er ástatt með suma þá fjallvegi, er hér um ræðir, að það yrði svo geysilega kostnaðarsamt að gera þessar framkvæmdir, að það væri af þeim sökum ekki tiltækilegt, og telur n. ekki rétt að vera að eyða fé til rannsókna á þeim, heldur að athuga það þar, sem fyrir fram sýndust einhverjar líkur fyrir, að framkvæmdir yrðu viðráðanlegar kostnaðar vegna, — að þá yrði þessi athugun látin fram fara í sambandi við þá vegi eða vegarstæði.

Kjartan J. Jóhannsson: Herra forseti. Ég vil taka það fram fyrir mína hönd og aðalfilm. till., að við getum fallist á það, sem hv. n. leggur til, að rannsóknin verði framkvæmd með það í huga, að hún verði takmörkuð við þá vegi eða vegarstæði, þar sem telja má líklegt, að jarðgangagerð eða yfirbygging sé viðráðanleg af fjárhagsástandi.

Ég vil svo leyfa mér að fara örfáum orðum um allt vegamálastjóra, þar segir svo, með leyfi hæstv. forseta: „Einu jarðgöngin, sem byggð hafa verið á vegi hér á landi, eru 34 metra löng göng, sem gerð voru á Súðavíkurvegi 1949.“ Í sambandi við það vil ég taka það fram, að þar hagar svo til, að blágrýtisgangur gengur þvert yfir veginn, en jarðgöngin eru gerð í gegnum hann. All löng jarðgöng hafa verið gerð á Vestfjörðum vegna brúnkola-vinnslu og fékkst þar mjög mikilvæg reynsla. M. a. kom þar í ljós, að það kostar a. m. k. helmingi meira að sprengja göng gegnum blágrýtisganga en önnur jarðlög á því svæði. Með það í huga mætti ætla, að ef látið væri nægja að hafa jarðgöngin, sem talað er um hér seinna í dæminu, sem tekið er, með 25 metra þversniði eins og á Súðavíkurvegi með einhverjum útskotum, þar sem nauðsynlegt væri, eins og nú eru á veginum, sem liggur vestur yfir Breiðadalshéið, mætti ætla, að jarðgöng þessi kostuðu í kringum 3 millj. kr., eða eins og væn brú, og verð ég að segja, að það eru góðar fréttir og gefa von um, að bráðlega verði unnt að hefja framkvæmd á þessari mjög mikilsverðu samgöngubót milli Ísafjarðar og Öfundarfjarðar. Þetta er mjög mikilsverð flutningaleið, um hana fara fram mjólkurflutningar til Ísafjarðar frá öðru aðalmjólkurframleiðslusvæði Ísafirðinga þann tíma ársins, sem hún er fær.

Ég vil þakka fjvn. fyrir afgreiðslu málsins og vona, að hv. Alþingi samþykki till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 542).

17. Aðstoð vegna fjárskipta í Dala- og Strandasýslum.

Á deildafundum 2. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um aðstoð til bænda vegna fjárskipta í Dala- og Strandasýslum [33. mál] (A. 33).

Á 6. fundi í Sp., 7. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 9. fundi í Sp., 14. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Ásgeir Bjarnason): Herra forseti. Það hefur mjög færzt í vöxt á undanförunum árum, að ríkissjóður hefur verið látinn léttu byrðarnar, þar sem þær hafa þótt falla nokkuð þungt á þegna þjóðfélagsins. Það er einnig vitað mál, að togarar njóta styrks til að veiða og það er varið uppbótum vegna síldveiða, bæði vegna bræðslu og sóltunar, og sjúkdómar og tíðarfar hafa valdið því, að fækka hefur orðið búfé. Á öllum þessum sviðum má segja að ríkissjóður hafi verið látinn hlaupa undir bagga að einu eða öðru leyti. Það hefur verið upplýst á þessu þingi, að núv. ríkisstj. hafi í athugun ýmsar skuldafarir, sem hafa myndast vegna þess ástands, sem ríkt hefur í þessum eignum á undanförunum árum, og m. a. vegna þess hef ég borið fram þessa till., sem hér liggur fyrir, því að þeir bændur, sem þarna eiga hlut að máli, búa við nokkuð sérstæðar aðstæður.

Að visu má segja, að þessi till. nái ekki nema til örfárra bænda í þessu landi, en þó það margra bænda, að það mundi þykja skarð fyrir skildi, ef þeir hyrfu frá því að stunda landbúnað og yfir til einhverra annarra atvinnuvega og þarna myndaðist auðn og tóm, sem áður hefur verið blómlegt atvinnulíf. En þessir menn hafa með þrautseigju og dugnaði stundað búskap á undanförunum árum við mjög erfið skilyrði, og þeir trúa því og treysta, að ríkisvaldið rétti þeim hjálparhönd nú til þess að geta áfram stundað sína atvinnugrein.

Fyrir nokkru var útbýtt hér á hv. Alþingi grg. frá hinni svokölluðu jafnvægisnefnd, eða þeirri n., sem átti að semja frv. að lögum um jafnvægi í byggð landsins. Þar kemur í ljós, að meðalnettótekjur á íbúa í hinum einstöku sýslum og bæjum landsins eru mjög ólíkar, og vil ég nefna nokkrar tölur. Þær eru frá árinu 1953, og í Dalasýslu eru meðalnettótekjur á íbúa 8091 kr. og í Strandasýslu 7804 kr., og er það tekjulægsta sýsla landsins eða lægstarnettótekjur á íbúa þar. Þá koma nokkrar nálægar sýslur, þ. e. Snæfellsnessýsla með 9632 kr., Mýrasýsla með 10678 kr. og Barðastrandarsýsla með 10429 kr. Gullbringu- og Kjósarsýsla er með 13554 kr. og Rvík, höfuðborg landsins, með 15648 kr., en Keflavík, sem hefur hæstar meðalnettótekjur á íbúa, er með 17190 kr. Meðalnettótekjur á íbúa á öllu landinu eru 12869 kr.

Það sést fljótlega, þegar þessar tölur eru athugaðar, að Strandasýsla, sem er tekjulægsta sýsla landsins, er með um það bil helmingi minni meðalnettótekjur á íbúa en höfuðborg landsins, Reykjavík. Og Dalasýsla, sem er næsttekjulægsta sýsla landsins, er með um 5 þús. kr. meðalnettótekjur undir því, sem er meðallag á öllu landinu.

Þessar tvær sýslur, sem eru tekjulægstu sýslur landsins, eru mun lægri en nágrannasýslur þeirra. Það liggja vafalaust margar orsakir til þess, að þetta er svona, en ég tel þó, að það, sem mestu hefur valdið í þessum eignum, sé það, hversu framleiðslan í þessum héruðum hefur verið einhæf. Bændurnir á þessum slóðum hafa svo að segja eingöngu frá upphafi

stuðzt við sauðfjárræktina sem einu búgreinina, og eftir að mæðiveikin fór að geisa í búfénu, gefur að líta, að þarna hefur orðið miklu meiri tekjurýrnun en annars staðar, þar sem landbúnaðarframleiðslan var fjölþættari. Og það er ekki nóg með, að bændur hafa þolað mikið fjárhagslegt tjón af völdum sauðfjársjúkdómsanna, heldur sigldi í kjölfar þess fjárhagslega tjóns það, að unga fólkið glataði trúnni á landbúnaðinn og hvarf frá þessum byggðarlögum til annarra staða á landinu, þar sem var hægt að bjóða glæsilegri lífskjör, og auk þess fóru jarðir í eyði.

Þegar svo var komið, var horfið til skipulegra fjárskipta í landinu, og þessum fjárskiptum hefði verið fyrir nokkru löngu, ef allt hefði farið eins og búist var við, þau hefðu tekizt sem skyldi. En svo varð ekki, því að bændur á þessum slóðum, í Dala- og Strandasýslum, í þessu Dalahólfi, sem kallað er, vöknudu við það einn góðan veðurdag, að mæðiveikin var komin í búféð að nýju og fyrirskipaður niðurskurður með eins árs sauðleysi hjá hverjum og einum.

Það var því ekki lengi, sem bændur á þessu svæði byggju við það að hafa óskertan bústofn og gætu öruggir haldið áfram þeim framkvæmdum, sem þeir voru byrjaðir á, eftir að hafa orðið að dragast verulega aftur úr bændum almennt í landinu vegna þeirra fjárhagsörðugleika, sem sköpuðust meðan mæðiveikin herjaði á árum áður, enda sýnir það, og ég hef bent á það í grg. fyrir till., að fjöldinn af bændum, eða um 2/3 af bændum, hefur ekki að meðaltali nema 65 fjár. Það er nokkurn veginn augljóst mál, að bændur, sem ekki hafa stærri bú en þetta, eiga örðugt með að koma upp búi að nýju, auk þess sem þeir dragast nú enn á ný aftur úr með allar framkvæmdir, sem þeir voru byrjaðir á, svo að í þessum efnum ríkir hjá mörgum hverjum bóndanum vonleysi, þegar horft er til framtíðarinnar. Mér er það vel ljóst, að ef ekki verður nú strax hlaupið undir bagga með þessum mönnum, þá verða verulega margir, sem heltast úr lestinni og hverfa frá búskap.

Þetta tvennt, sem ég hef hér nefnt, fjártalan annars vegar hjá bændum og tekjurnar miðað við tekjur annars staðar á landinu, sýnir glögglega, að þarna eru algerlega sérstæðar aðstæður, sem bændur eiga við að búa.

Við finnum ekki hliðstæð dæmi, þó að við leitum annars staðar á landinu, þegar héruð eru tekin sem heild, og á þeim grunni hef ég lagt fram þessa till. hér, í trausti þess, að Alþingi og ríkisstj. komi á móts við þessa menn með svo ríflegri aðstoð, að þeir geti á nýjan leik hafið búskap með glæsilegri brag en þeim hefur tekizt til þessa.

Þegar umr. lýkur nú, vil ég mælast til þess, að málinu verði frestað um sinn og vísað til fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til fjvn. með 29 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 57. fundi í Sp., 15. maí, var fram haldið einni umr. um till. (A. 33, n. 514).

Frsm. (Karl Kristjánsson): Herra forseti. Þáttill. þessari var vísað til fjvn. Nefndarmenn urðu allir sammála um afgreiðslu hennar, svo sem sjá má í nál., sem er birt á þskj. 514.

Mér var falið að fylgja nál. úr hlaði. Ég tel, að ekki sé þörf á langri framsögu. Ég geri ráð fyrir því, að þingheim greini ekki til muna á í þessu máli frekar en fjvn. Málið er þess eðlis. Skilmerkileg grg. fylgir líka till. á þskj. 33 frá hendi flutningsmanns, hv. þm. Dal.

Hér er um það að ræða, að athugun verði gerð á því, hvort bændur á fjárskiptasvæðinu í Dala- og Strandasýslum, hinu svonefnda „Dalahólfi“, komist hrakfallalaust af með almenna aðstoð vegna niðurskurðarins á sauðfé þeirra, sem framkvæmdur var í annað sinn á árunum 1955 og 1956 með fyrirskipunum um algerlega sauðlausan búskap árlangt. Öllum hlýtur að vera ljóst, að fjárskipti eru nauðvörn bænda, þótt þeir viti gerst, sem reyna, hvað þau binda þungar byrðar. En önnur úræði hafa engin fundizt til þess að vinna bug á mæðiveikinni.

Ríkið leggur myndarlega lið við fjárskipti, svo sem vera ber, en samt er það mikið áfall, sem bændurnir sjálfir verða fyrir við að þurfa að skera niður fé sitt. Niðurskurðinum fylgir fjárhagstjón, atvinnutruflun og margháttaðar illar búsifjar, þó að allt sé það betra en að búa við fjárpestina, því að það getur enginn staðizt til lengdar. Að sjálfsögðu verða efnahagsáhrif niðurskurðar misjafnlega þungbær eftir því, hvernig ástæður eru á fjárskiptasvæðinu. Þar sem sauðfé er eini framleiðslustofninn, er vitanlega nær gengið atvinnulífínu en þar, sem fleiri eru búgreinar, er styðjast má við. Í Dalahólfinu var skipt um fé með niðurskurði 1947. Þá var mæðiveikin búin að gera mikinn usla á sauðfé bænda og fækka því stórkostlega. Bændurnir fengu þá stuðning til að kaupa líflömb sem svaraði helmingi þess bústofns, er eftir var orðinn um næstsíðustu áramót á undan niðurskurðinum. Næstu ár gengu svo í það að koma upp nýjum stofni, bæði í skarð vanhaldanna, sem orðið höfðu, og í skarð niðurskurðarins.

Eftir 7 ár kemur svo upp veikin á ný, og nú er í annað sinn búin að farga öllu fé á þessu svæði.

Fyrirskipað var, að svæðið yrði haft sauðlaust árlangt til öryggis. Í þeim sveitum, sem þarna eiga hlut að máli, er sauðfjárbúskapur nálega eini tekjustofninn hjá bændunum. Mjólkursala er engin og hlunnindi ekki teljandi, að sagt er. Sverfur því fast að við hin endurteknu fjárskipti.

Eins og sjá má af skýrslu, sem er í grg. till., hafa flestir bændurnir enn haft smábú þegar hinn nýi niðurskurður fór fram, svo að ætla má, að af litlu sé að taka hjá þeim til að þola áfallið.

Fjv. sendi sauðfjársjúkdómanefnd till. til umsagnar. Sauðfjársjúkdómanefndin segist ekkert hafa á móti því, sem till. fer fram á, að athugaður sé fjárhagur bændanna með tilliti til, að þeir kunni að þurfa meiri aðstoð en þeir hafa fengið. Hins vegar segist n. ekki vera sannfærð um, að bændurnir hafi orðið fyrir stórfelldu tjóni almennt séð. Sauðfjársjúkdómanefnd hefur að sjálfsögðu séð um og sér um, að bændurnir hafi fengið og fái hinar lögboðnu bætur vegna niðurskurðarins, — enginn efast um það, — en þegar um niðurskurð í annað sinn er að ræða hjá bændunum og þeir bændur stunda einvörðungu sauðfjárrækt og eru ekki efnalega sterkir á svellinu, þá gefur að skilja, að hinar venjulegu bætur verða ófullkominn stuðningur og miklu ófullkomnari stuðningur en við aðrar aðstæður, og því er rétt að athuga, hvort ekki er sanngjarnt og skylt að auka þarna stuðninginn. Sömu bætur eru vitanlega hlutfallslega minni bætur við síðari niðurskurð en hinn fyrri, ef miðað er við tjónið og áfallapolið.

Í þjóðfélagi okkar er það og á að vera ráðandi stefna, að hlaupa undir bagga með þeim, sem standa höllum fæti í lífsbaráttunni eða slys henda, enda sem betur fer efnahagur til þess og atvinnulíf. Hér er ekki eingöngu um það að ræða að gefa gaum að því, hvort aðstoð beri að veita einvörðungu vegna þeirra bænda, sem í þrengingunum eru staddir í þetta sinn, heldur líka af þeim þjóðhagslegu ástæðum, að gæta verður þess, að fólk þurfi ekki að hrökklast frá búskap fyrir opinberar aðgerðir eins og niðurskurð vegna sauðfjársýkivarna, — gæta þess af umhyggju fyrir skóginum í heild, að þarna myndist ekki rjóður, svo að talað sé út frá líkingu þeirri, er flutningsmaður till. viðhefur mjög réttlæga í grg. sinni á þskj. 33.

Af þeim ástæðum, sem ég hef greint, telur fjv. við eiga, að Alp. samþykki till., en leggur hins vegar til, að hún verði orðuð á þann hátt, er segir á þskj. 514, sem ég ætla nú að lesa, með leyfi hæstv. forseta:

„Alþingi ályktar að fela ríkisstj. að láta fara fram athugun á því, hversu þungbær áhrif á efnahag bænda í Dala- og Strandasýslum hinn nýafstaðni, endurtekni niðurskurður sauðfjár þar hefur haft, og gera að þeirri athugun lokinni till. um sérstaka aðstoð, ef þurfa þykir“.

Í samræmi við þessa umorðun till. leggur n. einnig til, að fyrirsögnin breytist. Fyrirsögnin verði: „Till. til þál. um athugun á nauðsyn aðstoðar til bænda vegna fjárskipta í Dala- og Strandasýslum“.

Með þessari umorðun kemur skýrar fram í till. en áður var, að athuginin sé og elgi að miðast við áhrif hins endurtekna niðurskurðar á efnahaginn og þol bændanna til þess að standast þá raun, sem sú aðgerð hefur lagt þeim á herðar; enn fremur, að gerðar skuli að athugun lokinni till. um sérstaka aðstoð, ef þurfa þykir. Fyrir fram er engu slegið föstu um, að aðstoðar þurfi með, þó að miklar líkur séu til þess, — tvímælalaust svo miklar líkur, að skylt er að gera athuginina.

Eins og ég hef tekið fram, var enginn ágreiningur í fjv. um afgreiðslu málsins.

Asgeir Bjarnason: Herra forseti. Ég vil þakka hv. fjv. fyrir afgreiðsluna á þessu máli og get ég eftir atvikum fallt á þá brtt., sem hún ber fram við till. mína, og vænti ég, að hv. þm. geri slíkt hið sama.

ATKVGR.

Brtt. 514,1 (ný tillgr.) samþ. með 28 shlj. atkv.

Brtt. 514,2 (ný fyrirsögn) samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 29 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 543), með fyrirsögninni:

Till. til þál. um athugun á nauðsyn aðstoðar til bænda vegna fjárskipta í Dala- og Strandasýslum.

18. Dráttarbraut á Seyðisfirði.

Á 4. fundi í Sp., 31. okt., var útbýtt:

Till. til þál. um dráttarbraut á Seyðisfirði [27. mál] (A. 27).

Á 6. fundi í Sp., 7. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 9. fundi í Sp., 14. nóv., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Björgvin Jónsson): Herra forseti. Eins og grg. þáttill. þessarar ber með sér, er hér um að ræða sameiginlegt áhugamál Austfirðinga. Hún er einn hlekkur í keðju framfaramála, sem við höfum sameinast um að gera að veruleika. Fiskveiðar og fiskiðnaður hafa frá öndverðu verið höfuðatvinnuvegir íbúa bæja og kaupúna austanlands. Áður fyrr voru úti fyrir Austfjörðum auðug fiskimið, sem auðvelt var fyrir smærri skip að sækja á afla. Fiskimið þessi voru slagæð arðbærs atvinnulífs, sem oft og tíðum kallaði á vinnuafli úr fjarlægum landshlutum. Gróskan í atvinnulífinu var undirstaða tiltölulega óflugs skipasmíða- og skipaviðgerðaiðnaðar, þannig að lengst af hafa Austfirðingar getað annast að fullu viðhald fiskiflota síns.

Eftir að togveiða fór að gæta að marki, urðu búsiðjar fiskimanna og verkafólks á Austurlandi meiri en flestra annarra af þeirra völdum. Fjarlægðir frá nágrannalöndum okkar eru minni á Austfjarðamið en til annarra miða. Hin auðugu fiskimið og sú landfræðilega staðreynd, að þriggja og fjögurra mílna landhelgi friðar minna svæði austanlands en víða annars staðar, urðu þess valdandi, að fiskimiðin voru uppurin á tiltölulega mjög skömmum tíma, og ávallt þegar fiskigengdar er að vænta á grunnmið, mynda erlend botnvörpuskip óslitinn vegg með landhelgislinunni og hirða þannig meginhluta þess fisks, sem ætlar að ganga á miðin.

Atvinnuástand fór því hnignandi á þessum slóðum allt fram að síðustu heimsstyrjöld. Þá hafði fiskurinn um stund frið til að ganga á sín gömlu mið, og hagur vélbátaflotans batnaði stórum. Síðan styrjöldinni lauk, hefur keyrt um þvert bak í þessum efnunum. Aldrei hefur ágengni togskipa verið meiri, enda má nú heita mjög fiskillitíð á bátamiðum eystra. Hin nýja landhelgislína, sem víða hefur borgið útgerð vélbáta, hefur haft sáralitla þýðingu fyrir Austfirðinga.

Veði á fiskislóðum Hornafjarðarbáta hefur að visu aukizt, en annars staðar að mjög litlum mun, og sums staðar hefur ágengni togara aukizt svo, að aldrei hefur ástandið verið verra. Austfirðingar hafa mætt þessum viðhorfum með því eina ráði, sem tiltækt var, en það er að koma sér sjálfir upp flota veiðiskipa, sem ekki eru háð heimamiðum, koma sér upp flota togara, sem sótt geta afla á fjarlæg mið og lagt hann upp til vinnslu í austfirzkum bæjum. Þessi útgerð hefur orðið mikil bót, en hitt er þó staðreynd, að hinir miklu rekstrarörðugleikar, sem togaraútgerðin hefur átt við að stríða undanfarin ár, hafa bitnað ákaflega þungt á hinum fábreytilegu atvinnuvegum okkar. Bæjarfélögin verða í flestum tilfellum að veita skipunum mun meiri beinan rekstrarstyrk en nemur útsvörum allra áhafna skipanna til þess að geta tryggt afla þeirra til vinnslu í fiskvinnslustöðvum austanlands.

Austfirðingar taka hlutfallslega allra landsmanna mestan þátt í framleiðsluatvinnuvegunum. Mikill meiri hluti íbúanna er beinir þátttakendur framleiðslunnar. Þessir einhæfu og áhættusömu atvinnuvegir eru ekki einir næg atvinnutrygging. Nútíma þjóðfélag byggist á mikilli verkaskiptingu. Við höfum ekki efni á því að afsala okkur til annarra okkar réttmæta hlut í iðnaðinum. Hinir einhæfu atvinnuvegir ásamt erfiðu árferði til lands og sjávar hafa hjálpað að um, að unga fólkið hefur horfið úr heimahögum sínum og leitað atvinnu þar, sem atvinnuskilyrði eru fjölbættari og öruggari.

Allir hugsandi menn sjá, að við svo búið má ekki standa. Ríkisvaldið hefur að visu gert mikið til aðstoðar í þessum efnunum. Myndarlega var hlaupið undir baggann þegar óþurrkar og pestir herjuðu og höfðu nær sligað landbúnaðinn austanlands. Ríkisvaldið hefur einnig sýnt lofsverðan skilning við eflingu togaraflotans og byggingu fiskiðjuvera og einnig um fjölgun vélbáta.

Hitt er jafnljóst, að ef raunverulega á að byggja upp öflugt og farsælt atvinnulíf á þessum stöðum, þá verður það að haldast í hendur, að iðnaðar- og þjónustuatvinnuvegir séu eflir í hlutfalli við framleiðsluatvinnuvegina. Fjölbætt verkaskipting er undirstaðan.

Eins og ég sagði áðan, hafa Austfirðingar tekið höndum saman innan vébanda fjórðungsþings síns um, að svo muni verða. Okkur er ljóst, að framangreindar ástæður valda því, að okkur er ef til vill enn nauðsynlegra en öðrum að njóta um stund öruggs stuðnings ríkisvaldsins, til þess að þeir draumar okkar

megi rætast. Samvirkjun fyrir Austurland var fyrsta skrefið, sem hæstv. Alþingi tók til móts við þessar óskir okkar. Framkvæmd sú er undirstaða alls þess, sem á eftir fer. Þáttill. Þessi er upphaf annars þáttar.

Ég er þess fullviss, að með því, að ríkisvaldið aðstoði okkur um stund við að efla og gera atvinnuvegi okkar fjölbreyttari, er verið að leggja hornstein að framtíðaröryggi þjóðarinnar. Það er engin tilviljun, að við skulum fyrst bera niður í iðnaði skipasmiða. Það færi óneitanlega vel á því, að fyrsta stóra skipasmiðastöðin utan Reykjavíkur yrði byggð í þeim fjórðungnum, sem tiltölulega leggur fram flesta menn til fiskveiða.

Ýmsir munu að visu halda því fram, að fyrirtæki sem þetta geti aldrei borgað sig fjárhagslega. Því er til að svara, að flm. er ekki kunnugt um, að sérfróðir menn hér á landi hafi samhljóða talið rekstrargrundvöll vera fyrir hendi fyrir neitt stórfyrirtæki. Ýmsar orsakir, eins og t.d. rangt skráð peningagengi og aðrar slíkar firrur, geta um stund orðið þess valdandi, að Íslendingum þyki hagkvæmara að láta aðrar þjóðir annast nýsmíði og viðhald fiskiflota síns. Ég er hins þó fullviss, að fyrr eða síðar munum við uppgötva, að svo bezt búum við til frambúðar menningarlífi í landinu, að skipasmiðar og viðgerðir færist að fullu inn til okkar sjálfra. Austfirzk togveiðiskip verða nú þegar fyrir tilfinnanlegu tjóni við að þurfa að leita til Reykjavíkur eða útlanda með allt sitt viðhald. Fyrirsjáanleg stórauðing togaraflotans og þeirra vélbáta, sem ekki er unnt að veita þá viðgerðarþjónustu, mun á næstu árum margfalda þetta tjón, ef ekki verður að gert.

Togarar Austfirðinga verða í flestum tilfellum að eyða tíma umfram aðra botnvörpunga, sem nemur 3—4 tórum á ári, til þess að sigla að og frá heimahöfn. Þegar svo bætist við, að smávægilega viðgerð er ekki unnt að inna af hendi nema í Reykjavík, kemur greinilega í ljós, að það er ekki annað en sanngjörn krifa, að okkur verði gert kleift að annast viðhald skipa okkar sjálfir, spara þannig legutíma þeirra og flytja inn í fjórðunginn hina miklu fjármuni, sem fara til viðhalds þessa myndarlega flota.

Það er jafnframt sannfæring okkar, að núv. hæstv. ríkisstj. sjái, hver þjóðarvoði það er, að öll endurnýjun fiskiflotans og mikið af viðhaldi hans sé framkvæmt af erlendum mönnum. Við erum þess fullvissir, að þegar þjóðfélagið hefur búið svo að iðnaðarmönnum okkar, að þeir séu samkeppnisfærir við útlendinga, þá verður dráttarbraut á Austurlandi ekki fjárhagsleg byrði, heldur efnahagsleg lyftistöng.

Fáir staðir hérlandis munu betur til þess fallnir að verða miðstöð skipasmiða heldur en Seyðisfjörður. Ein bezta höfn landsins er í Seyðisfirði. Um langt árabil hefur þróast þar öflugur vélsmíðaiðnaður, sem getur orðið undirstaða þessarar stóriðju, og enginn ágreiningur er um það á Austurlandi, að Seyðisfjörður sé bezta fallinn til þeirra hluta af höfnum eystra.

Í trausti þess, að skrafið um jafnvægi í byggð landsins sé meira en umtalið eitt, og fullviss um, að hér er um þjóðþrífafyrirtæki að ræða, vona ég, að hæstv. Alþingi sjái sér fært að samþykkja þessa þáttill.

Ég leyfi mér svo að leggja til, að till. þessari verði vísað til síðari umr. og hv. fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 36 shlj. atkv. og til fjvn. með 37 shlj. atkv.

Á 59. fundi í Sp., 22. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 27, n. 570).

Frsn. (Halldór Ásgrímsson): Herra forseti. Eins og tekið er fram í nál. á þskj. 570, hefur fjvn. rætt þessa till. til þál. um dráttarbraut á Seyðisfirði og sent hana vitamálastjóra til umsagnar, sem leggur til, að rannsakaðar verði aðstæður og gerð kostnaðaráætlun um dráttarbraut þar fyrir allt að 650 smál. skip. Hins vegar leggur hv. þm. Seyðf. (BjörgJ) til, að miðað sé við skip allt að 2000 smál.

Að athuguðu máli telur fjvn. rétt að miða við 1000 smál. skip og leggur einróma til, að þannig breytt verði þáttill. samþykkt.

Björgvin Jónsson: Herra forseti. Þáttill. sú, er ég leyfði mér að flytja á þskj. 27, hefur nú verið afgreidd af hv. fjvn.

Í till. minni á þskj. 27 lagði ég til, að rannsókn þessi yrði miðuð við dráttarbraut fyrir allt að 2000 rúmlesta skip. Að athuguðu máli og eftir viðræður við vitamálastjóra telur fjvn. mark þetta sett of hátt og leggur til á þskj. 570, að rannsóknin verði miðuð við dráttarbraut fyrir allt að 1000 rúmlesta skip.

Ég get eftir atvikum fallist á þessa brtt. fjvn. og vil jafnframt nota tækifærið til að fagna þeim skilningi, sem hv. fjvn. hefur sýnt þessu máli.

Jónas Rafnar: Herra forseti. Till. þessi fjallar um að fela hæstv. ríkisstj. að láta gera kostnaðaráætlun um byggingu dráttarbrautar á Seyðisfirði fyrir allt að 1000 tonna skip.

Mér skilst á grg. frv., að það sé aðallega rökstutt með tveimur ástæðum: Í fyrsta lagi þeirri, að togarafloti landsmanna muni aukast á næstunni, og svo einnig, að ekki sé æskilegt að binda viðhald og nýsmíði hinna stærri skipa eingöngu við Reykjavík. — Ég held, að allir hv. þm. geti verið sammála um, að auka þurfi dráttarbrautakostinn hér á landi. Fyrir því liggja tvær ástæður: Í fyrsta lagi sú, að það hefur sýnt sig á undanförunum árum, að dráttarbrautin hér í Reykjavík getur oft og tíðum ekki annað viðhaldi togaranna, og svo einnig er sú ástæða fyrir hendi, að það er alls ekki heppilegt, að þessi atvinnugrein frekar en aðrar njóti einokunaraðstöðu. Það er einmitt æskilegt, að hér á landi séu a. m. k. tvær dráttarbrautir, sem geti annast viðhald á togurunum.

Í sambandi við þetta mál og sérstaklega vegna grg. till. sé ég ástæðu til þess að benda á, að Akureyrarkaupstaður er nú þegar kominn nokkuð áleiðis með að stækka sína dráttarbraut. Það er nokkuð síðan farið var að athuga þetta mál á Akureyri og hafizt var handa um að afla tilboða í dráttarbrautina, og m. a. munu hafa komið a. m. k. 3—4 tilboð erlendis frá. Þessi tilboð hafa verið gaumgæfilega rannsökuð, og eftir þeim upplýsingum, sem liggja fyrir, má telja nokkurn veginn öruggt, að sé dráttarbrautin stækkuð, þannig að hún taki togara, muni það mannvirki kosta upp undir 10 millj. kr. Í vetur gerðist það, að bæjarstjórnin tók upp á fjárhagsáætlun yfirstandandi árs 500 þús. kr. framlag til byggingar dráttarbrautar þar. Það skiptir þó mestu máli, að með því að Alþ. féllst á það í vetur að taka upp 200 þús. kr. framlag til dráttarbrautarinnar á Akureyri, liggur fyrir samþykki Alþ. fyrir því, að þetta mannvirki verði reist.

Eins og ég tók fram áðan, er þarna um mjög mikla fjárfestingu að ræða. Samkv. lögunum um hafnargerðir og lendingarbætur er gert ráð fyrir því, að ríkissjóður kosti þetta mannvirki að ¾ hlutum og að í hlut bæjarins komi þá að greiða ¾ hlutana. Fyrir þeim hluta, sem bærinn kemur til með að standa undir, er heimild fyrir ríkisstj. til þess að ábyrgjast lán.

Þetta mál liggur þá þannig fyrir í dag, að Akureyrarkaupstaður er kominn mjög mikið áleiðis með að koma upp togaradráttarbraut, og framkvæmdin á því hlýtur að verulegu leyti að byggjast á því, að ríkisstj. hlaupi nú myndarlega undir bagga og geri sínar ráðstafanir til þess að aðstoða bæjarfélagið við að koma upp þessu þjóðþrífafyrirtæki.

Í sambandi við þetta mál taldi ég ástæðu til þess, að þetta kæmi fram, og ég tel sérstaka ástæðu til þess að vekja athygli hv. þm. á því, að það er mjög hæpið, að hér á landi sé grundvöllur fyrir þrjár dráttarbrautir af þeirri stærð, sem hér er um að ræða. — Ég taldi ástæðu til þess, að þetta kæmi fram í sambandi við þetta mál, og ég vil jafnframt nota tækifærið til þess að benda á, að Akureyrarkaupstaður mun nú þegar á þessu ári þurfa á aðstoð ríkisstj. að halda til þess að fá nægilegt lánsfé til þess að koma dráttarbrautinni upp. Það er um svo mikið mannvirki að ræða, að bæjarfélagið mun engan veginn geta gert það á eigin spýtur. Hérna er um þjóðþrífafyrirtæki að ræða, og þess er að vænta, að stjórnarvöldin sýni því fullan skilning.

ATKVGR.

Brtt. 570 (ný tillgr.) samþ. með 31 shlj. atkv. Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 30:1 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 590).

19. Jarðboranir í Vestmannaeyjum.

Á deildafundum 26. nóv. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um fjárveitingu til jarðborana
í Vestmannaeyjum [64. mál] (A. 87).

Á 14. fundi í Sp., 5. des., var till. tekin til
meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 16., 19. og 20. fundi í Sp., 12. des., 21. og 23.
jan., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 22. fundi í Sp., 30. jan., var till. enn tekin
til einnar umr.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti.
Ásamt hv. 2. landsk. þm. hef ég leyft mér að
bera hér fram till. á þskj. 87 varðandi fjárveit-
ingu til jarðborana í Vestmannaeyjum, og
hljóðar hún þannig, með leyfi hæstv. forseta:
„Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina
að afla sér heimildar fyrir 500 þús. kr. fjárveit-
ingu til að standast kostnað við jarðboranir á
næsta ári til öflunar neytluvatns í Vestmanna-
eyjum.“

Í grg. er tekið fram, að á undanförunum ár-
um hafi verið gerðar nokkrar tilraunir til þess
að bora eftir neytluvatni í Vestmannaeyjum
með þeim tækjum, er fyrir hendi voru, en ár-
angur eigi orðið sá er skyldi. Má ætla, að þurft
hefði miklu betri tæki til þessara borana en
völ hafði verið á fram að því.

Nú er svo komið, að ríkið hefur eignast tæki
til svokallaðra djúpbora, en þau eru miklu
öflugri og leita lengra niður eftir vatni, og má
ætla, að fullkomin tilraun til þess að afla
neytluvatns á þessum stað komi ekki að gagni,
nema hún sé framkvæmd með þeim djúpbor-
unum, sem ríkið á nú tæki til, en það hefur
áður ekki verið fyrir hendi, þegar reynt hefur
verið að afla þessa vatns fyrir Vestmanna-
eyjar.

Það hefur verið rætt við forráðamenn jarð-
borana ríkisins um þetta mál, og hefur þar
komið í ljós, að þeir hafa trú á, að til neytlu-
vatns mundi mega ná með því að viðhafa svo
kallaða djúpbörun.

Um þörfina fyrir neytluvatn á þessum þýð-
ingarmikla stað þarf ég eigi að fjölyrða fyrir
hv. þingmönnum. Ég hef oft minnst á það mál
hér á hinu háa Alþingi, og þingið hefur á sín-
um tíma tekið vel í það, en eins og ég áður
lýsti, hafa ekki hingað til verið fyrir hendi
svo fullkomin tæki sem skyldi, svo að sá góði
vilji, sem þingið hefur sýnt í þessu efni, hefur
eigi borið þann árangur, er til hefði mátt
ætlast.

Nú er svo komið, að fiskiðnaður í Vest-
mannaeyjum er mjög kominn í stóriðjuhorf og
mikið unnið með vélum, sem ekki má þvo úr
sjó, heldur verður að þvo úr fersku vatni, ef
ekki á illa að fara. Er það enn ein ástæðan
í sambandi við almenna neytlu vatns og al-
mennt hreinlæti, að þessum mjög svo þýðing-

Alþt. 1956. D. (78. löggjafarþing).

armikla framleiðslustað verði séð fyrir hæfi-
legum forða af vatni.

Ég skal ekki með tilliti til þess, hvað tíminn
er orðinn áliðinn nú á fundinum, fjölyrða
meira um þetta mál, enda mun þess ekki þörf
fyrir hv. þm., að ég haldi um það langa ræðu.
Ég vona, að það verði tekið vel í það, og ég
vil biðja um, að málinu verði vísað til hv. fjvn.
að þessari umr. lokinni eða frestaðri, eftir því
sem hæstv. forseti ákveður. Ég vil vænta góðra
undirtekta hjá þeirri hv. nefnd.

ATKVGR.

Till. vísað til fjvn. með 27 shlj. atkv. og umr.
frestað.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var fram haldið
einni umr. um till. (A. 87, n. 610).

Frsm. (Karl Guðjónsson): Mál þetta er upp-
haflega flutt í sameinuðu Alp. af hv. þm. Vestm.
og mér og er flutt að beiðni bæjarstj. Vest-
mannaeyja vegna þeirrar alkunna staðreyndar,
að þar á staðnum er neytluvatnsöflun erfið og
með aukinni tækni í framleiðsluháttum verður
vatnsskortur stöðugt tilfínnanlegri.

Nú þykir sýnt, að ganga verði að því með
oddi og egg að kanna möguleikana til að afla
neytluvatns þar með öðrum hætti en nú tíðk-
ast, og er það samhljóða álit allra fræðimanna,
sem um málið hafa fjallað, að sjálfsagt sé að
byrja á því að ganga fullkomlega úr skugga
um, hvort ekki sé hægt að afla þar neytlu-
vatns með jarðborunum.

Fjvn. hefur haft þessa till. til athugunar og
leitað um málið umsagnar bæði rannsóknaráðs
ríkisins og raforkumálastjórnarinnar, sem hef-
ur með að gera jarðboranir, og að athuguðu
máli er það till. n., að till. verði samþ. með
breytingu, sem frá greinir á þskj. 610. Þeir
nm. hafa skrifað undir álitid með fyrirvara,
og einn var ekki viðstaddur, þegar afgreiðsla
málsins fór fram. En það er sem sagt till. n.,
að ríkisstj. verði heimilað að greiða jarðbor-
anakostnað vegna neytluvatnsleitar í Vest-
mannaeyjum að hálfu á móti Vestmannaeyja-
bæ, allt að 250 þús. kr., á yfirstandandi ári.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Eins og hv.
framsögumaður fjvn. gat um, höfum við 3 nm.
skrifað undir nál. um till. þessa með fyrirvara.
Ég vil aðeins, að það komi fram hér, að ástæða-
an til þess, að við skrifum undir till. með
fyrirvara, er sú, að við höfum óskað, að lengra
væri gengið til móts við þá ósk, sem fram er
sett í till. um stuðning til umræddra fram-
kvæmda. Það lá hins vegar fyrir í n., að það
mundu verða tök á því að ná samkomulagi
um þessa lausn málsins, sem hér er farið fram
á, og vildum við því ekki gera ágreining um
till. af þessum sökum og teljum það gleðiefni,
ef fæst fram þessi lausn, sem hér er um að
ræða, þótt hins vegar, eins og ég sagði, fyrir-
vari okkar byggist á því, að við hefðum talið,
að það hefði verið æskilegt, að gengið hefði
verið lengra í málinu.

ATKVGR.
 Brtt. 610 samþ. með 28 shlj. atkv.
 Fyrirsögn samþ. án atkvgr.
 Till. samþ. með 27 shlj. atkv. og afgr. sem
 ályktun Alþingis (A. 686).

20. Alþjóðasamþykkt varðandi atvinnuleysi.

Á deildafundum 5. apríl var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um fullgildingu á alþjóðasamþykkt varðandi atvinnuleysi [154. mál] (A. 411).

Á 52. fundi í Sp., 24. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 55. fundi í Sp., 8. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 57. fundi í Sp., 15. maí, var till. aftur tekin til einnar umr.

Félmrh. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Þáttill. á þskj. 411 er um það, að Alþingi veiti ríkisstj. heimild til þess að fullgilda fyrir Íslands hönd samþykkt nr. 2 varðandi atvinnuleysi, en þessi alþjóðasamþykkt var gerð á fyrsta þingi Alþjóðavinnuálastofnunarinnar, sem haldið var í Washington 1919.

Nú spyrja menn auðvitað undireins: Hvernig stendur á því, að Ísland hefur ekki fullgilt þessa samþykkt fyrr, úr því að hún er svona gömul, frá fyrsta þingi Alþjóðavinnuálastofnunarinnar? Svarið við því er það, að Ísland gat ekki fullgilt þessa samþykkt, meðan ekki voru hér lög um atvinnuleysistryggingar og um atvinnuleysisskráningu í því formi, að það fullnægði þeim skilyrðum, sem gerð eru af Alþjóðavinnuálastofnuninni um framkvæmd atvinnuleysisskráningar eða vinnumiðlunarstarfsemi. En með löggjöfinni um atvinnuleysistryggingar á árinu 1956 og lögunum um vinnumiðlun, sem þá voru einnig sett, er Ísland fært um að taka á sig þær skuldbindingar, sem því fylgja að fullgilda þessa samþykkt.

Þær skuldbindingar, sem á þau ríki falla, sem fullgilda samþykktina, eru aðallega þrjár: Í fyrsta lagi, að þau ríki eiga að senda Alþjóðavinnuálastofnuninni skýrslur um atvinnuleysi og um þær ráðstafanir, sem viðkomandi ríki gerir til útrýmingar atvinnuleysi, og þetta á að gerast ekki sjaldnar en fjórum sinnum á ári á þriggja mánaða fresti. Samkvæmt lögunum um vinnumiðlun frá 1956 er ákveðið, að atvinnuleysisskráning skuli fara hér fram ekki sjaldnar en 4 sinnum á ári, og virðist því þessu ákvæði vera fullnægt með þeirri löggjöf.

Í öðru lagi fellur sú skuldbinding á ríki, sem staðfesta alþjóðasamþykktina, að komið verði á fót opinberum vinnumiðlunarskrifstofum, sem veiti ókeypis þjónustu, og það er ákveðið,

að n., sem bæði fulltrúar verkamanna og atvinnurekenda eigi sæti í, skuli vera til ráðuneytis um rekstur vinnumiðlunarskrifstofanna. Þetta fyrirkomulag er einmitt ákveðið í lögunum, sem sett voru í fyrra um vinnumiðlun. Það eiga að vera vinnumiðlunarskrifstofur í hverjum kaupstað landsins og hverju kaupúni með 300 íbúa eða fleiri, og auk þess er félmrh. heimilt að ákveða með reglugerð, að vinnumiðlunarstarfsemin skuli einnig rækt í fámennari kaupúnum. Ég fæ því ekki betur séð en þessu öðru skilyrði sé líka fullnægt með löggjöfinni um vinnumiðlun.

Þá er þriðja skuldbindingin, sem fellur á þau ríki, sem þessa alþjóðasamþykkt fullgilda, að borgurum annarra aðildarríkja, sem hafa fullgilt samþykktina, skuli einnig tryggður sami réttur og landsmönnum til atvinnuleysistrygginga í hlutaðeigandi ríki, og þeim verkamönnum, sem hér vinna og eru erlendir, er einmitt með lögunum um atvinnuleysistryggingar tryggður hér sami réttur og íslenskum verkamönnum, og er því ákvæði þannig einnig fullnægt með gildandi landslögum hér.

Það má geta þess, því að menn spyrja stundum um það, hvað hin Norðurlöndin hafa gert. Þau hafa öll nema Ísland fullgilt þessa alþjóðasamþykkt og það fyrir löngu, og alls hefur þessi samþykkt verið fullgilt af 34 ríkjum.

Ég mæli með því, að Ísland fullgildi þessa alþjóðasamþykkt, þó að seint sé, og tel, að við getum að öllu leyti staðið við þær skuldbindingar vegna lagasetningarinnar um vinnumiðlun og um atvinnuleysistryggingar. Ég legg til, að umræðunni verði frestað og málinu vísað til hv. heilbr.- og félmn. og einnig allshn.

Bjarni Benediktsson: Herra forseti. Ég við-urkenni, að nokkurt álitamál er, í hvaða n. þetta mál eigi að fara. Við heyrðum, að hæstv. félmrh. lagði til, að það færi til heilbr.- og félmn., en hún er ekki til í Sp., og þess vegna ber hæstv. forseti fram þá till., að þetta fari til allshn. En nú stendur þannig á, að ein mikilsverð n. hér í þinginu hefur ekkert mál fengið til meðferðar og aldrei haldið nema einn fund og ekki lokið því að fullskipa sjálfa sig samkvæmt lögum, og það er utanrnm. Og þar sem hér er málefni, sem varðar alþjóðlegan samning og um leið atvinnuleysi, þá finnst mér hér einstakt tækifæri að bæta nú úr því atvinnuleysi, sem utanrnm. hefur auðsjáanlega liðið undir í vetur, og vísa málinu til hennar.

Félmrh. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Það er von, að menn láti til sín heyra, þegar þeir finna til afleiðinga atvinnuleysisins. En ég held ég verði að biðja hv. 1. þm. Reykv. að eiga hlut að því, að n. geri sig löglega, eins og hann orðaði það sjálfur, áður en hún fer að taka upp betlistafinn til að biðja um mál til meðferðar. Mér skilst, að n. sé ekki komin á laggr enn þá og þannig ekki starfhæf, og á meðan er ekki hægt að vísa til hennar neinu máli. Auk þess er þess að geta, að allar alþjóðasamþykktir, sem þingið hefur fyrr og síðar fjallað um, hafa farið til allshn. í Sp.

Bjarni Benediktsson: Herra forseti. Ég veit nú ekki, hvort hæstv. ráðh. hefur kannað það til hlítar, hvort allar þessar samþykktir hafi farið til allshn. Að minnsta kosti var hann ekki svo viss í því í upphafi, þegar hann lagði til, að málið færi til heilbr.- og félmn., sem raunar fyrirfannst ekki í Sp. Allshn. er ekki svo ýkjagömul í Sp., að ég þori að fullyrða um þetta athugunarlaust, og þó að ég meti hæstv. ráðh. nokkurs, vil ég ekki að órannsókuðu máli taka hans orð að öllu leyti trúanleg. Hitt skal honum virt til vorkunnar, að hann hefur e. t. v. misstillið það, sem ég sagði áðan. Ég talaði ekki alveg greinilega. Hv. utanrnmn. er komin það vel á laggirnar, að ég hyggt, að það sé hægt að kalla hana saman, því að form. hefur þar verið kosinn, en hann hefur engan fund boðað, síðan hann náði kosningu, og undan hefur fallið að kjósa þá undirnefnd, sem nefndin lögum samkvæmt á að kjósa. En sú undirnefnd mundi alls ekki fjalla um þetta mál, heldur n. í heild, svo að af þeim sökum er henni treystandi til að fara með þetta e. t. v. ekki mjög vandasama mál, en þó þannig, að einhver n. verður að fjalla um það. Ég geri því að till. minni, að þetta tækifæri verði notað til þess, að utanrnmn. hafi sérstakt tilefni til að koma til fundar.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 21:9 atkv. og umr. frestað.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var fram haldið einni umr. um till. (A. 411, n. 655).

Frsm. (Ólafur Jóhannesson): Herra forseti. Allshn. hefur athugað þessa þáttill. og mælir með því, að hún verði samþ.

Þessi samþykkt, sem hér er farið fram á heimild til þess að fullgilda, var gerð á fyrsta þingi Alþjóðavinnu- og atvinnuleysisráðs, sem haldið var í Washington árið 1919. Nú hafa 34 ríki fullgilt þessa samþykkt, þ. á m. Norðurlöndin öll nema Ísland. Það er talið, að þær skuldbindingar, sem aðildarríkin taka á sig með þessari fullgildingu samþykktarinnar, séu þessar: Í fyrsta lagi að senda Alþjóðavinnu- og atvinnuleysisráði eigi sjaldnar en á 3 mánaða fresti upplýsingar um atvinnuleysi og ráðstafanir, sem gerðar eru til útrýmingar því. Í öðru lagi að koma á fót opinberum vinnumiðlunarstofnunum, er veiti ókeypis þjónustu og séu undir einni miðstjórn, og nefndir, sem fulltrúar verkamanna og atvinnurekenda eigi sæti í, séu til ráðuneytis þessum skrifstofum. Í þriðja lagi að veita borgurum annarra aðildarríkja, sem hafa fullgilt samþykktina, sama rétt og landsmönnum til atvinnuleysisstyrkja, ef hlutaðeigandi ríki hefur komið á hjá sér atvinnuleysisstryggingum.

Eins og lögum og lögum er nú háttað hér á Íslandi, er talið auðvelt að fullnægja þessum skuldbindingum, og eins og ég sagði áðan, mælir n. með því, að þessi till. verði samþ., en einn nm., hv. 2. þm. Reykv. (BÓ), skrifar undir með fyrirvara.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Það er bara til að fá upplýsingar, sem ég kveð mér hljóðs. — Hv. frsm. þessa máls sagði, að við uppfylltum þau skilyrði, sem þessi samþykkt gerði til að geta orðið hér aðili. Í því sambandi las hann upp 2. gr. Mig langaði til að vita, hverjir eru í þeirri miðstjórn, sem hefur umsjón með öllum vinnumiðlunarskrifstofum á landinu, og hver er sú nefnd, sem kosin er af verkamönnum og atvinnurekendum til að sjá um eða er ráðgefandi við hverja einstaka vinnumiðlunarskrifstofu. Ég þekki hvorki sameinuðu miðstjórnina né n. og langar til að fá upplýsingar, hverjir það eru.

Frsm. (Ólafur Jóhannesson): Herra forseti. Það er svo, að skv. l. nr. 52 frá 1956 á að starfrækja vinnumiðlun hér á landi í hverjum kaupstað og hverju kaптúni með 300 íbúa eða fleiri. Enn fremur getur félmrh. ákveðið með reglugerð, að vinnumiðlun skuli starfrækt annars staðar í landinu, ef ástæða þykir til. Félmrn. hefur yfirumsjón með allri vinnumiðlun í landinu, en Alþjóðasamband Íslands og Vinnuveitendasamband Íslands eiga að tilnefna sinn manninn hvort til þess að vera félmrn. til ráðuneytis í þessum málum. Það mun enn fremur vera svo, að sveitarstjórn eða sá aðili, sem hún hefur falið að annast vinnumiðlun, á að hafa sér til ráðuneytis n., sem er skipuð 2 fulltrúum verkamanna og 2 fulltrúum atvinnurekenda. Það er talið af þeim, sem athugað hafa þetta, að með þessu sé fullnægt þeim ákvæðum, sem sett eru fyrir því að geta gerzt aðili að þessari samþykkt, og n., sem athugaði málið, féllst á þessi rök.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 689).

21. Sameining Landsbókasafns og Háskólabókasafns.

Á deildafundum 13. maí var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um sameiningu Landsbókasafns og Háskólabókasafns o. fl. [169. mál] (A. 526).

Á 57. fundi í Sp., 15. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi. Að till. forseta var ákveðin ein umr.

59. fundi í Sp., 22. maí, var till. tekin til einnar umr.

Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Hér í Reykjavík eru nú starfrækt tvö vísindabókasöfn, Landsbókasafn og Háskólabókasafn. Enn fremur eiga ýmsar opinberar stofnanir hér nokkur smærri bókasöfn, vísindalegs

eðlis. Þessi tvö aðalbókasöfn eru bæði kostuð af opinberu fé. Vegna þess að starfsemi þeirra hefur ekki verið samræmd nema þá að mjög litlu leyti, hefur það gerzt, að bæði söfnin hafa fengið við hliðstæð verkefni og að ýmsu leyti aflað sér bókakosts, sem er mjög skyldur, ef ekki alveg sams konar á einstaka þröngu sviði. Þetta er að ýmsu leyti óeðlilegt. Þeim fjármunum, sem til bókaþau er varið, væri betur varið á þann hátt, að þeim yrði varið í þágu eins safns, sem gegndi því hlutverki að fullnægja þörfum vísindamanna og fræðimanna auk hinna almennu þarfa, sem slíkum söfnum er ætlað að fullnægja. Þess vegna hefur það um alllangt skeið verið til umr. bæði meðal landsbókasafnsmanna og háskólabókasafnsmanna, hvort ekki væri eðlilegt að sameina þessi tvö söfn að miklu eða jafnvel mestu leyti í eitt safn.

Á s. l. hausti skipaði menntmrn. nefnd 5 sérfróðra manna til þess að athuga, hvort fjárhagslega og skipulagslega muni hagkvæmt að sameina Landsbókasafn og Háskólabókasafn að einhverju eða öllu leyti, þannig að Háskólabókasafn yrði framvegis handbókasafn fyrir háskólann, en Landsbókasafn tæki við öðrum hlutverkum þess. Sem fylgiskjal með þessari till. til þál. er prentað álit þessarar nefndar, og leyfi ég mér að vísa til þess og þeirrar niðurstöðu, sem þar er um að ræða.

Í till. er í samræmi við einróma niðurstöðu þessarar n. lagt til, að sameina beri Háskólabókasafn Landsbókasafni eins fljótt og unnt er á næstu árum, þannig að Landsbókasafnið verði aðalsafn, en í Háskólabókasafni sé sá þáttur starfseminnar, sem miðast við handbóka- og námsþarfir stúdenta og kennsluundirbúning og rannsóknir kennara. Jafnframt er í till. ríkisstjórninni falið að gera nauðsynlegar ráðstafanir í þessa átt og lagt svo fyrir, að nú þegar verði tekið upp náið samstarf milli Landsbókasafns og Háskólabókasafns, svo náið sem við verður komið, og höfð hliðsjón af væntanlegri sameiningu safnanna.

Þess má geta, að n. taldi og lagði á það áherzlu, að brýna nauðsyn bæri til þess að byggja fljótlega nýtt bókasafnshús. Á því er enginn vafi, að að því rekur, áður en langt um liður, að brýna nauðsyn beri til þeirra framkvæmda. Hins vegar þótti ekki rétt nú að sinni að leggja svo fyrir, að í slíka stórbyggingu yrði ráðizt, þar eð margar aðrar byggingarframkvæmdir á vegum hins opinbera eru á döfinni. En á þetta mál vildi ég þó minna. Af samþykkt þessarar till. mundi ekki leiða nein ný fjárgjöld fyrir hið opinbera. Þvert á móti mætti búast við, að það fé, sem nú þegar er varið til bókaþau, mundi hagnýttast mun betur en nú á sér stað, ef till. næði fram að ganga, og leyfi ég mér því að vænta þess, að hið háa Alþingi veiti henni samþykki sitt nú á þessum síðustu starfsdögum sínum, og leyfi mér að óska þess, að till. verði að lokinni umr. vísað til hv. allshn.

Bjarni Benediktsson: Herra forseti. Ég vil lýsa ánægju minni yfir því, að þessi till. er

kominn fram, og fagna því, ef hún hefur nú hlotið fylgi innan háskólans. Ég minnst þess, að um það bil þegar verið var að reisa háskólann fyrir allöngu, kringum 1935 og fram að stríðinu, var þetta nokkuð til umr. innan þeirrar stofnunar, og ég hélt því þá fram og hef síðan látið þá skoðun uppi á Alþingi, eftir að ég kom hingað, að það væri þjóðinni ofviða að halda við tveimur fullkomnum vísindabókasöfnum og því væri efasamt, að háskólinn ætti að leggja í það að koma upp fullkomnu háskólabókasafni. Sú skoðun varð þá ekki ofan á, heldur var ákveðið, að háskólinn kæmi upp sínu sérstaka bókasafni. Nú skilst mér, að reynslan hafi sýnt, að þetta hafi ekki reynzt alls kostar heppilegt, a. m. k. að kostnaður verði ríkinu ofviða.

Það er ljóst, að héðan af verða þessi söfn ekki sameinuð til fulls, nema viðbótarbygging eða ný bygging komi til, eins og hæstv. menntmrh. gat um. Ýmsir telja, að núverandi landsbókasafnsbygging sé ekki til frambúðar a. m. k. fyrir safnið í heild og vegna tryggari geymslu og öryggis þurfi að koma upp nýrri sameiginlegri bókhöfðu, og hafa menn þá látið sér detta í hug, að það yrði gert á háskólalóðinni. Þetta er atriði, sem hefur verið til athugunar og ihugunar í menntmrn. og með þess starfsmönnum og aðstoðarmönnum undanfarin ár. Ég fagna því, að hæstv. menntmrh. skuli nú leita staðfestingar Alþingis á þessari stefnu.

Ég vil benda á, að þangað til sameining á sér stað, hygg ég, að nokkuð sé hægt að ráða bót á þessu með því að hafa sameiginlega skráningu allra vísindalegra bóka og rita, sem keypt eru, þannig að komið verði í veg fyrir tvöfalda skráningu, og hygg ég, að þegar hafi verið gerðar nokkrar ráðstafanir til þess, að svo gæti orðið. En það er ekki nóg, að sú skráning sé einungis á bókum þessara tveggja safna, heldur eru fræðileg söfn nú orðið hjá ýmsum öðrum stofnunum, t. d. ýmsum tæknilegum stofnunum, sem verja verulegu fé til bókaþau, og það er alveg nauðsynlegt, að eignir þessara safna verði einnig skráðar í hinni sameiginlegu skráningarstöð, sem bezt fer á að sé hjá Landsbókasafninu. Allt þetta er meira og minna komið í framkvæmd eða í undirbúningi, en ég vildi vekja athygli á því, um leið og ég vil mæla með því, að till. fái framgang, henni verði vísað til n. og n. afgreiði hana, vegna þess að ég tel eðlilegt, að Alþingi lýsi fylgi sínu við þá meginstefnu, sem hér er tekin upp, og ég lýsi sérstakri ánægju minni yfir því, ef háskólinn sem heild hefur nú fallizt á þennan hátt. En segja má, að hans útlát séu þeim mun minni eða brot á metnaði, ef það skyldi verða ofan á að flytja allt megin safnið yfir á hans lóð, þannig að undir hans handarjaðri yrði.

Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Ég vil þakka hv. l. þm. Reykv. (BBen) fyrir góðar undirtektir hans undir þetta mál. Það er rétt, sem hann sagði, að til þessa hefur þetta mál fyrst og fremst strandað á andstöðu forráðamanna háskólans við það, að Háskóla-

bókasafnið yrði sameinað Landsbókasafni. Sú breyting hefur nú orðið á afstöðu forráðamanna þeirrar stofnunar, að þeir telja, að fyrir hag háskólans verði bezt séð með þessu móti, því að það er augljóst, að aðstaða til hagnýtingar bóka og vísindarannsóknar verður bezt með því móti, að öll rit, sem tiltæk eru á annað borð hér í bænum til slíkra rannsókna, séu sem allra mest á einum stað.

Varðandi það, sem hv. þm. sagði um skráningarmiðstöð vísindalegra rita, vil ég aðeins bæta því við, að verið er þegar að vinna að þeirri skráningu. Fyrir mína tíð í menntmnrn. hafði ráðuneytið einmitt ákveðið, — ég hygg, að það hafi verið í ráðherratið hv. 1. þm. Reykv., sem sú ákvörðun var tekin í ráðuneytinu, — að efna til slíkrar skráningarmiðstöðvar vísindalegra rita. Þeirri skráningu hefur enn því miður miðað of hægt, en ég hef gert mitt til þess, að á því verði ekki óhæfilegur dráttur, að því verki miði áfram, því að það er, eins og hann tók fram alveg réttilega, bráðnauðsynlegt og að því mikill bæði peningasparnaður og vinnusparnaður, að slík skrá sé fyrir hendi, ekki aðeins fyrir Landsbókasafn og Háskólabókasafn, heldur einnig fyrir sersöfnin, sem hinar ýmsu opinberu stofnanir hafa verið að koma sér upp á undanförunum árum.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 31 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var fram haldið einni umr. um till. (A. 526, n. 657).

Frsm. (Benedikt Gröndal): Herra forseti. Ég hygg, að það hljóti að vera augljóst öllum, að sameining Landsbókasafns og Háskólabókasafns mundi verða mjög til góðs. Eitt mjög gott bókasafn er miklu betra en tvö á sama stað, þótt bæði séu góð, vegna þess að alltaf er hætta á, að tvö söfn kaupi að einhverju leyti sömu verk og eyði þannig peningum í að kaupa mörg eintök af sama verki, þar sem hægt væri að komast af með eitt.

Þar sem nú liggur fyrir, að forráðamenn Landsbókasafns og Háskólabókasafns eru þeirrar skoðunar, að rétt sé að stefna að þessari sameiningu, er þessi þáttill. fram komin. Það mun ekki verða hægt að sameina söfnin í skyndi, heldur mun það gerast smám saman, eftir því sem hagkvæmt er, bæði vegna hús-næðiskostnaðar og af öðrum ástæðum.

Allshn. mælir einróma með því, að till. þessi verði samþ.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 29 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 690).

22. Síldarverksmiðja á Seyðisfirði.

Á deildafundum 17. maí var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstj. til að ábyrgjast lán fyrir Síldarbræðsluna h/f til kaupa á vélum í síldarverksmiðju félagsins á Seyðisfirði og til endurbóta á verksmiðjunni [180. mál] (A. 556).

Á 59. fundi í Sp., 22. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Herra forseti. Öllum þeim, sem eru nokkuð að ráði kunnugir síldveiðum, er það ljóst, að verulegt tjón hefur orðið af því nú um nokkurt skeið, hversu síldarbræðslukostur er takmarkaður fyrir sunnan Langanes. Fyrir nokkuð löngu var sett löggjöf, sem heimilaði ríkisstj. að láta byggja síldarverksmiðju á Austurlandi. Á hinn bóginn hefur verið þannig ástætt um síldveiðar hér yfirleitt, að þær ríkisstj., sem setið hafa síðan, hafa ekki lagt út í það að láta byggja nýja stóra verksmiðju. Því hafa þessi lög í raun réttir aldrei orðið framkvæmd.

Á hinn bóginn er á Seyðisfirði lítil bræðsla, og í fyrri var samþ. hér á hv. Alþingi að styðja kaupstaðinn til þess að efla nokkuð þá bræðslu og eignast hana, en áður hafði hún verið í eigu hlutafélags. Nú hafa forráðamenn bræðslunnar verið að leita eftir því að efla hana enn meir og stækka hana og hafa nú orðið þess varir, að þeir geta fengið keyptar innanlands góðar vélar, sem bræða 2500 mál á sólarhring, með allgóðum kjörum, og mundu geta komið þessu máli í kring, ef þeir fengu ríkisábyrgð.

Af þessum ástæðum leggur ríkisstj. til, að það verði veitt ríkisábyrgð, svo sem greinir í þáttill., og fénu varið til þess að kaupa þessi tæki, sem fást hér innanlands, og koma þeim upp. Það er jafnvel vonast eftir því, að það gæti tekizt að koma þessari stækkun upp fyrir síldarvertið, ef snarlega er í þetta snúizt.

Þetta sýnist vera mjög skynsamleg ráðstöfun, og vil ég leyfa mér að leggja til, að málinu verði vísað til hv. fjvn. að lokinni þessari fyrri umr.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Það er kunnara en frá þurfi að segja, hversu mikla öröugleika við Íslendingar höfum þurft við að etja vegna aflabrests á síldveiðunum og vegna þess, hversu stopular síldveiðarnar hafa verið og eru, og á það bæði við um síldveiðarnar fyrir norðan og sunnan. Menn minnst þess, þegar mikil síldveiði var hér í Hvalfirði, aðallega í tvo vetur, að viðtækar ráðstafanir voru gerðar með samráði manna úr öllum flokkum og ágreiningslaust til þess að hagnýta þá síldveiði sem allra bezt. Nú, hún hvarf með öllu mjög skyndilega, og síðan hafa þeir menn, sem að því stóðu að gera þá snöggar ráðstafanir til þess, að hægt væri að hagnýta þessa veiði landsmönnum til hagsbóta, hlotið lítið lof fyrir sínar aðgerðir og jafnan verið notað til

margvislegra ásakana á þá úr herbúðum þeirra manna, sem í raun og veru voru ráðstöfununum algerlega samþykkir á sínum tíma.

Þessa sögu skal ég ekki á þessu stigi málsins rekja lengri. En það, sem um þetta verður sagt, á einnig við að sínu leyti um sildveiðarnar á Norðurlandi. Þar hafa verið byggðar verksmiðjur, sem standa algerlega óhagnýttar, og hafa þó engir angurgapar verið taldir þeir menn, sem á sínum tíma stóðu að því, að þessar verksmiðjur voru reistar. Það er kunnugt, að sildarverksmiðjur ríkisins hafa naumast hreyft tvær stórar sildarverksmiðjur, annars vegar nýjustu sildarverksmiðjuna á Siglufirði og hins vegar sildarverksmiðjuna á Skagaströnd. Þá háttar einnig þannig til, að í Ingólfsfirði er sildarverksmiðja, sem byggð var á þeim tíma, þegar sildargöngur voru miklar fyrir Norðurlandi, af mjög duglegum og kunnnum athafnamanni, Geir Thorsteinssyni, reyndum bæði á þessu sviði og öðrum sviðum fiskveiða. En eftir að sú sildarverksmiðja hafði verið rekin aðeins fá sumur, — ég held það hafi naumast verið meira en þrjú sumur, — hefur brugðið svo til um sildveiðarnar fyrir norðan, að hún hefur lent í hópi þeirra sildarverksmiðja, sem algerlega hafa verið viðfangsefnalausar og þar af leiðandi athafnalausar, og þetta á einnig við fleiri verksmiðjur en ég nú hef talið, eins og t. d. Djúpvíkurverksmiðjuna, sem er á ekki fjarlægum slóðum við þessa verksmiðju.

Af þessum óviðráðanlegu orsökum hefur þjóðfélagið farið á mis við mikil verðmæti og fólk það, sem búið hefur á þessum stöðum og notið atvinnu á þeim að sumarlagi, misst verulega miklar tekjur vegna góðrar atvinnu, sem menn áður höfðu af þessum atvinnutækjum, sem jafnframt urðu þá til uppbyggingar, eins og venja er til í einu og öllu athafnalífi, efnahagslífi fólksins á þessum stöðum. Það hefur áður oft komið til tals að reyna að ráða bót á þessum vandkvæðum, sem ég nú hef vikið að, með því að færa til þessi framleiðslutæki, og á það sérstaklega við um sildarbræðsluna á Ingólfsfirði, þar sem oft hefur áður komið til tals að reyna að flytja vélar úr henni á aðra staði, m. a. til Seyðisfjarðar, eins og nú er verið að gera.

Ég tel, að það sé mjög ánægjulegt, að það má segja, að það sé nokkurn veginn víst, að nú sé hægt að koma því til leiðar, að hálf vélasamstæða úr Ingólfsfjarðarverksmiðjunni verði flutt og með svo snöggum hætti, að það geti orðið starfhæf a. m. k. 2500 mála sildarbræðsla á Seyðisfirði í sumar. Útvegsbanki Íslands hefur átt verulegan hlut að máli í sambandi við það mál, sem hér um ræðir, þar sem sildarverksmiðjan á Ingólfsfirði var viðskiptafyrirtæki Útvegsbankans, reyndar fleiri banka, Búnaðarbankans einnig á sínum tíma, þegar verksmiðjan var stofnuð. En atvikin hafa hafað því svo, að það hefur lent á Útvegsbankanum að taka við þeim skuldum og skuldbindingum, sem verksmiðjan átti við aðra skuldheimtumenn, svo að þar er nú eða hefur verið við einn aðila að eiga, sem er Útvegsbankinn. Mér er kunnugt um, að það hefur verið mikill

áhugi fyrir því í stjórn þessa banka að reyna að koma því til leiðar að gera þessi framleiðslutæki í einu eða öðru skyni verðmæt að nýju og þá ekki aðeins með því móti að flytja núna hluta úr verksmiðjunni til Seyðisfjarðar til þess að koma þar upp 2500 mála sildarbræðslu í góðu lagi og með góðum tækjum, heldur er það einnig svo, að innan bankastjórnar þess banka hefur á margan hátt verið rætt, með hverjum öðrum ráðum væri hægt að stuðla að því, að þessi sildarbræðsla eða sildarverksmiðja á Ingólfsfirði gæti á annan hátt komið í gagnið í atvinnullífinu, og þá náttúrulega fyrst og fremst er hugsað til sildveiðanna á Norðurlandi. Þó að þær hafi verið lélegar og aflabrestur á undanförunum árum, getur breytt verulega til batnaðar, og einnig þó að ekki breyttist nema að nokkru leyti, þá verðum við að hafa það í huga, að við erum með á þróunum núna áætlanir um að kaupa fimmtán nýja togara til landsins og tólf 200 tonna fiskiskip, og jafnframt er tæknin í fiskveiðunum stöðugt að breytast, svo að þegar allt samanlagt er haft í huga, kunna að skapast verkefni fyrir þessa og aðrar hliðstæðar sildarverksmiðjur á Norðurlandi með öðrum hætti en áður hefur verið, bæði með hliðsjón af breytti tækni, veiðiaðferðum og nýjum skipastól.

Ég tel, að það sé sjálfsgætt að veita þá heimild, sem hér er um beðið, ábyrgðarheimild, sem er liður í því, að þær ráðstafanir, sem hér hafa verið gerðar að umræðuefni, geti komið í framkvæmd. Það er nú þegar byrjað á því að undirbúa, að þessar vélasamstæður verði fluttar til Seyðisfjarðar, og það væri sannarlega mjög æskilegt og ánægjulegt, ef það gæti orðið til þess, að þar væri hægt að hagnýta þessi tæki með góðum árangri á komandi sumarvertið og í framtíðinni.

Mér þótti ástæða til að víkja að þessum atvinnuástandi í sambandi við þetta mál, ekki síst vegna þess, að ég hef frá upphafi litið svo á, að það væri ekki aðeins viðfangsefni bankanna, heldur einnig opinberra aðila, Alþingis og ríkisstj., að grípa inn í þróun atvinnulífsins á hliðstæðum sviðum og þessum, þegar algerlega óviðráðanleg atvik hafa hafað því svo, að undan ráðstöfunum, sem lagt er í á sínum tíma af mikilli forsjálfni og hyggindum, er algerlega kippt fótunum. Ég hef minnst á fleiri tilvik þessu lík, og við skulum vona, að okkur takist að bæta úr með þeim ráðum, sem ég hef vikið að, og skal ég ekki á þessu stigi hafa um það fleiri orð, en er algerlega meðmæltur því, að þessi till. nái fram að ganga sem liður í þeim ráðstöfunum, sem hér hefur verið rætt um.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til fjv. með 31 shlj. atkv.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 556, n. 615).

Frsm. (Halldór Ásgrímsson): Herra forseti. Fjvn. hefur athugað till. á þskj. 556 og leggur einróma til, að hún verði samþ. óbreytt. Það getur ekki leikið á tveim tungum, að veita beri ríkisstj. þessa umbeðnu ábyrgðarheimild, svo að unnt sé fyrir Seyðisfjarðarkaupstað að afla nauðsynlegra lána til hinnar fyrirhuguðu stækkunar á sildarverksmiðjunni þar. Aukin afkastageta sildarverksmiðjunnar á Seyðisfirði er spor í rétta átt, þótt langt sé frá, að hún geti þrátt fyrir fyrirhugaða stækkun fullnægt eðlilegri lágmarkskröfu sildveiðiflotans, þegar hann er að veiðum um og austan Langaness. Í sambandi við það vil ég taka það fram, að ég vænti og hef ekki ástæðu til að ætla annað en að ríkisstj. sé það fullllega ljóst, að ekki kemur til greina, að umrædd stækkun á sildarverksmiðjunni á Seyðisfirði sé fullnæging á lagaskyldunni um að byggja 5 þús. mála sildarverksmiðju á Norðausturlandi sunnan Langaness, sbr. l. nr. 79 frá 5. júní 1947. — Fjvn. væntir, eins og fram kemur í nál. hennar, að þáttill. á þskj. 556 verði samþ. óbreytt.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 29 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 691).

23. Fiskirannsóknir á Breiðafirði.

Á deildafundum 19. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um fiskirannsóknir á Breiðafirði [55. mál] (A. 64).

Á 11. fundi í Sp., 21. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 14. fundi í Sp., 5. des., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Sigurður Ágústsson): Herra forseti. Hv. 11. landsk. þm. og ég höfum flutt till. til þál. á þskj. 64 um fiskirannsóknir á Breiðafirði.

Eins og getið er um í grg. með till., ríkir mikill áhugi meðal útgerðarmanna, sjómanna og ýmissa einstaklinga í Breiðafjarðarbyggðum um rannsókn á fiskigöngum og uppeldisstöðvum ungfisks á Breiðafirði og innfjörðum hans. Sjómenn, sem á undanförnum áratugum hafa stundað fiskveiðar á Breiðafirði, hafa veitt því athygli, sérstaklega í sambandi við dragnótaveiðar, á meðan þær voru leyfðar, að Grundarfjörður ofan Melrakkaeyjar sé án efa mikilvæg uppeldisstöð fyrir kola og lúðu. Þegar bátar drögu vörpu á þessum slóðum, gat veiðin oft numið 30—40 körfum í einu hali, en allur þessi koli var svo smár, að hann var ekki flökunarhæfur og því ekki hirtur. Þessi smákoli og smálúða, sem þarna veiddist, mun hafa vegið 100—200 grömm.

Sjómönnum gramdist oft að geta ekki notfært sér þann góða afla, sem oft bauðst á þess-

um slóðum, en sjálfsgagt var þó heppilegra frá þjóðfélagslegu sjónarmiði að lofa þessari uppeldisstöð ungfisksins að vera í friði, því að með eðlilegum hætti leitar þessi fiskur fram í fjörðinn og á djúpmiðin, er hann stækkar og verður hæfur til að aflast til hagnýtingar fyrir okkar ört vaxandi fiskiðnað.

Margar slíkar uppeldisstöðvar munu vera viðs vegar í Breiðafirði og í innfjörðum hans. Skammt frá Grundarfirði liggur Kolgrafarfjörður. Óhætt er að fullyrða, að nærfellt á hverju ári eða seinni hluta sumars gengur sild í fjörðinn, og stendur það oft fram í marz eða í allt að sjö mánuðum árlega. Mikill skelfiskur mun einnig vera í Kolgrafarfirði, þ. á m. rækja.

Einn af stærri innfjörðum hér við land er Hvammsfjörður. Ekki hafa menn almennt talið mikla fiskisæld í þeim firði, þó að vitað sé, að mikill lax og silungur gengur inn fjörðinn og upp í árnar, sem falla í hann. Auk þess er töluverð hrognkelsaveiði í Hvammsfirði. Um allan annan fisk er allt á huldu, þó að menn geri sér í hugarlund, að rækja muni fást þar ásamt fleiri tegundum skelfisks.

Helztu innfirðirnir norðanvert í Breiðafirði eru Þorskafjörður, Djúpfjörður, Kollafjörður, Kvígindisfjörður, Skálmarfjörður og Vatnsfjörður. Gera má ráð fyrir, að síld gangi í flesta þessa firði árlega, en því miður hafa engir eða fáir gagn af því. Einnig er vitað, að rækja heldur sig í þessum fjörðum.

Mikið hefur verið rætt um það á undanförunum árum hér á Alþingi og víðar að aðstoða Flatey í sambandi við atvinnubætur til að spyrna gegn því, að þessi góða og hlunnindaríka eyja fari algerlega í eyði, sem vestureyjar allar mundu lifa óbætanlegt tjón fyrir. Ef fullkomnar rannsóknir færu fram á fiskigöngum og uppeldisstöðvum ungfisks í umræddum innfjörðum norðanvert í Breiðafirði, sem allir liggja í námunda við Flatey, væri enginn staður við Breiðafjörð heppilegri en Flatey vegna legu sinnar til að geta notfært sér aflabrogð góðfisks úr þessum fjörðum, bæði til frystingar, söltunar og niðursuðu. Væru þessar rannsóknir því mikilvægar fyrir væntanlegar framkvæmdir í sambandi við aukið atvinnulíf í Flatey.

Það verður að teljast, að fyrir hreina tilviljun hafi veiðzt milli 30. og 40 þús. mál síldar í Grundarfirði haustið 1953. Sjálfsgagt hefðu þau aflabrogð getað orðið miklu meiri, því að síldin var löngu gengin í fjörðinn, áður en veiðar hófust. Það var einn formaður í Stykkishólmi, sem veitti því athygli, að síld virtist vera víða í Breiðafirði þetta haust. Ekkert var þó aðhafzt strax, því að satt frá sagt höfðu útgerðarmenn ekki þá eða síðar fjárráð til að gera skip sín út á tilraunaveiðar þann tíma árs, sem þau eru ekki við veiðar á aðalvertíðum ársins.

Það er sorgleg staðreynd, að við Íslendingar erum langt of skammt á veg komnir á sviði fiskirannsóknna. Öll þjóðin viðurkennir, að sjávarútvegurinn muni enn um langan aldur verða afkastamesti atvinnuvegur þjóðarinnar, sem sér henni að langmestu leyti fyrir þeim gjaldeyri,

sem þjóðin þarfnast til að geta lifað heilbrigðu menningar- og efnahagslífi í landi sínu. Þegar þetta er haft í huga, verður ekki annað sagt en að fullmikið tömlæti hafi ríkt í þessum málum eða um rannsókn á fiskigöngum og uppeldisstöðvum ungfisks.

Flm. till. leituðu til forstjóra fiskideildar atvinnudeildar háskólans, hr. Jóns Jónssonar fiskifræðings, til að heyra álit hans um fiskirannsóknir á Breiðafirði. Eins og umsögn fiskifræðingsins, sem er fskj. með till., ber með sér, telur hann líkur fyrir því, að Breiðafjörður sé mikil uppeldisstöð ungfisks, og telur hann æskilegt, að á því sviði verði gerðar kerfisbundnar rannsóknir á líkan hátt og í Faxaflóa. Enn fremur segir fiskifræðingurinn, með leyfi hæstv. forseta:

„Æskilegt væri og að vita, hvaða þýðingu Breiðafjörður hefur sem uppeldisstöð fyrir íslenska fiskstofna almennt, og mundu merkingar geta skorið úr um það. Togtilraunir á völdum stöðum gefa okkur nokkra hugmynd um magn af fiski, og væri nauðsynlegt að fá á þann hátt mynd af fiskstofnum Breiðafjarðar og framleiðslugetu hans.“

Ég tel óþarft að fara fleiri orðum um tillöguna. Ég geri ráð fyrir, að hv. alpm. séu mér og hv. 11. landsk. þm. sammála um nauðsyn þessara rannsókna.

Að lokinni þessari umr. vil ég biðja hæstv. forseta að vísa till. til hv. fjvn. og til síðari umr.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 31 shlj. atkv.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Friðjón Þórðarson: Herra forseti. Ég vildi aðeins leyfa mér að spyrjast fyrir um það, hvers vegna 10. dagskrárliðurinn, Fiskirannsóknir á Breiðafirði, er tekin út af dagskrá. Þetta mál hefur legið lengi í n. í vetur, en n. hefur nú fyrir nokkrum dögum skilað samhljóða álit.

Mér finnst, núna þegar líður að þinglokum, að það megi ekki minna vera en við flm. fáum tækifæri til að þakka hv. n. fyrir þessar undirtektir, enda þótt ekki verði sagt, að hún hafi brotið ákvæði um hámarkshraða í vinnubrögðum varðandi þessa till. En þar sem, eins og ég sagði, fyrir liggur samhljóða álit n., þá er ekki nema 4–5 mín. verk að afgr. þetta mál, og ég legg eindregið til, að svo verði gert.

Forseti (GJóh): Þar sem ákvæðið er, að fundur verði í kvöld í Sp., m. a. til að afgr. þá till., sem við vorum að samþ. hér áðan, sé ég ekki ástæðu til þess að breyta fyrri ákvörðun um að afgr. ekki meira nú; hef þegar lýst yfir, að málið sé tekið út af dagskrá.

Á 65. fundi í Sp., 31. maí, var till. aftur tekin til síðari umr. (A. 64, n. 603).

Frsn. (Pétur Ottesen): Herra forseti. Það varð um það fullt samkomulag í fjvn. að mæla með samþykkt þessara till. með litils háttar breytingu, og sú breyting felur það eingöngu í sér, að þegar lokið er þeim rannsóknum, sem nú er unnið að, verði horfið að því að gera þær rannsóknir, sem um ræðir í till. Rannsóknir þær, sem hér um ræðir, eru mjög þýðingarmiklar fyrir fiskveiðar vorar og kunnugleika á því sviði, og er þess vegna mikils um vert, að þær séu framkvæmdar sem viðast.

Sigurður Agústsson: Herra forseti. Ég hefði tæplega vænt þess, að till. okkar til þál., er hv. 11. landsk. og ég fluttum á þskj. 64, um fiskirannsóknir á Breiðafirði, fengi að sjá dagsins ljós á ný. Till. var vísað til hv. fjvn. 5. des. eða fyrir nær 6 mánuðum. Þegar um jafnsjálfsagt mál var að ræða og till. þessi fjallar um, mál, sem varðar stærsta atvinnuveg þjóðarinnar, hefði verið eðlilegt og raunar sjálfsagt, að hún hefði verið afgreidd frá hv. n. á styttri tíma en raun hefur orðið á.

Hv. fjvn. hefur breytt orðalagi till. að nokkru og ekki til bóta. Við flm. munum þó ekki gera ágreining um það. Vil ég þrátt fyrir gagnrýni mína á hv. fjvn. fyrir seina afgreiðslu á till. votta n. þakklæti okkar flm. fyrir það, að hún skuli nú vera lögð hér fram til síðari umr.

Með leyfi hæstv. forseta, vil ég leyfa mér að geta hér annarrar till. til þál., er ég flutti snemma á þinginu á þskj. 63, um eftirlitsbát á Breiðafirði. Till. var vísað til hv. fjvn. 5. des. s. l. og hefur ekki þrátt fyrir mörg samtöl mín við hv. formann fjvn. fengið afgreidd frá n.

Í framsögu fyrir till. gat ég um þá miklu nauðsyn, að bátur á vegum landhelgisgæzlunnar yrði að staðaldri við gæzlu og til aðstoðar fiskibátum yfir vetrarmánuðina eða á vetrarvertíðinni. Mér höfðu borizt tilmæli frá öllum verstöðvum við Breiðafjörð um, að ríkisvaldið léti þessa aðstoð í té, að sjá þeim 40 fiskibátum, sem gerðir eru út frá verstöðvum við Breiðafjörð, fyrir nokkru öryggi í þessum efnum. Ágangur togara, bæði innlendra og erlendra, er skefjalaus á fiskislóðum þeim, er bátarnir verða nú að sækja á. Tvær undanfarnar vetrarvertíðir hafa linubátarnir orðið að sækja afla sinn meir á djúpmið en áður hefur þekkt. Eru þessi fiskimið töluvert fyrir utan landhelgislinuna. Er því full nauðsyn þess, að gæzlu-skip fylgist einnig með yfirgangi togara við linubátana og reyni að leiðbeina togurunum, svo að þeir tugi ekki yfir veiðarfæri bátanna.

Eins og ég tók fram áðan, hefur hv. fjvn. ekki séð sér fært að verða við þessari sjálfsöðgu ósk breiðfirzkra sjómanna.

Hv. Alp. má vera það ljóst, að sams konar beiðni mun á næsta hausti eða þegar þing kemur saman á ný berast frá sjómönnum og útgerðarmönnum við Breiðafjörð. Verð ég að vænta þess, að slík till. fái þá betri meðferð hv. fjvn. en till. sú, sem flutt var á þessu þingi.

ATKVGR.

Brtt. 603 (ný tillgr.) samþ. með 31 shlj. atkv. Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 31 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 707).

24. Lífeyrissjóður fyrir sjómenn o. fl. (till. ÓJ o. fl.).

Á deildafundum 2. maí var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um athugun á stofnun lífeyrissjóðs fyrir sjómenn, verkamenn, bændur, útvegsmenn og aðra þá, sem ekki njóta lífeyrstryggingar hjá sérstökum lífeyrissjóðum [161. mál] (A. 452).

Á 55. fundi í Sp., 8. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 57. fundi í Sp., 15. maí, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Ólafur Jóhannesson): Herra forseti. Í till. þeirri til þál. á þskj. 452, sem hér er til umr., felst áskorun á ríkisstj. þess efnis, að hún láti athuga, hvort tiltækilegt sé að stofna lífeyrissjóð fyrir sjómenn, verkamenn, bændur, útvegsmenn og aðra þá, sem ekki njóta lífeyrstryggingar hjá sérstökum lífeyrissjóðum.

Sérstakir lífeyrissjóðir eiga sér ekki ýkjalanga sögu að baki hér á landi. Ég ætla ekki að fara að rekja þá sögu hér að neinu ráði, en ég ætla aðeins að drepa á örfá atriði til glöggvunar og til að sýna, hvert stefnt hefur í þessum efnum.

Lífeyrissjóður embættismanna og ekkna þeirra var settur á stofn árið 1921. Lög um þann sjóð höfðu að visu verið sett 1919, en þau komu aldrei til framkvæmda. Árið 1921 var einnig settur á stofn lífeyrissjóður barnakennara. Samkvæmt lífeyrissjóðslögunum frá 1921 gátu embættismenn einir orðið sjóðfélagar. Áttu þeir að greiða 7% af árslunum sínum í iðgjöld í sjóðinn. Tillag til sjóðsins kom ekki annars staðar að. Rétt áttu embættismenn á að fá greiddan lífeyri úr sjóðnum, ef þeir létu af embætti sakir elli eða vanheilsu. Eftirlifandi maki átti og rétt á lífeyri. Um lífeyrissjóð barnakennara giltu hliðstæðar reglur.

Árið 1943 var lögunum um lífeyrissjóð embættismanna breytt, og ná lögin eftir það til miklu fleiri manna en áður. Samkvæmt lífeyrissjóðslögunum 1943 heitir sjóðurinn Lífeyrissjóður starfsmanna ríkisins. Eftir 3. gr. þeirra laga eru allir ríkisstarfsmenn, sem taka laun eftir hinum almennu launalögum, sjóðfélagar, enn fremur allir aðrir starfsmenn ríkisins, sem laun taka úr ríkissjóði og ráðnir eru eigi til skemmri tíma en eins árs, eða með þriggja mánaða uppsagnarfresti, enda sé starfið í þjónustu ríkisins aðalstarf þeirra. Með lögum frá 1955 er stjórn lífeyrissjóðsins enn fremur heimilt að taka sem sjóðfélaga starfsmenn þeirra ríkisstofnana, sem sérstakan fjárhag hafa, og starfsmenn bæjar-, sveitar- og sýslufélaga og

stofnana, er þeim tilheyra og sérstakan fjárhag hafa.

Samkvæmt núgildandi lífeyrissjóðslögunum greiða sjóðfélagar ár hvert 4% af heildar-árslunum í sjóðinn; enn fremur greiðir ríkissjóður eða annar launagreiðandi í lífeyrissjóðinn fyrst um sinn 6% af launum starfsmanna.

Auk þeirra lífeyrissjóða opinberra starfsmanna, sem nú hafa verið nefndir, var stofnaður lífeyrissjóður ljósmæðra árið 1938, lífeyrissjóður hjúkrunarkvanna árið 1943 og lífeyrissjóður alþm., sem stofnaður var með lögum frá 1953.

Af þessu örstutta yfirliti er ljóst, að verk-svið þessara sérstöku lífeyrissjóða hefur verið rýmkað mjög, og er nú svo komið, að yfirleitt allir fastráðnir starfsmenn þess opinberra, hvort heldur eru starfsmenn ríkis, ríkisstofnana eða sveitarfélaga eru tryggðir eða eiga að fullnægðum vissum skilyrðum kost á lífeyristryggingu hjá lífeyrissjóði starfsmanna ríkisins eða öðrum lífeyrissjóðum. Jafnframt hafa hlunnindi sjóðfélaga verið aukin, m. a. með þátttöku launagreiðenda í greiðslu iðgjalda.

Enginn vafi er á því, að lífeyrisréttindin eru og hafa verið opinberum starfsmönnum mikilvæg hlunnindi. Það er því sízt að undra, þótt ýmsir aðrir starfsmannahópar hafi sótt eftir hliðstæðum réttindum. Hefur orðið sú raunin á, að á síðari árum hefur sérstökum lífeyrissjóðum fjölgað. Hefur til sumra þeirra verið stofnað með sérstökum samningum eða samkomulagi milli launþega og atvinnurekenda. Má til dæmis nefna, að bankarnir hafa stofnað lífeyrissjóð fyrir starfsmenn sína. Sama máli gegnir um mörg viðskiptafyrirtæki, svo sem Samband ísl. samvinnufélaga, þar sem starfsmenn þess njóta lífeyristryggingar hjá lífeyrissjóði S. Í. S., og starfsmenn kaupfélaganna geta einnig fengið þar tryggingu, ef viðkomandi kaupfélag gerist aðili að sjóðnum. Allir þessir sjóðir byggjast á hreinum líftryggingargrundvelli, þ. e. a. s., að menn hafi greitt til sjóðsins iðgjöld í tiltekið árabíll, áður en þeir öðlast réttindi.

Samkvæmt þessu er augljóst, að þeim starfstéttum hefur farið æ fjölgandi, sem njóta lífeyristryggingar hjá sérstökum lífeyrissjóðum, og enn stefnir í sömu átt. Til þess benda m. a. nýafstaðnir samningar milli iðnrekenda og iðnverkfólks í Reykjavík, en í sambandi við þá samninga hefur verið skýrt frá því, að samkomulag hafi orðið um það á milli þeirra aðila að leggja til, að félögin skipi sameiginlega nefnd til þess að athuga möguleika á stofnun lífeyrissjóðs iðnverkfólks.

Það orkar ekki tvímælis, að lífeyrisréttindin í hinum sérstöku lífeyrissjóðum eru sjóðfélögum dýrmæt, að þau eru þeim mikilsverð hlunnindi, sem þeir meta mikils, og þær starfsmanna-stéttir, sem öðlast hafa aðstöðu til að tryggja sér þessi réttindi, mundu telja það mikla kjarskerðingu, ef svipta ætti þær þessum réttindum. Þetta er ofur eðlilegt. Lífeyristryggingin veitir mikið öryggi, sjóðfélagar tryggja sér ellilífeyri, sem getur numið allt upp í 60% af meðalárs-launum þeirra síðustu árin, auk þess sem eftir-

lífandi maka og börnum er tryggður lífeyrir, ef sjóðfélagi fellur frá, hvort heldur er á starfsaldri eða síðar. Þarf ekki að fjölýrða um það, hversu mikið öryggi er í þessu fólgið. En auk þessa hafa sjóðfélagar í rauninni, eins og rakið er nánar í grg., notið annarra mjög mikilsverðra hlunninda hjá hinum sérstöku lífeyrissjóðum. Sjóðfélagar hafa sem sé átt þess kost að fá hagfelld lán í sjóðunum til byggingar eigin íbúða. Allir, sem nokkuð þekkja til þeirra miklu erfiðleika, sem á því hafa verið að fá lán til bygginga, vita og skilja, hversu stórfellt hagræði hefur verið fólgið í lánveitingum lífeyrissjóðanna. Og það eru hreint ekki fáar íbúðir, sem byggðar hafa verið með tilstyrk lána úr hinum sérstöku lífeyrissjóðum. Það má rétt til dæmis geta þess, að á árinu 1953 fengu 127 sjóðfélagar í lífeyrissjóði starfsmanna ríkisins ný lán úr sjóðnum til íbúðabygginga. En samkv. skýrslu Tryggingastofnunar ríkisins námu lán sjóðsins til íbúðabygginga þá alls, þ. e. bæði ný og eldri lán, rúmum 50 millj. kr. Samkvæmt upplýsingum Tryggingastofnunar ríkisins hafa lán úr sjóðnum á árinu 1955 numið 12—13 millj. kr., ný lán. Á árinu 1953 fengu 38 sjóðfélagar í lífeyrissjóði barnakennara bústaðalán úr þeim sjóði. Það er auðsætt, að með þessum lánveitingum hafa lífeyrissjóðirnir leyst mikinn vanda og orðið bæði félögum sínum og þjóðinni í heild að miklu liði. En þessu þýðingarmikla hlutverki hafa þeir getað sinnt vegna þess, að þeir hafa verið reknir á heilbrigðum og traustum tryggingargrundvelli. Hjá þeim hefur átt sér stað veruleg fjármagnsmýndun. Á árinu 1953 jukust t. d. eignir lífeyrissjóðs starfsmanna ríkisins um 12 millj. kr. Á sama tíma jukust eignir lífeyrissjóðs barnakennara um rúmlega 2 millj. kr.

Samkvæmt upplýsingum, sem ég hef fengið hjá Tryggingastofnun ríkisins, jukust eignir lífeyrissjóðs starfsmanna ríkisins um 14 millj. kr. á árinu 1955, og eignir lífeyrissjóðs munu nú nema yfir 90 millj. kr. Ég hef ekki tölu um aukningu á s. l. ári, en hún hefur vafalaust orðið mun meiri. Á s. l. ári hækkaði hrein eign lífeyrissjóðs S. Í. S. um 3 millj. og 200 þús. kr. Mér eru ekki nú tiltækar aðrar tölur um þetta efni, en vafalaust er svipaða sögu að segja af öðrum lífeyrissjóðum.

Þegar alls þessa er gætt, er eigi að undra, þó að æ fleiri starfsmannahópar hafi komið auga á lífeyristryggingar, orðið ljóst gildi þeirra og hafi eygt í þeim möguleika til raunhæfra kjarabóta.

Fyrir Alp. því, er nú situr, liggja þegar tvö mál, sem lúta að stofnun nýrra lífeyrissjóða. Annað er frv. um lífeyrissjóð togarasjóðmanna, hitt er till. til þál. um stofnun lífeyrissjóðs fyrir sjómenn. Bæði þessi mál stefna þannig í þá átt að bæta tiltekinni starfsstétt í hóp þeirra starfsstétta, sem nú njóta lífeyrisréttinda hjá sérstökum lífeyrissjóðum.

Það er áreiðanlega æskilegt, að hægt sé að veita sjómönnum líftryggingu með hliðstæðum hætti sem opinberum starfsmönnum. En um leið hlýtur sú spurning að vakna, hvort ekki sé ástæða til að veita öðrum starfsstéttum

sömu aðstöðu. Er ekki með því sagt, að sjómenn kunni hér ekki að hafa nokkra sérstöðu vegna þeirrar hættu, sem þeirra störfum fylgir. Flm. þessarar till. virðist þörf á því, að fram fari á því gagnger athugun, hvort ekki sé tiltækið að stefna nú strax að lífeyrissjóði fyrir landsmenn alla. Þær fjölmennu starfsstéttir, sem nefndar eru sérstaklega í tillögunni, bændur og verkamenn, virðast a. m. k. eiga sanngirniskröfu á því, að jafnhliða sé athugað, hvort ekki séu tök á að láta lífeyristryggingu taka til þeirra.

Ég geri ekki ráð fyrir, að nokkur verði til að andæfa því, að það sé æskilegt og réttmætt, að landsmenn allir, hvar í stétt sem þeir standa, geti notið lífeyristrygginga og þess öryggis, sem þeim er samfara, og þeirra hlunninda, sem þeim hafa fylgt og munu fylgja. Ég býst varla við, að nokkur verði til þess að draga í efa, að hér sé um fullkomið réttlætismál að ræða, og ég skal því ekkert fjölýrða um það. Hinu get ég frekar búist við, að því verði svarað til, að almenn lífeyristrygging landsmanna allra sé þegar komin á, hún eigi sér stað skv. lögnum um almannatryggingar, og enn fremur, að dregið verði í efa af öðrum, að þetta réttlætismál sé framkvæmanlegt, eins og sakir standa.

Um fyrra atriðið er það að segja, að hér er um allt annað að ræða en hina almennu elli- og örorkutryggingu almannatrygginganna, enda verður sá lífeyrir, sem almannatryggingarnar veita, á engan hátt borinn saman við lífeyri þann, sem opinberir starfsmenn njóta. Þar er alls eigi um hliðstæð réttindi að ræða. Lífeyrissjóður starfsmanna ríkisins er byggður á því, að starfsmenn hafi tryggt sér lífeyri með því að greiða iðgjöld í sjóðinn um tiltekinn tíma, að visu með atbeina launagreiðanda að nokkru, og á myndun sjóðs. Elli- og örorkulífeyrir almannatrygginganna er eigi byggður á slíkri sjóðmyndun, heldur á því að afla í hvert sinn nægilegra fjárhæða til þess að standa undir útgjöldum.

Með alþýðutryggingalögnum frá 1936 var að visu ákveðið, að stofnaður skyldi almennur elli- og örorkulífeyrissjóður, er nefndist lífeyrissjóður Íslands. Þessi sjóður var á hreinum lífeyrisgrundvelli, átti að byggjast á iðgjaldagreiðslum, og átti ekki að byrja að veita lífeyri úr sjóðnum fyrr en eftir ákveðið árabil. Hér var því gert ráð fyrir sjóðmyndun. En frá þessari stefnu, sem mörkuð var með stofnun lífeyrissjóðs Íslands í alþýðutryggingalögnum frá 1936, að hver maður skyldi tryggja sér ellilífeyri með iðgjaldagreiðslu til sjóðsins, er skyldi svo ávaxtaður og látinn standa undir ellilífeyrisgreiðslunum, var algerlega horfið með almannatryggingalögnum frá 1946. Með þeim lögum var horfið frá sjóðmyndun, en í þess stað gert ráð fyrir, að iðgjöld yrðu miðuð við væntanlegar bótagreiðslur hvers árs. Af þessum sökum hefur sjóðstofnun í þessu sambandi orðið lítil sem engin eða a. m. k. hverfandi lítil, miðað við alla umsetningu stofnunarinnar.

Fyrir flm. þessarar till. vakir stofnun lífeyrissjóðs, er starfi á hreinum lífeyrisgrundvelli.

Fyrsta skilyrði slíkrar lífeyristryggingar er myndun öflugs lífeyrissjóðs. Sá sjóður verður að byggjast á réttum tryggingareglum og útreikningi tryggingafræðinga. Ég vil undirstrika það, að fyrir flm. vakir einmitt þetta: stofnun lífeyrissjóðs, er taki til landsmanna allra, og að sá sjóður veiti þeim hliðstæð réttindi og hinir sérstöku lífeyrissjóðir veita sjóðfélögum sínum nú, og að sá allsherjarsjóður verði reistur á jafntraustum fjárhagslegum grundvelli og hinir sérstöku lífeyrissjóðir.

Með því, sem nú hefur verið sagt, er á engan hátt gert lítið úr örorku- og ellilífeyri almanna-trygginga. Hann er að vissu leyti vísir í rétta átt, þótt þar séu þeir annmarkar á, sem áður er vikið að. Og almannatryggingarnar hafa á þessu sviði vissulega unnið mikið gagn, sem skylt er að viðurkenna. En hitt hlýtur öllum að vera ljóst, að þær eru ekki fullnægjandi, og bezta sönnun þess er einmitt stofnun þeirra sérstöku lífeyrissjóða, sem átt hefur sér stað síðan, og þær óskir í þá átt, sem stöðugt eru uppi.

En hvað síðar nefnda atriðinu viðvíkur, sem ég minntist á, þ. e. a. s. því, hvort slík sjóðstofnun sé framkvæmanleg, eins og sakir standa nú, þá treysti ég mér alls ekki til þess að fullyrða neitt um það á þessu stigi. Þar er þess m. a. að gæta, að lífeyristryggingar hafa hingað til yfirleitt verið bundnar við fastráðna launþega, en hér er gert ráð fyrir, að athuginn taki bæði til bænda og annarra framleiðenda og eins lausráðinna manna eða manna, sem eru í lausari vinnu. Það mál þarf áreiðanlega við gaumgæfilegrar athugunar. Við þá athuginn hljóta mjög mörg atriði að koma til álita, og ég sé ekki ástæðu til að fara að rekja þau hér. Aðeins skal ég nefna það, að eitt þeirra atriða, sem til athugunar koma, er, hvort um ætti að vera að ræða skyldutryggingu eða frjálsa tryggingu.

Þessi till. felur aðeins í sér áskorun til ríkisstj. um það, að hún láti fram fara alhliða og gagnagara athugin á þessu máli. Til slíkrar athugunar mundi væntanlega verða skipuð nefnd, sem fengi sér til aðstoðar og ráðuneytis sérfróða menn um þessi mál og hefði vafalaust samráð við stéttasamtökin. Vera má, að niðurstaða þeirrar athugunar verði sú, að ekki sé tiltækilegt, eins og sakir standa, að stofna til lífeyristrygginga fyrir landsmenn alla. Vera má, að að athuguðu máli þyki réttara að stofna til þeirra trygginga í eins konar áföngum, eins og átt hefur sér stað að undanförmu. En hvað sem um það verður, þá er ég fyrir mitt leyti alveg viss um, að þróunin stefnir í þá átt, að hér verði teknar upp lífeyristryggingar fyrir landsmenn alla, og það mun koma fyrr en seinna.

Þessi mál eru í deigluinni viðar en hér. Er þess skemmst að minnast, að einmitt nú standa yfir miklar umræður í Svipjóð um tryggingar. Má sjálfsagt eitthvað græða á því að fylgjast með og kynna sér, hvernig málum þessum verður skipað þar eða með öðrum þjóðum. Vera má, að með till. þeirri, sem hér liggur fyrir, sé stefnt hærra en þar. En íslensk félagsmála-

löggjöf mun einmitt vera í fremstu röð. Og það væri vissulega ánægjulegt, ef Íslendingar gætu gengið í fylkingarbrjósti í þessu efni og lyft merkinu hærra en aðrar þjóðir.

Verði talið framkvæmanlegt að stofna nú til lífeyrissjóðs fyrir landsmenn alla, er tryggja þeim svipuð réttindi og sjóðfélagar njóta hjá hinum sérstöku lífeyrissjóðum, þá er ég ekki í vafa um, að stigið er stórt spor í jafnræðis- og framfaraátt. Aðalatriðið væri auðvitað hið almenna öryggi, sem mönnum væri tryggt í ellinni og vegna fráfalls fyrirvinnu. En jafnframt er rétt að vekja athygli á og leggja áherzlu á þá stórkostlegu þýðingu, sem varanleg fjármagnsmýndun hjá slíkum sjóði gæti haft. Lánveitingar úr honum gætu síðar létt undir með mönnum með hliðstæðum hætti og hinir sérstöku lífeyrissjóðir hafa létt undir með sjóðfélögum sínum. Slíkur sjóður gæti t. d. vafalaust létt undir með hinu almenna veðlánakerfi. Bændur og framleiðendur gætu sjálf-sagt, ef þeir væru tryggðir, notið hliðstæðra lána.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fjölyrða um till. frekar, þar eð þetta mál liggur ljóst fyrir og mér virðist ekki þurfa frekari rökstuðnings, en leyfi mér að öðru leyti að vísa til grg. og vænti þess fastlega, að hv. alþm. ljái máli þessu lið. Ég leyfi mér svo að leggja til, að umr. verði frestað og till. fari til athugunar í n., sem væntanlega mundi þá verða allshn. sameinaðs þings.

Ólafur Björnsson: Herra forseti. Það er í sambandi við eitt atriði í grg. hv. flm. fyrir þessari till., sem ég vildi segja örfá orð, af því að ég óttast, að ella kynnu að verða dregnar af því rangar ályktanir.

Það er minnst á það, sem er auðvitað að nokkru leyti rétt, að opinberir starfsmenn séu í þessum efnum allmiklu betur settir en aðrir þjóðfélagsborgarar vegna sinna lífeyrisréttinda. Í sambandi við það er rétt að taka fram eitt atriði, sem ég er ekki viss um að öllum hv. þm. sé kunnugt, en það er þetta, að fyrir utan það, að starfsmönnum er auðvitað gert að greiða sitt tillag til lífeyrissjóðsins, sem dregið er frá launum þeirra, þá hefur það alltaf verið þannig á undanförmum árum, að þegar teknar hafa verið ákvarðanir um laun opinberra starfsmanna, sem gert er með launalögum, þá er það m. a. með tilliti til þeirra lífeyrishlunninda, sem þeir njóta. Það er leitast við að meta þessi hlunnindi til peninga, og þau laun, sem þeim eru ákveðin, eru svo lækkuð með tilliti til þessa. Eins og gengur, þegar um slíkt er samið, hefur að jafnaði verið um það nokkur ágreiningur, hvernig þessi hlunnindi skyldi meta, þannig að fulltrúar ríkisvaldsins hafa lítið þannig á, að þau bæri að meta mikils, en starfsmennirnir og fulltrúar þeirra aftur á móti viljað gera úr þessu minna. Það er ekki annað en eðlilegur hlutur. En niðurstaðan hefur þó alltaf verið sú, að ekki hefur verið ágreiningur um það, að líta bæri á þetta sem hlunnindi, og launin lækkuð meira eða minna eftir því, hvernig um hefur samizt með tilliti til þess. Ég tel

rétt, að þetta komi fram þegar á þessu stigi málsins. Eg er síður en svo að ásaka hv. flutningsmenn um það, að þeir hafi viljað gefa um þetta villandi upplýsingar, heldur er það aðeins ókunnugleiki, sem þessu veldur.

Varðandi efni þessarar till., þá álit ég, að hér sé merku máli hreyft, og mun styðja samþykkt hennar. En í sambandi við tryggingamálin er rétt að vekja athygli á því, að það, sem hefur verið mesta hindrunin í veginum fyrir því, að þær ráðstafanir, sem gerðar hafa verið á undanförunum árum, hafi náð tilgangi sínum, hefur verið vöxtur verðbólgunnar, því að grundvöllur heilbrigðrar tryggingastarfsemi, og á það sér í lagi við, þegar um lífeyristryggingar er að ræða, hlýtur ávallt að vera stöðugt verðgildi peninganna. Eg ætla að leyfa mér að nefna hér örfáar tölur, sem gætu orðið til þess að undirstrika þetta frekar.

Fyrir stríð var talið samkvæmt ákvæðum og reglum, sem þá voru í gildi um lífeyristryggingu, að fullur lífeyrir, eins og það var orðað, á fyrsta verðlagssvæði, en það var hér í Reykjavík, skyldi vera 900 kr. á ári. Þetta var lágmark þess, sem talið var þá rétt að greiða, og það var áður en lífeyrissjóðurinn kom til sögunnar, því að eins og hv. frsm. tók réttilega fram, þá var ekki gert ráð fyrir því, að lífeyrissjóðurinn, sem stofnaður var árið 1936, tæki til starfa fyrr en eftir nokkur ár, en fullur lífeyrir átti að vera 900 kr. hér í Reykjavík.

Nú mun lífeyrir hér í Reykjavík fyrir einstaklinga vera um það bil 8400 kr. En miðað við þá verðrýrnun, sem orðið hefur á peningunum frá því fyrir stríð, mun láta mjög nærri, að kaupmáttur ellilífeyris sé svipaður nú og hann var fyrir stríð. M. ö. o. hefur það verið þannig, að þrátt fyrir þau átök, sem gerð hafa verið í þessum málum, bæði með lögunum um almannatryggingar frá 1936 og einnig með lögunum um almannatryggingar frá 1946, stöndum við nákvæmlega í sömu sporum, þannig að hagur ellilífeyrisþega hefur ekki batnað neitt. Og þrátt fyrir það að gera má ráð fyrir því, að raunverulegar þjóðartekjur hafi a. m. k. tvöfaldast á þessu tímabili, hafa þessir aðilar ekki fengið neina hlutdeild í þessari aukningu þjóðarteknanna, og gerir það atriði einnig vissulega tímabært, að þessi mál séu tekin til athugunar.

Þó ber þess að gæta í sambandi við lífeyrismálin, að ljóst mætti vera, að ef það væru sjóðirnir, sem eingöngu ættu að standa undir þessum greiðslum, þá mundi hagur ellilífeyrisþega vera enn lakari en hann raunverulega er, en ríkið mun leggja allmikið af mörkum fram yfir það, sem raunverulega var gert ráð fyrir samkvæmt almannatryggingalögunum, og það eru þessi framlög úr ríkissjóði, sem gera það að verkum, að hagur ellilífeyrisþega er þó ekki enn verri en hann er.

Sama máli gegnir um gamla embættismenn ríkisins, að hagur þeirra margra er ábyggilega mjög þröngur, og mundi þó vera enn þrængri, ef það væri ekki einnig á því sviði þannig, að ríkið leggur meira eða minna fram þeim til styrktar umfram það, sem löghóðið er.

Þetta sýnir það fyrst og fremst, að undirstaða allrar tryggingastarfsemi hlýtur að vera stöðugt verðgildi peninganna. Það má m. a. sjá af því, að þó að lífeyrissjóður kunni að vaxa t. d. á einu ári um 10%, þá er ekki um neina raunverulega aukningu að ræða, ef verðlagið hefur hækkað að sama skapi.

Í sambandi við lausn þessa máls er það því tvennt, sem mjög miklu máli skiptir, og er það í fyrsta lagi það, að heppnast megi að gera ráðstafanir til þess að stöðva þróun verðbólgunnar. Annað atriði má líka benda á, sem mjög miklu máli skiptir í því sambandi, en það er þetta: að fjáröflun til aukinna almannatrygginga verði ekki með því móti, að það verði til þess að auka verðbólguna. Fyrir tveimur árum var, eins og kunnugt er, stofnaður hér atvinnuleysisstryggingasjóður, sem ekki er nema gott eitt um að segja út af fyrir sig, en sá galli var þó á þeirri sjóðstofnun að minnu áliti, að það heppnaðist ekki að útvega þessum sjóði fé með öðru móti en því, sem hlaut að hafa nokkur áhrif, meiri eða minni, til þess að auka verðbólguna. Framlöggin til sjóðsins áttu að koma að nokkru leyti frá atvinnurekendum, en að öðru leyti frá bæjar- og sveitarfélögum og ríki, en vitað mál er það, að atvinnurekendur leggja með einhverju móti þessi framlög á vöruverðið, þannig að það kemur til að hækka, og hvað snertir þau framlög, sem komið hafa frá ríki, bæjar- og sveitarfélögum, þá fer ekki hjá því, eins og fjármálakerfið er nú, að þess fjár hefur verið aflað með auknum tollum og sköttum, þannig að það hefur einnig orðið til þess að hækka verðlagið.

Það verður höfuðvandamálið í sambandi við að auka verulega ellitryggingarnar, sem er gott og þarft málefni, að afla þess mikla fjár, sem til þess þarf, á þann hátt, að slíkt hafi ekki verðhækkunaráhrif í för með sér. En slíkt hlýtur að verða mjög erfitt vandamál úrlausnar, eins og okkar fjármálakerfi er nú. En þetta bendir aftur til þess, að erfitt er að leysa þetta mál út af fyrir sig, þannig að viðunandi sé. Lausn þess getur ekki orðið nema í sambandi við allsherjarlausn efnahagsvandamála.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 65. fundi í Sp., 31. maí, var fram haldið einni umr. um till. (A. 452, n. 656).

Frsm. (Ólafur Jóhannesson): Herra forseti. Þáttill. sú, sem hér ræðir um, á þskj. 452, er flutt af mér og nokkrum samflokksmönnum mínum. Hún er þess efnis að skora á ríkisstj. að láta fram fara athugin á stofnun lífeyrissjóðs fyrir sjómenn, verkamenn, bændur, útvegsmenn og aðra þá, sem ekki njóta lífeyristrygginga hjá sérstökum lífeyrissjóðum. — Allshn. hefur athugað till. og mælir einróma með samþykkt hennar. Í framsöguræðu gerði

ég á sínum tíma allýtarlega grein fyrir þessari till. Ég leyfi mér að vísa til þess, sem þá var um hana sagt.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 29 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 708).

25. Endurheimt handrita frá Danmörku.

Á 35. fundi í Sp., 19. febr., var útbýtt:

Till. til þál. um endurheimt íslenskra handrita frá Danmörku [118. mál] (A. 259).

Á 40. fundi í Sp., 27. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 44. fundi í Sp., 6. marz, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 45. fundi í Sp., 13. marz, var till. aftur tekin til einnar umr.

Film. (Pétur Ottesen): Þrátt fyrir það, þótt við film. þessarar þáttill. á þskj. 259 höfum þar gert nokkra grein fyrir efni till., þykir okkur samt ástæða til að bæta þar nokkru við nú, er við leggjum þetta mál fyrir hæstv. Alþingi.

Við höfum í grg. rakið að nokkru þá rás viðburðanna, sem leiddi til þess, hve mikið af handritum og bókum og bréfasöfnum biskupsstólanna og klaustranna, ásamt fleiru fluttist til Danmerkur.

Við það, sem um þetta er sagt í grg., viljum við þó nokkru bæta, og er þá fyrst að geta þess, hver drög lágu að því, að Brynjólfur biskup Sveinsson í Skálholti, sem hafði undir höndum mikið af fornum skjölum og handritum, þ. á m. Flateyjarbók, sendi mikið safn þessara fjársjóða vorra til Danmerkur. Meðal þeirra handrita, sem með þeim hætti bárust til konungs, má nefna auk Flateyjarbókar Konungsbók Sæmundar-Eddu, Snorra-Eddu og hin stórmerku handrit þjóðveldislaga vorra, auk margs annars. Hafði Brynjólfur ákveðið að hefja hér heima prentun handritanna, en fékk því ekki framgengt sökum þess, að þótt prentsmiðja væri á Hólum, voru ekki, þegar til kastanna kom, aðstæður til þess að prenta þessi handrit og skjöl hér. En þá lézt konungur Dana og Íslendinga hafa hug á að gefa út þessi fornrit í Danmörku, en það varð til þess að ýta undir, að þessi fornrit og miklu fleira var sent út til Danmerkur í söfn, svo að eitthvað yrði úr prentun þeirra. En eins og kunnugt er, urðu engar efndir á því, að handritin yrðu prentuð, þegar þau voru komin til Danmerkur, en Íslendingar höfðu hins vegar af þeim misst.

Það má segja, að ekki væri óeðlilegt, að konungur geymdi handritin í söfnum sínum í

Kaupmannahöfn, eftir því sem staðhættir voru í þá daga. En nú er þetta gerbreytt, eins og að er vikið í grg. Háskóli vor er nú sá staður, sem handritin tilheyra. Hann er, eins og nú er komið, kjörinn vettvangur til hagnýtingar og varðveizlu handritanna. Hann er meira að segja eini staðurinn í veröldinni, þar sem þessir menningarfjársjóðir vorir verða hagnýttir til hlítar.

Það, sem konungum var á einveldistímanum falið til varðveizlu eða þeir tóku í sínar hendur með sjálfsvaldi, hvort heldur var af þegnum sínum í Danmörku, Íslandi eða hertogadæmunum, átti að sjálfsögðu, er einveldinu var lokið, að afhenda því þjóðlandi, sem var réttur eigandi þessara varðveizluverðmæta eða geymslufjár, en eitt ríkið gat alls ekki eignast það, sem hinu ríkinu bar, nema þá að löglegir samningar væru um það gerðir. En svo hefur ekki verið að því er Ísland snertir.

Réttur Íslendinga til þess að krefjast afhendingar á þeim bókmenntafjársjóðum, er til konungs bárust, er því hvort tveggja í senn skýr og alveg óvefengjanlegur.

Annar er sá staður í Kaupmannahöfn en konunglega bókhlaðan og ríkisskjalasafnið, þar sem mikill grúi íslenskra handrita og bréfasafna er geymdur, en það er Árnasafnið svokallaða. Það er að því vikið í grg., hve öfluglega Árni Magnússon gekk fram í því að safna íslenskum handritum og skjölum alls konar á þeim meira en áratug, sem hann ásamt Páli Vídalín vann hér að samningu jarðabókarinnar, og í sambandi við það ferðaðist hann hér um allt land og hafði því mjög góða og sterka aðstöðu til þessrar söfnunar. Barst með honum, svo sem alkunnugt er, til Danmerkur mikill og merkilegur bókmenntafjársjóður frá Íslandi. En það óhapp skeði, að Árnasafn lenti í stórbruna í Kaupmannahöfn, og talið er, að eigi hafi verið bjargað nema 1/4 af prentuðum bókum og eigi yfir helming af handritum í þessum gífurlega eldsvoða í Árnasafni, sem varð árið 1728.

Var með þessum stórbruna og þegar fórst í hafi á leið til Danmerkur skip, sem hafði innanborðs mikið af handritum, fornum skjölum og fornum gripum úr kirkjum og klaustrum, sem Kristján V. hafði látið safna hér, höggvið stórt skarð í bókmenntaauflegð Íslendinga og merkisgripasöfn þeirra.

Árni Magnússon hafði fengið mikið að láni af handritum og skjölum og sett merki á sumt af þessu a. m. k., er sýna skyldi, að svo væri ástatt um þessi skjöl.

Nokkru af embættisskjölum, er svona stóð á um, hefur verið skilað hingað aftur, en það er ekki nema mjög óverulegur hluti þess, sem hér er um að ræða. Það er sagt um Árna Magnússon, að hann hafi ekki verið jafnmikill framkvæmdamaður að skila bókum og handritum og að afla þeirra.

Það er til merkileg skrá um öll íslensk handrit og skjöl í Árnasafni og fleiri söfnum í Danmörku eftir dr. Jón Þorkelsson, þar sem einnig er frá því skýrt, úr hvaða skjalasöfnum hér á landi handritin og bréfasöfnin eru runnin.

Það er talið, að Árni Magnússon hafi á dán-

ardægri sínu ánaðnað háskólanum danska þetta safn sitt með gjafabréfi, sem reyndar er talið nokkuð tortryggilegt. Dr. Páll Eggert segir, að erfðaskrá hans á deyjanda degi sé marklítill í þessu efni. Sama segir dr. Jón Þorkelsson, og í þingræðu 1907 segir Hannes Þorsteinsson þjóðskjalavörður, er hann ræðir um endurheimt íslenzkra skjala úr Árnasafni:

„Ég skal ekki fara út í það að tala um erfðaskrána sjálfa, þótt ekkert frumrit sé til af henni, svo að hún stendur nú á nokkuð völtum fæti.“

Þetta er álit þessara okkar miklu fræðimanna um það mál. Hitt er augljóst mál, að íslenzk handrit og skjöl, sem eru í Árnasafni og hann hefur fengið hér að láni eða íslenzkir menn hafa falið honum til varðveislu í þeirri trú, að þau væru betur og tryggilegar geymd í hans vörslu en hér heima, getur Árni ekki hafa hugsað sér að gefa eða ánaðnað öðrum, enda vafalaust aldrei ætlað til, að svo færi, því að Árni var, svo sem alkunnugt er, góður Íslendingur, og honum átti að vera það flestum eða öllum ljósara, um hve dýrmæta fjársjóði hér var að ræða, sem hann að sjálfsögðu unni engum betur en Íslendingum að halda áfram að vera eigendur að.

Réttur vor er því einnig sterkur til þess að ganga eftir því, að íslenzki hlutinn í Árnasafni verði fluttur hingað heim.

Benedikt Sveinsson, fyrrv. bókavörður og forseti, kemst svo að orði 1930, er hann í þingræðu ræddi um tjón það, sem Íslendingar bíðu við brunann í Árnasafni, — hann segir svo:

„Og þetta verður ekki bætt með öðru móti en því, að allt Árnasafn, sem eftir er, verði flutt heim til Íslands og geymt hér, og enn fremur, að allar íslenzkar bókmenntagersemar konungs verði geymdar hér á landi sem eign íslenska konungsins og íslenzku þjóðarinnar.“

Þetta er sagt, eins og orðalagið ber með sér, áður en fram fór skilnaður Íslands og Danmerkur og konungssambandinu var slitið.

Það liggur í hlutarins eðli, að hér var um að ræða málefni, sem tók ekki að neinu leyti til annarra en Íslendinga og konungs þeirra í Danmörku. Af því leiddi, að er Íslendingar slitu sambandi við konung sinn, bar honum að skila Íslendingum aftur þessum fjársjóðum.

Dönsk stjórnarvöld hafa aldrei með neinum réttarfarslegum hætti öðlað neina aðild að þessu máli. Þeir hafa ranglega slegið hendi sinni hér á annarra eign.

Málsvegur Íslendinga í því að krefjast þess, að þessum menningarverðmætum okkar verði skilað aftur, er því traustur og öruggur. Það er að því vikið í grg. þeirri, sem till. þessari fylgir, að orðið hafi nú um hrið hlé á því, að Íslendingar gerðu að því gangskör að krefjast þess, að handritunum yrði skilað í hendur hins rétta eiganda þeirra. En leiðin til þess að hefja nýja sókn í máli þessu er að sjálfsögðu sú, að Alþingi feli ríkisstj. að hafa á hendi framkvæmdina í því efni, eins og við flm. þessarar till. leggjum til.

Það, sem mun hafa valdið því, að málið hefur legið í nokkru þagnargildi nú um skeið, er,

að hilla þótti undir stefnubreytingu í málinu hjá dönskum stjórnarvöldum, er þau skipuðu fyrir nokkru nefnd manna til athugunar á þessu máli. En það kom í ljós síðar, að niðurstaðan af starfi þessarar dönsku nefndar var engan veginn á þá lund að ýta undir eða greiða götu þess, að danska stjórnin yrði við sanngjörnum og eðlilegum tilmælum Íslendinga um að skila aftur þessum menningarfjársjóðum.

Tilboð það, sem danska stjórnin lét berast íslenzku ríkisstjórninni um lausn þessa máls 1953, var þess eðlis, að Alþingi og ríkisstj. vildi ekki við því líta og vísaði því algerlega á bug.

Þá er einnig í grg. minnst á það, að almenningsálitið í Danmörku er Íslendingum hliðhóllt í þessu máli, enda hefur, eins og að er vikið í greinargerðinni, allmikið verið gert af hálfu Íslendinga til þess að fræða danska alþýðu um undirstöðuatriði þau, sem kröfur vorar um heimflutning handritanna eru reistar á.

Eftir að till. þessi kom fram á Alþingi og kunnugt varð um það í Danmörku, hafa undirtektir þær, sem hún hefur fengið þar, fært Íslendingum heim sanninn um það, hvernig hátt að er almenningsálitinu í Danmörku hvað þetta mál snertir. Öll þau ummæli, sem hingað hafa horizt fréttir um, lúta að því, að Danir eigi að verða við þessum óskum Íslendinga, og kveða sumir svo að, að danska stjórnin ætti að hafa að því frumkvæðið að skila aftur þessum sögulegu verðmætum Íslendinga.

Þessi ummæli vekja ánægju og gleði meðal Íslendinga og eru vafalaust fyrirboði þess, að ekki líði á löngu, að Íslendingar fái hér vilja sínum framgengt og að eftirleiðis geti fræðimenn hvarvetna að úr hinum bókmenntaunandi heimi kynnt sér í háskóla vorum, sem er miðstöð allra íslenzkra fræða, og rannsakað hinn dýrmæta arf forfeðra vorra, þar sem er tunga vor, bókmenntir og mannvit.

Vil ég loks, er ég lýk máli mínu, vitna til ummæla, sem Tryggvi Þórhallsson, þáverandi forsrh., lét falla í þingræðu 1930, er rætt var um handritamálið, en þau ummæli voru á þessa lund:

„Það er sorg yfir landinu, meðan þessir dýrgripir vorir eru ekki geymdir hér.“

Ég legg svo til, að að lokinni þessari umr. verði þessari till. vísað til hv. allshn. Og það er ósk okkar flm., að n. taki vel á þessu máli og afgreiði það fljótt frá sér, því að með því er orðið við ósk, sem allir Íslendingar óskiptir standa að.

Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Á Alþingi hefur ríkt og ríkir án efa einhugur um kjarna þess máls, sem hér er um að ræða. Íslenzka þjóðin í heild er þeirrar skoðunar, að þau íslenzk handrit, sem varðveitt eru í dönskum söfnum, eigi heima á Íslandi. Rökin fyrir þessari skoðun Íslendinga er svo kunn, að hér gerist ekki þörf að endurtaka þau. Núv. ríkisstj. telur það að sjálfsögðu skyldu sína að vinna að því, að handritin verði afhent Íslendingum. Að baki þeirri stefnu hennar er bæði þjóðarvilji og þingvilji.

Til þess að óskum Íslendinga í þessum efnum

verði fullnægt, þarf að nást samkomulag milli ríkisstj. beggja landanna. Eg tel engan efa á því, að skilningur á málstað Íslendinga meðal danskra stjórnarvalda hefur vaxið mjög hin síðari árin, og ber eindregið að fagna því. Þótt ekki hafi orðið samkomulag um hugmynd þá, sem danska ríkisstj. bar fram fyrir nokkrum árum varðandi málið, leikur enginn vafi á því, að sú hugmynd var fram borin af góðum hug og einlægum vilja af hálfu danskra stjórnarvalda til þess að leysa málið á hátt, sem þau vonuðu að Íslendingar gætu fallist á. Þótt Alþingi og ríkisstj. hafi ekki talið þessar till. fullnægja sjónarmiðum Íslendinga, var auðvitað ekki þar með sagt síðasta orð í málinu af hálfu Íslendinga, og ég vona, að svo hafi ekki heldur verið af Dana hálfu. Hitt er síðan annað mál, hver tími þykir heppilegur til þess að taka málið upp enn á ný.

Sambúð Dana og Íslendinga er ágæt, svo sem vera ber milli þjóða, sem eru jafnskyldar og þessar þjóðir og eiga jafnmargt sameiginlegt í menningu, stjórnfari og öðru efni. Milli Dana og Íslendinga ríkir einlæg vinátta. Samstarf þeirra hefur farið vaxandi, og verður svo vonandi áfram. En þjóðirnar eiga eitt mál óleyst frá fyrri tímum, handritamálið.

Frá sjónarmiði dönsku þjóðarinnar getur málið tæpast talist mjög mikilvægt, en frá sjónarmiði Íslendinga er málið stórmál. Það er mál, sem hver Íslendingur, verkamaðurinn og menntamaðurinn, bóndinn og embættismaðurinn, telur snerta sig, af því að það lýtur að því, sem er dýrmætast í menningararfi þjóðarinnar, af því að það er nátegt því, sem gerði Íslendinga að þjóð í upphafi og hefur stuðlað að því að viðhalda íslenzku þjóðerni í þúsund ára erfiðri baráttu við einangrun og óbliða náttúru.

Ríkisstj. mun vinna að því, að mál þetta leysist í samræmi við grundvallarsjónarmið Íslendinga í málinu. Hún treystir því, að vinabjóðum eins og Dönnum og Íslendingum muni takast að finna lausn, sem sé þjóðunum báðum til gagns og sóma.

Eg tel rétt, að till. sé vísað til hv. allshn., og er fús til viðræðu við n. um endanlega afgreiðslu málsins hér í þinginu.

Flm. (Pétur Ottesen): Eg vil þakka hæstv. menntmrh. fyrir þær undirtektir, sem hann hefur gefið um framkvæmd þessa máls. Hann sagði að visu, að það gæti verið álitamál um, hve heppilegur tími væri til upptöku slíks máls. En við því vil ég bara segja það, að það er alltaf heppilegur tími til þess að bera fram réttmætar og sanngjarnar kröfur, við hvaða aðila sem er að eiga, og í þessu efni, eins og hæstv. ráðh. líka viðurkenndi, standa Íslendingar mjög traustum fótum.

Hæstv. ráðh. sagði, að það hefði komið fram velvilji hjá dönskum stjórnarvöldum í því tilboði, sem danska stjórnin gerði okkur um helmingsaskipti á þessum verðmætum. Ef svo hefur átt að vera, þá er það byggt á algerum miskilningi dönsku stjórnarinnar á eðli og skapgerð Íslendinga. Það, sem þeir telja sig eiga

með réttu, vilja þeir hafa í sínum höndum og fá þann rétt viðurkenndan, og þess vegna var það í algeru samræmi við þær aðstæður, sem hér ríkja á Íslandi, sem sú ályktun var gerð að vísa þessu misskilda tilboði á bug.

Eg skal svo ekki bæta frekar við þetta, en vil vænta þess, að hæstv. ríkisstj. eða þeir, sem eru í fararbroddi fyrir hana í þessu máli, sýni fulla röggsemi í sókn þessa máls, því að það er í samræmi við vilja allra Íslendinga, að það sé gert. Við þekkjum það líka af langri baráttu fyrir viðurkenningu á frelsi og sjálfstæði Íslendinga, að það að sýna festu og röggsemi í slíkum málflutningi er eini lykillinn, sem gengur að því skráargati.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 65. fundi í Sp., 31. maí, var fram haldið einni umr. um till. (A. 259, n. 694).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 35 shlj. atkv.

Frsm. (Ólafur Jóhannesson): Herra forseti. Allshn. hefur athugað þáttill. á þskj. 259 um endurheimt íslenzkra handrita frá Danmörku. Eins og alkunna er, hefur Alp. alloft áður látið frá sér fara ályktanir um það efni. Eftir að allshn. hafði kynnt sér þær áskoranir og stefnu-yfirlýsingar, þótti henni réttara að vísa í ályktuninni til slíkra fyrri samþykktu Alþingis. Jafnframt leggur allshn. til, að gerð sé á till. ofur lítil orðalagsbreyting í þá átt, sem betur þótti fara að athuguðu máli. Allshn. mælir einróma með samþykkt ályktunarinnar svo breyttrar, þ. e. eins og hún er prentuð í nál. á þskj. 694.

Um það mál, sem ályktunin varðar, handritamálið, þarf ég ekki að fara mörgum orðum. Það er eitt þeirra mála, sem ég hygg að allir Íslendingar séu í rauninni sammála um. Allir Íslendingar vilja fá handritin heim, og hér á landi munu naumast vera skiptar skoðanir um það, að Íslendingar séu réttir eigendur handritanna. Sú sannfæring Íslendinga sjálfra stoðar þó ekki ein út af fyrir sig. Rök Íslendinga í málinu, bæði siðferðisleg, söguleg og lagaleg, þarf að kynna Dönnum og dönskum stjórnarvöldum. Það þarf að fá dönsk stjórnarvöld til að skilja og viðurkenna sjónarmið Íslendinga. Málið verður að leysa með samningum á milli þessara vina- og frændþjóða. Íslendingar hafa á því óbilandi trú, að það takist. Hitt þarf engan að undra, sem setja vill sig í spor Dana í þessu máli, þó að það taki nokkurn tíma að fá handritin heim. En íslenzk stjórnarvöld verða sífellt að vera á verði í þessu máli og halda því vakandi. Hljótt hefur verið um málið um skeið, en þar með er auðvitað ekki sagt, að ekki hafi verið unnið að því í kyrrþey. Vafalaust hefur það verið gert, og vafalítið hefur málinu þokað nokkuð áleiðis. Með ályktun þessari ítrekar Alp. fyrri stefnu í þessu máli. Er þess að vænta, að eftir samþykkt hennar hefji ríkisstj. nýja sókn í málinu og vinni að endurheimt handritanna af einurð og festu.

Pétur Ottesen: Ég vil f. h. okkar flutningsmanna þessarar þáttill. um endurheimt íslenskra handrita frá Danmörku þakka fyrir það, að í nál. því, sem till. fylgir, kemur fram sá sami einhugur sem ávallt hefur ríkt, þegar mál þetta hefur borið á göma hér á Alþingi, um að halda þessari kröfu áfram, þessari réttlætiskröfu Íslendinga, halda henni áfram, unz yfir lýkur og handritin eru komin heim. Þetta kemur hér skýrt fram í nál. og einnig í þeirri ræðu, sem hv. frsm. flutti um málið.

Brtt. sú, sem gerð hefur verið hér, skiptir ekki máli, af því að það er ekki nein efnisbreyting, og satt að segja sé ég ekki ástæðuna fyrir breytingunni, en með henni er heldur í engu slegið undan. Annars hefðum við flutningsmenn þessarar till. ekki getað sætt okkur við hana. Það eru að visu felld hér niður orðin „orðið við ítrekuðum kröfum Íslendinga“, en vitnað er í fyrri samþykktir, og þessar fyrri samþykktir eru ítrekaðar kröfur Íslendinga um, að handritunum verði skilað. Þess vegna er ekki í neinu breytt að því leyti til með þessari orðalagsbreytingu.

Íslendingar hafa nú um hálfra aldar skeið haldið uppi baráttu fyrir endurheimt handritanna. Nú á síðustu árum hefur verið allmikið unnið að því af hálfu Íslendinga að undirbúa þetta mál í Danmörku, og þar er vakin sterk hreyfing meðal alþýðu manna, sem styður kröfur vorar í þessu efni. Nú er ekki nema herzlumunurinn að fá málið leyst í samræmi við óskir Íslendinga, og það er skoðun okkar flm. þessarar þáttill., að föst og ákveðin sókn af okkar hálfu í málinu muni skjótlega leiða til þess, að þessum dýra menningararfi, sem Íslendingar eiga nú í söfnum í Danmörku, verði skilað aftur og við fáum þessa vora dýrmætu menningararfjársoði til varðveislu og hagnýtingar í okkar eigin æðstu menntastofnun, háskóla landsins. Þar eiga þeir heima, en hvergi annars staðar.

Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Ríkisstj. telur það sjálfsagða skyldu sína að vinna að endurheimt íslenskra handrita úr dönskum söfnum. Hún mun taka þetta mál upp við þá ríkisstj. í Danmörku, sem nú nýlega hefur verið mynduð. Það eru eindregin til-mæli mín til hv. alþm., að þeir samþ. brtt. hv. allshn. einróma.

ATKVGR.

Brtt. 694 (ný tillgr.) samþ. með 44 shlj. atkv. Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 45 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 709).

26. Alþjóðakjarnorkumálastofnunin.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um fullgildingu á stofnskrá alþjóðakjarnorkumálastofnunarinnar [185. mál] (A. 685).

Á 64. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til fyrri umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 25:1 atkv.

Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Í till. þessari er lagt til, að Alþingi álykti að veita ríkisstj. heimild til þess að fullgilda stofnskrá alþjóðakjarnorkumálastofnunarinnar, sem samþykkt var í október s. l. á alþjóðafundi í bækistöðvum Sameinuðu þjóðanna í New York.

Aðdragandi málsins er sá, að kvatt var til fundar í New York í október s. l. til þess að ræða hugmynd, sem forseti Bandaríkjanna hafði kunngjört, að komið yrði á fót alþjóðastofnun til þess að efla friðsamlega hagnýtingu kjarnorkunnar öllu mannkyni til aukins velfarnaðar. Á þessum fundi mættu fulltrúar frá 81 ríki. Fyrir Íslands hönd mætti þar ambassador Íslands í Washington, Thor Thors. Þar voru samþykkt drög að stofnskrá með samhljóða atkv. 81 ríkis.

Starfsemi stofnunarinnar á að vera fólgin í því að veita aðstoð við rannsóknir og hagnýtingu á kjarnorku til friðsamlegra nota og að sjá fyrir efnum, þjónustu og tækjum, sem nauðsynleg eru í því skyni. Er jafnframt gert ráð fyrir því, að tekið sé sérstakt tillit til þarfa þeirra ríkja, sem skammt eru á veg komin. Þær reglur gilda, að öll aðildarríki Sameinuðu þjóðanna geti orðið stofnendur þessara alþjóðasamtaka, ef endanlega verður af stofnun þeirra.

Gert er ráð fyrir, að fyrsti aðalfundur stofnunarinnar verði haldinn í ágúst mánuði n. k. í Vín, en þar hefur verið ákveðið að stofnunin hafi aðsetur, ef endanlega verður frá stofnun hennar gengið, og þar verður endanlegur grundvöllur lagður að starfsemi stofnunarinnar í framtíðinni.

Ríkisstj. telur rétt, að Ísland verði eins og önnur aðildarríki að Sameinuðu þjóðunum einnig aðili að þessari stofnun, og er í till. lagt til, eins og ég gat um í upphafi, að Alþingi heimili ríkisstj. að fullgilda þessa stofnskrá á fundinum í ágúst n. k. í Vínarborg.

Að svo mæltu legg ég til, herra forseti, að till. verði vísað til síðari umr. og hv. allshn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 32 shlj. atkv. og til allshn. með 27:3 atkv.

Á 65. fundi í Sp., 31. maí, var till. tekin til síðari umr.

Benedikt Gröndal: Herra forseti. Það er mis-skilningur, að ég komi hér fram sem frsm. Ég kem hér fram sem óbreyttur þm., en ég vil skýra frá því, að þessu máli var vísað til allshn. Sp. á síðasta fundi. N. kom saman og ræddi málið nokkuð, og nm., sem þá voru mættir, voru yfirleitt efni till. vinsamlegir. Hins vegar er það augljóst mál, að n. hefur ekki aðstöðu á milli þessara funda til að afla sér frekari gagna eða rannsaka þetta mál og íhuga neitt meira en allur þorri þm. getur, og hún treystir

sér því ekki til að gefa út um það nál. Hins vegar hef ég sem formaður n. reynt að kynna mér málið eftir föngum á þessum tíma og get því sagt örfá orð um það frá eigin brjósti.

Það, sem um er að ræða, er að veita heimild til, að Ísland fullgildi stofnskrá Alþjóðakjarnorkumálastofnunarinnar, en þegar þessi stofnskrá var fyrst lögð fyrir ráðstefnu, átti Ísland þar fulltrúa, og undirritaði Thor Thors sendiherra þá skjalið.

Hér er verið að setja á stofn alþjóðastofnun til þess að hagnýta kjarnorku á friðsamlegan hátt. Mér virðist auðsætt, að ef þessi stofnun kemst upp, muni smáþjóðir frekar geta haft af henni hag og notað hana til að fá aðstöðu til að nota þekkingu og reynslu stórþjóða, þegar að því kemur, að jafnvel hinar smærri þjóðir geti notað kjarnorkuna á friðsamlegan hátt.

Ég get ekki séð, að í fullgildingu á þessari stofnun felist nein skuldbinding fyrir Alþingi, önnur en sú að taka þátt í stjórnskostnaði í sama hlutfalli og við gerum í Sameinuðu þjóðunum, en sá kostnaður mundi nema, að því er mér er tjáð, 800—1000 dollurum á ári, og það er mjög lítið.

Ég sé því ekki betur en það ætti að vera hægt með þessum upplýsingum að samþ. þessa till., þannig að Ísland geti frá byrjun tekið þátt í þessum samtökum.

Ég vildi því, eftir að hafa farið í gegnum málið og rætt við tvo eða þrjá embættismenn, sem hafa haft með það að gera, mæla með því, að Alþ. veiti þessa samþykkt og fullgildingu, þannig að Ísland geti tekið þátt í þessu starfi frá byrjun.

Ólafur Thors: Herra forseti. Við sjálfstæðismenn höfum ekki haft aðstöðu til að kynna okkur þetta mál, og við skiljum raunar ekki, hvers vegna hin mikla töf hefur orðið á því að sýna hæstv. Alþingi framan í málið. Ég viður-

kenni fyllilega, að það er jafnvel til of mikils mælt, að alþm. yfirleitt treysti sér að taka afstöðu til málsins, þegar sjálf n., sem á að fjalla um málið, segir: Málið er fært okkur á síðasta degi, og það er til of mikils mælt af okkur að afgr. það, og n. vísaði málinu frá sér á þeim grundvelli.

Ég endurtek, að Sjálfstfl. hefur ekki getað rætt málið innan sinna vébanda. Sjálfur hef ég hins vegar dálitið getað kynnt mér það, en þó hvergi nægjanlega. Ég lit þó þannig á, að hér sé um mjög merkilegt mál að ræða. Ég lit þannig á, að ef ekki felst eitthvað sérstakt í þessu, sem okkur hefur skotizt yfir, og hafa raunar fæstir lesið nema lítið brot af því, þá muni endirinn verða sá, að Ísland muni vilja verða þátttakandi í þessu merka samstarfi. Við höfum lagt á það áherzlu, sjálfstæðismenn, að við viljum eiga slíkt samstarf einmitt við vinveittar þjóðir.

Mér hefur verið tjáð, að ef Alþingi afgr. nú ekki þetta mál og geri það ekki fyrir en á haustþinginu, þá valdi það að visu ekki neinni stórri ógæfu fyrir einn eða annan, en valdi þó því, að Ísland getur ekki orðið stofnandi að þessum samtökum.

Ég mæli því nú fyrir mína hönd, en get ekki sagt neitt fyrir flokksins hönd af framangreindum ástæðum, að ég mun greiða atkvæði með þessu. En mér finnst ekki, að ég komist hjá að láta í ljós óánægju mína og rökstuddar aðfinnslur yfir því, hversu seint málið ber að höndum og hvernig það er lagt fyrir okkur.

Með þessum formála greiði ég atkvæði með þessari till., en get ekkert um það sagt fyrir hönd flokksins.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27:1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 30 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 710).

Pingsályktunartillaga felld.

Þingrof.

Á 18. fundi í Sp., 22. des., var útbýtt:
Till. til þál. um þingrof og nýjar kosningar
[94. mál] (A. 185).

Á 19. fundi í Sp., 21. jan., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 24. fundi í Sp., 4. febr., var till. tekin til einnar umr. (útlarpsumr.).

Forseti (EmJ): Þessum útlarpsumræðum verður þannig hagað, að það verða tvær umferðir hafðar, sú fyrri, þar sem ræðumenn hafa 30 mínútur hver, og hin síðari, þar sem verða 15 mínútur handa hverjum ræðumanni.

Röð flokkanna er þessi, að fyrst talar Sjálfstfl., síðan Sósfl., þá Framsfl. og loks Alþfl.

Fyrstur tekur til máls hv. þm. G-K., Ólafur Thors, og talar af hálfu Sjálfstfl. og hefur 30 mínútur til umráða.

Fllm. (Ólafur Thors): Herra forseti. Hv. 1. þm. Reykv., Bjarni Benediktsson, og ég höfum borið fram í Sp. svo hljóðandi þáttill.:

„Alþingi ályktar að skora á forsrh. að leggja til við forseta Íslands, að Alþingi verði rofið og efnt til nýrra, almennra þingkosninga svo fljótt sem við verður komið og eigi síðar en í júnímánuði næstkomandi“.

Í stuttri grg., sem till. fylgir, segir, að stjórnm. hafi vanefnt flest kosningaloforð sín, henni beri því að leggja gerðir sínar undir kjósendur, svo að úr því fáið skorið, hvort þeir vilji enn fela slíkum mönnum að fara með umboð sitt á Alþingi.

Í grg. felst ekki dómur um það, hvort snarsnúningur ríkisstj. í þar greindum málum sé til góðs eða ills. Það er mál út af fyrir sig. En krafan um þingrof og nýjar kosningar byggist á þeirri skoðun okkar sjálfstæðismanna, að það séu hyrningarsteinar lýðræðis og þingræðis, að sérhverri ríkisstj., sem þverbrýtur í höfuðefnum öll þau fyrirheit, sem hún gaf kjósendum landsins fyrir kosningar, beri að leita álits kjósenda að nýju og spyrja þá, hvort þeir enn vilji fela þeim mönnum umboð sitt á Alp., sem í öllu, sem mestu máli skiptir, hafa framkvæmt alveg þveröfugt við það, sem þeir lofuðu og voru kosnir upp á.

Ég ætla, þar til annað reynist, að treysta því, að enginn dirfist að mótmæla réttmæti þessarar kenningar. Eftir er þá aðeins að sannprófa, hvort staðhæfingarnar um vanefndir stjórnm. eru réttar eða rangar, hvort réttmætt sé, að nú eftir hálfis árs völd skuli ekki lengur um það spurt, hvað stjórnm. eigi eftir að efna, heldur spyrji menn, hvað hún eigi eftir að svikja af fyrirheitum sínum.

Aður en ég vik að þeim tveim stórmálum, sem um er rætt í grg., varnarmálanum og efnahagsmálanum, þykir mér rétt að minna á, að fyrir kosningarnar gáfu leiðtogar Hræðslubandalagsins á flestum kosningafundum skýr og ótvíræð fyrirheit um, að þeir mundu aldrei vinna með kommúnistum. Rak formaður Alþfl. lestina, þegar hann síðastur ræðumanna við útlarpsumræðurnar rétt fyrir kosningar áréttaði öll þessi fyrirheit í umboði Hræðslubandalagsins. Lokaorðið hafði þó höfuðmálgagn Framsfl., Tíminn, er hann á sjálfan kjördaginn birti svo hljóðandi yfirlýsingu varðandi Alp.:

„Ekkert samstarf verður haft við þetta bandalag kommúnistanna um stjórn, af því að þeir eru ekki hótí samstarfshæfari en áður, þótt þeir hafi skipt um nafn.“

Engum vafa er undirorpið, að margir hatrammir andstæðingar kommúnista festu trúnað á þessa margendurteknu swardaga og létu því til leiðast að kjósa Hræðslubandalagið, enda þótt þeir væru lengi í vafa, vegna þess að þeir höfðu Hermann Jónasson forsrh. og raunar fleiri grunaða um græsku í þessum efnum.

Sjón er sögu ríkari. Þeir, sem þessum eiðum treystu, urðu reynslunni ríkari, þegar kommúnistar tóku sér bólfestu í hlbýlum ríkisstjórnar Íslands.

En gjöf skal gjaldast, ef vinátta á að haldast. Hér skal ekki að þessu sinni deilt á Hræðslubandalagið vegna kosningaklækjanna. Þjóðin vissi um þá fyrir kosningar og getur þess vegna ekki stefnt kröfunni um nýjar kosningar vegna þess athæfis að Hræðslubandalaginu. Hér er nýr sökudólgur kominn fram á sjónarsviðið, hið svonefnda Alp. — kommúnistarnir.

Enn er í fersku minni fordæming og fúkyrði kommúnistanna fyrir og eftir kosningar vegna atferlis Hræðslubandalagsins og swardagarnir um, að aldrei skyldi það þolað, að Hræðslubandalagið fengi uppbótarþingmenn nema sem einn flokkur. Það ætti að vera óþarft að eyða tíma í að rifja upp þau ummæli, brizlyrði

kommúnistanna um „svik“, „pretti“, „þingmannarán“ o. s. frv., þau skipta hundruðum. Aðeins sem smásýnishorn nefni ég þetta úr Þjóðviljanum 29. maí s. l.:

„Það tiltæki Hræðslubandalagsins að skila tveimur landslistum, enda þótt um sé að ræða sameiginlegt framboð í öllum kjördæmum landsins, hafði þann eina tilgang að ræna miklu fleiri þm. en atkvæði heimila. Það tiltæki er í eðli sínu ekkert annað en kosningasvik og er í fyllstu andstöðu við ákvæði stjórnarskrár og kosningalaga.“

Hér er skýrt að kveðið. En það er meira blóð í kúnni. Alþb. fór að gera því skóna, að við sjálfstæðismenn ætluðum að svikja loforð okkar og mundum taka gild kjörbréf, sem upp-bótarpingmenn Hræðslubandalagsins kynnu að fá, ef Hræðslubandalagið vildi tryggja okkur sæti í ríkisstj. Um svo hræðilegan glæp segir Þjóðviljinn þennan sama dag:

„Menn eru ýmsu vanir af leiðtogum Sjálfstfl., en þó verður vart öllu lengra komizt í tvöfeldni og óheðarleika, í fullkomnu skeytingarleysi um réttan málstað. Hvað segir fólkið, sem kosið hefur Sjálfstfl. í góðri trú, um jafnbótlaus óheilindi?“

En nú kommu meinleg örlög til sögunnar og léku kommúnistana grátt. Þeim buðust nefnilega sætin, sem þeir óttuðust að við mundum þiggja. Þau voru dálítið dýr. Þeir þurftu að taka gild öll kjörbréf uppbotarmanna Hræðslubandalagsins. Þeir þurftu að færa stimpil „óheðarleika, ráns og refja“ — svo að ég noti þeirra orð — af okkur og yfir á sig. Það gekk eins og skot.

Fjörum ræningjum, sem kommúnistar höfðu dæmt til dauða, gáfu þeir nú líf. Einn eða tveir settu í ráðherrastólana við hliðina á lífgjöfunum, kommúnistunum. Hinir urðu að láta sér nægja þingmannabekkin og formennsku í nefndum og ráðum, og nú taka allir sæmilegir menn undir með kommúnistum og spyrja: „Hvað segir fólkið, sem kosið hefur slíka menn, um jafnbótlaus óheilindi?“ Því fæst svarað, ef stjórnarliðar þora að ganga fyrir dómara sinn, kjósendur landsins.

Við komum þá að varnarmálunum. Þau hafa verið svo nýlega og ýtarlega rædd, að óhætt er að fara fljótt yfir sögu.

Í þáttill. þeirri, sem Alþ. samþ. 28. marz s. l., er kjarninn sá, að varnarsamningnum verði tafarlaust sagt upp og varnarliðið sent úr landi svo fljótt sem ákvæði samningsins leyfðu, „því að betra væri að vanta brauð en þola erlenda hersetu á friðartímum“, eins og Hermann Jónasson forsrh. svo fagurlega mælti.

Það þótti réttast, að þingið ákvæði fyrst, að varnarliðið færi úr landi, en spyrði svo á eftir um álit utanrrh. bandamannaríkjanna. Þótti sumum það viðlíka vinnubrögð eins og ef dómari dæmdi mann til dauða og léti hengja hann, en ákvæði jafnframt að láta síðar rannsaka, hvort hann hefði verið sekur.

Þessar sögulegu staðreyndir skulu ekki raktar hér frekar. En ég get þess aðeins, að mér dettur ekki í hug að briggla núverandi valdhöfum um, að þeir hafi nokkru sinni gengið þess duld-

ir, að ófriðareldurinn logaði alls staðar undir og hafði raunar víða gosið upp. Spurningin var aðeins, hvenær og hvar bálíð brytist út og hvort úr yrði alheimsbruni.

Ég ætla ekki í dag að rökstyðja dóminn yfir þeim mönnum, sem ákváðu að skipta á öryggi landsins og ráðherrastólunum. Það biður síns tíma. Það má líka segja, að það skipti ekki höfuðmáli í þessu sambandi, hvaða hvatir réðu gerðum þeirra, heldur hitt, að það voru ekki aðeins kommúnistar, heldur líka Hræðslubandalagið, sem fyrir kosningar lofaði að reka varnarliðið tafarlaust úr landi. Og þó að full-víst sé, að margir kusu Hræðslubandalagið, ekki vegna, heldur þrátt fyrir óskynsamlega og óábyrga ákvörðun í varnarmálunum, þá var sú ákvörðun samt sem áður einmitt tekin til þess að tryggja því atkvæði margra einfaldrasakleysingja, sem heldur vildu steypa yfir þjóðina ógnþrunginni áhættu varnarleysis en að þola fámennnt varnarlið í landinu, — manna, sem trúðu orðum forsrh., að „betra væri að vanta brauð en þola varnarlið í landinu“.

Eru þá ótaldir hinir trúu þjónar ofbeldis-aflanna, sem nú töldu sig sjá hilla undir óska-stundina, þegar Ísland yrði óvarið, svo að hægara væri að ryðja trú þeirra braut með vopnavaldi. Þessir menn, allir þessir menn, og þeir eru nokkuð margir, telja sig nú svikna og eru það. Þessum svikum lýsir höfuðblað stærsta stjórnarflokksins hinn 11. des. s. l. þannig:

„Það stoðar lítið að semja fagrar stefnu-yfirlýsingar og birta loforðaskrá, ef allt annað birtist þjóðinni í verki, þegar á reynir. Það er góð regla að láta verkin tala, og framburður þeirra hefur ekki verið ánægjulegur síðustu vikurnar. Þetta er dagvaxandi áhyggjuefni vinstri manna um land allt, en þeir gera sér þá jafnframt vonir um, að öðruvísi verði tekið til hendi á næstunni, þegar úrræðin í efnahagsmálunum verða birt. Alþfl. og Framsókn halda væntanlega betur tryggð við loforð sín í innan-landsmálum heldur en fyrirheit sín um brott-för hersins. Að öðrum kosti er ljóst, að for-ustumenn þessara flokka hafa einvörðungu lítið á vinstri stjórn sem vörumerki til að fela hægri stefnu.“

Þetta eru orð Þjóðviljans. Þetta er skýrt að kveðið. En það er mikill misskilningur, ef kommúnistar telja sig geta þvegið hendur sínar af svikunum með látalátum eins og þeim að láta einstök verkalyðsfélög krefjast þess harðlega, að varnarliðið fari. Þeir sitja áfram í stjórninni, sem svikin framdi. Og þeir virtust ekkert óróast, þótt utanrrh. segði þeim, að dvöl varnarliðsins gæti orðið nokkuð löng og hann hefði þess vegna samlit um skipan fastrar sex manna nefndar Íslendinga og Bandaríkjamanna til að jafna miskliðarefnin, sem í framtíðinni kynnu að rísa milli varnarliðsins og Íslendinga.

Það er svo kapituli fyrir sig, sem hér skal ekki rakinn, að stjórnnin varð margsaga í málinu. Allir neituðu ráðh. þó því, að farið væri að selja réttinn til að verja landið, því að það væru alger ósannindi, að minnst hefði verið

á lán við Bandaríkin í sambandi við framlengingu varnarsamningsins.

Þess er svo getið hér til fróðleiks, að nýverið fékk stjórnin lán í Bandaríkjunum til ýmissa framkvæmda, sem fyrrv. stjórn gat ekki fengið hjá Alþjóðabankanum, og nú eru þessi lán veitt úr sjóði, sem „forseti Bandaríkjanna ræður yfir og aðeins má nota til ráðstafana, sem forsetinn telur mikilvægar fyrir öryggi Bandaríkjanna“, svo sem segir orðrétt í opinberri tilkynningu Bandaríkjustjórnar um lánveitingu þessa.

Um þetta sagði Þjóðviljinn, að hér væri um undarlega tilviljun að ræða, en að oft væru líka „tilviljanirnar best undirbúnar“ — og það er rétt.

Er nú verið að semja um fleiri og stærri lán í Bandaríkjunum. Er þá svo komið, að við fáum herinn og brauðið í kaupbæti, þótt hinn hugumstóri og stolti forsrh. vor ynni hjörtu þegna sinna með kjörorðinu: „Betra er að vanta brauð en þola varnarlið í landinu“.

Þeir, sem vildu óvarið land, munu telja sig svikna. Það er von.

En hefur þá stjórnin kannske bætt málstað sinn með því að bera fram til sigurs varanleg úrræði í efnahagsmálunum, sem hún gaf ótvíræðust fyrirheitin um? Eða hefur hún e. t. v. svikið það líka?

Til glöggvunar skal ég minna á örfá ummæli stjórnarliða fyrir kosningar, svo að hægara sé að átta sig á, hvað það var, sem núverandi stjórnarflokkar fordæmdu og lofuðu að láta sig aldrei henda.

Ég gef Framsfl. orðið. Timinn sagði 8. júní þetta:

„Niðurgreiðsluleiðin er engin framtíðarlausn, heldur hættuleg svikaleið, sem brátt hefnir sín“.

Og daginn fyrir kosningar voru orð Framsfl. þessi:

„Þess vegna er hugmynd sjálfstæðisforingjanna að halda áfram sem fyrr eftir kosningar. Þá verður haldið áfram með bráðabirgðaúrræði eins og sildaruppbæturnar síðustu, aukna skattheimtu af almenningi í einni eða annarri mynd, meðan sárustu kvalirnar minnka með gróða af hernaðarframkvæmdum og hernum“.

Og enn fremur segir Timinn:

„Gegn þessum voða þarf þjóðin að rísa, áður en það er of seint“.

Hér er í stuttu máli sýndur kjarninn úr loforðum Framsfl. og Alþfl. fyrir kosningarnar.

Ekki spóruðu kommúnistar heldur stóyrðin, þegar fyrrv. ríkisstj. var tilneydd að leggja 150 millj. kr. nýja skatta á þjóðina, útveginum og ríkissjóði til bjargar, né fyrirheitin um ný og betri úrræði, ef þeir fengju að ráða. Töldu kommúnistar þá útveginum mikla ofrausn sýnda, þótt þeir nú segi sig hafa gert hlut útgerðarmanna miklu betri en nokkur fyrrverandi ríkisstj., a. m. k. þegar þeir tala við útgerðarmennina sjálfa, og þá þóttust kommúnistar líka kunna nóg ráð til að afla fjár, án þess að farið væri í buddu almennings.

Um þetta sagði Þjóðviljinn 31. jan. 1956,

þegar verið var að ræða um úrræði fyrrv. stjórnar:

„Ræddi Lúðvík Jósefsson sérstaklega um hin nýju og óhemjulegu álögur ríkisstj. Sýndi hann fram á, að hér væri ekki aðeins um að ræða einhverja stórfelldustu árás, sem gerð hefur verið á lífskjör vinnandi fólks á Íslandi, heldur efnahagslegt glapræði, sem draga mundi enn meiri ófögnuð á eftir sér“.

Og ekki höfðu kommúnistar linnt á sprettinum við kosningarnar í júní s. l. Þá sagði Lúðvík Jósefsson í útvarpsræðu:

„Embættismannaklíka Alþfl. gekk þannig til liðs við tollaflokkinn, skattaflokkinn, gengislækkunarflokkinn, kaupbindingarflokkinn“, — þetta er Framsfl., sem hann er að tala um, flokkurinn, sem hann sjálfur er í samstarfi við, — „en hún sveik verkalýðshreyfinguna“. Þetta eru orð Lúðvíks Jósefssonar þá.

Hinn ráðh. kommúnista, Hannibal Valdimarsson, hafði líka skoðun. Hún var þessi orðrétt:

„Það er bjargföst skoðun núverandi stjórnar Alþýðusambands Íslands, að nú riði verkalýðshreyfingunni lífið á að eignast svo sterkan þingflokk á Alþingi, skuldbundinn af stefnuskrá Alþýðusambandsins, að gengislækkun, lögbindingu kaups, vísitöluskerðingu eða nýju skattaflóði verði ekki með neinu móti fram komið á Alþingi“.

Ég skýt því hér inn í, að þessar heitu óskir alþýðuvinnanna rættust. Alþb. fékk 8 þm. kjörna og þar með neitunarvald um skatta og allt annað innan ríkisstj. Þetta bið ég menn að hafa hugfast, þegar dómur er felldur um „jólajöfina“ svonefndu, þær drápsklyfjar nýrra skatta, sem stjórnarliðið — jafnt Alþýðubandalagsmenn sem aðrir — lagði á allan almenning núna fyrir jólin.

Ég hef nú látið hljóma eina og eina rödd úr samstilltum fordæmingarkör núverandi stjórnarflokka yfir gerðum fyrrv. stjórnar. Mun margur hafa metið það við Framsfl. að ganga svona hispurslaust til skrifta í alþjóðaráheyrn, játa syndir sínar jafnaðráttarlaust, og að fremur fyrir það, að hann átti sannarlega sinn helming af ábyrgðinni fyrir gengisfallið og bátagjaldeyrinn, að ekki séu nefndir blessaðir skattarnir.

Framsóknarmenn létu sér skiljast, að svo bersyndugir menn fengju ekki fyrirgefningu nema að lofa bót og betrun. Flokkurinn lét þá heldur ekki á því standa. Í sjálfri kosningastefnuskrá Hraðslubandalagsins segir um þetta orðrétt:

„Nú verður að brjóta í blað í íslenskum stjórnmálum. Ef ekki verður gripið fast í taumana, skapast algert öngþveiti í efnahags- og fjármálalífi þjóðarinnar. Þess vegna ber nú brýna nauðsyn til þess, að tekin sé upp ný stefna í efnahagsmálum þjóðarinnar“.

Hér liggur allt ljóst fyrir. Því er heitið, að tekin skuli upp ný stefna í efnahagsmálunum, svo skelegg, að brotið skuli blað í íslenskum stjórnmálum, og nýja stefnan átti að tryggja, að svikaleið niðurgreiðslunnar skyldi nú lokað. „Deyfilyf íhaldsins“, þ. e. a. s. þau úrræði, sem

Framsfl. og Sjálfstfl. höfðu beitt, skyldu dauðadæmd. Engar „síldaruppþætur“, engin „skattheimta af almenningi í einni eða annarri mynd“, því að verkalyðnum „ríður lífið á, að gengislækkun, lögbindingu kaups, vísitöluskerðingu eða nýju skattaflóði verði ekki með neinu móti fram komið á Alp“, eins og segir orðrétt í kosningaloforðum stjórnarflokkanna.

Ekki er að furða, þótt kjósendur sæju framtíðina í hillinum.

Í júlilok var mynduð ný stjórn. Nú skyldu vinstri úrræðin reynd. Varanleg lausn efnahagsmálanna eftir nýjum leiðum beið á tröppunum. „Úttekt þjóðarbúsins“ hófst, erlendir sérfræðingar voru sóttir til aðstoðar, hendur stóðu fram úr ermum. Eftir 2½ mánuð komu fyrstu stóru fréttirnar frá vígvöllum, þar sem stjórnarliðið var að murka lífið úr verðbólgunni eftir nýju leiðunum. Yfirhershöfðinginn, forsrh., flutti líði sínu gleðiboðskapinn á fundi 7. október. Hann skýrði frá því, að efnahagslífið væri að vísu „helsjúkt“ eftir nær 10 ára stjórnarsetu Framsfl., en þó væri leikur einn að ráða fram úr vandanum. „Ef rétt er á haldið“, sagði forsrh., „þarf hér ekki að vera um að ræða neina kjaraskerðingu“. Menn yrðu aðeins að leggja inn á nýjar leiðir, það yrði gert, sagði forsrh., og svo bætti hann við, að „enda hefði stjórnin verið stofnuð til samstarfsins á grundvelli nýrrar stefnu“. Og loks sagði Hermann Jónasson: „Það er prófsteinn stjórnarinnar, hversu tekst að leiða þjóðina út úr þeim ógöngum, sem alröng og tækifærisinnuð stjórnarstefna liðinna ára hefur leitt út á“. Þetta er skýrt. Engin kjaraskerðing. Engir skattar. Prófsteinn á stjórnina. Og nú beið þjóðin varanlegu úrræðanna í ofvæni.

Enn liðu 10 vikur, þá kom næsta fréttin frá vígstöðvunum. Engar nýjar leiðir. Engin varanleg úrræði. Prófsteinninn var orðinn legsteinn allra loforða og raunar líka stjórnarinnar sjálfrar, ef hún þekkti nokkurt pólitískt velsemi. Fyrst kaupbinding til bráðabirgða, síðan lögsvipting umsaminna kauphækkana, þar næst 250–300 millj. kr. nýir skattar á almenning ofan á alla skattana, sem fordæmdir höfðu verið, stórhækkaðar niðurgreiðslur, margfalt gengi og raunveruleg gengisfelling, nýjar nefndir, von hafta, banna og svartamarkaðs, og alveg sérstakar ráðstafanir gerðar til að svíkja vísitöluna með því að sjá um, að hún hækki lítið eða ekkert, enda þótt 2/3 hlutar þess, sem flutt er til landsins, stórhækki í verði og jafnvel um allt að 70%.

Þetta eru þá efndirnar, eða réttara sagt svikinn. Hér á það við, sem Lúðvík Jósefsson sagði um skattahækkunar fyrirverandi stjórnar: „Hér er um að ræða einhverja stórfelldustu árás, sem gerð hefur verið á líf skjör vinnandi fólks á Íslandi“. Þetta eru orð að sönnu hjá Lúðvík Jósefssyni.

Þegar minnst er fagurgalan og fyrirheitanna fram undir áramótin, hefur þó Gylfi Þ. Gíslason hitt naglann enn betur á höfuðið með þessum orðum: „Hæstv. stjórn leggur til að gera það, sem hún var búin að segja þjóðinni að aldrei mætti gera. Sú stjórn, sem slíkt gerir,

á að fara. Hún getur ekki haft traust þjóðarinnar“. Aldrei fór það svo, að við Gylfi Þ. Gíslason yrðum ekki sammála.

Núverandi ríkisstjórn hefur ekki aðeins svikið öll sín fyrirheit, heldur virðist hún beinlínis hafa leitast við að gera þveröfugt við það, sem hún lofaði. „Sú stjórn, sem slíkt gerir, á að fara“, eins og Gylfi Þ. Gíslason segir.

Ég þarf ekki að rökstyðja brögðmælin í efnahagsmálunum frekar en ég hef gert, og hefði raunar kannske alls ekki þurft að vera svo margorður um þau, einfaldlega vegna þess, að þjóðin veit, að aldrei hefur nokkur stjórn á Íslandi leyft sér svo augljósar og herfilegar vanefndir á fyrirheitum um meginmálin sem núverandi stjórn hefur gert í efnahagsmálunum.

Stjórnin veit þetta líka sjálf. Ef nokkur er í vafa um það, þá skal ég enn leiða fram þrjú vitni.

Þegar ríkisstj. í ágústlok s. l. bannaði hækkunar kaupgjalds og afurðaverðs til ársloka 1956 og taldi sig gera það í umboði aðila, sagði Þjóðviljinn hinn 28. ágúst:

„Samkomulagið er til þess gert og bundið því skilyrði, að samið verði um varanlega framtíðarlausn efnahagsmálanna fyrir áramót“.

Og enn fremur 30. ágúst:

„Endanlegar aðgerðir ber auðvitað að gera á kostnað þeirra auðfélaga og braskara, sem rakað hafa saman óhemjulegum gróða á undanförunum árum“.

Sama dag sagði Alþýðublaðið:

„Og fresturinn fram að næstu áramótum mun skera úr um það, hvort hægt verði að gera drauminn um róttækar ráðstafanir í efnahagsmálunum og stöðvun dýrtíðarinnar að veruleika“.

Hér er um ekkert að villast. Samið er um „varanlega frambúðarlausn efnahagsmálanna fyrir áramót“ „á kostnað auðfélaga og braskara“, og fyrir áramót skyldi „gera drauminn að veruleika“.

Getur nú allur almenningur spreytt sig á að átta sig á því, hvort heldur sé, að hlutaðeigandi sé einn af „bröskurunum“ eða stjórnin hafi steingleymt „auðfélögunum og bröskurunum“, en látið þá, sem minnsta hafa gjaldgetuna, borga brúsann, en stjórnin hefur nú lagt a. m. k. 8–9 þús. kr. á hvert heimili í landinu.

Vitnaleiðslunni er að ljúka. Eftir er nú aðeins sá, sem mestu lofaði og valdið hefur. Ég gef nú forsrh. orðið. Hann ætlar í áheyrn alþjóðar að skýra okkur frá því, hverjar kröfur hann gerði til valdhafanna, og þá um leið að kveða upp dóminn yfir sjálfum sér og stjórn sinni, segja okkur frá því, hvort hann hafi efnt heitin eða svikið þau, sé saklaus eða sekur, eigi að vera við völd eða segja af sér, minnugur orða Gylfa Þ. Gíslasonar, að sú stjórn, sem svikur loforð sín, á að fara.

Í útvarpsræðu þeirri, sem forsrh. flutti 28. ágúst, þegar hann tilkynnti þjóðinni fyrstu bráðabirgðaráðstafanirnar, mælti hann á þessa leið:

„Ráðstafanir síðasta Alp. voru með þeim

hætti, sem kunnugt er, að ekki varð hjá því komizt að leggja álögurnar sumpart á lífsnauðsynjar þjóðarinnar. Um leið og þær komu framleiðslunni af stað til bráðabirgða, leiddu þær af sér sjálfkrafa vaxandi dýrtið, aukinn framleiðslukostnað og undirbjuggu þar af leiðandi auðvitað hættu á stöðvun framleiðslunnar að nýju.

Ég hygg, að þjóðin hafi þegar gert sér ljóst, að atvinnulíf og fjármálakerfi með slíkvaxandi dýrtið er helsjúkt og að þessi sjúkdómur leiðir til fjárhagslegs ósjálfstæðis, ef ekki er að gert.

Nú þarf meginþorri þjóðarinnar að vera samtaka um að búa sig undir þær ráðstafanir, sem til frambúðar mega verða. Ef það tekst — og því aðeins að það takist, mun þjóðin skapa sér heilbrigða atvinnuvegi.

Þetta eru orð forsrh., og hann veit, hvað hann segir.

„Álögur á lífsnauðsynjar þjóðarinnar . . . leiða af sér sjálfkrafa vaxandi dýrtið og undirbúa stöðvun framleiðslunnar að nýju“. En slíkt fjármálakerfi er „helsjúkt og leiðir til fjárhagslegs ósjálfstæðis“. Þess vegna ber nú tafarlaust að gera „þær ráðstafanir, sem til frambúðar mega verða“. „Ef það tekst og því aðeins að það takist“, er okkur lífs auðið. „Það er prófsteinninn á stjórnina“, eins og forsrh. sagði 7. okt.

Þetta er krafa forsrh. til sérhverrar ríkisstj., sem tekur við stjórnartaumunum, til að rétta hag þjóðarinnar, lækna helsýkina, en ekki aðeins til þess að stilla sjálfum sér í ráðherra-stóla og hanga þar í máttvana sýndarmennsku.

Og nú er enn að láta staðreyndirnar tala. Afrekarðinn er þessi: Stjórnarsamstarf við Sjálfstfl. rofið út af ágreiningi um efnahagsmál, sem raunar enginn vissi hver var. Kosningar. Loforð um nýjar leiðir og varanlega lausn efnahagsmálanna. Ný stjórn. Óvinsæl bráðabirgðaúrræði réttlætt með fyrirheitum um varanleg úrræði fyrir áramót. Enga skatta á almenning. Braskararnir borga. „Ef það tekst — og því aðeins að það takist“, eins og forsrh. sagði, á stjórnin að vera, „annars að fara“, eins og menntmrh. sagði.

Dómurinn er fallinn. Varanlegu úrræðin týndust. Braskararnir gleymdust. Almenningur fékk 250—300 millj. kr. í nýja skatta, sem forsrh. réttilega sagði að leiddu til „sjálfkrafa vaxandi dýrtið“. Eru þá ótalin skiptin á hernum og brauðinu, samstarfið við kommúnistana, samþykki þeirra á þingmannaráninu o. m. fl. Stjórn, sem þannig hegðar sér, hlýtur að vera „helsjúk“ og ber að leita nýs lífs með nýjum kosningum eða lognast út af, kafna í eigin brögðum.

Ég bið nú hv. hlustendur að veita því athygli, hvort heldur stjórnin reynir að sýna fram á, að hún hafi efnt heit sín, eða freistar þess að fela sig í reykskýi með því að þvæla um, að við sjálfstæðismenn höfum engin úrræði borið fram, en ráðizt á úrræði, sem við sjálfir höfum áður beitt með framsóknarmönnum. Allt er þetta málinu gersamlega óviðkomandi, því að hér er spurt um efndir eða svik vald-

hafanna. En til fróðleiks get ég þess, að stjórnin sá um, að við gætum ekki gert till., með því að leynd okkur öllum upplýsingum. Hitt er svo aðeins vitaverð blekkingartilraun, þegar þeir, sem fordæmdu nýja skatta í fyrri og hétu nýrri stefnu og varanlegum úrræðum, þykjast sýknir saka með þeim rökum, að úr því að sjálfstæðismenn leystu þörf útvegsins í fyrri með 150 millj. kr. sköttum, séu þeir nú skyldugir að aðhyllast, að nú sé bætt ofan á 250—300 millj. kr. nýjum sköttum.

Ég lýk máli mínu með því að staðhæfa, að stjórnin hefur vanefnt flest sín fyrirheit og öll, sem mestu skipta, eins og ég hef fært rök að.

Ég tek enn undir með Gylfa Þ. Gíslasyni: „Sú stjórn, sem gerir slíkt, á að fara“. Við krefjumst þó ekki annars eða meira en þess, að stjórnin leggi mál sitt undir dóm kjósenda. Kemur nú í ljós, hvort stjórnin hefur manndóm til að ganga fyrir dómara sinn eða aðeins vesaldóm til að lafa í ráðherrastólunum, þar til þeir velta.

Sjútmrh. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Góðir hlustendur. Þá hefur formaður Sjálfstfl. lokið framsögu fyrir þeirri kynlegu till., sem hann og formaður þingflokks sjálfstæðismanna, Bjarni Benediktsson, hafa hér lagt fyrir Alþ. Þessi till. þeirra félaga er á ýmsan hátt óvenjuleg. Hún er ekki um vantraust á ríkisstj. og því ekki hér til afgreiðslu sem slík. En hún krefst nýrra alþingiskosninga á komandi sumri. Till. þeirra félaga er ótímabær, enda augljóslega lögð fram í fátí og fúmi.

Till. kom fram síðasta starfsdag þingsins fyrir jól, þegar þm. voru almennt að fara í jólaaleyfi og sumir enda farnir af stað heim. Þá hafði Alþ. nýlokið við lagasetningu um einn þýðingarmesta þátt efnahagsmálanna og þar með lagt grundvöll að því, að útgerð gæti hafizt með fullum krafti strax um áramót. Afstaða Sjálfstfl. hafði verið hin furðulegasta til þessa máls. Foringjalið flokksins vissi ekki sitt rjúkandi ráð, stóð klumsa í öllum umr. og bar helzt við skilningsleysi, tímaskorti og ýmsu því um líku, rétt eins og vandamál atvinnuveganna væri þeim framandi eða með öllu ókunnugt. Og svo fór, að hin harða stjórnarandstaða hafði ekkert til þessa stórmáls að leggja á Alþ., gat enga till. flutt, hvorki varðandi bætur eða bótarétt atvinnuveganna né heldur varðandi þá tekjuöflun, sem frv. byggir á. Flokkurinn, sem stjórnað hafði sjávarútvegsmálunum og veitt hafði fyrrverandi ríkisstj. stjórnarforustu, skildi sem sagt ekki vandamál atvinnuveganna og hafði ekkert fram að leggja til lausnar þeim vandamálum annað en það að greiða atkv. á móti málinu sem heild og lýsa þar með yfir, að hann teldi allt í lagi og vildi láta arka að auðnu.

Það var upp úr þessu gjaldþroti, sem íhaldsforingjarnir hentust fram á síðustu stundu, rétt eins og menn, sem eru að tapa af strætisvagni, og lögðu fram þessa kynlegu till. sína um kosningar til Alþ. á næsta sumri.

Till. þeirra sjálfstæðismanna gefur nokkurt tilefni til að rifja upp viðskilnað þeirra í fyrr-

verandi ríkisstj. og viðbrögð þeirra í stjórnarandstöðunni, síðan hún hófst. Hvernig var t. d. komið hag sjávarútvegsins, þegar formaður Sjálfstfl. lét af stjórn þeirra mála? Segja má í sem fæstum orðum, að þar hafi allt verið komið í strand. Framleiðslusjóður, sem standa átti undir greiðslum til útgerðarinnar, hafði tekið á sig greiðsluloforð 20 millj. kr. umfram væntanlegar tekjur. Hann var því kominn í vanskil og fyrirsjáanlegt greiðslubrot. Togaraútgerðin var almennt komin að stöðvun, þar sem ráðstafanir þær, sem gerðar voru henni til hjálpar í byrjun ársins, voru allar af henni teknar, um leið og þær voru veittar, með stórhækkandi útgjöldum á öllum sviðum. Gripa varð því til viðbótaraðstoðar við togarana strax eftir stjórnarskiptin. Engir samningar höfðu verið gerðir við útvegsmenn um sildveiðina suðvestanlands, og ekkert fé var fyrir hendi til aðstoðar í þeim efnum. Það varð verk hinnar nýju stjórnar að leysa þann vanda. Afurðasalan var í ólestri, sildarsöltun var stöðvuð norðanlands, vegna þess að ekki var búið að selja nægilega mikið magn, og brýn nauðsyn var á að selja a. m. k. 8 þús. tonn af frystum fiski til viðbótar eldri sölum, ef ekki átti að stöðvast frysting og móttaka á fiski í frystihúsum landsins.

Þannig var ástandið í öllum greinum. Núverandi ríkisstj. tókst að tryggja viðbótarsölur bæði á sild og frostnum fiski og fá nægilega fljótar afskipanir, en Ólafur Thors hafði ekki getað komið þessum sölum fram.

Fram að stjórnarskiptunum fór verðlag innanlands jafnt og þétt hækkandi. Vísitalan blátt áfram rauk upp, og af þeim sökum var öll framleiðsla, sem byggði á erlendu verðlagi, að stöðvast. Það má telja alveg fullvist, að allur fiskiðnaður í landinu hefði stöðvazt s. l. haust, ef stöðvunarlæg ríkisstj. hefðu ekki komið til.

Þannig var viðskilnaður Sjálfstfl. í sjávarútvegsmálunum, og er þó aðeins lítið eitt upp talið hér.

Það er svo að vonum, að þeir íhaldsforingjarnir heimta völdin að nýju og krefjast þess, að núverandi stjórn viki, sem þó hefur leyst þann vanda, sem þeir höfðu komið atvinnuvegunum í.

Og hvernig hafa viðbrögð sjálfstæðismanna verið í stjórnarandstöðunni? Hvernig hafa þeir snúizt við þeim till., sem fram hafa komið um lausn á þeim vanda, sem þeir bera manna mest ábyrgð á og hrökkluðust frá án þess að geta leyst? Ég hef minnst á viðbrögð þeirra gagnvart till. ríkisstj. um að tryggja rekstur atvinnuveganna á yfirstandandi ári. Í þeim efnum hafði Sjálfstfl. ekkert til málanna að leggja. Hann lét sem hann sæi ekki vandamálin. En síðan lögin voru sett, hefur hann aflutt þau og rangtúlkað á öllum sviðum, eins og hann hefur haft getu til. Hann hefur haldið því fram, að hér væru engin ný úrræði á ferðinni, heldur sömu gömlu ráðin og áður, og þó gerir flokkurinn sig hlægilegan með því að vera á móti þessum sínum gömlu ráðum.

Ástæðan er einmitt sú, að hann finnur, að

hér er gersamlega á annan veg haldið á málunum en áður var. Núv. ríkisstj. leysti vanda mál útvegsins í tæka tíð fyrir jól, en í tíð íhaldsins var allt látið reka á reiðanum langt fram á vertíð. Núv. stjórn byggði lausn sína á málunum á viðtæku samkomulagi við alla þá aðila, sem mestu ráða um rekstur atvinnuveganna. Hún náði samkomulagi við útgerðarmenn bátanna, við útgerðarmenn togaranna, við eigendur frystihúsanna, við sjómenn á bátunum, við sjómenn á togurunum, við verkalýðssamtökin í landinu og við bændasamtökin. Þannig var traust undirbygging gerð að vinnufriði og óhindraðri framleiðslu.

Í tíð íhaldsins var ýmist við engan samið eða gert málamyndasamkomulag við einn aðila, en síðan þurfti að taka upp samninga við þann næsta, og vitanlega hlutust framleiðslustöðvanir venjulega af slíkum vinnubrögðum.

Hér var um grundvallarmun á vinnubrögðum að ræða, og viðurkenna það allir nema íhaldsforingjarnir einir. Nú var samið um verulega bættan rekstrargrundvöll bæði báta og togara, og mun íhaldsforingjunum ganga illa að finna nokkurn útvegsmann, sem ekki viðurkennir, að nú hafi gersamlega skipt um frá því, sem verið hefur. Gott dæmi um hið breytta viðhorf útvegsmanna er það, að nú hefur t. d. einn af kunnustu togaraútgerðarmönnum landsins sótt um tvo af þeim nýju togurum, sem ráðgert er að kaupa til landsins. Fram að þessu hafa togaraeigendur ekki metið aðstöðu sína svo, að þeir vildu leggja fé í ný skip. Nú var samið um, að bátagjaldeyriskerfið, sem dró orðið á eftir sér eins árs skuldahala, yrði lagt niður og yfirtekið af sjóði, sem tryggðar voru nægar tekjur til þess að leysa út gömlu skuldakupuna. Nú var samið um verulegar bætur handa sjómönnum á fiskiskipum. Fiskverð þeirra hækkaði. Þeir fengu fullt orlof, og þeim voru tryggð allveruleg skattfriðindi. Dettur nokkrum í hug að bera þessar ráðstafanir saman við ráð íhaldsins eða öllu heldur ráðleysi þess á undanförunum árum? Ég hygg, að þeir verði fáir.

En voru þá ekki lagðir á gifurlega háir nýir tollar og skattar til þess að standa undir þessum ráðstöfunum, og var þá ekki farin gamla íhaldsleiðin? Það er að vísu rétt, að lögð voru á ný gjöld, því að mikið fé skorti, ef tryggja átti rekstur atvinnuveganna, greiða upp gömlu skuldahrúguna og tryggja uppbyggingu atvinnulífsins. En teknanna var að þessu sinni aflað með allt öðrum hætti en áður hafði verið og á þann hátt, sem íhaldið hefði aldrei getað samþykkt.

Í tíð íhaldsins voru ný gjöld lögð þannig á, að allar vörur, þarfar og óþarfar, báru sama gjald. Nú eru gjöldin lögð fyrst og fremst á minnst nauðsynlegu vörurnar og þó mest á lúxusvörur. Nú eru 36% af öllum vöruinnflutningi með öllu undanþegin nýjum gjöldum. Nú er lagður skattur á bankana. Heldur nokkur, að íhaldið hefði samþykkt slíkt? Nú er lagður á sérstakur stóreignaskattur. Trúir nokkur, að íhaldið hefði samþykkt slíkt? Og

nú er jafnframt hlutast til um, að heildsalar og aðrir milliliðir beri fyllilega sinn hluta af byrðunum. Nú hefur verið fyrirskipað stórfelld lækkun á heildsöluálagningu, og þannig verður hægt að láta heildsalana taka á sig stóran hluta af hinum nýju gjöldum. Dettur nokkrum manni í hug, að íhaldið hefði samþykkt slíka ráðstöfun? Nú verður tekið upp verðlagseftirlit með öllum vörum og stefnt að lækkanði álagningu bæði í heildsölu og smásölu. Í tíð íhaldsins var allt verðlagseftirlit afnumið, og í flestum tilfellum gátu heildsalar og smásalar tekið sér þá álagningu, sem þeir vildu. Slíkt hét á máli íhaldsins verzlunarfrælsi.

Blöð íhaldsins hafa af miklu kappi rógborið stjórnina að undanfögnu fyrir afskipti hennar af verðlagsmálunum. Dag eftir dag hafa þau birt áætlanir um væntanlegar verðhækkningar, sem leiða muni af lagasetningu stjórnarinnar. Þessi skrif íhaldsblaðanna eru hin furðulegustu. Verð er fært upp á vörum, sem enn hefur ekki verið ákveðið hvaða gjald eiga að bera, og auðvitað í engu tillit tekið til þess, að ákveðið hefur verið að lækka álagningu bæði í heildsölu og í smásölu í sumum tilfellum. Þannig er vísvitandi skrökvað upp verðhækkun, sem enginn fótur er fyrir.

Eitt þekktasta dæmið af þessum söguburði íhaldsins er dæmið af nælonsokkum kvenna. Samkvæmt frásögn íhaldsblaðanna eiga þeir að hækka um yfir 50%. Slíkt er vitanlega sagt gegn betri vitund, í fyrsta lagi vegna þess, að enn hefur ekki verið gefin út reglugerð, sem ákveður, í hvaða gjaldflokk sokkarnir eiga að koma, og í öðru lagi vegna þess, að ekkert tillit er tekið til lækkunar, sem verður á álagningu á sokkana bæði í heildsölu og smásölu. Allar líkur benda til þess, að verðhækkun verði lítil sem engin á þessum sokkum. En þessi sokkasaga íhaldsins hefur þótt sérstaklega kröftugt áróðursefni, enda óspart notuð af ræðumönnum þess á öllum fundum.

Hér á Alþingi þrugaði einn af aðalræðumönnum íhaldsins þessa sögu fyrir skemmstu og lagði þunga áherzlu á, að nælonsokkar kvenna ættu að hækka um 50%. Í sambandi við þessi ræðuhöld er sagt, að einn alpm., sem á hlýddi og tók eftir hinni þungu áherzlu ræðumannsins á hækkan sokkana, hafi snúið sér að sessunaut sínum og sagt: Já, mikið er að heyra um kvensokkana, eiga að hækka um 50%. Hvert skyldu þeir ná eftir hækkanina? — Við því má að vísu búast, að sokkar íhaldsins verði nokkuð háir á næstunni, en ég á samt von á, að almennt hækki kvensokkar ekki tilfinnanlega.

Þessar sögur íhaldsblaðanna um óbærilega verðhækkun á öllum vörum, sem í vendum sé, gefa hins vegar tilefni til þess að nefna hér nokkur dæmi úr verðlagsmálunum, dæmi, sem eru raunveruleg, en ekki neinar íhaldsspár fram í tímann.

Eins og kunnugt er, hefur heildsöluálagning verið lækkuð mjög verulega með tilkynningu verðlagsyfirvaldanna. Nemur lækkun heildsöluálagsins svo að tugum og jafnvel hundruðum

þúsunda skiptir á hverri vörusendingu. Hér skulu nefnd nokkur dæmi:

Gúmmískófatnaður kostar í innkaupi 310 þús. kr. Heildsöluálagning var á þessari vörusendingu 84 þús. kr., en nú er heildsöluálagningin ákveðin 48 þús. kr., eða hefur lækkað á þessari sendingu um 36 þús. kr. Þessi lækkun á heildsöluálagningunni þýðir raunverulega, að allt nýja gjaldið, sem á var lagt, lendir á heildsöluverð. Útsöluverð vörunnar verður óbreytt. Þannig er stefnt að því, að milliliðirnir beri sinn hlut af nýju gjöldunum.

Annað dæmi: Bifreiðavarahlutar kosta í innkaupi 512 þús. kr. Heildsöluálagning, sem í gildi var, nam 549 þús. kr. Heildsöluálagning nú heimiluð nemur 426 þús. kr. Lækkun nemur því 123 þús. kr. á þessari vörusendingu. En það þýðir, að í rauninni geta varahlutar þessir lækkað í verði frá því, sem verið hefur fram til þessa.

Þriðja dæmi: Búsáhöld, sem í innkaupi kosta 177 þús. kr., báru 83 þús. kr. í heildsöluálagningu. En nú verður heildsöluálag 47 þús. kr. Það er lækkun, sem nemur 36 þús. kr.

Eitt dæmi skal ég nefna enn. Það eru matvörur í pökkum. Innkaupsverð sendingarinnar er 816 þús. kr. Heildsöluálagning hefur verið 420 þús. kr., en verður 284 þús., eða lækkar um 136 þús. kr.

Þannig hefur þegar verið ákveðið að velta nýju gjöldunum í mörgum tilfellum yfir á heildsölu.

Í þessum dæmum er eingöngu tilfærð sú lækkun, sem ákveðin hefur verið í heildsölu. Enn hefur í fæstum tilfellum verið ákveðin álagning í smásölu, en fullyrða má, að hún lækkar einnig í ýmsum greinum. Frá þessum staðreyndum eru blöð íhaldsins ekki að segja. Hér þurfti þó engar spár fram í tímann, að eins að skýra frá staðreyndum. En þessi dæmi og önnur fjöldamörg af sama tagi eru orsökkin til óþæginda íhaldsins og illra láta í verðlagsmálunum. Þarna er að finna skýringuna á hrópum og köllum að stjórninni vegna afskipta hennar af efnahagsmálunum. Íhaldið finnur nefnilega til, þegar heildsalarnir eiga að borga. Árásir íhaldsins á ríkisstj. vegna verðlagsmálanna eru gott dæmi um ófyrirleitni þess og ósvífni. Það þykist vera málsvari almennings og þykist berjast fyrir lágu vöruverði, en í rauninni kemur það fram í gervi heildsalans, kaupmannsins, olliufélaganna og hinna stóru skipafélaga og krefst af verðlagsyfirvöldunum hækkanar á öllum sviðum og hótar stöðvun að öðrum kosti.

Íslenska ríkisstj. hefur nú um 5 mánaða skeið bannað nær allar verðhækkningar með lögum. Hér hefur í rauninni gilt verðstöðvun. Í öllum nálægum löndum hefur vöruverð farið stórhækkandi á þessum tíma. Ýmsar vörur hafa lækkað þar um 40–50%, einkum þær, sem mjög ákvarðast í verði af flutningsgjöldum skipa. Þessar miklu og almennu verðhækkningar stafa af Súez-stríðinu og þeim truflunum, sem af því hefur leitt. Það hefðu einhvern tíma þótt tíðindi, að verðlag hækkaði minna hér á landi en í nágrannalöndum okkar. En þrátt

fyrir þessa staðreynd reynir íhaldið að sækja að ríkisstj. á þeim grundvelli, að hún spenni hér upp allt verðlag.

Tollar þeir og skattar, sem lagðir voru á fyrir áramótin til stuðnings framleiðslunni, hljóta auðvitað að segja til sín í ýmsum greinum í vöruverðinu, en aðallega mun það verða á miður nauðsynlegum vörum. Eins hljóta verðhækkanir erlendis, sem stafa af stríðsvöldum og flutningaerfiðleikum, að segja til sín einnig hér á landi; hjá slíku verður ekki komið. En um það verður ekki deilt, að ríkisstj. hefur miðað sínar aðgerðir við það, að nauðsynjar bæru sem minnstan hlut af álögunum, en hins vegar ætlað milliliðum, stóreignamönnum, bönkum og öðrum slíkum sinn fulla hlut. Slíka tilhögun gjaldanna hefði íhaldið aldrei samþykkt.

Ein af fullyrðingum íhaldsins, sem formaður Sjálfstf. endurtók hér í ræðu sinni, er sú, að við Alþýðubandalagsmenn hefðum nú kingt okkar stóru orðum frá í fyrra um það, að leggja ætti byrðarnar á oliufélögin, bankana, skipafélögin, verzlunina og stórgróðamennina, en þess í stað hefðum við nú samþykkt að leggja gjöldin á almennig. Hér standa staðreyndir hans á haus eins og fyrri daginn. Hið sanna er, að nú er lagt á bankana. Nú er lagt á stóreignamenn. Nú er verzlunin látin borga. Nú hafa oliufélögin verið látin taka á sig milljónir króna á þann hátt, að hér er haldið óbreyttu oliuverði þrátt fyrir stórfelldar hækkunarir erlendis, og nú eru skipafélögin einnig látin leggja sitt fram með því að neita þeim um fragthækkanir, sem þau krefjast, en á þau hafa fallið stóraukin útgjöld. Nú hefur einmitt verið tekið tillit til okkar tillagna frá í fyrra, enda bera þeir stóru sig illa. Það má bezst heyra á röddinni frá Sjálfstf.

Eitt af ásökunarefnum íhaldsins á ríkisstj. er það, að hún hafi svikið kjósendur sína í samningunum við Bandaríkin. Ásökun þessi kemur úr hörðustu átt, og hefði mátt ætla, að íhaldsforingjarnir hefðu verið ánægðir, ef stjórnin hefði svikið stefnu sína í þeim málum. En íhaldið er ekki ánægð. Það veit, að samþykkt Alþingis frá 28. marz um endurskoðun varnarsamningsins á þeim grundvelli, að herinn fari úr landi, er enn í fullu gildi. Samningum hefur að visu verið frestað. En það er skoðun okkar Alþýðubandalagsmanna, eins og við lýstum yfir, þegar fresturinn var ákveðinn, að bezst væri, að herinn færi sem fyrst úr landinu og að landsmenn byggju hér einir að sínu. Frýjunarorð íhaldsins og annarra hernámsmanna í okkar garð látum við ekki á okkur fá, en munum vaka yfir réttu tækifæri til þess, að samið verði á heiðarlegum grundvelli eða samningsréttar neytt til þess að losa landið við allt erlent herlið. Afstaða íhaldsins til hernámsmálanna hefur löngum miðað við gróðasjónarmið gæðinga þess. Eitt af mörgu, sem veldur skapillsku íhaldsins um þessar mundir, er sú truflun, sem orðið hefur á hernámsbraskinu.

Núverandi ríkisstj. hefur átt við mörg og erfið vandamál að glíma. Nokkur þeirra hefur

Alþt. 1956. D. (76. löggjafarþing).

hún leyst, en ýmis eru enn óleyst og á undirbúningsstigi. Full ástæða er til að vona, að þau málefni, sem stjórnin hefur heitið að leysa, verði leyst. Hún hefur þegar komið fram lögjöf um kaup á 15 togurum og 6 stórum fiskibátum og lögákveðið að efna til ríkisútgerðar í atvinnuþjófnumarskyni. Togarakaupin eru í undirbúningi, en 6 fiskibátar, 230 lestir hver að stærð, hafa þegar verið keyptir. Bátar þessir verða búnir fullkomnustu tækjum til veiða og siglinga. Það er von margra, að bátar þessir geti starfað sem smærri togarar, einmitt fyrir ýmsa þá staði á landinu, sem ekki geta haft gagn af hinum stóru togurum okkar. Fiskibátar þessir ásamt með ríkisreknum togurum munu verða mikilvægir við uppbyggingu atvinnulífsins úti á landi. Þá hefur ríkisstj. tryggt atvinnuþjófnumarsjóði stóraukið fé frá því, sem verið hefur, og ætti það að verða atvinnuframkvæmdum úti á landi til stuðnings.

Þrátt fyrir allar hrakspár íhaldsins er ástæða til bjartsýni. Rekstur framleiðslunnar er tryggður og hagur hennar gerður mun betri en áður. Tekið hefur að gera stóra og þýðingarmikla viðskiptasamninga, sem tryggja örugga sölu og reglulegar afskipanir á aðalútflutningsvöru okkar. Við höfum samið til þriggja ára við Sovétríkin um sölu á 32 þús. tonna af frosnum fiski á ári. Telja má örugga sölu nú liggja fyrir á 60—65 þús. tonna af frosnum fiski á þessu ári, en það er allmiklu meira magn en nokkru sinni hefur verið framleitt hér á einu ári. Þessi afurðasala skapar mikið öryggi og hefur mikið að segja í rekstrarafkomu fiskiðnaðarins í landinu.

Eins og ég hef nú lítillga drepð á, hefur stjórnarandstaða íhaldsins birzt með æði einkennilegum hætti á stundum. Það skammast stjórnina fyrir að fresta samningum um brottför hersins, en þó vill það sjálft hafa hér herinn sem lengst. Það skammast út í stöðvunarlögin, sem komu í veg fyrir hækkun kaupgjalds og vöruverðs á s.l. hausti, en þó segir það, að of hátt kaupgjald valdi öllum erfiðleikum atvinnuveganna. Það skammast út í efnahagsráðstafanir stjórnarinnar og segir, að þær séu aðeins gömlu íhaldsúrræðin, en samt er það á móti þessum sínum eigin úrræðum. Það skammast út af of háu verðlagi, en krefst þó sjálft hækkunar á flestum sviðum. Það gerist jafnvel verkalýðsflokkur og deilir á stjórnina fyrir árásir á kaup verkamanna, en í framkvæmd berst íhaldið alls staðar gegn sanngjarnri leiðréttingu á kjörum verkafólks. Þannig er stjórnarandstaða íhaldsins. Hún er einkennileg. Hún líkist helst „rock and roll“ dansi, kippir og köst fram og til baka. Ýmist er þessu haldið fram eða því gagnstæða. Og það er Bjarni Benediktsson, sem er aðalrokkmeistari þessarar stjórnarandstöðu. En ástæðan til þessarar sérkennilegu stjórnarandstöðu er ótti íhaldsforingjanna. Ástæðan er hræðslan við stóreignaskattinn, tilhugsunin til þess, sem heildsalarnir eiga að greiða, tilhugsunin um það, að nú eigi að fara að lita eftir framkvæmdinni á fiskisölumálunum, tilhugsunin til þess, að brjóta eigi á bak aftur vald þeirra í bönk-

um landsins, og vitneskjan um það, að hermangsróði þeirra er óðum að verða að engu. Íhaldið er óttaslegið, og af því er stjórnaðastaða þess með þessum einkennilega og hlægilega hætti.

Forseth. (Hermann Jónasson): Herra forseti. Góðir hlustendur. Í till. þeirri til þál., sem borin er fram af hendi Sjálfstfl., eru sakir bornar á ríkisstj., að hún hafi þverbrotið þau fyrirheit, sem stuðningsflokkar hennar gáfu fyrir kosningar. Segist Sjálfstfl. því leggja til, að kosningar verði næsta vor. Nefnd eru þessu til rökstuðnings þau dæmi, að heitið hafi verið að segja upp varnarsamningnum við Bandaríkin, til þess að herinn færi héðan svo fljótt sem auðið væri, og enn fremur hafi verið heitið að tryggja varanlega lausn efnahagsmálanna eftir nýjum leiðum.

Þar sem þessi atriði í grg. eru eina tilraunin, sem gerð er til þess að rökstyðja till., skulu þau tekin til meðferðar.

Þáttill. sú, sem Alþ. samþ. 28. marz, var í tveim köflum. Fyrri kaflinn var um það, að Íslendingar vilji hafa góða sambúð við allar þjóðir — og svo orðrétt: „að Íslendingar eigi samstöðu í öryggismálum við nágrannþjóðir sínar, m. a. með samstarfi í Atlantshafsbandalaginu“. Í seinni hluta ályktunarinnar segir einnig orðrétt: „Með hliðsjón af breyttum viðhorfum, síðan varnarsamningurinn frá 1951 var gerður, og með tilliti til yfirlýsingar um, að eigi skuli vera erlendum her á Íslandi á friðartímum, verði nú þegar hafin endurskoðun á þeirri skipan, sem tekin var upp, með það fyrir augum, að Íslendingar annist sjálfir gæzlu og viðhald varnarmannvirkja, þó ekki hernaðarstörf, og að varnarliðið hverfi úr landi. Fáist ekki samkomulag um þessa breytingu, verði málinu fylgt eftir með uppsögn samkv. 7. gr. samningsins.“

Ég vek athygli á því, að ályktunin er þegar í byrjun rökstudd með því, að viðhorfin séu breytt síðan 1951 og að fyrir liggi yfirlýsingar um, að eigi skuli vera erlendum her í landinu á friðartímum. Með þessari till. greiddu allir þm. Framsfl. og Alþfl. atkv., þm. Sósfl. og Þjóðvfl. einnig, en þó allir með þeim fyrirvara, að þeir væru andvígir fyrri hluta till., þ. e. samstöðu Íslands um öryggismál við nágrannþjóðir sínar, m. a. með samstarfi í Atlantshafsbandalaginu. Sjálfstæðismenn greiddu, eins og menn muna, atkv. gegn till. í heild.

Af þessu er ljóst, að þrjár stefnur komu fram í varnarmálunum á Alþ. við atkvgr. 28. marz 1956. Eg lýsti þessum stefnum í útvarpsræðu, er ég flutti rétt fyrir kosningarnar, þannig, að stefna Þjóðvfl. og Sósfl. væri sú að hafa hér engar varnir og láta það ráðast, hver tæki landið fyrstur, ef til styrjaldar kæmi, annað, að stefna Sjálfstfl. væri sú að hafa hér varanlega hersetu án tillits til friðarhorfa, en af annarlegum ástæðum, og þriðja, að Framsfl. og Alþfl. vildu hins vegar standa við yfirlýsinguna, er við Íslendingar gáfum 1949, er við gengum í Atlantshafsbandalagið, að leyfa varnarher dvöl í landinu á styrjaldartímum

eða ef styrjaldarhætta væri mikil, eins og við gerðum 1951, en ekki á friðartímum.

Fyrir kosningarnar gerði tímaritið Helgafell fyrirspurnir til formanna stjórnsmálaflokkanna um stefnu þeirra í varnarmálum. Spurt var m. a., hvar draga ætti mörkin í skuldbindingum okkar Íslendinga í þeim málum við aðrar þjóðir. Svar mitt var: „Mörkin eru þessi: Við stöndum með náðum okkar, og við munum leyfa þeim að hafa hér her í styrjöld eða vegna yfirvofandi árásar, en ekki á friðartímum.“ Þetta var í samræmi við þær yfirlýsingar, sem gefnar voru, er við gerðumst þátttakendur í Atlantshafsbandalaginu. Stefnan var þannig skýrt mörkuð fyrir kosningarnar.

Hinn 28. marz s. l. voru friðarhorfur betri en verið höfðu um langt skeið og ástandið því gerbreytt frá því, sem var 1951. Gagnkvæmar vináttuheimsóknir voru hafnar milli austurs og vesturs. Forseti Bandaríkjanna háði kosningabaráttu sína undir kjörorðinu: Friður og farsæld. Forustumenn í stjórnsmálum trúðu almennt á góðar friðarhorfur. Okkur Íslendingum var því bæði rétt og skylt samkv. þeirri stefnu í varnarmálunum, sem við höfðum lýst yfir, að gera ályktunina 28. marz og hefja samninga, til þess að herinn gæti farið eftir tilsettan 18 mánaða frest samkv. samningnum 1951. Atkvgr. Sjálfstfl. gegn till. er því auðsæ sönnun þess, að Sjálfstfl. ætlar sér ekki að standa við þá stefnu frá 1949, sem margoft hefur verið rakin á undanförunum árum, enda lýsti hv. 1. þm. Reykv., Bjarni Benediktsson, yfir því í umr. á Alþ. fyrr í vetur, að yfirvofandi ófriðarhætta væri stöðugt til staðar í heiminum, meðan eldurinn logaði undir niðri, eins og hv. þm. G-K., Ólafur Thors, orðaði það líka í sinni ræðu, þ. e. meðan kommúnistar réðu einhvers staðar ríkjum, og afleiðing slíkrar ályktunar yrði auðvitað sú, að herseta þyrfti að vera á Íslandi um langa framtíð.

Atburði þá, sem gerðust í Ungverjalandi og við Súez, þarf ekki að rekja. Þá sá enginn fyrir 28. marz s. l., og þeir geta því ekki afsakað atkvgr. Sjálfstfl. á Alþ. þann dag. Hitt er svo annað mál, að eftir að þessir atburðir gerðust, lá fyrir sú staðreynd, að ófriðarhætta var sízt minni en 1951, er við gerðum varnarsamninginn og leyfðum bandarískum her að koma hingað, og því var í alla staði eðlilegt og í samræmi við ályktunina 28. marz að fresta samningum fyrst um sinn, er viðtöl hófust við Bandaríkin, enda töldu meira að segja sósíalistar, að tími væri óhentugur til þess að gera kröfu um brottför hersins, þótt þeir væru ekki samþykkir þeim rökum, sem borin voru fram fyrir frestuninni.

Það, sem hefur gerzt, er því ekki það, að stefna stjórnarflokkanna hafi breytzt eða þeir hafi frá henni hvíkað í einu eða neinu, heldur hitt, að heimsástandið hefur með óvæntum hætti gerbreytzt, og til þeirra staðreynda varð ríkisstj. að taka tillit í samræmi við fyrri yfirlýsingar. Að stjórnarflokkarnir hafi brugðizt fyrirheiti sínu, er því hrein fjarstæða. En það hefur Sjálfstfl. gert með því að bregðast þeirri stefnu, sem mörkuð var 1949.

Nú á samkv. till. Sjálfstfl. að stofna til kosninga, vegna þess að stjórnarflokkarnir hafi á einhverjum mestu hættutímum síðan styrjöldinni lauk frestað samningum um brottför hersins. Af þessum ástæðum ætti þjóðin að fela Sjálfstfl. forustuna í þessum málum, — flokknum, sem vill hafa her í landinu varanlega, — flokknum, sem beitti sér gegn því, að radarstöðvunum úti um land væri lokað, — flokknum, sem stóð fyrir því, að erlendum verkamönnum og hermönnum á Keflavíkurflugvelli væri heimilað að dvelja utan flugvallarins, hvar sem þeir óskuðu, fram á nætur, — flokknum, sem leið það ófremdarástand án mótmæla, að herbílar söfnuðu unglingum saman á tilteknum stöðum í bænum til þess að flytja þá á skemmtanir suður á Keflavíkurflugvöll, og annað eftir því, — flokknum, sem gaf út sérstakt saurblað á Keflavíkurflugvelli til þess að rægja fyrrv. utanrrh., dr. Kristín Guðmundsson, fyrir það, að hann kom á breytingum til bóta á þessu ástandi, sem var orðið okkur til stórkostlegrar vansæmdar.

Nú segir Sjálfstfl., að þjóðin þurfi endilega að kjósa í vor, til þess að hún geti sem allra fyrst falið þessum flokki forustu í framkvæmd varnarmálanna að nýju. Allir góðir Íslendingar vona, að núv. heimsástand breytist sem fyrst, þannig að við getum verið lausir við herinn, og það tækifæri, sem hlýtur að koma, verðum við að nota. Við höfum tryggt okkur fyllsta rétt til þess. En það hefur m. a. græðzt á þessum átökum í varnarmálum, að Sjálfstfl. hefur sýnt sitt rétta andlit, svo að þjóðin þarf ekki um að villast, hvar hann stendur, og það er ekki sennilegt, að þeir séu margir, sem fýsir að fela honum forustu í þeim málum að nýju.

Þá eru það efnahagsmálin. Um þau segir í stjórnmalayfirlýsingu Framsfl. og Alþfl. fyrir kosningar: „Samstarfi verði komið á milli ríkisstj. og samtaka verkalyðs og launþega, bænda og annarra framleiðenda um meginatriði kaupgjalds- og verðlagsmála. Markmið þessa samstarfs skal vera að efla atvinnuvegi landsmanna, tryggja stöðuga atvinnu og heilbriggt fjármálakerfi.“ Þetta er sú stefna, sem flokkarnir lofuðu í kosningunum að beita sér fyrir eftir kosningarnar.

Eins og menn ef til vill muna, benti Sjálfstfl. ekki í kosningunum á neina ákveðna leið í dýrtíðarmálum frekar en endranær. Framsfl. lýsti því hvað eftir annað yfir í samræmi við kosningastefnuskrána, sem ég hef nú vitnað til, að hann ætlaði að beita sér fyrir því, að samkomulag yrði við vinnustéttirnar í þessu máli, og velja aðferðina í samkomulagi við þær. Spurningin, sem nú liggur fyrir, er sú, hvort við þetta hafi verið staðið.

Eftir stjórnarmyndunina hófust stjórnarflokkarnir þegar handa um að ná samkomulagi til bráðabirgða við vinnustéttirnar um að falla frá þeirri vísitöluhækkun, sem launamenn áttu kröfu á, gegn því, að landbúnaðarvörur hækkuðu ekki heldur, og að ríkisstj. setti lög, sem bönnuðu verðhækkanir til áramóta, þannig að kaupgetan héldist óbreytt,

meðan verið væri að leita úrræða í dýrtíðarmálum, sem samkomulag næðist um milli þessara aðila. Undireins og þessum bráðabirgðaráðstöfunum hafði verið komið í kring, voru hafnir samningar að nýju við stéttasamtökin, jafnframt því sem sérfræðingar rannsökuðu, hvernig komið var og hvers væri þörf, til þess að framleiðslan, sem öll var að stöðvast við sjávarsiðuna, gæti haldið áfram.

Eins og landsmönnum er raunar kunnugt, er oft talað um þrenns konar úrræði, sem um er að velja í hinum margumtöluðu dýrtíðarmálum: Í fyrsta lagi niðurfærsluleiðina. Sérfræðingar í efnahagsmálum, sem rannsökuðu þessa leið, voru sammála um það, að verðbólgan hér á landi væri komin svo langt, að útilokað væri að fara þessa leið héðan af. Kauplækkun þyrfti að verða um 40—60%, og munu flestir geta séð, að þegar af þeirri ástæðu og raunar af mörgum öðrum, svo sem vegna dýrra framkvæmda, sem einstaklingar og opinberir aðilar hafa lagt í og skulda fyrir, er þetta úrræði nú orðið útilokað. Breyting á skráðu gengi krónunnar hefur mjög verið rædd sem þrautaúrræði í efnahagsmálum. Margir telja, að þessi leið sé helzta úrræðið og hægt sé að fara þessa leið, án þess að hún valdi verulegri kjaraskerðingu fyrir vinnandi fólk, ef gengisbreytingin er gerð í samráði og samvinnu við það og margháttaðar ráðstafanir gerðar samhliða til þess að koma í veg fyrir eða draga úr kjaraskerðingunni. En ýmsir stjórnsmálamenn hafa á ýmsum tímum, bæði hér og erlendis, beitt sér gegn þessu úrræði í ræðu og riti. Það hefði verið gert óvinsælt, hvað sem kostum þess og göllum líður. En reynsla er fyrir því, að þýðingarlaust eða þýðingarlítið er að framkvæma það, nema vinnustéttirnar vilji að því standa og framkvæmdar séu margháttaðar ráðstafanir jafnhliða. Sú leið, sem valin var, er landsmönnum kunn, og þarf ekki að fara um hana mörgum orðum. Breytingin, sem gerð var, var sú að afnema батгаггад-eyriskerfið og framleiðslusjóð, greiða uppþætur á útfluttar framleiðsluvörur og taka þá peninga, sem til þess þarf, aðallega með gjöldum, misjafnlega háum, sem lögð eru á innfluttar vörur, innlenda þjónustu og innlenda framleiðslu, sem er sérstaklega vernduð vegna hinna háu innflutningsgjalda.

Þetta var það úrræði, sem vinnustéttirnar töldu að margrannsökuðu máli vera í mesta samræmi við eigin hag, eins og þessum málum var komið. En jafnframt var lýst yfir af hálfu ríkisstj., að hún mundi til þess að draga úr óumflýjanlegum álögum leggja á háan stóreigna- eða eignamyndunarskatt, lækka álagningu í heildsölu, koma á ströngu verðlagseftirliti, breyta yfirráðum yfir bönkunum þannig, að fjármagnið nýttist sem bezt til nauðsynlegra framkvæmda og framleiðslu, setja húsaleigulög til þess að halda húsaleiguokrinu niðri og fleira, sem auðvitað verður allt gert í harðvítugri andstöðu við Sjálfstfl., bæði utan þings og innan.

Reynslan mun sýna, hvernig þessi tilraun tekst. En ég fullyrði, að það var nauðsynlegt

að gera þessa tilraun í samstarfi við vinnu-stéttirnar í stað áframhaldandi stríðs milli þeirra og milliliðaflokkanna, og með því að gera hana hafa stjórnarflokkarnir staðið við yfirlýsingar sínar fyrir kosningar, eins og ég rakti í upphafi þessa máls.

En hver er stefna Sjálfstfl. í efnahagsmálum, — hvað vill hann gera? Honum er siðferðislega skylt sem stjórnarandstæðingi að gera fulla grein fyrir því. Niðurfærsluleiðina gat hann ekki farið samkvæmt því, sem áður er sagt. Breytingu á skráðu gengi krónunnar gat hann allra flokka sízt framkvæmt. Það er fróðlegt fyrir tilheyrendur að fá að heyra, hvaða leið það er, sem Sjálfstfl. vill velja. Í stað þess að gera grein fyrir þessu, sem honum er skylt, viðurkennir flokkurinn, að útflutningsframleiðslan hafi sízt fengið of mikið. Hann játar m. ö. o., að þær 500 millj., sem nú og áður hafa verið fluttar til framleiðslunnar, síðan gengisbreytingin var gerð, þ. e. eftir 1950, séu sízt of há upphæð, til þess að framleiðslan geti haldið áfram. En hins vegar heldur flokkurinn uppi látláusum rógi út af þessum tilfærslum, kallar þær drápsklyfjar á þjóðina og öðrum slíkum nöfnum, hrópar hátt um verðhækkunar í blóðum sínum. Þetta er ómengað lýðskrum í stað raunhæfra tillagna.

En mætti þá spyrja Sjálfstfl.: Hvar vildi hann láta taka þessar 500 millj.? Og fyrst Sjálfstfl. er að tala um verðhækkunar og álögur, hvers vegna beitir hann sér gegn því, að verzlunarálagnir sé lækkuð? Ef kjósa á í vor, er þá ekki mál til komið, að Sjálfstfl. geri þjóðinni grein fyrir því nú í þessum umr., hvaða úrræði það eru, sem hann hefur upp á að bjóða til að kjósa um? Þegar litið er á fyrri feril Sjálfstfl. í verðbólguálgunum, er alveg sérstök ástæða til þess að lýsa eftir skoðunum hans og till. í sambandi við þessar umr. Þessi fyrri feril Sjálfstfl. skal nú rakinn í stórum dráttum.

Árið 1942 rauf Sjálfstfl. samvinnu við Framsfl. á eftirminnilegan hátt og myndaði flokksstjórn Sjálfstfl. Á hálfu ári tókst Sjálfstfl. að hækka vísitöluna um 89 stig. Menn ættu að geta gert sér grein fyrir því, hvað þetta þýddi fyrir fjármálaástandið þá, þegar þeir hugsa til þess, að við litum nú á 10 stiga hækkun vísitölnunnar sem lítt viðráðanlegt viðfangsefni. Þarna er dýrtíðardraugurinn raunverulega vakinn upp undir stjórnarforustu formanns Sjálfstfl. og hefur aldrei verið kveðinn niður síðan.

Útanþingsstjórnin, sem sat um tveggja ára bil, hélt verðbólgunni nokkurn veginn í skefjum. En þá vildi það slys til, að Sjálfstfl. komst til valda aftur. Bændur voru fengnir til þess að gefa eftir 9.4% verðhækkun, sem þeir áttu rétt á, gegn því loforði frá Sjálfstfl., að hann skyldi halda dýrtíðinni í skefjum. Það loforð var eins og önnur loforð Sjálfstfl. haldið með þeim hætti, að stjórnarstefnan kynti undir verðbólgunni að nýju með þeim afleiðingum, að í lok ársins 1946 var búið að eyða öllum innstæðum Íslendinga erlendis, með núverandi gengi á annan milljarð, og landið var gjaldreyrslaut og gengið þannig frá sjávarútveg-

inum, að það varð að taka ríkisábyrgð á fiskverðinu, og þannig hefur orðið að reka útflutningsframleiðsluna síðan með ábyrgðum og opinberum framlögum. Skýlausar heimildir, þ. á m. frá hv. 9. landsk. þm., Ólafi Björnssyni hagfræðingi, liggja fyrir um það, að þegar Sjálfstfl. hrökklaðist aftur frá völdum 1946, var allt komið í þrot. Þetta eru tvö örlagaríkustu sporin í dýrtíðarmálunum.

Þá tók ný stjórn við. Fjárhagsráð var stofnað. Bann varð að setja um tíma við nýrri fjárfestingu, og það var gert með samþykki Sjálfstfl., því að engin önnur úrræði voru til staðar, meðan verið var að ljúka því, sem hálf gert var og fé skorti til.

Árið 1953 var búið að rétta nokkuð við. Þá byrjaði Sjálfstfl. að rægja eftirlitið með fjárfestingu, sem þó hafði verið framkvæmt til þess að bjarga því, sem bjargað varð eftir eyðileggingarstarfsemi flokksins. „Heitur vindur frelsisins“ skyldi fara um landið, ef Sjálfstfl. tæki við völdum, eins og það var orðað í kosningunum. Hann jók þingmannatölu sína í kosningunum með þessum blekkingum, tók því við stjórnarforustu 1953 og gerði frelsi í fjárfestingu og algert eftirlitsleysi að skilyrði fyrir stjórnarsamstarfi. Gefið var í skyn, að hinn nýi viðskmrh. flokksins mundi tryggja frelsi til frambúðar. Afleiðingin var hin sama og fyrr.

Það sýndi sig, sem vænta mátti, einu sinni enn, að Sjálfstfl. réð hvorki við fjárfestinguna né afleiðingar hennar, sérstaklega í höfuðstaðnum og nágrenni hans. Fjárfestingarkapphlaupið, sem þegar hófst á þessu svæði, sögaði til sín vinnuafli frá framleiðslunni um allt land. Dýrtíð og kauphækkunar fylgdu í kjölfarið. Framleiðslan stöðvaðist hvað eftir annað. Lán-tökur voru reyndar erlendis með litlum árangri. Fjármagn innanlands var ekki til nema mjög takmarkað, miðað við það, sem þurfti.

Sem dæmi um ástandið í þessum málum um það leyti, sem núverandi ríkisstj. tók við, má nefna, að eftir því sem næst verður komizt, vantar nú 300 millj. kr. til þess að fullgera þau íbúðarhús, sem byrjað hefur verið á í Reykjavík. Þar að auki vantar 70 millj. til annarra framkvæmda, sem byrjað hefur verið á í höfuðstaðnum. Er hér farið eftir bráðabirgða-áætlun innflutningsskrifstofunnar. Eg vek athygli á því, að hér er aðeins um Reykjavík að ræða og að ótaldar eru margs konar framkvæmdir annars staðar á landinu, misjafnlega langt á veg komnar, þ. á m. sementsverksmiðja, rafstöðvarnar, frystihús í nokkrum kaupstöðum o. fl. Alls staðar vantar fé til þessara framkvæmda. Og þegar núverandi ríkisstj. kallaði á bankastjórnana á sinn fund, voru svörin þau, að bankarnir væru tæmdir og gætu ekki meira. Það er alltaf sami endir á valdatímabili Sjálfstæðisflokksins.

Núverandi ríkisstj. er að láta rannsaka fjárfestinguna í landinu með hliðsjón af því, hvað hægt sé að framkvæma, þannig að haldið sé uppi nægilegri atvinnu, en ekki gengið of nærri framleiðslunni með vinnuafli. Í þessu sambandi má nefna, að hér eru um 1000 Færeyingar í atvinnu. Verður þá að taka tillit til þess, að

atvinnuleysi er sums staðar úti um land, á sama tíma og haldið hefur verið uppi hóflausri fjárfestingu á suðvesturhluta landsins, þar sem mest vinna er við framleiðsluna.

Framkoma Sjálfstfl. í stjórnarandstöðunni er eitt af því, sem er með endemum í fari hans. Flokkurinn hefur aðstöðu til þess að geta sent skeyti til stærstu fréttastöðva erlendis, vegna þess að hann ræður yfir umboðsmönnum þeirra. Þetta hefur flokkurinn notað sér, eins og margt hefur verið rakið, til þess að senda alls konar ósannan áróður um ríkisstj. til útlanda og láta dreifa honum í erlendum blöðum. Er þetta furðulegt athæfi hjá stjórnmálaflokki. Þetta virðist helzt gert til þess að koma í veg fyrir, að ríkisstj. geti fengið lán erlendis. Hefur það, eins og menn muna, gloprazt upp úr einum þm. Sjálfstfl. hér á Alþingi. — Eru þessi rögskeyti margs konar tegundar. Eitt var um það, að nú væri búið að gera þriggja ára samning um sölu á fiski til Rússlands. Tilgangurinn er auðsær. En sannleikurinn er sá, að form. Sjálfstfl. hafði sem stjórnarformaður reynt að koma á þessum samningum, áður en hann fór frá völdum, en ekki tekið. — Önnur fréttasending var sú, að nú væri ríkisstj. búið að gera sérstakan samning við Austur-Þýskaland um fiskisölu, sendi sama tilgangi. Sannleikurinn var sá, að sjálfstæðismaður gerði þessa samninga, áður en fyrrv. stj. lét af völdum. — Um tíma var því haldið fram, að ríkisstj. ætlaði að taka stórlán fyrir austan jarntjald, og þótti mikið ódæði. — Nú síðustu vikurnar er hins vegar haldið uppi rögi á hendur ríkisstjórninni fyrir það, að hún hafi tekið lán vestanhafs og sé að taka þar lán að nýju, lán til Sögsins, sem sjálfstæðismenn hafa reynt árangurslaust að fá s.l. tvö ár. Nú er því haldið fram, að þessi lántaka sé eins konar landssala í vesturátt.

Nú er byrjað á sérstökum rögi um Alþingi og það orðinn kafli út af fyrir sig. Því er haldið fram dag eftir dag í blöðum, að ekkert sé gert á Alþingi, hvorki á fundum né í nefndum. Þó er það staðreynd, að setning löggjafar um dýrtíðarmálin var lokið á Alp. fyrir áramót, þannig að öll framleiðsla gat farið af stað óhindruð, gagnstætt því, sem verið hefur stundum undanfarið. Fjárlögum var, eins og á stóð, ekki hægt að ljúka, fyrr en dýrtíðarmálin höfðu verið afgreidd, og svo er um fleiri vandamál, sem standa í sambandi við dýrtíðarmálin og ég hef áður talið.

Til fróðleiks skal ég gefa yfirlit um það, hve lengi Alp. hefur staðið s.l. 10 ár, og hefur Sjálfstfl. öll þau ár verið í ríkisstjórn: 1945 170 daga, 1946 227 daga, 1947 176 daga, 1948 189 daga, 1949 85 daga, 1950 149 daga, 1951 116 daga, 1952 129 daga, 1953 148 daga, 1954 168 daga og 1955—1956 155 daga. En Alp. hefur ekki staðið nú nema 87 daga fram til þessa. Af þessu sést, að ummæli Sjálfstfl. um lengd þingfímans eru gripin úr lausu lofti og eru hin furðulegustu.

Að lokum vil ég leyfa mér að fara fáum orðum um efni till. þeirrar, sem hér liggur fyrir frá Sjálfstfl. Hún virðist sannast að segja

borin fram að lítt athuguðu máli og á sér vist enga hliðstæðu í þingskjölum á seinni tíð. Þetta er ekki till. um að lýsa vantrausti á ríkisstj. almennt eða út af einhverju sérstöku ágreiningsmáli. Efni till. er að skora á ríkisstj. að rjúfa þing og efna til nýrra kosninga. En hvers vegna ætti ríkisstj., sem hefur stóran þingmeirihluta að baki sér, að ákveða það nú að efna til nýrra kosninga á fyrsta ári kjörtímabils, áður en fjárlög eru afgreidd og án þess að fyrir liggi frá stjórnarandstöðunni neinar ákveðnar tillögur um lausn þeirra mála, sem nú eru efst á baugi með þjóðinni? Sannleikurinn er sá, að hér eru á ferðinni einhvers konar duttlungar forustumanna Sjálfstfl., sem naumast er hægt að taka alvarlega, fremur en ýmislegt annað, sem frá þeim kemur um þessar mundir. En þessum hv. þingmönnum verður að skiljast það, að þjóðin hefur kjörið þá til þess að vera í stjórnarandstöðu nú um sinn, og þeim úrskurði verða þeir að hlita.

Utanrrh. (Guðmundur 1. Guðmundsson): Herra forseti. Góðir hlustendur. Síðan núverandi ríkisstj. var mynduð, hefur Sjálfstfl. og blöð hans gert sér mjög tíðrætt um afstöðu stjórnarinnar til utanríkismála og meðferð hennar á þeim. Fregnir um myndun ríkisstjórnarinnar höfðu naumast borizt landsmönnum, þegar Sjálfstfl. og blöð hans gerðu harða hrið að stjórninni vegna þessara mála. Uppistaðan í öllum þessum ádeilum var sú, að ríkisstjórnin hygðist gera landið varnarlaust og að hún væri þannig skipuð, að bæði skorti hana sjálfa vilja til að halda áfram samstarfi því við vestrænar þjóðir, sem til þessa hefur verið eitt meginatriði í utanríkisstefnu Íslandinga, og að vestrænar þjóðir mundu ekki telja áframhaldandi samstarf við Íslendinga æskilegt, á meðan Íslendingar hefðu ríkisstj., sem nyti stuðnings þeirra aðila, sem standa að núverandi ríkisstjórn. Því var hiklaust haldið fram af stjórnarandstöðunni, að þannig væri til ríkisstjórnarinnar stofnað, að sundur hlyti að draga með Íslendingum og vestrænum þjóðum og að skammt yrði að biða aukinna austrænna áhrifa á Íslandi.

Ríkisstj. hafði vart tekið formlega við störfum, þegar stjórnarandstaðan hóf að síma stórfréttir til birtingar í erlendum blöðum, þ. á m. um þau alvarlegu tíðindi, að með myndun núverandi ríkisstj. á Íslandi væri þýðingarmikill hlekkur að bíla í vestrænu samstarfi. Varð ekki af þessum skeytum annað ráðið en hér hefði orðið alvarleg bylting og stjórnleysi og vandræði fyrir dyrum. Þegar erlend blöð höfðu flutt þessar fregnir héðan að heiman, voru þær þýddar og birtar í blöðum þeirra aðila á Íslandi, sem drýgstan þátt áttu í að koma þeim á framfæri erlendis, og túlkaðar hér sem skoðun vinveittra þjóða á ástandinu á Íslandi. Vel má vera, að málflutningur þessi hafi haft nokkurt áróðursgildi, en þjóðhollur verður hann áreiðanlega ekki talinn, enda leyndi tilgangurinn sér ekki.

Ríkisstj. hefur nú setið að völdum í tæpa sex mánuði. Það er að visu ekki langur tími, en

hann er nægilega langur til þess, að fullyrðingarnar um, að Íslendingar séu að fjarlægjast vestrænar þjóðir, hafa með öllu verið afsannaðar og hrakspárnar um, að bræðra- og nágrannþjóðir okkar vilji ekki lengur við okkur samstarf eiga, heyrast nú ekki lengur. Ríkisstj. hefur á þessum stutta tíma sannað, bæði landsmönnum og grannþjóðum sínum, að hún er staðráðin í því að hafa vinsamlega sambúð við allar þjóðir og samstarf og samstöðu um öryggismál sín við nágrannþjóðir sínar, m. a. með samstarfi í Atlantshafsbandalaginu.

Á þessum grundvelli deilir nú stjórnarandstaðan ekki lengur á ríkisstjórnina. Hún deilir heldur ekki lengur á ríkisstj. fyrir að gera landið varnarlaust. Þvert á móti er það nú aðalárásarefnið, að ríkisstj. hafi svikizt um að gera landið varnarlaust.

Tveir þm. Sjálfstfl. bera nú fram á Alp. till. til þál., ekki um vantraust á ríkisstj., heldur er till. um þingrof og nýjar kosningar, og að því er utanríkismál varðar, þá er tilefnið það, að varnarliðið er hér enn. Það kallar stjórnarandstaðan þverbrot á stefnuyfirlýsingu stjórnarinnar og kosningaloforðum stjórnarflokka. Mér þykir því rétt að athuga nokkuð, hver var stefnuyfirlýsing ríkisstj., þegar hún var mynduð, og hver voru kosningaloforðin um þetta atriði.

Í ræðu, sem hæstv. forsrh. flutti, er stj. hafði verið mynduð 24. júlí í sumar, sagði hann, að stjórnin mundi í utanríkismálum framfylgja ályktun Alp. frá 28. marz s. l. Þessi ályktun hefst á yfirlýsingu um, að stefna Íslands í utanríkismálum skuli vera óbreytt frá því, sem verið hefur, og hér eftir sem hingað til við það miðuð að tryggja öryggi og sjálfstæði landsins, m. a. með samstöðu og samstarfi innan Atlantshafsbandalagsins. Um varnarmálin sjálf segir, að með hliðsjón af breyttum viðhorfum, frá því að varnarsamningurinn var gerður, skuli hann endurskoðaður með það fyrir augum, að Íslendingar annist sjálfir rekstur og gæzlu varnarmannvirkja, en herinn hverfi úr landi.

Því er haldið fram af Sjálfstfl., að það sé breytt stefna í utanríkismálum að ákveða í s. l. marzmánuði, að varnarliðið skuli hverfa úr landi vegna breytts ástands í alþjóðamálum, og að þessi ákvörðun hafi verið þverbrotin með því að halda ekki áfram viðræðum við Bandaríkinn í s. l. nóvembermánuði um brottför hersins. Þessar fullyrðingar eru tilhæfulausar með öllu. Það er í fullkomnu samræmi við stefnu Íslands í utanríkismálum, allt frá því að við gengum í Atlantshafsbandalagið árið 1949, að ákveðið var í s. l. marzmánuði um brottför varnarliðsins úr landi vegna breytts viðhofs í alþjóðamálum, og það er einnig í fullkomnu samræmi við þessa stefnu, að samningunum við Bandaríkjamenn var ekki haldið áfram í haust. Skal ég nú rekja þetta nokkuð.

Þegar það kom til tals, að Ísland gerðist aðili að Atlantshafsbandalaginu árið 1949, var það efst í huga Íslendinga, að erlendur her hefði ekki aðsetur í landinu á friðartímum. Eg hef áður á það minnzt, að svo ríka áherzlu lögðu Íslendingar á þetta, að þáverandi utanrrh.,

Þjarni Benediktsson, skýrði sendiherra Bandaríkjanna frá því, að sú skoðun væri ákaflega rík, bæði hjá fylgjendum ríkisstj. og stjórninni sjálfri, að það væri of dýru verði keypt að láta hermenn dvelja hér á friðartímum, fyrir það öryggi, sem við slíkt fengist. Til að undirstrika þessa afstöðu Íslendinga enn frekar, sendi ríkisstj. þrjá af ráðherrum sínum til Bandaríkjanna til að afla öruggrar yfirlýsingar Bandaríkstjórnar um, að þó að Íslendingar gerðust aðilar að Atlantshafsbandalaginu, þá þyrftu þeir ekki að leyfa erlenda hersetu í landi sínu á friðartímum. Bandaríkstjórn gaf þessa yfirlýsingu. Íslendingar gerðust aðilar að Atlantshafsbandalaginu, og ríkisstj. lýsti því yfir, að erlendar herstöðvar yrðu ekki leyfðar á Íslandi á friðartímum.

En við höfðum ekki verið eitt ár í þessu bandalagi, þegar ástandið í heimsmálunum var orðið þannig, að menn gátu búizt við því, að heimsstyrjöld kynni að brjótast út þá og þegar. Styrjöldin í Kóreu var hafin, Berlín var í umsátursástandi og völdugur her kominn að landamærum Júgóslavíu. Öllum var þá ljóst, að heimsstyrjöld gat brotizt út fyrirvaralaust. Þegar þannig var komið málum, tóku Íslendingar sínar fyrri yfirlýsingar til endurskoðunar. Þeir, sem lýstu því yfir 1949, að hér skyldi ekki vera herseta á friðartímum, sannfærðust nú um, að sjálfstæði og öryggi landsins krefðist þess, að hingað kæmi nokkurt lið til varnar. Þess vegna var varnarsamningurinn gerður árið 1951, þrátt fyrir það, sem áður hafði verið lýst yfir.

Eg segi þetta ekki hér til að deila á þá, sem að þessu stóðu. Eg álit, að þetta hafi verið rétt og sjálfsagt og að hagsmunir lands og þjóðar hafi krafizt þess. En þetta sýnir okkur, hvernig stefnan hefur verið frá upphafi, sem sé sú, að hér væri ekki herlið á friðartímum, en þegar ástand í alþjóðamálum engu að síður verður svo alvarlegt, að öryggi þjóðarinnar stafar hættu af varnarleysinu, þá verður ekki hjá því komizt að beygja sig fyrir þeirri staðreind.

Um leið og varnarsamningurinn var gerður árið 1951, var því lýst yfir, að varnarliðið skyldi hverfa úr landi, strax og ástand í alþjóðamálum leyfði slíkt. Á árinu 1955 og fram eftir s. l. ári gerðust ýmsir þeir atburðir, sem vöktu vonir hjá mönnum um, að kalda stríðinu væri að linna og friðartímabil að renna upp. Við Íslendingar vorum ekki einir um slíkar skoðanir. M. a. var þessari skoðun mjög á loft haldið í Bandaríkjunum í forsetakosningunum á s. l. ári.

Þegar svo var komið, að menn voru orðnir sannfærðir um, að friðvænlegra væri í heiminum en jafnvel á árunum fyrst eftir styrjöldina, þótti tími til kominn að efna loforðið, sem gefið var, er varnarsamningurinn var gerður, um, að varnarliðið hyrfi úr landi, strax og friðarhorfur leyfðu. Þess vegna var ályktun Alþingis um endurskoðun varnarsamningsins gerð 28. marz, og hún var algerlega byggð á þeim forsendum, að friðvænlegar horfði nú í heiminum en áður. Svo varlega var þó í þessu efni farið, að áherzla var á það lögð, að varn-

arstöðvunum væri haldið við og þær starfræktar þannig af Íslendingum, að þær gætu fyrirvaralaust tekið við varnarliði, ef ástand í alþjóðamálum breyttist aftur til hins verra. Um þetta atriði sagði ég svo orðrétt í ræðu, sem ég flutti í útvarpið rétt fyrir kosningarnar í sumar, er ég ræddi um þessi mál fyrir hönd míns flokks:

„Hitt er svo annað mál, að hið austræna herveldi er svo þekkt að yfirgangi, ofbeldi og fláttskap, að fullrar varúðar verður að gæta.“

Ég sagði enn fremur:

„Réttmætri tortryggni viljum við hins vegar mæta með því, að rekstri og viðhaldi varnarstöðvanna verði haldið áfram í því skyni, að þær séu tiltækar, ef öryggi þjóðarinnar eða friðnum í heiminum verður ógnað.“

Í stefnuýfirlýsingu þeirri, sem utanrnn. gaf út 30. júlí s. l., er einnig greinilega fram tekið, að varnarstöðvunum skuli haldið þannig, að þær fullnægi tilgangi sínum, þótt varnarliðið sé þar ekki, og að þær skuli ætíð og án fyrirvara vera við því búnar að gegna hlutverki sínu og taka við varnarliði, ef horfur í heiminum breytast til hins verra.

Öllum, sem lesa ályktun Alþingis frá 28. marz s. l., hlýddu á ummæli mín fyrir alþingiskosningarnar í sumar og kynna sér yfirlýsingu utanrnn., hlýtur að vera ljóst, að ákvörðunin frá 28. marz um brottför varnarliðsins var bundin við það friðvænlega ástand, er skapast hafði í heiminum, er ályktunin var gerð, en henni fylgdi jafnframt yfirlýsing um, að varnarlaust vildum við ekki hafa landið, ef ástandið breyttist til hins verra.

Því miður gerðust þeir atburðir á s. l. hausti, sem enginn gat séð fyrir 28. marz, frekar en hægt var að sjá fyrir árið 1949, er við gengum í Atlantshafsbandalagið, þá atburði, er leiddu til varnarsamningsins 1951 og brottfalls þeirrar yfirlýsingar frá 1949, að hér skyldi ekki vera her á friðartímum. Ofbeldisverkin í Ungverjalandi og ástandið fyrir botni Miðjarðarhafsins fela í sér slíka hættu og ógnun fyrir allar frjálsar þjóðir, að það yrði að teljast óverjandi andvaraleysi að gera ráðstafanir til að draga úr vörnum, meðan hættuástand það og óvissa ríkir í heiminum, sem nú er. Þess vegna var viðræðunum um brottför varnarliðsins ekki haldið áfram í haust, en þess í stað gerðar ráðstafanir til undirbúnings þess, að hægt væri að koma þeirri skipun á þessi mál, sem bezt samrýmist fyrirætlunum og yfirlýstri stefnu okkar sjálfra.

Stefnan í varnarmálum hefur þannig verið bein og óbrotin frá 1949 og er enn. Það er ástandið í alþjóðamálum, sem mótar afstöðu okkar til þess, hvaða viðbúnaður hér skuli vera. Sjálfstfl. getur því sparað sér allar fullyrðingar um, að ríkisstj. hafi þverbrotið yfirlýsingar sínar í varnarmálum og að hún hafi ekki fylgt þeirri stefnu í þessu máli, sem áður gildi og heitið var að fylgja.

Því hefur verið haldið fram af Sjálfstfl., að varnarmálin hafi verið gerð að verzlunarvöru og um þau samið í sambandi við lántökur í Bandaríkjunum. Hv. þm. G-K. var með fullyrð-

ingar um þetta í ræðu sinni m. a. hér í kvöld. Þessar fullyrðingar eru byggðar á því, að einn af bankastjórum þjóðbankans hefur fyrir hönd ríkisstj. leitað eftir lánum í Bandaríkjunum með nokkrum árangri. Fullyrðingar sem þessar eru tilhæfulausar með öllu. Í sambandi við endurskoðun varnarsamningsins var um engar erlendar lántökur samið.

Það er flestum, sem nokkuð fylgjast með, kunnugt, að á mörgum undanförunum árum hafa ríkisstjórnirnar, meira að segja oft á ári, sent trúnaðarmenn sína úr landi til að leita eftir erlendum lánum. Á síðari árum hafa þessar sendiferðir lítinn árangur borið. Núverandi ríkisstj. hefur ýmsar framkvæmdir á stefnuskrá sinni, sem erlend lán þarf til. Á s. l. sumri leitaði stj. fyrir sér um erlend lán, og þeirri umleitan var haldið áfram nú um og eftir áramótin með þeim árangri, að nokkurt lán fékkst í Bandaríkjunum, og frekari viðræður standa yfir. Þessi árangur náðist ekki vegna þess, að um þetta hafi verið samið í sambandi við endurskoðun varnarsamningsins. En á hitt má minna, að á s. l. ári varð nokkur stefnubreyting hjá þjóðum Atlantshafsbandalagsins að því er varðar viðskipti hverrar við aðra.

Frá því hefur verið skýrt opinberlega, að mikið hafi verið um það rætt að undanförunu innan Atlantshafsbandalagsins, að hernaðarbandalag þjóða þeirra, sem að því standa, geti ekki náð tilgangi sínum, ef ekki sé jafnframt um nokkurt viðskiptalegt og efnahagslegt samstarf með þessum þjóðum að ræða. Hafa menn verið á einu máli um það, að þá fyrst má gera sér vonir um fullnægjandi og áframhaldandi árangur af störfum Atlantshafsbandalagsins, ef þjóðir þess efla sín í milli efnahags- og viðskiptalegt samstarf. Á þingi Atlantshafsbandalagsins í haust var samþykkt ályktun um þetta, sem utanríkisráðherrar þriggja Atlantshafsbandalagsríkja höfðu undirbúið, og sá skilningur, sem okkar lánaumleitarnir mæta nú í Bandaríkjunum, er einmitt byggður á þeim anda og þeirri samþykkt, sem gerð var á þingi Atlantshafsbandalagsins í desembermánuði.

Áhrifa þeirrar stefnu Atlantshafsbandalagsins, að þjóðir þess verði að efla með sér viðskipta- og efnahagslegt samstarf og megi ekki leggja steina í götu þess, hefur vissulega orðið vart hér á annan hátt en í sambandi við lánamál okkar erlendis. Ég er fyrir mitt leyti ekki í neinum vafa um, að þessara áhrifa gætti að nokkru við lausn löndunardeilunnar við Breta á s. l. hausti. Sú deila leystist einmitt, þegar umræðurnar um þessi viðhorf innan Atlantshafsbandalagsins voru að ná hámarki sínu. Og á löndunarbannið var bent sem dæmi þess, hvernig bandalagsþjóðir mega ekki koma fram hver gagnvart annarri. Fráfarandi ríkisstjórn hafði árangurslaust reynt að leysa þessa deilu í mörg ár. Lausn deilunnar í höndum núverandi ríkisstj. er hvort tveggja í senn sönnun þess, að ný viðhorf eru að skapast innan Atlantshafsbandalagsins, og afsönnun þess, að Ísland fjarlægist vestrænt samstarf og njóti ekki trausts vina- og grannþjóða sinna.

Menntmrh. (Gylfi P. Gíslason): Herra forseti. Góðir hlustendur. Um mörg undanfarin ár hafa Íslendingar búið við góð markaðsskilyrði erlendis. Þjóðin á afkastamikil framleiðslutæki, og fólkið, sem við þau vinnur, er harðduglegt. En skipulagsmál og fjármál framleiðslunnar innanlands hafa verið í ólestri. Það hefur verið verðbólga í landinu. Útflutningsvatninnur hafa verið reknir með tapi. Það hefur verið greiðsluhalli gagnvart útlöndum. Hvernig hefur staðið á þessu?

Hugsandi menn geta varla verið í vafa um svarið. Í íslenzku þjóðfélagi er um að ræða þrjá aðila, sem hver um sig er svo áhrifaríkur og voldugur, að hann hefur úrslitaáhrif á efnahagsþróunina. Þessir aðilar eru launþegasamtökin, samtök framleiðenda og ríkisvaldið. Ef framleiðslan á að vera eins mikil og mögulegt er og lífskjör þjóðarinnar eins góð og unnt er, þá verða þessir þrír aðilar að vinna saman. Milli þeirra verður að ríkja gagnkvæmt traust. Þeir verða að stefna að einu og sama marki.

Er okkur ekki öllum ljóst, að svo hefur ekki verið undanfarin ár? Ríkisvaldið hefur ekki leitað nauðsynlegs samstarfs við launþegasamtökin, og stefna þess hefur verið með þeim hætti, að þau hafa ekki getað borið traust til þess. Af þessum sökum hefur hvert stórverkfallið af öðru skolið á. Ríkisvaldinu hefur ekki heldur tekizt að ná fullkomnu samstarfi við samtök framleiðenda. Útvegsmenn hafa átt í styrjöld við ríkið og jafnvel stöðvað útflutningsframleiðsluna, svo sem átti sér stað á s.l. vetri, til stórkostlegs tjóns fyrir þjóðarheildina. Það getur ekki leitt til annars en ófarnaðar, að ekki aðeins séu launþegar og framleiðendur í styrjöld hverir við aðra, heldur einnig við ríkisvaldið, og beiti verkföllum og vinnustöðvunum til skiptis. Ríkisstj. ein hefur aðstöðu til þess að gegna hér nauðsynlegu sáttahlutverki.

Undanfarin ár hefur Sjálfstfl. haft sterk áhrif á stjórn landsins. En einmitt áhrif hans hafa valdið því, að launþegasamtökin hafa ekki treyst ríkisvaldinu, og jafnvel framleiðendasamtökin hafa ekki viljað una ráðstöfunum þess. Sjálfstfl. hefur reynzt algerlega ófær um að laða samtök launþega og framleiðenda til nauðsynlegs samstarfs við ríkisvaldið. Hann hefur brugðizt gersamlega meginskyldu þess, sem tekst á hendur stjórn landsins, og þess vegna í raun og veru reynzt ófær um að stjórna.

Allir þjóðhollir og sanngjarnir Íslendingar, hvar í flokki sem þeir standa, munu eflaust játa, að breyting hlaut að verða á því ástandi, sem verið hefur undanfarin ár. Þegar núverandi ríkisstj. var mynduð, setti hún sér það höfuðmark að því er innanlandsmálin varðar að koma á viðtæku samstarfi milli launþega, framleiðenda og ríkisvalds í því skyni að stöðva verðbólguna og leggja grundvöll að heilbrigðum framförum og réttlátri skiptingu þjóðar-teknanna.

Hefur ríkisstj. tekizt að koma á þessu samstarfi, eða hefur henni mistekizt það? Að því frátöldu, sem hv. þm. G-K., Ólafur Thors, las úr gömlum blöðum og ræðum andstæðinga sinna, sagði hann lítið annað í ræðu sinni hér

áðan en að hingað til hafi ríkisstj. aðallega fengizt við að svikja gefin loforð. Hvað um þetta aðalloforð ríkisstj.? Hefur það verið efnt eða svikið?

Þið munið öll, sem mál mitt heyrið, að á s.l. hausti átti verð landbúnaðarafurða að hækka verulega. Í kjölfar þess átti síðan að sigla kauphækkun. Hér var um að ræða sams konar verðhækkunar- eða kauphækkunarskrúfu og undanfarin ár, hringrás, sem enginn græðir á, en þjóðin í heild tapar á. Undanfarin ár hefur engri ríkisstj. heppnast að stöðva þessa óheilla-vænlegu verðbólguhringrás, allra sízt þeim ríkisstj., sem Ólafur Thors hefur veitt forstöðu. En hvað gerðist nú? Fyrir forgöngu núv. ríkisstj. náðist samkomulag milli launþegasamtaka og bændasamtaka um að stöðva verðbólguhjól-ið, þjóðarheildinni til mikillar blessunar. Sam-ið var um, að verðlag og kaupgjald skyldi haldast óbreytt til áramóta. Gagnkvæmt traust og samstarfsvilji var kominn í stað tortryggni og úlfúðar.

Þarna náðist árangur, sem allir þjóðhollir Íslendingar hljóta að játa að var góður og mikilvægur. En hvernig brást stjórnarandstað-an, Sjálfstfl., við þessari ráðstöfun? Þetta var ekki aðeins fyrsta meginráðstöfunin, sem ríkisstj. gerði, þetta var ekki aðeins fyrsta sporið, sem hún steig til þess að efna gefin loforð, örstuttu eftir að hún tók við völdum. Þetta var líka fyrsti prófsteinninn á það, hvernig og hvers eðlis stjórnarandstaða Sjálfstfl. yrði, hvort hún yrði ábyrg og málefnaleg eða skrum-kennd og ábyrgðarlaus. Sjálfstfl. féll herfílega á þessu fyrsta prófi. Þótt forustumenn hans séu auðvitað ekki svo skyni skroppnir, að þeir viti ekki jafnvel og aðrir hugsandi menn, að þessar ráðstafanir voru til mikils góðs fyrir þjóðarheildina, létu þeir málöggn flokksins gera sig að algeru viðundri með því að slá allt í einu stóru striki yfir allt það, sem þau hafa sagt um kaupgjaldsmál undanfarin ár, og gerast a.m.k. öðrum þræði formælendur þeirrar kenningar, að verið væri að rýra kjör launþega og bænda með því að koma í veg fyrir, að verðlag og kaupgjald hækkaði á víxl. Eftir allt það, sem málsvarar Sjálfstfl. hafa sagt undanfarin ár um skaðsemi verðbólguhringunnar, er það dæmalaust, að flokkurinn skuli hafa látið stjórn málaofstæki leiða sig út á þá braut að reyna að gera jafnheillavænlegar ráðstaf-anir tortryggilegar. Slíkt hefði ekki hent nokkurn stóran flokk í nágrannalöndum.

Jafnvel innan Sjálfstfl. sjálfs mun hin óhyggilega afstaða flokksins til ráðstafananna í haust hafa sett mikilli gagnrýni. Skynsamir fylgis-menn flokksins munu því hafa vonað, að afstaða hans til þeirra ráðstafana, sem allir vissu að gera þurfti um áramótin, yrði hyggilegri. Þeir menn hljóta að hafa orðið fyrir sárum vonbrigðum. Allir, sem til þekkja, eru sam-mála um, að vegna fyrirsjáanlegs taprekstrar útflutningsframleiðslunnar á þessu ári, ef ekkert yrði að gert, og til þess að tryggja þeim, sem að þessari framleiðslu vinna, sambærileg kjör við aðrar stéttir, sé nauðsynlegt að auka hlutdeild útflutningsvatninnveganna í þjóðar-

tekjunum. Sömuleiðis er öllum kunnugum ljóst, að nauðsynlegt er að tryggja ríkissjóði nýjar tekjur. Um það má eflaust deila, hvort heildarupphæðin ætti að vera einum eða tveimur milljónatugum hærri eða lægri, en það er ekki aðalatriði málsins. Sjálf tekjuþörfin var óumdeilanleg og upphæð hennar í meginatriðum einnig. Ríkisstj. komst að mjög vel athuguðu máli að raun um, að útflutningsframleiðslan þyrfti tekjuauka að upphæð 128 millj. kr., auk þess sem greiða þyrfti 36 millj. kr. halla frá síðasta ári, og að fjárþörf ríkissjóðs væri 65—70 millj. kr.

Til þess að afla þessa fjár var um tvær meginleiðir að ræða: gengisbreytingu eða millifærslu tekna með því að leggja gjöld á innfluttar og innlendar vörur og greiða uppbætur á útflutningsframleiðsluna. Við val milli þessara leiða gerði ríkisstj. hið eina, sem talizt gat skynsamlegt. Hún ræddi málið við launþegasamtökin. Þau reyndust mjög andvíg gengisbreytingu og kusu heldur millifærsluleiðina með þeim rökum, að auðveldara væri þá að láta óhjákvæmilegar verðhækkanir fyrst og fremst verða á þeim vörum, sem ekki gætu talizt til brýnna nauðsynja. Ríkisstj. gerði þessi sjónarmið að sínum og tryggði með því stuðning launþegasamtakanna við þær ráðstafanir, sem gerðar voru, jafnframt því sem fullt samkomulag náðist við samtök framleiðenda um þá upphæð, sem útflutningsframleiðslan skyldi fá í sinn hlut. Það tókst m. ö. o. þegar fyrir áramót að tryggja stöðuga starfrækslu útflutningsframleiðslunnar í fullu samkomulagi við samtök launþega og framleiðenda. Það tókst að tryggja fulla hagnýtingu framleiðsluskilyrðanna og vinnufrið við framleiðslustörfin.

Með þessu var í rauninni brotið blað í þjóðmálum Íslendinga. Þetta hefur aldrei tekizt undanfarin ár. Hugsandi mönnum og þjóðhollum hlaut að vera þetta fagnaðarefni. Nýjar vonir um heilbrigðar framfarir hlutu að vakna. En hver voru viðbrögð stjórnarandstöðunnar, Sjálfstfl.? Óhætt er að fullyrða, að aldrei hafi stjórnarandstaða á Alþingi reynzt eins ábyrgðarlaus og úrræðalaus og stjórnarandstaða Sjálfstfl. í sambandi við lausn þessa máls. Það er engu líkara en að forustumenn Sjálfstfl. hafi alveg komizt úr jafnvægi við að missa völdin og þeir hafi skyndilega gersamlega misst hæfileikann til þess að gera till. um lausn vandaamála.

Heyrðuð þið, hlustendur góðir, formann Sjálfstfl. skýra frá till. flokks síns varðandi vanda-mál útflutningsframleiðslunnar í ræðu sinni áðan? Nei, og það er ekki von, því að hann hafði alls ekki frá neinum till. að segja. Hann fann þó sjálfur, að þetta var hvorki gott né myndarlegt, en afsakaði það með því, að Sjálfstfl. hefði ekki fengið að kynna sér álitserö tveggja erlendra sérfræðinga, sem unnu fyrir ríkisstj. í nokkrar vikur. Þetta er dágleg frammistaða! Mennirnir geta engar till. gert, af því að þeir fá ekki að leita upplýsinga hjá tveim erlendum sérfræðingum! Og þetta eru foringjar stærsta flokks landsins! Hvað segja menn um svona stjórnarandstöðu?

Alþt. 1956. D. (76. löggjafarþing).

Leiðtogar Sjálfstfl. hafa haft allt á hornum sér í sambandi við það, sem gert var, en þeir hafa aldrei sagt aukatekið orð um það, hvað þeir hefðu viljað gera í staðinn. Þeir tala eins og þeir séu óánægðir með það, að millifærsluleiðin var farin, en samt segja þeir ekki, að þeir hefðu heldur viljað gengisbreytingu. Ómögulegt hefur reynzt að fá forustumenn Sjálfstfl. til að segja til um, hvort þeir telji upphæð þá, sem greiða á útflutningsatvinnuvegunum, of háa eða of lága. Þeir þora ekki að segja, að hún sé of há, því að þeir vita, að þá verða þeir spurðir, hvort þeir telji tekjuauka sjómannanna of mikinn, hvort þeir telji togarana fá of mikið eða þá bátana eða frystihúsin. Þeir vilja nefnilega geta sagt við þessa aðila í laumi, að þeir hefðu átt að fá meira, til þess að reyna að gera þá óánægða. En þeir þora heldur ekki að segja opinberlega, að upphæðin sé of lág, því að væri það rétt, hefðu gjöldin þurft að vera hærri, en þeir vilja geta alið á því gagnvart neytendum, að gjöldin séu of mikil, samtímis því sem þeir segja við sjómenn og framleiðendur, að þeir hefðu eiginlega átt að fá meira í sinn hlut.

Leiðtogar Sjálfstfl. hafa með öðrum orðum valið sér hlutskipti hins ábyrgðarlausar lýðskrumara, sem ekki ber fram neinar till., segja eitt við þennan aðila og annað við hinn, láta einn ræðumann segja þetta og annan hitt, eitt í dag og annað á morgun. Sjálfstfl. gerði engar till., þegar vandamál útflutningsframleiðslunnar voru til úrlausnar fyrir síðustu áramót. Stærsti flokkur þjóðarinnar hafði enga skoðun á því, hvort lækka ætti gengið eða fara millifærsluleiðina. Hann hafði enga skoðun á því, hvort fjárþörf útflutningsatvinnuveganna og ríkissjóðs væru 230—240 millj. eða eitthvað annað meira eða minna, og hann hafði enga till. að gera um það, hvernig fjárins skyldi aflað. Hann hafði ekkert til málanna að leggja annað en neikvætt nöldur.

Þó að Sjálfstfl. hafi nú enga heilsteypa skoðun á því, hvernig leysa hafi átt vandamál útflutningsframleiðslunnar, þá gerir hann það, sem hann getur, til þess að vekja óánægju almennings vegna þess, að verðlag hlýtur að hækka nokkuð í kjölfar þeirra ráðstafana, sem gerðar hafa verið, þótt það eigi að visu hvorki við um brýnustu nauðsynjar né rekstrarvörur útflutningsframleiðslunnar. En Sjálfstfl. hefur ekki alltaf verið svona viðkvæmur fyrir því, þegar verðlagið hækkaði. Meðan hann hafði aðstöðu til þess að hafa áhrif á stefnuna í efnahagsmálunum, var það eitt aðalstefnumál hans, að ekki skyldi vera verðlagseftirlit í landinu. Þess vegna beitti flokkurinn sér fyrir því 1951, að verðlagsákvæði væru að verulegu leyti afnumin og milliliðum heimiluð frjáls álagning, þótt innflutningur til landsins yrði ekki frjáls nema að nafninu til.

Menn hafa til skamms tíma ekki haft um það öruggar upplýsingar, hverja þýðingu það hefur haft fyrir verðlagið í landinu, að verðlagsákvæðin voru afnumin. Nú hefur þingkjörin nefnd nýlega látið fara fram á þessu ýtarlega rannsókn. Hún hefur verið framkvæmd

af sérfróðum manni með aðstoð verðlagsyfivalda. Í n. eiga sæti glöggir menn úr þingflokki Sjálfstfl., sem hafa aðstöðu til þess að fylgjast með því, að rannsóknin sé vel unnin. Hvað hefur hún leitt í ljós? Hún er miðuð við innflutninginn 1955. Niðurstaðan er sú, að hin frjálsa álagning á þann hluta hans, sem engin verðlagsákvæði giltu um, nemur hvorki meira né minna en 347 millj. kr., en miðað við síðustu verðlagsákvæði, sem í gildi voru, hefði álagningin ekki orðið nema 163 millj. kr. Afnáms verðlagsákvæðanna þýddi með öðrum orðum það, að milliliðir hækkuðu álagningu sína á eins árs innflutning um 184 millj. kr., afnáms verðlagsákvæðanna færði milliliðunum í heild hvorki meira né minna en 184 millj. kr. á einu ári, og þessa upphæð hafa neytendur auðvitað orðið að greiða í hærri vöruverði. Þessi tekjuaukning milliliðanna, sem Sjálfstfl. færði þeim með afnámi verðlagsákvæðanna, nemur 56 millj. kr. hærri upphæð en tilætlunin er að flytja yfir til útflutningsframleiðslunnar á þessu ári.

Verðhækkunin, sem neytendum er nú ætlað að greiða til þess að auka tekjur sjómanna, bænda og verkamanna og greiða tap útgerðarinnar, er með öðrum orðum minni en Sjálfstfl. hefur undanfarin ár látið neytendur greiða milliliðunum. Þetta sýnir, að með því að taka að nýju upp strangt verðlagseftirlit, eins og nú er verið að gera, er hægt að sjá svo um, að milliliðirnir skili aftur til neytenda gjöfunum, sem Sjálfstfl. hefur fært þeim á undanförnum árum. Þessar staðreyndir varpa skýru ljósi, ef til vill skýrara ljósi en nokkuð annað, á eðli Sjálfstfl. Nú fjargviðrast flokkurinn yfir verðhækkunum, sem hann þó veit að eru óhjákvæmilegar, til þess að unnt sé að auka tekjur sjómanna, bænda og verkamanna við útflutningsframleiðsluna og til þess að greiða tap útgerðarinnar. En hafið þið, góðir hlustendur, heyrt foringja Sjálfstfl. kvarta undan þeim verðhækkunum, sem afnáms verðlagsákvæðanna hefur haft í för með sér? Hafið þið lesið í blöðum Sjálfstfl., að milliliðirnir hafi hækkað álagningu sína? Nei, þið hafið hvorugt heyrt eða séð?

Ef sjómenn, útvegsmenn og bændur eiga að fá tekjurnar af verðhækkuninni, þá reyna foringjar Sjálfstfl. að gera hana tortryggilega. En ef tekjurnar af verðhækkuninni lenda í vasa milliliðanna, þá er hún sjálfsögð. Þetta er skýrasta myndin, sem hægt er að fá af Sjálfstfl. og stjórnmálabaráttu hans. Á þessum meginstaðreyndum eru nú áreiðanlega ýmsir að átta sig, sem hingað til hafa veitt honum brautargengi. Hann hefur þegar misst völdin, og hann mun einnig missa fylgi fólksins.

Bjarni Benediktsson: Herra forseti. Menn hafa nú heyrt málflutning hæstv. ráðh., og víst hafa þeir ekki sparað mörg orð. Hæstv. síðasti ráðh. talaði t.d. fullar 10 mínútur fram yfir sinn tíma. En þrátt fyrir öll fjölorðin, sem þeir hafa viðhaft, hafa þeir vandlega pagað um hina einföldu spurningu, sem þm. G-K. bar fram, hvort þeir hafi staðið við þau loforð,

sem þeir gáfu kjósendum fyrir kosningar, eða ekki. Það var einföld spurning, sem hefði verið hægt að svara með einföldu orði. En þegar reynt er að komast fram hjá svo einfaldri spurningu með svo mörgum orðum sem við nú höfum heyrt og innihaldslitlum, þá ber það sinn dóm í sér fólgið sjálft.

Ætla mætti og, að þeir ráðh., eins og hv. síðasti ræðumaður, sem segja nú fyrir fylgisbrun Sjálfstfl., mundu með fögnuði líta til nýrra kosninga og telja sig og sína aðstöðu verða miklu styrkari, ef kjósendur veittu þeim aukið traust að einu ári liðnu. En það er eitt-hvað annað.

Hæstv. forsrh. talaði svo hér, að við hefðum verið sviptir völdum og settir í stjórnarandstöðu um sinn. Það var ljóst, að hann efaðist ekki um, hver úrslitin yrðu, þegar gengið yrði til kosninga næst, hvort sem það verður skjótlega eða seint.

Þá ætti ekki að vera amalegt fyrir ríkisstj. að ganga til kosninga, þegar allar verðlækkunarirnar fara að koma fram, sem Lúðvík Jósefsson var að segja hér frá áðan og Gylfi Þ. Gíslason endurtók með mjög villandi frásögn af óþekktri skýrslu, sem hann var að lesa hér upp. En það er greinilegt, að þeir óttast og vita, að fólkið verður farið að finna um vörnætur dálitla aðra raun af verðlaginu í landinu en þeir segja fyrir nú, og þess vegna kemur skjálftinn og óttinn við kosningarnar, sem við förum fram á.

Við biðjum ekki um stjórnaraðstöðu eða völd án dóms kosninga. Við hirðum ekki um að vinna án kosninga með neinum þeim flokki, sem nú er við völd. Við óskum eftir því einu, að kjósendurnir fái að segja sinn dóm. Við kvíðum dómnum ekki. Þess vegna óskum við eftir þingrofi og nýjum kosningum, en kjósendur geta farið nærri um, af hverju hinir vilji forðast það umfram alla muni. Og það er dálítið hjákátlegt, þegar Gylfi Þ. Gíslason býsnast mjög yfir því, að við höfum talið það ein-kennilegt að fá ekki að sjá dóm þeirra tveggja hagfræðinga, úttektina á þjóðarúinu, sem ríkisstj. kvaddi til í s.l. október. Ríkisstj. hefur þó hann sjálfan, hálærðan prófessor í hagfræði, innan sinna vébanda. Ætli það hefði ekki átt að gera henni nógu auðvelt um að semja efnahagsúrræðin? Engu að síður kveður hún tvo erlenda hagfræðinga til og treystir sér ekki til að kveða upp sinn dóm eða semja sínar till., fyrr en þeirra álit liggi fyrir, en álitid er af einhverjum ástæðum þannig, að ekki aðeins við sjálfstæðismenn, heldur þjóðin öll er dulin þess, hvað í álitinu felst.

Hitt vita allir, sem til mála þekkja og samningar lagafrv., að eins og nú er komið með þeim margþættu ákvæðum, sem þurfa að vera í slíku efnahagsfrv. sem hér var samþ. á þremur dögum fyrir jóli, þá er ómögulegt að ætlast til þess, að það sé samið af neinum öðrum en þeim, sem hafa aðgang að fyllstu upplýsingum og sérfræðilegum athugunum, alveg eins og það væri fráleitt að krefjast þess, að stjórnarandstaða legði í heild fram fjárlagafrv. Það er fjmrh. einn og hans viðtæka starfsstofnun,

sem það getur samið. Það er enginn vandi að semja gyllitillögur, falsfrv., eins og sumir aðrir hafa lagt sig niður við, en við sjálfstæðismenn kjósum ekki þá starfshætti.

Ætla mátti, að hæstsv. forsrh. væri ekki óánægður með að fá kosningar, eins og hann sagði að frammistaða okkar sjálfstæðismanna í varnarmálunum hefði sópað af okkur fylginu. Hvi í ósköpunum vill hann þá ekki lofa kjósendunum að kveða upp sinn dóm á næsta sumri?

Það er einnig óþarft að eyða mörgum orðum um þá fjarstæðu, að við sjálfstæðismenn ættum að snúast til fylgis við hæstsv. ríkisstj. vegna þess, að í framkvæmd meginmála fari hún eftir stefnu okkar, en ekki því, sem stuðningsflokkar hennar lýstu yfir fyrir kosningar. Út af fyrir sig er rétt, að ríkisstj. hefur um margt brugðið frá þeim fyrirheitum, er hún hafði gefið, og um sumt beitt sams konar úræðum og flokkar hennar fordæmdu, meðan við sjálfstæðismenn förum með völd. En þeir gerðu þetta út frá allt öðrum forsendum en við og með þeim hætti, sem sízt vekur traust á framkvæmdinni, enda voru þessir flokkar ekki kosnir til að framfylgja okkar stefnu, heldur sinni, og vist er, að ef okkar stefna reynist hin rétta og jafnvel óumflýjanleg fyrir þá, er lýst höfðu sig henni andstæðasta, þá mun landslýðurinn fremur treysta okkur til framkvæmdar hennar en þeim, er ætíð hafa barizt á móti henni.

Ég hirði ekki um að svara þeirri ásökun, að við sjálfstæðismenn unum okkur ekki án valdanna og í ráðherrastólunum. Enn síður kys ég að svara fúkyrðum hæstsv. forsrh. Hann fór rétt með fátt. T. d. vissi hann ekki, hversu lengi Alþingi hefur setið að þessu sinni. Ég segi ekki, að hann segi rangt frá því vísitandi. Ég hygg hitt nær sannu, að hann fylgist svo lítið með þm. og þeirra tilveru, að hann hafi sagt þetta í góðri trú. Öðru ósannindapexi hans hirði ég ekki að svara, frekar en spjalli Lúðvika Jósefs-sonar hér á Alþingi um hæð kvensokka. Slíkar orðræður kunna að vera einhverjum til skemmtunar, en þær skýra ekki þann eðlilega ágreining, sem er um lausn vandamála þjóðfélagsins. Lýðræðisþjóðfélag hvílir einmitt á því, að sjónarmiðin séu mismunandi og þar með skoðanirnar margar og hið rétta finnist einungis með því, að sem flestir beri ráð sín saman og að lokum verði það haft, sem sannast reynist; enginn einn sitji inni með alla speki eða hafi fundið algilda lausn allra þeirra vandamála, sem við er að etja hverju sinni.

Elnræðissinnar, svo sem kommúnistar, þykjast aftur á móti hafa fundið slíka allsherjarlausn stjórnmálanna, og miðast störf kommúnista í öllum löndum við þá kenningu. Atburðirnir í Austur-Evrópu, ekki sízt Ungverjalandi á síðustu mánuðum, hafa sannfært menn um, hversu langt er frá, að þessi allsherjarlausn hins vísindalega sósíalisma hafi lánast í framkvæmd. Fjarri fer, að þetta sé eina allsherjarþjörgunarkerfið, sem sannað hefur haldleysi sitt. Sama gerðist á enn áþreifanlegri hátt, þegar þúsund ára ríki Hitlers, sem hann hafði

lofað einni mestu menningarþjóð heims, brann upp til agna eftir tæp 13 ár í þeim eldsloga, er einvaldurinn hafði sjálfur kveikt. Öll mannleg reynsla sýnir, að bezt fer á fyrir hvern og einn að beita nokkurri högværð í dómum sínum og hegðun.

Munurinn á skoðunum okkar sjálfstæðismanna og andstæðinganna í efnahagsmálunum s. l. ár hefur einmitt fyrst og fremst lýst sér í því, að við sjálfstæðismenn höfum varað almenning við kenningunum um, að endanleg lausn efnahagsmálanna eða varanleg úrræði þeim til bjargar væru auðfundin. Við höfum bent á, að þar sem annars staðar mundi ætíð nokkur vandi verða fyrir hendi og ný og ný úrlausnarefni skapast. Viss meginatriði yrði þó að hafa í huga, eins og að atvinnuvegirnir gætu ekki látið af hendi meira en þeir öfluðu eða framleiddu. Ef þeir væru knúnir til þess að greiða meira, eins og smám saman hefur ágerzt hér á landi hin síðari ár og fór úr öllu hófi með verkfallinu mikla 1955, þá yrði með einu eða öðru móti að taka umframgreiðslurnar aftur af þeim, sem of mikið höfðu fengið, og láta það renna til atvinnuveganna á ný. Þangað til menn áttuðu sig á þessum einföldu undirstöðusannindum, yrði um að ræða stöðugar bráðabirgðaráðstafanir ofan á bráðabirgðaráðstafanir.

Þegar svo er komið sem hér var eftir verkfallið mikla 1955, er einungis um þrjár leiðir að ræða til að jafna metin: skatta eins og í fyrra og í miklu ríkari mæli nú, gengislækkun eða verðhjöðnun, sem fyrst og fremst lýsir sér í beinum kauplækkunum. Þetta er staðreynd, sem ekki verður umflúin. Þessi íhaldsúræði, sem Hannibal Valdimarsson svo kallaði, eins og frægt er orðið, verður að velja, af því að enginn annar kostur er fyrir hendi. Hvert þeirra er valið, verður að miða við atvik hverju sinni, og í sjálfu sér skiptir ekki öllu máli, hver aðferðin verður ofan á, ef því er fullnægt, að undirstöðuatvinnuvegirnir endurheimta að lokum svo mikið, að atvinnu verði haldið uppi stöðvunarlaust og menn skilji, að raunverulegar kjarabætur geta hér ekki orðið nema fyrir framleiðsluaukningu.

Lausn efnahagsmálanna er nátengd lausn alls þjóðfélagsvandans, og þar tjá engin töfra-meðul né gylliloforð, heldur vinna, framtak, frelsi og samstarf.

Fyrir kosningarnar töldu andstæðingarnir þessar kenningar vera hinar fjarstæðustu og hömrðu á þeim sem algeru úrræðaleysi. Gagnstætt þeim vitnuðu þeir til hinnar fullkomnu endanlegu lausnar og varanlegu úrræða, sem þeir þóttust kunna full skil á. Til slíkra úrræða sögðust þeir ætla að fá atbeina verkalýðsins. Hið mikla framlag Hermanns Jónassonar til stjórnaforustunnar átti að vera að tryggja þann atbeina.

Ég skal sízt gera lítið úr nauðsyn þess að hafa fylgi verkalýðsins um lausn efnahagsmálanna. Gallinn er þó sá, að verkalýðurinn er engin samstæð heild, heldur sundurskildir einstaklingar, sem hver hefur sína kenningu um lausn þessara vandamála eins og annarra.

Ætla má, að næst rétttri skoðun verkalýðsins, svo mikill hluti þjóðarinnar sem hann er, verði komið við almennar þingkosningar, þar sem þjóðarviljinn í heild lýsir sér. Auðvitað kemur þessi vilji einnig að nokkru leyti fram í verkalýðsfélögunum, en ekki nema að nokkru leyti vegna þess, hvernig starfsemi þeirra og uppbyggingu er háttað.

Land okkar er eitt þeirra fáu vestan járn-tjalds, þar sem kommúnistar hafa náð úrslta-áhrifum í öflugustu samtökum verkalýðsins. Auðvitað beita kommúnistar því ofurvaldi í samræmi við sína sannfæringu, þá, að núverandi þjóðskipulag sé rotið og þurfi niðurrifs við. Þess vegna hefur íslenzku verkalýðshreyfingunni of oft hin síðustu ár verið beitt til upplausnar þjóðfélagsins, en ekki til framdráttar efnahag og heildarhagsmunum félagsmanna þeirra. Ég segi ekki, að þetta hafi verið gert í illri trú af forustumönnum, heldur vegna þess, að þeir mátu trúna á allsherjarhjálpæðið meira en baráttuna fyrir daglegum hagsmunum verkalýðsins. Þetta afl og þessar skoðanir eru fyrst og fremst valdandi þess ójafnvægis, sem orðið hefur í íslenzku fjárhags- og efnahagslífi síðustu árin.

Vissulega er erfitt að finna lausn á þessum vanda. Hún er hvorki einföld né fljótfengin.

Auðvitað hafa ýmsir séð, að í þessu er hægt að viðhafa skottulækningu, sem ef til vill linar sárindin í bili, en lækna ekki neitt, t.d. að friða upplausnarmennina um sinn með veggjallum og völdum. Og þegar orðskráðir er skafið af, þá er það sú leið, sem Hermann Jónasson valdi með myndun núv. hæstv. ríkisstj. En hver lækning er fólgin í slíku?

Hitt er seinfarnara, en óhjákvæmilegt, áður en yfir lýkur, að fræða hvern einstakan og þjóðina í heild um hið sanna samhengi hlutanna, að kenna mönnum að sjá í gegnum slagorðin og hinar fólsku kenningar, sem sumum er þó haldið fram í góðri trú. Með betri fræðslu og reynslu af ólíkum úrræðum læra menn smám saman, hvað hverjum einum er fyrir beztu.

Stjórnvirkkan ætti að vera fólgin í því að forða þjóðinni frá þeim erfiðleikum, sem voru fyrirsjáanlegir, en oft er reynslan einasti skólinn, sem dugir, og svo virðist nú. Mennirnir, sem sögðust hafa allsherjarráð, hafa nú á sex mánuðum sannað, að þeir kunna þau ekki eða gátu a.m.k. ekki komið sér saman um þau, þegar á átti að herða. Almennir hafa ekki einu sinni fengið vitneskju um, hvernig hún leit út, sú úttekt þjóðarbúsins, sem sérstakir erlendir sérfræðingar voru fengnir til þess að gera með aðstoð mikils hóps íslenzkra manna og fram átti að fara fyrir opnum tjöldum. Árangur úttektarinnar var aðeins ráðstafanir, sem bera með sér keim enn þá meiri bráðabirgðaráðstafana en nokkrar aðrar ráðstafanir, sem gerðar hafa verið í efnahagsmálunum fyrr eða síðar.

Í öllum þessum bráðabirgðaráðstöfunum er þó tvennt óhaggaðlegt: annars vegar játningin á því, að kaupgjaldið sé of hátt og þess vegna þurfi að gera millifærslu á 500 milljónum í

þjóðarþúinu, eins og forsrh. segir, og hins vegar sá fyrirvari kommúnista, að játning þessarar staðreyndar haldist af þeirra hlíf einungis á meðan þeir sjálfir eru í ríkisstj.; þegar því sé lokið, skuli gamli leikurinn hafinn á ný.

Ég vil nú biðja hæstv. forseta afsökunar, — hann sendi mér boð um, að tíminn væri liðinn, og ég hafði ekki ætlað mér að fara fram yfir hann, en ég notaði of langan tíma til þess að svara því, sem sá, sem talaði næst á undan mér, fór fram úr, og vonast ég því til, að mér verði leyft að halda áfram, ef ég niðist ekki úr hófi fram á þolinmæði hæstv. forseta. Ég skal lofa að ljúka máli mínu eins fljótt og umsvifalaust og ég hafði búið mig undir.

Vel má vera, að annað hafi ekki verið framkvæmanlegt en það hámark bráðabirgðaráðstafana, sem ofan á varð. En alla grg. vantar um þörfina fyrir hinar gífurlegu skattaálgöngur, og sannleikurinn er sá, að enginn veit, hvað í raun og veru felst í lagaákvæðunum. Það er t.d. fyrst nú, sem sjúktmrh. upplýsir, að hann hafi gert mun betur við útgerðina en útgerðarmaðurinn Ólafur Thors hafi gert. Um þetta hefur stjórnin þagað hingað til. Það er einnig með öllu óvist, hversu skattarnir eru miklir, og almenningur er óvirtur með því að láta svo sem 250 millj. kr. í nýjum sköttum sé hægt að jafna niður á landslýðinn, án þess að allur almenningur verði var við.

Þegar allt þetta kemur til, þá er eðlilegt, að ýmsum finnist fátt um, ekki sízt þegar við bætist, að þeir, sem verið er að gera gælur við með öllu þessu, yfirráðamenn Alþýðusambands Íslands og Dagsbrúnar, láta þau ummæli fylgja, að þeir sætti sig við þetta aðeins þangað til þeir sjá, hverju fram vindur; ef þeim líki ekki, þá sé hin gamla leið opin, þ.e.a.s. verkföll, nýr ófriður, ekki gegn atvinnuvegunum einum, heldur þjóðfélaginu í heild.

Þegar allt þetta er hugleitt, þá er árangurinn sannarlega harla rýr og verri en það, því að til þess að ná honum hefur þurft að leita um úrslitaráðin um málefni þjóðarinnar út fyrir hina fornhelgu sali Alþingis Íslendinga á þær slóðir, þar sem ofureflismenn, fullir af úreltum erlendum villukenningum, hafa öll ráð. Skapað er það fordæmi að láta ofbeldið eða hótanir um það ráða úrslitum, í stað þess að efla lýðræðið og þá hollustu við þjóðfélagið, sem ein leiðir til farsældar, þegar til lengdar lætur.

Hér kemur og til, að alþjóð veit, að þannig stendur nú á fyrir kommúnistum, að þeir áttu ekki margra kosta vól. Atburðarásin hefur gert að verkum, að þeir óttast mjög sundrung flokksins og algera einangrun. Um það þarf ekki að leita vitnis stjórnarandstöðunnar. Þetta hafa stjórnarblóðin, Timinn og Alþýðublaðið, hvað eftir annað ítrekað á undanförunum mánuðum. Þess vegna var það, að kommúnistar féllust á að fresta um sinn lausn þess máls, er þeir ætíð hafa talið mest um vert, sem sé brottför varnarliðsins frá Íslandi, en í áramótablaði sínu töldu þeir það vera mikilvægasta verkefnið. Þeir skýra sjálfir samþykkt frestunarnar svo í Þjóðviljanum hinn 24. janúar:

„Þótt Alþýðubandalagið hafi staðið að frest-

un á viðræðum um brottför hersins, vegna þess að hinir stjórnarflokkarnir voru ekki andlega undir það búnir eins og á stóð í nóvembermánuði s. l., er afstaða þess gersamlega óbreytt.“

Svo mörg eru þau orð. En getur nokkur fyrst sjálfan sig ábyrgð með því einu, að félagar hans séu „ekki andlega undir það búnir“ að gera rétt? Og ef það er satt, að þeir ætli að láta framkvæmd loforðanna vera komna undir „andlegum undirbúningi“ samstarfsmanna sinna, fær það þá staðizt, að afstaða Alþýðubandalagsmanna sjálfra sé gersamlega óbreytt? Þeir hafa raunar svarað þessari spurningu með því að hverfa frá framkvæmd ályktunarinnar frá 28. marz s. l. En þeir láta svo, að slíkt sé aðeins skamma stund, og áramótagrein Þjóðviljans lýktar svo:

„Það er stefna og loforð stjórnarinnar, að herinn verði látinn hverfa af landi brott, og á árinu 1957 verður að breyta því fyrirheiti í framkvæmd.“

Svo mörg eru þau orð. En í sama tölublaði Þjóðviljans segir Hannibal Valdimarsson á þessa leið:

„Sú stefna fær nú öflugan stuðning verkamannaflokksins brezka, sem berst af þrótti fyrir því, að allir erlendir herir verði sem fyrst látnir vikja úr Vestur-Evrópu. Fari svo, að þessi stefna sigri, sem ekki er ólíklegt, einkum þar sem flest bendir nú til, að jafnaðarmenn í Vestur-Þýzkalandi og Bretlandi taki við völdum, áður en langir tímar liða, þá yrði Rússum ekki lengi stætt á því að hafa áfram setulið í löndum Mið- og Austur-Evrópu. Þetta allt skyldu menn hugleiða, og þá munu þeir sannfærast um, að ástæðulaust er að óttast ævarandi hersetu á Íslandi. Útlitið er þrátt fyrir alla skugga og hryðjur haustsins bjartara í þessum málum um þessi áramót en það hefur verið um langan tíma áður.“

Þetta sagði Hannibal Valdimarsson, og Lúðvík Jósefsson var litlu skeleggari hér áðan.

Eftir þessum nýju yfirlýsingum er það þá orðið háð brottför allra erlendra herja úr gervallri Evrópu, að fylgja eigi eftir brottflutningi varnarliðsins frá Íslandi. Einhvern tíma hefðu kommúnistar talið, að ekki væri bjart fram undan í þessum málum, ef herinn ætti að sitja á Íslandi, þangað til þessu væri fullnægt. Hingað til hefur verið sagt, að við ættum að vera hin mikla fyrirmynd. Nú eigum við að lalla allra siðastir á eftir.

Málgagn sjálfs forsrh. fer og ekki dult með það öðru hvoru, að nú eigi ekki að veikja varnirnar, heldur styrkja þær, svo sem hinn 15. janúar, þegar talað er um berum orðum, að sameiginlegar varnir eigi að treysta. Að vísu birtir Tíminn alltaf öðru hvoru ummæli þvert ofan í þetta, svo sem á þrettándanum, en ekki gerir það málið ljósara, ekki heldur sú ákvörðun utanrrh. að gera nú talsmann kommúnista í utanríkismálum á Alþingi, Finnþoga R. Valdimarsson, að fulltrúa Íslands hjá Sameinuðu þjóðunum. Þetta er gert þvert ofan í allar fullyrðingar um, að kommúnistum verði alveg haldið utan við meðferð utanríkismálanna.

Það, sem hér skiptir máli, er, að enginn veit, hver hin raunverulega stefna hæstv. ríkisstj. í varnarmálunum eða utanríkismálunum yfirleitt er. Stjórnin hefur að vísu rofið sín fyrri fyrirheit. Það er að vissu leyti góðra gjalda vert, af því að þau fyrirheit horfðu þjóðinni til ills, en íslenska ríkisstjórnin var eina stjórn Atlantshafsríkis, sem t. d. í ágúst s. l. taldi ástandið í heimsálum slíkt, að hér mætti slaka á vörn-um. Síðari atburðir urðu einungis til að bjarga henni frá því að gera sig að heimsviðundri, enda er fram komið innanlands og utan, að stjórnin hefur fengið sitt endurgjald. „Ísland lætur borga sér vel,“ var nýlega sagt í þýzku blaði um varnarsamninga ríkisstj. við Bandaríkjamenn. Þannig fer, þegar hentistefna er látin ráða, loforð eru gefin, sem ekki er hægt að standa við, hrópyrði eru notuð í stað raka, valdabaráttla í stað leitar að raunverulegum vanda þjóðfélagsins.

Íslenska þjóðin á kröfu til, að forustumenn hennar skýri frá vandanum, eins og hann er hverju sinni, reyni að ráða bót á honum í samræmi við fyrirheit sín, en leyfi þjóðinni sjálfri að dæma um, ef forsendur bregðast eða atvik breytast svo, að algerð stefnubreyting verður ekki umflúin.

Við sjálfstæðismenn teljum, að nú standi svo á, og þess vegna höfum við borið fram þá till., að þjóðin fái sjálf að skera úr um örlög sín.

Félmrh. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Góðir hlustendur. Hér liggur fyrir hv. Alþingi nokkuð skrýtin till. Það er vantrauststill. á ríkisstj. og þó jafnframt ekki vantraust, heldur almenn þáttill. um þingrof og kosningar einhvern tíma seinna, sennilega í vor eða sumar. Hvers vegna gat nú hin harða stjórnanandstaða ekki mannað sig upp í það að flytja ákveðna vantrauststillögu á stjórnina? Vafalaust hefur hún gert sér það ljóst, að slík till., borin fram í sama mund og stjórninni hafði einmitt tekizt að ráða fram úr efnahagsmálaöngþveiti því, sem íhaldsstjórnin skildi eftir sig, mundi vekja kátinu, jafnvel hlátur um allt land, en kátina og hlátur er einmitt það, sem skapsmunir hv. 1. þm. Reykv. eiga einna verst með að þola. Þess vegna varð till. hvorki fugl né fiskur, einstætt fyrirbrigði í þingsögunni, eins konar háðsmerki um hina hörðu stjórnanandstöðu sjálfa.

Þó að Sjálfstfl. hefði nú mannað sig upp í að bera fram ákveðna vantrauststill. á stjórnina, sem ekki er til að dreifa, tel ég, að henni hefði verið fullsvarað og vel það með traustsyfirlýsingu, sem ríkisstj. hlaut rétt um sömu mundir á þingi Alþýðusambands Íslands. Þar voru saman komnir á fjórða hundrað fulltrúar allra flokka manna úr öllum landshlutum, frá nálega öllum verkalyðsfélögum landsins. Þar voru rædd atvinnu- og kjaramál vinnustéttanna frá öllum hliðum, og að þeim umr. loknum var samþykkt mótaskvæðalaust svo hljóðandi traustsyfirlýsing:

„25. þing Alþýðusambands Íslands lýsir fyllsta trausti á núv. ríkisstj. og stefnu hennar og telur, að með myndun hennar hafi alþýðustétt-

irnar skapað sér möguleika til betri lífskjara. Jafnframt því, sem þingið heitir á verkalyðssamtökin að standa traustan vörð um ríkisstj. og veita henni allan stuðning í orði og verki í uppbyggingarstarfi hennar, fordæmir þingið allar tilraunir afturhaldsafla og útsendara þeirra til að sundra samstöðu þeirra flokka, sem að stjórninni standa.“

Þetta var afstaða Alþýðusambandsþingsins í haust. Þessi samþykkt gefur skýra hugmynd um traust það, sem stjórnin nýtur hjá alþýðustéttunum, en tillöguómynd stjórnarandstöðunnar, sem hér er til umr., er hins vegar ekkert annað en vindur í vatnsglas, en enginn fellibylur.

Út af fáu, sem stjórnin hefur gert, hefur verið hamazt öllu meira en gegn baráttu hennar fyrir stöðvun dýrtíðarinnar. Hefur ekkert verið sparað til þess að torvelða árangur í því máli og sá tortryggni gegn öllum ráðstöfunum stjórnarinnar til þess að draga úr verðhækkunum. Og nú þegar komið er fram fyrir þjóðina í útvarpsumr. á Alþingi, er stjórninni sem eitt höfuðverkefni sitt. Þetta er loforðið í þessu máli, og hvað hefur þá verið gert til þess að efna það, hver er árangurinn?

Undireins og stjórnin tók við, fór hún að undirbúa þetta mál, og þegar stjórnin hafði settið aðeins rúman mánuð að völdum, var hún tilbúin með aðgerðir. Þá setti hún brbl. um festingu verðlags og kaupgjalds. Samkv. þeim lögum skyldu allar verðhækkanir bannaðar næstu fjóra mánuði eða til nýliðinna áramóta, en þess ber að minnast, að það var verkalyður landsins, sem steig fyrsta skrefið. Hann afsalaði sér 6 stiga kaupgjaldshækkun, sem hann átti rétt á að fá eftir nokkra daga. Síðan kom stjórnin í veg fyrir hækkun landbúnaðarvara, sem átti að koma til framkvæmda nokkrum dögum síðar. Aðeins með því að fara svona að, var hægt að framkvæma stöðvunaraðgerðir gagnvart öllum öðrum aðilum.

Þessar aðgerðir stjórnarinnar vöktu strax mikla athygli erlendis og þóttu spá góðu, en íhaldið hér trylltist. Það hóf upp brizl um gróf verkalyðssvik og kauprán, og Morgunblaðið varð að algerum umskiptingi. Í stað áratuga baráttu sinnar gegn öllum kauphækkunum og hvers konar kjarabótum verkalyðssins felldi það nú höfug tár yfir því, að það vantaði við hverja útborgun svo og svo margar krónur í umslag hvers verkamanns. En þessi pólitísku buxnaskeipti íhaldsins villtu verkamönnum ekki sýn. Þessi ráðstöfun hafði nefnilega verið gerð í nánú samráði við og að eindreginni ósk helztu verkalyðssamtakanna og bændasamtakanna í landinu. Menn vildu fúslega vinna það til að fá færri krónur upp úr umslagi sínu, ef jafnframt væri um það séð, að þeir kæmust hjá því að greiða nauðsynjar sínar síhækkandi verði. Og þetta var ekki afstaða, sem verkalyðssamtökin höfðu tekið nú fyrst eftir bænarað hinnar nýju ríkisstj. Nei, allt tal um

stefnubreytingu hjá verkalyðssamtökunum í dýrtíðarmálum í sambandi við þessi mál er allveg út í hött og á algerum misskilningi byggt.

Verkalyðssamtökin höfðu árum saman skorað á stjórnarvöldin að gera ráðstafanir til stöðvunar á dýrtíðinni, en alltaf höfðu þær kröfur mætt daufum eyrum.

Þessu til sönnunar vil ég nú, með leyfi hæstv. forseta, lesa hér ályktun Alþýðusambands Íslands um kaupgjalds- og dýrtíðarmál, gerða á 21. þingi þess haustið 1949, og síðan hefur stefnan verið óbreytt og allar kröfur samtakanna beint að stöðvun dýrtíðar, en fáist það ekki fram, hefur jafnan verið samþykkt, að þá skyldi mætt vaxandi dýrtíð með kröfu um hækkun kaups. Ályktunin er svona:

„21. þing Alþýðusambands Íslands, haldið í nóv. 1949, krefst þess af ríkisvaldinu, að það geri þegar öflugar ráðstafanir til stöðvunar vaxandi dýrtíðar og — ef unnt er — til beinnar niðurfærslu dýrtíðarinnar. Þingið gerir sér ljóst, að dýrtíðin er þegar komin á það stig í landinu, að af henni getur þá og þegar leitt viðtæka stöðvun atvinnutækja, sem verkafólk á þúsundum saman afkomu sína undir. Þess vegna er fyrsta krafa þessa þings alþýðusamtakanna alger stöðvun eða lækkun dýrtíðarinnar. Haldi dýrtíðin hins vegar áfram að vaxa, felur þingið væntanlegri sambandsstjórn að vernda hagsmuni verkalyðssins með því að beita sér fyrir grunnkaupshækkunum, þannig að raunverulegur kaupmáttur vinnulaunanna rýrni ekki frá því, sem nú er. Þingið telur þó siðarnefndu leiðina algera nauðvörn verkalyðssamtakanna, þar sem allt bendir til þess, að afleiðingar almennta kauphækkana gætu orðið þær, að grundvöllurinn, útgerð og fiskiðnaður, bilaði, svo að hækkað tímakaup leiddi síður en svo til hækkaðra árstekna eða aukinnar kaupgetu verkalyðsstéttarinnar.“

Þannig hefur stefna Alþýðusambandsins í kaupgjalds- og dýrtíðarmálum verið þau 8 ár, sem síðan eru liðin, að þessi samþykkt var gerð. Og dýrtíð og verðbólga hafa gelsað sem eyðandi eldur í þjóðfélaginu. Það hefur rýrt kaupmátt launanna, valdið stöðvun atvinnulífsins um hver áramót og raunar miklu oftar. Landinu hefur verið stjórnað að vilja braskaranna. Aldrei hafði þó dýrtíðin vaxið hraðar en einmitt s.l. ár.

Þann 1. sept. 1955 var vísitalan orðin 164 stig. Í ágúst mánuði í sumar var hún orðin 184 stig, hækkun 20 stig. Síðan ríkisstj. Ólafs Thors hafði gert sínar seinustu svokölluðu dýrtíðarráðstafanir, hafði dýrtíðin vaxið um 13 stig á tæpu hálfu ári. Skriðurinn var sem sé alltaf að þyngjast. Það var fyrirsjáanlegt við stjórnarskiptin, að ef ekkert yrði að gert, mundi vísitalan í ársbyrjun 1957 verða komin yfir 200 stig, og gat engum heilskyggnum manni dulizt, að það þýddi algera stöðvun framleiðslu- atvinnuveganna, enda lá þeim við stöðvun í ýmsum greinum strax á miðju sumri.

Þannig var ástandið, þegar núv. stjórn tók við völdum, og hvernig hafa verðstöðvunar- ráðstafanir stjórnarinnar tekið? Hafa þær borið nokkurn árangur? Ef til vill lætur einhver

sér detta í hug, að stjórnin hafi látið hætta að reikna út vísitölu, meðan verðstöðvunarlögin giltu. En svo er ekki. Vísitalan hefur verið reiknuð út á sama hátt og áður, og það gleðilega hefur gerzt, að hún hefur ekki hækkað um eitt einasta stig síðustu fimm mánuði. Verðhækkunaraldan hefur þannig verið brotin. Stöðvunin hefur algerlega tekið. Svikabrigði íhaldsins í þessu stórmáli eru þannig tilefnislaus með öllu og fleipur eitt, enda hefur svo farið, að tortryggingarherferð íhaldsins gegn stjórninni í dýrtíðarmálum hefur orðið því hin mesta hrakför, eins konar Súez-herferð.

Enn kunna menn að segja: Hvað nú, eftir ráðstafanir ríkisstj. í efnahagsmálum? Fer nú ekki dýrtíðarflóðaldan á stað? — Um það vil ég segja þetta: Nýju álögurnar eru bein afleiðing af taumlausri verðbólguþefnu íhaldsins á undanförunum árum. Ef verðstöðvunin hefði ekki verið framkvæmd í sumar, þá hefðum við nú nauðugir viljugir orðið að skella á stórfelldri gengislækkun, og það er einmitt það, sem skuldakóngarnir og verðbólguþraskararnir vonuðu að yrði gert og vildu umfram allt fá. En þeir fengu enga gengislækkun, og það urðu þeim vonbrigði. Svo mikið er víst, að hefði gengislækkun verið framkvæmd, þá væri nú riðin yfir ný stórkostleg verðhækkunaralda, sem farið hefði um allt eins og logi yfir akur og engu þyrmt, hefði lagzt jafnt á allar almennar og brýnar nauðsynjar almennings sem á óhófsvarning auðmanna.

Nú var sú leið valin að sleppa brýnustu nauðsynjavörum almennings við öllum nýjum álögum og taka féð, sem tryggja varð til að skapa framleiðsluatvinnuvegunum rekstrargrundvöll og fyrirbyggja stöðvun þeirra, með stighækkandi gjöldum, eftir því sem vörurnar voru minna nauðsynlegar, og þessi leið var valin í nánu samstarfi og samráði við fulltrúa allra stærstu almennasamtakanna í landinu til sjávar og sveita.

Að því er alþýðusamtökin snerti kaus seinasta Alþýðusambandsþing 19 manna efnahagsmálanefnd, skipaða fulltrúum frá flestum stærstu verkalyðsfélögum landsins. Þessi fjölmenna nefnd skyldi ásamt miðstjórn Alþýðusambands Íslands vinna að því ásamt ríkisstj. og fulltrúum annarra almennasamtaka að finna þær leiðir, sem vinnustéttirnar gætu bezt sætt sig við, út úr efnahagsmálaöngþveiti því, sem skapast hafði undir stjórn Ólafs Thors, hv. þm. G-K. Allir vissu, að nú yrði að leggja þungar byrðar á flestra herðar, og það vitum við, sem í verkalyðssamtökunum höfum starfað, að alþýða landsins er ekki sérhlíf. Hún býðst ekki undan að bera sínar byrðar. Hún krefst aðeins réttlætis. Alþýðusambandsþingið hafði eindregið mótmælt gengislækkunarleiðinni, en lagði síðan aðaláherzlu á, að þær ráðstafanir, sem gerðar yrðu, skyldu fyrst og fremst miða að því að leggja grundvöll aukinnar og jafnari atvinnu, leggja grundvöll að auknum þjóðartekjum. Í þessum anda starfaði svo efnahagsmálaráð Alþýðusambandsins að lausn vandamála, og í ályktun þeirri, sem það gerði, var tekið fram, að efnahagsmálaráðið mælti

með því við verkalyðsfélögin, að stjórninni yrði veittur vinnufriður til þess að framkvæma þessar aðgerðir.

En verða nú samt ekki hækkanir á ýmsum vörum vegna aðgerða stjórnarinnar í efnahagsmálum? Jú, vissulega verður ekki hjá því komið. Enginn getur tekið á þriðja hundrað milljóna, án þess að það segi til sín einhvers staðar í verðlaginu. En þær hækkanir, sem hér á eftir koma, munu falla inn í vísitöluna, því að vísitölufestingin gildi aðeins til seinustu áramóta. Það er líka staðfest áform ríkisstj. að gera allt, sem í hennar valdi stendur, til að draga úr verðhækkunum. Það getur t.d. ekki farið fram hjá mönnum, að strax daginn eftir að lögin um útflutningssjóð voru sett auglýsti innflutningsskrifstofan lækkun á heildsöluálagningu á fjölda vara, sem nam 30—70%. Heildsöluálagning á rúgmjöli, hveiti, haframjöli, sigtimjöli, fódurmjöli, fódurkorni, molasykri, kartöflumjöli, hrismjöli, hrigrjónum, baunum, sagógrjónum og sagómjöli lækkaði t.d. samkv. þessari tilkynningu um 30%. Á þurrkuðum ávöxtum lækkaði heildsöluálagningin um 70%, á haframjöli, hrigrjónum og baunum í pökkum um 60%, á öllum öðrum nýlenduvörum um ca. 67%. Heildsöluálagning á lérefti, sirsí, flóneli og tvisttaui lækkaði um 50%, á karlmannafataefnum, frakkaefnum, dragtaefnum, húsgagnaáklæði, gólfðreglum, gólfteppum, prjónagarni o. fl. um 50—60%, frakkar, kápur, blússur og unglingsfatnaður um 60%, gúmmistígvél og skófatnaður um 60%, leir- og glervörur um 50%, önnur búáhöld, borðbúnaður, handverkfæri, burstavörur o. fl. um 50%. Og heildsöluálagning af rafmagnsvörum lækkaði um 65%.

Þetta voru fyrstu aðgerðirnar til viðnáms hækkandi verðlagi. Nú er unnið af kappi að því að koma á almennum verðlagsákvæðum, og smásöluálagningin verður endurskoðuð á sama hátt og heildsöluálagningin. Landinu verður skipt í allmörg takmörkuð verðlags-svæði. Verðgæzlumaður verður skipaður fyrir hvert svæði, og öll verkalyðsfélög landsins eru beðin að kjósa fulltrúa, sem vaki yfir verðlagsmálunum á sínu félagssvæði og hafi síðan náð samstarf við verðgæzlumann svæðisins og við verðlagsstjóra, ef ástæða þykir til. Þannig höfum við hugsað okkur að búast til varnar í þessum málum.

Tröllasögur þær, sem íhaldsblóðin ástunda nú daglega að breiða út um yfirvofandi verðhækkanir, eru sem betur fer staðlausir stafir. Sumpart eru þær blátt áfram hugsaðar sem sölubrellur til þess að skapa kaupæði og reyna að koma út gömlum birgðum lélegra vara. Á þeim sögum er því hæfilegt mark takandi. En því getur íhaldið ekki beðið eftir raunveruleikanum? Öttast það kannske, að stjórninni kunni að takast að halda dýrtíðinni að mestu í skefju þrátt fyrir syndagjöldin, sem greiða varð vegna íhaldsstjórnarfarsins. Alþýða landsins mun a. m. k. ekki tryllast af grýlusögum íhaldsins í verðlagsmálum. Hún mun biða raunveruleikans og verða framvegis sem hingað til traustur bandamaður ríkisstj. í baráttunni gegn

dýrtið og verðbólgu. Það vita alþýðustéttirnar vel, að góður árangur í þessum málum er þeirra mesta hagsmunamál og jafnframt hin besta þjónusta við atvinnulífið, eins og nú er hætt að málum.

En hvernig er það? Langar ekki hv. hlustendur til að fá að heyra um úrræði iðaldsins í dýrtiðar- og efnahagsmálum? Og hvernig stendur á því, að hvorugur málsvari iðaldsins í þessum umræðum hefur gert nokkra minnstu grein fyrir þeim bjargráðum? Það er vægast sagt aum frammistaða, sem áreiðanlega verður tekið eftir í þessum umræðum.

Formælendur Sjálfstf. hafa í kvöld verið að fírást yfir tekjuöflun ríkisstj. til þess að fyrirbyggja stöðvun atvinnulífsins. En ég spyr: Væri þeim ekki sjálfum hollt að líta í eigin barm og minnst þess, að í fyrria hækkun iðaldsstjórnendur Reykjavíkurbæjar útsvörin um 47 millj. kr., upp í 165 millj. Og núna rétt fyrir jólin tilkynntu þeir og ákváðu, að útsvörin skyldu nú í ár verða 200 millj. Það var þeirra jólagjöf. Veit þó enginn, að það sé vegna nokkurs annars en aukinna rekstrarútgjalda við bæjarbáknið. Frýjuorð sjálfstæðismanna út af frestun uppsagnar á hverndarsamningnum læt ég mér í léttu rúmi liggja. Alþýðubandalagið taldi aðstæður ekki heppilegar, eins og á stóð í nóvembermánuði, til þess að taka upp samninga um brottför hersins. Við kusum því heldur að fresta samningum fyrst um sinn. Hitt er skiljanlegt, að hernámsflokkur eins og Sjálfstf. vilji helst velja til slíkra samninga sem óhagstæðastan tíma fyrir Íslendinga. Varanlegt hernám er þeirra áhugamál, og er engu líkara en að þeir sjálfir líti á sig sem umboðsmenn fyrir kaupmenn dauðans og hervalda-sinnana í heiminum. Endurskoðun verður áreiðanlega tekin upp, þegar aðstæður batna, og ekki er annað vitað en að stjórinn sé öll sammála um að ganga fast eftir því loforði, að hér skuli ekki vera her á friðartímum.

Ríkisstj. Ólafs Thors vann það afrek að kaupa engan togara til landsins á s. l. átta árum, en kaupa inn a. m. k. 5 þúsund bíla á sama tíma. Slík stj. fékk auðvitað hvergi lán erlendis. Nú hafa verið ákveðin kaup 6 allstórra vélskipa og 15 togara, en dregið verður aftur úr innflutningi bíla. Verið er að afla lánsfjár til framhaldsvirkjunar Sogsins, og lokið verður byggingu orkuveranna á Austfjörðum og Vestfjörðum um næstu áramót. Byggingu sements-verksmiðjunnar verður að sjálfsögðu hraðað.

Þessar og ótalmargar framkvæmdir kalla á meira vinnuafli en við höfum yfir að ráða. Á togurum okkar er enn sem fyrr mikið af fær-eyiskum sjómönnum. Landbúnaðurinn ræður nú til sín erlent vinnuafli í vaxandi mæli, og nú er í fyrsta sinn flutt inn erlent kvenfólk til vinnu í hraðfrystihúsum. Af þessu er birt, að við höfum ekkert vinnuafli aflögu til hernáðarframkvæmda.

Atvinnuleysi þarf því enginn að kviða, og stóraukin þjóðarframleiðsla mun tryggja vinnustéttunum bætt lífskjör, ef okkur aðeins tekst að hamla gegn vaxandi dýrtíð.

Í samræmi við upphafsorð stjórnsáttmál-

ans voru efnahagsmálin nú leyst í fyrsta sinn í íslenskri stjórnmalasögu í nánu samstarfi við samtök verkalyðs, launþega, bænda, útgerðarmanna, eigenda fiskiðjuvera og annarra framleiðenda, og þetta tókst með þeim ágætum, að það má nú telja víst, að sviðuðum vinnubrögðum verði fylgt í næstu framtíð. En þá skeður einmitt það furðulega. Þegar sýnt var, að engin stöðvun yrði á atvinnuvegunum og rekstrar-grundvöllur útgerðarinnar tryggður, missti iðaldslíðið alla stjórn á sér hér á Alþingi, bar fram dulbúna vantrauststillögu á ríkisstj. Slíkt er ómerk stjórnsáttmála og misvitur, eins og ljóslega hefur nú orðið birt í þessum umr. Sjálfstf. langar sannarlega ekki í kosningar í vor. Hann er hræddur og hefur uppi manna-læti.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Herra forseti. Það mun hafa verið á daginn fyrir Þorlákssmessu, sem þessi þáttill. lá á borði alþingismanna, um það leyti sem jólasveinarnir voru að koma til byggða. Þegar ég sá fyrirsögnina á þessari þáttill., datt mér fyrst í hug, að jólasveinarnir hefðu lætt henni á borði alþingismanna. Það var raunar áður en ég sá, hverjir voru flutningsmennirnir, en þá varð mér ljóst mér til mikillar undrunar, að hún átti sér raunar önnur upptök.

Það hefur verið sýnt rækilega fram á í þessum umræðum, hversu fíránleg og tilefnislaus þessi þáttill. er. E. t. v. sýnir ekkert annað einstakt atvik betur en flutningur hennar það dauðans ofboð og ráðleysi, sem einkennir Sjálfstf. um þessar mundir. Það hefur verið sýnt fram á, að það er hrein fjarstæða, að ríkisstj. hafi í nokkru brugðizt þeirri stefnu, sem hún setti sér við stjórnsáttmála. Í efnahagsmálunum var því heitið bæði í kosningunum og við stjórnsáttmála að leita að færum leiðum í samvinnu við stéttarsamtökin í landinu. Þetta hefur verið gert og samstaða hefur náðst um viðtækar ráðstafanir. Þetta er alger nýjung, ánægjuleg nýjung, og ekkert sýnir e. t. v. betur, að hér er um nýstárlegan atburð að ræða og þýðingarmikinn, en einmitt það, að þegar þetta skeði, trylltist stjórnsáttmáan alveg og kastaði fram þeirri furðulegu till., sem hér liggur fyrir.

Í varnarmálunum er fylgt þeirri stefnu, sem umbótubandalagið mótaði í kosningabaráttunni, að hér skuli ekki vera her á friðartímum, en á hinn bóginn varnir, ef alþjóðaástandið gerir það óhjákvæmilegt að dómi Íslendinga. Það, sem aðhafzt hefur verið, er í fullu samræmi við þessa stefnu.

Í kosningunum var því lýst yfir af hálfu umbótubandalagsins, að keppt væri að hreinum meiri hluta, en næðist hann ekki, þá yrði ekki stofnað til samstarfs við sjálfstæðismenn, heldur leitað samvinnu við alþýðusamtökin. Slíkri samvinnu var eftir kosningarnar, eins og á stóð, ekki hægt að koma á nema með því að leita samstarfs við Alþb., og þá var það gert.

Stjórnsáttmáan hefur viljað efna til umræðna í útvarpið um störf og stefnu ríkisstj. í sambandi við þessa þáttill. Þetta er gott og

blessað, og hefur ekki verið undan því skorast. En mundi ekki þarflegt að minnast um leið nokkuð á framkomu stjórnarandstöðunnar? Stjórnarandstaðan hefur gott af að minnast þess, að hún á að gjalda reikningsskap fyrir orð sín og athafnir engu síður en ríkisstj., enda mun hún ekki undan því komast að verða dæmd eftir orðum sínum og æði. Mun ég minnast þess fáeinum orðum, hvernig stjórnarandstaðan hefur gegnt sínu hlutverki.

Ég hygg, að leitun muni vera á furðulegri hringsnúningi en þeim, sem sjálfstæðismenn hafa leikið, síðan þeir komust í stjórnarandstöðu. Heita má, að þeir hafi snúið öllu við. Það, sem áður þótti gott, er nú fordæmt. Það, sem áður var ókleift, er nú talið auðvelt. Það er flestum ljóst, að Sjálfstfl. hefur yfir sér sauðargæru lýðskrums og yfirboða. Þessa gæru hefur hann að sjálfsögðu ekki tekið af sér, þegar hann fór úr stjórninni, en öll framkoman er líkust því, að gærunni hafi þess í stað verið snúið við og að það snúi nú út, sem áður sneri inn. Mun fáum finnst sú tilhögun gera flokkinn álitlegri eða meir aðlaðandi en áður. Mun ég færa að þessu nokkur dæmi, fyrst varðandi nokkrar fjárfestingarframkvæmdir og lántökur erlendis.

Á árunum 1954, 1955 og fram að stjórnarskiptunum leituðum við í fyrrv. ríkisstj. lána erlendis, fyrst til sementsverksmiðjubyggingar, sem búið var að heita að skyldi sitja fyrir öllu öðru, þá til ræktunarsjóðs og fiskveiðasjóðs og 1955 og 1956 einnig til Sogsvirkjunarinnar, sem þá þegar var orðið aðkallandi að fá lán til. Allt varð þetta árangurslaust allan tímann, en Bandaríkjastjórn bauðst 1955 til þess að lána sem svarar erlenda kostnaðinum við sementsverksmiðjuna, þegar lántökutilraunirnar voru strandaðar. Ræktunarsjóði og fiskveiðasjóði var bjargað með greiðsluafgangi á ríkisbúskapnum, sem þó var ekki einu sinni fyrir fram áætlaður, en kom fram einungis fyrir það, að framsóknarmenn fengu því ráðið, að sæmilega varlega var gengið frá tekjuáætlunum fjárlaganna.

Á þessum árum fengust því ekki erlend lán til þessara stórfamkvæmda. En verðbólgan gelsaði og hækkaði kostnaðinn við þessar fjárfestingarframkvæmdir og aðrar um milljónir og milljónatugi á hverja framkvæmd og hundruð milljóna samtals. Afleiðing þessa varð sú, að við stjórnarskiptin í sumar stóðu þessi mál þannig:

Sementsverksmiðjubyggingin var í fullum gangi samkvæmt fyrirskipun fyrrv. atvmrh., Ólafs Thors, en ekkert séð fyrir því, hvernig skyldi greiða innlenda kostnaðinn við framkvæmdina, sem nemur á milli 60 og 70 millj. kr.

Raforkuframkvæmdir í dreifbýlinu voru í fullum gangi, en fyrirsjáanlegt, að vantaði a. m. k. 20 millj. kr. upp í kostnaðinn við þær á því ári og 50–60 millj. kr. á þessu ári, sem nú er að byrja, ef áætlunina setti að framkvæma eftir verksamningum.

Eins og undanfarin ár hafði verið sagt, að lánað yrði úr ræktunarsjóði og fiskveiðasjóði út á framkvæmdir í sveitum og bátakaup, en ekkert fjármagn var til handa þeim sjóðum

og engar horfur á greiðsluafgangi hjá ríkissjóði vegna þess, hvernig ofþenslan og verðbólgan hafði leikið afkomu hans.

Enginn eyrir hafði fengizt til Sogsvirkjunarinnar, enda þótt ríkisstj. hefði reynt að útvega lán og Sogsvirkjunarstjórnin sömuleiðis. Kostnaður við Sogsvirkjunina var kominn upp undir 200 millj. kr. og öngþveiti fyrirsjáanlegt í raforkumálum höfuðborgarinnar og alls Suðvesturlands, ef ekki reyndist hægt svo að segja án tafar að útvega fé og gera samninga um innkaup á vélum til virkjunarinnar.

Þetta er aðeins um nokkur stærstu fjárfestingarmálin, sem ríkisvaldið hefur með höndum. En að öðru leyti er það um fjárfestingarmálin að segja, að þau voru komin í fullkomið öngþveiti vegna þeirrar gifurlegu fjárfestingaröldu, sem reist hafði verið, og þess fjárfestingaræðis, sem hafði gripið um sig vegna verðbólguhræðslunnar.

Verið er að reyna að greiða úr þessu öngþveiti, sem hlýtur þó að taka ærinn tíma og verða mjög erfitt verk. Einn þáttur í því verki er að reyna að útvega erlent lánsfé í þær framkvæmdir, sem fyrir verða að sitja og líklegt er að hægt sé að fá erlenda menn til þess að lána út á. En enginn skyldi halda, að hægt sé að útvega lán erlendis takmarkalaust og til hvers sem er, þótt nauðsynlegar framkvæmdir séu. Um það hafa Íslendingar glögga reynslu.

Fyrsti áfanginn í lántökumálunum var að fá 4 millj. dollara lán, sem svo að segja allt fór einungis til þess að greiða áfallinn kostnað við sementsverksmiðju, raforkuáætlun dreifbýlis og til ræktunarsjóðs og fiskveiðasjóðs, upp í þegar veitt lán af bráðabirgðafé.

Þá er Sogsvirkjunin nýja og framhald rafmagnsframkvæmda dreifbýlisins og sementsverksmiðjunnar. Til þess að leysa Sogsvirkjunarmálið og halda áfram með rafmagnsáætlun dreifbýlisins með fullum hraða þarf stærra erlent lán en nemur öllum opinberum erlendum skuldum Íslendinga, eins og þær voru um stjórnarskiptin.

Þannig hefur verðbólgan leikið þessar framkvæmdir, á meðan þær hafa beðið. Er stöðugt verið að vinna að þessum lánsúttegunarmálum. Væri þá næst, þótt mögulegt reyndist að fá slíkt lán, sem ekki er hægt að fullyrða um í dag, að sjá fyrir erlendu lánsfé til togara-kaupanna. Þá er ræktunarsjóður, fiskveiðasjóður og sementsverksmiðjan enn, og nefni ég þá aðeins fátt af því, sem verið er með í takinu.

Sjálfstæðismenn vita mjög vel, hvernig gekk að útvega erlent lánsfé undanfarið, og þeir vita vel, hvernig það verkefni var, sem núverandi stjórn tók við í fjárfestingar- og lánamálum. Þeim er það líka vel kunnugt, hvers þarf með til þess að leysa Sogsvirkjunarmálið og önnur stórmál, sem komin eru alveg í hnút. Samt sem áður skirrast þeir ekki við að gera nú auglýsingartill. um stórfelldar erlendar lántökur til ýmissa verkefna langt umfram þær, sem áður hafa fram komið, — till., sem eru hreinar skrumtill. og þeim hefði aldrei dottið í hug að gera og datt ekki í hug að gera, meðan þeir voru í stjórnaraðstöðu. Sannleikurinn er sá, að það er ekki hugsanlegt að koma

nokkru viti í efnahags- eða framleiðslumálin, og það vita engir betur en framleiðendur bæði til lands og sjávar og vinnandi fólk yfirleitt, nema fjárfestingunni verði stillt meira í hót en verið hefur um sinn.

Hugmyndir þær, sem ýmsir gera sér um, að hægt sé að framkvæma ótakmarkaða fjárfestingu fyrir erlent lánsfé, án þess að þjóðar-búið sporðreisist gersamlega, fá ekki staðizt. Það er hvorki mögulegt vegna þess takmarkaða vinnuafis, sem Íslendingar geta lagt fram, né heldur hugsanlegt að hafa nokkurs staðar ótakmarkaðan aðgang að erlendum lántökum. Það er eftirtæktarvert í sambandi við framkomu sjálfstæðismanna í lánamálunum, að á sama tíma og þeir hvetja þjóðina til þess að byggja svo að segja allar framkvæmdir á erlendum lántökum, haga þeir þannig málflutningi sínum, að það hlyti að spilla fyrir Íslandi erlendis, ef nokkur tæki mark á því, sem þeir segja. Það er hluti af þeim þokkalega áróðri, að stjórnarandstæðingar hafa borið sér það í munn, að Íslendingar muni ekki hafa getað fengið 4 millj. kr. dollara lán nú í vetur nema með því að verzla með varnarmálin. Fyrir utan þjóðhollustuna, sem felst í þessum boðskap, og sannleiksgildið sýnir hann einnig samræmið eða hitt þó heldur, þar sem því er haldið fram í sömu andránni, að Íslendingar eigi að byggja svo að segja allar framkvæmdir sínar á erlendum lántökum, en því einnig slegið föstu, að lánstraust Íslendinga sé ekkert. Það er með mörgu móti hægt að gera sig broslegan.

Enginn skyldi þó halda, að það væri aðeins í þessum málum, sem stjórnarandstaðan hefur gert sig að viðundri með tvískinnungi sínum. Það væri efni í heila kvöldvöku að gera grein fyrir þeim undrum öllum, en aðeins örlitil upp-talning gæti verið til glöggvunar.

Á meðan sjálfstæðismenn báru meðábyrgð á stjórninni, töldu þeir stöðvun kaupgjalds og verðlags alveg sérstaklega þýðingarmikla og útlátalausa fyrir almennig. En eftir að samkomulag náðist við stéttarsamtökin í fyrrasumar um stöðvun kaupgjalds og verðlags, hafa þeir af öllum kröftum reynt að gera slíka stöðvun tortryggilega í augum almennings, sérstaklega í augum bændna og verkamanna, og meira en það, þeir hafa reynt að beita áhrifum sínum alls staðar, þar sem þeir hafa getað, til þess að brjóta niður þessa stöðvun í framkvæmdinni. Þeir hafa talið það mikið afbrot, sjálfstæðismenn, að umbótabandalagið skuli vinna með Alþb., af því að kommúnistar séu með innan Alþb. Sjálfir reyndu þeir þó að ná samstarfi við Alþb. og kommúnista eftir kosningarnar í sumar. Þeir hafa deilt á núverandi ríkisstj. fyrir að draga viðskipti landsins austur á bóginn. Þó er það staðreynd, að þeir Ingólfur Jónsson, Bjarni Benediktsson og Ólafur Thors höfðu undanfarin ár haft forustu um að draga viðskiptin austur á bóginn, vafalaust af nauðsyn, og aldrei var Bjarni Benediktsson reiðari á þeim árum en þegar honum var borið á brýn, að hann gerði ekki allt, sem í hans valdi stæði, til þess að efla þau viðskipti sem mest.

En það er ekki nóg, að þeir deili á stjórn-

ina fyrir, að hún hafi fært viðskiptin austur á bóginn, heldur rögbera þeir stjórnina líka fyrir að hafa tekið lán í Ameríku frá sömu stofnunum og fyrrverandi stjórnir höfðu fengið lán hjá.

Í fyrra rembdust sjálfstæðismenn við það eins og rjúpan við staurinn að sýna fram á, að það væri nauðsyn að leggja á miklar álögur vegna framleiðslunnar og þjóðin yrði að taka þeim álögum með skilningi. Nú úthrópa þeir ríkisstj. og stuðningsflokka hennar fyrir að afla fjár til að mæta auknum framleiðslukostnaði hjá höfuðatvinnuvegum landsins. Í fyrra úthúðuðu sjálfstæðismenn Þjóðviljanum fyrir að telja upp verðhækkanir, sem leiddi af álögum, og fyrir að gera slíkar verðhækk-anir tortryggilegar í augum landsmanna og gera þær að árása-refni á stjórnarflokkana. Nú gera þeir nákvæmlega það sama sem þeir álds-uðu Þjóðviljanum þá mest fyrir að gera, flytja sjálfir nákvæmlega sams konar áróður um álögurnar vegna framleiðslunnar og Þjóðviljinn gerði þá. Þeir ráðast á þær ráðstafanir, sem nú eru gerðar í efnahagsmálum og vegna framleiðslunnar, og fordæma þær ekki sít af því, að þær séu of líkar þeim ráðstöfunum, sem þeir sjálfir áttu meginhlutann af áður. Þykir mörgum skörin hafa færzt upp í bekkinn, þegar að þessum þætti kemur hjá hinn hörðu stjórnarandstöðu.

Þá væri það ef til vill ekki alveg út í bláinn, að stjórnarandstæðingar hefðu reynt að gera einhverja grein fyrir því, hvaða úrræði þeir hefðu á takteinum í efnahags- og framleiðslumálum, fyrst þeir eru svo ótrauðir við að fordæma þær leiðir, sem nú voru farnar í samráði við þýðingarmestu stéttarsamtök landsins.

Þá væri tæpast hægt að kalla það nokkra frekju, þótt þess væri krafizt, að þeir menn, sem svo er mikið niðri fyrir í svartasta skamdeginu, að þeir vilja endilega ákveða kosningar, þó að nýbúið sé að kjósa, gerðu mönnum grein fyrir því, hvað þeir hafa til málanna að leggja. En því er nú ekki að heilsa, að við því fáiist svör, öðru nær. Í umr. hér í kvöld lýsti form. Sjálfstfl. því yfir, að stjórnin hefði séð svo um, að þeir gátu ekki gert tillögur í þessum málum, með því að leyna fyrir þeim skýrslum hagfræðinganna. Hafa menn nokkurn tíma heyrt aumari þrotabúsyfirlýsingu? Stærsti flokkur landsins ræður ekki yfir þeirri þekkingu, segir form. flokksins, að hann geti gert till. um efnahags- og framleiðslumál Íslands, af því að hann hafði ekki aðgang að álitsgerð erlends manns, sem dvaldi nokkrar vikur á Íslandi. Þetta er þá risið á forustu Sjálfstfl. núna. Þetta er þeirra eigin dómur um sjálfa sig eftir allt skrúmið um hið mikilhæfa forustulið, sem fram að þessu hefur átt að vera landinu ómissandi. En þó að þeir játi sjálfir, að þeir séu ráðalausir og geti ekki gert till., þá telja þeir sig hafa þekkingu til að fordæma úrræði annarra og látast vilja kosningar, væntanlega — ef heil brú er í hugsuninni — til þess að menn geti fengið þeim ráðin, sem ekkert hafa til málanna að leggja og lýsa því yfir sjálfir.

Í leit sinni að árása-refnum og fátækt í því

efni hafa stjórnarandstæðingar hrakizt inn á þá braut að ráðast á Alþingi og starfsaðferðir þess. Þeir segja, að Alþingi sé sérstaklega starfslítið og afkastalaust. Þetta mæla þeir gegn betri vitund. Með þessum áróðri ætla þeir að hitta stjórnarflokkana, en þeir hitta Alþingi sjálf og draga úr réttmætri virðingu þess.

Vinnubrögðin í vetur á Alþingi hafa alls ekki verið með öðrum hætti en áður hefur tíðkast við hliðstæðar aðstæður, nema þá helzt að því leyti, að Alþingi hefur komið óvenjulega miklu til leiðar á þeim tíma, sem það hefur setið í vetur. Alþingi hefur lögfest stórfelldar ráðstafanir í efnahags- og framleiðslumálum með viðtækari stuðningi en áður hefur þekkt. Það hefur sett löggjöf um togara- og skipakaup, sem vonandi á eftir að valda straumhvörfum í atvinnulífi margra byggðarlaga í landinu, og hafa sex stór fiskiskip þegar verið keypt. Alþingi vinnur nú af kappi að afgreiðslu fjárlaga og undirbúningi nýrra lagabálka, sem ekki var hægt að starfa að, fyrr en ráðstafanir í efnahagsmálum voru ákveðnar. Það er ekkert nýtt, þó að þingfundir séu langtímunum saman stuttir, og er oft mest unnið á Alþingi, þegar þannig er ástatt. Þá er unnið í flokkunum að undirbúningi stóru málanna eða í nefndunum, svo sem að fjárlögum í fjárveitinga-nefnd.

Flutningur þessarar þáttill. er sannast að segja ómurlægur leikaraskapur, ef þetta er allt skoðað í réttu ljósi. Þessi þáttill. er auðvitað flutt í því trausti, að hún verði ekki samþykkt, því að vitaskuld dylst það engum manni, að afstaða Sjálfstf. og framkoma hans er þannig, að það væri verst fyrir flm. sjálfa, ef hún væri samþykkt. Flm. hennar dettur ekki í hug sjálfum, að framkoma þeirra í stjórnarandstöðunni hafi aukið traustið á þeim eða því, sem þeir hafa upp á að bjóða. Ef stjórnarstuðningsmenn vildu gjalda í sömu mynt og taka þátt í þessum leikaraskap, ættu þeir að samþykkja till. sem eins konar hrekk við flm. En það er ekki hægt að hafa þjóðina þannig að leiksoppi í pólitískum hráskinnaleik, og þess vegna verður þessi till. vitaskuld felld.

En fyrir hverja tala sjálfstæðismenn, þegar þeir koma fram með þáttill. eins og þessa og tala eins og þeir hafa talað fyrir henni? Það er nýbúið að gera viðtækar ráðstafanir í þýðingarmestu málum landsins með svo að segja allsherjar samkomulagi, óvenju viðtæku samkomulagi. Þá koma sjálfstæðismenn og segja: Það hefur verið farið aftan að mönnum, og það á að kjósa. Fyrir hverja tala þeir þá? Ekki tala þeir fyrir bændur. Ekki tala þeir fyrir verkamenn, fiskimenn eða launamenn yfirleitt. Það voru höfð samráð við samtök þessara stétta um úrlausn höfuðmálanna. Ekki tala þeir fyrir framleiðendur við sjávarsíðuna, því að einnig við þeirra samtök náðist samkomulag. Fyrir hverja tala þeir þá? Hverjir eru það, sem eru svo órólegir, að forusta Sjálfstf. sér ekki annað fært en að leika þessa kómedíu — liggur mér við að segja — hér á Alþingi. Við vitum, að sérhagsmunaoöflin í Sjálfstf., þau sem raunverulega ráða flokknum, eru óánægð og óróleg og að það mæðir á

leiðtogum flokksins og þarf sennilega að fá einhverja útrás. En það eru engin rök fyrir því, að steypa beri þjóðinni út í nýja kosninga-baráttu algerlega að ófyrirsynju. Sjálfstæðismenn mega vita það fyrir vist, að meginþorri landsmanna álitur það miklu nauðsynlegra, að ríkisstj. og Alþingi hafi vinnufrið við viðreisnarstörf sín, en að efnt verði til nýrrar kosningabaráttu alveg út í bláinn. Þessi þáttill. er því vindhögg og kemur flm. sízt að nokkru haldi, en hefur gefið ríkisstj. kærkomið tækifæri til þess að skýra stefnu sína og framkvæmdir í áheyrn alþjóðar og sýna úrræðaleyfi stjórnarandstöðunnar. — Góða nótt.

Menntmrh. (Gylfi P. Gíslason): Herra forseti. Góðir hlustendur. Lítil vafi er á því, að nú við lok þessara umr. óska leiðtogar Sjálfstf. þess í hjarta sínu, að þeir hefðu látið vera að efna til þeirra. Sókn þeirra á hendur ríkisstj. hefur snúist upp í vörn, og hún hefur sannarlega ekki farið betur úr hendi en efni stóðu til.

Hv. 1. þm. Reykv., Bjarni Benediktsson, sagði, að ég hefði áðan talað í 10 mínútur umfram tíma minn. Ræða mín var þó aðeins fjórum mínútum lengri en henni var ætlað að vera, en hann notaði hins vegar átta mínútur umfram sinn tíma til þess að svara, og finn ég ekkert að því. Þær mínútur, sem ég ofnotaði áðan, mun ég draga frá þessum tíma.

Hver hefur verið kjarninn í ádeilu Sjálfstf. á ríkisstj. í þessum umr.? Hann hefur verið sá, að hún hafi svikið gefin loforð. Ræðumenn Sjálfstf. hafa sagt, að ríkisstj. sé í rauninni ekki að gera neitt nýtt, úrræði hennar séu gömul og nánast stefna Sjálfstf. En er þá ekki ástæða til þess að spyrja: Hvers vegna eru mennirnir þá ekki ánægðir? Hvers vegna hafa þeir allt á hornum sér? Hvernig geta þeir verið óánægðir með stjórn, sem þeir segja sjálfir að sé í rauninni ekki að gera annað en þeir hafi gert áður? Ef stefna núverandi ríkisstj. er ósköp lítið frábrugðin stefnu fyrrverandi ríkisstj., hljóta ádeilur á stjórnina, sem nú situr, einnig að hitta fyrrverandi stjórn. Leiðtogar Sjálfstf. eru þá með öðrum orðum að deila á sjálfa sig. En ýmsum mun finnast, að þeir gætu látið öðrum það eftir. Og hvers vegna er Sjálfstf. að krefjast kosninga, ef verið er að framkvæma hans eigin stefnu, stefnu stjórnarandstöðunnar? Um hvað á þá að kjósa?

Þessi málflutningur Sjálfstf. er svo fráleitur, að það er nánast spaugilegt. Aldrei áður hefur stjórnarandstaða gert sig svo hlægilega að deila á ríkisstj. fyrir að framkvæma stefnu stjórnarandstöðunnar.

Ástæða þess, hve leiðtogum Sjálfstf. ferst klaufalega í andstöðu sinni, er þó ekki aðeins sú, að þeir séu ekki fyllilega búnir að jafna sig eftir valdamissinn, sem þeim virðist hafa fallið óskiljanlega þungt og hafi ruglað þá furðulega mikið í ríminu, heldur eru þeir með þessu að reyna að beina athygli almennings frá því, að þeir hafa bókstaflega engin úrræði bent á til annarrar lausnar á vandamálum útflutningsframleiðslunnar en þeirrar, sem ríkisstj. hefur beitt sér fyrir.

Sérstök ástæða er til að ræða eitt veigamikilið atriði í málflutningi bæði Ólafs Thors og Bjarna Benediktssonar nú í kvöld. Þeir töluðu í sífellu um tekjuöflunina til útflutningssjóðs sem álögur á þjóðina, sem óbærilegar álögur á almenn- ing, og Ólafur Thors var jafnvel að leika sér að því að reikna út, hvað þessar álögur séu miklar á hverja fimm manna fjölskyldu í landinu eða á hvert mannsbarn, barnið í vöggunni sem gamalmenni.

Þessi áróður er svo lágkúrulegur, að hann er víðs fjarri því að vera samboðinn viti bornum stjórnmálamönnum. Ræðumenn Sjálfstfl. töluðu eins og ríkisstj. láti almennung borga 230—240 millj. kr. og taki peningana og fleygi þeim í sjóinn eða komi þeim á einhvern hátt fyrir kattarnef. Um leið og ræðumenn Sjálfstfl. fjargviðrast út af hinum svokölluðu álögum, þegja þeir vandlega um, hvað við þetta fé er gert. Þeir þegja um, að það er notað til þess að auka tekjur sjómanna, bænda, verkamanna og annarra starfsmanna við útflutningsframleiðsluna, svo að þetta fólk hafi sambærilegar tekjur við aðrar stéttir, og til þess að greiða tap á útgerðinni, sem auðvitað verður alltaf greitt á einhvern hátt. Í slíkri tekjuöflun felast því auðvitað engar álögur á þjóðina í heild. Það, sem er gjöld fyrir einn, verður tekjur fyrir annan. Hér er aðeins verið að færa fé milli stétta í þjóðfélaginu, rétt eins og þegar maður tekur peninga úr einum vasa og stingur þeim í annan. Á því verður enginn maður hvorki rikari né fátækari.

Að svo miklu leyti sem tekjurnar eru notaðar til fjárfestingar, má þó segja, að þær séu byrðar á þá kynslóð, sem sparar tilsvarendi fé. En svo einkennilega vill til, að Sjálfstfl. telur einmitt of lítinn hluta tekjuöflunarinnar ganga til fjárfestingar. Um leið og hann reynir að vekja óánægju út af þeirri tekjuöflun, sem alls ekki felur í sér neinar byrðar fyrir þjóðarheildina, krefst hann þess, að tekjurnar séu notaðar þannig, að þær verði raunveruleg byrði. Þannig er allt á eina bókina lært hjá stjórnarandstöðinni. Það er ekki heil brú í málflutningnum.

Ein af hrakspám Sjálfstfl. í sambandi við stjórnarmyndunina var sú, að nú yrði allt viðskiptalíf lagt í haftafjötra. Hafið þið, hlustendur góðir, orðið varir við ný höft á viðskiptum? Fyrir nokkrum dögum var ríkisstj. og innflutningsskrifstofan að gera ýmsar breytingar á framkvæmd innflutningsmálanna. Þær voru ekki fólgnar í því að takmarka innflutning með höftum, eins og stjórnarandstaðan hafði spáð. Hinn svokallaði frilisti var ekki skertur. Samhliða ströngu verðlagseftirliti munu verða gerðar ráðstafanir til þess að auka heilbrigða samkeppni.

Það er ekki ríkisstj., sem hefur reynzt málsvari hafta og einokunar í viðskiptamálum, heldur þvert á móti stjórnarandstaðan. Hún hefur nefnilega snúið harkalega gegn því, að afnumin verði þau höft og sú einokun, sem ríkt hefur í útflutningsverzluninni. Þótt Sjálfstfl. sé sífellt með verzlunarfrelsi og frjálsa sam-

keppni á vörum, þá kærir hann sig ekkert um hana í framkvæmd, þegar gæðingar hans geta hagnast á ófrelsi og einokun.

Spaugilegast af öllu er þó það, þegar sjálfstæðismenn kalla ráðstafanir ríkisstj. iðaldsúrræði. Eru það iðaldsúrræði að hafa náðið samstarf við launþegasamtökin og samtök vinnandi framleiðenda? Hvers vegna beitti Sjálfstfl. sér þá ekki fyrir því? Eru það iðaldsúrræði að taka upp strangt verðlagseftirlit? Eru það iðaldsúrræði að lækka skatta á lágtekjumönnum og leggja stóreignaskatt á þá rikustu? Eru það kannske iðaldsúrræði að efla byggingu verkamannabústaða? Eða telst það til iðaldsúrræða að breyta skipulagi bankamálanna þannig, að ekki verði um pólitíska misnotkun þeirra að ræða? Finnst mönnum það vera iðaldsúrræði að afnema einokun og ófrelsi í útflutningsverzluninni til þess að tryggja sjómönnum og útvegsmönnum sem réttast fiskverð?

Þetta er það, sem ríkisstj. er að gera, en Sjálfstfl. lét ógert, hefði aldrei fengist til að gera og hefur meira að segja ávallt komið í veg fyrir að væri gert í þeim ríkisstj., sem hann hefur átt sæti í.

Nei, leiðtogum Sjálfstfl. og helztu máttarstólpum hans væri ekki jafnórótt og þeim er, ef þeir teldu, að ráðstafanir ríkisstj. væru iðaldsúrræði. Þeir eru jafnmíður sín og raunber vitni af því, að þeir vita, að það, sem ríkisstj. er að gera og ætlar að gera, miðar að því að koma í veg fyrir brask og sukk og óheilbrigða gróðamyndun.

Ríkisstj. hefur sett sér það mark að vinna bug á verðbólgunni og illum afleiðingum hennar. Hún vill tryggja verðgildi peninganna. Hún vill bæta lífskjörin með því að auka framleiðsluna. Hún vill tryggja stöðuga atvinnu og vinnufrið. Hún vill, að allt vinnandi fólk fái í sinn hlut sannvirði þess, sem það aflar, en að enginn hljóti gróða af óheilbrigðri milliliðastarfsemi, einokun, braski eða spákaupmennsku. Að þessu mun ríkisstj. vinna. Hún heitir á alla frjálslynda Íslendinga að styðja þennan málstað og stuðla að því, að íslenskt þjóðfélag verði frjálst og réttlátt menningarriki, mótað af hugsjón jafnréttis og samvinnu, að það verði heimkynni bjargálma og farsæls fólks. — Góða nótt.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 25. fundi í Sp., 6. febr., var fram haldið einni umr. um till.

ATKVGR.

Till. felld með 29:17 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: PO, RH, SB, SÓÓ, BBen, BÓ, FÞ, GTh, IngJ, JóhH, JJós, JK, JS, KJJ, MJ, ÓB, ÓTh.

nei: PP, SE, SkG, StgrSt, AG, ÁÞ, ÁkJ, ÁB, BG, BSt, BjörgJ, BjörnJ, EOI, EirÞ, EystJ, FS, GíslG, GÍG, GÞG, HÁ, HS, HV, HermJ, KGuðJ, KK, LJós, PZ, PP, EmJ.

6 þm. (SÁ, SvBH, FRV, GJóh, HG, JPálm) fjarstaddir.

Pingsályktunartillögur afgreiddar með rökstuddri dagskrá.

1. Samninganefnd um varnarsamninginn.

Á deildafundum 9. nóv. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um kosningu manna til að semja um endurskoðun varnarsamningsins [44. mál] (A. 45).

Á 8. fundi í Sp., 13. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 10. fundi í Sp., 16. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Hv. sameinað Alþingi hefur nú lokið meðferð á sjálfri efnistillögunni um, hver skuli vera tilgangurinn með þeirri endurskoðun varnarsamningsins, sem nú er ákveðin. Það verður þó að segja eins og er, að því miður er hvorki þingheimur né þjóðin miklu nær eftir en áður, hvað fyrir hæstv. ríkisstj. og stuðningsflokki hennar hér á Alþingi vakir með þessari samþykkt og endurskoðun. Það er raunar komið fram af hálfu hæstv. utanrrh., að eins og nú standa sakir sé hann algerlega andvígur því, að varnarliðið hverfi brott frá Íslandi. Hann hefur hins vegar ekki fengizt til þess að gera Alþingi grein fyrir því, hvaða áhrif þessi skoðun hans eigi að hafa á samningsgerðina og meðferð málsins.

Hæstv. forsrh. hefur verið enn þá óákveðnari í svörum og vildi kenna mér um það, að honum hefði illa til tekizt í sinni ræðugerð áðan. Það var auðvitað ekki mín sök, að hann sagði þar hluti, sem hann vildi skýra á þann veg, að sér hefði mismælt. Ég tel það mjög gott, að mínar athugasemdir komu fram, því að hann átti þó þess kost að leiðrétta sig, og vissulega var hans seinni ræða skynsamlegri og höfsamlegri heldur en sú fyrri. En hann má bara ekki reiðast mér fyrir það, að ég benti honum á þær rök villur og vandræði, sem hann lenti í vegna þeirrar óljósu afstöðu, sem hann og ríkisstj. hans hafa til þessa máls. Það er hans sök, en ekki mín. En það er greinilegt, að þessum hæstv. ráðh. fer stundum dálítið svipað og sumum gömlum einræðisherrum, að þeir létu drepa þá, sem fluttu þeim ill tíðindi. Eins er hann nú mjög reiður við blöð hér á

landi fyrir það, að þau skuli segja frá heimsviðburðunum eins og þeir gerast, af því að þeir koma ríkisstj. hans illa. Eins reiddist hann mér fyrir það, að ég skyldi rekja í sundur, hverju hann hélt fram, í stað þess að hann hefði átt að þakka mér af bljúgum huga fyrir það, að ég gaf honum þó færi á því þegar í stað að leiðrétta sig og láta ekki mismælin standa deginum lengur.

En þrátt fyrir þessa umvöndun hæstv. ráðh. erum við ekki miklu nær um það, hvað það er í raun og veru, sem fyrir honum vakir. Hann vill þó játa, að í bili sé yfirvofandi stríðshætta, og hann hefur lesið það í New York Times, sem hann var að fá rétt um hádegisbilið, og hefur þess vegna ekki merkt til fulls, að aðalstríðshættan væri fyrir botni Miðjarðarhafsins.

Nú má það vel vera, að í bili sé mikil stríðshætta þaðan. En það, sem máli skiptir í þessu, er ekki, hvar mest er hættan á því, að logi upp úr í dag. Það, sem alla þýðingu hefur í þessu og við verðum að átta okkur á til hlítar, er, að sannast hefur, að allt heimsástandið er miklu ótryggara en menn höfðu áður gert sér grein fyrir, að allar þær vonir, sem menn höfðu bundið við andann frá Genf, eru úr sögunni. Nú er sannað, að heil þjóðlönd loga í óánægju og uppreisn. Rússar kenna Vesturveldunum um þessar uppreisnir, en ekki sínu eigin fordæmda stjórnskipulagi.

Meðan slíkt ástand er í stórum hlutum heimsins, og það er í raun og veru í stærri hlutum heimsins en við höfðum gert okkur grein fyrir og sennilega í miklu ríkara mæli innan Rússlands sjálfs heldur en umheimurinn hefur átt að sig á, þá er allt heimsástandið í fullkominni óvissu. Á meðan þannig logar undir og slíkur ógnareldur er kyntur eins og við sáum fyrst blossa upp úr í Austur-Berlín 1953, í Póllandi í sumar, í Póllandi aftur í haust, síðustu dagana í Ungverjalandi, og fregnir eru af um, að einnig séu í Rúmeníu, — á meðan slíkt ástand varir í þessum löndum og á meðan einræðisherrar hafa völd í jafnstórum hluta heimsins eins og Rússlandi og raunveruleg stefnubreyting á sér þar ekki stað, þá er það ekki vogandi fyrir neina þjóð, allra sízt smáþjóð eins og Íslendinga, að vera einir á vegi staddir. Á meðan þessu fer fram, verðum við að leggja okkar af mörkum til þess að tryggja heimsfriðinn, því að okkar litla framlag kann að

hafa meiri þýðingu í hinum stóra heimi heldur en við í fljótu bragði áttum okkur á.

Það má vel vera, að blöð í Bandaríkjunum segi, að hættan sé mest þessa dagana fyrir botni Miðjarðarhafs og að hættan þar sé meiri en við höfum áttað okkur á, eins og hæstv. forsrh. var að gera hér grein fyrir, og ég þakka honum þær upplýsingar og hef enga löngun til þess að troða við hann neinar illsakir, þótt hann verði að una því eins og aðrir, að honum sé svarað og hans ummæli gagnrýnd. Og við heyrðum það líka í hádegisútvarpinu, að Nehru, sem hefur verið bjartsýnismaður, hafði svipaða skoðun um það, að augnablikshættan væri mest fyrir botni Miðjarðarhafs, um leið og hann gleymdi ekki eins og sumir að fordæma árásina á Ungverja í þeirri sömu ræðu.

En það eru ekki þessi einstöku merki um óróann, sem við megum telja að hættan stafi frá. Þetta eru aðeins merki, þetta er tákn um eldinn, sem undir býr, og meðan eldurinn sjálfur er ekki slökktur, meðan raunverulegt friðarástand kemst ekki á milli heimsþjóðanna, þá helzt voðinn. Við megum ekki gleyma sjálfum voðanum við það, þó að hann liggi niðri nokkra stund, þó að ógnaröflin taki um hrið á sig friðsama grímu. Eftir að hafa misst andlitið, ef svo má segja, nokkra hrið, reyna þau vafalaust á næstu mánuðum, ef ekki árum, að friða heiminn og friðsama menn með því að taka ennþá harðari friðarsókn en nokkru sinni áður.

Eins og Tíminn sagði eftir árásina á Ungverjaland, þriðjudaginn næstan á eftir, og áður en framsóknarmenn fóru að athuga, hvaða afstöðu þeir yrðu að taka til þess að friða Alþýðubandalagsmennina innan ríkisstj., hefur ásynd heimsins í raun og veru breytzt við atburðina þarna austur frá, og atburðirnir kalla á endurmat allra þjóða á alþjóðasamskiptum. Þessi orð Tímans voru í raun og veru neyðar-óp kúgaðrar sálar manns, sem hefur verið neyddur til þess að skrifa allt annað í blaðið marga mánuði, en gat svo loksins ekki setið á sér eftir þessa ógnaratburði. En svo kemur maðurinn með lyklavöldin og hefur lokað sálina inni aftur, og Tíminn er farinn að skrifa á sinn gamla máta til þess að halda kommúnistunum í stjórn. Á þessari stuttu stundu kom hins vegar í ljós, hvað margir framsóknarmenn í raun og veru álíta um atburðina, alveg eins og slíkt hið sama kom í ljós hjá Alþýðublaðinu, þegar þar segir í einum ritstjórnardálkinum, að nú sé skrímslið afhjúpað og engum geti lengur dulizt, hvað fyrir því vaki.

Af hálfu Alþfl. hefur komið fram hið sama og brauzt út hjá Tímanum um stund og er einnig ítrekað þar, eins og ég gat um áðan, af einum ungum framsóknarmanni í morgun.

Það er þessi breyting á heildarsjónarmiðinu, sem úrslitabýðingu hefur. Ekki tjáir að skoða aðeins atburðina einn og einn, halda, að þeir séu algerlega einangraðir og hafi engin áhrif á, hvað næst gerist, í stað þess að taka þá sem tákn um þann eidd, sem logar undir niðri og ógnar heimsbyggðinni, þangað til búið er að slökkva hann. Það eru þessi sannindi, sem at-

burðirnir núna verða að færa íslenzku þjóðinni heim, og ég veit, að miklu meiri hluti þm. í raun og veru skilur heldur en vilja láta það uppi í búi, af því að það hentar ekki vegna hinnar pólitísku afstöðu á Íslandi, að allir segi eins og þeim í raun og veru býr í brjósti varðandi þetta mál.

Við skulum ekki gleyma því, að 1914, nokkrum vikum áður en heimsstríðið brauzt út, sögðu æfðir stjórnmalamenn og utanríkismálaserfræðingar, að aldrei hefði verið eins friðvænlegt í heiminum og þá. Engu að síður brauzt ófriðurinn út, og eftir á koma sagnfræðingarnir og segja, að ófriðurinn hafi verið óhjákvæmilegur, vegna þess að deilurnar voru óleysanlegar og hlutu að brjótast út í ófriði. Við skulum heldur ekki gleyma því, að frá því að Chamberlain kom frá München og veifaði samningnum við Hitler og sagði, að nú væri friður tryggður um okkar aldur, þá var ekki ár liðið, þangað til ófriðurinn hafði blossað upp. Það var vegna þess, að í München höfðu engin vandamál verið leyst, að það ástand var í raun og veru fyrir hendi, sem menn nú eftir á segja að hlotið hafi að leiða til ófriðar.

Við skulum vona, að núverandi heimsástand leiði ekki til ófriðar. Persónulega verð ég að segja, að ég er ekki sammála þeim mönnum, sem segja, að ófriður hafi verið óhjákvæmilegur 1914 og 1939. Ég er því sammála, að með nægum vörnum af hálfu lýðræðisþjóðanna, með nægu þolgæði, með nægri samstöðu þá hefði verið hægt að koma í veg fyrir þessa ófriði og halda áfram friðsamlegri þróun í heiminum, svipað og hafði verið um aldar skeið til 1914, en síðan hefur í raun og veru naumast verið stundarfriður í heimsbyggðinni.

Það, sem skeði bæði 1914 og 1939, var, að vissir einstaklingar, sem höfðu í hendi sér úrslitaráð yfir stórum heimsveldum, mismátu afstöðuna. Þeir héldu, að þeir gætu gengið lengra, ekki í beinni ögrun við önnur stórveldi, heldur í kúgun á smáveldum, heldur en önnur stórveldi vildu sætta sig við. Þeir héldu, að þeir gætu farið sinni ránsendi lengra en þolað var, og þess vegna var á hana höggið, og síðan hófust þessar tvær heimsstyrjaldir. Svo mjög sem við verðum að fordæma þá stjórnarhætti, sem voru í Þýzkalandi á dögum nazista, þá verðum við þó að segja, að stjórnarhættirnir í Þýzkalandi á dögum keisaradæmisins voru síðað þjóðfélag og langt komið á leið miðað við það, sem við höfum nú sannfærzt um af lýsingum kommúnista sjálfra að sé í Rússlandi. Lýsingarnar á hegðun og ógnarveldi Stalins sanna, að honum er ekki líkjandi við neinn einvalda á seinni tímum, nema ef vera skyldi Hitler, og skal ég þó ekki segja, hvor fremra komst í mannvonzkunni.

En hvaða tryggingu höfum við fyrir því, að það þjóðskipulag, sem hefur fætt af sér einn Stalin, fæði hann ekki af sér aftur? Alveg eins og hv. þm. Siglf. segir: ósköpin eru í raun og veru ekki Stalin persónulega að kenna, heldur eru það kenningar og þjóðskipulag Lenins, sem ber sökina á ofbeldinu, og það er þetta, sem hinn vestræni heimur er nú að gera sér ljóst,

að ástandið í þessum löndum austur frá er enn þá hættumeira fyrir friðsamar þjóðir heldur en menn hefðu nokkurn tíma, jafnvel þeir svart-sýnu, eins og ég, gert ráð fyrir. Ég jata það, að mér hafði ekki dottið í hug, að slíkir atburðir hefðu gerzt jafnljótir eins og víst er að Stalin hefur valdið. Og ég jata einnig, að þó að ég hafi allan tímann, sem atburðirnir voru að gerast í Ungverjalandi, verið mjög efins í því, að bjartsýni væri réttmæt um það, að Rússar mundu draga sig þaðan til baka, og undraðist sannast sagt fyrirsagnir sumra blaða, bæði íslenzkra og erlendra, sem sögðu, að Ungverjar hefðu unnið fullan sigur, og taldi, að því miður væri sigri fagnað of snemma, þá hlýtur mér og öllum öðrum mönnum, sem reyna að vera heiðarlegir og hugsa rétt, að ógna þau tíðindi, sem í Ungverjalandi gerðust, þau svik og sá niðingsskapur, sem þar var framinn.

Meðan þetta vald er eitt sterkasta valdið í heiminum, jafnvel þó að það leggist niður aftur um hríð og taki á sig friðsemdargrimuna, er enginn öruggur. Það er þetta vald, sem ógnar heiminum og gerir það að verkum, að smáþjóð eins og Íslendingar, sem eins og aðrar friðsamar smáþjóðir kjósa fyrst og fremst, eins og forsrh. sagði, að fá að vera einar í sínu landi, verður að taka alla sína afstöðu upp til endurskoðunar og meta meðferð sinna mála með þá endurskoðun í huga. Og við megum ekki láta dægrabrigði um það, hvort friðsamlegar horfi á einum stað eða ekki, rugla okkur í þessu heildarmati á aðstöðunni.

Ég vona það vissulega, að sá tími komi og sá tími komi fyrr en síðar, að þessi illu öfl hrynji að velli og séu úr sögunni, en við verðum að gera okkur það ljóst, að því fer fjarri enn þá, að horfur séu á því.

Ískyggilegt er, að með þessa vitneskju skuli hæstv. ríkisstj. ekki fást til þess að svara því skýrt og skorinort, hver afstaða hennar eigi að verða í þeim samningum, sem nú eru fyrirhugaðir, og svo loðnir sem bæði hæstv. utanrrh. var að nokkru og sérstaklega hæstv. forsrh., þá var þó loðnan fullkomnuð, það var eins og það gæggist upp rófa af ljótu dýri, þegar hæstv. félmrh. fór hér að tala, svo loðin var hans framkoma og illskiljanlegt, hvað fyrir honum vakti annað heldur en það, að hann vildi þó dilla rófunni framan í valdhafana og segir: Góðu, rekið okkur ekki í burtu. Lofið okkur að vera áfram í stjórninni. Við skulum vera góðu börnin. Við skulum gleyma öllu, sem við höfum sagt; bara ef þið rekið okkur nú ekki út í horn og einangrið okkur, eins og við eigum skilið. Þetta var það, sem hæstv. félmrh. sagði að efni til.

Ég segi: Verði kommúnistunum að góðu að ætla að sitja í stjórninni eftir þær yfirlýsingar, sem hér hafa verið gefnar, og verði þeim að góðu, sem hafa geð í sér til þess að vinna með þeim eins og þeir koma fram í dag og hafa komið fram að undanfögnu.

Hæstv. félmrh. sagði að öðru leyti, að við færum fram á meira hernám, meiri hersetu, meira herlið. Þetta var allt annað en það, sem bæði hæstv. utanrrh. og hæstv. forsrh. höfðu

sagt. Hæstv. forsrh. sagði berum orðum, að till. fæli þó ekki í sér meira en látið væri sitja við það, sem nú væri. Þetta voru hans óbreytt orð, að því er mér heyrðist. Hann getur leiðrétt það, ef hann vill. (Gripið fram í.) Já, við erum sammála um það.

Alveg það sama og enn skýrar kom það fram í sjálfum rökstuðningnum hjá hæstv. utanrrh. fyrir því að vísa till. til ríkisstj. Hann var sá, að í till. væri ekkert nýtt, þannig að hún væri nánast efnislaus, og þar af leiðandi ætti að vísa henni til ríkisstj. Þetta var sá rökstuðningur, sem hæstv. utanrrh. flutti, en það skaut mjög skökku við það, sem hæstv. félmrh. vildi halda fram.

Það, sem hæstv. félmrh. og flokksbræður hans komast ekki hjá því að gera grein fyrir, er þetta: Eru þeir enn þá sammála yfirlýsingunni, sem þeir gáfu 5. nóv. um það, að atburðirnir hefðu leitt til þess, að Atlantshafsbandalagið væri úr gildi fallið og tafarlaust yrði að láta allt varnarlið hverfa burt frá Íslandi?

Það er alveg ljóst af því, sem a. m. k. hæstv. utanrrh. hefur sagt, að um þetta er hann á gersamlega gagnstæðri skoðun, og jafnvel hæstv. forsrh. virðist alls ekki taka undir það, að Atlantshafsbandalagið sé úr gildi fallið. En hv. Alþýðubandalagsmenn geta auðvitað leikið það dálítinn tíma að birta fagrar yfirlýsingar fyrir þjóðinni um það, hverju þeir ætla að koma áleiðis, hvílik gerbreyting eigi að verða á öllum málum, eftir að þeir eru komnir í ríkisstj., en kingja síðan öllu, sem þeir hafa áður haldið fram. Við höfum áður rætt um kaupbindinguna. Þessa dagana er í blöðunum rætt um lausn löndunarbannsins í Englandi, þar sem Þjóðviljinn í morgun er verulega farinn að kingja því, sem hann sagði í gær um utanrrh. Alþýðuflokksins, Guðmund í. Guðmundsson, eins og blaðið kallaði hann þá. Nú, á morgun verða þeir sennilega farnir að tala um frægann sigur, sem unnizt hafi í löndunarbannsdeilunni undir forustu Lúðvíks Jósefssonar. Eftir sama áframhaldi verður þetta sennilega, áður en árið er liðið, orðin aðalstefnuskrá Alþýðubandalagsins: Við heimtum varnir á Íslandi, og helvítis íhaldið er sá eini, sem er þar á móti.

Svona er nú frammistaðan. Þeir vilja mikið vinna til þess að vera við völdin. Það er alveg ljóst. En þeir skulu bara bíða til næstu kosninga. Við skulum allir bíða, þangað til þjóðin fær að kveða upp sinn dóm, og þá skulum við sjá, hver dómur verður kveðinn upp yfir frammistöðu hvers og eins.

Jafnvel gæran, sem nú er varpað yfir þessa menn, og verndin, sem þeim er veitt af Framsfl. og Alþfl., mun ekki nægja til þess að hlífa þeim frá þeirri réttmætu fordæmingu þjóðarinnar, sem þeir með öllum sínum athöfnum, bæði utan þings og innan, hafa unnið til.

En hvað sem nú öllu þessu líður, þá er það alveg greinilegt, að stjórnin fæst ekki með neinu móti til þess að segja, um hvað endurskoðun varnarsamningsins eigi í raun og veru að fjalla. Endurskoðuninni á að halda fram, og nú er hlaupið inn á það, að sjálfstæðismenn hafi breytt um skoðun og vilji fallast á endur-

skoðun. Sannleikurinn er sá, að við sjálfstæðismenn höfum alltaf verið með því að endurskoða varnarsamninginn, hvenær sem ósk hefur komið fram um það. Það liggja margar yfirlýsingar hér frá Alþingi um þetta, og á eina fundinum, sem haldinn var innan hæstv. ríkisstj. um þetta mál í fyrra og þar sem þátt tóku fulltrúar stjórnarflokkanna, sem þá voru í utanrnm., var það alveg sérstaklega tekið fram af mér, að ég væri mjög samþykktur því, að varnarsamningurinn yrði endurskoðaður, þó að ég vildi vita betur, áður en ég féllist á endurskoðun, sem fyrir fram stefndi í þá átt, að varnarliðið ætti að fara í burtu. Auðvitað vil ég eins og aðrir, að varnarliðið fari í burtu, en ég taldi óráðlegt þá, eins og síðar hefur sannast, að án samráðs við nokkra aðila og án þess að það mál væri borið undir bandamenn okkar og þeirra álit fengið, væri fyrir fram ákveðið, að hvað sem öllu öðru liði skyldi varnarliðið hverfa á braut. Það er nú orðið ljóst af yfirlýsingum hæstv. utanrrh., að við höfðum rétt í okkar varúð, og hann telur, að eins og sakir standa sé ekkert vit í því, að liðið hverfi á braut.

En þó að við vildum ekki fallast á endurskoðun, sem hefði þennan fyrir fram yfirlýsta tilgang, höfum við alltaf verið sammála því, að samningurinn væri endurskoðaður og á honum væru leiðréttir gallar. Og enn bjóðum við fram samvinnu okkar til slíkrar endurskoðunar, og ég tek það fram þrátt fyrir þau harðyrði, sem hæstv. forsrh. hefur hér mælt í minn garð, að enn býð ég það fram af hálfu Sjálfstfl., að Sjálfstfl. vill af heilum hug og einlægni vinna að lausn þessa vandamáls með hinum lýðræðisflokkunum. Við höfum ekki trú á því, að þetta mál verði leyst í samvinnu við Alþb., og við bendum á það, að þrátt fyrir hina mjög svo loðnu yfirlýsingu, sem hæstv. félmrh. gaf hér áðan, verður enn að ætla, að Alþb. haldi sér við sína stefnuyfirlýsingu frá 5. nóv. Þá er það ljóst, ef svo er, — annað hefur ekki komið fram, — að nú ætlar fulltrúi aðeins þriðjungs þjóðarinnar að taka að sér að semja um þetta mál við fulltrúa annars ríkis og vill að visu ekki segja okkur, um hvað þeir ætla að semja eða hverju þeir ætla að ná með samningunum, fyrr en þeir séu búnir að fá tillögur viðsemjendanna um þetta efni. Annaðhvort virðist það vera svo, að þessir fulltrúar þriðjungs þjóðarinnar ætli einir að taka að sér að semja eða þeir ætla að hafa sína bandamenn, Alþýðubandalagsfólkið, með í þeim samningum, og trúir ég þó vart, að a. m. k. hæstv. utanrrh. láti teygja sig til slíks, þó að allt vilji hann til friðarins vinna á stjórnarheimilinu.

Við sjálfstæðismenn bendum enn á, að við því geti hamingja Íslands legið, að lýðræðisflokkarnir komi sér saman um sameiginlega stefnu í utanríkismálum, að við erum fúsir til þess að leggja okkur fram um að skapa slíka stefnu og leggja grundvöll hennar með þátttöku í þeim samningum, sem nú eiga að fara fram um endurskoðun varnarsamningsins. Slík samvinna var reynd um margra ára bil áður fyrr og heppnaðist þá vel, ekki sízt fyrir þátt-

töku núverandi hæstv. utanrrh., og við viljum vona það enn í lengstu lög, að hann skilji, að styrkur hans til að koma góðum málum fram verði að meiri, ef hann fellst á slíka þátttöku af okkar hálfu, heldur en ef hann hafnar henni. Við gerum okkur ljóst, að stjórnarliðið hefur vald til þess að eyða þessari till. eins og hinni, en við viljum bjóða okkar samstarf fram, og það er þá á ábyrgð þeirra, sem hafna því, að það verður gert, en meiri hlutans er að velja eða hafna.

Utanrrh. (Guðmundur Í. Guðmundsson): Herra forseti. Hv. 1. þm. Reykv. notaði mjög verulegan hluta af sínum ræðutíma til þess að ræða um till. þá, sem afgr. var hér áðan, að því er mér best skildist.

Ég hafði undir umr. um þá till. gert mjög greinilega og ýtarlega grein fyrir því, hver afstaðan væri til varnarmálanna og endurskoðunar varnarsamningsins. Ég veit, að þegar þessir hv. þm. fara í betra næði að athuga það, sem ég sagði undir þeim umr., þá muni þeir sannfærast um, að þar er svo skýrt og greinilega tekið á hlutunum, að ekki er um að villast, hver stefnan er.

Út af þeim efasemdum, sem bæði hv. 1. þm. Reykv. og hv. þm. G-K. hafa verið með um það, hvort sú stefna, sem ég túlkaði hér áðan, væri raunverulega stefna ríkisstj. eða ekki, vil ég taka það fram, að sjálfur hef ég enga ástæðu til að efast um, að það sé stefnan, og sjálfur ætla ég mér ekki að taka þátt í því að halda á málunum á annan veg en þar er lýst yfir. Það er sú stefna, sem ég mun fylgja og fara eftir, á meðan ég fjalla um þessi mál.

Það hefur verið kvartað undan því hér, að við höfum ekki gert grein fyrir því, hvernig málsmeðferðin mundi verða efnislega í sambandi við viðræðurnar við Bandaríkjamenn um endurskoðun varnarsamninganna. Ég vil leyfa mér að vekja athygli á því, að það hefur verið venja hingað til að gera ekki opinberlega grein fyrir því, hver efnisleg afstaða yrði við slíka samninga, áður en til þeirra hefur verið stofnað. Ég vil minna á, að Sjálfstfl. átti aðalþáttinn í Keflavíkursamningnum 1946 og hann hafði forustuna um varnarsamninginn 1951. Flokkurinn taldi sér þá ekki skylt og það hefði heldur ekki verið rétt að gera neina grein fyrir því opinberlega, áður en til samninganna var gengið, um hvað væri verið að semja, og það var ekki einu sinni skýrt frá því, að um þessa hluti væri verið að semja, fyrr en búið var að ganga frá samningunum.

Þessi skilningur og þessi afstaða verður líka að teljast rétt og hyggileg. Það er ekki skynsamlegt, áður en til samninga eins og þessara er gengið, að vera búinn að tilkynna það opinberlega, þótt ekki sé nema í höfuðdráttum, hvaða kröfur og hvaða till. verði fram lagðar við samningaborðið. Það væri ekki sanngjarnt gagnvart mótaðilanum að hafa það fastbundið, og það væri ekki heppilegt til farsællar úrlausnar á málinu.

Annars skal ég snúa mér að þeirri till., sem hér liggur fyrir. Það er lagt til í henni, að

Alþingi kjósi 5 menn til þess undir forustu utanrrh. að semja um endurskoðun á varnarsamningnum. Ef þessi till. yrði samþ. og nefndin kosin, þá yrði hún þannig skipuð, að í henni ættu sæti 2 framsóknarmenn, 2 sjálfstæðismenn og hlutkesti réði um það, hvort 5. maðurinn yrði frá Alþb. eða Alþfl. Nefndin mundi því verða þannig, að stjórnarandstaðan hefði þar 2 fulltrúa, en hlutkesti réði, hvor af tveimur stjórnarflokkunum ætti þar mann.

Ég get ekki við slíkri till. tekið, og ég treysti mér ekki til að setjast að samningaborðum við Bandaríkjamennina með nefnd, sem þannig væri til komin.

Ég vil minna á það, að á undanförunum árum, þegar um þessi mál hefur verið samið við Bandaríkjamenn, var ekki sá háttur á hafður, að Alþ. kysi í samninganefnd. Árin 1946, 1949, 1951 og 1954 var samið við Bandaríkjamenn um þessi mál. Það var aldrei og af engum farið fram á það, að Alþ. skyldi kjósa þá nefnd, sem um þá samninga fjallaði.

Hér er því verið að brjóta út af venju, sem hefur myndast og verið fylgt í öll þau skipti, sem við höfum um þessi mál samið, og ég tel slíkt ekki heppilegt og ekki rétt. Það er á það minnst í grg., að þegar varnarsamningurinn 1951 var gerður, hafi stjórnarflokkarnir haft um það samvinnu við Alþfl., sem var í stjórnarandstöðu, og ég af hálfu Alþfl. tekið þátt í þeim samningaviðræðum. Þetta er alveg rétt, en þá stóð að verulegu leyti öðruvísi á en nú. Þegar gengið var að samningaborðinu um varnarsamninginn sjálfan 1951, höfðu þessir 3 flokkar komið sér saman um, að við skyldum taka við varnarliði til landsins. Verk samninganefndarmanna var því að fylla út þann ramma, sem um þetta ætti að gilda. Það var samstaða hjá flokkunum um málið.

Eins og varnarmálin standa núna, þá vita allir, að um þau hafa verið harðar deilur að undanförunum, og það hefur ekki verið um þau samstaða á milli stjórnmalaflokkanna. Ef sú samstaða væri fyrir hendi nú, þá teldi ég rétt og sjálfsagt, að allir þeir flokkar, sem þátt-takendur í þeirri samstöðu ættu, væru með í samningunum. En því er ekki til að dreifa nú, og þess vegna tel ég ekki fært að fara þessa leið.

Ég leyfi mér því að leggja til, að þessi tillaga verði afgreidd með svo hljóðandi rökstuddri dagskrá:

„Með því að það hefur verið venja og þótt eðlilegt, að tilnefning nefnda sem þessarar væri í höndum ríkisstj., sér Alþingi ekki ástæðu til frekari afskipta af málinu og tekur fyrir næsta mál á dagskrá.“

Forseti (EmJ): Mér hefur borizt þessi rökst. dagskrá, sem nú hefur verið lesin, og sé ég ekki ástæðu til að lesa hana á ný, en hún liggur þá einnig fyrir til umr.

Ffm. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég taldi nauðsynlegt að rekja höfuðatriði afgreiðslu fyrri till. í ræðu minni áðan vegna þess, hversu þessi mál eru náskyld, og undir

Alþt. 1956. D. (76. löggjafarþing).

afgreiðslu fyrri till. er í raun og veru komin samþykkt hinnar seinni.

Það voru hinar óljósu og óákveðnu yfirlýsingar hæstv. ríkisstj. í sambandi við fyrri till., sem gera það sérstaklega mikilsvert, að Alþ. einmitt taki nú ákvörðun um skipun samninganefndar, sem vinni ásamt með og undir forustu hæstv. utanrrh. Það skal þó tekið fram, að við hefðum ekki borið fram slíka till., ef við hefðum ekki talið, að hæstv. utanrrh. væri persónulega treystandi í þessu máli, ef hann væri losaður úr þeim nokkuð vafasama félagsskap, sem hann að öðru leyti er nú í.

Hæstv. utanrrh. bar það og sérstaklega fyrir gegn samþykkt till., að þá væri það undir hlutkesti komið, hvort Alþb. fengi þar fulltrúa eða Alþfl.

Ég verð að lýsa því, að það er auðvitað algert innanheimilismál hjá hæstv. ríkisstjórn, hvernig hún mundi láta kjósa þá 3 fulltrúa, sem hún ætti þinglegan rétt til, ef till. væri samþ., og ætti ekki að þurfa minna ráðlegginga þar við og enn síður atkvæðis. En stundum hefur það nú átt sér stað, að atkvæði hafa verið lánuð á milli flokka, jafnvel þó að annar væri í stjórnarandstöðu og hinn með stjórn, og ég held, að það væri ekki útilokað, að Alþfl. gæti áskotnast eitt atkvæði til þess að bjarga því, að Alþb. fengi ekki mann kosinn, ef allt ylti á því. En þar að auki vil ég benda á, að svo náð sem samstarfið er innan ríkisstj. milli allra 3 flokka, þá vitum við þó fyrir vist, að samstarf 2 þeirra, Alþfl. og Framsfl., er miklu nánara, þar sem þeir gengu í kosningabandalagi fram við síðustu kosningar, og þetta bandalag hefur auðvitað fullan þinglegan styrk til þess að fá 3 menn kosna í þessa nefnd, ef þeir stilla saman, svo að það mundi ekki einu sinni þurfa að leita neins leynisamnings við íhaldið um að tryggja rétt Alþfl., eins og stundum áður hefur þurft að gera. (SkG: En ef þið tækjuð höndum saman við hina?) Já, ég skal lofa því, hv. þm., að það skal ekki verða gert, — en hvort það er hægt að ábyrgjast alla framsóknarmennina, það skal ég ekki segja. — En það er ljóst af þessu, að hæstv. utanrrh. var gaman í huga, þegar hann færði þetta sem átyllu á móti till. Hitt mætti í raun og veru segja og er frekar frambærilegt, sem kemur fram í sjálfri hinn rökstuddu dagskrá, að venjan sé, að ríkisstjórnirnar tilnefni slíkar samninganefndir, og ég get fallizt á þau rök, svo langt sem þau ná.

En ég vil benda á þá sérstöku stöðu þeirrar ríkisstj., sem nú situr, að þrátt fyrir allar yfirlýsingar hæstv. utanrrh. verðum við að ætla, ef lengur er að marka nokkurt mannlegt mál og nokkrar yfirlýsingar, að það sé mjög mikill skoðanamunur innan ríkisstj. á lausn þessa máls, og þó að hæstv. forsrh. hafi ekki fengizt til að lýsa yfir jafneindreginni afstöðu og hæstv. utanrrh., þá sé alls ekki því treystandi, að nema í bezta tilfelli séu Alþfl. og Framsfl. sammála um lausn málsins, en þeir hafa ekki á bak við sig nema réttan þriðjung þjóðarinnar. Ég verð að telja það mjög óvarlegt, svo að ekki sé sagt fullkomna ófæru, ef menn,

sem ekki hafa á bak við sig meira þjóðarfylgi, — og er þó vitað, að það hefur stórlega rýrnad frá því í sumar, — ætla nú að setjast einir á rökstóla og semja um hið viðkvæmasta framtiðarmál f. h. íslensku þjóðarinnar. Sérstaklega tel ég þetta varhugavert, þegar vitað er, að langstærsti flokkurinn, sá, sem hefur orðið og verður enn að bera þunga dagsins um heilbrigða forustu í utanríkismálunum, — því að það hefur nú sannast, að við höfum haft þar rétt fyrir okkur í öllu, sem við höfum sagt, — að þegar við nú bjóðum fram okkar samstarf með þessum hætti og fulltryggilegt er, að hægt er að útiloka Alþb. úr þessari kjörnu þingnefnd, þá eru þau efnisrök þyngri á metunum heldur en þó að hitt sé óvenjulegt, að Alþingi kjósi slíka nefnd, sem ég jata. En óvenjulegt aðstaða krefst óvenjulegra aðgerða, eins og hér eru fullkomin rök til.

Eftir yfirlýsingar hæstv. utanrrh. sjálfs og eftir það, sem hann lagði áherzlu á í ræðu sinni um þetta mál, að við mundum telja hans yfirlýsingar allsendis fullnægjandi um málið, þá get ég ekki fallið á, að lengur ríki nokkur sá skilsmunur okkar í milli, sem ætti að gera það útilokað, að slík samvinna lýðræðisflokka anna væri nú reynd og endurnýjuð, sem svo mörgu góðu til vegar kom, meðan hún stóð. Hitt er svo annað mál, að yfirlýsingar ráðherrans eru ekki alveg eins skýrar og hann vildi vera láta, og það er algerlega ranghermt hjá honum og hæstv. forsrh., þegar þeir segja, að við séum að heimta yfirlýsingar ríkisstj. um einstök atriði þessarar samningagerðar. Við höfum aldrei farið fram á að heimta vitneskju um einstök atriði samningagerðarinnar. Við spurðum aðeins: Stendur sú yfirlýsing óbreytt, sem lýst var á Alþingi 28. marz, að þessir samningar eigi að miða að því, að varnarliðið hverfi á braut strax og samningafrestir leyfa? — Þetta er sú yfirlýsta stefna, sem ætla verður að stjórnin muni reyna að ná, ef skýr og ótvíráð gagnyfirlýsing fæst ekki, enda var það, að svo miklu leyti sem nokkur meining var fólgin í því, sem hæstv. félmrh. sagði, þetta, sem hann vildi halda sér við. En hæstv. utanrrh. er aftur á móti að gefa í skyn, að hann vilji alls ekki fallast á það, að varnarliðið hverfi, og telji það mjög óráðlegt. Og nú spyr ég enn og aftur: Hver er ákvörðun hæstv. ríkisstj. varðandi þetta meginatriði? Ætlar hún að láta endurskoðunina fyrst og fremst miða að þessu, eða er það eitthvað annað, sem á að ná?

Ég lýsi því yfir, að ef ríkisstj. telur, að nú sé rétti tíminn til þess að bera fram þá kröfu, að varnarliðið hverfi, þá er reginmunur á minni skoðun og hans. En þá er það líka alger misskilningur hjá honum, ef hann telur, að sínar yfirlýsingar séu okkur fullnægjandi. En ég vildi einmitt skilja hans yfirlýsingar á þann veg, að hann teldi, að þetta atriði þyrfti a. m. k. að athuga miklu betur, áður en það væri gert að meginefni samninganna, — og ég vil fullvissa um það, að hann fær enga hollari ráðgjafa um skynsamlega ihugun þess heldur en okkur sjálfstæðismenn.

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 62 samþ. með 29:19 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu
já: AG, ÁP, AB, BSt, EOÍ, EirP, EystJ, FRV, FS, GíslG, GÍG, GJóh, GPg, HÁ, HS, HV, HG, HermJ, KGuðj, KK, LJós, PZ, PÞ, PP, SE, SkG, StgrSt, SvBH, EmJ.
nei: BBen, BÓ, FÞ, GTh, IngJ, ÁS, JJós, JK, JPálm, JS, KJJ, MJ, ÓB, ÓTh, PO, RH, SÁ, SB, SÓÓ.

4 þm. (ÁkJ, BG, BjörgJ, BjörnJ) fjarstaddir.

2. Verðtrygging á sparifé skólábarna.

Á deildafundum 11. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um verðtryggingu á sparifé skólábarna [81. mál] (A. 129).

Á 16. fundi í Sp., 12. des., var till. tekin til meðferðar, hvornig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 19. fundi í Sp., 21. jan., var till. tekin til einnar umr.

F.lm. (Alfreð Gíslason): Herra forseti. Með till. þeirri, er fyrir liggur, er farið fram á, að það sparifé skólábarna, sem ávaxtað er til 10 ára, verði verðtryggt.

Árið 1954 hófst Landsbanki Íslands ásamt nokkrum áhugasömum skólamönnum handa um að kenna börnum, hvers virði það er að fara sparlega með fé. Þessi kennsla er ekki aðeins munnleg, heldur verkleg líka, og hafa kennararnir í þessu starfi sínu notið góðrar aðstoðar Landsbankans. Börnin eru hvött til að eyða ekki öllum aurum sínum í sælgæti, heldur leggja nokkuð af þeim í sjóð, er þau síðar geti gripið til. Í því skyni að auðvelda þeim þetta nám, var tekin upp sams konar aðferð og notuð var hér á landi um árabíl við lok fyrri heimsstyrjaldar. Börnin fá í skólanum keypt sérstök sparimerki, sem síðan er framvísað í banka, og er upphæðin þá færð inn í sparisjóðsbækur þeirra. Hvert barn, sem þátt tekur í þessari sparnaðarhreyfingu, verðlaunar Landsbankinn með 10 kr., sem þegar eru færðar inn í sparisjóðsbókina, en bækurnar eru tvenns konar. Önnur tegundin er með sex mánáða, en hin með 10 ára uppsagnarfresti, og geta börnin eða foreldrar þeirra valið á milli.

Þessi starfsemi í barnaskólunum hefur staðið nú í rúm 2 ár, og hefur mér skilzt, að hún gangi vonum betur. Ekki kann ég að greina frá því í tölum, hver árangurinn er, en viðleitnin er virðingarverð á allan hátt. Hún miðar að því að hafa holl uppeldisáhrif á börnin. En það eru gallar á gjöf Njarðar. Öllum landslýð er löngu orðið það ljóst, að vandfundin er ráðstöfun á fé öllu lakari en sú að leggja það í sparisjóð. Á síðustu 16 árum hafa sparifár-eigendur galdið mikið afhröð, og hafa engir

farið jafnflatt á verðbólgunni og þeir. Þessi staðreynd hvetur ekki til sparnaðar, hún gerir bæði foreldrum og kennurum erfitt um vik að innræta börnunum dyggð sparsemi. Álitleg fjárupphæð, sem lögð var í sparisjóð fyrir 10 árum, er ekki mikils virði nú. Þessi sannleikur er öllum ljós, og flestir munu breyta í samræmi við hann. Fólk er nánast orðið hrætt við að eiga peninga.

Ef sparifjársofnun skólabarna gengur sæmilega nú, má það næstum furðulegt heita, svo illa er í haginn búið fyrir það mál. Með lítils háttar lagfæringu á því setti árangur að geta orðið ekki sæmilegur, heldur ágætur í framtíðinni. Þá lagfæringu er unnt að gera, og er hún í því fólgin að verðtryggja sparifé skólabarnanna, þannig að áhættulaust sé að geyma það. Ef þetta sparifé eða sá hluti þess, sem ávaxtaður er til 10 ára, yrði verðtryggður, mundi það gerbreyta afstöðu foreldra til þessa máls. Þá þyrftu þeir ekki lengur að tala þvert um huga sinn, ef þeir hvettu börnin til spari-merkjakaupa, og þá yrði sparsemi aftur dyggð.

Landsbankinn hefur nú á boðstólum vísitölutryggð verðbréf, en upphæð þeirra er börnum ekki viðráðanleg. Mundi ekki vera mögulegt, að bankinn verðtryggði á sama hátt sparifé skólabarna? Ég held, að það yrði happasælli ráðstöfun en 10 kr. gjöfin, og er ég þó síður en svo að gera lítið úr þeirri rausn bankans. Verðtrygging yrði til þess að skapa traust á þessu sparifé. Hún mundi gera foreldrum og kennurum það auðveldara að sannfæra börnin um gildi sparnaðar og mundi afla sparisjóðum meira fjár til stuðnings atvinnuvegum og viðskiptum landsmanna.

Ég legg svo til, að umr. verði frestað og till. vísað til allshn.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 28 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 45. fundi í Sp., 13. marz, var fram haldið einni umr. um till. (A. 129, n. 332).

Frm. (Björn Jónsson): Herra forseti. Efni þeirrar þáttill, sem hér liggur fyrir, er á þá lund, að Alp. álykti að skora á ríkisstj., að hún hlutist til um, að Landsbanki Íslands hafi forgöngu um það, að tekin verði upp verðtrygging á 10 ára innlánsbókum á vegum sparifjársofnunar skólabarna.

Nauðsyn þessa máls er rakin ýtarlega í grg. og var einnig gerð rækileg skil í framsöguræðu hv. fyrra flm. tillögunnar, 1. landsk. þm.

Allshn. hefur haft þessa till. til athugunar, og nm. voru allir samþykkir efni hennar. Hins vegar upplýstist það í meðferð málsins, að bankaráð Landsbankans hefði þegar heimilað framkvæmdastjórn bankans að taka upp verðtryggingu á umræddu sparifé í samráði við aðrar lánastofnanir í landinu. Og n. barst einnig yfirlýsing frá fulltrúum bankans, þar sem því var lýst yfir, að nú væri unnið að því að yfirstíga framkvæmdaörðugleika, sem augsýnilegir væru í sambandi við þetta mál. N. þótti

því, að fengnum þessum upplýsingum, sem málinu mundi vera farsælega borgið og því væri við hæfi að afgreiða það með þeirri rökstuddu dagskrá, sem fyrir liggur á þskj. 332.

Alfreð Gíslason: Herra forseti. Með því að fengin er vitneskja um, að bankaráð Landsbankans hefur þegar veitt framkvæmdastjórn hans heimild til að verðtryggja sparifé skólabarna, og enn fremur, að bankastjórnin í greinargerð til hv. allshn. lýsir því yfir, að hún hafi fullan hug á að leysa málið á svipaðan hátt og gert er ráð fyrir í þáttill. þeirri, sem hér liggur fyrir, þá tel ég sem annar flm. tillögunnar samþykkt hennar þarflausa og mun því greiða fram kominni dagskrártillögu atkvæði.

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 332 samþ. með 34 shlj. atkv.

3. Íbúðabyggingar.

Á deildafundum 10. des. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um lán til íbúðabygginga [80. mál] (A. 126).

Á 16. fundi í Sp., 12. des., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 19. fundi í Sp., 21. jan., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Íbúðamálin og lán til þeirra hafa verið nokkuð til umr. hér á þessu þingi fyrir áramótin, og eins og kunnugt er, lágu fyrir þinginu brbl. frá hæstv. ríkisstj. um breytingu á húsnæðismálastjórn. Þegar það mál var til meðferðar, gerði ég grein fyrir því, að ég teldi veigalítið „innlegg“ í húsnæðismálin og vandamál þeirra það frv., sem þar væri til meðferðar. Ætla mætti, að hæstv. ríkisstj. hefði séð ástæðu til þess að leggja fyrir þingið veigameiri atriði þessa máls og þá fyrst og fremst að beita sér fyrir að efla hið almenna veðlánakerfi, sem sett var á laggirnar með lögum nr. 55 frá 1955, en það er nú sá erfiðleiki, sem mestur er, hversu takmarkaðan aðgang þeir aðilar hafa að lánsfé, sem í byggingum standa.

Ekkert gerðist á þinginu fyrir áramótin af hálfu hæstv. ríkisstj., sem benti í þá átt, að hún hefði nokkurn áhuga fyrir því að snúa sér að þessu veigamikla vandamáli. Og á öðrum vettvangi er ekki kunnugt, að ríkisstj. hafi gert nokkuð til þess, frá því að hún settist á laggirnar, að tryggja framhaldslánsfé til íbúðabygginga. Ég segi: Það er ekki kunnugt á opinberum vettvangi. Hvort ríkisstj. hefur eitthvað á bak við tjöldin unnið að þeim málum og á von á einhverjum sendingum, sem almenningi er ekki ljóst um, til þess að bæta úr lánsfjár-

skortinum, það getum við ekki sagt um, stjórnarandstæðingar, og veit þá enginn nema ríkisstj. sjálf og hennar stuðningsmenn. En sumir hverjir hafa látið í það skína af stuðningsmönnum hæstv. ríkisstj., að e. t. v. muni koma í ljós, að ríkisstj. hafi upp á meira að bjóða í þessum efnum heldur en enn er komið fram og almennt er hægt að átta sig á að svo stöddu.

Það hefði mátt ætla, að hæstv. ríkisstj., sem fer með völdin fimm mánuði á s. l. ári, beitti sér þó a. m. k. fyrir því að tryggja áfram innlent lánsfé til íbúðabygginga í svipuðum mæli og verið hefði. En ég hygg, að það sé sannmæli, að engar viðræður hafi átt sér stað um það við bankana, að þeir lánuðu áfram til veðlánakerfisins, eins og fyrrverandi ríkisstj. hafði þó samið um við þá fram til ársloka 1956, nema hvað hæstv. félmrh. mun vist, eftir að nokkrum sinnum var búið að hnippa í hann í þessu sambandi hér á Alþ., hafa átt stuttar viðræður um miðjan desembermánuð um það mál við Landsbankann. Annað er mér ekki kunnugt um.

Ég tel svo fullkomið skeytingarleysi og aðgerðarleysi um að ræða hér af hálfu ríkisstjórnarinnar í veigamiklu máli, að það verði með engu móti varið. Og það er engu líkara en þessi hæstv. ríkisstj. hafi minni en engan áhuga fyrir þessum málum, og alveg sér í lagi er þetta mjög áberandi, þar sem þessi mál eru kannske mestu vandamálin hér í Reykjavík, en hæstv. félmrh. hefur einmitt nú í fyrsta skipti tekið þingsæti sem þm. Reykv. Ég hygg, að það sé einsdæmi, að þingmenn kjördæmis hafi svo slæga brugðist skyldu sinni fram að þessu eins og hæstv. félmrh. í þessum veigamiklu málum.

Í þeirri till., sem hér er til umr., er lagt til, að Alp. feli ríkisstj. að beita sér fyrir því, að veðdeild Landsbankans taki 100 millj. kr. erlent lán til íbúðabygginga og að þessu lánsfé sé einmitt fyrst og fremst varið nú til þess að gera það veigamikla stóratök að ljúka sem fyrst þeim óvanalega mörgu byggingum, sem í smíðum eru í landinu. Ef slíkt fjármagn kæmi til viðbótar fjármagni svipuðu því, sem undanfarin ár hefur runnið til þessara mála, þá ætti að mega ætla, að verulega væri ráðin bót á húsnæðisskortinum.

Ég hef áður á þinginu sýnt fram á, að þetta er það langsamlega veigamesta atriði í húsnæðismálunum núna, að beita sér fyrir að ljúka þeim óvanalegu mörgu byggingum, sem eru í smíðum, ég hygg, að það sé eitthvað nálægt 3000 íbúðum á öllu landinu. Og ef nægjanlegt lánsfé fengist til þess og efni, sem fyrst og fremst mundi verða tryggt betur með erlendu láni til kaupa á nauðsynjum í þessu sambandi, þá ætti það ekki að vera nein ofraun að ljúka á tveimur árum þessum byggingum, en það mundi þýða það, að 1500 íbúðir kæmu til afnota fyrir landsmenn hvort árið, og er það náttúrulega svo langt umfram það, sem almennt eru þarfir landsmanna í þessu sambandi, að það hlyti að nægja eða ganga langt til þess að leysa að mestu leyti versta húsnæðisskortinn, eins og ég sagði áðan.

Ég held, að það hafi verið á þingi 1952 eða

1953, sem ég flutti hér ásamt öðrum sjálfstæðismönnum frv. til laga um heimild til erlendra lántöku fyrir veðdeild Landsbankans. Það náði þá ekki fram að ganga. Ég benti á það þá og hef bent á það síðan, að það hefur gefið vel, þegar þessi leið hefur verið farin. Jón heitinn Þorláksson beitti sér fyrir því á árunum fyrir 1930 að taka erlent lán til veðdeildarinnar þá, sem stórlega efldi starfsemi hennar og varð almenningi til mikilla hagsbóta í sambandi við íbúðabyggingarnar, og mér er ekki kunnugt um, að það hafi leitt til neinna erfiðleika að standa skil á þeim lánum, og innanlands eru fasteignalánin einhver tryggustu lán, sem á markaðnum eru.

Þegar lögin um húsnæðismálastjórn voru sett 1955, var gert ráð fyrir því og í lögnum heimild til erlendra lántöku, og að sjálfsöðgu hefði mátt ætla, að freistað hefði verið að grípa til hennar, eins og ástandið var orðið í húsnæðismálunum, þegar miklar byggingar voru í gangi og mikið átak þurfti til að ljúka þeim. Nú er í þessari þáttill. lagt til, að þessi ríkisstj. beiti sér fyrir því, að þessi heimild verði notuð. Í öðru lagi er lagt til, að Alþingi gefi hæstv. ríkisstj. fyrirmæli um að veita öðrum aðilum, sem þess kynnu að óska, leyfi eða fyrirgreiðslu, sem þörf er á, til erlendra lántöku til íbúðabygginga. Mér er kunnugt um, að nokkuð hafa einstakir aðilar þreifað fyrir sér í þessum efnum. En að sjálfsöðgu geta hvorki einstaklingar eða félög eða bæjarfélög né aðrir staðið fyrir erlendum lántökum, nema þeir njóti eðlilegrar fyrirgreiðslu í því sambandi, sem fyrst og fremst er þá í því fólgin að tryggja nægjanlegar yfirfærslur til endurgreiðslu lána og vaxtagreiðslna. En ef þyrfti frekari fyrirgreiðslu, eins og ábyrgð ríkissjóðs, þá þyrfti auðvitað að leita sérstakrar heimildar þingsins um það atriði.

Ég skal ekki að svo stöddu hafa um þetta fleiri orð, en vil ljúka máli mínu með því, að mér þykir einsýnt, að hér stefni til stórra vandræða, ef þessar mörgu byggingar, sem nú eru í smíðum, þurfa að tefjast eða jafnvel að stranda, vegna þess að þeir, sem forustuna eiga að hafa í þessum efnum, láta sinn hlut eftir liggja, sem með engu móti verður komizt hjá að játa að hæstv. ríkisstj. hafi gert fram að þessu.

Forseti (EmJ): Það væri sjálfsgætt eðlilegt, að þetta mál gengi til nefndar og þá væntanlega fjvn., og verður þá gert hlé á umr., ef engin andmæli koma fram gegn því. Vildi ég bera það upp, að málinu yrði á meðan vísað til athugunar í hv. fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til fjvn. með 33 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 65. fundi í Sp., 31. maí, var fram haldið einni umr. um till. (A. 126, n. 600 og 611).

Frsm. meiri hl. (Halldór E. Sigurðsson): Herra forseti. Húsnæðismálin hafa verið mjög rædd hér á Alþingi að undanförmu, og það væri að bera í bakkafullan lækinn að fara að ræða þau við umr. þessa máls, enda þótt af skyldum stofni sé. Ég mun því ekki haga máli mínu á þann veg.

Þáttill. á þskj. 126 var send til fjvn. til fyrirgreiðslu. N. hefur athugað málið og leitað álits hjá Landsbanka Íslands og húsnæðismálastjórn, en hvorugur þessara aðila hefur svarað.

Eins og fram kemur á þskj. 600 og 611, urðu fjvn.-menn ekki á eitt sáttir um afgreiðslu málsins.

Í lögum frá 1955 um húsnæðismálastjórn svo og í 4. gr. laga þeirra um húsnæðismálastofnun, byggingarsjóð ríkisins o. fl., sem afgr. voru frá Alþingi fyrir viku, er heimild til handa húsnæðismálastjórn til lántöku erlendis í þessu skyni. Það er því verkefni húsnæðismálastjórnar að sjá um framkvæmd í þessu máli og mat hæstv. ríkisstj. hverju sinni, hvort nota á það erlenda lánsfé, sem við kunnum að ná til, til þessara verka eða annarra þeirra, sem ríkisstj. er með á döfinni.

Það er álit meiri hl. fjvn., að það skorti hvorki lagaheimild né viljayfirlýsingu Alþingis til framdráttar þessu máli. Það eru önnur atvikið, sem þar munu ráða ferðinni.

Samkvæmt því, sem að framan er sagt, leggur meiri hl. fjvn. til, að þessi till. verði afgr. með svo hljóðandi rökstuddri dagskrá:

„Þar sem í l. nr. 55 frá 1955, 3. gr., er heimild til handa veðdeild Landsbanka Íslands til lántöku erlendis til íbúðabygginga og sömu ákvæði eru í 4. gr. frv. til l. á þskj. 565, telur Alþingi samþykkt þessarar þáttill. óþarfa og tekur fyrir næsta mál á dagskrá.“

Frsm. minni hl. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Eins og frsm. meiri hl. tók fram, hefur n. ekki orðið sammála um afgreiðslu þessara till. Meiri hl. n. leggur til, að henni verði vísað frá, en við fulltrúar Sjálfstfl. í n. leggjum til, að till. verði samþykkt óbreytt.

Frávísunartill. er byggð á því, að heimild sé í lögum til umræddrar lántöku, bæði í þeim húsnæðismálagögum, sem í gildi voru, þegar till. var flutt og gengið var frá nál., og enn fremur í þeim lögum, sem sett hafa verið nú á Alþingi.

Svo sem þáttill. ber með sér, hefur flm. hennar verið fullkomlega ljóst, að þessi heimild væri fyrir hendi. Hins vegar hefur heimildin ekki verið notuð og ekki kunnugt um, að neinar ráðstafanir hafi verið gerðar í þá átt, og af því leiðir, að það er á engan hátt óeðlilegt, að Alþingi láti í ljós vilja sinn um það, hvort það óskar eftir, að heimildin sé notuð eða ekki. Ríkisstj. hefur víða ýmsar heimildir til lántöku og það fleiri heimildir en notaðar hafa verið og ekki vist, hvenær þær verði notaðar, og það er því á engan hátt óeðlilegt, að Alþingi lýsi vilja sínum í þessu efni eða hverju því tilfelli, þar sem því þykir sérstök ástæða til, að umræddar heimildir séu notaðar. Enn fremur er þess að gæta, að í þessari þáttill.

er gert ráð fyrir enn frekari fyrirgreiðslu, þ.e. a. s., að ríkisstj. verði falið að stuðla að því, að aðrir aðilar í landinu, sem kynnu að hafa aðstöðu til lántöku erlendis, gætu notað sér þá aðstöðu, þannig að sem allra mest fé fengist til húsnæðiskerfisins.

Ég held, að það liggi í augum uppi, að sú lausn, sem hefur verið fundin á húsnæðismálunum á þessu þingi, sé víðs fjarri því að leysa þann mikla vanda, sem þar er við að stríða, þannig að það er sízt vanþörf á, ef verulegt átak á að gera í þeim efnum, sem einmitt er mikil þörf að gera nú, að þá verði reyndar allar þær leiðir, sem tiltækar eru, í því skyni. Af þessum sökum höfum við í minni hl. n. viljað leggja til, að till. yrði samþ. eins og hún liggur fyrir á þskj. 126.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Eins og hv. frsm. minni hl. gerði réttilega grein fyrir, þá er þáttill., sem hér er um að ræða, ekki um það að veita heimild, heldur að Alþingi álykti, að heimild, sem fyrir hendi er, skuli notuð. Þeir, sem þessa till. flytja, telja, að miðað við gang þessara mála eigi það ekki að vera undir mati ríkisstj., hvort þessi heimild verður notuð, heldur taki Alþingi ákvörðun um það að fela ríkisstj. að beita sér fyrir, að þessi lánsheimild verði notuð. Það eru þess vegna skakkar forsendur fyrir þeirri rökstuddu dagskrá, sem borin er fram af meiri hl. fjvn.

En alveg sérstakt tilefni til þess að ræða nokkru nánar um þetta mál gefur mér sú afgreiðsla eða þær yfirlýsingar, sem fram komu af hálfu hæstv. ríkisstj. í sambandi við afgreiðslu húsnæðismálanna hér ekki alls fyrir löngu. Þá sagði hæstv. félmrh. eða lýsti því yfir, og það er í samræmi við það, sem stendur í grg. þess frv., að ríkisstj. mundi beita sér fyrir því og hefði tekið á sínar herðar þá skuldbindingu að tryggja 44 millj. kr. frá bönkum og sparisjóðum til íbúðarhúsálána á síðari hluta þessa árs.

Ég beindi þeirri fsp. til hæstv. ríkisstj. og hæstv. félmrh., hvað stjórnnin hefði fyrir sér í því að gefa yfirlýsingu eins og þessa, að hún hafi skuldbundið sig til að sjá um 44 millj. kr. lán til íbúðarhúsabygginga frá bönkum og sparisjóðum. Ég spurði hæstv. félmrh., hvernig ríkisstj. ætlaði að standa við þessa skuldbindingu, ef sparifjárukning yrði ekki í landinu síðari hluta ársins, hvort hún þá hefði það í huga að gefa út eða láta prenta seðla, sem engin raunhæf verðmæti væru á bak við, eða hvort ríkisstj. hefði hitt í huga, ef svona færi, að leysa sig frá þessari yfirlýsingaskuldbindingu með erlendum lántökum.

Þessari ákveðnu fsp. svaraði hæstv. félmrh. ekki, og hæstv. ríkisstj. hefur ekki svarað henni enn. Og það er mjög nauðsynlegt, að Alþingi ljúki ekki öðruvísi en að mönnum sé ljóst, hvað fyrir hæstv. ríkisstj. vakir í þessu efni, og það er algerlega að mínu áliti ósæmlegt af hæstv. ríkisstj. að lýsa því yfir í þskj. og við umr. um húsnæðismálin, að ríkisstj. skuldbindi sig til að útvega 44 millj. kr. úr peningastofnunum landsins, án þess að gera

nokkra frekari grein fyrir því, þegar beinlínis er spurt eftir því. Það er rétt, að hæstv. ríkisstj. hefur tryggt sér yfirráð yfir peningastofnunum landsins, en það tryggir ekki hins vegar peninga í þessar peningastofnanir. Þvert á móti má búast við, að aðgerðir hæstv. ríkisstj. í bankamálunum á þessu þingi verði fremur til þess að draga úr sparifjárstöfnun í landinu heldur en hitt að mínum dómi.

Það er mjög eftirtektarvert, að þróun þessara mála er því miður ekki í því horfi, sem æskilegt væri, og mig furðaði mjög á yfirlýsingu hæstv. sjútmrsh. í eldhúsdagsumræðunum þar að lútandi, að sparifjárukningin hefði aldrei verið meiri í landinu en nú, eða eitt-hvað í þá átt. Sannleikurinn er sá, að á fyrsta ársfjórðungi s.l. árs var sparifjárukningin í bönkunum tæpar 50 millj. kr., eða 48.6 millj. kr., en á fyrsta ársfjórðungi þessa árs er aukningin ekki nema 20 millj. kr. Hún verður 2½ sinnum meiri á fyrsta ársfjórðungi s.l. árs heldur en hún er nú. Og þetta er þeim mun athyglisverðara vegna þess, að venju samkv. hefur dregið úr sparifjárukningu síðari hluta ársins hér bæði fyrr og síðar, svo að þetta er í sjálfu sér íhugunarefni og nokkuð ískygglegt. Ég sé ekki, hvernig hæstv. ríkisstj. getur skotið sér undan því að gera hv. þingheimi grein fyrir, hvað vakir fyrir henni í þessu máli, þegar ofan á þetta bætist, að hér er borin fram þáttill. um erlenda lántöku til íbúðarhúsaþbygginganna og hv. meiri hl. fjvn. eða stjórnarsinnar leggja til, að henni verði vísað frá.

Ef við tökum s.l. ár, þá er þróun þessara mála þannig, að fyrstu sjö mánuði ársins var

sparifjárukningin í fyrra 98.3 millj. króna í bönkunum og 67.7 millj. kr. sömu mánuði ársins 1955, en síðari hluta ársins í fyrra eða síðustu fimm mánuðina minnkuðu spariinnlöggin í bönkunum um nærri 24 millj. kr. Þessi þróun hefur ekki átt sér stað á undanförunum árum, ekki fyrr en á s.l. ári, að beinlínis hafi runnið út spariféð úr bönkum landsins, þó að hitt sé rétt, að sparifjárukningin hefur hlutfallslega undanfarin ár verið minni síðari hluta árs en fyrri hluta ársins. Og það er líka mjög eftirtektarvert, að einmitt þeir bankar, sem hæstv. stjórnarsinnar hafa gert sína aðför að í sambandi við bankamálin, dragast nú mjög ört aftur úr í sparifjárukningu, miðað við aðrar peningastofnanir í landinu, og það er hvergi nærri, að þeir haldi þeim sömu hlutföllum í sparifjárukningu og þeir hafa áður haft, miðað við aðra banka og peningastofnanir í landinu, og er þetta þó annar þjóðbankinn og hinn næststærsti bankinn í landinu.

Ég held, að ég þurfi ekki fleiri orðum um þetta að fara. Hér er alvarlegt mál á ferðinni, og það stendur upp á hæstv. ríkisstj. að gera grein fyrir því og svara þingmönnum, og það er lítilsvirðing fyrir Alþingi Íslendinga, þegar hæstv. ríkisstj. skýtur sér undan því að svara beinum fyrirspurnum í jafnalvarlegu máli og hér er um að ræða. Hjá því verður ekki komið, að eftir slíku verði tekið, ef hæstv. ríkisstj. gerir ekki betur hreint fyrir sínum dyrum en hún hefur gert fram að þessu.

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 611 samp. með 26:13 atkv.

Pingsályktunartillögur, vísað til ríkisstjórnarinnar.

1. Endurskoðun varnarsamnings.

A deildafundum 9. nóv. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um endurskoðun varnarsamningsins [43. mál] (A. 44).

A 8. fundi í Sp., 13. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

A 10. fundi í Sp., 16. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. „Engin þjóð hefur ríkari ástæður til þess en Íslendingar að óska þess, að friður haldist í heiminum, því að enginn er þess ómegnugri en við að verja land okkar og þjóð, ef í odda skerst. Ef ófriðarhættan er raunverulega úr sögunni, höfum við sannarlega ástæðu til að gleðjast. En friðurinn er þess virði, að nokkur áhætta sé tekin hans vegna. Að þessu sinni er áhætta ekki önnur en sú, að við bíðum með að gera land okkar varnarlaust, þangað til við sjálfir höfum að beztu manna yfirsýn og við rólega íhugun sannfærzt um, hvort viðhorfin séu svo breytt í raun og veru, að víkja megi af verðinum.“

Er flóðalda kommúnismans í sannleika sjötnuð, eða hefur hún aðeins stöðvazt við varnaregginn og smýgur í gegnum hverja sprungu, sem í honum verður? Við skulum vona, að verstu hriðarbyljum kalda stríðsins sé slotað og að fram undan sé sumar afvopnunar og allsherjar friðar. En jafnvel hinir bjartsýnustu játa, að enn sé vorið naumast byrjað. Allra veðra er von, svo sem á útmánuðum tíðkast, og næsta áfangann er áreiðanlega öruggast að vera í fylgd með öðrum, því að það á við um þjóðirnar ekki síður en einstaklingana, að fátt segir af einum.“

Við þessi ummæli mín frá s. l. vori hef ég í rauninni ekki miklu að bæta, því að aldrei hefur sannazt betur en með örlögum ungversku þjóðarinnar, að fátt segir af einum. Hróp heillar þjóðar um hjálp endurómuðu að vísu um heim allan, en enginn treysti sér til að veita hinni nauðstöddu þjóð þá hjálp, sem ein hefði dugað, enda vafasamt, hvert gagn Ungverjum hefði orðið að því, þótt stórvelda-

stríð hefði verið hafið um land þeirra, úr því sem komið var.

Allir þessir atburðir eru hörmulegri en svo, að með orðum verði lýst, og því fer fjarri, að ég hælíst um, að þeir hafa sannað réttmæti skoðana okkar sjálfstæðismanna í varnarmálum Íslands. Vissulega hefðum við miklu fremur kosið, að bjartsýnismennirnir hefðu reynt hafa á réttu að standa. En fram hjá staðreyndunum komumst við ekki, og það eru miklu fleiri en við sjálfstæðismenn, sem telja, að þessir atburðir kalli á endurmat íslenzku þjóðarinnar á alþjóðasamskiptum hennar, þ. á m., að varnir Íslands verði tryggðar með þeirri endurskoðun varnarsamningsins, sem nú er ákveðin.

Að þessu höfum við vikið í grg. till., enda tökum við þetta mál ekki upp til þess að bekkjast við aðra eða metast á við þá um fortíðina, heldur sem sameiginlegt mál allra lýðræðismanna á Íslandi, og viljum sýna, að við metum í því ekki minna annarra rök en okkar sjálfra, svo sem fram kemur í grg.

En þó að ýmsir lýðræðissinnar utan Sjálfstf. hafi nú látið uppi, að tryggja verði varnir landsins, þá hefur því miður ekkert heyrzt um það frá sjálfri hæstv. ríkisstj. Einn stuðningsflokkur hennar og sá stærsti hefur þó gert um þetta ótvíræða ályktun, hert á því, að varnarliðið hverfi úr landi, og fullyrt, að sjálfur Atlantshafssamningurinn væri í raun réttir úr gildi fallinn. Sá boðskapur var hinn síðasti af þeim, er þjóðinni barst í útvarpinu hinn 5. nóv. s. l. og hófst með ræðu hæstv. forsrh. og lestri á tilkynningu ríkisstj. vegna þessara atburða. Í þeirri tilkynningu eða ræðu ráðh. var ekkert vikið að því, hverja þýðingu þessir atburðir hefðu fyrir Íslendinga, og enn hefur ríkisstj. ekkert látið uppi um, hvort hún er sammála þessari skoðun stærsta stuðningsflokks síns eða ekki. Eg vona raunar, að svo sé ekki, en um það er nauðsynlegt að fá nú ótvíræða vitneskju.

Íslenzka þjóðin á heimtingu á því að fá að vita, með hvaða hug hefja á samningana um endurskoðun varnarsamningsins.

Er tilætlunin sú, að þar sé fylgt ákvörðun einasta stjórnarflokksins, sem hefur látið til sín heyra um málið, eftir að þeir atburðir gerðust, sem glöggir menn hafa sagt að breytt hafi ásýnd heimsins, eða er ætlunin sú, að með samningunum verði varnir landsins tryggð-

ar, svo sem yfirgnæfandi meiri hl. Íslendinga ætlast til að gert verði?

Till. sú, sem hér er fram borin, er flutt til þess, að Alþingi Íslendinga skeri úr þessu.

Utanrrh. (Guðmundur f. Guðmundsson): Herra forseti. Tillaga þessi, sem fram er borin af öllum hv. þm. Sjálfstfl., fer fram á, að Alþingi ákveði við endurskoðun varnarsamningsins, sem nú er í undirbúningi, að svo skuli frá málum gengið, „að nauðsynlegar varnir landsins séu tryggðar“, eins og það er orðað í tillögu-greinininni sjálfri.

Tilfni og forsendur þessarar niðurstöðu tillögunanna er, að eftir hina seinustu ógnþrungnu atburði sé nauðsynlegt endurmat á afstöðu þjóðarinnar til alþjóðasamskipta.

Að því er varðar atburði þá, sem gerzt hafa seinustu vikurnar í Ungverjalandi og fyrir botni Miðjarðarhafsins og enn eru að gerast, þá fer því vissulega víðs fjarri, að ég vilji á nokkurn hátt draga úr eða vanmeta þýðingu þeirra. Þau átök, sem átt hafa sér stað í þessum hluta heims, eru öll með þeim hætti, að enginn getur neitt um það fullrytt á þessari stundu, hvert framhald þeirra kann að verða. Öll vonum vér að sjálfsgöðu, að Sameinuðu þjóðunum megi auðnast að leysa þennan vanda, sem í er komið fyrir botni Miðjarðarhafsins, og öll fylgjumst við af samúð og aðdáun með baráttu ungversku þjóðarinnar fyrir frelsi og almennum mannréttindum. En allt þetta eru aðeins frómar óskir, og þeir, sem fara með og bera ábyrgð á okkar eigin vörnum, hljóta að fylgjast af gaumgæfni og með vaxandi áhyggjum með þeim atburðum öllum og haga sér eftir þeim staðreyndum, sem fyrir liggja, eins og þeir vita þær sannastar og réttastar.

Í tillgr. þál. segir, að við fyrirhugaða endurskoðun varnarsamningsins skuli þannig frá málum gengið, „að nauðsynlegar varnir landsins séu tryggðar“. Þessi ummæli gefa til kynna, að fyrirhugað sé að skilja þannig við málið, að nauðsynlegar varnir landsins séu ekki tryggðar. Þessu vil ég algerlega mótmæla. Slíkt hefur aldrei verið áformað og kemur ekki til mála. Hins vegar hefur verið ágreiningur um það á milli Alþfl. og Framsfl. annars vegar og Sjálfstæðisfl. hins vegar, hvað væri nauðsynlegar varnir.

Alþfl. og Framsfl. hafa haldið því fram, að á friðartímum, þegar ekki þykir ástæða til að óttast, að ófriður kunni að brjótast út, sem stofni öryggi landsins og Norður-Atlantshafssvæðinu í hættu, þurfi hér ekki erlent herlið, heldur geti Íslendingar sjálfir annast rekstur og viðhald varnarstöðvanna og haldið þeim þannig, að þær séu ávallt viðbúnar að taka fyrirvaralaust við varnarliði, ef hættuástand kynni að skapast. Jafnákveðnir og þessir tveir flokkar hafa verið í því, að hér væri ekki herlið á tímum, sem ekki gefa tilfni til slíks, hefur hitt og verið stefna þeirra, að á Íslandi væri varnarlið, þegar öryggi landsins krefst þess.

Í s. l. júlímánuði, nokkrum dögum eftir að núverandi ríkisstjórn var mynduð, gaf utanrrh.

út tilkynningu, þar sem gerð var grein fyrir stefnu ríkisstj. í utanríkis- og öryggismálum. Þar segir svo: „Stefna ríkisstjórnarinnar í utanríkis- og öryggismálum er ekki ný stefna af Íslands hálfu. Stefnan var mörkuð árið 1949, áður en Ísland gekk í Atlantshafsbandalagið, og henni hefur verið fylgt fram síðan og er enn fylgt.“ Þar segir og: „hér eftir sem hingað til skuli við það miðað að hafa vinsamlega sambúð við allar þjóðir og að um öryggismál eigi Íslendingar samstöðu við nágrannaþjóðir sínar, m. a. með samstarfi í Atlantshafsbandalaginu, og þá einnig við þær þjóðir, er að því standa.“ Um varnar- og öryggismálin segir í stefnuyfirlýsingunni: „Að því er varðar varnarmálin er það stefna ríkisstj., að endurskoðuð skuli sú skipan, er tekin var upp 1951, er varnarsamningurinn var gerður. Höfuðtilgangur þeirrar endurskoðunar á að vera sá, að Íslendingar taki í eigin hendur gæzlu og viðhald varnarstöðvanna, þannig að þær séu ætíð og án fyrirvara við því búnar að gegna hlutverki sínu, ef horfur í heiminum breytast til hins verra, en að herinn hverfi úr landi.“ Stefnan er hér greinilega og ótvírætt mörkuð. Hún er óbreytt frá 1949. Við viljum samstöðu og samstarf í öryggismálum með Atlantshafsbandalaginu og þjóðum þess. Vera varnarliðsins í landinu fer eftir því, hvort friðarhorfur í heiminum gera slíkt nauðsynlegt eða ekki. Á friðartímum, þegar ekki þykir ástæða til að óttast um, að öryggi landsins eða Norður-Atlantshafssvæðisins sé í hættu, þarf hér ekki varnarlið. Á slíkum tímum skulu Íslendingar standa fyrir rekstri og viðhaldi varnarstöðvanna, þannig að þær séu ætíð og án fyrirvara við því búnar að gegna hlutverki sínu og taka við varnarliði, ef horfur í heiminum breytast til hins verra, og að varnarstöðvarnar fullnægi þannig ætíð þörfum okkar og Atlantshafsbandalagsins.

Af því, sem hér hefur verið sagt, vænti ég þess, að ljóst sé, að ágreiningur er ekki um það út af fyrir sig, að þannig skuli á málum haldið við endurskoðun varnarsamningsins, að nauðsynlegar varnir landsins séu tryggðar, og með því, að till., sem hér liggur fyrir, felur ekki neitt í sér annað en að slá þessu föstu, þá flytur hún ekki neitt nýtt inn í málið, og legg ég því til, að henni verði vísað til ríkisstjórnarinnar.

Flm. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Það er auðvitað erfitt að átta sig til hlítar á því, hvað felst í yfirlýsingu hæstv. utanrrh. við að heyra hana lesna án þess að athuga hana gaumgæfilega. Ég verð þó að segja, að að svo miklu leyti sem ég gat áttað mig á henni, þá tel ég, að svo langt sem hún nær sé hún í rétta átt, að það sé ótvíræð yfirlýsing af hans hálfu um, að Ísland megi ekki vera varnarlaust.

Nú leyfi ég mér að spyrja: Er þessi yfirlýsing gefin af hálfu allrar hæstv. ríkisstj. eða eingöngu af „utanrrh. Alþýðuflokksins“, eins og stuðningsblað hæstv. ríkisstj., það sem fylgir stærsta stjórnarflokki að málum, komst að orði í öðru sambandi í gær?

Það er mjög nauðsynlegt, ekki aðeins fyrir Alþingi, heldur fyrir Íslendinga í heild, að vita,

hver skoðun allrar ríkisstj. er um þetta efni, því þó að við samkvæmt fyrri reynslu, meðan hæstv. utanrrh. var í varnarmálanefnd, höfum ýmsir síðan ríka ástæðu til að bera sérstaklega til hans fullt traust í þessum efnum, þá höfum við jafnfríka ástæðu til þess að efast um, að einn af stuðningsflokkum hæstv. ríkisstj., Alþýðubandalagið, sé sömu skoðunar og hæstv. utanrrh. lét uppi. Eg vitnaði þvert á móti í ummæli, sem Alþb. gaf, strax eftir að þessir atburðir voru hjá liðnir, ummæli, sem mjög hertu á því, að Ísland ætti með öllu að gerast varnarlaust og meira en það, þar sem því var haldið fram, að sjálfur Atlantshafssáttmálinn væri úr gildi fallinn.

Er nú ætlun þessa stuðningsflokks hæstv. ríkisstj. að styðja yfirlýsingu þá, sem hæstv. utanrrh. gaf, sem mér skildist að efni vera sú, að sjálfsagt væri að hafa nauðsynlegar varnir í landinu, þannig að Alþb. sé horfið frá sinni yfirlýsingu frá 5. nóv., eða er sú yfirlýsing enn í gildi? Og ef sú yfirlýsing er enn í gildi, þá er ljóst, að þó að ástæða kunni að vera til þess að bera traust til hæstv. utanrrh., hans persónulegu skoðana um þetta mál, þá getur þjóðin ekki borið traust til þeirrar ríkisstj., sem Alþb. hefur í hendi sér og lætur ekki lengur lifa en framfylgt er þeim skýlausa boðskap, sem fluttur var í útvarpinu 5. nóv. og síðan hefur hvað eftir annað verið itrekaður í aðalmálagnni stærsta stuðningsflokks ríkisstjórnarinnar.

Hér er um svo mikilsvert mál að ræða, mál, sem ekki aðeins örlög, hamingja og jafnvel tilvera íslenzku þjóðarinnar, heldur heimsfriðarins kann að vera undir komin, að orðaleikur og óljósar yfirlýsingar stoða þar ekki, heldur á þjóðin rétt til þess að fá skýlaust úr því skorið. hver ætlun hæstv. ríkisstj. í raun og veru er, ekki aðeins nokkurs hluta hennar, heldur stjórnarinnar í heild. Og það fer ekki hjá því, að eftir íslenskum stjórnlögum er það ríkisstj. í heild, sem ábyrgð ber á því, sem nú gerist, og úrslitum ræður um þá samninga, sem fara í hönd, þó að vitanlega hæstv. utanrrh. hljóti að hafa þá mest með höndum og bera á þeim ábyrgð öðrum fremur.

Þessi veikleiki í yfirlýsingu hæstv. utanrrh. verður því ekki umflúinn. En ég verð einnig að benda á annan veikleika í yfirlýsingunni, og hann er sá, að hæstv. utanrrh. lét alls ekki uppi, hverja ályktun hann sjálfur og Framsfl., sem hann í þessu virtist tala einnig fyrir, — bæði sinn flokk og Framsfl., — hefðu dregið af síðustu atburðum. Hann sagði einungis, að það hefði aldrei komið annað til mála en að hafa nauðsynlegar varnir, hitt væri svo matsatriði, hversu ríkar varnirnar ættu að vera á hverjum tíma.

Ráðherrann sagði raunar, að hann gerði ekki lítið úr þessum síðustu heimsatburðum, en hann gerði okkur ekki grein fyrir því, hvaða áhrif hann teldi að þessir heimsatburðir ættu að hafa á okkar eigin ráðstafanir, og í því efni fer honum mjög ólíkt og t.d. flokksbróður hans og enn reyndari utanríkisstjórnmálamanni en við

Alþt. 1956. D. (76. löggjafarþing).

allir erum hér til samans inni, sem Alþingi skipa, og á ég þar við utanrrh. Noregs, Halvard Lange. Hann gerði þessi mál öll að sérstöku umræðuefni á Stórþingi Norðmanna fyrir rúmri viku, og hann var allsendis ófheiminn við að lýsa því, hver áhrif þessir atburðir hlýtu að hafa á utanríkisstefnu norsku stjórnarinnar, að þeir hefðu sannað, að sú stefna að fylgja Atlantshafsbandalaginu og halda uppi vörnum í landinu hefði nú komið í ljós að vera réttari en nokkru sinni fyrr. Og það blandast engum, sem þá ræðu les, að hann taldi ástandið nú uggvænlegra en það hefði um langa hríð verið.

Það kom ekkert fram í ræðu hæstv. utanrrh. Íslands áðan, sem mælti þessu í gegn, en það, sem þjóðin á heimtingu á að fá að vita, er hitt: Telur hæstv. utanrrh., telur meiri hluti hæstv. ríkisstj., svo að ekki sé talað um ríkisstj. alla í því sambandi, að nú sé rétti tíminn til að hefja samninga um brottför varnarliðsins á Íslandi?

Þetta á íslenzka þjóðin kröfu til að vita, og hæstv. utanrrh. kemst ekki hjá því að gera grein fyrir þessu innan fárra daga, þegar endurskoðunin hefst á samningunum og viðræður um hana við Bandaríkjamenn. Og óneitanlega færi mun betur á því, að sú yfirlýsing væri gefin hér á Alþ., en ekki á lokuðum fundi með erlendum samningsaðilum, hverri meginstefnu eigi að fylgja í þessu efni.

Hitt er svo enn annað atriði, sem ég tel þó ekki ástæðu til að gera nú að verulegu þrætu efni á þessu stigi málsins, — því að ég trúi því ekki að óreyndu, að hæstv. utanrrh. ætli sér að stefna málunum nú í það horf, að allt erlent varnarlið sé kvatt burt frá Íslandi, eins og horfur eru, — en það verður þó vegna ummæla hæstv. ráðh. að koma alveg ljóst fram, að ég og ýmsir fleiri berum mjög ríkan efa í brjósti um það, að sú ráðagerð sé framkvæmanleg að ætla að hafa tilbúna varnarstöðvar á Íslandi, án þess að nokkurt varnarlið sé þar til öryggis. Eg tel, að mörg rök hnigi að því, að sú lausn sé e. t. v. hættulegasta lausnin af öllum í þessu máli og því fari svo fjarri. að hún sé til að auka öryggi landsins, að hún kunni að leiða yfir það miklar og ófyrirsjáanlegar hættur.

Eg vonast til þess, að hæstv. ráðh. geri frekari umræður um það efni á þessu stigi ónauðsynlegar með því að gefa nú skýlausa yfirlýsingu um það, sem alþjóð ætlast til af honum, að eins og horfi í dag sé allsendis óraunhæft og ótímabært að byrja samninga um það að kveðja varnarlið hinna frjálsu þjóða frá Íslandi.

Forsrh. (Hermann Jónasson): Herra forseti. Utanríkisráðherra hefur nú gert grein fyrir þessu máli af hálfu ríkisstj. og ég þarf raunar engu þar við að bæta. Eg skal ekki heldur gefa tilefni til þess að draga umr. út á stærri svið, þannig að það gefi tilefni til langra umr. eða dregið sé annað inn í þetta mál en fyrir liggur í þessari tillögu.

Hv. 1. þm. Reykv. (BBen) sagði, að því færi fjarri, að hann hældist yfir því að hafa verið

forsjálli en núverandi stjórnarflokkar, og átti sérstaklega við Framsfl. og Alþfl., skildist mér, um friðarhorfur í heiminum.

Það er ástæðulaust að ræða þetta í löngu máli. Við vitum það, og sjálfsagt er það betur kunnugt en hv. 1. þm. Reykv. vill vera láta, að þeir, sem hafa talið friðarhorfurnar góðar núna undanfarið, eru í ákaflega góðum félagskap, því að við höfum sjálfsagt báðir og fleiri í þessari hv. deild fylgt með blaðaskrifum undanfarið og þ. á m. kosningabaráttunni í Bandaríkjunum, þar sem núverandi forseti hefur haldið því fram alla kosningabaráttuna þar til seinustu dagana, að friðarhorfur í heiminum væru aldrei betri og hefðu aldrei verið betri um margra ára bil heldur en þær væru núna. (Gripist fram í.) Fram að seinustu dögum, þangað til atburðirnir gerðust í Egyptalandi og í Ungverjalandi, hefur verið haldið fram, að hann hafi sagt alla tíð, að þær hefðu aldrei verið betri en á þeirri stundu, sem hann talaði, og þetta hefur verið ein uppistaðan í kosningabaráttunni. Það er heldur ekkert launungarmál, að það kemur honum á óvart, — ég býst ekki við, að neinn hér í þessari hv. deild vildi koma fram og segja, að hann hefði séð það fyrir, að tvær þjóðir, Frakkar og Bretar, mundu hefja árás á Egyptaland. Ég býst við, að ef það hefði verið sagt við stjórnarandstöðuna fyrir nokkru, að þetta mundi nú líklega verða það, sem kemur fyrir, mundi því hafa verið mótmælt af flestum eða öllum, enda kom sú árás víst öllum heiminum á óvart.

Án þess að vera að dæma um það til eða frá, — það getum við látið liggja á milli hluta í þessum umr., — þá held ég, að það sé enginn maður, sem fylgist með alþjóðaviðburðum, sem telur, að það sé ekki fyrst og fremst á þessum stað, sem ófriðarhættan er núna sem stendur. Ég er að vísu ekki vel að mér, því miður, í utanríkismálum, ekki nándar nærri nægilega, en svo mikið fylgist ég þó með og reyni að fylgjast með, að ég hef ekki séð því haldið fram af neinum, að það sé ekki fyrst og fremst út frá þessum atburðum, sem ófriðarhættan stafar núna í veröldinni. Þetta gátu allir sagt jafnlítið fyrir.

Vitanlega er stefna okkar núna í þessum málum sú sama og hún hefur verið og var mörkuð 1949. Sjálfstæð þjóð, sem vill lifa sjálfstæðu lífi, hlýtur að keppa að því og nota hvert augnablik, sem gefst, til þess að ná því marki að losna við að hafa her. Það verður að halda áfram að keppa að því marki, og það verður áreiðanlega gert af þessari þjóð.

Ég ætla ekki að ræða sérstaklega um það, a. m. k. ekki í löngu máli, hvort stefnan frá 1949, sem hv. 1. þm. Reykv. átti m. a. þátt í að marka, er, eins og hann hélt fram núna, óframkvæmanleg, þ. e. að hafa hér flugvelli óvarða. En við munum það öll, að á þeim tíma var þannig um samið milli Íslendinga og utanrrh. Bandaríkjanna annars vegar, samið um það af þrem ráðherrum, sem fóru vestur um haf, að við hefðum þá sérstöðu til Atlantshafsbandalagsins, að við mundum ekki ganga í Atlantshafsbandalagið, nema því væri lofað, að hér

yrði aldrei her á friðartímum og við réðum því sjálfir, hvenær hér væri her. Og þeir voru sendir af hv. Alþingi beinlínis til þess að fá yfirlýsingar um þetta, og meðan biðum við með að taka ákvörðun. Og þeir komu með þá orðsendingu, sem við töldum fullnægjandi margir hverjir, — ég var einn af þeim, sem vildu fá þá yfirlýsingu inn í samninginn sjálfan og gerðu það að ágreiningsatriði, að það hafði ekki verið gert, en yfirlýsingin er alveg ljós. Hún var gefin af þáverandi hæstv. utanrrh., núverandi hv. 1. þm. Reykv., og utanrrh. Bandaríkjanna og opinberuð öllum heiminum, að Ísland gekk í Atlantshafsbandalagið með því skilyrði, að hér væri aldrei her á friðartímum.

Það er því ekkert undarlegt, þar sem þetta var jafnákveðið skilyrði og þar sem hv. 1. þm. Reykv. lét fylgja því svo ákveðin ummæli með því að skýra okkur frá hér á Alþingi, að hann hafi talað þannig, og ég efast ekki um, að hann hafi gert það, við utanrrh. Bandaríkjanna, að við vildum heldur, — hér er ég að tala um stefnuna 1949, — að við vildum heldur taka varulega áhættu á varnarleysi heldur en að hafa hér her á friðartímum. En ég vona, að hv. þm. geti nú fallið á það, að við stefnuna frá 1949 verðum við að halda okkur, og það er margt, sem við verðum að keppa að án afláts.

Við teljum þess vegna ekki neinum Íslendingi láandi, hvorki okkur né öðrum, sem notar hvert tækifæri til þess í hvert skipti, sem lítur betur út, til þess að reyna að hrinda þessari stefnu fram.

Nú er spurt um það: Hver er stefna íslensku ríkisstj. í þessu máli eins og sakir standa? Nú þurfum við ekki að tala um þessi mál út frá því sjónarmiði, að það séu friðartímar. Ég get um það atriði sagt þetta: Það liggur raunverulega fyrir alveg ljóst, eins og hæstv. utanrrh. tók fram, hver er stefna íslensku ríkisstj. í þessu máli. Þessi stefna liggur fyrir í mörgum ræðum, í mörgum blaðagreinum, sem eru alveg ljósar. Við höfum sagt það, við stefnum að því að losna við herinn, undireins og friðvænlegra verður í heiminum. Við álitum það rétt að taka herinn hér inn 1951 vegna Kóreustyrjaldarinnar, og við álitum það rétt, að varnir landsins séu í lagi með nokkrum her, þegar hætt er við styrjöld í veröldinni og getur komið til skyndiárásar.

Það er enginn efi á því, að útlitið núna í dag er vægast sagt ugðvænlegt og óvísst, og veit enginn um það, til hvers atburða kann að draga. Það koma hingað samningamenn vestan um haf til þess að ræða um þessi mál, og ég er ekki alveg viss um, að hv. 1. þm. Reykv. hafi rétt fyrir sér í því, að það væri eðlilegt að byrja á því núna, áður en þeir koma og áður en við fáum þær upplýsingar frá þeim, sem við teljum okkur að sjálfsögðu fá, um leið og við ræðum við þá, að gefa yfirlýsingar um það, áður en við göngum til viðtals við þá, hvað við í einstökum atriðum ætlum okkur að gera.

Sú yfirlýsing, sem hæstv. utanrrh. gaf, var ákaflega ljós um þetta mál. En hér kom fram

fyrirspurn um það, hvort öll ríkisstj. stæði að þessu máli, því að það væri vitanlega meginatriði, hvort svo væri. Og hv. þm. taldi það ekki alls kostar þingræðislegt, ef það væri þannig, að ríkisstj. stæði ekki alltaf sem heild að einhverju máli. Án þess að fullyrða nokkuð um það, þá efast ég nú um og meira en efast um, að þessi kenning hafi við nokkur rök að styðjast. M. a. var það eftirminnileg setning, — það kom hvað eftir annað fyrir í því lýðræðislandi veraldarinnar, sem fremst er talið, Englandi, það kom fyrir þar í sambræðslustjórn. að það var spurt einmitt svona, og forsrh. sagði: Við höfum komið okkur saman um það, að við erum ósammála í þessu máli. — Eg segi ekki, að það liggi fyrir í þessu, en þannig getur það legið fyrir í stjórnnum. Og ég held nú satt að segja, að hv. 1. þm. Reykv. ætti að muna það úr sambræðslustjórnnum, að stjórnarflokkar hafa ekki alltaf verið sammála. Þetta tala ég aðeins út frá þeirri almennu reglu, en ekki út frá þessu máli sérstaklega. En ég get fullvissað hv. þm. um það, — og það finnst mér vera aðalatriðið fyrir hann, — að þessari stefnu, sem marglýst hefur verið fyrir kosningar og hefur komið fram hér greinilega í ræðu hæstv. utanrrh., verður framfylgt af íslenzku ríkisstj., og sú yfirlýsing hygg ég að ætti að nægja, enda er hún það eina, sem er í samræmi við það, sem við höfum lýst yfir fyrir kosningar.

Þess vegna er það vitanlega alveg rétt, að þessi till., sem hér liggur fyrir, flytur raunverulega ekki neitt nýtt. Hún flytti því aðeins eitthvað nýtt, að það ætti að byrja á því núna að gera samninga, sem ganga lengra í skuldbindingum en núv. samningar gera, en það kom ekki fram í ræðu hv. þm., að það sé ætíð einn með till., og tek ég þá yfirlýsingu fyllilega til greina. Ég álit þess vegna eðlilegt, eins og hæstv. utanrrh. lagði til, að vísa þessu máli til stjórnarinnar.

Utanrrh. (Guðmundur I. Guðmundsson): Herra forseti. Hv. 1. þm. Reykv. (BBen) beindi til mín fyrirspurn, sem ég gjarnan vil svara.

Hann kvartaði undan því, að það hefði ekki komið greinilega fram í ræðu minni, hvaða augum ég liti á þá atburði, sem hafa verið að gerast úti í heimi nú seinustu dagana og seinustu vikurnar, og hann kvartaði undan því, að það hefði ekki komið greinilega fram hjá mér, hvort ég vildi, svo sem ástætt er nú, að því stuðla, að varnarliðið yrði nú kvatt brott úr landi.

Ég vil minna á, að í ræðu minni sagði ég. að ég liti svo alvarlegum augum á ástandið í heiminum í dag, að ég teldi, að á þessari stundu gæti enginn um það fullyrt, hvert framhaldið kynni að verða. Ég sagði einnig, að þeir, sem bæru ábyrgð á vörnum Íslands, hlytu að fylgjast með því af gaumgæfni og með vaxandi áhyggjum, til hvers drægi í heiminum. Ég hygg, að með þessum ummælum hafi ég sagt mjög mikið og dregið upp greinilega mynd af því, hvornig ég hugsa í þessum efnum.

Hins vegar var ekki tilefni fyrir mig til að

segja neitt um það, hvort ég álti ástandið þannig, að rétt væri að fara burt með herinn úr landinu nú, vegna þess að þó að öllum uppsagnarákvæðum varnarsamningsins væri beitt til hins ýtrasta og allir frestir hafðir eins skammir og hægt er, þá eru ekki tók á því, að herinn færi úr landi, fyrr en á miðju ári 1958, þannig að þetta atriði málsins kallar ekki beinlínis á svar.

En fyrst hv. 1. þm. Reykv. spurði, þá hef ég ekkert á móti því að svara, og ég segi það sem mína skoðun, að ef við stæðum yfir þeirri spurningu í dag, hvort við vildum láta herinn víkja úr landi á morgun eða næstu daga, þá mundi ég ekki vilja láta hann gera það. Svo alvarlegum augum lit ég á ástandið eins og það er nú. Ég álit, að nú sé slíkt hættuástand, að varnarlið sé Íslandi nauðsyn.

Ég hygg, að með þessu hafi ég svo skýrt og greinilega svarað þeim spurningum, sem fyrir mig voru lagðar, að ekki verði um mína afstöðu villzt, og leyfi ég mér því að ítreka mína fyrri till. um afgreiðslu á málinu.

Flm. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég vil þakka hæstv. utanrrh. fyrir þær upplýsingar, sem hann hefur hér gefið. Eins og ég segi, þá eru þær svo mikilsverðar, að það þarf auðvitað að skoða nánar, hvort felst í þeim allt, sem virðist við fljóta heyrn. En um þá yfirlýsingu, sem hann gaf nú síðast, verð ég að segja, að hún er mjög merkileg og gefur okkur ástæðu til þess að treysta því, að að svo miklu leyti sem hans ráð koma til, þá sé málinu a. m. k. í billi vel borgið.

Á hitt get ég þó ekki fallið hjá hæstv. utanrrh., að það skipti í raun og veru ekki máli í þessu sambandi, hvort við teljum, að varnarliðið eigi að hverfa burt eða ekki, eins og nú standa sakir, vegna þess að samkv. öllum frestum eigi það hvort eð er ekki að fara fyrr en eftir rúmlega ár, — ég held eitthvað rúm ár, — það eru víst liðnir einir þrír mánuðir af frestinum samkv. því, sem tiltekið hefur verið, og þá mundu það vera eitthvað 15 mánuðir, sem eftir eru. Það er að visu rétt, að þetta er alllangur tími, en það hlýtur vitanlega að hafa úrslitaáhrif á samningsgerðina, hvað menn telja í þessum efnum.

Ég hafði ekki ætlað mér að fara hér að troða illsakir við menn varðandi liðna atburði og ætla að halda mér algerlega frá deilum um það efni. En ég kemst þó ekki, að gefnu þessu tilefni frá hæstv. utanrrh., hjá að benda á, að jafnvel þó að samþykkt hefði verið í vor hin miklu hófsamlegri till. í varnarmálunum, sem var hér flutt af hálfu Alþfl. á síðasta þingi, heldur en sú till., sem að lokum var samþykkt, — en á það hefur ekki verið lögð nóg áherzla í umr. um þetta mál, að þar á er himinviður munur, hvað sú till. var skynsamlegri en sú till., sem samþykkt var að lokum í flýti, þegar annarleg sjónarmið voru látin ráða afgreiðslu þessa máls, — en jafnvel er nú komið á daginn, að sú till., sem ráðgerði, að hægt væri að láta liðið fara einungis með þriggja mánaða

fyrirvara, hefði ekki horft Íslendingum til góðs. Það er alveg áreiðanlegt, að heimurinn er enn svo óviss og margar blikur á lofti, að fyrir þjóð eins og okkur Íslendinga er betra, sjálfra okkar vegna, svo að við hugsum alls ekki um aðra, að hafa lengri tíma en þrjá mánuði til umhugsunar. Það hafði ekki orðið gerbreyting á heimsástandinu á þremur mánuðum frá 28. marz s. l., en það er öllum ljóst og kom berlega fram í ræðum þeirra tveggja hæstv. ráðh., sem hér hafa talað, að þeir viðurkenna nú, að slík gerbreyting hafi átt sér stað, og það er vissulega þar með sannað, að meiri varúð en ráðgerð var í till. Alþfl. í þessu efni er nauðsynleg, ekki sízt af hálfu okkar Íslendinga sjálfra. Að öðru leyti skal ég svo ekki ræða um það, sem hæstv. utanrrh. sagði.

En þegar hæstv. forsrh. vitnaði í þann góða félagsskap, sem hann hefði verið í og aðrir fleiri, sem hefðu verið bjartsýnir á gang heims-málanna undanfarna mánuði, þá er að vísu rétt að hafa það í huga, að íslenskir stjórn-mál-menn eru ekki einir um það að láta kosningar hafa áhrif á ummæli sín, og það gerist alveg eins vestur í Bandaríkjunum eins og á Íslandi. Og þó að Eisenhower sé mikill stjórn-málafor-ingi, þá hefur hann í þessu fallið fyrir þessari sameiginlegu freistingu allra stjórn-málamanna, að vilja gera heimsástandið nokkru bjartara en raunsærir menn töldu að það væri. En það var einn fyrirvari, sem Eisenhower hafði alltaf í öllum sínum yfirlýsingum, er hann sagði: Heimsástandið er betra, vegna þess að varnir hins vestræna heims eru í lagi. — Það var vegna þess, að varnir hins vestræna heims voru í lagi, sem Eisenhower sagði að heimsástandið væri betra en raun að lokum bar vitni um. En þá má nærri geta, hvernig farið hefði, ef vörn-um Atlantshafsbandalagsins hefði ekki verið haldið við.

Það, sem við Íslendingar verðum að átta okkur á í eitt skipti fyrir öll, er, að við með okkar framlagi verðum að taka þátt í þeirri varðstöðu, sem tryggir friðinn í heiminum. Það eru að vísu margs konar óþægindi því samfara að hafa hér erlent varnarlíð, en með-an ekki verður hefur breyting til hins betra frá því, sem verið hefur síðustu ár, er það sið-ferðisleg skylda Íslendinga gagnvart sinni eigin þjóð, gagnvart okkar eftirkomendum og gagnvart umheiminum að láta ekki varnar-hlekkinn breyta á Íslandi, og það var einmitt sú hættu, sem við töldum að væri að skapast með samþykkt áætlunarinnar frá 28. marz s. l. Það er því þrátt fyrir sameiginlega bjartsýni þessara tveggja stjórnarherra okkar, hæstv. forsrh. og forseta Bandaríkjanna, verulegur munur á því, sem hvor þeirra um sig vill leggja fram, til þess að bjartsýnin geti orðið að veru-leika.

Það mátti einnig nokkuð marka hug hæstv. forsrh. á því, sem hann sagði, að þeir einu er-lendu atburðir, sem hann taldi að hefðu aukið stríðshættuna, voru atburðirnir í Egyptalandi. Ég bið þingmenn um að leiðrétta mig, ef hann nefndi nokkra aðra atburði, sem nú hefðu gerzt og hefðu aukið á stríðshættuna, heldur en at-

burðina í Egyptalandi. Það hefur enginn heyrt hann nefna hér annað, og hann bætti því meira að segja við, að hann vissi ekki um, að það væri neinn til, sem héldi því fram, að aðrir atburðir hefðu þýðingu í þessu sambandi en atburðirnir í Egyptalandi.

Ég vil þó minna hæstv. ráðh. á mjög skelegg ummæli í hans eigin mál-gagni 6. nóv. s. l., þar sem berum orðum var sagt, að atburðirnir í Ungverjalandi hefðu breytt ásjón heimsins og að fjörbrot gamalla nýlendubjóða mættu ekki verða til þess að draga athyglina frá þeirri ógnþrungnu staðreynd. Þetta eru ekki um-mæli mín, þetta eru ummæli Tímans, hans mál-gagns, þess blaðs, sem hann ræður manna mest yfir hverju heldur fram. Blaðið hélt áfram og sagði, að þessir atburðir í Ungverjalandi hefðu leitt til þess, að allar þjóðir yrðu að taka upp endurmat á alþjóðasamskiptum sínum. Það er þess vegna síður en svo, að við sjálfstæðis-menn séum hér nú einir um það, eins og Tím-inn aftur á móti segir í gær, að tengja saman atburðina í Ungverjalandi og atburðina á Ís-landi. Sá, sem fyrst og skeleggst varð til þess að tengja þessa atburði saman, var mál-gagn hæstv. forsrh. sjálfs. Jafnvel í morgun, eftir að blaðið er búið að taka stefnubreytingar fram og aftur, skrifar einn af forustumönnum ungra framsóknarmanna skelegga grein að gefnu tilefni frá blaðinu, þar sem hann enn tengir þessa atburði saman. Annar ágætur stuðningsmaður hæstv. ríkisstj., hv. þm. Siglf., Áki Jakobsson, hélt fyrir fáum dögum erindi, þar sem ljóst kom fram, að hann taldi smá-þjóðunum núna stafa hættu úr allt annarri átt en hæstv. forsrh. heldur fram.

Hæstv. forsrh. vitnar mjög í stefnuna frá 1949, sem hann réttilega segir að ég hafi átt mikinn þátt í að marka. Mér dettur ekki í hug að bera á móti því, að ég beri ábyrgð á því, sem þá gerðist, og hæstv. forsrh. getur verið alveg öruggur um það, enda eru mörg vitni því til staðfestingar, að það, sem ég hafði þá eftir valdamönnum vestan hafs, var í einu og öllu rétt, enda hef ég aldrei heyrt þess getið, að það kæmi til mála, að Bandaríkjamönnum dytti í hug að hverfa frá sínum yfirlýsingum. Ég hef alltaf talið það sjálfsagt og aldrei heyrt annað en að ef Íslendingar héldu fast við það, að Bandaríkjamenn færu héðan, þá mundu þeir hverfa héðan.

Og ég segi það enn og aftur: Það er ekki af neinu tilliti til Bandaríkjamanna, að ég tel, að verja þurfi Ísland eins og önnur þjóðlönd, heldur fyrst og fremst vegna Íslendinga sjálfra, vegna þess að eins og ástandið er í heiminum, getur Ísland eitt allra þjóðlanda ekki staðið opið og óvarið fyrir þeim fyrsta ræningja, sem vill hirða landið og myrða fólkið, eins og við sjáum svo sorgleg dæmi um.

Og ég verð að segja nokkur orð við hæstv. forsrh., sem einungis talar hér um Egypta-landsmálin. Ég skal ekki á nokkurn hátt fegra framkomu stórveldanna þar, framkoma Breta þar er nákvæmlega sú sama og hún var við okkur 1940. Þá réðust þeir inn í okkar land með ofbeldi á þann veg, að einn þeirra helzti

lögfræðingur hefur sagt, að ef Bretar hefðu látið sams konar lög gilda um sína stjórnsmálsmenn og þeir létu gilda um Þjóðverja, þá hefðu þeir menn, sem báru ábyrgðina á árásinni á Ísland, verið dæmdir fyrir stríðsglæpi. Þetta eru ekki mín orð, þetta eru ummæli fyrrverandi Lords Chancellors í Englandi, sem hefur lýst þessari framkomu Breta. Engir þekkja betur en Íslendingar það, að Bretar nota vald, þegar þeim sýnist. En við vitum líka, að þeirra valdbeiting, svo fordæmanleg sem hún er, er allt annars eðlis en þau múgmorð, sú sálarkúgun, sem hefur átt sér stað í Ungverjalandi, og erum við með því ekki að afsaka Breta.

Heldur skulum við gera okkur ljósan þann mun, sem hæstv. ríkisstj. gerir í þessu, þegar hún er á erlendum vettvangi og innlendum. Hér innanlands lætur hún sér sæma að bera þetta tvennt saman sí og æ, og forsrh. leyfir sér að koma hér og tala einungis um atburðina í Egyptalandi. En í gær var send til blaðanna, eða í blöðunum í gær birtist yfirlýsing, sem sagt er og tekið fram að ríkisstj. hafi samþykkt að greiða atkv. með og ég vil leyfa mér að lesa, með leyfi hæstv. forseta. Þar stendur:

„Á 42. fundi fulltrúa ráðherranefndar Evrópuráðsins, sem hófst í Strasbourg 6. nóvember og stendur yfir enn, var ástandið í Ungverjalandi strax tekið til umræðu á undan öðrum dagskrármálum. Var svo hljóðandi tillaga til ályktunar lögð fram:

Ráðherranefnd Evrópuráðsins harmar af alhug hin grimmilegu örlög ungversku þjóðarinnar, sem tengd er öðrum Evrópuþjóðum órofa böndum. Telur ráðherranefndin, að árás hersveita Sovétríkjanna sé grimlaus tilraun til þess að brjóta á bak aftur sjálfstæðisviðleitni Ungverja og koma í veg fyrir, að þjóðin fái fram komið þjóðlegum hugsjónum sínum með því að velja sér stjórnarhætti að frjálsum. Lætur ráðherranefndin í ljós hneykslun sína yfir þeirri kúgun, sem Ungverjar eru beittir, og krefst þess eindregið, að almennum mannréttindum og frjálsræði einstaklingsins verði komið á og þau virt í Ungverjalandi. Ráðherranefndin lýsir yfir samstöðu og djúpri samúð með ungversku þjóðinni og vottar þeim mönnum einlæga virðingu, sem berjast, þjást og falla fyrir málstað frelsis og sjálfstæðis.“

Svo segir:

„Fulltrúi Íslands hjá Evrópuráðinu fékk fyrirmæli um að greiða atkvæði með tillögunni.“

Þetta stendur í fréttatilkynningu frá ríkisstj., sem birt er í gær. En ég segi: Hefði nú ekki verið ólíkt karlmannlegu af hæstv. ríkisstj. eftir samþykkt hennar frá 5. nóv. og úr því að hæstv. forsrh. ætlaði að halda þá ræðu, sem hann flutti hér í dag, að láta fulltrúa sinn í Evrópuráðinu gera breytingartillögu við þessa tillögu og krefjast þess þar að Bretum og Frökkum ásjaandi, að íslenzka stjórnin fordæmdi ofbeldið alveg án tillits til þess, hver það framdi? Nei, á Íslandi er gott að láta eins og þetta sé alveg sambærilegt, en kjarkurinn er dálítið minni, þegar þeir eiga að horfa framan í þá háu herra sjálfa.

Annað kom fram hjá hæstv. ráðherra, og ég bið nú þá hv. þm., sem voru hér staddir 28. marz, og almenning, sem hefur fylgt með umræðunum síðan, að hugleiða það, sem fram kom. Hæstv. ráðherra segir: Við getum ekki í einstökum atriðum sagt, hvað við ætlum að gera í varnarmálunum, af því að áður verðum við að fá upplýsingar frá þeim samningamönnum, sem hingað eru að koma. — Endirinn á allri sjálfstæðisbaráttunni er þá sá, að nú má ríkisstj. Íslands ekki lýsa yfir því, hverju hún ætli að halda fram í varnarmálunum, fyrr en Bandaríkjamenn eru búnir að segja henni, hverju hún eigi að halda fram.

Svo segir hæstv. forsrh., að það liggi ekki enn þá fyrir, að ríkisstj. sé ósammála í þessu efni. Ja, verði kommúnistunum að góðu að fylgja ríkisstj. eftir allar þessar yfirlýsingar.

Forsrh. (Hermann Jónasson): Það er nú smátt og smátt að koma í ljós, að þessi till. hv. 1. þm. Reykv. er ekki flutt beinlínis í þeim tilgangi, sem orðin hljóða í sjálfri tillögunni og fyrsta ræðan.

Þetta var satt að segja einhver furðulegasta ræða og furðulegustu útútsnúningar, sem ég hef heyrt hér í þingsölunum, þessi röksemdafersla, að ég sem forsrh. hafi látið það undir höfuð leggjast að fordæma árásirnar á Ungverjaland og sé raunverulega meðmæltur því, að það hafi verið ráðizt á Ungverjaland, því að það er það, sem kom fram í þessari ræðu, — að ég mundi vera reiðubúinn til þess að gera breytingartillögu til Evrópuráðsins um það að fordæma hana ekki, vegna þess að ég talaði ekkert um Ungverjaland, og ræddi, sem ég skal gera grein fyrir nánar, út frá hvaða sjónarmiði menn telja yfirleitt að stríðshættan stafi í dag.

Það verða aldrei of sterk orð notuð um árásina á Ungverjaland, og ríkisstj. hefur gefið þar út sína yfirlýsingu. Samræmið í málflutningnum er nú ekki meira en það, að hv. þm. segir, að fá blöð hafi fordæmt árásina eins skelegglega og Tíminn, sem þessi hæstv. ráðherra, sagði hann, þ. e. forsrh., ræður mest yfir.

Ég skal ekkert segja um það, hvort þessi ummæli hans um mín yfirlýsingu yfir Tímanum eru rétt, en ég býst við, að það sé eins og allt annað í okkar flokki, að þar ræður okkar lýðræðislega skipulag. En það er alveg áreiðanlegt, að sú fordæming, sem þar hefur verið gerð, er ekki í minni vanþökk. En hvers vegna lét ég þau ummæli falla, að stríðshættan væri fyrst og fremst, að áliti stjórnsmálsmanna, í sambandi við Súez? Það er af þeirri einföldu ástæðu, að undanfarið hefur verið rætt opinberlega af stjórn Bandaríkjanna, og liggja fyrir yfirlýsingar, sem enn hefur ekki verið breytt, og það að gefnu tilefni vegna ummæla eins háttsetts stjórnsmálamanns, að þeir mundu ekki fara inn í Austur-Evrópu, svokölluð leppriki, til þess að skakka leikinn; það yrði fyrst og fremst að koma sem þróun hjá þjóðunum sjálfum, áður en til þess kæmi. Og það hefur verið gengið út frá því, — það er nú einu sinni þannig með þessi veldi, — að ef til þess kæmi,

væri þar vis heimsstyrjöld. Og þrátt fyrir þessar hjálparbeiðnir, sem hljóma um víða veröld frá Ungverjum, þá er þetta það sorglega, að ekkert hefur verið hægt að gera. Eftir yfirlýsinguinni, sem fyrir liggur, er þessu þannig háttað.

En viðkomandi Súez er það að segja, að það hafa sennilega flestir gert sér grein fyrir því, að núna standa sakir þannig, og rétt þegar ég kom hingað, voru að berast blóð erlendis frá, þar sem þessir atburðir eru ræddir, og ég hafði sérstaklega í huga yfirlit New York Times frá síðasta sunnudegi um þessa atburði, þar sem það sýnir fram á, — og þeir væru þá með sama markinu brenndir og ég, ef það væri leyfileg slík röksemdafærsla að endemum sem hér hefur komið fram frá hv. þm., — að þeir tala fyrst og fremst um það, að hættan, stríðshættan, sé vegna þeirra geysilegu hagsmuna, sem eru í kringum Súez. Og það, sem er enn þá óaðgert, eftir því sem virðist, er, að þetta takmark, sem Frakkar og Englendingar hafa reynt að ná, — ég er að fara um þetta nokkrum orðum vegna ræðu hv. þm., — það takmark, sem þeir hafa ætlað sér að ná í upphafi, hafi verið að ná Súezskurðinum og yfirráðum yfir honum, og það sé ekkert launungarmál, að það hafi verið tvennt, sem hafi snúið þeim við, það séu hótanir Rússa og hótanir Bandaríkjamanna um fjárhagslegar þvinganir. Hins vegar sé alls ekkert afgert enn, og það veit maður ekkert um, hvort Rússar og jafnvel Kínverjar — það liggur ekki nægilega ljóst fyrir enn — senda sjálfboðaliða inn í Egyptaland á svipaðan hátt og í Kóreu, og þá sjá menn vitanlega fljótt, hvað þar mun gerast, en það liggur ekki fyrir.

Hins vegar er það, sem ég sagði áðan, að Bretar hafa ekki enn þá náð þessu takmarki. Þeir hafa hætt við hálfnað verk, og það, sem liggur fyrir núna, er það, sem er eftirtektarverðast, að Nasser, sem ýmsir telja jafnvel ekki mjög sterkan í sessi enn þrátt fyrir allt, segir: Ég sleppi lögregluliðinu aldrei að Súezskurðinum. — En það var takmark Frakka og Breta að koma liði Sameinuðu þjóðanna að Súezskurðinum og láta það gæta hans. En hinir segja: Við förum ekki úr Egyptalandi, fyrr en búið er að koma lagi á siglingarnar á Súezskurðinum.

Hvað úr þessu verður, eins og með sjálfboðaliðana, veit maður alls ekki. Það veldur því, að yfir vofir sú mikla óvissa, sem vofir núna yfir veröldinni. Það er þess vegna á allan hátt sá fyllsti útúrtnúningur og rangfærslur, sem farið er með, þegar blandað er saman við fordæmingu á þessum atburðum ummælum mínum. Ég sagði ekki, að það væri eina stríðshættan; ég sagði, að þeir atburðir virtust valda mestri stríðshættunni. Og ef ég hef sagt hér annað, þá misminnir mig. En það getur komið fyrir fleiri, því að einu sinni, þegar hitnaði í þessum hv. þm. hér um daginn, lýsti hann því yfir, að hann hefði verið á móti gengisfellingunni 1950, og það birtu blöðin eftir honum. Svo lýsti hann því yfir daginn eftir, að þetta hefði ekki verið meiningin, hann hefði ætlað

að lýsa því yfir, að hann hefði verið á móti gerðardómslögnum gömlu frá 1942, og ekkert blað var þannig, að því dytti í hug annað en að taka leiðréttinguna gilda. — En ég kannast ekki við að hafa sagt, að það væru einu atburðirnir; ég segi, að samkvæmt þeim rökum, sem ég hef bent á, eru það þeir atburðir, sem líklegastir eru til ófriðar eins og stendur, algerlega óskýlt fordæmingu á atburðinum í Ungverjalandi, sem ég veit að enginn þm. hér í þessari hv. d. lætur sér detta í hug annað en ég fordæmi eins mikið og nokkur maður getur fordæmt.

Viðkomandi því, að við eigum að segja hér í þinginu, hvernig við ætlum að semja, og reyna að hártoga ummæli mín um það, þá er það alveg nákvæmlega sama. Og það er leiðinlegt, þegar verið er að tala um utanríkismál og eru gefnar hér upplýsingar og yfirlýsingar, sem eru þannig eins og umræður eiga að vera um utanríkismál, að slíkt skuli eiga sér stað.

Ég vil nú minna hv. þm. á það eða spyrja hann að því og spyrja hv. alþm. að því, það getur vel verið að mig misminni: Hvenær hefur það komið fyrir, þegar komið hafa samninganefndir frá erlendum þjóðum, að það hafi verið gefnar yfirlýsingar um það í einstökum atriðum, hvernig við höfum ætlað að semja? (Gripið fram í.) Hvenær hafa þær komið? (ÓTh: Hér er verið að spyrja um í grundvallaratriðum.) Ja, hann spurði um það, hvernig við ætluðum að semja, og ég spurði bara að þessu: Hvenær hefur það komið fyrir? Svári einhver þm. Og hvaða aðferð er það yfirléitt, þegar maður gengur til samninga, að lýsa því yfir í einstökum atriðum, hvernig maður ætli að semja. Sú aðferð hefur aldrei verið notuð á þeim tíma, sem hv. 1. þm. Reykv. (BBen) var utanrrh., svo að ég muni til.

Þessi ríkisstj. á að vera sérstaklega hatrömm í varnarmálunum, en svo er allt í einu snúið við blaðinu, af því að ég segi, að vitanlega ræðum við við þessa menn og sjáum, hvað þeir koma með, áður en ég fer að lýsa því yfir, hvað gera skal. Og nú á það allt í einu að vera orðið þannig, að ég á að vera orðinn svo óskaplegur Bandaríkjavinnur og Bandaríkjadindill, sem í hinu orðinu er úthúðað fyrir, hvað ég sé fjandsamlegur, að ég muni fara í einu og öllu eftir þeim upplýsingum, sem þeir bera á borð. Þetta er röksemdafærslan.

En ég verð nú að segja það eins og er, að þrátt fyrir það, að það sé vitanlega skýlt hverjum manni, sem semur fyrir sína þjóð, að gera sér grein fyrir þeim upplýsingum, sem hann fær, gera sér grein fyrir þeim, hvaðan sem þær koma, og gera sér grein fyrir því, hvað í þeim er rétt og hvað kann að vera rangt, að ég er ekki svo vitur, að ég telji mig það mun meiri mann en Snorra gamla goða, þegar hann var að leita upplýsinga um þau atriði og leiðbeininga um þau atriði, sem hann ætlaði að fara að ráða fram úr, og var spurður að, hvers vegna hann gerði slíkt. Hann sagði: Mér hefur reynzt það þannig, að það væri nauðsynlegt að hlusta á allar rökræður. — Efnislega þannig. (Gripið fram í: Og líka upp-

lýsingar frá NATO?) Ég veit ekki, hvað þm. á við, það er velkomið, að hann taki fram í.

Þess vegna er það, að ég mun fara að þeirri reglu að hlusta á það, sem samningamenn segja, hvaðan sem þeir koma, en reyna að gera mér grein fyrir því, hvernig á að snúast við þeim upplýsingum og hvað í þeim ég tel rétt eða miður rétt. Það er sú regla, sem ég mun fylgja í samningum og hef fylgt fram til þessa. Þessi ummæli hv. þm. eru þess vegna, hvert einasta atriði, ekkert annað en hártogun og útúrsnúningar, þegar verið er að ræða og honum er svarað efnislega um atriði, sem ættu sannarlega að vera alvarlegar umræður um hér á Alþingi. Í raun og veru er það svo, enda kom það ekki fram hér í þessum umr., að það væri amazt við því, að þessar umr. færu fram. Það er þvert á móti eðlilegt, og ég hef oft haldið því fram, að umr. fari hér fram um utanríkis-mál. En þær eiga þá a. m. k. ekki að fara fram í þessum dúr, þar sem með því er ekki verið að leita, að því er virðist, að sannleikanum í málunum, heldur er ræðunum snúið upp í aðra eins útúrsnúninga og hjá hv. 1. þm. Reykv. En ég hygg, að þessi ræða sé met í því og það í alvarlegum umr. eins og þessum.

Ólafur Thors: Herra forseti. Það er aðeins af tilefni þess, að hæstv. forseti hefur ekki talið sér fært að gefa hv. 1. þm. Reykv. (BBen) tækifæri til stuttrar athugasemdar, sem ég kvaddi mér hljóðs. Ég hafði raunar látið mér til hugar koma að segja hér nokkur orð, en eftir hinar ágætu ræður hv. 1. þm. Reykv. fannst mér ekki ástæða til þess, þó að ég nú geri það að gefnu þessu tilefni. En það vil ég minna minn ágæta vin, hæstv. forseta, á, að þegar ég var ungur hér á Alþingi, þá fékk ég að tala fimm sinnum, þegar mikið lá við, og talaði ég þó ekki þá í nafni heils flokks, eins og hv. 1. þm. Reykv. nú gerir. (*Forseti:* Þá hefur forsetinn ekki kunnað þingsköp.) Jú, hann kunni þau. Hann kunni bæði þingsköp og mannsiði og jafnvel enn betur en þessi þrúði forseti. Og ég vil nú leyfa mér að segja, að einstaka sinn-um gengur ekki formið fyrir öllu, og það er nokkur munur, hvort þm. eins og hv. 1. þm. Reykv., sem er formaður stærsta þingflokks-ins, talar hér í nafni síns flokks um svo stórt mál eða hvort verið er að karpa um ómerk frv. hér á Alþingi, án þess að ég ætli mér nú að kenna þessum hæstv. forseta þingsköpin.

Ég vildi aðeins leyfa mér vegna þess, sem hæstv. forsrh. áðan sagði, að leiða athygli að því, að hér hefur ekki verið spurt um, hvað hæstv. ríkisstj. ætlar að segja við Ameríkan-ana, þegar þeir koma til samninga, í öllum ein-stökum atriðum, eins og hæstv. forsrh. sagði.

Það er spurt um það af okkar hendi, sjálf-stæðismannanna, og ég endurtek: þeirra manna, sem fara með umboð 42,4% af kjósendum, hver eigi að vera meginstefna í þessu meginmáli þjóðarinnar, og það er ekki óeðlilegt, að það sé áreittað, að við óskum eftir að vita um þessa meginstefnu. Svörin, sem við höfum fengið, eru að mínu viti ekki nægjanlega ljós. Ég get tek-ði undir með hv. 1. þm. Reykv., að það er tæp-

lega von, að maður geti til fulls áttað sig á þeim, þótt þau séu einu sinni lesin upp hér af hæstv. utanrrh.

Hæstv. forsrh. sagði, að sá eini boðskapur, sem hann hefði nú okkur að flytja, þingmönnum, væri þessi: Við stjórnarliðar höfum komið okkur saman um að koma okkur ekki saman. — Hverjir hafa komið sér saman um að koma sér ekki saman? Eru það aðeins Alþýðubanda-lagsmennirnir eða alþýðukommúnistarnir, sem við nú köllum þá í daglegu tali, — eru það aðeins þeir, sem hafa komið sér saman um að koma sér ekki saman við hæstv. forsrh. og hæstv. utanrrh., eða eru þessi samtök eitthvað viðtækari? Og það er ekki nema eðlilegt, að það sé dálítið skopast að því, og hæstv. forsrh. má ekki vera svo viðkvæmur sem fram kom, að hann reiðist yfir því, þó að dálítið sé skopast að því, að baráttan, sem hér hefst á þinginu með yfirlýsingum um, að það sé ekki sæm-andi frjálsborinni þjóð eins og Íslendingum að spyrja til hægri og vinstri um, hvað við ætlum að gera í okkar málum, skuli enda á því, hér á Alþingi, svo að segja deginum áður en samningar eiga að hefjast við Ameríkumenn, að sjálfur forsrh. lýsi yfir: Ég má ekki segja þinginu frá því, ég má ekki segja sjálfstæðismönnum né þinginu í heild frá því, hvað fyrir okkur vakir í meginatriðum, fyrr en ég er búinn að heyra, hvað Ameríkanarnir hafa að segja. Finnst ykkur það eðlilegt, segir hann, að ég segi ykkur frá þessu, fyrr en ég veit, hvað þeir ætla að segja? — Jæja, en fáum við þá að vita það, þegar hann veit, hvað þeir hafa komið segja? Hvenær fær Sjálfstfl. á Íslandi eða aðrir, sem ekki styðja núverandi hæstv. ríkisstj., að vita, hvað er að gerast í þessum málum? Hvenær er að því komið, að hæstv. forsrh. treysti sér að segja þinginu frá þessu?

Ég vil leyfa mér að minna hæstv. forsrh. á, að ég held, að það sé mjög algeng venja, sem ég efa ekki að jafnfróður maður í þessum efn-um og reyndur eins og hæstv. forsrh. er hlýtur að vita, að þeir, sem með völdin fara á hverjum tíma, verða oft að svara þinginu spurningum, sem virðast ekki alltaf vera mjög þægilegar. Þessi hæstv. ráðh. vitnaði mjög til þeirra atburða, sem nú hafa gerzt með Bretum. Ef hann hefur fylgt með þeim umr., sem hafa farið fram á þingi Breta í sambandi við málið, sem hann gerði aðallega að umræðuefni, þá hlýtur honum líka að vera vel kunnugt um það, að þar var forsrh. spurður og hann neyddist til að svara ýmsum atriðum, sem þingmenn áttu ekki nærri eins óskeikulan kröfurétt á að spyrja um og fá svarað eins og því, sem hér er spurt um. Og þó skeði það, að þegar forsrh. færðist undan í svipuðum mæli og núverandi hæstv. forsrh. gerði hér á þinginu, þá varð svo mikil háreysti á þessu virðulega þingi Breta, að það varð að slíta fundi, og það er í þriðja skipti, sem slíkt kemur fyrir á þessari öld.

Við skulum svo aðeins gera okkur ljóst, að það, sem hér er um að ræða, og það er aðal-atriðið í því, sem við höfum spurt um, er það: Ætlar núverandi hæstv. ríkisstj. að ganga til samninga við þá, sem í umboði NATO fara

með varnir landsins, á grundvelli þeirra yfirlýsinga, sem hún um þetta hefur gefið og fram að þessu hefur viljað skilja þannig, að hér ætti ekki að vera neinn her í landi á friðartímum, eins og þeir segja, eða ætlar hún eitthvað annað?

Kommúnistar eru eini flokkurinn í stjórnarliðinu, sem hefur fengið til að tala skýru máli. Þeir hafa sagt: Herinn á að fara úr landinu, aldrei fremur en nú. — Þessi flokkur hefur sagt: Ekki aðeins á herinn að fara úr landinu, heldur eigum við að fara úr NATO. Nú er tækifæri til þess. Við viðurkenndum, þegar stjórnin var mynduð, að það væri ekki tækifæri til þess. Nú hafa NATO-þjóðirnar brotið svo af sér, að nú eigum við réttinn, og við eigum að nota hann. — Þetta er eina svarið, sem við höfum fengið, utan loðmollulegra yfirlýsinga, sem kannske er ekki vel hægt að átta sig á.

Ég spyr nú og bið um, að mér sé svarað því skilmerkilega. Ég spyr: Viljið þið, þeir lýðræðissinnar, sem kölluðu hingað til landsins varnir árið 1951 á grundvelli þess, að þá væri hættu-ástand ríkjandi í heiminum vegna ófriðarhættunnar eða ástandsins í Kóreu, — viljið þið í dag neita því, að sú hættu, sem þið tölduð varða því, að við yrðum að fá hér varnir í landinu, sé í dag meiri, en ekki minni en hún var þá? Þetta er það, sem er verið að spyrja um. Ég skal endurtaka það. Ég skal minna á það, að 1949 erum við sammála um að hafa ekki her á friðartímum. 1951 segjum við: Vegna ófriðarástandsins í Kóreu biðjum við um, að hingað sé sent varnarið. Nú segi ég: Getur nokkur heilvita maður sagt: Ég jata að visu, að ég bað ykkur 1951 að senda mér varnir til að tryggja öryggi minnar þjóðar, eftir því sem auðið yrði? Getur nokkur heilbrigður Íslendingur litið framan í þá menn, sem hann bað um vörn, og sagt: Ég bað um þessar varnir vegna hættunnar, sem stafaði frá ófriðarástandinu í Kóreu? Getur nokkur Íslendingur litið framan í þessa menn og sagt: Nú bið ég um, að þeirri vörn, sem ég þá kallaði yfir mig, sé nú frá mér vikið, hún sé af mér tekin, því að nú er bara verið að berjast í Ungverjalandi og Egyptalandi? Getur nokkur ráðh. mælt undan því að svara slíkri spurningu, borinni fram í nafni stærsta stjórnmálaflokks Íslands? Getur hann neitað því að svara: Teljið þið, sem voruð með því að biðja um landvarnir 1951, að nú sé hættan svo hjá liðin, að þið getið farið fram á, að þessi landvörn verði af okkur tekin? Þetta spyr ég um, ekki aðeins í nafni flokks míns, heldur í nafni óteljandi margra annarra Íslendinga, sem nú eru áhyggjufullir um, hvað gerast kunni í þessum efnum. Ég bið um, að þessu sé svarað. Ég spyr: Treystið þið ykkur til þess að halda því fram, að ófriðarhættan sé það miklu minni í veröldinni og sérstaklega sú ófriðarhætta, sem að okkur kann að snúa, að þið getið mælt til þess í nafni Íslendinga, að vegna hinnar minnkuðu hættu séu landvarnirnar, sem taldar voru nauðsynlegar, ekki lengur nauðsynlegar og því skuli herinn fara? Ef þið ekki treystið ykkur til þess, því þá ekki að segja það? Á ekki þjóðin heimtingu

á að vita svona hlut? Er það nokkuð annað, sem þjóðin á meiri heimtingu á að vita, heldur en hvort valdhafarnir í landinu ætla þetta eða hitt í svona stóru máli, þegar samningar standa alveg fyrir dyrum?

Félmrh. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Till. sú, sem hér liggur fyrir frá Sjálfstfl., er ófæð fram komin vegna þess, að væntanlegir eru til landsins menn til samninga um varnarmálin. Þessi till. fer fram á, að það sé látið uppi sem álit Alþingis, að nú sé viðhorf Íslendinga það, að nauðsynlegar varnir landsins séu tryggðar.

Í þetta er hægt að leggja margs konar skilning, en mér liggur við að leggja þann skilning í það, að Sjálfstfl. vilji, að Alþingi Íslendinga geri pöntun á því, áður en samningamennirnir koma, að Alþ. lýsi yfir, að það heimti meira hernám, meiri erlendan her í landið.

Jafnframt kemur svo í ljós í þessari till., og yfir því gleðst ég, að Sjálfstfl. lætur í ljós núna í fyrsta sinni það ég veit til, að varnarsamningurinn sé ekki alfullkomið plagg, heldur með einhverjum smágöllum, og nú skuli það vera samningaaðstaða af hendi Íslendinga að fá bætt úr göllum þeim, sem fram hafa komið á samningnum. Það er gott, betra seint en aldrei. Varnarsamningurinn er þá frá sjónarmiði Sjálfstfl. ekki gallalaust plagg, heldur með göllum, sem þarf að sníða af honum, en hingað til hefur Sjálfstfl. samt ekki viljað láta endurskoða hann, viljað halda honum með göllum.

Það, sem ég ætlaði þó aðeins að segja í sambandi við þessar umræður, er það, að hér hefur verið látið í það skína, að hæstv. ríkisstj. sé ekki sammála í afstöðunni til þessarar tillögu. Það er ekki rétt. Ríkisstj. hefur — og það hafa hæstv. utanríkis- og forsætisráðherra nú undirstríkað — vísað ákveðið til þeirrar afstöðu í þessum málum, sem hv. 1. þm. Reykv. (BBen) færði íslenzku þjóðinni sem þáverandi utanrrh. hennar, að Ísland vildi því aðeins vera aðili að Atlantshafsbandalaginu, að hér væri ekki her á friðartímum. Við þessa stefnu vill ríkisstj. halda sér og snýst á móti öllum tillögum frá Sjálfstfl., sem brjóta í bág við þessa fyrri afstöðu hv. 1. þm. Reykv.

Þegar spurt er nú um afstöðu stjórnarinnar sem heildar til þessara mála, þá er hægt að lýsa því yfir, að Alþýðubandalagið er nákvæmlega sammála því, að framfylgt sé þingsályktun Alþingis frá því 28. marz í vor og að haldið sé á þessum málum í samræmi við yfirlýsta stefnu stjórnarsáttmálans í þessu máli og í samræmi við þá málstúlkun, sem þetta mál hefur fengið í blöðum og á mannafundum fyrir kosningar og eftir þær.

Í síðasta lagi vil ég lýsa því yfir, að Alþýðubandalagið er samþykkt því, að þessari þáttill. Sjálfstfl., sem brýtur í bág við yfirlýsinguna frá 1949 um, að hér skuli ekki vera her á friðartímum, viljum við í Alþb. eins og í Alþfl. og Framsfl., sem stöndum að ríkisstj., að sé vísað frá og vísað í þessu formi til ríkisstjórnarinnar.

ATKVGR.

Till. frá utanrrh. (GÍG) um að vísa málinu til ríkisstj. samþ. með 30:19 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: PP, PP, SE, SkG, StgrSt, SvBH, AG, ÁP, ÁKJ, AB, BST, EOI, EirP, EystJ, FRV, FS, GislG, GÍG, GJóh, GPB, HÁ, HS, HV, HG, HermJ, KGuðj, KK, LJós, PZ, EmJ.

nei: PO, RH, SÁ, SB, SÓÓ, BBen, BÓ, FP, GTh, IngJ, AS, JJós, JK, JPálm, JS, KJJ, MJ, ÓB, ÓTh.

3 þm. (BG, BjörgJ, BjörnJ) fjarstaddir.

2. Sjóefnaverksmiðja.

Á 42. fundi í Sp., 1. marz, var útbýtt:

Till. til þál. um sjóefnaverksmiðju [131. mál] (A. 304).

Á 44. fundi í Sp., 6. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 45. fundi í Sp., 13. marz, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Geir Gunnarsson): Herra forseti. Þál-till. sú, sem hér er til umr., hljóðar svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að láta hraða sem mest byggingu tilraunaverksmiðju, er vinni salt og önnur efni úr sjó, og afla sér heimildar til sérstakrar fjárveitingar í því skyni. Á grundvelli tilraunanna verði síðan gerðar endanlegar áætlanir um stofn- og rekstrarkostnað fullkominnar sjóefnaverksmiðju.“

Til skamms tíma hafa Íslendingar ekki getað talið land sitt búa yfir öðrum hagnýtum gæðum en þeim, er þénuðu til fiskveiða og landbúnaðar. Afl stórfjöta, sem áður gerði landið óbyggilegra, hefur nútímatækni gert að mikilvægum auðlindum, og jarðhiti, sem áður var einungis náttúruundur, telst nú til hinna mestu landgæða.

Landsmönnun mun lengi hafa verið ljóst, að auk þess að nýta afla þann, sem sjórinn gaf, mætti hafa not af sjálfum efnum sjávarins, og með frumstæðum aðferðum var reynt að vinna úr honum salt. Árið 1773 var gerð tilraun til að nýta jarðhita í því skyni, en gafst ekki vel, enda tækni þá á lágu stigi. Síðan hefur tækninni fleygt fram og á þeim grundvelli verið gerðar frekari rannsóknir um notkun jarðhita til saltvinnslu. Árið 1949 var á vegum jarðborana ríkisins gerð athugun á möguleikum til saltvinnslu í Hveragerði, og árið 1953 fékk bæjarráð Hafnarfjarðar Baldur Línal efna-verkfræðing til þess að gera athuganir um saltvinnslu í Krýsuvík. Í skýrslu um þá athugun taldi hann, að í Krýsuvík mætti vinna salt, sem væri ódýrara og betra en innflutt. Gat

Alpt. 1956. D. (76. löggjafarþing).

hann þess sérstaklega, að með framleiðslu saltsins innanlands mætti koma í veg fyrir, að í saltinu væru þau efnasambönd, sem valda gulu í fiski, en af henni hefur hlotizt stórfellt tjón hérlandis, svo sem kunnugt er.

Í rannsóknum þessum var gert ráð fyrir verksmiðju, sem framleiddi 35 þús. tonn af salti á ári, en ekki talið unnt á því stigi málsins að segja um, hvort sú verksmiðja yrði betur staðsett í Krýsuvík eða á Reykjanesi, þar sem þá var ekki lokið athugunum á síðar nefnda staðnum. Ári síðar, eða í desember 1954, gaf raforkumálastjórnin út fyllri skýrslu eftir Baldur Línal um mál þessi. Telur hann þá saltþörf landsmanna svo mikla, að á þeim markaði einum megi grundvallar myndarlega saltverksmiðju, og ekki ósennilegt, að eftir nokkra tugi ára muni heildarsaltþörf innanlands nema 100—200 þús. tonna á ári.

Í skýrslu þessari gerir Baldur Línal samanburð á hagkvæmni þriggja staða á landinu til saltvinnslu, þ. e. Reykjanes, Krýsuvík og Hveragerði, og kemst að þeirri niðurstöðu, að Krýsuvík hafi bezta framtíðarmöguleika til saltvinnslu hér á landi. Telur hann, að Krýsuvík sé best sett um flutning á salti frá verksmiðjunni og gufuvinnslumöguleikarnir séu þar meiri og gufuvirkjun ódýrari en á Reykjanesi.

Eftir að þessi skýrsla var gefin út í desember 1954, var haldið áfram athugunum á þessu sviði og það jafnframt tekið með í reikninginn, að saltinnflutningur jókst, og þá talið, að hann væri að ná 50—60 þús. tonna á ári, auk þess sem salt hækkaði í verði.

Þess skal getið í sambandi við þessar áætlanir, sem gerðar voru seinni hluta árs 1954, að árið 1955 reyndust vera flutt inn 56 þús. tonn af salti fyrir 13.8 millj. kr., og árið 1956, á s. l. ári, 76.5 þús. tonn fyrir 21.1 millj. kr., og virðist því hafa komið fram, að saltinnflutningur hafi aukizt og saltverð hækkað.

Í nóvember 1955 var af sömu aðilum og áður er getið gefin út grg. eftir Baldur Línal um hagnýtingu fleiri efna úr sjó jafnframt saltvinnslu. Er þá talið, að aðstæður hafi breytzt svo, að saltmarkaður hérlandis geti innan fárra ára numið á annað hundrað þús. tonna árlega, og þess vegna batnað mjög aðstaða til vinnslu aukaefna og jafnvel, miðað við þáverandi markað hér á landi, talið hagkvæmt að hagnýta aukaefnin.

Stofnkostnaður sjóefnaverksmiðju í Krýsuvík, miðað við 40 þús. tonn af salti á ári, er þá, 1955, talinn nema 30—37 millj. kr., en rekstrarkostnaður 12—13 millj. á ári, en verðmæti afurða 15½ millj. kr. á ári. Með stærri verksmiðju, er framleiddi 100 þús. tonn salts á ári, mundi vinnslukostnaður lækka og salt það, er yrði umfram þarfir landsmanna, gæti orðið grundvöllur að stórvinnslu á klóri og vítissóða.

Sjóefnaverksmiðja, sem auk salts framleiddi magnesium-hydroxid, kalíum-klóríð, bróm og gips, er talin geta orðið grundvöllur undir meiri háttar stóriðju til framleiðslu útflutningsverðmæta. En áður en slík verksmiðja yrði reist, þarf í fyrsta lagi að byggja tilraunaverk-

smiðju, til þess að örugg lokaáætlun fáið, og í öðru lagi þurfa að fara fram í Krýsuvík ýtarlegar jarðboranir, svo að fullnaðarvissa fáið fyrir því, að þar sé til staðar nægilegt gufumagn til verksmiðjunnar auk þess, sem þarf til annarra nota, og þá fyrst og fremst hitaveitu, en skv. áætlun er talið, að svo muni vera.

Líkur benda til þess, að innan tíðar verði fyrir öðrum þessara þátta séð. Í Krýsuvík munu sennilega á næstunni verða hafnar jarðboranir með stórvirkum tækjum og þá koma í ljós orkumagnið þar. Fyrir byggingu reynsluverksmiðju hefur ekki verið nógu vel séð, og er hætt við, að sú framkvæmd dragist á langinn, ef ekki er að gert. Á fjárlögum hefur á undanförmum árum staðið sama upphæð til brennisteinsrannsókna og annarra rannsókna á hagnýtingu jarðhita til iðnaðar, og hefur sú upphæð í raun og veru lækkað ár frá ári með hækkuðu verðlagi. Upphæð þessi er of lág til þess, að auk annarra nauðsynlegra rannsókna verði fyrir það fé byggð reynsluverksmiðja til sjófnavinnslu, og þarf til þeirrar framkvæmdar að koma sérstök fjárveiting.

Með tilliti til þess, hversu brýn nauðsyn virðist á því, að reist verði hér á landi fullkomin sjófnaverksmiðja, — og ég vil í því sambandi minna á, að á s. l. ári var salt flutt inn fyrir rúml. 21 millj. kr., leyfi ég mér að vænta þess, að hv. Alp. samþykki að skora á ríkisstj. að afla sér heimildar til sérstakrar fjárveitingar í því skyni að hraða fullnaðarrannsókn á málinu í heild.

Þótt menn greini e. t. v. á um gildi ýmiss þess iðnaðar, sem upp hefur risið hér á landi á undanförmum árum, að því er sumir telja ýmist í skjóli tollverndar eða verzlunarhafta eða hvors tveggja, munu þó flestir sammála um, að aukning iðnaðar, sem byggir á íslenskum hráefnum og orku og starfar í þágu útvegsins og getur aukði verðmæti fiskafurðanna og orðið grundvöllur að stóriðju til útflutnings, sé þjóðarnauðsyn. Með því að byggja upp þess konar framleiðslu með hagnýtingu innlendrar orkulinda og hráefna er þjóðin að auka landgæðin og tryggja afkomu sína.

Að lokum vildi ég leggja til, að umr. verði frestað og málinu vísað til hv. allshn.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Ég hafði ekki hugsað mér að ræða um þessa till. á þessu stigi, af því að ég gerði ráð fyrir, að henni mundi verða vísað til fjvn., en úr því að hér er till. um að vísa henni til allshn., vildi ég aðeins segja örfá orð um þetta mál.

Það er alveg rétt, sem hv. flm. rakti hér áðan í sinni ræðu, að rannsóknir þær, sem farið hafa fram varðandi hagnýtingu og vinnslu á salti og öðrum efnum í því sambandi, benda til þess, að það gæti verið hagkvæmt þjóðhagslega að setja upp slíka sjófnaverksmiðju sem um ræðir í þessari till. Og er það auðvitað sjálfsagt, að það mál sé kannað til hlítar. Hins vegar vildi ég í þessu sambandi og til athugunar fyrir þá hv. n., sem fær þetta til meðferðar, aðeins upplýsa það, að þetta mál ásamt allmörgum öðrum hliðstæðum er nú til meðferðar í sérstakri

n., sem Alp. hefur kjörið, atvinnumálanefnd ríkisins, og til þess var kjörin að gera tillögur um nýjar atvinnugreinar og hagnýtingu náttúruauðlinda. Og áður en tekin yrði ákvörðun um það hér á hinu háa Alp. að taka þetta mál sérstaklega út úr þeirri athugun, sem þar fer fram, teldi ég a. m. k. nauðsynlegt fyrir hv. allshn. að afla sér um það upplýsinga og álits atvinnumálanefndar ríkisins, hvernig þau mál stæðu þar og hvort heppilegt yrði talið að afgreiða þetta mál sérstaklega eða í sambandi við þá heildarniðurstöðu, sem vænta má að komi frá þeirri n. innan tíðar.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 32 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var fram haldið einni umr. um till. (A. 304, n. 647 og 653).

Frsm. meiri hl. (Benedikt Gröndal): Herra forseti. Þessi till. fjallar um byggingu eða undirbúning að byggingu á tilraunaverksmiðju, sem mun vera nauðsynlegur undanfari þess, að hægt verði að byggja hér fullkomna sjófnaverksmiðju. Hér er um mjög athyglisvert og merkilegt mál að ræða, og samkv. þeim upplýsingum, sem allshn. hefur aflað sér, hefur raforkumálastjórnin um skeið unnið að undirbúningi þessa máls og rannsóknum varðandi væntanlega undirbúningsverksmiðju. Meiri hl. nm. telur því, að á þessu stigi sé ekki rétt fyrir Alþingi að ganga lengra í þessu máli en að vísa málinu til ríkisstj. í trausti þess, að þessum tilraunum verði haldið áfram og stjórnin leiti eftir fjárveitingum frá Alþingi, strax og þeir, sem tilraunirnar gera, álita, að það sé tímabært að hefja byggingu tilraunaverksmiðju.

Meiri hl. allshn. leggur því til með þessum fyrirvara, sem getur í nál., þskj. 653, að málinu verði vísað til ríkisstjórnarinnar.

Frsm. minni hl. (Björn Jónsson): Herra forseti. Ég tel ekki þörf á því að hafa mörg orð um afstöðu mína til þeirrar þáttill., sem hér liggur fyrir. Í grg. fyrir till. og einnig í framsögu flm. og umsögn raforkumálastjóra tel ég að færð hafi verið fullnægjandi rök til þess, að hv. Alp. samþykki till. Um nauðsyn þess, að komið verði upp fullkominni salt- og sjófnaverksmiðju hér á landi, geta flestir verið sammála og um að því fyrr sem það verður gert, því betra. Öllum, sem um þetta mál hafa ritað, ber saman um, að næsta skrefið, sem beri að stíga, sé bygging tilraunaverksmiðju, fullkomin verksmiðja verði ekki reist, fyrr en tilraun hafi verið gerð með framleiðslu saltsins. Hætt er við, að sá tími, sem líði til þess, að reist verði slík tilraunaverksmiðja, sé bein töf á, að hafnar verði framkvæmdir við byggingu fullkominnar verksmiðju, sem sparað geti þjóðinni milljónir króna í erlendum gjaldeyri á hverju ári.

Eins og fram kemur í grg., er þáttill. borin fram nú vegna þess, að líkur benda til og því reyndar lýst yfir síðar, að á næstunni verði hafnar jarðboranir í Krýsuvík með afar stór-

virikum jarðbor, en talið er, að þar verði sjóefnaverksmiðja bezt staðsett. Innan skamms verður því séð, hvort nægilegt gufumagn fæst á hagkvæmasta staðnum til framleiðslu salts og annarra sjóefna. Tel ég illa farið, ef ekki er samtímis unnið að tilraunum til saltvinnslu í tilraunaverksmiðju, sem mun ekki kosta sérlega mikið fé.

Meiri hl. hv. allshn. hefur í nál. sínu lagt til, að þáttill. verði vísað til ríkisstj. í trausti þess, eins og segir í nál., að ríkisstj. leggi málið fyrir Alþingi, strax og tímabært þykir að hefja byggingu tilraunaverksmiðju. En í álitu raðforkumálastjóra, sem fékk till. til umsagnar, segir svo, með leyfi hæstv. forseta: „Vér teljum, að ofangreind sjóefnaverksmiðja muni geta minnkað innflutning til landsins og ef til vill stuðlað

verulega að framleiðslu nýrra útflutningsvara. Er því full þörf á, að undirbúningi sé hraðað svo sem kostur er á.“ Svo sem áður er getið, er næsti undirbúningur einmitt bygging tilraunaverksmiðju og fæ ég ekki betur séð en að fyrir liggi frá þeim, sem gerst ættu að þekkja til, að tímabært sé nú þegar að hefja byggingu tilraunaverksmiðju, og því sjálfsagt og eðlilegast, að hv. Alþingi samþykki þáttill., sem hér liggur fyrir.

Samkvæmt þessu legg ég eindregið til, að dagskráráttill. verði felld, en till. samþ. eins og hún liggur fyrir.

ATKVGR.

Till. á þskj. 653 um að vísa málinu til ríkisstj. samþ. með 23:4 atkv.

Pingsályktunartillögur ekki útræddar.

1. Eftirgjöf lána vegna óþurrka.

A 2. fundi í Sp., 19. okt., var útbýtt:

Till. til þál. um eftirgjöf lána vegna óþurrkanna sumarið 1955 [15. mál] (A. 15).

A 4. fundi í Sp., 31. okt., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér ásamt 2. þm. Arn. að flytja till. á þskj. 15 um eftirgjöf lána vegna óþurrkanna sumarið 1955. Till. hefur verið útbýtt hér í hv. Alp., og hafa hv. þm. þess vegna lesið hana og gert sér grein fyrir, hvað í henni felst. Í sjálfu sér er ekki nauðsynlegt að bæta miklu við það, sem í grg. till. felst.

Það er kunnugt, að yfir Suðvesturland gengu slíkir óþurrkar sumarið 1955, að elztu menn muna ekki slíkt, og talið, að í hálfra öld hafi ekki slíkt tíðarfar komið yfir þennan landshluta. Það er þess vegna eðlilegt, að slíkt tíðarfar skilji eftir sig spor í efnahag og lífi þeirra manna, sem hafa orðið fyrir slíku. Það er nú fyrst eftir á, sem þetta er ljósara en áður. Það er nú komið á daginn, að margir bændur hafa safnað stórskuldum vegna fódurbætis-kaupa. Það var reynt að halda fénaðinum lifandi. Það var einnig reynt að fá nokkra nyt úr kúnum og halda öðrum búpeningi óskemmdum. Og þetta tókst með því að auka fódurbætis kaupin svo mjög sem raun ber vitni.

Þegar um það er að ræða að veita aðstoð vegna slíkra atburða, þarf helst að hafa aðstoðina í því formi, að hún komi fyllilega að gagni. Á s. l. hausti var ákveðið að veita lán með sæmilegum kjörum, 5% vöxtum til sex ára, og samkv. þeim upplýsingum, sem ég hef fengið hjá Búnaðarbankanum, var lánsupphæðin alls 12 millj. 509 þús. og 600 kr. Þar af lagði ríkissjóður fram 9 millj. 512 þús., en framlag frá bjargráðasjóði var 2 millj. 997 þús. og 600 kr.

Það blandast vitanlega engum hugur um, að bjargráðasjóður verður að fá aftur það, sem hann lagði fram, og yrði ríkissjóður þess vegna að leggja fram nýtt fé, sem nemur þeirri upphæð, er bjargráðasjóður lét af hendi, en það eru tæpar 3 millj. kr. og verður ekki talið mikið, miðað við þær fjárhæðir, sem fjárl. nú miðast við.

Ég er ekki í nokkrum vafa um, að ef hv. þm., sem ekki eru nægilega kunnugir þessum málum, vilja hafa fyrir því að kynna sér aðstoðu þeirra, sem hafa orðið fyrir búsjfjum vegna tíðarfarsins, ríkir sú sanngirni hér í hv. Alp., að þm. fallast á samþykkt þessarar till.

Ég sé ekki ástæðu til við þessa fyrri umr. að hafa um þetta fleiri orð. Ég vil leggja til, að till. verði vísað til fjvn. að lokinni þessari umr., og þar verður þetta mál vitanlega athugað nánar, og þeir, sem ekki telja að svo stöddu réttmætt að samþykkja till., hafa þá tækifæri til þess að kynna sér málið til hlítar. Ég sé svo ekki ástæðu til að segja meira að sinni.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Það er orðin reynsla fyrir því allmikil, að þegar lán eru veitt til stuðnings vegna áfalla, skapast mikil vandamál, þegar að skuldadögunum kemur. Þetta er fullreynt orðið. Ég hef því stundum undanfarið, t. d. í fyrra á öðrum vettvangi, vakið máls á því að breyta um stefnu í slíkum málum frá því, sem verið hefur, og láta aldrei neina aðstoð vegna stóráfalla frá ríkinu sjálft öðruvísi en sem beina aðstoð eða styrk, sem ekki væri þá ætlað til að endurgreiða, og að það lægi hreinlega fyrir, þegar úthlutun slíks fjár færi fram, að þar væri um styrk að ræða, en ekki lánveitingar. Ef menn treystu sér ekki til þess að ganga nógu langt í fjárútlátum eftir slíkri leið, væri veitt lán í gegnum bankana, sem allir vissu hreinlega fyrir fram að væru veitt á venjulegum viðskiptagrundvelli og yrðu innheimt, hvað sem tautaði. Ég held satt að segja, að sú reynsla, sem við höfum af þessum málum, sé orðin þannig, að það eigi að hafa það sem leiðarljós framvegis, að ríkið eigi aldrei sjálfst að veita nein lán, heldur aðeins styrk, þegar áföll koma fyrir, sem Alp. þykir ástæða til að veita stuðning út af. En séu lán veitt til viðbótar, séu þau veitt í gegnum lánsstofnanir eða banka, en ekki látin koma ríkissjóði, ríkisbúskapnum neitt við. Þessa skoðun byggir ég á reynslu um það, hvaða vandi kemur upp, þegar verið er að veita lán, en hins vegar ekki talið fært að innheimta þau á venjulegan hátt, en það vitum við, að ef á að vera jafnrétti í innheimtunni, má ekki innheimta lánin þannig, að það borgi aðeins þeir, sem af sjálfsdáðum koma og láta fram peningana, heldur verð-

ur að innheimta á venjulegan hátt, að hinir, sem ekki borga, sæti þá aðför. Það er ekki hægt að haga innheimtu lána öðruvísi en þannig, ef hún á að vera réttlát.

Það var lánað í fyrra til íbúa á Suðurlandi og Suðvesturlandi vegna óþurrkanna. En það er ekki í fyrsta skipti, sem hefur verið lánað í sambandi við óhöpp eða áföll. T. d. 1950, þá var lánað til Austurlandsins, og var þá hreppum lánað. Það var að vísu smáfjárhæð, samanborið við það, sem lánað var í fyrra á Suður- og Vesturlandi, enda þar um minni héruð að ræða. Svo hélt óærið áfram á Austurlandi og magnaðist um allan helming og varð satt að segja þvillíkt, að til annars eins eru engin dæmi hér á landi um langan tíma. Þá var lánað aftur 1952 og þá nokkru meira fé en í fyrsta skiptið. Þá var lánað beint einstaklingum og þeir látnir veðsetja fyrir þessu láni eigur sínar. Þetta eru dæmi, sem ég man eftir.

Nú hefur sáralítið greiðt af þessum lánnum. Nokkrir hreppar hafa þó borgað nokkuð inn af lánnum, sem þeim voru veitt, og það er kannske hægt að finna einstaklinga, sem hafa borgað inn á lánin, sem veitt voru til þeirra, en það hefur sáralítið komið til enn þá, enda voru þau lán afborgunarlaus fyrstu árin. En það hefur ekki verið gengið í innheimtuna á þessum lánnum eins og gert er um venjulega bankaláninnheimtu, og þessi mál hafa legið til athugunar.

Þá vil ég minna á eitt, sem líka er fróðlegt að rifja upp í þessu sambandi. Fyrir nokkru kom upp þurrafúi í skipum og bátum. Þetta voru þung áföll fyrir marga, og ég held, að það séu dæmi til þess, að það hafi kostað 800 þús. kr. að gera við eitt skip vegna þurrafúans. Þessi þurrafúi á ekkert skylt við aldur skipanna né meðferð þeirra á nokkurn hátt. Þetta er galli í efninu. Þegar þetta mál lá fyrir Alþ., var farið inn á þá braut að heimila ríkisstj. að ábyrgjast lán, sem eigendur skipanna tækju til þess að gera við þau vegna þurrafúans. Ég held, að það hafi verið 2 millj. kr. heimilaðar í fyrstu og svo aftur 2 millj. a. m. k. á síðustu fjárl. í þessu sama skyni, því að þessi þurrafúi hefur komið fram í fleiri og fleiri bátum og fleiri og fleiri skipum. Svo þegar farið var til bankanna, sögðust þeir alls ekki vilja lána þessum mönnum nema til 2 ára allra lengst. Þá stóð ríkisstj. frammi fyrir því, að annaðhvort yrðu þessi þurrafúaskip lögð til hliðar jafnóðum og ekkert hægt að gera við þau eða þá að eigendurnir tækju lán til tveggja ára með ríkisábyrgð. Og það var gert, heimildin að fullu notuð fyrsta árið, sem hún var í gildi, og ég held, að þessi þurrafúalán séu nú komin upp undir 4 milljónir, og eru þau öll til tveggja ára.

Nú sjá allir, að eigendur skipanna langflestir geta alls ekki endurgreitt þessi lán á tveimur árum; þarna er í raun og veru óbeint verið að lána fé úr ríkissjóði til þess að hlaupa undir baggan í þurrafúamálinu. Og hvað verður um innheimtu, þegar eitt skip kemur, sem skuldar 800 þús. kr. tveggja ára lán vegna þurrafúa? Ef útgerðin, sem þar á hlut að máli, og raunar ýmsar aðrar ættu að standa við

þetta, þá eru þær algerlega gjaldþrota. Þarna eru m. ö. o. komin styrktarlán í raun og veru, þó að framkvæmdin sé í gegnum ábyrgð, vegna þurrafúans.

Nú vil ég upplýsa í sambandi við þetta mál, að ríkisstj. er að láta athuga öll þessi mál, sem ég hef hér talið, þ. á m. mál það, sem þessi þáttill. fjallar um, og raunar geri ég ráð fyrir, að þá verði um leið athugað t. d. um skuldaskilasjóð útgerðarmanna, sem settur var upp hér um árið, og reynt að kynna sér, hvaða stefnu á að taka um hann og innheimtu hans. Ríkisstj. er að athuga þessi mál og hún mun leggja sínar till. um meðferð þeirra fyrir þetta þing.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Orsökina til þess, að ég kvaddi mér hljóðs, er sú, að í grg. fyrir þessu stendur:

„Fjöldi bænda varð að minnka bústofn vegna lélegra heyja.“

Flm. hafa ekki haft fyrir að kynna sér málið nánar, en gefa þarna í skyn, að hér hafi verið um fjölda bænda að ræða og fækkunin þess vegna sjálfsagt allveruleg.

Nú liggja fyrir um þetta skýrslur, og það, sem ég þess vegna fyrst og fremst vil benda hér á, er, að þegar lögð eru svona mál fyrir Alþm. yfirleitt, er varla frambærilegt að nenna ekki að hafa fyrir að afla sér þeirra upplýsinga, sem til eru, svo að málið liggi ljóst fyrir og menn eigi sem auðveldast með að átta sig á því. En þetta er ekki gert hér, og þar sem í hlut á fyrrverandi ráðherra, ætti honum að vera það alveg ljóst, að þessara upplýsinga á hann að afla sér og gefa um leið og hann leggur málið fyrir Alþingi.

Nú skulum við gá að, hvernig þetta er lagað eftir skýrslum hagstofunnar. Vestur-Skafta-fellssýsla átti 861 kú og fækkaði þeim um 13, en fjölgaði fénu um 714. (Gripið fram í.) Þetta var Vestur-Skaftafellssýsla. Rangárvallasýsla átti 4415 kýr og fækkaði þeim um 168, en fjölgaði aftur fénu um 3445. Árnessýsla átti 5992 kýr, fækkaði þeim um 335, en fjölgaði fénu um 4793. Gullbringu- og Kjósarsýsla áttu 2279 kýr, fækkuðu þeim um 166, en fjölguðu fénu um 1205. Og Borgarfjarðarsýsla átti 1964 kýr, fækkaði þeim um 51 og fjölgaði fénu um 2099. Mýrasýsla átti 1834 kýr, fækkaði þeim um 77 og fjölgaði fénu um 525. Snæfellsnessýsla fækkaði kúnum um 14 og fækkaði fénu um 64, og þar er raunveruleg minnkun á meðalbúinu.

Þetta eru staðreyndirnar og á þessu byggja flm. umsögn sína um, að fjöldi bænda hafi minnkað bústofn sinn. Þetta eru tölurnar. Að öðru leyti skal ég ekki taka afstöðu til málsins núna, en ég vildi gefa þessar upplýsingar, og þessara upplýsinga áttu flm. að afla sér og leggja fram, og helzt líka um efnahag bænda á svæðinu, samanborið við hag bænda í öðrum byggðarlögum, því að líka um það má fá mikilsverðar upplýsingar, ef nennt er að afla þeirra.

Flm. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Það segir hér í grg. tillögunnar:

„Afurðatjón var mjög mikið af þessum ástæðum, og fjöldi bænda varð að minnka bústofninn vegna lélegra heyja.“

Hv. síðasti ræðumaður (PZ) hrekur ekki þessa staðreynd. Í þeirri skýrslu, sem hann las hér upp, kom það berlega fram, að kúnum hafði fækkað allverulega í Rangárvalla-, Árnes- og Gullbringu- og Kjósarsýslum. Aftur á móti minna í Vestur-Skaftafellssýslu, enda náðu óþurrkarnir ekki nema austur að Sandi, ekki austur fyrir Sand. Og óþurrkarnir voru ekki eins algerir á Snæfellsnesi og á Vesturlandi eins og hér sunnanlands. En það var reynt að bæta hin slæmu hey með fódurbætis-kaupum, og það er aðalatriðið í þessu máli, að bændur hafa vegna óvenjulegra fódurbætis-kaupa safnað skuldum. Það var reynt að halda sem mestu af stofninum þrátt fyrir léleg hey, með því að bæta heyin með fódurbæti. Búnaðarmálastjórnin, hv. 1. þm. N-M., ætti að skilja og ætti að vita, hvað þetta kostar bændur, og það kemur úr hörðustu átt, ef hann, búnaðarmálastjórnin, kemur hér upp í Alp. til þess að mæla beint eða óbeint í gegn till. sem þessari. Vera má, að bændur landsins hafi jafnvel búið við slíkum hjáðómum frá þessum hv. þm. og að þeir þá eftir það, hvernig hann tekur þessari till., sannfærast betur en áður um, að hann er ekki þeirra málsvari.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fjölýrða öllu meira um þetta. Till. fer í nefnd. Ríkisstj., að því er hæstv. fjmrh. sagði hér áðan, hefur tekið þetta mál til athugunar, og það er vel, ef þessi till. hefur getað orðið til þess að vekja menn til umhugsunar um það, að þetta er mál, sem vert er að gefa gaum.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Ég tók ekki afstöðu til till. á neinn handa máta og ætla mér ekki að gera að svo stöddu, því að hún þarf, ef hún verður samþ. á Alp., að vera í allt öðru formi og miklu viðtækari en þessi till. er, sem hér liggur fyrir. Ég bendi bara á þá staðreynd, að hv. 1. flm., fyrrv. ráðh., hefur ekki nennt að kynna sér málið og gefur viljandi rangar og villandi upplýsingar. Ja, hvernig er það í Rangárvallasýslu? Það eru 168 kýr, sem hefur fækkað um þar, en það er 3445 kindum fleira þar á föðri 1955–56 en veturinn áður. Hefur þá meðalbúið minnkað? Ég spyr. Hefur fjöldinn af bændunum þá fækkað, minnkað meðalbúið verulega, þegar þeir fækka um 168 kýr og fjölga fénu um 3445? Það er svo óveruleg breyting á bústofninum sem heild hjá meðalbóndanum, að það er algerlega ástæðulaust að segja, að fjöldi bænda hafi þurft að fækka verulega, algerlega ástæðulaust. Nú, fyrir liggja þar að auki skýrslur um skuldirnar, ég skal ekki fara að fara út í það núna, en náttúrulega átti hv. ræðumaður líka að vera búinn að afla sér upplýsinga um þær — þær liggja líka fyrir — og leggja þær fyrir hér líka, en ég vil bara benda á þetta og benda á þetta til viðvörunar framvegis. Svona á ekki að leggja mál fyrir. Það á að skýra frá málunum eins og þau raunverulega liggja, þannig að menn geti áttað sig

á þeim, en ekki með tæpitungu og gefa allt annað í skyn en það, sem raunverulega er.

Flm. (Ingólfur Jónsson): Hv. 1. þm. N-M. (PZ) getur alveg sparað sér það að tala um, að ég hafi ekki kynnt mér þetta mál. Það er alveg víst, að ég er miklu kunnugri högum bænda en hv. þingmaður og búnaðarmálastjóri, þegar hann er að tala um það, að fénu hafi fjölgað lítils háttar á þessu svæði á s.l. ári, þar sem fjárskiptin voru. Kannske hv. þm. vilji nú halda því fram, að fjárskiptin og niðurskurðurinn hafi verið bændum til hagnaðar? Mér kæmi það ekkert á óvart, að hann kæmi hérna upp í þriðja sinn og segði, að bændur hefðu bara grætt á því að skera niður. Það er nú annað atriði, sem gefur þessari till. alveg sérstakt gildi, það er, að bændur á þessu svæði voru svo að segja fjárlausir, voru ekki búnir að koma upp fjárstofninum og búin þess vegna óeðlilega lítil og margir bændur tekjulausir eða tekjulitlir vegna fjárskiptanna. Þetta hefði hv. búnaðarmálastjórnin átt að vita, og þess vegna hefði hann ekki átt að undrast, þótt fénu hefði fjölgað eitthvað lítils háttar um það leyti, sem fjárskiptin fóru fram.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 32 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin frammar.

2. Hraðfrystihús.

Á deildafundum 9. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um fyrirgreiðslu og ríkisábyrgð vegna byggingar hraðfrystihúsa [41. mál] (A. 42).

Á 9. fundi í Sp., 14. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Björn Jónsson): Herra forseti. Um það munu ekki mjög skiptar skoðanir meðal þeirra, sem eitthvað hafa hugleitt úrbætur í atvinnulífi kaupstaða og sjávarþorpa úti á landi, að aukin sjávarútgerð er víðast meðal tiltækilegustu úrræða, sem til greina geta komið, og um leið í mestu samræmi við hag þjóðarbúsins, til þess að fólki verði þar lífvænlegra að búa og geti unað þar hag sínum. Með þetta sjónarmið í huga hefur hæstv. ríkisstj. látið það verða meðal sinna fyrstu verka hér á hv. Alp. nú að leggja fram frv. um kaup á 15 togurum og sex fiskibátum, sem hvorum tveggja verði sérstaklega ráðstafað til atvinnu- og framleiðsluaukningar í þeim byggðarlögum úti á landi, sem við mest atvinnuleysi eiga að búa, og þá einkum vestan-, norðan- og austanlands.

Í þeim umr., sem þegar hafa farið fram í hv. Nd., kom ekki fram annað, með einni undantekningu, en að hér væri um sjálfsagðar

ráðstafanir að ræða, og stjórnarandstaðan hefur helzt látið í ljós þann ótta í sambandi við málið, að ríkisstj. mundi ekki reynast unnt að afla lánsfjár til þessara nauðsynlegru framkvæmda.

En sé nú svo, sem ekki verður dregið í efa, að aukinn útvegur báta og togara sé óumdeilanleg nauðsyn bæði einstökum byggðarlögum og þjóðinni sem heild, þá verður heldur ekki og enn síður um deilt, að ekki ber minni nauðsyn til að skapa þeirri útgerð, sem þegar hefur verið komið á fót, viðunanleg starfsskilyrði. Á ég þar ekki aðeins við þau vandkvæði og erfiðleika, sem eru sameiginleg sjávarútveginum um land allt og hljóta að verða leyst að jöfnu fyrir landsbyggðina alla, heldur einnig og ekki síður í þessu tilfelli við hina mörgu staðbundnu erfiðleika, sem útgerðin á við að etja víðs vegar um landið og gera aðstöðu hennar alla og rekstur miklum mun lakari en eðlilegt gæti talizt. Á því sviði eru margvísleg verkefni, sem krefjast úrlausnar, þótt hér verði að litlu rakin. En minna má á mismuninn í útfærslu landhelginnar, skort á dráttarbrautum og aðstöðu til viðgerða, ófullnægjandi hafnarskilyrði og síðast, en ekki sízt lélega og ófullkomna aðstöðu til þess að verka og vinna þann afla, sem að landi er unnt að koma og gæti skapað íbúunum stórum meiri atvinnu og arð en hann nú gerir.

Í útgerðarbæjum og sjávarþorpum hefur það verið verkalyðshreyfingin, sem sérstaklega hefur haft forustu um að koma á heilbrigðari skipan í framleiðsluháttum útgerðarinnar, svo að tryggð yrði betur atvinna og afkomuöryggi verkafólks. Með sivarandi mörkuðum fyrir hraðfrystan fisk hefur almennur áhugi eðlilega sérstaklega beint að því, að frystihúsa-kostur yrði gerður sem mestur og beztur úr garði. Kemur þar sérstaklega til sú ástæða, að engin verkunaraðferð, sem möguleikar eru á að nota í stórframleiðslu, gefur jafnmiklar tekjur né skapar meiri atvinnu en hraðfrystingin. En það er alkur, að aðstaða til hennar hefur verið og er enn mjög mismunandi og sums staðar jafnvel engin, þar sem hennar er þó brýn þörf, bæði til að tryggja sjálfan útvegin og til að bæta úr atvinnuþörfum verkafólks. Þannig hefur þetta t. d. verið á Akureyri. Í þessum næststærsta bæ landsins, þar sem gerðir eru út fimm togarar og nokkrir stórir bátar, hefur ekkert frystihús verið starfandi. Af því hefur leitt stórfellt tjón fyrir útgerðina, bæði beint og óbeint, og jafnframt og ekki síður fyrir verkafólk og alla bæjarbúa.

Liðin eru nú nær sex ár síðan verkalyðsfélagin á staðnum og framsýnir menn úr ýmsum stjórnmalaflokkum hófu baráttu fyrir því, að reist yrði fullkomið frystihús í sambandi við togaraútgerðina. Saga sú verður ekki rakin hér. En fyrir tveimur árum var svo komið, að krafan um framkvæmdir hafði fengið fyllsta hlómgrunn hjá öllum bæjarbúum, hjá forráðamönnum útgerðarinnar og hjá bæjarstjórn. Stjórnarvöldin létu og samþykki sitt í ljós með ýmsum hætti og gáfu vonir, ef ekki bein loforð um nauðsynlegan stuðning. Og síðan var

hafizt handa af bjartsýni og trú á fyrirtækið. Bæjarstjórn Akureyrarkaupstaðar ákvað að leggja fram helming hlutafjárukningar Útgerðarfélags Akureyringa h/f vegna þessara framkvæmda, eða $\frac{1}{4}$ úr milljón, og var sú upphæð lögð á bæjarbúa í útsvörum á fjárhagsárinu 1955. Almennur í þænum hljóp og beint undir bagga og hefur þegar keypt hlutabréf fyrir tæplega hálfa millj. króna. Fyrir milligöngu Framkvæmdabankans var ákveðið og fengið til þess samþykki þáverandi hæstv. ríkisstj. að taka 6 millj. kr. erlent lán í Vestur-Þýzkalandi til frystihúsbyggingarinnar, eða fyrir öllum kostnaði, eins og hann þá var áætlaður. Áður en frá þessari lántöku var gengið, snerist þó ríkisstjórninni hugur, og afturkallaði hún samþykki sitt til þessarar lántöku. Jafnframt var því þó heitið, að Framkvæmdabankinn skyldi lána $3\frac{1}{2}$ millj. til byggingarinnar innan tilskilins tíma, á árunum 1957, 1958 og 1959, og loforð fengið fyrir bráðabirgðaláni sem þeirri upphæð svaraði. Síðar fékkst lán að upphæð ein milljón á sama hátt.

Svo standa því sakir nú, að fé það, sem fengizt hefur að framangreindum leiðum, er alls 5.6 millj. kr., en nýlega gerð áætlun telur, að frystihúsið muni kosta fullbúið tæpar 9 millj., og má gera ráð fyrir, að þar sé um lágmark að ræða. Hér skortir því meira en 3 millj. á, að unnt sé að fullgera húsið, og liggur það verkefni nú fyrir forráðamönnum útgerðarfélagsins, bæjarstjórn Akureyrar og öðrum þeim, sem ætla má að telji sér málið skylt, til úrlausnar.

Með bréfi, dags. 26. f. m., tilkynnti stjórn Útgerðarfélags Akureyringa bæjarstjórn kaupstaðarins, að félagið sé komið í alger greiðsluþrot og ekki sé nú annað fyrir hendi en að leggja togurunum upp, ef ekki reynist unnt að afla rekstrarlána; einnig sé svo komið, að byggingarframkvæmdir við frystihúsið hljóti að stöðvast, ef ekki fæst lánsfé. Baðst því félagið aðstoðar bæjarfélagsins, þar eð það taldi fullreynt, að því mundi ekki takast að fá nauðsynleg lán bæði til rekstrar og framkvæmda af eigin rammleik.

Sjálfsgagt er að meta það, hvaða möguleika bæjarfélag sem Akureyri hefur til aðstoðar í þessum vandræðum útgerðarinnar, og sjálfsgagt að gera þær kröfur, að bæjarfélagið geri allt, sem í þess valdi stendur, þegar svo er illa komið einum þýðingarmesta þætti atvinnulífsins og raunar þeim, sem hagur bæjarins stendur með eða fellur.

Ábyrgðir bæjarins vegna útgerðarinnar nema nú um eða rúml. 13 millj. kr. Hann hefur lagt fram helming alls hlutafjár eða um $2\frac{1}{2}$ millj. Fjárhagsárið 1955 var lagt á bæjarbúa $\frac{1}{4}$ úr milljón vegna hlutafjárukningar til frystihúsbyggingarinnar, og á þessu ári voru lagðar á 800 þús. til þess að tryggja rekstur togaranna. Nú í ár er sýnilegt, að stórfellt rekstrartap verður á togurunum, sennilega ekki undir 4 millj., og á s. l. ári reyndist tapið rúml. 3 millj. Því er fullkomlega víst, að Akureyrarbær verður að leggja á í útsvörum miklar fúlgur til þess eins, að togarnir stöðvist ekki, jafnvel

nú fyrir áramót, og er þó með öllu óvíst eða jafnvel ósennilegt, að slíkt dugi til, enda má raunar öllum vera ljóst, að því eru mjög þröng takmörk sett, hvað unnt er að bæta miklum byrðum á bæjarfélög, sem ekkert eða því sem næst ekkert hafa upp á að hlaupa nema útsvör, sem nálega öll hvíla á láglaunafólki. Og skal þess enn getið, að af þessum sökum eru útsvör á Akureyri nú meðal þeirra hæstu á landinu.

Af þessu ætla ég að ljóst verði, að það er ekki á færi bæjarfélagsins eins að leysa þetta mál, hversu góður vilji sem til þess er hjá forráðamönnum þess, heldur verði að koma til röggssamleg fyrirgreiðsla Alþingis og ríkisstjórnar, og ég fullyrði, að því er treyst af Akureyringum, að hún verði veitt og það án mikilla tafa.

Frystihúsið á Akureyri er nú því nær fullbyggt og vélar sumpart þegar settar niður, en sumpart komnar á staðinn, að einni undanskilinni, sem liggur hér á hafnarbakkanum í Reykjavík og hefur legið um skeið og ekki hefur verið hægt að leysa út vegna fjárskorts. Vonir stóðu til, ef engar tafir hefðu orðið vegna féleysis, að húsið hefði getað tekið til starfa seint í janúarmánuði n. k. Samt er nú svo komið, að öll vinna hefur verið stöðvuð frá því snemma í nóvembermánuði, og verktaki sá úr Reykjavík, sem sá um vélbúnað hússins, hefur kallað starfslíð sitt á brott. Dauðakýrrð ríkir nú yfir þeim stað, sem Akureyringar ætluðu og ætla að gera að sínu mesta iðjuveri og hundruð atvinnulítilla verkamanna og kvenna vonuðust til að veita mundi þeim möguleika til góðrar lífsbjargar.

Ég ætla, að flestir hljóti að vera sammála um, að ekkert vit sé í, hvorki frá þjóðhagslegu sjónarmiði séð né frá sjónarmiði bæjarfélagsins og bæjarbúa, að slíkar framkvæmdir verði stöðvaðar. Frystihúsið á Akureyri eitt mun veita allt að 200 manns atvinnu, þegar það tekur til starfa. Þegar þess er gætt, að atvinnuleysi er landlægt þar verulegan hluta úr ári hverju og tekjur verkafólks lágar og að þetta hefur leitt til þess, að eðlileg fólksfjölgun hefur ekki getað átt sér þar stað um mörg ár, verður næsta ljós nauðsyn þess, að þetta mikla atvinnufyrirtæki taki til starfa svo fljótt sem verða má, það hefur þegar dregið úr hömlu.

Þegar þar við bætist, að togaraútgerðin stendur mjög höllum fæti og hleður á sig illviðráðanlegum skuldum, m. a. vegna þess, að ófullnægjandi aðstaða er til verkunar aflans, og að bæjarfélagið hlýtur fyrr eða síðar að taka á sig þungar byrðar af þessum sökum, má öllum skiljast, að undan því verður ekki vikizt af stjórnarvöldum landsins að bregða við til hjálpar.

Ég hef hér nær einvörðungu dvalið við þarfir okkar Akureyringa í sambandi við þetta mál til nokkurs rökstuðnings þeirri þáttill, sem hér liggur fyrir. En ég held og raunar veit, að mjög keimlíka sögu er að segja frá öðrum þeim stöðum, sem hér eiga hlut að og leita eftir stuðningi þings og stjórnar með hliðstæðar eða sömu framkvæmdir. Þannig er nú t. d. vinna við

frystihús Hafnfirðinga algerlega stöðvuð, að ég held, og hver dagurinn sagður geta orðið sá síðasti, sem unnið er við frystihúsin á Ísafirði og Seyðisfirði.

Hér er um að tefla eitt veigamesta atvinnumál þeirra kaupstaða, sem sérstaklega eru nefndir í grg. þeirri, sem þáttill fylgir, og raunar fleiri byggðarlaga. Það er óhætt að fullyrða, að á flestum þessara staða, ef ekki öllum, mun það valda atvinnuleysi og jafnvel fjárhagslegu hruni, ef ekki reynist unnt að ljúka þessum lífsnauðsynlegu framkvæmdum, sem varða atvinnu hundraða, ef ekki þúsunda verkafólks og alla afkomu viðkomandi bæjarfélaga.

Í stefnuyfirlýsingu núverandi hæstv. ríkisstj., sem birt var þjóðinni, er hún tók við völdum, er rík áherzla lögð á atvinnulega uppbyggingu í landinu og alveg sérstaklega í þeim þremur landsfjórðungum, sem hafa orðið harðast úti á síðari tímum af mörgum ástæðum og fólk hefur neyðzt til að flýja unnvörpum, ýmist tímabundið eða fyrir fullt og allt, til þess að því væri unnt að sjá sér og sínum farborða á mannsæmandi hátt.

Þessi stefna hæstv. ríkisstj. er tæpast umdeild, a. m. k. í orði, og virðast nú allir vilja þá Lilju kveðið hafa, þar sem dýpst er í árinni tekið um nauðsyn þess að skapa jafnvægi í landsbyggðinni. Mætti því ætla, að allar skynsamlegar og færar leiðir til úrbóta í þessu efni eigi visan stuðning allra þingflokka, og vænti ég, að þessi till. njóti þess.

Ég vil að lokum taka fram, að því fer viðs fjarri, að þessi þáttill. sé fram borin vegna þess, að flm. vantroysti hæstv. ríkisstj. til þess að gera sitt bezta. Þvert á móti er okkur kunnugt um, að þessar framkvæmdir eiga þar að mæta skilningi. Hitt er staðreynd, að málið er mjög aðkallandi, og er því full ástæða til, að Alp. leggi áherzlu á vilja sinn og létti hlutaðeigendum og hæstv. ríkisstj. sjálfri framkvæmdir með aukinni ábyrgðarheimild. svo sem þáttill. kveður á um. Legg ég til, að till. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. fjvn., og legg áherzlu á vegna eðlis málsins, að hún hraði afgreiðslu sinni.

Sveinbjörn Högnason: Herra forseti. Ég hef leyft mér að flytja brtt. við þetta mál ásamt hv. 1. þm. Árn. og er þær að finna á þskj. 48, þó að það þingskjal sé ekki tilfært á dagskránni, eins og vera hefði átt.

Í raun og veru þarf ég ekki að fara mörgum orðum um þessa brtt., því að þær eru svo augljósar og lýsa sér sjálfar. En þær eru þess efnis, að mjólkurbú, sem verið er að reisa eða endurbyggja, komi undir sömu ákvæði og frystihúsin og þeim verði séð fyrir lánsfé og ábyrgðum á sama hátt og þeim.

Eins og kunnugt er, var áður sú heimild í lögum, að ríkissjóður greiddi allt að 1/4 byggingarkostnaðar mjólkurbúanna. En í framkvæmdinni er þetta nú orðið bókstafurinn einn og hefur verið um æði mörg ár, þar sem á fjárlögum hefur verið mjög lítið fyrir þessu séð. Eru þar t. d. nú áætlaðar einar 100 þús. kr.

í þessu skyni, og hefur svo verið um nokkur undanfarandi ár, að það hefur verið aðeins nafnið tóm, sem hefur verið lagt til þessara mála til að uppfylla það, að veittur yrði að 1/4 byggingarstyrkur mjólkurbúanna. Og fyrir lánsfé til byggingar mjólkurbúanna hefur hvergi verið séð, og þau hafa í raun og veru hvergi nokkurs staðar athvarf til þess að fá lán til þess að endurbyggja eða byggja ný bú.

Hins vegar er svo háttað um mjólkurbúin, að ör framleiðsluaukning gerir umbætur og endurbyggingar mjög knýjandi á tiltölulega fárra ára fresti. Og vélakostur og fyrirkomulag eru mjög hröðum breytingum háð og sennilega hraðari breytingum en í nokkrum öðrum verksmiðjum, þar sem framfarir og breytingar í þessum efnunum eru svo geysioðrar, að gera má fullkomlega ráð fyrir, að um allan vélakost mjólkurbúa þurfi yfirleitt að skipta á fimm ára fresti, eins og verið hefur undanfarandi.

Nú er verið að endurbyggja alveg stærsta mjólkurbúið af þessum sökum, og kostar vitanlega geysifé, tugmilljónir króna, án þess að nokkurs staðar sé fyrir því séð, að það fái lánsfé til þess að gera þetta, eða að það sé séð fyrir, að heimild sú verði uppfyllt, sem í lögum er, að 1/4 hluti sé greiddur af ríkissjóði, eins og áður var. Það er því alveg auðséð, að þetta hlýtur að lenda í miklum erfiðleikum, ef ekki er séð fyrir lánsfé, ef engin aðstoð er frá hinu opinbera, hvorki áætlaður styrkur í lögum, á fjárlögum, og heldur ekki neitt lánsfé, sem ætlað er til þessa. Hér er þó um að ræða meðhöndlun á aðalframleiðsluvöru bænda í premur sýslum og vítað, að önnur mjólkurbú munu brátt þurfa sams konar endurbyggingar.

Vöxturinn í framleiðslunni hefur verið svo ör, að það hefur sprengt af sér yfirleitt allar byggingar og vélakost, sem fyrir hefur verið. Þetta mjólkurbú, hið stærsta, sem nú er verið að endurbyggja, var upphaflega byggt aðeins fyrir 3 millj. lítra á ári, en meðhöndlur nú orðið um 24 millj. og fer ört vaxandi, og er þar af leiðandi augljóst, að endurbyggingin gat ekki lengur beðið.

Það virðist á allan hátt vera mjög eðlilegt, að samhliða sé sett aðstoð til frystihúsanna og til mjólkurbúanna, — annars vegar verksmiðjur til þess að meðhöndla sjávarafurðirnar, sem koma í land víðs vegar í kringum landið, og hins vegar að meðhöndla landbúnaðarvörurnar til þess að gera þær söluhæfar sem best, koma þeim í sem best ástand.

Ég vænti þess, að sú n., sem fær þetta mál til athugunar, líti með velvilja á þetta, því að það er áreiðanlega ekki síður þjóðhagsmál og mikils virði, að mjólkurbúin séu jafnan í það góðu ásigkomulagi, að þau geti framleitt hina beztu vöru, ekkert síður en að meðhöndla fiskinn, sem úr sjónum kemur.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjvn. með 29 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin framar, en brtt. búrúst á þskj. 48 og 66.

3. Ungverjalandssöfnun Rauða krossins.

Á 8. fundi í Sp., 13. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um framlag til Ungverjalandssöfnunar Rauða krossins [45. mál] (A. 49).

Á 9. fundi í Sp., 14. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Gunnar Thoroddsen): Herra forseti. Um þriggja vikna skeið hefur ungverska þjóðin háð blóðuga baráttu fyrir frjálsræði sínu. Tala fallinna er trúlega hærri en 100 þús. manns og sjúkir menn og sárir vafalaust miklu fleiri. Skortur lyfja, hjúkrunargagna og matvæla mun geigvænlegur.

Alþjóða Rauði krossinn hefur efnt til fjársöfnunar til hjálpar Ungverjum í öllum þeim löndum, sem hann hefur frelsi til starfa. Þykir rétt og sjálfsagt, að Alþingi Íslendinga leggi fram nokkurn skerf til þess að lina þrautir Ungverja í sárum þeirra og sveltí. Flm. þessarar till. leggja til, að Alp. verji 250 þús. kr. úr ríkissjóði í þessu skyni.

Ég vil leyfa mér að leggja til, að till. verði vísað til síðari umr. og hv. fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjvn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin framar.

4. Hafnarstæði.

Á 9. fundi í Sp., 14. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um athugun á hafnarstæðum [48. mál] (A. 53).

Á 11. fundi í Sp., 21. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Ásgeir Sigurðsson): Herra forseti. Till. á þskj. 53 beinir þeirri ósk til hæstv. ríkisstj., að látn sé fram fara athugun á nokkrum nafngreindum hafnarstæðum á Íslandi.

Eins og hv. alpm. er kunnugt, þá er lítið um góðar hafnir á svæðinu frá Reykjanesi og austur fyrir Horn. Ég vil að visu undanskilja Vestmannaeyjar, því að þar er nú tekið á með báðum höndum, verið að vinna mikið verk og langt

komið með að gera þar eins góða höfn og efni standa til, enda er það ekki vonum fyrr, því að þar er mikil útgerð, þar eru sjógarpar miklir, sem sækja sjóinn fast.

Ég vil svo aðeins minnst á tvær hafnir eða tvö hafnarstæði, sem ekki hafa verið tekin með í þessa till. Það er Þykkvabæjarhöfn, þar er verið að gera athugun nú. Það væri vonandi, að hún leiddi það í ljós, að þar megi byggja góða höfn, því að sannarlega þurfa Rangæing- ar eins og aðrir á góðri höfn að halda. Þá vil ég með nokkrum orðum víkja að Dyrhólaey. Þar er talað um að byggja höfn. Á síðasta Alp. mun hafa verið samþykkt, að þar skyldi fara athugun fram. Ef rétt er munað, þá munu Þjóð- verjar fyrir um 50 árum hafa boðizt til þess að byggja þar höfn fyrir Íslendinga, en með þeim afarkostum, að Íslendingar gátu ekki gengið að því, og ætti það þó að vera næg sönnun fyrir því, að þar er hægt að byggja höfn. Og væri það gleðilegt, ef Vestur-Skaftfellingar fengju að lokum góða höfn, svo lengi hafa þeir barizt hetjulegri baráttu við hafnleysið og við hina brimóttu strönd. Og þá er það vist, að þegar svo langt er komið, að höfnin er komin þar, þá munu sveitirnar blómgast enn betur og akrar breiða sig yfir sandana og sjávarút- vegur aukast og blómgast við hin nýju skil- yrdi.

Þá kem ég að fyrsta staðnum í tillögunni, þ. e. Papaós. Eins og nafnið ber með sér, þá mun það vera fyrsta höfn, sem siglt hefur verið á á Íslandi. Papaós liggur austan við Vestra-Horn. Þar er skjól í þeim vindum, sem ófært er á Hornafirði. Svo hagar til þar nú, að höfnin er nærri sandorpin. Að visu er þar innsiglingarmerki, og bátar geta flúið þar inn allt að 20 rúmlestum, en fyrr meir kvað höfn- in hafa verið betri og stærri, og gamli hafn- sögumaðurinn í Hornafirði tjáði mér, að hann hefði farið þar inn með 100 rúmlesta skútur. Ef byggður væri garður út á skerin, sem eru vestan við Papaós, þá er það vist, að þar mundi koma gott skjól fyrir innsiglinguna í höfnina, og ef höfnin væri grafin upp með sandsugum og grafvélum og jarðýtum, þá er líklegt, að þar mundi verða lifhöfn Nesjamanna og Austur- Skaftfellinga. En þannig hagar til á Hornafirði, að þar getur verið ófært bæði dögum og stund- um vikum saman í sunnan- og vestanátt, þegar foráttuveður eru.

Úti fyrir Hornafirði er skerjót og útgrýnni mikið. Ósinn er straumharður og mjög breyt- ingum undirorpinn. En inni á höfninni hefur verið gert mikið verk til þess að reyna að greiða fyrir sjávarútvegi, sem þar er allmikill á vetr- um sérstaklega, en það nægir ekki, þegar skip- in komast ekki út úr höfninni eða inn í hana dögum og jafnvel vikum saman. Sem dæmi um það, við hvaða örðugleika Hornfirðingar eiga að etja, má benda á það, að einn stórviðrisdag, þegar þeir litu til sjávar, var innsiglingarviti, sem stóð þar á sandinum innan við Hvanney, horfinn og kominn nærri skipgengur all, þar sem vitinn stóð daginn áður. Það er með öð- rum orðum ekki hægt að beizla Atlantshafið þar. Þess vegna væri mjög æskilegt og ánægjulegt,

ef hægt væri að gera góða höfn fyrir Horn- firðinga á Papaósi. Og þá er það vist, að þeir menn, sem búa í þeim fögru sveitum, mundu una enn betur sínum hag við hljómkviður jökl- anna, við ræktun landsins og við örugga út- gerð.

Þá vik ég að Borgarfirði eystra eða Njarð- vikinni. Ég vil aðeins geta þess, áður en ég fer lengra, að svo háttar til, að frá Seyðis- firði til Eyjafjarðar er í norðaustanstórviðrun- um engin örugg höfn. Að visu er lengi hægt að hafa samband við Vopnafjörð, en það er ekki öruggt og getur orðið alveg ófært. Að visu eru líka þrjár eyðivíkur, þar sem liggja má í skjóli, en áætlanir eru ekki þannig gerðar nú, að skip hafi tíma til þess að liggja og biða. En á Borgarfirði hagar þannig til, að norð- austanaldan veltist þar inn alla leið inn í botn fjarðarins, svo að kolbrýtur yfir fjörðinn þver- an, og þar er ekki viðlit fyrir skip að hafa við- komu í þeim áttum. En norðan í Borgarfirðin- um, innan við Krossanesið, held ég að það heiti, er Njarðvíkin. Út í þá vik eru sker suður, það langt, að ef byggður væri garður á þau sker, mundu þar skapast hin öruggustu skilyrði fyrir afgreiðslu skipa, enda er þar mörkuð skipalega í vikinni, og hefur því verið gert ráð fyrir í fornöld, að þar legðust skip. En Borgarfjarðar- hérað er sumarlagurt og vetrarhart, og þar eru dugandi sjómenn, mjög duglegir menn, sem þyrftu nauðsynlega að fá góða höfn.

Ég kem þá að Vopnafirði. Það er viðlent og fagurt hérað, eins og allir vita. Þar er að visu höfn, en hún er ekki góð, eins og ég hef áður sagt. En norður úr Vopnafjarðarflóanum, utan við Kolbeinstanga, innan við Fiskanes, er Nýps- fjörðurinn, og inn af þeim firði er Lónið. Mér er sagt, að Lónið sé djúpt og þar sé auðvelt að byggja bryggjur, og enskur verkfræðingur, sem einu sinni ferðaðist með mér, sagði mér, að á þeim stað mætti gera einhverja beztu höfn á Íslandi.

Þá kem ég að Eiðisvík á Langanesi. Hún er sunnarlega á nesinu, og þar er ágætis skjól fyrir öllum áttum frá suðvestri til norðaust- urs, þegar ófært er að liggja á Þórshöfn. Eiðis- víkin er hugsuð sem höfn fyrir austanverðan Þistilfjörð, því að inn af Eiðisvíkinni er Eiðis- vatn, og þar á milli er malarkambur, og ef gert væri ráð fyrir því, að það væri hægt að vinna á þeim kambi, þá er það vist, að þar er hægt að gera mjög góða höfn, og vega- lengdin frá Þórshöfn og út að Eiðisvatni er um 16 km, svo að það væri ekki frágangssök fyrir Þistilfirðinga að austanverðu, sem þurfa mjög á góðri höfn að halda, að aka þangað eftir vör- um sínum og öðrum viðskiptum við skip, því að þar eru, eins og víða annars staðar, blómgleg héruð og sumarlagurt, margar og góðar veiði- ár og mikið fiski, bæði sildfiski og annað, báð- um megin við Langanes.

Þá kem ég að Axarfirði. Á Axarfirði er Kópa- sker aðalhöfnin eins og er, og þar hagar eins til og á Þórshöfn, að þar er ófært í öllum veðr- um frá suðvestri til norðausturs. Það er grunnt á legunni, mikið af skerjum og illt að fá akker- in til þess að halda, en vestan til á Axarfirði

inum, upp við fjöllin, innan við Tjörnesið, er Fjallahöfn, og inn af Fjallahöfninni er lítið lón eða vatn, sem gera má ráð fyrir að væri hægt að grafa inn í. Hvernig botninn er í því lóni, veit ég ekki, eða hversu djúpt það er, en eitt er vist, að það er það, að gott er að flytja frá Kópaskeri til Fjallahafnar og liggja þar í skjóli í tunglskininu og í rólegum sjó, þegar hrikt hefur í hverju tré og menn hafa verið með hjartað í hálsinum yfir því, hvort ekki mundu slitna keðjurnar á Kópaskeri. Að visu er talað um aðra höfn við Axarfjörð, þ. e. Leirhöfn. Sú höfn liggur utan við Snartarstaðanúp, innan við Grjótnes. Það er eins með hana og Kópasker sjálft, að hún er opin fyrir öllum vindum á sömu áttum, en að visu öðruvísi þó, þannig að þar er skergarður mikill úti fyrir, og ef byggður væri skjólgarður út á öll skerin, þá mundi þar skapast skjól, og ef höfnin, væri grafin upp, þá mundi þar koma góð höfn. Að visu hef ég meira álit á hinni, og væri æskilegt, að það væri gaumgæfilega athugað.

Ég kem þá að lokum að Höfðavatni eða Þórðarhöfða á Skagafirði. Þar eru, eins og allir vita, einhver fegurstu héruð landsins. Það er ekki hægt að lýsa þeim svo, að einhverjir hafi ekki gert það betur áður, en það er mikil þörf fyrir góða höfn á Skagafirði, því að á Sauðárkróki er illt að liggja, og við höfum oft flúið þaðan, þegar norðaustanstormarnir geisa, og farið yfir að Þórðarhöfða. Þar er gott og skjól, en yrði enn þá betra, ef höfn yrði grafin inn í vatnið. Ég veit ekki, hvort Skagafirðingar óska eftir því, að þar verði byggð höfn. En ef þeir óska eftir því, þá álit ég að ætti að gera það, því að þar er hafnarstæði gott. En verði það ekki gert, þá er það víst, að mikið þarf að gera fyrir höfnina á Sauðárkróki, svo að hún verði góð.

Ég held ég hafi þá með nokkrum orðum farið um þessa till. og skýrt hana svo sem í bili er þörf á, og ég vona, að hv. alþm. sjái, að meiningin með till. er að reyna að benda á staði, þar sem hægt væri að gera góðar hafnir, og hins vegar að finna leið til þess, að fólkið geti unað sér betur í þeim sveitum, sem að þessum stöðum liggja.

Ég vænti svo, að þessari till. verði að lokinni umr. vísað til hv. fjvn.

Halldór Ásgrímsson: Herra forseti. Það er ekki nema gott um það að segja, að rannsóknir á hafnarstæðum fari fram, þar sem núv. hafnaraskilyrði eru talin erfið, og vil ég því sízt amast við þessari þáttill. hv. 5. þm. Reykv. (ÁS). En ef dæma má eftir almennum aðstæðum á þeim tveim stöðum, sem ég tel mig þekkja vel til, virðist mér þessi till. furðu óraunhæf, ef um er að ræða rannsókn með tilliti til byggingar athafnahafna, en ekki neyðarhafna eða lifhafna fyrir skip.

Mér virðist það gleðilegt, ef tækist að finna gott hafnarstæði við Borgarfjörð eystra. Um það hefur verið hugsað og það athugað svo að áratugum skiptir, og varð hafnarstæðið við þorpið fyrir valinu, og féllu að því ýmis rök, sem ég fer ekki hér út í. Um Njarðvík hef ég

aldrei heyrt talað í því sambandi, en hins vegar um svokallaðan Hafnarhólma við Borgarfjörð. Talsverðar lendingarbætur hafa verið gerðar við þorpið í Borgarfirði. Er nú í öllu fremur góðu hægt að afgreiða þar við bryggju skip af Herðubreiðarstærð, en öllu stærri skip á bátum frá landi, meðan fjörðurinn er sæmilega fær, en áður var það ekki ætíð hægt. Áður en farið var að byggja núverandi lendingarbætur á þessum stað, voru uppi raddir hjá kunnugum mönnum um að gera höfn hjá Hafnarhólma, sem liggur utarlega austan fjarðar, enda hafði þar oft verið prautilending áður. Ég tel því hiklaust, að ef farið verður að athuga ný hafnarstæði við Borgarfjörð, svo sem t. d. Njarðvíkina, þá sé óforsvaranlegt að ganga fram hjá aðstöðunni við Hafnarhólma, og mun ég bera fram brtt. um það efni síðar.

Um Njarðvíkina er það að segja, að hún liggur alllangt frá Borgarfjarðarkauptúni. Fyrir botni hennar er að mestu sandur og útgrynning, en beggja vegna brött fjöll í sjó fram. Liggja víðast þar hamrar með ströndinni, en sums staðar skerast inn básar, þar sem nokkur fjara er milli bergs og sjávar. Milli Njarðvíkur og Borgarfjarðar eru hins vegar hinar svonefndu Njarðvíkurskriður og milli hennar og Héraðs allhár fjallgarður. Njarðvík er því að vetrinum til hvað snertir bílasamgöngur oftast einangruð vegna snjóá. Ég held því, að engum kunnugum manni hafi fyrr dottið í hug, að Njarðvík væri staður, þar sem skilyrði væru fyrir hendi að leysa hafnarmál Borgarfjarðar.

Um hafnarstæði í Nýpslóni við Vopnafjörð er það að segja, að ýmsum Vopnfirðingum hefur þótt það gírnilegt til fróðleiks, að rannsókn færi fram á skilyrðum fyrir því að grafa út Vesturárós og dýpka ytra Nýpslón með tilliti til hafnargerðar. Hins vegar hafa Vopnfirðingar allir litið svo á, að sé hafnargerð á þessum stað sæmilega gerleg, þá sé það verkefni fjarlægjar framtíðar, þegar margfalt meiri og fjölmennari byggð er komin þar en nú er og búið að nýta hafnarstæðið við þorpið til fulls. Hins vegar vilja Vopnfirðingar ekki láta drepa á dreif uppbyggingu hafnar við kaupúnið, m. a. með einhverjum draumum um höfn í Nýpslónum, sem enn fremur hafa af fróðum mönnum verið taldir ýmsir tæknilegir annmarkar á að gera þar.

Það er knýjandi nauðsyn fyrir Vopnafjörð, að haldið verði nú áfram með meiri hraða en áður að bæta höfnina við Vopnafjarðarkauptún, svo að t. d. togarar og öll almenn vöruflutningaskip, sem hafa hæfilega djúpristu, geti fengið þar í flestum veðrum afgreiðslu við bryggju þá, sem nú er þar. Þarf í því sambandi að lengja bryggjuna á nokkru meira dýpi og gera skjólgarð fyrir þann hafnarhluta; síðar verði aðgerðin aukin með tilliti til alls hafnar-svæðisins, byggðir skjólgarðar og bryggja, þar sem meira dýpi er. Vil ég fullyrða, að fremur auðvelt er að koma upp allgóðri höfn við þorpið, sem fullnægir þörfunum um ófyrirsjáanlegan tíma. En vitanlega kostar það verulega fjárupphæð. Mér virðist sem ekki nái nokkurri átt að hverfa frá hafnarframkvæmd-

um á þessum stað, þar sem sæmleg skilyrði eru fyrir hendi og búið að framkvæma allmikið og núverandi athafnamannvirki, svo sem frystihús, fiskimjölsverksmiðja og fleira, eru tengd við, þótt allt þetta mætti ef til vill vera betur staðsett með tilliti til hafnarsvæðisins.

Sama má í raun og veru segja með Borgarfjörð, eins langt og það nær. Aðkallandi framhald á lendingarbótum þar verður að vera á þeim stað, þar sem þær eru nú, hvað svo sem öðrum hugsanlegum hafnarbótum kynni að líða í fjarlægri framtíð, svo sem eins og við Hafnarhólma. En um Njarðvík ræði ég ekki meira í þessu sambandi.

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Ég skal ekki fara mörgum orðum um þá till. til þál., sem liggur fyrir á þskj. 53 frá hv. 5. þm. Reykv. (ÁS). Það er auðvitað, að þessi hv. þm., sem hefur lengi verið skipstjóri á strandferðaskipum, hefur allmikla reynslu um þá erfiðleika, sem eru á því oft og tíðum fyrir strandferðaskipin að haldast við og athafna sig á ótryggum höfnum og að sjálfsögðu athyglisvert það, sem hann segir um þau mál.

Ég hef veitt því athygli, að meðal þeirra staða, sem eru nefndir í till., eru tveir í minu kjördæmi, þar sem eru Eiðisvík á Langanesi og Fjallahöfn við Axarfjörð. Það er að visu ekki í fyrsta sinn, sem ég heyri þessa staði nefnda sem nauðsynlega hafnarstaði. Ef ég man rétt, hefur Fjallahöfn verið löggilt á sínum tíma, fyrir allöngu, en niðurstaðan hefur orðið sú, að verzlunarstaðir hafa risið upp, ekki á þessum stöðum, heldur á öðrum.

Það er vitanlega svo, að það er æskilegt, að sem flestir staðir séu rannsakaðir, með tilliti til möguleika á hafnargerð þar, og vonandi má gera ráð fyrir því, að í framtíðinni komi hafnir á ýmsum stöðum, þar sem þær eru ekki nú, og byggðarlög í sambandi við þær.

En það, sem ég vildi sérstaklega taka fram, er, að í sambandi við þessa till., sem nefnir ýmsa slíka staði, sem ekki er ólíklegt að séu framtíðarstaðir, þegar þjóðin er orðin fjölmennari en nú og tæknin meiri, þá virðist mér, að þess beri að gæta, — og ég vildi sérstaklega segja það núna, áður en þetta mál fer til fjvn., — að þó að slíkar athuganir séu látnar fara fram vegna framtíðarinnar, þá verði það ekki látið verða til þess að tefja fyrir fjárveitingum til þeirra staða, þar sem hafnirnar eru nú, þær hafnir, sem nú eru raunverulega notaðar og þar sem verið er að vinna að hafnargerðum. Ég geri ekki ráð fyrir, að það vaki fyrir hv. flm., að nú verði farið að stöðva hafnargerðir í einu eða öðru héraði, á meðan beðið er eftir því, að einhver annar staður sé rannsakaður með tilliti til hafnargerðar þar. Ég vil þó leggja áherzlu á það, a. m. k. fyrir mitt leyti, að ég teldi það ekki vel farið, ef slíkar rannsóknir, sem í sjálfu sér er ekki nema allt gott um að segja, yrðu til þess, að fjárveitingavaldinu dytti í hug að fara að halda að sér höndum með fjárframlög til þeirra staða, sem nú er verið að vinna við og þar sem byggðarlög hafa myndast við þær hafnir, sem notaðar hafa verið.

Ég finn alveg sérstaka ástæðu til þess að leggja áherzlu á þetta, vegna þess að gera má ráð fyrir, að þetta mál fari til hv. fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 30 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framár.

5. Hafnargerðir.

Á 9. fundi í Sp., 14. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um hafnargerðir [49. mál] (A. 54).

Á 10. fundi í Sp., 16. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræðja skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 11. fundi í Sp., 21. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Ásgeir Sigurðsson): Herra forseti. Í till. á þskj. 54 er því beint til hæstv. ríkisstj. að láta athuga, hvort eigi sé hagkvæmara og hvort eigi verði við komið að gera hafnir á ýmsum stöðum með nokkuð öðrum hætti en verið hefur, þannig að verkið sé unnið meira í einum áfanga.

Það er kunnara en frá þurfi að segja, að víða á landinu eru hafnir í byggingu um margra ára skeið, og af þeim sökum geta orðið bæði skemmdir á höfnum eða mannvirkjunum og einnig á skipum, og mörg slys hafa orðið eða viljað til af þeim sökum. Það er því spurt að því með þessari till., hvort eigi skuli gera tilraun til þess að forða þessum óhöppum og slysum og byggja hafnirnar, þessar sem um verður getið, í einum áfanga, og þá um leið, hvort eigi sé kleift að fá til þess sérstakt lán, svo að það megi gera án þess, að það hafi áhrif á aðrar hafnargerðir á landinu.

Það er kunnara en frá þurfi að segja, þegar vetur gengur í garð og samgöngur taka að spillast, bæði á landi og í lofti, að þá er kallað á auknar samgöngur á sjó. En til þess að samgöngur á sjó geti orðið öruggar, þarf auðvitað góðar hafnir, en eins og ég sagði áður, hafa slys orðið á skipum fyrir þá sök, að hafnirnar hafa ekki verið eins góðar og skyldi, og það er vitað, að öll þau slys, óhöpp og tafir, sem verða á skipum, koma í fyrsta lagi á skipafélögin og síðan á tryggingafélögin og aftur á skipafélögin í auknum iðgjöldum. Nú vil ég taka það fram, að allt það, sem sagt verður hér á eftir í sambandi við þessar hafnir, er sagt aðeins til þess að reyna að greiða fyrir

þessu máli, en ber alls ekki að líta á það sem sagt í þeim tilgangi að gera athugasemdir við þær aðferðir, sem áður hafa verið hafðar, og því síst að deila á nokkurn mann eða stofnun, sem hefur haft með þessi mál að gera.

Það vita víst allir, hvíllur þungi hvílir á alpm. um að fá hafnargerðir á mörgum stöðum í senn, og það vita enn fremur allir alpm., að það er ekki nema takmarkað fé, sem til hafnargerðanna er veitt, og því eðlilegt, að þær stóru aðgerðir, sem þarf að gera á einstökum stöðum, verði út undan. En einmitt vegna þess, að þetta er þannig, er lagt til, að reynt sé að breyta til, taka sérstök lán og gera nokkrar ákveðnar hafnir svo úr garði, að þær geti orðið færar í öllum veðrum og þar af leiðandi hættulausar fyrir skip, en eins og ég sagði áðan, þyrftu með þessu allar hinar minni aðgerðir ekki að bíða, þar eð féð, sem veitt væri úr ríkissjóði árlega til þessara hafnargerða, mætti renna til þeirra.

Það er eins og við vitum, að nú er verið að vinna þrekvirkni á Akranesi. Þar er bráðum búið að byggja eins góða höfn og efni standa til. Akranesbúar eru miklir sjófarendur og veiðimenn og þurftu sannarlega á góðri höfn að halda, og það er vitanlegt, að það verður gleðidagur þar og við Borgarfjörð, þegar þeirri höfn er lokið.

Á Rífi undir Jökli er mjög nauðsynlegt að byggð sé góð höfn, og til þess að hún verði góð, þarf vissulega stórt átak, því að nú er hún í byggingu og er, eins og menn vita, sem kunnugastir eru, ekki fær öllum skipum í fyrsta lagi og verður fyrir þrálátum skemmdum af ágangi sjávar af þeim sökum, að hún er ekki fullgerð. Það er því Ríf, sem er fyrsta höfnin, sem talað er um í sambandi við þessa till.

Á Patreksfirði hefur verið höfn í byggingu um nokkurt skeið. Til þess að hún verði góð og fær skipum í öllum veðrum, þarf mikið átak. Patreksfjörður er mjög þokkalegur staður, húsinn er vel hirt og skipulega byggð. Á Patreksfirði er sildarverksmiðja eða mjölverksmiðja, frystihús, smiður, togaraútgerð og bátautgerð og mikil viðskipti við erlend skip. Þar þarf því nauðsynlega að ljúka góðri höfn sem allra fyrst. En þannig hagar til í höfninni á Patreksfirði nú, að öðrum megin eða að austanverðunni er þil nokkurt út í opið, en hinum megin er það malarkambur, sem á að verja innsiglinguna, en sá malarkambur hrynur niður og innsiglingin grynast, svo að hún er hættuleg skipum. Það, sem þarf að gera að dómi sjómanna allra, er að byggja þil báðum megin í höfninni og lengja þilið út að austanverðu, þá verður höfnin góð. En til þess að hún verði fullkomin og ágæt, þarf að grafa hana alla inni, svo að hægt sé að snúa þar skipum.

Ég vík þá að Skagaströnd. Þar hefur verið höfn í smíðum um margra ára skeið, og eins og allir vita, er henni ekki nærri lokið, og eins og kunnugastir menn vita, er hún í suðvestan- og vestanáttum ófær öllum stórum skipum, og þar af leiðandi kemur höfnin ekki að þeim not-

um, sem hún þyrfti að koma. Hún er annars þannig í sveit sett, að þar eru blómleg héruð. Þar er sildarverksmiðja, þar er fiskisælt úti fyrir, og fyrir allra hluta sakir þyrfti að byggja þar góða höfn og ljúka við hana fljótt. Þetta er þriðji staðurinn, sem nefndur er í sambandi við þessa till.

Ég vík þá aðeins að höfninni á Sauðárkróki. Ef hv. alpm. Skagf. líta þannig á, að betra væri að gera meira fyrir höfnina á Sauðárkróki sjálfum og hugsa minna um að athuga hafnarstæði úti við Þórðarhöfða, þá er náttúrulega kannske eðlilegt og sjálfsagt að sinna því, en að óreyndu tel ég, að bezta hafnarstæðið fyrir Skagafjörð sé, eins og ég sagði áðan, við Þórðarhöfða.

Þá vík ég að Húsavík. Þar er höfn í smíðum, búið að vera nokkuð lengi og langt komin áleiðis. Þar eru miklar og fagrar sveitir. Þar er sildarverksmiðja, þar er heitt vatn í jörðinni, og þar er ilmur úr grasi og angan úr hrauninu og fiskisælt úti fyrir. Hægt væri að gera þá höfn eins góða og hún getur orðið með því að framlengja garðinn úr höfðanum, svo að þar verði skjól í öllum áttum, þegar fært er að sigla inn á vikina á annað borð.

Ég kem þá að Raufarhöfn. Raufarhöfn liggur austan á sléttunni. Allir þekkja Raufarhöfn. Hún er þröng og lítil og ófær í norð-austan- og austanátt, þegar hafrót er, en hana mætti gera betri með því að byggja upp í skarðið milli höfðans og hólmanns og byggja garð út á grynningarnar suður af hólmanum, vikka opið inn í höfnina með því að hreinsa til í fjörunni allt grjótið, sem þar er, svo að ekki væri eins mikil hætta á, að skipin fengju síðurnar algerlega brotnar, þegar þau lenda þar í fjörunni, því að oft munar þar mjóu. Þar er oft hætt á tæpasta vaðið. Það vita allir, að Raufarhöfn er feikilegur athafnastaður á sumrum sérstaklega, og þar af leiðandi þarf á miklum samgöngum að halda, og er því fyrir allra hluta sakir nauðsynlegt að gera það, sem hægt er, fyrir þá höfn sem allra fyrst.

Ég vil þá aftur koma að Vopnafirði. Ef svo skyldi reynast, að Vopnafirðingum og öðrum sýndist ekki gerlegt að gera höfnina í Lóninu inn af Nýpsfirði, eins og ég stakk upp á í hinni till., þá er að sjálfsögðu bráðnauðsynlegt að gera það, sem hægt er, sem allra fyrst fyrir höfnina, sem nú er notuð, en er ófullkomin, eins og áður er sagt.

Ég held ég hafi þá minnst á sjó staði í sambandi við þessa till., sem til greina geta komið. Það er víst öllum hv. alpm. augljóst, að það er gert í þeim tilgangi að reyna að bæta skilyrðin til þess, að fólkið geti unað sér betur úti á landsbyggðinni en nú er, en fyrsta skilyrðið að minum dómi er það, að fólkið hafi góðar hafnir.

Ég vil að lokum segja það, að ekki tjáir að horfa á hafnirnar eða hafnarmannvirkni, þegar himinninn er heiður og blár og hafið er skínandi bjart, það verður að horfa á það í ofviðrinu, þegar stormarnir gelsa og brimrótið veltur upp að ströndinni, lemur utan hafnargarðana og mergsýgur fjörugrjótið og sogar allt með sér,

bæði lifandi og dautt. Þá er hægt að marka, hvaða hafnir eru sterkar og góðar.

Ég vænti þess, að hv. alþm. sjái þörf á því, að þetta mál verði tekið til yfirvegunar, og leyfi mér að leggja til, að þessu máli verði einnig vísað til hv. fjvn. að umr. lokinni.

Bernharð Stefánsson: Herra forseti. Ég ætlaði ekki að tala um þetta mál, þegar ég kom hér á þennan fund, en ræða hv. flm. till. gaf mér tilefni til að segja örfá orð.

Um till. sjálfa vil ég þá segja það, að mér finnst hún skynsamleg, og ég hygg, að það hefði verið miklu hagkvæmara fyrir landið að hafa þann hátt á, sem till. visar til, heldur en að káka við margar hafnir hvert ár og engu sé lokið. En eins og hv. flm. till. minntist á sjálfur, eru eðlilegar ástæður til þess, að hinn hátturinn hefur verið hafður, þær, að fólkið er óþolinmótt og þm. héraðanna krefjast þess hver fyrir sig, að eitthvað sé gert fyrir hafnir í þeirra héruðum. En það, sem kom mér til að kveðja mér hljóðs, var, að hv. flm. minntist hér á ýmsar hafnir, sem ástæða væri til að fullgera, að því er mér skildist, en hann sleppti einni höfn, sem ég álit að hann hefði átt að nefna ekki síður en hinar, en það er höfnin í Ólafsfirði. Ég hygg, að sú höfn sé dæmi upp á það, hvernig fer oft, þegar verið er að leggja smáupphæðir í mikla hafnargerð og byggja þetta í smáaföngum, því að í Ólafsfirði hafa orðið stórskaðar á höfninni sjálfri, einmitt fyrir það, að hún er ekki fullgerð, fyrir utan það, að höfnin þar hefur hvað eftir annað fyllt af sandi, vegna þess að garðarnir hafa ekki verið fullgerðir eins og þeir eiga að vera. Ólafsfjörður mun nú vera eini kaupstaður landsins, sem hefur ekki enn sæmilega höfn. Það er að visu búið að vinna mikið að hafnargerðinni, og þess vegna mun óviða vera minna átak að fullgera hana algerlega heldur en einmitt í Ólafsfirði.

Ég geri ráð fyrir, að till. hv. flm. um að vísa þessari þáttill. til fjvn. verði samþykkt, og vildi ég þá vonast til þess, að hv. n. myndi eftir þessari höfn, sem ég nefndi. Ef til vill þarf ekki beinlínis að taka fram neitt um sérstakar hafnir í sambandi við þessa till., því að till. sjálf fjallar ekki um einstakar hafnir, þó að hv. flm. nefndi þær. En þó að of snemma sé kannske að minnast á það, þá vænti ég, að þessi till. verði höfð í huga við afgreiðslu fjárlaganna og hv. fjvn. muni þá fyllilega eftir þessari höfn, sem ég hef nefnt.

Halldór Ásgrímsson: Herra forseti. Hv. 1. þm. Eyf. (BSt) vék að því og tók undir það, sem réttilega er fram tekið í þáttill. eða grg., sem fylgir þeirri þáttill., sem hér er til umr., að vitanlega væri það meir hygginnna manna háttur að taka ekki meira fyrir í einu en menn réðu við og ljúka því, áður en að öðru meira yrði horfið. Mér skilst, að hann telji, að til greina gæti jafnvel komið, að einhverjar hafnir yrðu teknar út úr, þeim lokið, og svo kæmi röðin síðar að þeim, sem eftir yrðu. En mér er spurn: Hverjir vildu bíða, og hverjir ættu að bíða? Ef ætti að meta það, þá er ekki ótru-

legt, að það væri litið á, hver aðstaðan er frá náttúrunnar hendi, og þær hafnir, sem eru bestar frá því sjónarmiði, biðu, meðan verið væri að laga, þar sem er verri aðstaða. Geri ég þá ráð fyrir, að Eyjafjörður eða hafnirnar við Eyjafjörð yrðu látnar eitthvað bíða, meðan verið væri að laga það, sem mest kallar að á erfiðustu stöðunum.

Annars skil ég ekki þessa þáttill. þannig, að hv. flm. hugsi sér að gera svo mjög upp á milli þeirra staða, sem núna eru til meðferðar, heldur að reynt verði að sjá þeim öllum jafnhliða borgið. Og það er ekkert efamál, að fjárhagslega og einnig með tilliti til afnota er yfirleitt nauðsynlegt að ljúka hverju verki í einni lotu. Það þarf raunar ekki orðum að þessu að eyða, því að þetta er alkunna á öllum sviðum, og opinberar aðgerðir eru í þessu efni engin undantekning og allra sízt hafnargerðir, og er réttilega að þessu vikið í grg. þáttill.

Samkv. fjárlögum þessa árs eru nú í byggingu hafna- og lendingabætur á 60—70 stöðum víðs vegar í kringum landið, og það munu fáir eða engir þessir staðir hafa lokið aðgerðunum og alls staðar aðkallandi, að verkunum sé hraðað, og á ýmsum stöðum, sem ekki var veitt fé til á þessu ári, munu sennilega bíða aðgerðir, sem kalla á framkvæmd nú á næstunni. Það er mjög eðlilegt og skiljanlegt, að hlutaðeigendur á þessum stöðum sýni nokkra óþolinmæði út af þeim seinagangi, sem á sér stað yfirleitt í þessum framkvæmdamálum, og það er einnig eðlilegt að mínum dómi, að hv. 5. þm. Reykv. (ÁS) taki þar undir og óski, að hér verði úr bætt, því að hér er um að ræða skipstjóra, sem mikill vandi hefur hvílt á um áratugabil í sambandi við strandsiglingar í kringum land. Hann hefur átt við það að stríða að stjórna skipi, sem leysa hefur átt samgönguþörf fólksins víðs vegar, þar sem erfiðleikarnir eru mestir og hafnarskilyrðin lélegust, og hann hefur þurft að hraða ferðum sínum og sigla áfram frá áfangastað til áfangastaðar jafnt á nótt sem degi, jafnt hvort hefur verið hriðarveður eða gott veður. En það þarf mikið til að ljúka í einum tiltölulega stuttum áfanga öllum þeim aðgerðum, sem um er að ræða í sambandi við þær hafnargerðir og lendingabætur, sem nú eru á döfinni hér á landi. Ef maður léti sér detta í hug að framkvæma þá hluti á 3—5 árum, helzt á þeim 3 næstu, og ef maður léti sér detta í hug, sem ég skal ekki fullyrða að nálgist það rétta, að sú fjárhæð, sem þarf að verja til þeirra hafnarmannvirkja, sem nú eru í byggingu, nálgist 150 millj. kr., og persónulega er ég sannfærður um, að minni upphæð nægir ekki, þá er hér um mikla fjáröflun að ræða og fjárfestingu. Mætti telja, að það væri út af fyrir sig viðráðanlegur hlutur, ef lítil fjárfesting væri á öðrum sviðum. En því er ekki að heilsa, og þarf ekki um það að fjölýrða, sem öllum er kunnugt, að svo fer víðs fjarri. Alls staðar eru verkefnin og þarfliðið að telja þau upp, þó að nefna megir sem dæmi sementsverksmiðju, orkuver og dreifingu rafmagns um landið, skipakaup, lagningu vega og brúa, símalagningu og þar með þráðlaus rit- og

talkerfi, ræktun og húsagerð í sveitum, húsa- byggingar í kaптúnunum og kaupstöðum, byggingu hraðfrystihúsa og ýmiss konar verksmiðja, og þótt ég nefni þetta, þá er aðeins stiklað á stóru. Við vitum, að allt þetta kallar á meiri hraða í aðgerðum en við virðumst hafa getu til, ekki sízt á þeim stutta tíma, sem við teljum að hafnargerðirnar þurfi að framkvæmast á. Það er því hætt við, að við neyðumst til að fara hægara í þessu efni en þáttill. vill vera láta, því miður, en svo mun einnig vera í öðrum framkvæmdamálum þjóðarinnar. Hitt er annað mál, að sjálfsagt er að vinna að því að ýta undir þessar framkvæmdir eftir föngum.

Ég sakna úr till. ákvæðis um, að gerð skuli rannsókn á, hver sé heildarkostnaður allra þeirra framkvæmda, sem nú eru á döfinni í hafna- og lendingabótamálum, og enn fremur í sambandi við þær hafnir eða lendingabætur, sem óhjákvæmilega hljóta að koma á næstu árum, og ég tel, að það væri æskilegt að fella inn í þáttill. ákvæði um, að slík áætlun skuli gerð, og enn fremur ákvæði um, að að því fengnu sé ríkisstj. falið að athuga möguleikana á fjárföflun í því skyni að hraða öllum framkvæmdum. Þetta er auðvelt mál, ef það telst ástæða til að fella ákvæði inn í till. um þessi atriði.

En segjum nú svo, að einhver árangur fáiist um fjárföflun til þessara hluta, og gerum ráð fyrir, með því að vera ekki allt of bjartsýnir, að það sé ekki kostur á að afla fjár til framkvæmda í sambandi við byggingu hafna og lendingabóta nema að einhverju leyti, miðað við það, sem þörf er á. Hvernig mundi þá vera hugsað að skipta þessu fé? Mundi verða niðurstaðan að skipta því hlutfallslega milli allra staða miðað við fjárförf, eða mundi verða niðurstaðan, að fjölmennari staðirnir og þeir þar af leiðandi fjársterkari fengju féð? Eða yrði litið á þörf þeirra, sem erfiðasta aðstöðu eiga, og haft í huga jafnvægi í byggð landsins? Og mundi líka verða litið á það, að eftir þeim stöðum, sem standa einhvers staðar á milli þeirra, sem sterkastir eru, og þeirra, sem veikastir eru í þessum efnum, yrði munað eitthvert fjármagn til þess að geta lokið þeim áfanga í hafnargerðum sínum, sem brýnasta nauðsyn ber til, til þess að hafnargerðin geti orðið að almennum notum fyrir þá, sem eiga að njóta?

Þetta eru allt saman spurningar, sem ég veit að verður ekki svarað hér, en þær verða einhvern tíma, ef svona fjárföflun tækist, brennandi spurningar fyrir dreifbýlið.

Bernharð Stefánsson: Út af því, sem hv. 2. þm. N-M. sagði, vil ég taka það fram, að ég minnst ekki þess, að ég væri neitt að tala um það, að einhverjar hafnir ættu að bíða um framkvæmdir, enda skildi ég hv. flm. þessarar till. ekki þannig, heldur skildist mér hann taka það fram í sambandi við það mál, sem hér var næst áður á dagskrá, að hann álitir, að þetta ætti að gerast þannig að reyna að útvega lán til þeirra hafnarframkvæmda, sem mest nauðsyn væri að ljúka, en aðrar hafnarframkvæmdir gengju fyrir sig á svipaðan hátt og verið hefur,

svo að ég held, að þetta hafi verið ástæðulaust, það sem hv. 2. þm. N-M. vék að mér. En það er vitanlega gott fyrir mig að vita það og okkur þm. Eyf., að þessi hv. fjárveitinganeðndarmaður álitur, að hafnir við Eyjafjörð eigi helst að bíða af þeim höfnum, sem um er að ræða.

Það er nú spurning, landfræðilega séð, hvort Ólafsfjörður er beinlínis við Eyjafjörð, en hitt er vitað, eins og ég sagði, að þar er kaupstaður, og ég hygg, að það sé rétt, sem ég tók fram, að það er eini kaupstaður landsins, sem býr við þau hafnarskilyrði, sem Ólafsfjörður býr við. Það er kunnugt, að hv. fjvn. fer oft í ferðalög, ýmist í bifreiðum eða flugvélum, til þess að athuga mannvirki og sjá, hvar nauðsynin er mest. Ég vildi nú óska þess, að hv. fjvn. færi til Ólafsfjarðar og athugaði bæði hafnarskilyrði þar og annað. Ekki ætla ég að ráðleggja hv. n. neitt um það nú á þessum árstíma, í hvaða farartæki hún á að fara til Ólafsfjarðar, en það gæti skeð, að eftir þá ferð yrði hún af eigin reynslu dálítið fróðari um það, við hvað Ólafsfirðingar eiga að búa.

ATKVGR.

Till. vísað til fjvn. með 30 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin fram.

6. Eftirlitsbátur á Breiðafirði.

Á deildafundum 19. nóv. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um eftirlitsbát á Breiðafirði [54. mál] (A. 63).

Á 11. fundi í Sp., 21. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 14. fundi í Sp., 5. des., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Sigurður Ágústsson): Herra forseti. Á þskj. 63 hef ég flutt till. til þál. um, að Alþingi álykti að fela hæstv. ríkisstj. að leigja hentugt skip, er annist landhelgisgæzlu við Breiðafjörð á vetrarvertíðum eða á tímabilinu frá janúarbyrjun til miðs maímánaðar ár hvert. Jafnframt aðstoði gæzlubáturinn, ef með þarf, fiskiskip, er stunda veiðar beggja vegna Öndverðaness.

Útgerðarmenn og sjómenn hafa á undanförunum árum borið fram óskir sínar um eftirlitsbát við Breiðafjörð. Það hefur verið miklum erfiðleikum háð að fá eftirlitsskip, sem að staðaldrí gæti annast þetta starf. Hæstv. ráðh., sem þessi mál heyrðu undir, og forstjóri landhelgisgæzlunnar, herra Pétur Sigurðsson, hafa þó á undanförunum árum sýnt fyllsta vilja á því að sinna óskum Breiðfirðinga í þessum efnum, þó

að skort hafi á getu til að framkvæma eftirlitið, svo að viðunandi hafi verið. Stafar það af ónógum skipastól við gæzlustaríð í heild, sérstaklega á aðalvertíð fiskiskipaflotans, vetrarvertíðinni. Það er því brýn nauðsyn að auka tölu gæzluskipanna, ef Íslendingar eiga að geta varið hina auknu landhelgi, þjóðinni til efna-hagslegs öryggis.

Ég hef átt tal við forstjóra landhelgisgæzlunnar, og er hann mér sammála um það, að eina úrræðið í sambandi við lausn þessa máls fyrir verstöðvarnar við Breiðafjörð sé það, að bátur verði tekinn á leigu yfir vetrarvertíðina, sem anni því hlutverki, sem till. þessi fjallar um.

Að sjálfsögðu er það ósk og markmið Breiðfirðinga að skapa skilyrði til þess að fá fullkomið eftirlitsskip, sem sinni því verkefni að annast landhelgisgæzlu, en sé jafnframt björgunar- og aðstoðarskip fyrir fiskiflotann frá verstöðvunum við Breiðafjörð svo og fyrir önnur þau fiskiskip, er sækja á sömu mið. Þegar hefur verið safnað töluverðu fé í verstöðvunum vestra til væntanlegra framkvæmda við smíði á eftirlits- og björgunarskipi fyrir Breiðafjörð. Voru það hjónin frú Svanhildur Jóhannsdóttir og Þorbjörn Jónsson, til heimilis á Mímisveg 2 hér í bæ, sem efndu til þessa björgunarskútsjóðs fyrir Breiðafjörð með 50 þús. kr. peningagjöf fyrir nokkrum árum. Bæði þessi heiðurs-hjón eru fædd við Breiðafjörð og hafa raunar dvalið mikinn hluta ævi sinnar þar. Þorbjörn hefur verið sjómaður mestan hluta ævi sinnar, bæði á fiskiskipum frá Ólafsvík og botnvörpuskipum hér á Suðurlandi. Veit hann af eigin raun um þá miklu erfiðleika, sem sjómaðurinn á við að etja í stórviðrum á hafi úti. Þorbjörn hefur með þessu rausnarlega framlagi sýnt hug sinn til stéttarbræðra sinna, að sjálfsögðu í trausti þess, að aðrir velunnarar þessa þarfa máls leggi hönd á plóginn til að hrinda í framkvæmd byggingu á björgunarskútu til þess að tryggja betur en nú er öryggi hinna dugmiklu sjómanna við Breiðafjörð.

Á síðustu vetrarvertíð fóst fiskiskipið Hafdís, sem gert var út frá Rífi. Vél skipsins bilaði, og rak það í aftakaveðri stjórnlaust og í alla staði ófært í þeim veðurofsa til að ná landi fyrir eigin aðgerðir. Það var alger tilviljun, að togarinn Hallveig Fróðadóttir, er staddur var vestur af Snæfellsnesi á heimsiglingu, heyrði neyðarkall Hafdísar og gat fyrir harðfylgi skipverja sinna náð sex manna skipshöfn Hafdísar yfir í togarann. Má með sanni segja, að þar hafi skolið hurð nærri hælum um afdrif þessara ágætu sjómanna.

Fiskimiðin á Breiðafirði og í vestur og suður af Öndverðanesi hafa reynzt fengsæl. Togarnir sóttu mikið á þessi mið línubátanna, áður en landhelgin var færð út. Raunar sækja þeir enn mikið á djúpmið línubátanna, og þó að þau mið teljist utan 4 mílna landhelgislinunnar, hefur það sýnt sig þar eins og við Faxaflóa, að það er knýjandi þörf fyrir línubátana að hafa eftirlitsskip á þessum fiskislóðum, sem reyna að fyrirbyggja, að togararnir togi yfir fiskilínur þeirra. Hafa línubátarnir oft orðið

fyrir stórkostlegu tjóni, bæði á veiðarfærum og afla vegna þessara aðgerða togaranna. Það er síður en svo, að skipsstjórnarmenn á togurunum valdi þessum skemmdum af ráðnum hug. Það er mjög bagalegt fyrir togarana að fá veiðarfæri bátanna í trollið. Það er því auðsætt, að skipsstjórnarmenn þeirra mundu taka því með þökkum að fá visbendingu frá eftirlitsskipi, hvar lína fiskibátanna er lögð, svo að þeir geti togað fjarri henni.

Þar sem hér er um mikið öryggis-, réttlætis- og hagsmunamál að ræða fyrir sjómenn og útgerðarmenn við Breiðafjörð, vænti ég þess, að hv. alþm. ljái till. fylgi. — Að lokinni þessari umr. vil ég biðja hæstv. forseta að vísa henni til hv. fjvn. og til síðari umr.

Pétur Pétursson: Herra forseti. Ég held, að þessi þáttill., sem hér er borin fram af hv. þm. Snæf., sé mjög tímabær, og það er mér mikil ánægja, að hún skuli hafa komið fram, og ég vil styðja hana af fullum hug.

Það mætti að visu segja, að þessu máli hefði kannske átt að hreyfa fyrr og reyna að fá það samþykkt, því að það er enginn vafi á því, að á þessu máli er hin mesta þörf við Breiðafjörð og mikill áhugi þar vestra fyrir því, að það nái fram að ganga. Útgerð hefur aukizt talsvert mikið við Breiðafjörðinn á undanförunum árum, eins og hv. þm. víta, og það er því brýn nauðsyn orðin á því, að varðskip sé á þessum slóðum um vertíðina a. m. k. Það er að visu fleira, sem þarna þyrfti sjálfsagt að gera til bóta fyrir sjómenn. T. d. hefur mér verið tjáð, að brýn nauðsyn sé á því, að innsiglingarviti komi upp á Rífi og að góður viti verði innanvert við Ólafsvík.

Eins og hv. þm. Snæf. gat um áðan, varð á síðustu vertíð hvort tveggja, að áhöfn eins báts var bjargað naumlega og annar bátur lenti í miklum hrakningum út af Snæfellsnesi og gat bjargað sér við illan leik.

Það hefur talsvert verið talað um björgunarskútu Breiðafjarðar og verið nokkuð til þess máls unnið. Það mun vera til nefnd til að vinna að því máli, og sjómenn og útgerðarmenn hafa að undanförunu, eða a. m. k. í hittiðfyrra, gefið einn dag afla og vinnu til þessa sjóðs. Það er mikill vilji þar vestra til þess, að þessi sjóður eflist og þessu máli verði hrundið í framkvæmd. Hvenær sem það nú kann að verða, þá er það eitt vist, að á meðan það er ekki gert, er nauðsynlegt að gera einhverjar þær ráðstafanir, sem koma að gagni, og ég er því mjög meðmæltur, að þessi till. nái fram að ganga.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 31 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin fram.

7. Ópera.

Á deildafundum 26. nóv. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um íslenzka óperu [63. mál]
(A. 86).

Á 14. fundi í Sp., 5. des., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 16., 19. og 20. fundi í Sp., 12. des., 21. og 23. jan., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 22. fundi í Sp., 30. jan., var till. enn tekin til einnar umr.

Flm. (Ragnhildur Helgadóttir): Herra forseti. Það eru ekki liðin nema rúmlega sex ár síðan ópera var fyrst flutt á Íslandi. Þjóðleikhúsið var vígt á sumardaginn fyrsta 1950, og síðar sama vor kom flokkur úrvalslistamanna frá Konunglegu óperunni í Stokkhólmi og flutti Brúðkaup Figaros nokkrum sinnum. Þessar sýningar vöktu geysiahygli.

Næsta vor, 1951 var enn skref stigið og þá ráðizt í stórvirki. Óperan Rigoletto var flutt í þjóðleikhúsinu, sem sjálft stóð fyrir æfingum og öðrum undirbúningi, og listafólkið var allt íslenzkt, að leikstjóranum og einni söngkonunni frátöldum. Hér var mikið afrek unnið. Sýningar urðu alls 29 um vorið og haustið og vinsældir óperunnar miklar. Síðan hefur þjóðleikhúsið sýnt óperurnar La Traviata, Cavalleria Rusticana og I Pagliacci og svo nú síðast Töfraflautuna, svo og óperettur, en óperettusýningar höfðu verið hér nokkrum sinnum áður en þjóðleikhúsið var stofnað. Enn er þess að geta, að flokkur frá finnsku óperunni í Helsinki kom hingað til lands í boði þjóðleikhússins og sýndi óperuna Austurbotnverja eftir Levi Madetoja.

Á síðustu árum hafa fleiri farið að dæmi þjóðleikhússins og sýnt óperur. Félag íslenzkra einsöngvara og Tónlistarfélagið sýndu La Bohème, og Leikfélag Reykjavíkur sýndi Miðilinn eftir Menotti, Leikhús Heimdallar Töframanninn eftir Mozart, og ríkisútvarpið sendi flokk söngvara út á land, þar sem sýnd var óperan Ráðskonuríki eftir Pergolesi. Loks stóð Sinfóníuhljómsveit Íslands að svonefndri konsertuppfærslu á Il Trovatore á s. l. hausti.

Birtar hafa verið upplýsingar um fjölda gesta á söngleikasýningum þjóðleikhússins. Hvert sæti var jafnan skipað, þegar Brúðkaup Figaros var sýnt, og stæði seld að auki. Meðalfjöldi gesta á sýningu hefur annars verið sem hér segir, en í leikhúsinu eru alls 661 sæti. Á sýningum á Rigoletto var meðalfjöldi gesta 641, Leðurblökunni 576, Austurbotnverjum 476, La Traviata 527, Nitouche 436, I Pagliacci og Cavalleria Rusticana 579 og Kátu ekkjunni 653.

Þetta sýnir, að söngleikarnir hafa notið vinsælda. Og til samanburðar má geta þess, að meðalfjöldi gesta á sýningu í þjóðleikhúsinu var 462 fimm fyrstu starfsár þess. Meðalfjöldi gesta á söngleikasýningum er því miklu meiri.

Alþt. 1956. D. (76. löggjafarþing).

Ástæða er til að rifja þetta upp nú til að sýna, að mikill áhugi er meðal almennings fyrir söngleikum, bæði óperum og óperettum. Og hin mikla aðsókn er enn athyglisverðari, þegar þess er gætt, að verð aðgöngumiða að söngleikasýningum er mjög hátt. Einnig má minna á, að til landsins hefur um langt skeið verið flutt mikið af hljómplötum með lögum úr söngleikum eða verkunum í heild, og auk þess hafa verið sýndar hér á landi allmargar kvikmyndir, þar sem ágætustu listamenn hafa flutt söngleika. Þessu hefur öllu verið vel tekið, og er ekki annað að sjá en að það hafi fremur hvatt fólk en latt til að sækja söngleikasýningar í íslenskum leikhúsum.

Menn geta að sjálfsögðu lengi bollalagt um það, hvaða ályktanir um aðsókn að reglulegum söngleikasýningum megi draga af því, sem hér hefur verið rakið. Og sumir kunna að segja, að áhuginn muni minnka, þegar sýningum fjölga. Með tilliti til þess, hvílkra vinsælda óperur og óperettur njóta meðal annarra þjóða, virðist þó, að þessi skoðun sé á óþarfa bólsýni byggð. Líkur benda til þess, að því yrði vel tekið, ef söngleikar yrðu fluttir oftar en nú er. En til þess að svo megi verða, þarf fleira til en áhugasama áheyrendur. Þar má fyrst til nefna listamennina, sem þurfa bæði að vera vel hæfir og nægilega margir, síðan þarf fullnægjandi aðstöðu í leikhúsi eða sérstöku söngleikahúsi og síðast, en ekki sízt, fé. Skal nú nokkuð að því vikið, hvernig við Íslendingar stöndum að vígi að því er þessi atriði varðar.

Um miðja 19. öld verða nokkur umbrot í tónmenntum Íslendinga, og sú arfleifð, sem þjóðin átti á þessu sviði, þokaðist í skuggann, en áhrif frá Evrópu, sem hingað bárust um Danmörku, mótuðu tónlistarlífið. Forustumadurinn var Pétur Guðjohnsen, og er talið, að hann hafi stjórnað fyrsta opinbera kórsöngnum, sem hér á landi var efnt til, á Langalofninu í menntaskólahúsinu vorið 1854. Hljóðfæranotkun varð smám saman meiri og fjölbreyttari á þessum árum, og á fyrstu áratugum þessarar aldar efdust kórarnir mjög. En telja má, að straumhvörf hafi orðið í tónmennt Íslendinga um 1930. Tónlistin hefur á þeim árum, sem síðan eru liðin, orðið alþjóðareign, sennilega fyrst og fremst vegna tónlistarflutnings ríkisútvarpsins, en einnig, þótt þess sé sjaldnar getið, vegna aukins skemmtanalífs og kvikmyndasýninga. Tónmennt þjóðarinnar hefur jafnframt aukizt og styrkt vegna bættrar tónlistarfræðslu og starfs áhugamanna, sem efnt hafa til vandaðra tónleika.

Fyrsti íslenzki óperusöngvarinn mun hafa verið Ari Jónsson, sem var á miðjum aldri um síðustu aldamót og söng í ýmsum beztu söngleikahúsum Þýskalands. Næstur kom Pétur Jónsson, og síðan ýmsir yngri menn. Þeim, sem hafa búið sig undir að gerast söngvarar að atvinnu, hefur fjölgað að mun á síðari árum. Hafa sumir þeirra sett hár að að námi loknu, en það þótti þeim, sem á undan fóru, ekki fýsilegur kostur. Þessir góðu listamenn hafa eflt tónlistarlífið, en vinnuskilyrði þeirra hafa þó verið slík, að starf þeirra hefur hvorki

orðið þeim sjálfum né almenningi jafnnota-drjúgt og skyldi.

Hinir ungu söngvarar, sem hér hafa setti að, hafa komið fram í söngleikum á síðustu árum og sýnt ótvírætt, að þeir eru vandanum vaxnir. En í þessum söngleikum hafa einnig komið fram íslenzkir listamenn, sem búsettir eru erlendis, en líklegt má telja, að sumir þeirra a. m. k. mundu snúa heim, ef þeir ættu þess kost að stunda list sína hér á landi.

Hópur íslenzkra einsöngvara er nú orðinn svo stór, að við, sem þáttill. þessa flytjum, teljum, að hann geti myndað fimm til tíu manna íslenzkan óperuflokk, fullfæran um að standa að flutningi þriggja til fjögurra söngleika á ári. Næg verkefni eru í tónbókmenntunum fyrir slíkan flokk, og virðist reyndar ekki frágangssök, þótt í sumum tilfellum væri leitað út fyrir þann hóp. Þar kemur á móti, að verði söngvarar fastráðnir við þjóðleikhúsið, gætu þeir komið þar oftast fram en á söngleikasýningum. Auk einsöngvaranna eigum við ágæta kóra og símfóníuhljómsveit. Vonir standa til, að framtíð hljómsveitarinnar verði tryggð til frambúðar, og það yrði henni til stuðnings, ef hljóðfæraleikarar hennar fengju aukin verkefni við söngleikasýningar.

Þessi orð verða að nægja til að rökstyðja þá skoðun, að frá listrænu sjónarmiði sé gerlegt að koma upp íslenzkri óperu. Næst kemur til álita, hvort nokkurs staðar sé aðstaða til að hýsa þá starfsemi, sem hér um ræðir. Í till. er ráð fyrir því gert, að flutningur 3—4 söngleika á ári verði fastur liður í starfsemi þjóðleikhússins og einsöngvaraflokkur ráðinn við það, enda er í lögunum um þjóðleikhús gert ráð fyrir flutningi söngleika. Sú spurning hlýtur því að vakna, hvort nokkurt rúm sé fyrir þessa starfsemi í þjóðleikhúsinu, án þess að leiklistarstarfsemi þess dragist saman. Og svarið verður á þá leið, að unnt sé að bæta söngleikunum á starfskrá leikhússins, meðan flutningur sjónleika er ekki aukinn frá því, sem nú er, þar sem sýningar í þjóðleikhúsinu eru nú að meðaltali aðeins fimm kvöld í viku eða þar um bil.

Ekki hefur heyrzt um það rætt, að ætlunin væri að fjölga leiksýningum, þó að leikarar hússins hafi raunar aðeins örsjaldan leikið jafnoft á hverju leikári og samningar þeirra gera ráð fyrir. Og ekki virðist koma til mála að láta æfingar á sviði eða vinnu þar við leiktjaldagerð standa í vegi fyrir því, að sviðið sé notað öll kvöld á viku hverri á starfstíma leikhússins.

Það verður ekki séð, að aukinn flutningur söngleika ætti að skaða aðra starfsemi leikhússins, og því má við bæta, að ekki er til neitt annað hús, þar sem sýningar á söngleikum geta farið fram. Verði söngleikaflutningur ekki þáttur í starfsemi þjóðleikhússins, þurfa Íslendingar enn að bíða þess um ófyrirsjáanlegan tíma, að íslenzk ópera komist á fót.

Þá er komið að fjárhagshlið málsins. Reikningar þjóðleikhússins sýna rekstrartap öll starfsár þess nema hið fyrsta, þó að stofnunin fái verulegan hluta skemmtanaskattsins til að

mæta rekstrarútgjöldum. Reynt hefur verið að afla upplýsinga um fjárhagsútkomu einstakra viðfangsefna leikhússins. Með örfáum undantekningum hafa leikritin verið sýnd með tapi. En mun betur hefur gengið með söngleikana, og hefur enginn þeirra verið sýndur með tapi. Þess ber þó að geta, að þessir útreikningar munu umdeildir meðal þeirra, sem þá hafa kannað, og telja ýmsir, að söngleikarnir hafi kostað leikhúsið meira en talið hefur verið. Sú gagnrýni byggist á því, að söngleikasýningunum hafi oft orðið að hraða svo mjög, að aðrar sýningar hafi ekki komist að á sviðinu og leikarar hússins því verið starfslausir á meðan. Ástæðan hefur einkum verið sú, að listamenn, sem komið hafa frá öðrum löndum, hafa haft nauman tíma.

Svo sem áður er víkið að, standa vonir til, að með föstu söngliði megi dreifa sýningunum á allt leikárið og nota fyrir þær þau kvöld, sem nú eru ekki notuð fyrir sýningar. Þá má á það benda, að laun til söngvara fyrir hverja sýningu lækka væntanlega, þegar sýningum fjölgar og söngvararnir verða ráðnir með öðrum kjörum en nú tíðkast.

Enn er þess að geta, að leikhúsið hefur þegar og mun í enn ríkara mæli koma sér upp í framtíðinni ýmsu því, sem til sýninga þarf, svo sem búningum og leiktjöldum, og það leiðir væntanlega til þess, að stofnkostnaður fer smálækkandi fyrir hvert nýtt viðfangsefni, og að því leyti til er afkoma þeirra sýninga, sem hingað til hefur verið efnt til, ekki réttur mælikvarði á síðari viðfangsefni.

Að þessu athuguðu virðist mega telja, að vonir standi til, að söngleikasýningar muni ekki íþyngja fjárhag þjóðleikhússins.

Eftir að þáttill., sem hér er til umr., var borin fram, tjáði hæstsv. menntmrh. mér, að formaður Félags íslenzkra einsöngvara, Bjarni Bjarnason læknir, hefði sent sér bréf um áhugamál félagsmanna og þar m. a. farið fram á, að tekinn verði upp söngleikaflutningur við þjóðleikhúsið. Hæstsv. ráðh. hefur vinsamlega heimilað mér að kynna mér efni bréfsins, og kemur það ekki í bága við neitt af því, sem hér hefur verið sagt. En að öðru leyti mun ég ekki gera bréf þetta að umtalsefni.

Tilgangur okkar, sem flytjum þessa þáttill., er sá að flýta nokkuð fyrir því, að komið verði á fót íslenzkri óperu. Söngleikar njóta mikilla vinsælda meðal almennings í flestum menningarlöndum, og íslenzkir áheyrendur hafa sýnt, að þeir kunna vel að meta þá. Stofnun íslenzkrar óperu mundi því enn fjölga þeim tækifærum, sem íslenzkur almenningur á til að njóta góðrar listar, og því auka gleði fólks og skilning þess á fegurð lífsins.

Menntmrh. (Gylfi P. Gíslason): Herra forseti. Eg fagna áhuga þeim, sem kemur fram hjá flm. þessarar till. á gengi þjóðleikhússins og aukinni starfsemi þess. Hins vegar fannst mér í ræðu hv. frsm. nokkuð á það skorta, að flm. hefðu gert sér raunhæfa grein fyrir þeim erfiðleikum, sem á því eru að stíga það

spor, sem þeir, ég og áreiðanlega mjög margir fleiri höfum fyllsta áhuga á að stigið verði. Skál ég þess vegna leyfa mér að fara fáeinum orðum um það, sem frá mínu sjónarmiði séð er kjarni málsins.

Hv. frsm. gat þess, sem ég hafði skýrt honum frá, að Félag íslenskra einsöngvara skrifaði mér 10. nóv. s. l. bréf, þar sem þess var óskað, að menntmrn. athugaði sérstaklega skilyrði til þess, hvort ekki væri tímabært að gera óperu- og óperettuflutning að föstum liðum í starfsemi þjóðleikhússins. Ég leyfi mér að lesa hér, með leyfi hæstv. forseta, einn kafla úr bréfi einsöngvarafélagsins, sem er mjög ýtarlegt. Þar segir meðal annars:

„Félag íslenskra einsöngvara leyfir sér að beina þeim tilmælum til yðar, hæstv. menntamálaráðherra, að þér látið fara fram rannsókn á því, hvort ekki væri tímabært að gera óperu- og óperettuflutning að föstum liðum í starfsemi þjóðleikhússins og jafnframt að ráða nokkra af fremstu söngvurum landsins sem fasta starfsmenn við leikhúsið. Félagið lítur svo á, að flutningur söngleika mundi mjög auka vinsældir leikhússins og aðsókn að því, auk þess sem það yrði ómetanlegt fyrir þróun og starfsemi sinfóníuhljómsveitarinnar.“

Áður en mér hafði borizt þetta bréf og einnig eftir það hafði ég raunar látið fara fram nokkra athugun einmitt á söngleikastarfsemi í þjóðleikhúsinu í sambandi við það, að ég hafði í undirbúningi ráðningu fasts hljómsveitarstjóra að þjóðleikhúsinu, sem framkvæmd var snemma á þessu hausti, þegar dr. Urbancic var ráðinn fastur starfsmaður þjóðleikhússins sem hljómsveitarstjóri. Í sambandi við það og svo auk þess einnig í sambandi við tilmæli félagsins og flutning þessarar till. var gerð athugun á þeim söngleikaflutningi, sem farið hefur fram í þjóðleikhúsinu, aðsókn að honum og fjármálum í sambandi við það.

Hv. frummælendi gat þess, hvaða óperur hefðu verið fluttar á vegum þjóðleikhússins. Hann gat þess einnig, að enginn söngleikanna hefði verið sýndur með tapi, en auk þess væri afkoman fram að þessu ekki réttur mælikvarði á það, sem vænta mætti í framtíðinni, og taldi, að flutningur söngleika mundi áreiðanlega ekki íþyngja rekstri leikhússins.

Nú er það að visu svo, að ég tel, að ekki eigi að leggja fjárhagslegan mælikvarða — alls ekki eingöngu og ekki heldur fyrst og fremst — á það, hvað tekið er til flutnings í þjóðleikhúsinu. En ég kemst samt ekki hjá því að leiðrétta þessi ummæli, sem eru því miður alröng.

Það eru ekki til nákvæmar upplýsingar um afkomuna á Rigoletto eftir Verdi, sem var fyrsta óperan, sem sýnd var. Bókhalð þjóðleikhússins var þá ekki komið í það horf, að unnt væri að fá um það fullt yfirlit. En í tilefni af þessum ummælum hv. frummælenda vil ég gefa eftirfarandi upplýsingar um niðurstöðuna af flutningi annarra söngleika, til þess að hv. þm. og aðrir, sem áhuga hafa á málinu, hafi ekki ranga hugmynd um þessi efni.

Fyrst skulum við bera saman beinar tekjur af flutningi söngleikjanna og beinan kostnað, svokallaðan kvöldkostnað, af flutningi þeirra, þ. e. a. s. sleppa til að byrja með öllum almennum, föstum kostnaði leikhússins. Þá er niðurstaðan sú, að á Leðurblökunni eftir Jóhann Strauss, sem þó var sýnd á 35 sýningum og yfir 20 þús. manns ááu, var í þessum skilningi 53 þús. kr. halli. Það skorti 53 þús. kr. á, að tekjur nægðu fyrir beinum kvöldkostnaði við flutninginn. Á óperunni La Traviata eftir Verdi var hins vegar, á sama hátt reiknað, 61 þús. kr. afgangur. Á Nitouche varð 22 þús. kr. halli, á I Pagliacci og Cavalleria Rusticana varð 37 þús. kr. halli, en á Kátu ekkjunnar eftir Lehar varð 74 þús. kr. afgangur, þannig reiknað. En þessi reikningur er náttúrliga engan veginn fullnægjandi til þess að gera grein fyrir fjárhagslegri afkomu söngleikaflutningsins, því að taka verður tillit til þess, að fastur kostnaður hvert kvöld, þ. e. hinn almenni rekstrarkostnaður hússins, er um 100 þús. kr. á mánuði, og flutningur hverrar þeirrar óperu, sem ég nefndi, hefur tekið um það bil einn mánuð auk allt að því eins mánaðar undirbúningstíma, svo að bæta verður hér við sem almennum rekstrarkostnaði við hallann 100 þús. kr. a. m. k. við hverja sýningu eða draga það frá ágóðanum, og sést þá, að mjög verulegur halli er í þessum skilningi á öllum sýningunum. Þó er ekki öll sagan sögð enn, vegna þess að meðan ópera er flutt, — sýningartíminn hefur verið að meðaltali um það bil mánuður og undirbúningstíminn annar mánuður, — þá ganga allir fastir leikarar þjóðleikhússins starfslausir, en mánaðarlaun þeirra eru 94 þús. kr., svo að þjóðleikhúsið hefur 94 þús. kr. fastar launagreiðslur á mánuði, meðan á flutningi söngleika stendur, til manna, sem ekki geta starfað við sín eðlilegu störf á meðan. Fastir leikarar leikhússins eru 16. Auk þess hefur leikhúsið fasta samninga við 8 leikara aðra, sem er tryggður viss sýningafjöldi á ári.

Það er rétt, sem hv. frsm. sagði, að undanfarið hefur ekki tekizt að hagnýta alla starfskrafta allra hinna föstu leikara, m. a. vegna þess, hve óperuflutningurinn í þjóðleikhúsinu og óperettuflutningurinn hefur tekið mikinn hluta af starfstíma hvers árs. Ég nefni þessar tölur að gefnu tilefni, þó að ég telji í sjálfu sér, að yfirleitt eigi ekki að ræða rekstrarniðurstöðu einstakra verka, sem menningarstofnun eins og þjóðleikhúsið tekur til flutnings. Ég tel sem sagt nauðsynlegt að gera þetta til þess að koma í veg fyrir, að sá miskilningur breiðist út, að á söngleikaflutningnum sé í leikhúsinu hagnaður eða minni halli en á leikritaflutningnum.

Þetta hefur Félagi íslenskra einsöngvara verið algerlega ljóst, enda segir í bréfi félagsins, með leyfi hæstv. forseta, — en félagið flutti eina óperu, La Bohème, svo sem frummælendi gat um, — í bréfinu segir:

„Tilfinnanlegt tap varð á flutningi óperunnar þrátt fyrir troðfullt hús á hverju kvöldi og hátt verð aðgöngumiða. Þó voru allir bún-

ingar fengnir að láni frá útlöndum við mjög vægu verði.“

Þessi vitnisburður annars aðila, sem hefur haft með óperuflutning að gera, staðfestir það, sem ég var að segja, að því miður er ekki gróðavegur hjá þeirri stofnun, sem óperuflutning tekst á hendur, þó að ég endurtaki enn, að þann mælikvarða eigi að sjálfsögðu ekki að leggja á slíka starfsemi sem hér er um að ræða og allra sízt í þjóðleikhúsinu. Hitt er svo annað mál, sem er mergur þess máls, sem hér er um að ræða, að það er mjög óvenjulegt, — ég segi ekki einsdæmi, en mjög óvenjulegt, — að sama stofnunin hafi með höndum leikritaflutning og óperuflutning.

Á Norðurlöndum er það í rauninni aðeins konunglega leikhúsið í Kaupmannahöfn, sem skiptir starfsemi sinni ekki alveg jafnhliða, en að mjög verulegu leyti á milli leikritaflutnings, óperuflutnings og listdanssýninga. Skýringin á þessu er afar einföld og liggur í raun og veru í augum uppi. Ef leikhúsið ætlar að starfa að föstum flutningi bæði leikrita og óperusýninga, þarf að hafa fastráðna flokka við hvort um sig, en starfsemi leikara og söngvara fer að mjög takmörkuðu leyti saman að sömu sýningum. Þetta veldur því, að meðan á leikflutningi stendur, er söngfólkið starfslaut, og meðan á söngleikflutningi stendur, eru leikararnir að langmestu leyti starfslausir. Þar sem þessum málum er vel skipað, er því um að ræða verkaskiptingu á milli þessara tveggja listgreina, þær eru iðkaðar hvor í sínu sérstaka húsi.

Við því er auðvitað ekki að búast, að hér verði unnt að koma á þeirri skipun á næstunni, að upp risi sérstakt hús, sem annast geti flutning söngleika, enda mjög vafasamt, að hægt yrði að reka bæði myndarlegt leikhús og myndarlegt söngleikahús í jafnlitilli borg og Reykjavík. En ef ætti að skapa eðlileg starfsskilyrði fyrir 5—10 söngvara, eins og till. fjallar um, við þjóðleikhúsið, sem hefur leikritaflutning að aðalverkefni, þá þýddi það að sjálfsögðu, að alls ekki eru starfsskilyrði fyrir 16 fasta leikara við þjóðleikhúsið. Það yrði því að losa þjóðleikhúsið við a. m. k. jafnmarga leikara og söngvarar yrðu að því ráðnir, ef þessir aðilar ættu að hafa venjuleg starfsskilyrði, og væru þó starfskraftar þeirra ekki nýttir að fullu, eins og frummælandi tók fram og nú á sér ekki stað um leikarana. Þegar það á sér stað, eins og hann gat um, að ekki hefur verið hægt að nota starfskrafta 16 fastra leikara og 8 leikara á B-samningi að fullu, þá má geta nærri, að mjög mikið mundi á það vanta, að hægt væri að nota þá að fullu, ef 5—10 söngvarar væru einnig fastráðnir að leikhúsinu.

Halli leikhússins er á þessu ári áætlaður umfram allar tekjur leikhússins af skemmtanaskatti um 600 þús. kr. Það mundi kosta 350 þús. kr. til 700 þús. kr. að ráða 5—10 fasta söngvara að þjóðleikhúsinu. Það skyldi ekki standa á mér að þiggja það f. h. þjóðleikhússins, ef Alþingi eða fjárveitingavaldið væri reiðubúið til þess að auka þann viðbótarstyrk,

sem Alþingi nú veitir rekstri þjóðleikhússins, við skemmtanaskattinn um 350 þús. kr. eða 700 þús. kr. En það er að sjálfsögðu á valdi Alþingis að kveða á um það.

Ég saknaði þess í grg. hv. frsm., að hann fjallaði um það, hvernig hann eða flm. hefðu hugsað sér, að 350—700 þús. kr. kostnaður, sem ráðning 5—10 söngvara í viðbót mundi hafa í för með sér, yrði greiddur. Ég geri ekki ráð fyrir því, að það geti vakað fyrir flm., að föstum leikurum yrði fækkað um 5—10, — það vakir vafalaust ekki fyrir þeim, — en þá er að horfast í augu við þá staðreynd, að föstum starfsmönnum verður ekki fjölgað, án þess að það kosti þá upphæð, sem ég gat um, í minnsta lagi. Raunverulegur kostnaður mundi verða miklu meiri, vegna þess að óperusýningarnar eru tiltölulega miklu dýrari en venjulegar leiksýningar, sérstaklega vegna tónlistarinnar, sem þar er flutt. Það er því eðlilegt, að menn spyrji: Á hallinn að aukast, ætla flm. að leggja til við afgreiðslu fjárlaga, að hinn áætlaði halli þjóðleikhússins, nú 600 þús. kr., verði aukinn upp í eina milljón eða 1 millj. og 700 þús., eða er meiningin að taka fé af félagsheimilunum, sem nú fá verulegan hluta af skemmtanaskattinum, og greiða söngvaralaunin á þann hátt, eða er ætlunin að hækka skemmtanaskattinn? Mér þætti vænt um að fá a. m. k. vísbendingu um það frá hv. flm., hver af þessum leiðum væri æskilegust frá þeirra sjónarmiði séð. Þetta er ekki framkvæmanlegt nema með fernu móti: 1) með því að skapa rúm við þjóðleikhúsið innan núgildandi ramma, þ. e. með því að fækka leikurum um fimm eða tíu, 2) með því að láta hallann aukast og borga hallann á fjárlögum, 3) með því að taka fé af félagsheimilunum, 4) með því að hækka skemmtanaskattinn. Hv. flm. hljóta að hafa gert sér einhverja grein fyrir þessu, því að engum dettur í hug, að söngvararnir verði fastráðnir fyrir ekkert kaup, svo að mér þætti vænt um að fá vísbendingu um, hver af þessum leiðum væri æskilegust, að dómi flutningsmannanna.

Í þessu sambandi má á það minna, að einn flokksmaður hv. flm., hv. þm. V-Sk., hefur í hv. Ed. Alþingis flutt frv. um það að skerða tekjur þjóðleikhússins af skemmtanaskatti mjög verulega, en auka hlutdeild félagsheimilagsjóðsins. Ef það frv. næði fram að ganga, skerðast starfsmöguleikar þjóðleikhússins mjög verulega, og það markmið, sem ég fyrir mitt leyti vil sannarlega keppa að, að fastir söngvarar verði ráðnir að þjóðleikhúsinu, fjárlægist auðvitað mjög verulega, ef sú stefna yrði upp tekin, sem fram kemur í frv. hans. Vil ég þó með engu móti andmæla því, að félagsheimilagsjóður þurfi á auknu fé að halda.

Þessar staðreyndir vildi ég láta koma í ljós þegar, áður en þessi till. fer til nefndar, en ég tel eðlilegt, að henni verði vísað til hv. allshn.

Ég vil svo að síðustu endurtaka ánægju mína yfir því, að rödd skuli heyrast hér á hinu háa Alþingi um það, að starfsemi þjóðleikhússins beri að efla, og vona, að sami skilningur verði ríkjandi af hálfu flm. þessarar tillögu

við afgreiðslu fjárlaga, þegar málefni þjóðleikhússins koma þar til úrskurðar, eins og birtist í framsöguræðu hv. 1. flm.

F'lm. (Ragnhildur Helgadóttir): Herra forseti. Ég hafði þegar í framsöguræðu minni gert grein fyrir því, af hvaða ástæðum mætti telja líklegt, að þjóðleikhúsið gæti staðið undir söngleikaflutningi, og er það fyrst og fremst byggt á áhuga almennings fyrir söngleikum, sem hefur komið fram í þeirri miklu aðsókn, sem verið hefur að þeim í þjóðleikhúsinu, og svo upplýsingum þjóðleikhússtjóra um fjárhagsafkomu einstakra viðfangsefna þjóðleikhússins, og tjáði hann mér, að afkoma söngleikanna hefði verið að meðaltali mun betri en meðalafkoma annarra sýninga þar.

Í framsöguræðunni gat ég þess m. a., að núv. mælikvarði væri ekki fullgildur á síðari viðfangsefni, vegna þess m. a., að stofnkostnaður sýninga í þjóðleikhúsinu færi smálækkandi, þar eð leikhúsið kæmi sér í æ ríkara mæli upp ýmsum dýrum hlutum, sem til sýninga þarf, og þarf því ekki að óttast svo mjög kostnað við að setja söngleikana á svið, að hann verði eins mikill og verið hefur. En hvort sem skilningur þjóðleikhússtjóra sjálfs eða hæstv. menntmrh. á fjárhagsafkomu viðfangsefna þjóðleikhússins er réttari, þá fagna ég þeirri skoðun hæstv. ráðh., að fjárhagssjónarmið séu ekki höfuðsjónarmið í þessu máli, þó að ég sé þeirrar skoðunar, að honum finnist þau þyngri á metunum og vaxi kostnaðurinn mjög í augum.

Ég vænti þess svo, að málinu verði vísað til hv. allshn.

Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Það er aðeins örstutt athugasemd. — Hv. frsm. vitnaði til ummæla þjóðleikhússtjóra um það, að afkoma söngleika í þjóðleikhúsinu hefði að meðaltali verið betri en afkoma leiksýninga. Það, sem ég hygg að þjóðleikhússtjóri hafi hér átt við í ummælum sínum við hv. flm., getur ekki verið annað en það, að mismunur kvöldtekna og kvöldkostnaðar hafi að meðaltali verið minni á þeim tiltölulega fáu söngleikum, sem hafi verið fluttir, heldur en á öllum leikritum, sem flutt hafa verið í þjóðleikhúsinu í heild. Þetta kann að vera rétt. En það er ekki þessi samanburður, sem öllu máli skiptir, eins og ég gat um áðan, bæði vegna hins fasta heildarrekstrarkostnaðar, sem óperuflutningurinn verður auðvitað að bera, bæði meðan á sýningunum stendur og meðan á undirbúningnum stendur, og svo eins vegna hins, að óperuflutningurinn hefur verið tekinn sem aukaverk í þjóðleikhúsinu og þar af leiðandi aðeins teknar þær óperusýningar og óperettur, sem búast mætti við að skiluðu mestum hagnaði. Hins vegar hefur leikhúsið talið sér það skyldu að taka leikrit til sýningar, sem fyrir fram var vítað að á mundi verða mjög verulegur halli, og þá alveg sérstaklega ýmis íslensk leikrit, svo sem dæmi eru um nú á þessum vetri, þar sem tvö íslensk leikrit hafa

verið sýnd með mjög verulegum halla, en hins vegar var talið sjálfsgætt að sýna þau, til þess að þjóðleikhúsið gegndi því menningarhlutverki, sem því er ætlað að gegna. Ég vildi aðeins undirstrika það aftur, að sá samanburður, sem hér er um að ræða, er ekki alls kostar réttur.

F'lm. (Ragnhildur Helgadóttir): Hæstv. ráðh. gat enn þess, að samanburðurinn á sýningum söngleika og almennra leikrita væri ekki alls kostar réttur og væri það m. a. vegna þess, að leikarar þjóðleikhússins væru starfslausir, meðan á söngleikaflutningi stæði. Nú er það svo, að í því leikriti, sem hefur skilað einna beztri útkomu fyrir þjóðleikhúsið, léku aðeins tveir leikarar, svo að hinir hafa verið starfslausir á meðan. Hæstv. ráðh. gat þess einnig, að þjóðleikhúsinu væri ekki fært að fullnægja því menningarhlutverki, sem því væri ætlað, nema það tæki til sýninga leikrit, sem fyrir fram væri vítað að yrðu sýnd með tapi, og vil ég leyfa mér að láta þá skoðun í ljós, að þótt ekki sé fyrir fram vítað, að óperur yrðu sýndar með tapi, þá fullnægir þjóðleikhúsið ekki því menningarhlutverki, sem því er ætlað, ef það tekur ekki óperur til flutnings í ríkara mæli en nú er, enda er því það frá upphafi ætlað samkv. lögunum um skemmtanaskatt og þjóðleikhús.

Sigurður Bjarnason: Herra forseti. Í sambandi við ræðu hæstv. menntmrh. og ummæli hans um skemmtanaskattinn vildi ég leyfa mér að benda á, að það er áreiðanlega mjög auðvelt að auka tekjur af skemmtanaskatti verulega án þess að hækka hann. Leiðin til þess er ákaflega einföld, og hún er sú að innheimta þennan skatt skynsamlegar en nú er gert, láta hann ganga jafnt yfir eða a. m. k. jafnara yfir en nú er. Það er t. d. vítað, að sá atvinnurekstur, sem mun gefa hvað mestar tekjur af skemmtanaskatti, bíorekstur, er sumpart skattlagður og sumpart ekki. Það er fjöldi kvikmyndahúsa, sem ekki borga skemmtanaskatt, og það er eins og sé komið við hjartað í brjóstinu á sumum hv. þm., þegar það hefur verið nefnt hér á undanfórnum árum, að allur kvikmyndahúsarekstur, hvaða aðilar sem að honum standa, eigi að borga þennan skatt. Vitanlega er það ekki nema sanngirnismál eitt, að þessi skattur sé innheimtur af öllum kvikmyndahúsarekstri og á töluvert víðtækari grundvelli en nú er gert. Ég skal ekki fara að ræða um það mál hér, en það liggur beint við að breyta álagningu og innheimtu skemmtanaskatts þannig, að hann gefi stóruknar tekjur og skapi þar með stóruknar möguleika til þess að gera starfsemi þjóðleikhússins fjölbreyttari og m. a. að taka upp óperu þar, eins og hv. 8. þm. Reykv., 1. flm. þeirrar till., sem hér liggur fyrir, hefur flutt mjög greinileg rök að. Ég verð að segja, að það er mjög ánægjulegt að heyra, hversu glögg og rökfast hv. 1. flm. þessarar till. lagði málið fyrir. Og ég verð að segja það í sambandi við orðaskipti hv.

flm. og hæstv. ráðh., að ég verð að láta í ljós nokkra undrun á þeim ágreiningi, sem þar kemur fram.

Ég veit ekki betur en að hv. flm. hafi sínar upplýsingar frá fyrstu hendi um þetta mál. Hæstv. ráðh. á sjálfur sæti í þjóðleikhúsráði, sem hv. flm. hefur sínar upplýsingar beint frá. Hvernig má það þá vera, að þær upplýsingar, sem hv. flm. hefur flutt hér, séu ekki réttar? Ég hef ekki heyrt nein rök frá hæstv. ráðh., sem hnekki þessum upplýsingum.

Ég vil svo segja það, að dálitið er einkennilegt, að hvaða máli sem hreyft er nú hér á hv. Alþingi og ekki sízt ef það er menningarmál, þá sjá hæstv. ráðh. og hv. stjórnarsinnar ein-tóm ljón á veginum, ef ekki tigrisdýr. Hæstv. ráðh. lýkur sínu máli með því hér áðan að segjast vilja endurtaka ánægju sína með framkomu þessarar tillögu. Það gat víst enginn heyrt ánægju hans né gleði, sem hlustaði á fyrstu ræðu hans. Hann var þvert á móti að reyna að færa rök að því, að þetta væri alls ekki hægt, það væri ekkert vit í því að ætla sér að fara að fastráða nokkra söngvara við þjóðleikhúsið, — ef ætti að gera það, þá yrði að stórdraga úr annarri starfsemi leikhússins.

Ég fæ ekki séð ánægjuna í þessum yfirlýsingum. Ég held þvert á móti, að hæstv. ráðh. hafi umbúðalaust, sem ekki ætti neitt að fara að draga fjöður yfir, verið að halda því fram framan í þingheim, að þetta yrði að biða, við hefðum ekki efni á því að stofna hér til óperu. Það er alveg sama, á hvað er minnst, hvort það er að stofna óperu eða að færa út fiskveiðitakmörkin eða að fella niður skatta af hljóðfærum, það er alveg sama á hvað er minnst, hæstv. ráðh. sjá aldrei neitt nema ljón á veginum.

Það hefur aldeilis syrt í lofti á undanförunum mánuðum. Ég verð að segja það. Og þó er þessi hæstv. stjórn ekki búin að sitja nema 6 mánuði að völdum í landinu. Þróunin gengur alls staðar í öfuga átt við það, sem hv. stjórnarflokkar höfðu lofað. Alls staðar er stöðvun nema í skattahækkunum.

Ég get ekki látið þessari umræðu ljúka svo að vekja ekki athygli á þessu, því að ég hef aldrei heyrt slíkan afturhaldssón eins og úr hvaða ráðherrabarka sem til heyrir nú hér á hv. Alþingi. Það er ekki bara þegar á að stofna til óperu, það er sama hvað á að gera. Alls staðar er kolsvartamyrkur. Hæstv. ráðh. reika allir um í myrkri og þoku. Ég óska þess, að blessaðir mennirnir komist einhvern tíma út úr þessari villu.

Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Hv. 8. þm. Reykv. flutti sitt mál af mikilli háttþrýði og ágætum rökum að mínum dómi, og orðaskipti okkar gáfu að engu leyti tilefni til þess, að hv. þm. N-Ísf. innleiddi þann tón í þessari umr., sem hann gerði í sinni stuttu ræðu.

Ég hefði sannarlega haft ástæðu til margs konar ádeilu í sambandi við flutning þessa máls til þess að undirstrika það, hvað hér er

á ferðinni af flokki flutningsmanna þessarar till. Í Sp. flytja fimm sjálfstæðisþingmenn tillögu um stofnun óperu, þó að í lögum þjóðleikhússins standi skýrum stöfum, að þjóðleikhúsið skuli annast flutning söngleika, og það hafi gert það, eins og tillögumaður gat greinilega um í sinni ágætu framsöguræðu. Það þarf því enga till. til þess að kveða á um, að þjóðleikhúsið skuli flytja óperu. Það hefur gert það og mun gera það áfram. Till. er hins vegar um það að ráða 5—10 fasta söngvara að þjóðleikhúsinu, sem mundi kosta a. m. k. 350—700 þús. kr., líklega upp undir milljón á ári í aukin útgjöld fyrir þjóðleikhúsið. Þetta gerist nokkurn veginn samtímis því, sem annar þm. Sjálfstfl. flytur till. um það í hv. Ed. að skerða tekjur þjóðleikhússins um allt að 1/5. Það er líklega leiðin til þess að gera kleift að ráða 5—10 nýja söngvara að þjóðleikhúsinu. Ja, hverjir tala fyrir hönd Sjálfstfl.? Hvar er menningaráhugi hans? Hvorum megin stendur þessi hv. þm., þm. N-Ísf.? Er hann með Reykjavíkurbíngmanninum, eða er hann með þm. V-Sk., eða er hann á beggja skoðun?

Um þetta hefði verið ástæða til þess að fjöl-yrða og má fjöl-yrða miklu meira, þann tvískinnungshátt, þann skringilega menningar-áhuga, sem birtist hjá flokknum í því að vilja í Sp. auka útgjöld þjóðleikhússins um allt að því milljón og vilja í hv. Ed. rýra tekjurnar um mörg hundruð þúsundir króna. Það er menningaráhugi, sem íslensk menning kemur ekki til með að lifa á til lengdar.

Hv. þm. var mjög óheppinn, þegar hann nefndi skattamálin sem dæmi um sérstaka afturhaldssemi núv. ríkisstj. Það hefur líklega farið fram hjá honum, að það var verið að útbýta tveimur frv. um skattamál á þessum sama fundi, frv. um sérstök skattfríðindi til handa sjómönnum og frv. um skattalækkun allra lágtekjumanna. Það er sérstök óheppni fyrir hv. þm. að taka skattamálin sem alveg sérstök dæmi um, að það sé stefna ríkisstj. að hækka skatta á öllum almenningi, — óheppni fyrir hann, að það skyldi fara fram hjá honum, að rétt áður var búið að leggja á borðið fyrir framan hann tvö frv., sem miða að mjög verulegri lækkun skatta hjá öllum almenningi í landinu.

Þá sagði hv. þm. með allmiklum þjósti, að hann skildi ekki, hvernig á því gæti staðið, að ég flytti hér aðrar upplýsingar um rekstrar-niðurstöðu af söngleikum í þjóðleikhúsinu heldur en hv. 8. þm. Reykv. hefði flutt. Ég gerði það af mestu hógværdi í fyrri ræðu minni að leiðrétta það, sem frsm. fór ekki rétt með, þar sem hann, hv. 8. þm. Reykv., staðhæfði, að ekki hefði orðið halli á neinni óperusýningu í þjóðleikhúsinu. Ég veit ekki, hvaðan hv. þm. hefur fengið þessar upplýsingar. (RH: Frá þjóðleikhússtjóra.) Frá þjóðleikhússtjóra? Já, þá verð ég því miður að segja það, að þjóðleikhússtjóri hefur ekki skoðað bækur þjóðleikhússins, áður en hann gaf upplýsingarnar. (Gripíð fram í: En ráðherrann?) Ég hef útskrift hér frá skrifstofu stjóra þjóðleikhússins, sem ég leyfi mér hér

með að lána hv. þm. N-Ísf., vegna þess að hann er ritstjóri stærsta blaðs landsins, og gef honum heimild til að birta það úr þessu, sem hann kærir sig um, en þessar upplýsingar eru frá skrifstofustjóra og aðalbókara þjóðleikhússins, beint upp úr bókunum, taldar í þúsundum króna, hundruðum króna og aukum.

Það fer því ekkert á milli mála um það, hver hefur haft réttara fyrir sér um þetta, hv. frsm. eða ég. Tölurnar úr bókhaldi þjóðleikhússins tala algerlega skýru máli um þetta efni. (Gripið fram í.) Ég geri ráð fyrir því, að samtal flm. og þjóðleikhússtjórans hafi verið mjög lauslegt, t. d. í síma, og það, sem þjóðleikhússtjóri hafi sagt, hafi verið og hann þá vafalaust tekið fram, að það væri sagt ekki að fullkomlega athuguðu máli. Þarna er athugunin, sem fram fór, nákvæmlega eftir bókum þjóðleikhússins.

Þá sagði hv. þm. N-Ísf., að mjög lítill vandi væri að auka tekjur skemmtanaskattsins með því að afnema þær undanþágur, sem nú giltu fyrir kvikmyndahús og aðra aðila við greiðslu skemmtanaskatts. Þetta mál er gamalkunnugt hér á Alþingi. Hann sagði, að það væri eins og að koma við hjartað í brjóstinu á ýmsum þingmönnum, ef á það væri minnst að afnema einhverja undanþágu á greiðslu skemmtanaskattsins. — Ég veit, hvaða hjarta hefur verið allra viðkvæmast í þessum efnum, og það er hjarta þess ágæta þingmanns, þm. Borgf., flokksbróður hv. þm. N-Ísf. Hjarta hans hefur verið viðkvæmast af öllum hjörtum þm. í þeim efnum, að ekki yrði breytt núv. reglum um undanþágu frá greiðslu skemmtanaskatts. Hann hefur barizt allra þm. skeleggast gegn því, að nokkuð yrði hreyft við núgildandi kerfi í þessum efnum. Hér er því allt á sömu bókin lært. Það, sem hv. þm. N-Ísf. er hér að gera, er að ráðast fyrst og fremst á skoðanir flokksbróður síns, hv. þm. Borgf. Í þessu menningarmáli er því Sjálfstfl. ekki einklofinn, hann er margklofinn. Það er sama, hvaða flötur upp kemur á þeim, þá stendur sjálfstæðismaður gegn sjálfstæðismanni. Þannig er ástandið á því heimilinu.

Annars er það nú svo, að skemmtanaskattsmálin eru mjög vandasöm, og ég er alveg sammála hv. þm. N-Ísf. um það, að þau mál þarf að endurskoða frá rótum. og þessu þingi mun væntanlega ekki ljúka, án þess að þau mál verði endurskoðuð frá rótum. Það er rétt, að skoðanir manna í þeim efnum hafa ekki farið eftir flokkum, og er yfirleitt ekki eðlilegt, að þær fari eftir flokkum. Ég vona, að okkur hv. þm. N-Ísf., slíkur áhugamaður sem hann er um menningarmál, megi auðnast að verða í einni fylkingu, þegar þau mál koma til endurskoðunar. Ég tel, að það mundi auka líkurnar á því, að skynsamleg lausn fengist á málinu, eins og ég þekki skoðanir hans á því úr einkaviðtölum um málið, því að þau höfum við átt. En til þess að þm. geri sér ljóst, um hvað hér er að ræða, af því að málin hafa verið dregin inn í umr., þá er það svo, að nokkur kvikmyndahús njóta nú algerrar undanþágu frá greiðslu skemmtanaskatts, en

það eru kvikmyndahús háskólans og Bæjarbíó í Hafnarfirði, sem ver ágóðanum til rekstrar elliheimilis í Hafnarfirði, Bæjarbíó á Akranesi, sem ver ágóðanum til rekstrar sjúkráhus á Akranesi, Laugarásbíó, bíó dvalarheimilis aldraðra sjómanna, Skjaldborgarbíó á Akureyri, sem rekið er af templurum til þess að standa undir rekstri æskulýðsheimilis á Akureyri, og Tripólíbíó í Reykjavík, sem ver ágóða sínum til stuðnings tónlistarskólanum hér í Reykjavík. Þær tekjur, sem þessir aðilar hafa af undanþágu skemmtanaskattsins, fara allar saman til þess að styrkja málefni, sem eiga sér mjög marga og öfluga forvarsmenn hér á hinu háa Alþingi, og það er ástæðan til þess, að aldrei hefur náðst samkomulag um að hreyfa við þessum undanþágum. Ég tel, að það, sem gera þurfi í þessu máli, sé fyrst og fremst að tryggja, að í framtíðinni verði ekki skemmtanaskatturinn skertur svo mjög, að hann verði allt að því gagnslaus fyrir þær meginstofnanir, sem hans eiga að njóta, þ. e. a. s. þjóðleikhúsið og félagsheimilin. Það er mergurinn málsins. Það þarf að stöðva veitingu nýrra undanþága, — það er kjarni málsins, — en ekki að svipta þá aðila, sem nú njóta undanþáganna, a. m. k. hina helztu þeirra, þeim tekjustofnum, sem þeir nú hafa og hafa haft undanfarin ár og hafa byggt að ýmsu leyti mjög merkilega starfsemi á.

Sú stefna, sem ég tel að eigi að taka upp í þessum málum, er að ganga þannig frá lögum um skemmtanaskatt til frambúðar, að þjóðleikhúsinu og félagsheimilaskjóði verði fyrst og fremst tryggðar af honum fastar tekjur í framtíðinni, þannig að þessir aðilar eigi það ekki á hættu. að skemmtanaskatturinn verði rýrður fyrir þeim sem tekjustofn framvegis. Það er mergurinn málsins. Hitt tel ég mjög torvelt og áreiðanlega pólitískt séð mjög illa framkvæmanlegt, að rýra undanþáguheimild a. m. k. flestra þeirra aðila, sem nú njóta hennar. Það er þessi stefna, sem ég kem til með að gerast forvarsmáður fyrir hér á hinu háa Alþingi og heiti á stuðning allra velviljaðra þingmanna, heiti á stuðning allra þm., sem eru þjóðleikhúsinu og félagsheimilaskjóði og félagsheimilunum velviljaðir, að hún nái fram að ganga. Ef þetta verður ekki gert, getum við búizt við því, að upp risi kvikmyndahús og alls konar aðrir skemmtistaðir, sem segist ætla að nota sinn hagnað til þessa og hins menningarmálefnisins, með þeirri afleiðingu, að þær tekjur, sem þessar stofnanir fá, séu beint teknar frá þjóðleikhúsi og félagsheimilaskjóði.

Það er þetta, sem þarf að breytast og ég mun beita mér fyrir, áður en þessu þingi lýkur, að gert verði í skemmtanaskattsmálinu, auk þess sem sjálfsagt er að gera ráðstafanir til þess, að skatturinn skilli sér að fullu og öllu, en á því mun því miður vera nokkur misbrestur nú og hafa verið undanfarin ár.

Sigurður Bjarnason: Herra forseti. Hvers vegna skyldi hæstv. menntmrh. hafa komizt hálfvegis úr jafnvægi við þær hógværu ábendingar, sem ég setti fram hér áðan? Er það

ekki satt, að hann og hv. stjórnarliðar standi nú hér yfirleitt upp hver á fætur öðrum, í hvaða máli sem er, og sjái öll tormeðki á framkvæmd nýrra hluta, nýrra hugmynda, gagnlegra hluta? Þetta er vissulega staðreynd, en það er einmitt vegna þess, að þetta er satt, sem hæstv. ráðh. tapaði sér dálítið í upphafi ræðu sinnar. Hann finnur, að hlutverk hans er í dag allerfitt. Hann finnur, að það er allerfitt fyrir sig að standa upp sem menntmrh. og snúast gegn góðu máli, sanngirnismáli, menningarmáli, sem hlýtur að ná fram að ganga og þróunin í þessum málum hefur þegar sýnt að er að rófðast og ná fram að ganga. Ég segi: Það er erfitt fyrir hæstv. ráðh. að standa upp og mæla gegn þessu, en segjast þó öðrum þræði vera því fylgjandi.

Hæstv. ráðh. spurði: Hvað er hér á ferðinni? Já, hvaða ósköp eru hér á ferðinni? Ekkert annað en það, að nokkrir þm. leggja til, að skorað sé á ríkisstj. að koma á ákveðinni menningarstarfsemi við eina merkilegustu menningarstofnun þjóðarinnar, þ. e. a. s. Óperuflutningi að staðaldri við þjóðleikhúsið. Ráðherrann sagði, að það stæði í lögum þjóðleikhússins, að það skyldi beita sér fyrir söngleikum, þess vegna þyrfti ekki að vera að flytja neina till. um þetta. En þó að þetta standi í lögum þjóðleikhússins, þá hefur þetta ekki verið gert. Er þá nokkuð eðlilegra en að þm., sem áhuga hafa fyrir þessu menningarmáli, skori á ríkisstj. að beita sér fyrir því, að þetta verði framkvæmt? Þetta hefur ekki verið gert í jafnríkum mæli og ætlað er til í tillögunni. Það hefur verið, eins og ég sagði áðan, byrjað á þessu, og það upphaf sýnir, að þetta er mjög vel hægt. Íslendingar hafa hæfileikamenn og listamenn á þessu sviði, þannig að það er leikur einn að sýna hér óperu, 3—5 óperur á ári.

Svo þykist hæstv. ráðh. sanna einhvern voðalegan tvískinnungshátt á Sjálfstfl., vegna þess að hv. þm. V-Sk. hefur flutt frv. í Ed. um það að efla félagsheimilaskjöldinn frekar, jafnhliða því sem þm. í Nd. hafa áhuga fyrir því að víkka starfssvið þjóðleikhússins.

Ég fæ ekki séð neitt ósamræmi í þessu. Hv. þm. V-Sk., sem er einn af fulltrúum sveitanna, hefur fyrst og fremst áhuga fyrir því að styrkja aðstöðu félagsheimilaskjolds, til þess að hann verði færari um að gegna hlutverki sínu, þ. e. a. s. að skapa skilyrði fyrir félagslegu samstarfi og skemmtanalífi úti í sveitunum. Hann flytur þess vegna frv. um að auka tekjur hans af skemmtanaskatti. Hér í hv. Sp. flytja svo nokkrir þm. flokksins till. um að víkka starfssvið þjóðleikhússins, og jafnhliða er bent á það, einmitt af flutningsmönnum, þm. Sjálfstfl., að auðvelt sé að auka tekjurnar af skemmtanaskattinum verulega, eins og hæstv. ráðh. hefur einnig gengið inn á að hægt sé. Hann segir, að ég hafi komið fyrst og fremst við hjartað í hv. þm. Borgf. Öðrum þræði játar hann svo sjálfur, að það sé ekkert flokksmál, hvort undanþiggja eigi nokkur kvikmyndahús greiðslu skemmtanaskatts. Mér sýnist þessi rakaflytningur hæstv. ráðh. ekki vera

sterkur í máli, sem hann er þó mjög vel kunnugur og ég veit að hann er velviljaður í.

Ég veit, að hæstv. menntmrh. hefur áhuga fyrir því, þó að hann telji sig nú þurfa að berast gegn því, að bætt verði skilyrði til óperuflutnings við þjóðleikhúsið, og enn fremur því, að bæði ungmennafélög og verkafélöf, kvenfélög og önnur félagsamtök fólksins úti um land geti komið sér upp nýjum og fullkomnum samkomuhúsum. En hann heldur, að hann standi í þeim sporum nú, að sér beri að snúast gegn þessu. Og ég segi: það er vissulega miklu verra hlutskipti en ég hefði viljað óska honum.

Nei, það er vissulega ekkert skringilegur menningaráhugi hjá þm. Sjálfstfl., þó að þeir flytji í Ed. frv. um að efla félagsheimilaskjöld og í Sp. till. um að hagnýta krafta íslenskra hljómlistarmanna betur en nú er gert og koma á óperuflutningi í ríkari mæli við þjóðleikhúsið en verið hefur. En það er vissulega skringilegur málflutningur hjá hæstv. menntmrh., þegar hann grípur til slíkra raka.

Ég verð að jata, að það er töluverð freisting að fara að ræða við hæstv. ráðh. um skattamál, en það er nú nýlega lokið alllögum umr. um þau, svo að ég skal nú ekki fara langt út í það. En ég verð þó aðeins að minnast á þau frv., sem hann var mjög rogginn af hér áðan að hefðu verið lögð á borðin hjá hv. þingmönnum. Í grg. annars þessa frv. er komizt að orði á þessa leið, með leyfi hæstv. forseta:

„Í des. s. l., þegar gengið var frá frv. um útflutningssjóð og öðrum ráðstöfunum í efnahagsmálum í því sambandi, ákvað ríkisstj. að beita sér fyrir lækkuð tekjuskatts á lágtækjum á þann hátt, sem gert er ráð fyrir í frv. þessu.“

Hvað er sagt í grg. þessa frv.? Það er ekkert annað en það, að eftir að hæstv. ríkisstj. sér það, að hún er nokkurn veginn búin að klæða almenning úr skyrtunni með skattaráni og álögum, þá setur að henni sárt samvizkubít, þá setur að henni hroll, og þá finnst henni hún verða að gera einhverja yfirbót. Og þetta er þá yfirbótin, sem hæstv. ráðh. var svo ánægður og rogginn af hér áðan. Hæstv. ríkisstj. ætlar með öðrum orðum að skila almenningi aftur örilitlu broti af þeim blóðpeningi, sem hún hefur verið að kreista undan nöglum hans með lögunum, sem sett voru rétt fyrir jólin og kölluð hafa verið „jólagjöf vinstri stjórnarinnar til þjóðarinnar“. Og þessu er hæstv. ráðh. svona hreykinn af, að hann segir, að það sé nú svo sem síður en svo, að núv. stjórn hugsí ekki um neitt nema að hækka skatta, tolla og aðrar álögur á almenningi, hvort hv. þm. sjái það ekki, að hvorki meira né minna en tvö frv. um skattalækkanir liggi fyrir, útbýtt á einum og sama fundi. Má ég spyrja hæstv. ráðh.: Hve miklu af „jólagjöfinni“, þ. e. a. s., hve miklu af sköttunum og tollunum, sem lagt var á fyrir jólin, á að skila aftur með þessum tveimur frv., sem hér liggja fyrir? Vill hæstv. ráðh. ekki upplýsa það, þannig að það sjáist alveg svart á hvítu, að stjórnin hafi nú, eftir einn mánuð frá því að hún

lagði á jólagjöfina, skipt um stefnu og farið að lækka skatta? Það væri ákaflega gagnlegt, þó að það sé í umr. um annað mál, að hæstv. ráðh. gefi upplýsingar um það. Hve miklu er hæstv. ríkisstj. að skila aftur með þeim tveimur frv., sem hæstv. ráðh. var svo ánægður með?

Það er alveg óþarfi fyrir hæstv. menntmrh. að rjúka hér upp, eins og hann eigi allan heiminn, þó að menn leyfi sér að gagnrýna hans háæruverðugheit. Ég veit ekki betur en að íslenskar ríkisstjórnir hafi yfirleitt talið sér skylt að hlíta gagnrýni — meira að segja ríkisstj., sem hafa staðið sig betur en núv. ríkisstj., sem setið hefur að völdum í hálfri ár og sviðið svo að segja allt, sem hún lofaði.

Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Hv. þm. N-Ísf. hafði nú lækkað svo seglin frá því, sem var í fyrri ræðu hans, að ég get látið mér nægja aðeins örfá orð.

Ég ætla ekki að ræða skattamál hér á fundi í Sp. Þessi tvö frv. munu koma til umr. innan skamms í hv. Nd., svo að okkur gefst áreiðanlega tilefni þar til þess að ræða meginefni þess máls, sem þar er um að ræða. Annars virðast það vera einkennileg álög á hv. stjórnarandstöðu, að hún er alltaf jafnóánægð, hvort sem lögð eru fram frv. um að hjálpa atvinnuvegunum með því að afla nokkurra tekna til hins opinbera með álögum, eins og þeir kalla það, og svo eru þeir líka óánægðir, ef fram koma frv. um að létta gjöldum af almenningi. Það virðist sem sagt vera föst regla að vera óánægður með allt, sem hæstv. ríkisstj. gerir, og á móti öllu, sem hún gerir, þó að samkvæmninni í því sé að sjálfsgöðu ekki fyrir að fara. En þetta allt saman mun væntanlega gefast tilefni til þess að ræða síðar.

Hv. þm. virðist hafa sérstakan áhuga á því að slá því föstu, þó að ég hafi ekki eitt orð sagt, sem gefi tilefni til þess, að ég sé á móti flutningi söngleika í þjóðleikhúsinu. Ég hef þvert á móti sagt það í þau skipti, sem ég hef komið upp í þennan ræðustól, að ég tel það vera hlutverk þjóðleikhússins nú samkv. lögum, sem við hv. þm. einmitt sömdum í sameiningu ásamt þriðja manni, að flytja söngleika. Það var sameiginleg skoðun okkar þá og er það enn, að þjóðleikhúsið eigi að flytja söngleika, og það hefur gert það fram að þessu og mun gera það áfram. Á móti þessu getur hann því ekki staðhæft að ég sé.

Það er líklega hitt, sem hann langar til að geta staðhæft, að ég sé á móti því, að nú þegar verði ráðnir 5—10 fastir söngvarar að þjóðleikhúsinu til stöðugs óperuflutnings. Um það mál hef ég ekki sagt annað en að upplýsa, hvaða kostnaður mundi því fylgja, og segi það enn, ef það kynni að hafa farið fram hjá hv. þm., að aukinn rekstrarkostnaður þjóðleikhússins, aukinn rekstrarhalli þess af ráðningu 10 fastra söngvara mundi nema um einni millj. kr. Það er að vísu lausleg áætlun, engu að síður í meginatriðum ómótmælanleg staðreynd.

Hins vegar hvílir sú skylda náttúrulega á Alþt. 1956. D. (76. löggjafarþing).

þeim, sem slíka till. flytja, að benda á, hvernig afla eigi tekna til að standa straum af kostnaðinum. Ég benti á það, þó að ég gerði það ekki í neinu ádeiluskyni og geri það ekki heldur núna í neinu ádeiluskyni, í athugasemdum mínum við ræðu hv. 8. þm. Reykv., að í hvorugri ræðu hans kom fram nokkur hugmynd um það, hvernig afla skyldi tekna til að standa straum af þessum mikla kostnaði, og af hálfu hv. þm. N-Ísf., sem vafalaust hefur fundið þessa veilu og varð honum tilefni til þess að standa hér upp, hefur ekki komið fram önnur hugmynd en sú, að það eigi að afnema einhverjar af þeim undanþágum, sem nú gilda um greiðslu skemmtanaskattsins, og bæta innheimtuaðferðir hans. Ég er honum alveg sammála um, að nauðsynlegt er að bæta innheimtuaðferðir skemmtanaskattsins, en það hljóttum við báðir að vita, að það dregur aldrei nema örlítinn hluta þeirrar upphæðar, sem hér er um að ræða. Þá vantar mig að vita, þá vil ég fá að vita: Hvaða undanþáguaðila á að afnema? Á að svipta háskólann sinni undanþáguheimild? Sjúkrahúsið á Akranesi? Elliheimilið í Hafnarfirði? Trípólíbió? Góðtemplarana á Akureyri? Hver á að missa sína undanþáguheimild? Ég kann ekki utan að þá tölu, hversu miklu undanþágurnar nema í heild, en ég hygg, að það þyrfti að afnema þær að mjög verulegu leyti, ef þessi milljón ætti að fást inn í tekjuauka. Annars skal ég með ánægju veita viðtöku öllum tillögum, sem fram koma um að auka raunverulegar tekjur af skemmtanaskatti, m. a. í því skyni að gera því kleifara en því er við núverandi aðstæður að auka óperuflutning. Ef samkomulag næst um það á Alþingi að auka tekjur þjóðleikhússins um — skulum við segja — hálfa milljón, þá lýsi ég því hér með yfir, að ég er reiðubúinn til þess, að sá tekjuauki fari til þess, að ráðnir verði fastir söngvarar að þjóðleikhúsinu, þannig að enginn vafi þurfi að leika á um mína afstöðu til þess máls.

Ég get svo bætt því við, að um þetta mál hefur verið fjallað í þjóðleikhúsráði og þjóðleikhúsráð allt, einnig fulltrúi Sjálfstfl., sammála um, að miðað við núv. rekstrarskilyrði þjóðleikhússins sé ekki unnt að ráða þar fasta söngvara og alls ekki 5—10 fasta söngvara. En um hitt held ég að þjóðleikhúsráð mundi geta orðið sammála, að ef Alþingi þóknast að auka tekjur þjóðleikhússins af skemmtanaskattinum eða með öðrum hætti, þá væri eðlilegt og æskilegt að ráða einhverja fasta söngvara að þjóðleikhúsinu. — Með þessu vona ég að tekin séu af öll tvímæli um afstöðu mína til þessa máls.

Bjarni Benediktsson: Herra forseti. Ég vil aðeins benda á það, sem raunar hæstv. menntmrh. tók fram síðast í sínum ummælum, að það tjáir ekki að tala eingöngu í þessu sambandi um skemmtanaskattinn. Það eru auðvitað fleiri tekjustofnar til fyrir þjóðleikhúsið en skemmtanaskatturinn. Alþ. og ríkisstj. hafa ekki viljað binda rekstur þjóðleikhússins ein-

göngu við tekjur þess af skemmtanaskatti. Þess vegna hefur það orðið ofan á ýmist að greiða tekjuhalla eftir á eða veita heimild í fjárlögum til þess að greiða af venjulegum tekjum ríkisins það, sem þyrfti til hæfilegs rekstrar þessarar menningarstofnunar. Hér er því fyrst og fremst um það að ræða: Vilja menn með einhverju móti, ekki endilega með skemmtanaskattinum, heldur með einhverju móti leggja fram fé til þess, að að þessu leyti verði aukin starfsemi þjóðleikhússins? Ég verð að segja, að þetta mikla tal um skemmtanaskattinn í þessu sambandi er þess vegna meira og minna utan við það, sem hér þarf að skera úr, vegna þess að þeir, sem vita og eru þarna kunnugir, hafa fyrir löngu gert sér grein fyrir, að ef þjóðleikhúsið á að komast af á skemmtanaskattinum einum, þá þarf að auka við hluta þess af skemmtanaskatti frá því, sem nú er.

Ég játa, að það geti verið mjög freistandi, og ég hafði til þess mjög mikla löngun, þegar ég hafði yfirstjórn þessara mála, að binda starfsemi þjóðleikhússins við ákveðna fjárhæð, sem það fengi með skemmtanaskatti, og segja: Innan þessara marka verður ykkar rekstur að vera, og hallinn má ekki vera meiri en þessi. — En það var talið að athuguðu máli, og ég féllst á það, eftir að ég hafði kynnt mér málið, eftir því sem ég gat, að það væri ekki hægt að hefta svo þá starfsemi, sem hér er um að ræða, að þjóðleikhúsið varð að fá viðbótarfé við þann hluta, sem því er nú ætlaður af skemmtanaskatti. Þess vegna er viðfangsefnið, eins og ég segi: Hvað telja menn, að íslenska þjóðfélagið í heild hafi efni á að leggja til þessara mála, íslenska þjóðfélagið í heild og þá fyrst og fremst ríkissjóður? Þó að við tölum um, að þetta sé tekið af skemmtanaskatti, þá er það auðvitað ekki tekið af öðrum en af ríkissjóði, því að ef ekki væri staðið undir þessum og öðrum þörfum með fé skemmtanaskatts, þá yrði að greiða peningana úr ríkissjóði. Og ég verð að játa, að mér finnst vera ákaflega hæpin fjármálahyggindi að skera niður nauðsynlegar þarfir og taka þær svo úr mismunandi vösum, þegar sá, sem geldur allt að lokum, er sá sami, þjóðfélagið í heild, ríkissjóður. Það er miklu betra og skynsamlegra í raun og veru að láta fjárveitingavaldið skera úr um þetta allt í einu. Það gerir sér þá gleggri grein fyrir, hversu mikið féð er, hvað menn þora og vilja á hverjum tíma að ganga langt í skattaálögum, og jafna þannig í stað þess að taka frá fyrir víssum þörfum og láta þær njóta forgangs. Þegar svo sérstaklega kemur á daginn, eins og með þjóðleikhúsið, að það er búið að skerða þann skattstofn svo mikið, að hann hrekkur hvernig til, þá finnst mér skynsemin í núverandi fyrirkomulagi vera orðin ákaflega takmörkuð.

Þetta eru almenn sjónarmið, sem ég taldi rétt að kæmu fram í þessu sambandi. En sérstaklega vildi ég vekja athygli hæstv. menntmrh., sem mér skilst að sé að athuga þessi mál í heild, á því, þegar hann spyr: Hvernig er hægt að fá aukið fé — og talaði hann þá

að vísu eingöngu um skemmtanaskattinn — af honum í þessar og aðrar þarfir þjóðleikhússins? Af hverjum á að taka það aukið fé? Vilja menn, að það sé tekið af sjúkráhusinu á Akranesi? Vilja menn, að það sé tekið af dvalarheimili aldraðra sjómanna, af hljómsveitarfélagi hér og háskólanum, elliheimili í Hafnarfirði o. s. frv.? Það er ósköp eðlilegt, að um þetta sé spurt. Og í þennan vanda komast menn alltaf. Það er búið að verja þessu, búið að koma upp stofnunum, sem treysta á þennan tekjustofn að meira eða minna leyti, og að lokum lendum við auðvitað allir, sem eigum að hafa með ákvörðun mála, í þessum vanda. Við vildum gera miklu meira en við höfum efni á, og þá verðum við að skera eitthvað niður. Þetta er auðvitað það, sem allir hafa rekið sig á, núv. hæstv. ríkisstj. rekur sig á eins og aðrir, og ekkert við því að segja. Það skiljum við ósköp vel.

En núverandi fyrirkomulag er ekki heppilegt. Það er alveg ljóst. Það fer meira í súginn heldur en þörf er á. Og það kemur af því, að ágóði kvikmyndahúsanna á að ganga til þessara og þessara nytjastofnana. En það er enginn, sem staðreynir og á kost á að staðreyna, hvort rekstur þeirra kvikmyndahúsa er eins hagkvæmur og hinna, sem verða að standa undir sér sjálf og einstaklingar eiga eða aðilar, sem beinlínis eiga afkomu sína undir, að þau séu skynsamlega rekin. Og ég þori að fullyrða, og að því hafa verið færð sannast að segja óhnekkjanleg rök, að ef þær stofnanir, sem hér eiga hlut að máli, væru látnar fá hliðstæðar eða jafnháar upphæðir og nú eru veittar í eftirgjöf skemmtanaskatts, þá mundu þær fá meira en þær fá, vegna þess að það fer meira í súginn með núverandi fyrirkomulagi en verða mundi, ef þessar stofnanir fengju bara hin áskildu framlög beint úr ríkissjóði, kvikmyndahúsin yrðu að borga skatt eins og aðrir og eigendur þeirra ættu svo eins og aðrir undir því, hvort þeir hefðu af þeim einhvern ágóða eða ekki. Það hefur verið sýnt fram á, og ég hygg, að það sé ómögulegt að bera á móti því, að það er hlaðið á þessi forréttindakvikmyndahús ýmsum útgjöldum, sem þau mundu ekki vera látin greiða, ef þau væru rekin eins og aðrar sambærilegar stofnanir í landinu.

Ég segi þetta ekki til að bekkjast við þau kvikmyndahús, sem hér eiga hlut að máli. Það sæti allra sízt á mér. Án míns atbeina hefði t. d. Tjarnarbló, blóðið, sem háskólinn, sáttmálasjóður, rekur, aldrei komið á. Ég hafði aðstöðu til þess að greiða fyrir því á þann veg á sínum tíma, að án míns atbeina hefði það aldrei komið á, og ég hygg, að það sé fyrirmyndin í þessu og eftir þeirri fyrirmynd hafi verið farið. Ég játa það þess vegna, að ég get alveg eins fellt sök á mig eins og aðra í þessu efni. Ég er ekki að ræða málið út frá því sjónarmiði. En ég segi bara: Reynslan er búið að sýna okkur, að hér er um óheppilegt fyrirkomulag að ræða, og ég vil benda hæstv. menntmrh. á, að ef hann er að leita að peningum til þarfa ríkisins, þá er ljóst, að þarna er um eitthvert fé að ræða,

sem hægt er að spara. Ég tel víst, að það nemi ekki milljón, eins og hann var að lýsa hér eftir, en það er áreiðanlega eitthvað töluvert fé, sem hægt væri að ná í handa ríkinu með eðlilegum hætti og forða frá þeirri eyðslu, sem nú á sér stað að ómaklegu með því fyrirkomulagi, sem upp hefur verið tekið.

Menntmrh. (Gylfi P. Gíslason): Herra forseti. Ég vildi aðeins taka það fram, að ég er í meginatriðum sammála því, sem fram kom hjá 1. þm. Reykv., fyrrverandi hæstv. menntmrh. Hann er auðsjáanlega gerkunugur þeim vanda, sem hér er um að ræða, úr menntamálaráðuneytinu. Það er einmitt þetta, sem ég vildi áðan vekja athygli á með orðum mínum um það, að skoða þyrfti þetta mál frá heildarsjónarmiði og verið væri núna að því í menntmrn. Skemmtanaskattsmálin öll þurfa endurskoðunar við. Ég gat þess áðan og skal ekki endurtaka það, hver ég tel að eigi að vera meginstefnan í því máli. Sú hugmynd, sem hann gat um og virðist hafa verið á döfinni í menntmrn. í hans ráðherratið, hefur einnig verið þar til athugunar núna, en hún er sú að afnema algerlega þau friðindi, sem nú gilda, en tryggja þeim stofnunum, sem nú njóta þeirra, ef þær verða taldar þess verðugar, hliðstæðar tekjur í framtíðinni og þær nú hafa.

Ég skal ekki ræða á þessu stigi kosti og galla þessarar hugmyndar. Ég geri ráð fyrir því, að hún komi til umræðu í sambandi við skemmtanaskattsmálið í heild, þegar það kemur til kasta Alp., sem ég vona að verði áður en þinginu lýkur, — því að eins og ég sagði áðan: þessi mál eru öll í því, ja, ég vil ekki segja ófremdarástandi, það mundi misskiljast, en ástand þessara mála er þannig, að ég tel þinginu ekki mega ljúka án þess, að á þeim verði fundin önnur og betri lausn en nú á sér stað. Hitt er sannarlega líka alveg rétt, að það má ekki skoða vandamál þjóðleikhússins og annarra menningarfyrtækja hliðstæðra eingöngu út frá sjónarhóli skemmtanaskattsins. Þess vegna vildi ég ekki láta þessum umræðum ljúka án þess að minnst þess, að önnur stofnun, að ýmsu leyti hliðstæð þjóðleikhúsinu, á við mikla fjárhagserfiðleika að etja, eða réttara sagt: henni hefur ekki verið tryggður fastur grundvöllur, og það er sínfóníuhljómsveitin. Þó að ég hafi ekki viljað blanda hennar málum inn í þessar umræður fyrr og vona, að það, sem ég segi, verði ekki til þess að efna til sérstakrar umræðu um hennar mál, þá vildi ég þó að gefnum þessum alveg réttmætu athugasemdum hv. 1. þm. Reykv. láta þess getið, að ég tel hennar mál verða að koma til athugunar jafnhliða því, sem rætt er um mjög auknar fjárveitingar til þess að bæta skilyrði til operuflutnings í þjóðleikhúsinu; að einmitt, eins og hv. síðasti ræðumaður tók fram, þegar verið er að ræða þessi mál öll í heild, gera sér grein fyrir því, hvað þjóðfélagið í heild treystir sér til þess að leggja af mörkum til tónlistarmála, að ég nú ekki taki til menningarmála yfirleitt, og gera

verði slíkan almennan samanburð. Þá hygg ég einmitt, að mjög nærri liggi, að menn geri samanburð á milli þess að tryggja líf sínfóníuhljómsveitarinnar í framtíðinni og hins að koma upp fastri operusveit við þjóðleikhúsið. Það kunna auðvitað að vera eitthvað skiptar skoðanir um það, hvort sporið ætti heldur að stíga, ef t. d. hægt væri að stíga annaðhvort með einnar millj. kr. kostnaði. Þó hygg ég, að mikill meiri hluti þeirra manna, sem um þessi mál fjalla og hafa áhuga á þeim, mundi kjósa, að fyrst yrði stigið það spor að tryggja líf sínfóníuhljómsveitarinnar í framtíðinni, þó að það yrði á kostnað þess, að það dragist um einhvern tíma, að ráðinn yrði fastur operusöngvaraflokkur við þjóðleikhúsið.

ATKVGR.

Till. vísað til fjvn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

8. Innheimta opinberra gjalda.

Á deildafundum 13. des. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um breytingu á innheimtu opinberra gjalda [82. mál] (A. 132).

Á 19. fundi í Sp., 21. jan., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 20. og 22. fundi í Sp., 23. og 30. jan., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 25. fundi í Sp., 6. febr., var till. enn tekin til einnar umr.

Flm. (Björn Ólafsson): Herra forseti. Till. þessi er í tveimur liðum: í fyrsta lagi, að undirbúnað verði till. um breytingu á innheimtu skatta og annarra þinggjalda, og í öðru lagi, að athugaður verði sá möguleiki að sameina skattainnheimtu ríkis og bæja. Í löndum, þar sem gott skipulag er á innheimtu skatta, hefur fyrir löngu verið farið inn á þá braut að innheimta skattana jafnóðum og teknanna er aflað. Þetta hefur sýnt sig að hafa mjög marga kosti fram yfir þá aðferð, sem hér er notuð, að innheimta skattana ári eftir að teknanna er aflað. Innheimtufyrirkomulagið hér hefur því lengi verið óþægilegt og næsta óviðunandi fyrir skattþegnana.

Á þingi 1943 bar ég fram frv. um innheimtustofnun ríkisins. Frv. þetta gekk út á það, að stofnsett yrði ein innheimtustofnun fyrir skatta ríkisins og útsvör bæjanna og önnur þinggjöld og að öll þessi gjöld yrðu greidd af skattþegnum með jöfnum mánaðarlegum afborgunum yfir árið. Þetta frv. náði ekki fram að ganga,

og var aðalorsökin sú, að ekki var hægt að ná samkomulagi um það, hver átti að annast rekstur þessarar innheimtustofnunar, ríkið eða bæjarfélögin. Hins vegar held ég, að menn hafi verið nokkuð á einu máli um það, að nauðsynlegt væri, að slíkt fyrirkomulag yrði tekið upp. Síðan hefur, þó að skattheimtan sé hér í tvennu lagi, verið farið inn á þá braut að innheimta skattana með nokkurn veginn jöfnum afborgunum yfir árið. Innheimta skattanna er nú, eins og kunnugt er, á fleirum en einum stað og með mjög mismunandi gjalddögum.

Innheimtan á ríkissköttunum fer fram aðallega síðari hluta ársins, og er það til mikilla óþæginda fyrir flesta, að allir skattarnir séu innheimtir á fjórum eða fimm síðustu mánuðum ársins.

Þessi aðferð, að innheimta skattana ári eftir að teknanna er aflað, er þó sérstaklega til mikilla óþæginda fyrir þá menn, sem hafa mismunandi tekjur frá ári til árs. Þessi aðferð er þar að auki mjög óþægileg fyrir flesta skattgreiðendur af þeirri einföldu ástæðu, að fáir hafa þá reglusemi á fjárreiðum sínum að leggja fé fyrir mánaðarlega til þess að mæta skattgreiðslunum.

Í löndum, þar sem gott skipulag er í þessum efnunum, eru skattar þeirra, sem vinna fyrir föstu kaupum, innheimtir hjá fyrirtækjum og stofnunum, sem þeir vinna hjá. Þeim er greitt á hverjum mánuði kaup að frádregnum sköttum, svo að í raun og veru geta þessir skattgreiðendur litið svo á, að það kaup, sem þeir fá greitt, sé skattfrjálst, og þeir þurfa þess vegna ekki frekar um skattana að hugsa. Það er einmitt slíkt fyrirkomulag, sem er nauðsynlegt að koma á. Ég veit, að núv. hæstv. fjmrh. mun nokkuð hafa athugað þetta mál og hvernig þessu fyrirkomulagi verði komið á. Það, sem hefur fælt menn frá því að fara inn á þessa braut, er sú vinna, sem leiðir af því að þurfa að gera upp tekjur hvers manns eftir árið, vegna þess að ekki er hægt að áætla svo nákvæman skattstiga á mismunandi tekjur manna, að ekki muni einhverju, meira eða minna en þeim ber að greiða í skatta yfir árið. En þetta er þó sú aðferð, sem alls staðar er notuð, að gert er upp eftir árið. Hafi skattgreiðandi greitt hærri skatta en honum ber, er það endurgreitt. Ef hann hefur greitt minna en honum ber, verður hann að greiða það í lok ársins.

Takmarkið hjá okkur á að vera það, að innheimtunni sé komið í það horf, að skattarnir séu greiddir jafnóðum og teknanna er aflað. Það er áreiðanlega hin rétta leið með greiðslu skatta og allra opinberra gjalda.

Ég vil svo leggja til, að umr. um þetta mál verði frestað og því verði vísað til hv. allshn.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til frh. einnar umr. (A. 132, n. 652 og 668).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

9. Ferðamannagjaldeyrir.

Á deildafundum 22. jan. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um ferðamannagjaldeyri [95. mál] (A. 188).

Á 20. fundi í Sp., 23. jan., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 22. fundi í Sp., 30. jan., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 25. fundi í Sp., 6. febr., var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Ólafur Björnsson): Herra forseti. Það getur ekki verið álitamál, að kjör þau, sem búin eru erlendum ferðamönnum og útlendingum, sem hér dvelja, með því að skylda þá til að selja bönkunum gjaldeyri sinn á skráðu gengi, eru mjög bágborin. Það má fullyrða, að með því rýrni gjaldeyririnn í kaupmætti um allt að því helming, ef miðað er við gjaldeyri þeirra landa, sem aðilar eru að greiðslubandalagi Evrópu.

Þessu til áréttingar leyfi ég mér að bera lítils háttar saman verðlag í Danmörku og hér á landi, af því að svo vill til, að ég er nokkuð kunnugur verðlagsmálum í Danmörku. Hygg ég, að það láti nærri, að verðlag á almennum nauðsynjum sé um það bil fimmfalt herra reiknað í íslenskum krónum hér á landi en reiknað í dönskum krónum í Danmörku, en á mörgum öðrum vörum mun verðlag allt að því tífalt á Íslandi við það, sem er í Danmörku, en dönsk króna er nú skráð á kr. 2.36.

Sem annað dæmi um þetta mætti nefna það, að ýmsir munu hafa veitt því eftirtekt í sambandi við launadeilu þá, sem nú stendur yfir á milli flugstjóra og flugfélaganna, að flugmennirnir hafa borið sig saman við norska flugmenn, en norskir flugmenn fá í kaup 55 þús. norskar krónur. Ef þetta er umreiknað eftir skráðu gengi, þá mun það nema um 130—140 þúsund íslenskum krónum, eða svipuðu og flugmennirnir hér fá nú. En til þess að samræma kjör sín og norskra flugmanna telja þeir sig ekki þurfa 140 þús. kr., heldur 280 þús. kr. eða jafnvel meira.

Nú skal ég ekkert segja um það, hvort slíkur samanburður við Noreg er fullkomlega réttur. Þess má geta, að Noregur er með dýrustu löndum í greiðslubandalagi Evrópu, þannig að gagnvart norskri krónu ætti íslenska krónan ekki að vera svo ofmetin sem gagnvart öðrum Evrópugjaldeyri. En á þetta má þó benda sem nokkra frekari sönnun þess, hversu mjög er fjarri lagi, að hið skráða gengi á íslensku krónunni sé í samræmi við kaupmátt hennar innanlands, enda kom það m. a. fram í ræðum ýmissa hæstv. ráðherra í umræðunum um efnahagsmál fyrir jólin, að þeir drógu enga fjöður yfir það, að íslenska krónan væri ofmetin miðað við gengisskráningu, og ætti það í rauninni ekki

að vera umdeilt atriði. Í því efni hafa þeir fullkomlega farið með rétt mál.

Samkvæmt þessu ætti það að láta nærri, að ferðamönnum sé raunverulega gert að greiða í skatt um helming þeirra fjármuna, er þeir skipta í íslenzkan gjaldeyri. Ég hef hér miðað við Danmörku, en það má taka fram, að Danmörk er engan veginn talin til hinna ódýrustu meðal Evrópulanda, þannig að slíkur skattur yrði enn meiri, ef miðað væri t. d. við brezkan eða þýzkan gjaldeyri.

Nú má nefna það, að því fer auðvitað fjarri, að þeir, sem heimsækja Ísland, séu allir auðkýfingar. Mér dettur í hug í þessu sambandi að nefna örlítið dæmi, sem kannske gæti brugðið nokkru frekara ljósi yfir það ástand, sem í þessum efnunum er. Á s. l. sumri hitti ég, þegar ég var á ferðalagi í Danmörku, danskan stúdent, sem svo stóð á um, að hann hafði fengið danska styrki til þess að stunda nám í norrænum fræðum við Háskóla Íslands, en þau fræði stundaði hann við Kaupmannahafnarháskóla, og hafði fengið 2000 kr. danskan styrk í þessu skyni. Með því verðlagi, sem er í Danmörku, þá má ætla, að með því að lifa spart geti stúdent lifað af 2000 dönskum krónum í heilan vetur. En hvernig mundi þetta vera hér, eftir að búið er að breyta þessum 2000 dönsku krónum í íslenzkan gjaldeyri? Fyrir skömmu las ég í Alþýðublaðinu viðtal við stúdent, sem dvelur hér við háskólann, þar sem hann gerði nokkra áætlun um útgjöld stúdenta, sem hér dvelja við háskólann, til brýnustu nauðsynja. Hann áætlaði, — og ég tel enga ástæðu til þess að rengja þá áætlun sérstaklega, — að uppihald stúdenta mundi kosta 2000 ísl. krónur á mánuði. Það, sem mundi þannig svara til vetraruppihalds í Danmörku, miðað við danskt verðlag, mundi svara til um það bil tveggja mánaða uppihalds hér á landi, þegar búið væri að breyta danska gjaldeyrinum í íslenzkan gjaldeyri.

Í sjálfu sér virðist það fráleitt að framkvæma svo gífurlega skattaálagningu á erlenda ferðamenn, er hingað kunna að koma, og útlandinga, er hér kynnu að dvelja í námserindum eða öðrum erindum, sem þeir þurfa að kosta sig sjálfir til, enda kemur slík skattlagning auðvitað mjög í bága við þær ráðstafanir, sem gerðar hafa verið undanfarin ár til þess að auglýsa landið sem ferðamannaland. Og sama má í rauninni segja um ráðstafanir, sem miða að því að vinna að því, að Háskóli Íslands verði miðstöð norrænna fræða í Evrópu, og fjárframlög til þess að lokka erlenda stúdenta til náms í þeim fræðum við Háskóla Íslands. En hvað sem því líður, jafnvel þó að einhver kynni nú að líta þannig á, — og hygg ég þó, að þeir séu fáir, — að slík skattlagning á ferðamenn, sem hingað koma, væri réttmæt, þá er sá galli á, að ljóst er, að þessa skattlagningu er ekki hægt að framkvæma. Ferðamönnum, sem hingað koma, er opin leið til þess að selja gjaldeyri sinn á svörtum markaði, og það er opinbert leyndarmál, að að því eru stórkostleg brögð, enda ókleift með öllu að hafa eftirlit með því, að slíkt eigi sér ekki

stað. Það má auðvitað fordæma slíkt, en það skyldu menn þó gera varlega, þar sem með tilliti til þess þegnskapar, sem ríkjandi er, bæði hér og annars staðar gagnvart skattayfirvöldum eigin lands, er ekki hægt að krefjast allt of mikils þegnskapar gagnvart skattayfirvöldum annarra landa. Slík verzlun með ferðamannagjaldeyri á svörtum markaði er landinu til mikils vansa og álitshnekkis, en auk þess má nefna, að ástandið, eins og það er í þessum málum, skapar líka jarðveg fyrir ólöglega gjaldeyrisverzlun með íslenzka peninga á erlendum vettvangi, sem einnig getur orðið til þess að baka landinu mikið tjón og álitshnekkis.

Ég vil leyfa mér að benda á það, því að þær raddir kunna að koma fram frá einhverjum, sem ef til vill hafa ekki hugsað þessi mál til hlítar, að hér yrði um að ræða spor í áttina til gengislækkunar. En slík skoðun er á algerum misskilningi byggð. Í fyrsta lagi má á það benda, að tiltölulega lítið af gjaldeyrisverzluninni er á skráðu gengi. Á nær allan þann gjaldeyri, sem keyptur er og notaður hér innanlands, kemur annaðhvort yfirfærslugjald eða hærra eða lægra innflutningsgjald, þannig að auðvelt væri að framkvæma þetta, án þess að það þýddi, að verið væri að taka upp neitt nýtt gengi, og koma þar margar leiðir til greina.

Ég vil nefna það, en annars er það atriði, sem auðvitað þarf sérstaklega að athuga, eins og gert er ráð fyrir í till., að sá möguleiki er fyrir hendi, að bankarnir kaupir ferðamannagjaldeyri á svipuðu gengi og slíkur gjaldeyri er nú seldur íslenzkum ferðamönnum, og með tilliti til þeirrar miklu eftirspurnar, sem er eftir erlendum gjaldeyri af hálfu íslenzkra ferðamanna og gera má ráð fyrir að haldist að verulegu leyti þrátt fyrir þá hækkun, sem orðið hefur á skattinum á slíkum gjaldeyri, þá ætti að vera auðvelt að selja þeim þennan gjaldeyri. En þó að hækkunin á ferðamannagjaldeyrinum til erlendra ferðamanna yrði ekki meiri en þessi, þá yrði það þó veruleg bót frá því, sem nú er.

Einnig má á það benda, að í rauninni væri sú skoðun líka alveg fráleitt, ef því væri haldið fram, að það væri spor í áttina til þess að lækka gengið, ef ráðstafanir væru gerðar til þess, að gjaldeyrisverzlunin, sem vítað er að nú fer að mestu fram á svörtum markaði, væri fengin í hendur bönkunum og gæti orðið með löglegu móti.

Þó að ég álíti að vísu, að ráðstafanir í þessu efni mundu verða frekar til aukins jafnvægis en hitt í gjaldeyrisverzluninni, þar sem gera má ráð fyrir því, að með því að búa erlendum ferðamönnum betri kjör mundu slíkar gjaldeyriskjör af ferðamönnum nokkuð vaxa, þá má á það benda, að hið fjárhagslega atriði í þessu sambandi er lítilvægt, því að samkv. skýrslum hagstofunnar frá árinu 1955, — það munu vera nýjustu skýrslur í þessu efni, — námu áætlaðar gjaldeyriskjör af ferðamönnum eitthvað um 2 millj. kr., eða um 0.2% af allri gjaldeyrisverzluninni, svo að hvað þá hlið málsins snertir, þá er hér um mjög lítilvægt

atriði að ræða. Hitt skiptir miklu meira máli, að það ófremdarástand, sem ríkjandi er í þessum efnunum, er til þess fallið að baka landinu mikinn álitshnekk og tjón.

Ég vil að lokum taka það fram, að það, sem er aðalatriðið fyrir mér í þessu efni, er, að einhverjar ráðstafanir verði gerðar og það sem fyrst, sem væru til þess fallnar að ráða bót á því ófremdarástandi, sem er í þessum málum. Hitt er aukaatriði í sjálfu sér, hvort sú leið yrði farin, sem á er bent í þáttill. Ég lít enn fremur svo á, að þetta mál sé ekki flokksmál og ætti að vera hafið upp yfir alla togstreitu á milli stjórnmálaflokka.

Við getum deilt um það innbyrðis okkar á milli, hverjir beri sökina á því, sem aflaga fer í okkar efnahagsmálum. Hitt ættum við að geta sameinast um, að gera þær lagfæringar á þessum málum, sem í sjálfu sér eru lítilvægar, en getur þó varðað sæmd landsins út á við að gerðar séu. Ég tel skylt að geta þess, að í einu stjórnarblaðanna, *Timanum*, birtist fyrir skömmu mjög skynsamleg grein um ástandið í þessum efnunum og nauðsyn þess að gera eitt-hvað til úrbóta, og var sú grein m. a. mér aukin hvatning til þess að bera þessa þáttill. fram, sem ég hafði í rauninni haft í huga allt frá því á s. l. hausti, þó að ég teldi ekki tímabært að leggja hana fram fyrr en séð væri, hvaða ráðstafanir yrðu gerðar í efnahagsmálum af hálfu hæstv. ríkisstjórnar.

Ég vil svo að lokum leyfa mér að leggja til, að umr. um þetta mál verði frestað og till. vísað til hv. allshn.

Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Það er enginn efi á því, að það mál, sem hér er til umr., er allrar athygli vert. Erlendir ferðamenn, sem hingað koma til landsins, sæta mjög óhagstæðum kjörum, þegar þeir verða að skipta erlendum gjaldeyri fyrir hið skráða gengi. Það er enginn vafi á því, að þetta á sinn þátt í því, að erlendir ferðamenn koma minna til Íslands en vera mundi ella, og sömu-leiðis kemur það í veg fyrir, að ýmsir útlendingar, námsmenn t. d., komi hingað til dvalar jafnmikið og þeir mundu gera, ef það verð, sem þeir fengju fyrir gjaldeyri síns heimalands, væri þeim hagstæðara en fram kemur í hinni opinberu gengisskráningu.

En það er ekki nóg að gera sér grein fyrir því, að þetta vandamál er fyrir hendi og að æskilegt væri að geta stuðlað að auknum ferðum erlendra ferðamanna og annarra útlendinga hingað til landsins. Þetta mál er jafnhliða og fyrst og fremst fjárhagsmál. Það, sem hér er um að ræða, það, sem felst í hugmyndinni um ferðamannagjaldeyri, er að greiða ákveðnum hópi manna, sem skilar erlendum gjaldeyri til bankanna, hærra verð fyrir gjaldeyrinn en svarar til hins lögákveðna gengis, og það kostar peninga auðvitað, og má búast við, að það mundi kosta meiri peninga í framtíðinni, ef ferðir hingað og dvöl hér yrði gerð álitlegri en hún nú er. Fjárhagshliðin er því í raun og veru aðalvandinn, sem hér er við að etja.

Í grg. till. og í rökstuðningi flm. saknaði ég

ábendinga um það, hvernig leysa skyldi fjárhagsvandamálið. En segja má auðvitað, að það eigi að vera eitt aðalhlutverk þeirrar nefndar, sem kosin yrði, ef till. yrði samþ., að fjalla um það. Ef hv. flm. hefur hugleitt málið og hefur ákveðnar ábendingar í því efni að gera, hygg ég, að rétt væri, að þær komi fram, áður en málið fer til nefndar.

Ég hygg, að um það verði ekki deilt, að skoða verður málið fyrst og fremst frá þessu sjónarmiði, sem fjárhagsmál. Ég vil taka undir, að það væri æskilegt, að hægt væri að hrinda þeirri hugmynd, sem á bak við till. felst, fram, en þó því aðeins auðvitað, að skynsamleg lausn, sem Alþingi gæti sameinast um, fyndist á því vandamáli, hvernig afla ætti fjár til að greiða þetta viðbótargengi á þann gjaldeyri, sem erlendir ferðamenn og aðrir selja íslenskum bönkum.

Flm. (Ólafur Björnsson): Herra forseti. Það er aðeins órstutt athugasemd, sem ég vil gera, en annars vildi ég lýsa ánægju minni yfir því, hve hæstv. menntmrh. hefur í rauninni tekið þessari þáttill. vinsamlega.

Varðandi þær leiðir, sem kæmu til greina til þess að afla fjár til þess, sem hér er um að ræða, án þess að út í það þyrfti að fara að leggja þetta á nauðsynjavöru, þannig að af kynni að leiða verðhækkunir í landinu, vil ég fyrir það fyrsta nefna það, að ég hafði gert ráð fyrir því, að það yrði hlutverk n. að fjalla um það mál. En í minni fyrri ræðu impraði ég á þeim möguleika, að sá gjaldeyrir, sem bankarnir keyptu þannig á hærra gengi, yrði seldur íslenskum ferðamönnum, því að vitað er, að eins og nú er fer því mjög fjarri, að hægt sé að fullnægja eftirspurn íslenskra ferðamanna eftir erlendum gjaldeyri. Væri sú leið t. d. valin, þá ætti að vera hægt að framkvæma þetta, án þess að það hefði neina tilhneigingu til verðhækkunar í för með sér, og ef árangur þessa yrði sá, að meiri gjaldeyris-tekjur kæmu inn, þá hafa bankarnir einmitt meiri gjaldeyri til þess að selja á lægra genginu, þannig að áhrifin ættu þá frekar, að því leyti sem þeirra gæti, að verða til lækkunar. En hér er auðvitað ekki um þýðingarmikinn lið í gjaldeyrisverzluninni að ræða, en að því leyti sem áhrifanna gæti, þá ættu þau, ef skynsamlega er á málunum haldið, frekar að vera til verðlækkunar.

Ég sé svo ekki ástæðu til þess að fjölyrða meira um þetta að sinni, en auðvitað er þetta aðeins ábending. Ég hugsaði mér, að það yrði hlutverk þessarar nefndar að athuga einmitt sérstaklega það mál, hvaða leiðir þarna koma til greina.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 26 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin frammar.

10. Verndun fiskimiða umhverfis Ísland.

Á deildafundum 14. febr. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um verndun fiskimiða umhverfis Ísland [113. mál] (A. 244).

Á 40. fundi í Sp., 27. febr., var till. tekin til meðferðar, hvornig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 44. fundi í Sp., 6. marz, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Pétur Ottesen): Herra forseti. Eg get í rauninni verið fáorður um þessa þáttill. Henni fylgir allýtarleg grg., og nægir að mestu að vísa til hennar. Þar kemur skýrt í ljós, hver vá er fyrir dyrum hjá Íslendingum vegna bersýnilegrar ofveiði á miðunum við strendur landsins. Það er ekki annað sýnt en það stefni hröðum skrefum að því, að fiskistofninn hér við land sé að eyðast, og eru áhrifin í þessa átt því auðsærri sem lengur líður frá þeim tíma, sem friðunarinnar frá síðustu styrjöld naút. Þetta er allt greinilega rakið í grg. þeirri, sem till. þessari á þskj. 244 fylgir, og þykir ekki ástæða til að ræða það út af fyrir sig hér að nýju.

Það er augljóst mál, að ef vér komum hér engum vörnum við, þá horfir mjög óvænlega til um framtíð Íslendinga. Yfir 90% af útflutningsverðmæti þjóðarinnar fæst fyrir sjávarafurðir. Þjóðinni fjölga ört og færast með hverju árinu sem líður meira og meira í fang um framkvæmdir á öllum sviðum þjóðlífsins. Þessar framkvæmdir krefjast, svo sem til hagar hjá oss, mikils innflutnings, sem verður að greiða fyrir eða síðar með útflutningsverðmæti því, sem til fellur. Það er ríkjandi mikill framfarahugur með þjóðinni, og hefur hún komið miklu í verk á undanförmum áratugum um framkvæmdir á fjölmörgum sviðum.

En vér stöndum nú frammi fyrir þeirri mjög svo athyglisverðu og alvarlegu staðreynd, að sá atvinnuvegur, sem langsamlega mest mæðir á enn sem komið er um að leggja til útflutningsverðmætin, gerir ekki betur en að halda í horfi með heildarupphæðina þrátt fyrir verulega aukningu á fiskiskipaflotanum, sem ætti að eðlilegum hætti að fela í sér mikla aukningu á framleiðslunni. Það munar nú minna um en það, að aflinn á bátanotunum í Faxaflóa var á árinu 1956 rúmlega einni smál. minni í hverjum einasta róðri heldur en t. d. að taka árið 1948, eftir stríðið. En þrátt fyrir þetta hafa bátarnir stækkað og veiðarfæranotkunin a. m. k. tvöfaldast á síðustu 8 árum. Á Vestfjörðum er munurinn þó meiri, eða allt að þrem smálestum minni í róðri en hann var fyrir 8 árum. Þá hefur veiðimagnið hjá togurunum á heimaðum einnig minnkað á 2 síðustu árunum.

Þetta er athyglisverð og alvarleg staðreynd, og enn kreppir að. Síðan vélbátaútvægur hófst á Suður- og Vesturlandi hefur aldrei verið neitt svipað því jafnskuggalegt útlit með veiði-

horfur og nú á þessari yfirstandandi vertíð. Afleiðingar ofveiðinnar hafa aldrei komið jafnbært í ljós eins og nú, þótt fyrr hafi að visu mátt ráða í það greinilega, hvert stefndi í þessu efni.

Hér verða því ný úrræði að koma til, ellegar stefnir í mjög óvænt efni fyrir Íslendingum um afkomu þeirra og framtíð. Það má öllum vera ljóst. Og þar sem Íslendingar eiga svo mikið undir því, að fiskveiðarnar gefi góða raun, kemur það þeim eitt að haldi, eins og nú er komið, að stækkað verði friðunarsvæðið við strendur landsins, að fiskveiðalandhelgin verði færð út. Það er ekkert nú, sem þjóðinni ríður meira á en að það verði gert. Einhliða ákvörðun Íslendinga í þessu efni á árunum 1950 og 1952 var þess valdandi, að við misstum um skeið markað fyrir fisk í gömlu viðskiptalandi. En Íslendingar bættu sér þetta markaðstap upp með nýjum úrræðum. Þau úrræði hafa reynzt oss haldgóð, og vér komum sterkari út úr þessari raun. Nú er þetta miskilífarefni úr sögunni og endurtekur sig vonandi ekki aftur, þegar sannanlegt er, að ný aukning á friðunarsvæðinu hér er Íslendingum lífsnauðsynleg.

Skilningur þjóðanna á háttum og högum hvernir annarrar vex við aukið samstarf í því þjóðabandalagi á vesturhveli jarðar, sem Íslendingar eru þátttakendur í. Stjórnarvöldum vorum á því að vera greiðari leið að því nú en áður að sannfæra samstarfsþjóðir Íslendinga í Atlantshafsbandalaginu um það, hver lífsnauðsyn okkur það er að auka friðunarsvæðið við strendur landsins, eins og hér er lagt til í þessari þáttill. Það ætti því að mega treysta því, að einhliða ákvörðun vor í þessu máli, sem reist er á ótvíræðri lífsnauðsyn þjóðarinnar, njóti, eins og málum nú er komið, skilnings og viðurkenningar samstarfsþjóða okkar, sem ritað hafa á skjöld sinn gullnu letri fyrirheit sitt um að vernda rétt og sjálfstæði smáþjóðanna.

Hér í Reykjavík var ekki alls fyrir löngu haldinn fundur um landhelgismál, sem hæstv. sjútmrsh. boðaði til. Það liggur ekki enn fyrir um niðurstöður þær, sem komizt var að um þetta mál á þessum fundi. En ég vildi mega með flutningi þessarar þáttill. vænta þess, að lagður væri með henni grundvöllur að heppilegri úrlausn þessa mikla nauðsynjamáls. Kemur það vonandi brátt í ljós, hvort svo er, í meðferð og afgreiðslu Alþingis á þessari till.

Að öðru leyti en því, sem hér er sagt, vísa ég, eins og áður er fram tekið, til grg. þeirrar, sem till. þessari fylgir. Legg ég svo til, að henni verði að umr. þessari lokinni vísað til allshn.

Sjútmrsh. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Eg vildi, í sambandi við þá þáttill., sem hér liggur fyrir til umr. frá hv. þm. Borgf., geta þess, að mál þetta er nú í undirbúningi hjá ríkisstj., og er nú unnið að því að koma því þannig áleiðis, að hægt verði síðan, áður en langt líður, að taka afstöðu til þess, sem rétt þykir að gera í málinu.

Eins og hér hefur verið minnzt á og öllum hv. alpm. er kunnugt, er stutt síðan haldin var

hér í Reykjavík ráðstefna með fulltrúum utan af landi um landhelgismálið. Á þessari ráðstefnu komu fram ýmsar mjög gagnlegar upplýsingar um skoðanir manna víða um landið á því, hvernig æskilegast væri að standa að nýjum breytingum í þessum efnunum. Till. þeirra hafa nú verið fullmótaðar og lagðar fram og eru til athugunar hjá þeim, sem bezt þekkja til í þessum málum, og verður nú reynt að samræma þar sjónarmið manna. Eg tel því, að nú sé unnið að málinu á eðlilegan hátt, en hins vegar sé því ekki komið svo langt áleiðis, að það sé tími til þess að ræða hér á Alþingi nákvæmlega um það, hvernig rétt sé að ganga frá tillögunum.

Eg get tekið undir þau ummæli, sem hér komu fram hjá hv. þm. Borgf., varðandi nauðsyn þessa máls. Eg er honum þar algerlega sammála og tel, að þessi till. hans sé flutt af eðlilegum ástæðum og málinu til gagns. Till. verður að sjálfsögðu tekin til athugunar í nefnd, og fær þá sú nefnd aðstöðu til þess að kynna sér nánar þann undirbúning, sem nú er í gangi hjá ríkisstj. í sambandi við framvindu þessa máls.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 38 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 65. fundi í Sp., 31. maí, utan dagskrár, mælti

Pétur Ottesen: Herra forseti. Eg hygg, að það muni hafa verið 6. marz, sem vísað var til allshn. í Sp. þáttill. um verndun fiskimiða, sem ég flutti hér. Nú sé ég, að allshn., sem líka hefur verið vísað til allmiklum hópi mála, muni hafa afgr. flest eða öll önnur mál en þessa þáttill. Eg vil þess vegna leyfa mér að spyrjast hér fyrir um það, hverju því valdi, að þessi till. hefur enga afgreiðslu fengið. Hún snertir mikilsvert atriði í atvinnumálum okkar, sjávarútvegnum, og er þess vegna einkennilegt, að slíkt mál sem þetta skuli ekki hafa fengið neina afgreiðslu frá nefndinni.

Sjútvmrh. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Út af þessari fsp. vildi ég taka það fram, að það mál, sem hér er spurt um, hefur verið í athugun hjá ríkisstj. að undanförunu, og allshn. hefur verið kunnugt um það og rætt við mig um þetta mál tvívegis. Nú einmitt þessa daga er hér staddur sá fulltrúi Íslands, sem lengst af hefur verið ráðunautur ríkisstj. í sambandi við landhelgismál, og er nú á viðræðufundum við ríkisstj. um þessi mál. Þó að talsvert hafi verið unnið að undirbúningi um framkvæmdir í þessum efnunum, hefur þó ekki þótt rétt að gera hér samþykkt í því formi, sem sú till. fjallar um, sem hér liggur fyrir, enda er gert ráð fyrir því, að hægt sé að gera nauðsynlegar ráðstafanir í þá átt, sem till. ætlast til, með auglýsingu frá hálfu ríkisstj., eins og dæmi eru til um áður. En málið er sem sagt í höndum ríkisstj., og er verið nú að ræða það við þá fulltrúa, sem hún vinnur að lausn málsins með.

Þetta er ástæðan til þess, að n. hefur ekki talið rétt að leggja til um fast form að afgreiðslu á málinu hér á þessu þingi.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

11. Björgunarbelti í skipum.

Á 36. fundi í Sp., 20. febr., var útbýtt:

Till. til þál. um athugun á björgunarbeltum í íslenskum skipum [119. mál] (A. 266).

Á 40. fundi í Sp., 27. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 44. fundi í Sp., 6. marz, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Karl Guðjónsson): Herra forseti. Eg hef leyft mér ásamt hv. þm. Seyðf. (BjörgJ) og hv. þm. Barð. (SE) að flytja hér eina þáttill. varðandi björgunarbelti í íslenskum skipum. Tilfnið til flutningsins er það, að í íslenskum skipum, fiskiskipum, eru að langmestu leyti björgunarbelti af svokallaðri Capot-gerð, þ. e. a. s. þau eru þannig gerð, að flötefni þeirra eru trefjar, sem eru úðaðar að utan með vaxkenndu efni, og nágrannaþjóð okkar Danir hefur nýlega bannað slík belti í sínum skipum, af því að þeir telja þau vera engan veginn örugg um að standast þá raun, sem þeim annars hefur verið ætluð, og hafa sett sínum skipa-útgerðarfyrirtækjum frest til 1. október í haust að vera búin að skipta um þessi öryggistæki í skipunum og koma þar fyrir öðrum, sem öruggari teljast.

Við Íslendingar vöknuðum að sjálfsögðu upp við allvondan draum, þegar við heyrðum þessar fréttir, því að svo mun það hafa verið, að almenningi hefur ekki verið kunnugt um það til þessa, að neitt væri varhugavert við þessi öryggistæki, sem allir munu þó sammála um að mikið er undir komið að ekki bregðist, þegar mest á reynir. En síðustu dagana hefur íslenska skipaskoðunin upplýst það, að þetta mál sé ekki alveg nýtt af nálinni og hafi komið til umræðu á alþjóðaráðstefnum um öryggismál sjófarenda, og m. a. hefur forstöðumaður íslensku skipaskoðunarinnar nú farið utan á ráðstefnu, þar sem m. a. er um þetta fjallað.

Vera má, að eitthvað af þeim fregnum, sem borizt hafa um vanhæfni þessara áhalda til þess að sinna því hlutverki, sem þeim er ætlað, sé ekki fullkomlega á rökum reist. En málið verður allavega að teljast svo athyglisvert, að það er vert, að Alþ. láti í ljós þá eindregnu ósk sína, að gengið verði úr skugga um það, að ekki sé treyst á hluti, sem ekki reynast nothæfir, þegar nauðsyn krefur, þannig að hér

er lagt til, að Alþingi skori á ríkisstj. að láta nú þegar fara fram athugun á nothæfni björgunarbelta þeirra, sem í íslenskum skipum eru, og ef sú athugun sýnir, að þessum tækjum sé að einhverju ekki treystandi, þá séu gerðar ráðstafanir til þess, að þar verði skipt um og komið á fullkomnu öryggi.

Ég vænti þess, að þetta mál þurfi ekki að valda deilum hér á þinginu og geti gengið hér fljótlega í gegn með allra samþykki um, að hér sé lögð áherzla á, að íslenskir sjófarendur þurfi ekki að treysta á ónothæfa hluti eða lítt nothæfa. Og ég vil taka fram, að þótt þessum tækjum, sem hér um ræðir, sé í mörgum tilfellum treystandi, þá dregur það strax úr notagildi þeirra, ef menn hafa ástæðu til þess að vera að nokkru vantrúaðir á gildi þeirra, því að það er ekki síður nauðsynlegt, að sjófarendur séu í góðu trausti þess, að öryggistæki skipanna séu í því lagi og hafi það öryggisgildi, sem almennt er trúð, heldur en hitt, að vera meg, að þau sökkvi ekki mönnum, þó að skip sökkvi undan þeim. En Danir hafa beinlínis haldið því fram, að slík belti geti orðið mönnum svipað og myllusteinn um háls, gert frekar að sökkva þeim en að fleyta.

Ég vil svo að lokum óska þess, að á einhverju stigi umræðunnar verði málinu frestað og hv. allshn. gefinn kostur á að athuga till.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til frh. einnar umr. (A. 266, n. 662).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

12. Fiskileitarskip.

Á deildafundum 21. febr. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um fiskileitarskip [122. mál] (A. 269).

Á 40. fundi í Sp., 27. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Ásgeir Sigurðsson): Herra forseti. Í till. á þskj. 269 er bent á, að hið háa Alp. lýsi því sem vilja sínum, að einn hinna 15 togara, sem fyrirhugað er að láta byggja á næstunni til atvinnujöfnunar í landinu, verði útbúinn sem fiskileitarskip, fullkomið fiskileitarskip, þannig að rúm sé í honum fyrir fiskifræðinga til vísindaiðkana.

Það er ákveðin skoðun yfirmanna á veiðiskipaflotanum, og svo mun einnig vera um útgerðarmenn, að fiskileitarskip sé nú orðin sérstök þörf vegna aflatregðu á heimamiðum og vegna þess, hve hin fullkomnu skip eru nú orðin dýr í rekstri og því óviturlegt, að mörg

Alpt. 1956. D. (76. löggjafarþing).

veiðiskip eyði dýrmætum tíma í leitina að góðum veiðisvæðum, eins og nú á sér stað oftlega.

Til frekari sönnunar því, að fiskileitarskip séu mjög nauðsynleg og til mikils öryggis fyrir útgerðarmenn og útgerðina, má benda á, að Þjóðverjar t.d. eiga slíkt skip, sem Dohrn heitir. Er skipið mjög fullkominn togari, tvíþiljungur með rúmi fyrir fiskirannsóknir. Þetta skip fann hinn svonefnda Dohrn-banka, og veiddu Þjóðverjar þar á rúmum mánuði fyrir um 11 millj. þýzkra marka, sem er einvörðungu þakkað fiskileitarskipinu.

Það er því miður oft þannig, að ef ekki finnst næg veiði strax í byrjun ferðar, þá er veiðiförin alveg eyðilögð. Þessu mætti bæta úr með því að hagnýta fiskileitaraðferðina. En fiskileitarskip eru á undan flotanum á nýjum veiðisvæðum og láta vita, ef vel ber í veiði.

Samkv. þeim upplýsingum, sem tiltækar eru, veiddu íslenskir togarar 1955 og 1956, hvort ár, um 172—174 þús. lestir, þar af sótt á erlend mið um 50 þús. lestir. Var útflutningsverðmæti aflans af hinum erlendu miðum um 90—100 millj. kr. fullverkað í landinu. Er því um allverulegar upphæðir að ræða. Þar eð þannig er hattað, að skip okkar verða að sækja jöfnum höndum á erlend mið, þá er það ljóst, að veita verður fiskileitinni meiri athygli en verið hefur og með tilvöldum skipum. Reynsla sú, er aðrar þjóðir hafa aflað sér í þessu efni, sýnir, að þörf er fyrir fiskileitarskip, og leggja þær mjög mikið upp úr árangri þeirra. Má m.a. marka það á því, að eins þekkt raunsæisþjóð og Þjóðverjar eru nú að láta byggja annað skip til þessa af sömu gerð og Dohrn. Má og benda á sildarrannsóknir frænda okkar, Norðmanna. Er alkunna, hvíllan hag þeir hafa haft af sildarleit G. O. Sars og annarra rannsóknar- og fiskileitarskipa. Það bendir því allt til þess, að um mikið þjóðhagslegt atriði sé að ræða. Megum við því ekki vera eftirbátar í þessu efni, svo að okkar veiðiskip séu ekki verr á vegi stödd en skip annarra þjóða.

Tilvalið er að nota tækifærið, þegar á að fara að byggja þessi skip, að búa eitt þeirra þannig úr garði, að það verði gert sem fullkomið fiskirannsóknar- og fiskileitarskip.

Læt ég svo máli mínu lokið og vænti þess, að hv. alpm. sjái þörfina og ljái þessu máli lið, og legg til, að málinu verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. fjvn.

Kjartan J. Jóhannsson: Herra forseti. Ég vil lýsa yfir ánægju minni yfir því, að þessi till. skuli vera komin fram. Ég er viss um, að þetta er alveg tilvalið tækifæri, um leið og þessir nýju togarar verða byggðir, til þess að fá skip, sem vel sé fallið til þess að annast þetta starf. Það hefur komið í ljós undanfarið, ekki aðeins hér hjá okkur, heldur er það ljóst öllum þeim fiskveiðapjóðum, sem stunda fiskveiðar á djúpmiðum, að það er mjög áriðandi, að skipin þurfi ekki öll, eða hvert í sínu lagi, að vera að leita, heldur geti eitt skip annast fiskileitina fyrir þau, og það þarf að vera vel útbúið til þess, sérstaklega þarf að vera ætlað pláss í

því til þess, að þeir sérfræðingar, fiskifræðingar, sem þar eru um borð, geti haft skilyrði til starfs eins og vera þarf. Fiskifræðinni hefur farið mikið fram á undanförunum árum, og það er ekki lengur hægt að komast af með það, sem var hér fyrst, þegar íslenskir fiskifræðingar tóku til starfa og fóru um borð í togara, eins og þeir þá voru, og störfuðu við þau lélegu skilyrði, sem það skapaði þeim.

En það, sem gerði það, að ég stóð hér upp, var, að í till. er gert ráð fyrir, að skipið sé rekið í samráði við Landssamband íslenskra útvegsmanna og atvinnudeild Háskóla Íslands. En mér kemur í hug, hvort ekki væri eðlilegra, af því að það kemur greinilega fram í till., að það er ætlað til, að þetta skip sé togari og stundi fyrst og fremst rannsóknir á veiðisvæðum togara, að það væri Félag íslenskra botnvörpuskipa eigenda, sem ætti þarna aðild að, því að það eru sjálfsagt þeir, sem eiga þarna mestra hagsmuna að gæta. Síðan mun það vera fiskideild atvinnudeildarinnar eða rannsóknarstofa Fiskifélags Íslands, sem væntanlega leggjur til þarna sérfræðingana, fiskifræðingana. Eg vil beina því til þeirrar n., sem till. þessi fer til, að hún taki þetta til athugunar.

Flm. (Ásgeir Sigurðsson): Herra forseti. Ég vil þakka hv. þm. Ísaf. (KJJ) fyrir þær undirtektir, sem komu fram frá honum við þessa till., og ég vil geta þess, að það er að sjálfsögðu athugunarefni fyrir n., hvort hún vill að einhverju leyti breyta því formi, sem er á till., og taka aðra í staðinn fyrir L. Í. Ú., sem þarna er um talað. En mér skilst, að þegar talað er um fiskileitarskip, þá sé verið að leita einnig fyrir línuveiðarana, því að það er vitað um t. d. Norðmenn, að þeir senda sín línuveiðiskip til Grænlands, og það er því full þörf að leita jafnvel einnig fyrir línuveiðiskipin, svo að Landssambandið gæti vel komið þarna inn sem aðili. En ef það er álit n. eða hins háa Alp., að það væri heppilegra, að það væru botnvörpuskipa eigendur, sem væru þarna taldir sem útgerðarmenn, með og í samráði við visindastofnanir háskólans, þá er það að sjálfsögðu vel séð af mér.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjv. með 29 shlj. atkv.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 269, n. 671 og 683).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

13. Lífeyrissjóður fyrir sjómenn (till. Eggþ o. fl.).

Á deildafundum 4. apríl var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um stofnun lífeyrissjóðs fyrir sjómenn [151. mál] (A. 404).

Á 50. fundi í Sp., 10. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Eggert Þorsteinsson): Herra forseti. Við hv. 10. landsk. (PP) og hv. 5. landsk. (BG) höfum leyft okkur að flytja hér á þskj. 404 þáttill., sem er svo hljóðandi:

„Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að skipa millipinganevnd til þess að athuga möguleika á stofnun lífeyrissjóðs fyrir sjómenn. Nefndin ljúki störfum fyrir næsta reglulegt Alþingi.“

Það er kunnara en frá þurfi að greina fyrir hv. alpm. í sambandi við þær umr., sem fram hafa farið um skattfriðindi sjómanna, um þá erfiðleika, sem sjávarútvegurinn á í dag við að etja að fá unga menn til þeirra starfa, og ég efast ekki um, að meðal alpm. er ríkur skilningur á, að nauðsyn sé á að koma fram þeim umbótum, sem duga til þess, að ungir menn fái á ný þann áhuga fyrir sjómennsku og sjávarstörfum, sem nauðsynlegur er þjóðinni allri.

Með þáttill. þessari birtum við flm. grein, er Jón Sigurðsson, ritari Sjómannafélags Reykjavíkur, ritaði í Alþýðublaðið 3. apríl s. l., sem er mjög greinagóð og vel fram sett, um nauðsyn þessa máls sem og annarra þeirra lagfæringa, sem hann telur nauðsynlegt frá sjónarmiði sjómanna að fram verði komið, til þess að þessum málum verði komið örugglega í höfn. Ég álit, að það sé því óþarfi á þessu stigi málsins að halda um það lengri eða ýtarlegri ræðu. Svo vel er í þessu fskj. greint frá þeim ástæðum, sem til þessarar till. liggja, og nauðsyn þess, að hún nái fram að ganga. Það er og óþarft að telja öll þau rök upp, sem fram hafa verið færð í sambandi við umr. um skattfriðindi sjómanna, en þau rök gilda að mestu einnig fyrir þessari till., og má þar benda á veigamesta atriðið, sem er sú beiska staðreynd, að á annað þúsund erlendir sjómenn eru nú á íslenska fiskiskipaflotanum. Það hefur jafnvel verið haft á orði um sum fiskiskipin, sem skráð eru annars frá Íslandi, að það gæti orkað tvi-mælis, hvort þau mættu veiða í íslenskri landhelgi, miðað við þá hlutfallaskiptingu, sem er milli innlendra og erlendra sjómanna á mörgum þeirra nú.

Ég tel, að það þurfi ekki frekari skilgreiningu á því, að þennan vanda verðum við að leysa. Það er álit sjómannanna sjálfra og forustumanna þeirra, að stofnun lífeyrissjóðs sé einn þáttur í lausn þessara mála. Ég tel nauðsynlegt, að haft sé náið og gott samráð við samtök sjómanna í samningu slíks frv., og efast ekki um, að ríkisstj. muni sjá svo um, að það verði gert.

Ég óska svo að lokum eftir því, að till. verði

visað til hv. allshn., og vænti þess, að hún sjái svo um, að málið fái endanlega afgreiðslu á þessu þingi.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til allshn. með 27 shlj. atkv.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 404, n. 654).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

14. Skólaskip.

Á deildafundum 8. apríl var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um athugun á því, hvernig ungir menn verði örvaðir til þátttöku í sjómennsku, og um skólaskip [158. mál] (A. 419).

Á 52. fundi í Sp., 24. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Film. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Á þskj. 419 hef ég leyft mér ásamt hv. þm. Snæf. (SÁ), hv. 2. þm. Eyf. (MJ) og hv. þm. Ísaf. (KJJ) að flytja svo hljóðandi till. til þál.:

„Alþingi ályktar að kjósa fimm manna nefnd til þess að rannsaka og gera till. um leiðir til þess að örva unga menn til þátttöku í sjómennsku og fiskveiðum. Skal hún m. a. athuga möguleika á rekstri skólaskips fyrir ung sjómannaefni og gera till. og kostnaðaráætlun um útgerð þess og tilhögun hennar. Nefndin skal hafa samráð við Fiskifélag Íslands, Landssamband ísl. útvegsmanna, Farmanna- og fiskimannasamband Íslands og Alþýðusamband Íslands.“

Íslenzkt atvinnulíf og útflutningsframleiðsla á um þessar mundir við mikla og fjölbætta erfiðleika að etja. Einn þeirra er sá, að mikill skortur er á vinnuafli til rekstrar atvinnutækjanna til lands og sjávar. Um land allt skortir bændur svo landbúnaðarverkafólk, að búskapur er almennt orðinn að þrotlausu striti fárra manna, er ekki vilja láta af trú sinni á ræktun og þroskavænleg lífsskilyrði í sveitum landsins. Við sjávarsiðuna er ástandið þannig, að af 5000 sjómönnum, sem eru á fiskiskipafлотanum, togurum og vélbátum, eru um 1000 útlendingar eða um 1/4 hluti þeirra manna, er manna hann. Hér verða ekki fyrst og fremst ræddar orsakir þess, að þannig er komið fyrir tveimur höfuðatvinnuvegum Íslendinga, en um það þarf ekki að fara í neinar grafgötur, að meginorsökin er sú, að hinar fjölmennu framleiðslustéttir, sem raunverulega skapa arð þjóðfélagsstarfseminnar, hafa borið skarðan hlut frá borði. Þær hafa ekki notið þess öryggis um afkomu sína, sem engum ber frekar en þeim, sem að langsamlega mestu leyti skapa þjóðarauðinn.

Hér verða í stuttu máli gerðar að umtalsefni nokkrar leiðir, sem hugsanlegar kynnu að vera

til þess að örva unga menn til þátttöku í sjómennsku og fiskveiðum. Á því Alþingi, sem nú situr, hafa verið uppi till., bæði frá hæstv. ríkisstj. og einstökum þingmönnum, um aukin skattfríðindi sjómönnum til handa. Þessar till. eru góðra gjalda verðar. En til þess að þær komi að gagni, þurfa þær að ná miklu lengra en þær gera, a. m. k. þær till., sem hæstv. ríkisstj. hefur flutt. Óhætt er að fullyrða, að nokkur hundruð króna skattfrádráttur á mánuði freisti varla nokkurs manns til þess að hefja sjómennsku. Hitt er líklegra, að mjög verulega aukinn skattfrádráttur, t. d. ef 1/4 eða helmingur tekna sjómanna yrði gerður skattfrjáls, mundi hafa þau áhrif, að fleiri menn vildu stunda sjó á togurum og vélbátum en nú er. Auðvitað er þetta bein sönnun þess, að skattar eru orðnir þáð háir í þessu landi, að þeir verka lamandi á framleiðslustarfsemina og stórskafa þjóðfélagið.

Þá er í till. þessari lagt til, að meðal leiða, sem athugaðar séu til að örva unga menn til sjómennsku, skuli rannsakaðir möguleikar á rekstri skólaskips fyrir ung sjómannaefni. Ýms-um kann í fljótu bragði að virðast, að með till. um skólaskip sé verið að víkka skólakerfi okkar enn að öþörfu, en í því sambandi má á það benda, að flestar mestu siglingaþjóðir heimsins hafa gert út og rekið slík skip með góðum árangri. Meðal þeirra þjóða má nefna Norðmenn, Dani, Bandaríkjamenn, Bretar, Þjóðverjar, Kanadamenn og Japani. Margar þessar þjóðir sameina vísinda- og rannsóknarstarfsemi verklegri kennslu í sjómennsku á skólaskipum sínum. Um borð í þeim eru ung sjómannaefni ekki aðeins þjálfuð og búin undir lífsstarf sitt í þágu fiskveiða og farmennsku. Hin hagnýtu vísindi eru þar tekin í þágu fiskveiðanna og vinna þar geysipýðingarmikið starf í þágu efnahagslegrar uppbyggingar þjóðfélaganna. Einnig þetta þurfum við Íslendingar að athuga. Við höfum nú þegar hafizt handa um fiskirannsóknir, að vísu af litlum eignum og við miklu ófullkomnari aðstæður en keppinautar okkar á sviði fiskveiða og markaða.

Við höfum líka gert smávægilega tilraun með útgerð skólaskips. Undanfarin ár hefur Reykjavíkurbær gert út vélbát að vorlagi, mannað hann ungum skólapiptum til fiskveiða um stuttan tíma. Þessi tilraun hefur gefizt ágætlega. Drengirnir hafa sýnt mikinn áhuga á starfi sínu, og sumir þeirra hafa síðar ráðið sig á fiskiskip og orðið dugandi sjómenn. Hvers vegna skyldi slík tilraun ekki gerð í stærri stíl? Við flm. þessarar till. teljum, að hér sé um nýjung að ræða, sem vel geti orðið íslenskum sjávarútvegi að gagni, ef rétt er á haldið. Íslendingar eyða árlega mörgum tugum milljóna til skólahalds og bóklegrar fræðslu æsku sinnar. Við vonum, að því fé sé vel varið. En verknám-ið í þágu framleiðslunnar er enn þá of lítið, það er langt á eftir. Á meðan hundruð manna ljúka árlega stúdentsprófi frá fjórum menntaskólum, útskrifast aðeins örfáir tugir ungra manna frá tveimur bændaskólum og einum sjómannaskóla.

Það er því fyllilega ómaksins vert að athuga,

hvort verklegur sjómannaskóli, skólaskip, geti ekki ásamt öðrum úrræðum átt nokkurn þátt í að auka áhuga ungra manna fyrir sjósókn og fiskveiðum. Þjóðfélagið þarf á þeim aukna áhuga að halda. Við getum ekki til lengdar rekið fiskiskipaflota okkar með erlendu vinnuafli, sem að sjálfsögðu hefur í för með sér gjaldeyriseyðslu, þar sem greiða verður útlendingum laun þeirra að meira eða minna leyti í mynt lands þeirra. Og hvar eigum við að fá sjómenn á hin nýju skip, sem við þurfum á næstu árum að kaupa, bæði togara og vélskip? Ef ekki finnast leiðir til þess að auka þátttöku Íslendinga í framleiðslustörfum til lands og sjávar með frjálsu vali fólksins sjálfs, fæ ég ekki betur séð en að nauðsynlegt geti orðið að koma hér á nokkurs konar þegnaskylduvinnu. Mætti m. a. hugsa sér hana fólga í því, að hver einasti fullhraustur ungur piltur yrði að hafa verið skráður til starfa á fiskiskipi í eina eða tvær vertíðir, áður en hann yrði t. d. 23—25 ára gamall. Svipaða vinnuskyldu pilta og stúlkna mætti hugsa sér til starfa við landbúnað. Fyrir fullnægingu slíkrar vinnuskyldu, hvort heldur væri á sjó eða í sveit, yrði að sjálfsögðu greitt fullt kaup.

Enda þótt þegnaskylduvinna gæti að minni hyggju orðið gagnlegur og merkilegur þáttur í menningarlegu uppeldi æskunnar í okkar agalusa þjóðfélagi, væri þó æskilegra, að til hennar þyrfti ekki að gripa til þess að tryggja útflutningsframleiðslu okkar vinnuafli, en það úrræði verður þó að hafa í bakhöndinni, ef önnur duga ekki. Svo stórkostlegt vandamál er hér um að ræða, og svo þýðingarmikil er lausn þess fyrir framtíðarheill og velmegun þjóðarinnar.

Kjarni málsins er sá, að við getum ekki haldið áfram að búa við betri líf skjör en flestar aðrar þjóðir án þess að taka öflugan og almennan þátt í sköpun þjóðararðsins. Sú skoðun er orðin háskalega útbreidd, að sífellt vaxandi fjöldi fólks geti búið um sig í yfirbyggingu þessa dvergþjóðfélags og látið sífellt færri fólki stunda sjó og rækta landið. Þrátt fyrir hina miklu tækniþróun er þetta mikill og ör-lagaríkur misskilningur. Það þarf a. m. k. fólk til þess að stjórna vélum og skipum.

Það er von okkar flm. þessarar till., að framkvæmd hennar geti átt einhvern þátt í að leysa þann vanda, sem nú steðjar að íslenskum sjávarútvegi og þjóðinni í heild.

Ég vil svo leyfa mér að leggja til, að till. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 26 shlj. atkv. og til fjvn. með 26 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

15. Sumarstörf ungmenna á fiskiskipum.

Á deildafundum 7. maí var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um sumarstörf ungmenna á fiskiskipum [163. mál] (A. 484).

Á 55. fundi í Sp., 8. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 57. fundi í Sp., 15. maí, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Gunnlaugur Þórðarson): Herra forseti. Á þskj. 484 flytjum við 10. landsk. (BrS) till. til þál. um sumarstörf ungmenna á fiskiskipum. Till. hljóðar svo, með leyfi forseta:

„Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að beita sér fyrir því við stjórnendur útgerðarfyrirtækja, sem fengið hafa ríkisábyrgð fyrir lán-um eða lán til togarakaupa, að skráðir verði á skipin sem hásetar a. m. k. 2—3 unglingar á aldrinum 14—16 ára þrjá til fjóra sumarmánuði ár hvert. Einhver þar til hæfur skipverji skal síðan bera ábyrgð á því, að ungmennin fái til-sögn í algengri sjóvinnu, hreinlæti og snyrtilegri umgengni um borð. Skulu útgerðarstjórnir senda atvinnumálaráðuneytinu á hverju hausti skýrslu um ungmenni þau, sem verið hafa hásetar á vegum útgerðarinnar.“

Till. fylgir allýtarleg grg., þar sem leitast er við að færa rök fyrir nauðsyn þessa máls, og leyfi ég mér að vísa til hennar, en vil þó ítreka sum atriði og útlista nánar.

Það mun vera ástæðulaust að eyða mörgum orðum að því, hve Íslendingum er brýn nauðsyn á því að hafa jafnan á að skipa dugmikilli sjómannastétt, sem er vel verki farin og hefur menntast til sinna starfa svo vel sem unnt er. Hér á ég ekki við það, að sjómennirnir hljóti einungis bókfræðslu í því, er lýtur að starfi þeirra, heldur á ég öllu fremur við þá verkmenningu, sem er í því fólgin að ná fullkomnum tökum á starfi sínu og finna til vegsauka af því að gegna því.

Þannig var viðhorf gömlu sjómanna til starfs síns, og þeim fannst vegsemd í því að vera sjómenn. Sú tilfinning og sú afstaða hefur lengi lifað með íslenskri sjómannastétt, og þess vegna er lagt til í till., að unglíngum verði gefinn kostur á því að ráðast í skiprúm og fá þar tilsögn hjá þeim mönnum, sem eru tengiliður milli gömlu sjómannastéttarinnar og nýju kynslóðarinnar, sem er að vaxa upp.

Undanfarin ár hefur það verið þjóðinni sívaxandi áhyggjuefni, að hinar löngu skólasetur og einhliða bóklega kennsla hefur fremur beint hugum ungu kynslóðarinnar frá útvegi og landbúnaði og að of margir hneigist að verzlunarstörfum, skrifstofustörfum og öðrum slíkum, sem ekki útheimta líkamlega áreynslu. Og vist er um það, að þeir menn, sem telja,

að í fræðslukerfi okkar sé um of lögð áherzla á bókvisi. hafa nokkuð til síns máls.

Augljóst er, að þeir, sem hafa komið inn ákvæðum um verklegt nám í fræðslukerfið, hafa haft þessi sannindi í huga. Þau ákvæði eru þó enn lítt komin til framkvæmda, og raunar er framkvæmd þeirra ýmsum erfiðleikum bundin. Hins vegar er möguleiki á því að láta ungmenni njóta verklegrar fræðslu á þann hátt, sem lagt er til í till., um leið og þau afla verðmæta í þjóðarbúið.

Allt fram á síðustu tíma var það altítt, að æskumenn, sem ólust upp við sjávarsíðuna og hugðust gera sjómennsku að ævistarfi sínu, byrjuðu þegar á unga aldri að taka þátt í störfum hinna fullorðnu og læra af þeim. Og jafnvel þeir, sem ekki hugðust gera sjómennsku að ævistarfi, en höfðu samt einnig fullan hug á því að komast í beina snertingu við þau störf, vildu gjarnan komast í skiprúm, en gátu það ekki, vegna þess að útvegsmenn hafa fremur kosið að hafa vana skipverja.

Ég minnst þess, er ég sjálfur var ungur í skóla, að þá dreymdi mig um að komast í skiprúm, en þá voru erfiðir tímar og slegist um hvert hásetapláss. Þá voru það einungis þeir, sem áttu vildarvini meðal útgerðarmanna, sem gátu verið svo heppnir að fá pláss á togara. Og ég reikna mér það til skorts á lífsreynslu og þekkingu, að ég skuli aldrei hafa verið háseti á togara, þótt ég hafi kynnt ýmsum störfum, sem hér eru leyst af hendi.

En enda þótt útvegsmenn hafi sumir eða margir hverjir hliðrað sér hjá því að ráða unga menn í skiprúm, þá hafa þó einstaka útgerðarfyrirtæki sýnt skilning á þessu máli og greitt fyrir því, að ungir menn kæmust á togara. En það er ekki nóg, að einstaka útgerðarfyrirtæki leyfi ungum mönnum að skrá sig í skiprúm. Það verður að búa þannig um hnútana, að æskumenn geti átt vísan aðgang að því að komast á togara, og ekki aðeins, að þeir geti fengið skiprúm á togurum, heldur einnig, að þeim sé séð fyrir nokkurri tilsögn, t. d. í því að ganga snyrtilega um á skipum, því að ef menn læra snyrtimennsku í starfi, þá meta þeir starf sitt því meir.

En ekki er minna um það vert, að þeim sé séð fyrir tilsögn í algengri sjóvinnu. Með því að láta eldri sjómenn kenna þeim ungu sjóvinnu og hreinlæti um borð er málum bezt borgið, og á þann hátt væri e. t. v. hægt að girða fyrir það, að við þurfum í framtíðinni að sækja til annarra landa áhafnir á skip okkar.

Í lok grg. er víkið að því, að ein mesta siglingaþjóð heims hafi þann hátt á að láta unga menn læra til sjómennsku á skipunum, en það eru einmitt Bretar, sem hafa áratugum saman beitt þessari aðferð, enda má hverjum manni, sem ihugar þessi mál, vera ljóst, að reynslan er bezt í skólinn, og ef ungum mönnum er gefinn kostur á því að kynnast sjómennskunni, þá vex áreiðanlega áhugi þeirra á henni og fleiri og fleiri ráðast til sjómennsku. Hins vegar má það einnig vera hverjum manni augljóst, að það er vægast sagt ósennilegt, að íslenska þjóðin hafi efni á því að reka skólaskip.

Þó vil ég ekki fullyrða neitt um gagnsemi skólaskips að svo stöddu, en þess skal aðeins getið, að sama dag og till. þessi var borin fram á Alp. birtist í blaði hér í bænum, Morgunblaðinu, grein eftir Finnþoga Guðmundsson útgerðarmann, sem bar heitið „Hugleiðing um nokkur vandamál sjávarútvegsins“. Þar var dregið á skort á fiskimönnum og þau vandamál, sem af því stöfuðu, en samkv. því, sem Finnþogi Guðmundsson hefur sagt mér sjálfur frá, þá var felld niður úr greininni eftirfarandi setning: „Hugmyndin um skólaskip fyrir fiskimenn, sem komin er fram á Alþingi, er ekki líkleg til að gera mikið gagn.“ Samkvæmt því, sem fyrr segir, féll þetta niður úr grein blaðsins, hvernig sem á því stóð. Í greininni heldur hann síðan áfram, og sú setning fékk þó að standa í blaðinu óátalið: „Verknámið til fiskveiða verður að fara fram við fiskveiðarnar sjálfar á fiskiskipunum“. Síðar segir í sömu grein, að hann telji heppilegt, að 2—3 æskumenn verði ráðnir sem hásetar á hvert skip og fái tilsögn í sjómennsku.

Ég vil ekki hafa þessi orð fleiri, en vil að endingu leggja til, að þessu máli verði vísað til allshn. og umr. frestað.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

16. Forgangsréttur sjómanna til fastlaunaðra starfa.

Á deildafundum 7. maí var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um forgangsrétt sjómanna til ýmissa fastlaunaðra starfa í landi [164. mál] (A. 485).

Á 55. fundi í Sp., 8. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi. Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 57. fundi í Sp., 15. maí, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Gunnlaugur Þórðarson): Herra forseti. Á þskj. 485 flyt ég till. um forgangsrétt sjómanna til fastlaunaðra starfa í landi. — Það er óumdeilt, að hin dugmikla íslenska sjómannastétt hefur átt drjúgan þátt í því, að við Íslendingar höfum getað haldið hér uppi menningarríki og verið þess megnugir að standa á eigin fótum. Hins vegar er það einnig staðreynd, að nú blasir það við, að æ færri gera sjómennsku að ævistarfi. Tilgangurinn með flutningi till. þessarar er að reyna að sporna við

þessari þróun og reyna að koma því til leiðar, að menn geri sjómennsku að ævistarfi.

Till. er aðallega í 3 liðum, og vil ég lauslega fara yfir þá, en aðallega vísa til ýtarlegrar greinargerðar, sem fylgir till.

Ætlunin með till. er, að leitað sé úrræða til þess að tryggja sjómönnum, sem verið hafa hásetar á togurum og kaupskipum í millilandasiglingum um fleiri ár, t. d. 20—30 ár, aðgang að fastlaunuðu starfi í landi að lokinni sjómennsku. Það mætti hugsa sér að binda þetta einnig við ákveðið aldurstakmark, t. d. að sjómenn eldri en 45 ára geti horfið í land að lokinni þjónustu í 20—30 ár og átt þá aðgang að fastlaunuðu starfi í landi. Það eru fjöldamörg störf, sem þessir menn gætu leyst af hendi, ég hef hérna í grg. bent á örfá og skal ekki fjölýrða frekar um það. Telja má líklegt, að sjómenn leggi mikið upp úr því að geta átt í vændum fastlaunað starf í landi að lokinni sjómennsku, og að þeim sé það meira virði að geta horfið í land að loknum tilteknum þjónustutíma og átt tryggja vinnu heldur en þurfa að eiga á hættu að eiga í samkeppni við unga og ólúna verkamenn við alls konar daglaunastörf. Þess vegna er nauðsynlegt, að störf þessara manna, togarasjómanna og háseta í millilandasiglingum, sem eru langdvölum fjarri heimilum sínum, séu metin sem vert er og þeim tryggð þau forrættindi, sem bent er á í till.

Meðal erlendra þjóða er það töluvert tíðkað að veita t. d. hermönnum, sem hafa gegnt herþjónustu fjarri ættlandi sínu, forgangsrétt að vissum störfum.

Í öðru lagi er bent á þá leið í till., að hásetar, sem verið hafa á togurum í tiltekinn árafjölda, t. d. í 15 ár, skuli hafa forgangsrétt að hásetaplássum á millilandaskipum. Það er alrunna, að störf á millilandaskipum eru ekki nærri eins erfið og störf á togurum, auk þess fylgja þeim ýmiss konar gjaldeyrisfriðindi, og eru þau mjög eftirsótt. Væri því rétt að tryggja á þennan hátt, að ungir menn réðust fyrst til starfa á togurum, en síðan til starfa á millilandaskipum, og þannig fengist vinnuafli, svo sem hér er bent á, og ekki þyrfti að leita út fyrir landssteinana.

Ég skal ekki fjölýrða frekar um þetta, en að endingu víkja að niðurlagi tillögunnar, en þar er talað um, að það beri að tryggja, að sjómenn fái tiltekinn tíma af sjómennskutímum, % hluta, reiknaðan sem þjónustutíma, ef þeir ráðist til starfa hjá ríki eða bæ. Virðist það bæði eðlilegt og sanngjarnt, að þegar menn, sem gegnt hafa þessum störfum, koma í land, þurfi þeir ekki að sæta því að byrja á byrjunarlaunum í því starfi, sem þeir ráðast til. — Legg ég svo að endingu til, að máli þessu verði frestað og því verði vísað til allshn.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

17. Efnaiðnaðarverksmiðja í Hveragerði.

Á deildafundum 9. maí var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um efnaiðnaðarverksmiðju í Hveragerði [167. mál] (A. 501).

Á 57. fundi í Sp., 15. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

18. Áfengis- og tóbakseinkasala.

Á deildafundum 10. maí var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um sameiningu Áfengisverzlunar ríkisins og Tóbakseinkasölu ríkisins [168. mál] (A. 511).

Á 57. fundi í Sp., 15. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 59. fundi í Sp., 22. maí, áður en gengið væri til dagskrár, mælti

Magnús Jónsson: Herra forseti. Ég sé það, að ekki er tekin á dagskrá í dag till., sem ákveðið var hér s. l. miðvikudag, hvernig ræða skyldi, þ. e. till., sem ég og hv. þm. N-Isf. (SB) flytjum á þskj. 511 um sameiningu Áfengisverzlunar ríkisins og Tóbakseinkasölu ríkisins.

Eftir venju hafði ég gengið út frá því, að tekin mundi verða á dagskrá í dag þessi till. til umr. og því ekki sérstaklega um það rætt við hæstv. forseta, að till. yrði tekin á dagskrána. Nú sé ég, að þetta er ekki gert, en hins vegar standa þannig sakir, að ég þarf nauðsynlega að hverfa af þingi í 2—3 daga og hefði því mjög gjarnan óskað eftir því, að auðið hefði verið að taka þessa till. á dagskrá nú, til þess að hægt væri að vísa henni til nefndar.

Nú vildi ég leyfa mér að fara þess á leit við hæstv. forseta, og það er að sjálfsögðu komið undir hv. alþm. einnig, hvort hann mundi ekki sjá sér fært að leita um það samþykktar þingsins, að þessi till. mætti koma á dagskrá nú, þannig að það væri hægt að mæla fyrir henni og vísa henni til n.

Ég skal strax taka það fram, að ég hef ekki hugsað mér langa framsögu um málið, þannig að það ætti ekki að teyja tíma fundarins, en hins vegar af þeim ástæðum, sem ég gat um, væri mér það mjög kærkomið, ef auðið væri að koma því fyrir á þennan hátt.

Forseti (GJóh): Ég skal verða við ósk hv. 2. þm. Eyf. (MJ) og bera undir þingið, hvort það leyfir, að málið sé tekið fyrir og sett á dagskrá.

ATKVGR.

Till. um að taka málið á dagskrá samþ. með 27:1 atkv.

Samkvæmt þessum úrslitum var till. tekin til einnar umr. á fundinum.

Flm. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Ég vil þakka hæstv. forseta og þeim hv. þm., sem veittu leyfi sitt til, að þessi till. mætti koma hér á dagskrá. Ég skal, eins og ég gat um, þegar ég fór þess á leit, ekki flytja langt mál, til þess að lengja ekki fundinn úr hófi fram, enda gerist þess ekki þörf.

Till. þessi fjallar um það að fela ríkisstj. að gera nauðsynlegar ráðstafanir til þess, að auðið sé að sameina í eitt fyrirtæki þessar tvær ríkisstofnanir, Áfengisverzlun ríkisins og Tóbakseinkasölu ríkisins. Rökstuðningur fyrir till. þessari er einfaldlega sá, að það eru mjög sterkar líkur fyrir því, að þessi sameining fyrirtækjanna gæti stuðlað að sparnaði í rekstri þeirra. Miðað við þær stórkostlegu útgjalda-hækkunar, sem árlega verða hjá ríkissjóði, má ef til vill segja, að það muni ekki valda neinum byltingum til aukins sparnaðar, þótt af þessari sameiningu yrði, en það er hins vegar svo, að það sýnist ástæða til, ef einhverjir möguleikar eru til sparnaðar, að reyna að hagnýta þá möguleika, því að oft er um það talað, að lítið sé gert í sparnaðarátt, og vissulega er það, og því mætti ætla, að allir væru reiðubúnir til þess að ljá lið sitt, ef hugsanlegt væri, að hægt væri að finna grundvöll til sparnaðar í ríkisrekstrinum, sparnaðar á því sviði, sem ekki snertir hina almennu þjónustu, sem borgurunum er veitt, og því leiðir ekki til þess að þurfa á neinn hátt að draga úr þeim hlunnindum, sem ríkið veitir þeim, sem eru vitanlega meginútgjaldaliðir fjárlaga.

Í fjárl. ársins 1957 er gert ráð fyrir, að rekstrarútgjöld tóbakseinkasölu séu 6.2 millj. kr. rúmar og áfengiseinkasölu 11.9 millj. rúmar, eða rúmar 18 millj. kr. þessi tvö fyrirtæki. Ég vil ekki á neinn hátt halda því fram, að þessi fyrirtæki séu illa rekin og það sé ekki við komið öllum þeim sparnaði, sem hægt er að koma við. Hins vegar vill það nú verða svo oft, að það er ekki eins mikið lagt sig eftir að fylgja fram strangasta sparnaði í stofnunum, sem skila geysilegum tekjuafgangi árlega, og þeim, sem berjast í bökkum, þannig að það má ef til vill gera ráð fyrir því, að það sé ekki svo mikið aðhald þar sem annars staðar. Með þessu er ég þó ekki að gefa í skyn, að þarna sé um neina óeðlilega fjáreyðslu að ræða, heldur aðeins benda á þessar líkur, sem er ekki nema eðlilegt að geti verið til staðar, þegar um slíkar stofnanir er að ræða eins og hér greinir, sem jafnan hafa þennan mikla greiðsluafgang.

Nú munu hv. þm. vafalaust spyrja: Hvaða

líkur eru fyrir því, að hér geti orðið um sparnað að ræða, eða eru yfirleitt nokkrar líkur fyrir því, að það sé hægt að sameina þessi tvö fyrirtæki og koma við nokkrum sérstökum sparnaði? Ég vil um það atriði vísa til þess, að 1950 lagði hæstv. fjmrh. fram frv. hér á Alþingi um sameiningu þessara tveggja ríkisfyrirtækja og stofnun Áfengis- og tóbakseinkasölu ríkisins. Í grg. með því frv. er tekið fram, eins og er endurprentað í grg. þessarar till., að ætla megi, að af þessu geti orðið sparnaður í beinum rekstri stofnananna. Ég geri ráð fyrir því, að ef það hefur mátt ganga út frá því þá, að um sparnað yrði að ræða, og það var gert ráð fyrir því af hæstv. fjmrh., sem hefur vitanlega manna bezta möguleika til þess að gera sér grein fyrir þessari hlið málsins, þá megi ætla einnig nú, að slíkur sparnaður geti orðið.

Ástæðan til þess, að þessu máli er hreyft nú, er fyrst og fremst sú, að nú standa svo sakir, að forstjóraembættið við aðra þessa stofnun er að losna eða þegar laust, en það er nú, eins og menn vita, oft og tíðum erfiðara um vik að sameina stofnanir eða gera verulegar skipulagsbreytingar, þegar ekki verða þar nein mannaskipti eða losnar um forstjórn fyrirtækjanna, og því ætíð vænlegast að gera það, þegar þannig standa sakir til þess að ekki verði neindir árekstrar af þeim sökum. Það er einmitt af þessum ástæðum, sem við hreyfum þessu máli nú. Ástæðan til, að við höfum gert það í ályktunarformi, en ekki með því að endurflytja það frv., sem flutt var á þinginu 1950, byggist fyrst og fremst á því, að það kann vel að verða nauðsynlegt að endurskoða það frv. að einhverju leyti, þannig að það hæfi ekki alls kostar eins og ástætt er nú, og við höfum ekki haft aðstöðu til að kynna okkur það, eins og vitanlega fjmrn. hefur, sem hefur yfirstjórn þessara stofnana. Því sýndist okkur skynsamlegra að hafa það í þessu formi, að ríkisstj. tæki að sér að undirbúa það mál í löggjafarformi fyrir næsta þing, en hins vegar nauðsynlegt, að fram komi þegar á þessu þingi viljayfirlýsing frá Alþingi um það, hvort það vill stuðla að því, að þessi sameining fyrirtækjanna geti farið fram, því að það er vitanlega nauðsynlegt, að það verði um það tekin ákvörðun, áður en kemur til að ráðstafa því forstjórastarfi, sem er laust nú við annað þessara fyrirtækja.

Ég vil leyfa mér að leggja til, að umr. um málið verði frestað og till. vísað til hv. fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til fjvn. með 28 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit frá minni hl. fjvn., á þskj. 672, var útbýtt 28. maí, en till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

19. Biskupsstóll í Skálholti.

Á deildafundum 14. maí var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um, að biskup Íslands skuli hafa aðsetur í Skálholti [170. mál] (A. 527).

Á 57. fundi í Sp., 15. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til einnar umr.
Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

22. Menntaskólasetur í Skálholti.

Á deildafundum 21. maí var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um menntaskólasetur í Skálholti [181. mál] (A. 575).

Á 59. fundi í Sp., 22. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til einnar umr.
Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

20. Fræðslustofnun launþega.

Á deildafundum 14. maí var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um fræðslustofnun launþega [171. mál] (A. 532).

Á 57. fundi í Sp., 15. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til einnar umr.
Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

23. Dráttarbraut á Akureyri.

Á deildafundum 23. maí var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um öflun lánsfjár til dráttarbrautar á Akureyri [183. mál] (A. 598).

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til fyrri umr.
Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

21. Strandferðaskipið Herðubreið.

Á deildafundum 16. maí var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um ferðir strandferðaskipsins Herðubreiðar [172. mál] (A. 536).

Á 59. fundi í Sp., 22. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til einnar umr.
Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

24. Sendiherra í Kaupmannahöfn.

Á deildafundum 24. maí var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um að fresta skipun sendiherra í Kaupmannahöfn [184. mál] (A. 617).

Á 60. fundi í Sp., 27. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 63. fundi í Sp., 29. maí, var till. tekin til einnar umr.
Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

Fyrirspurnir.

1. Endurskoðun laga um atvinnu við siglingar.

Á 4. fundi í Sp., 31. okt., var útbýtt:

Fsp. til ríkisstj. um endurskoðun laga um atvinnu við siglingar á íslenskum skipum og laga um stýrimannaskólann í Reykjavík [28. mál] (A. 28).

Á 5. fundi í Sp., 1. nóv., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fsp. leyfð með 30 shlj. atkv.

Á 6. fundi í Sp., 7. nóv., var fsp. tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Á síðasta þingi bárum við fimm þm. hv. Ed. fram till. til þál. um endurskoðun laga um atvinnu við siglingar á íslenskum skipum og laga um stýrimannaskólann í Reykjavík. Þeir þm., sem fluttu þessa till., áttu allir sæti og eiga sumir hverjir enn í sjútn. Ed. Tillagan hljóðaði þannig:

„Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að láta fara fram endurskoðun á lögum um atvinnu við siglingar á íslenskum skipum og á lögum um stýrimannaskólann í Reykjavík, með sérstöku tilliti til þess, hvernig breytinga á þessum lögum sé þörf vegna þróunar síðari ára í siglinga- og fiskveiðamálum landsmanna. Enn fremur verði athugað, hversu megi á hagkvæmastan hátt auðvelda mönnum aðgang að hæfilegu námi, er veiti réttindi til skipstjórnar á hinum stærri vélbátum. Er þess óskað, að niðurstöður umræddrar endurskoðunar og tillögur til breytinga á lögum verði lagðar fyrir næsta reglulegt Alþingi.“

Í grg. var það fram tekið, að af hálfu Farmanna- og fiskimannasambands Íslands og skipstjóra- og stýrimannafélagsins Verðandi í Vestmannaeyjum hefðu flutningsmönnum þessarar till. borizt ákveðnar óskir um, að flutt væru frv. til laga um breytingu laganna um atvinnu við siglingar og um stýrimannaskólann til þess að samræma þau lög betur kröfum tímans en

nú er sökum þeirrar öru þróunar, sem orðin er, einkum á fiskiskipaflotanum, frá því að lög þessi voru sett.

Síðaxandi og þráfaldar beiðnir um undanþágur frá ákvæðum téðra laga vegna skorts á nauðsynlegum réttindum gera nauðsyn endurskoðunar lagaákvæðanna og athugun á breytingum til úrbóta mjög brýna.

Þá var það einnig fram tekið, að vegna skorts á hæfilega mörgum mönnum, er hafa réttindi til skipstjórnar á hinum sistækkandi vélbátflota, er horfið að því, a. m. k. í sumum veiðistöðvum, að veita undanþágur frá ákvæðum laganna, og er það gert vegna þess, að ella mundi ekki unnt að halda mörgum bátanna úti.

Þessi þróun málanna er mjög varhugaverð og getur reynzt hættuleg öryggi skipa og skipshafna yfirleitt.

Þá er sagt, að rétt þyki að vandlega athuguðu máli að reyna hér þá leið til lausnar þeim vandamálum, sem fyrir hendi eru í þessum efnum, sem farin er með þessari þáttill., í stað þess að flytja frv. til breytinga án undangenginnar endurskoðunar laganna. Þess var vænzt, að þeir menn, er ríkisstj. væntanlega skipi til endurskoðunar þeirra laga, er um ræðir, kynni sér m. a. skoðanir Farmanna- og fiskimannasambandsins, skipstjóra- og stýrimannafélagsins Verðandi í Vestmannaeyjum og annarra skipstjóra- og stýrimannasamtaka í hinum stærri veiðistöðvum, og í framsögu tók ég það enn fremur fram, að nauðsynlegt væri, að skólastjóri stýrimannaskólans, sjómannaskólans, tæki þátt í þessari endurskoðun eða menn af hans hendi.

Þá var það og tekið fram, að áriðandi væri, að endurskoðun yrði hraðað og að ríkisstj. legði till. þær, sem endurskoðunin væntanlega gefur tilefni til, fyrir næsta þing.

Með því að ég hef ekki orðið var við, að þessar till. hafi birzt hér eða að ríkisstj. hafi lagt hér fram neitt frv. í þessu efni, en veit hins vegar, að þörfin fyrir breytingu og umbætur á þessum lögum er engu minni og jafnvel heldur meiri nú en hún var, er síðasta þing var háð, tók ég fyrir að bera fram þessa fsp. til þess að fá vitneskju um það, hversu málum þessum liði sem stendur, og vænti þess, að hæstv. ríkisstj. mundi geta leyst úr því mér til fróðleiks og öllum öðrum hv. þm., sem áhuga

hafa á þessu máli, því að það kom í ljós, að áhugi fyrir þessari endurskoðun var mikill meðal þingsins, þar sem þáttill. sú, er ég lýsti nú, var samþykkt að ég held einróma og óbreytt, samþykkt á Alþingi 8. marz þetta ár.

Ég vonast svo til, að hæstv. ráðherra, sá sem fer með þessu máli, muni geta upplýst, að þessi endurskoðun sé í fullum gangi, ef henni er þá ekki lokið, og að væntanlegt sé frv. frá hæstv. ríkisstj. til að leysa úr þeim vanda, sem hér er kominn, að því er snertir réttindi manna til þess að stjórna hinum stærri vélbátum viðs vegar um land.

Félmrh. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Samkv. þáttill. þeirri, er hv. fyrirspyrjandi ræddi um, var hinn 5. júlí þessa árs skipuð af samgmrn. þriggja manna n. til þess að endurskoða lög nr. 66 frá 17. júlí 1946, um atvinnu við siglingar á íslenskum skipum, að því er til skipstjórnarmanna tekur, og einnig lög nr. 5 frá 14. marz 1955, um stýrimannaskólann í Reykjavík, með sérstöku tilliti til þess, hverra breytinga sé þörf á þessum lögum vegna þróunar síðari ára í siglinga- og fiskveiðamálum landsmanna. Enn fremur skyldi n. athuga, hvernig unnt sé á sem hagkvæmastan hátt að auðvelda mönnum aðgang að hæfilegu námi, sem veitir réttindi til skipstjórnar á stærri vélbátum. Þetta var allt tekið fram í skipunarbréfinu í samræmi við þáttill., sem hér er um að ræða.

Í n. voru skipaðir Friðrik Ólafsson skólastjóri stýrimannaskólans sem formaður hennar og með honum þeir Einar Thoroddsen hafn-sögumaður og Magnús Torfason prófessor.

Menntmrh. hafði þann 7. maí þetta ár skipað aðra n. til þess að endurskoða lög og reglugerðir varðandi vélfræðikennslu hér á landi, og eru í þeirri n. þeir Þórður Runólfsson öryggismálastjóri, formaður hennar, og með honum Davíð Ólafsson fiskimálastjóri og Steingrímur Jónsson rafmagnsstjóri.

Í skipunarbréfi þeirrar n., sem samgmrn. skipaði, var tekið fram, að það væri æskilegt að báðar n. gætu að loknu starfi lagt fram sameiginlegt frv. til laga um atvinnu við siglingar.

Vegna fsp. hefur samgmrn. spurzt fyrir um það, hvað störfum þessara nefnda líði, og hefur Friðrik Ólafsson skólastjóri skýrt svo frá störfum þeirrar n., sem hann er formaður fyrir: „Nefndin hefur haldið nokkra fundi og er nú langt komin að endurskoða lögum um atvinnu við siglingar að því er tekur til réttinda skipstjórnarmanna. Einnig hefur hún samið drög að samsvarandi breytingum á lögum um stýrimannaskólann í Reykjavík og mun væntanlega geta lokið þessum störfum innan skamms.“

Við skipun þessarar n. taldi rn. æskilegt, að hún gengi að lokum frá frv. til laga um atvinnu við siglingar í samráði við n. þá, sem menntmrh. skipaði til að endurskoða og gera breyt. við lög og reglur varðandi nám og réttindi vélstjóra við motor- og gufuvélar. Formaður þeirrar n. hefur tjáð mér, að störfum

hennar sé ekki það langt komið, að unnt sé að ganga sameiginlega frá frv. að svo komnu. Formaður hinnar nefndarinnar, þeirrar sem menntmrh. skipaði, Þórður Runólfsson öryggismálastjóri, segir svo frá um störf þeirrar nefndar:

„Út af fyrirspurn yðar, herra sjávarútvegs-málaráðherra, varðandi það,“ þessu var beint til sjútmrh., en það hefur orðið samkomulag um, að ég svaraði þessu hvoru tveggja, — „hvað líður störfum nefndar þeirrar, sem menntamálaráðherra skipaði á s. l. vori til þess að endurskoða lög og reglugerðir um vélfræðikennslu hér á landi, vil ég gefa eftirfarandi upplýsingar:

Fram til þessa hefur starf nefndarinnar verið í því fölgandi að afla laga og gagna varðandi fyrirkomulag vélfræðikennslu og hagnýtingu hennar í nágrannalöndunum, og er nú nefndin að kynna sér þessi gögn. Að þessu loknu getur nefndin fyrst byrjað á hinu eiginlega verki, þ. e. endurskoðun laganna, en það mun verða gert nú á næstunni. En fyrr en nefndin hefur að fullu gert sér ljóst, hvernig hún teldi heppilegast, að kennslu og prófkröfum verði hagað, getur hún ekki gert tillögur um breytingu á lögum varðandi atvinnu vélstjóra við siglingar.“

Í viðtali hefur formaðurinn, Þórður Runólfsson, upplýst, að enda þótt n. taki nú til starfa af fullum krafti, þá væri samt vafasamt, hvort álit hennar gæti legið fyrir á þessu ári. Í skipunarbréfi hennar mun ekki hafa verið tiltekið, hvenær áljits væri óskað frá n., en í skipunarbréfi hennar n., varðandi skipstjórnarmennina, var tekið fram, að óskað væri eftir, að störfum hennar lyki svo fljótt, að unnt væri að leggja niðurstöður hennar og tillögur til laga-breytinga fyrir næsta reglulegt Alþingi. En þess hafði einnig verið óskað í þáttill.

Ég skal að lokum geta þess, að það hefur verið rætt við báða formenn þessara nefnda og áherzla verið lögð á það við þá, að nefndarstörfum gæti lokið sem allra fyrst.

Fyrirspyrjandi (Jóhann Jósefsson): Ég vil þakka hæstv. félmrh. fyrir þær upplýsingar, sem hér voru gefnar, og ræð af þeim, að hæstv. ríkisstj. hafi gert ráðstafanir til þess að sinna þessu máli samkv. óskum þeim, er fyrir lágu við samþykkt þáttill., er ég gerði að umtals-efni, að því er varðaði skipstjórnarmenn.

Ég efast ekki um, að það muni líka þurfa að endurskoða réttindi og námsskyldur þeirra, sem við vélarnar fást, en þessi fsp. snertir nú einkum þá, sem skipunum sjálfum eiga að stjórna.

Ég heyrði það, að n. hefði verið skipuð og skólastjóri stýrimannaskólans að sjálfsögðu formaður hennar ásamt öðrum góðum mönnum. En ég vil benda á það, að til þess var mælt, bæði í framsögu og eins í grg. fyrir þessari þáttill., að haft væri samráð við sjómanna-samtökin, Farmanna- og fiskimannasamband Íslands, skipstjóraráfélagið Verðandi í Vestmannaeyjum og öll önnur sjómannasamtök, sem væru líks eðlis viðs vegar um land, til

þess að það frv., sem fram kæmi, yrði sem líkast óskum þeirra manna, sem mest hafa hert á því að fá þessi lög endurskoðuð.

Mér þykir gott að heyra það, að hæstv. ráðh. hefur hert á n. að skila af sér, þannig að hægt verði að leggja hér fram frv. fyrir þetta þing, og vil vona, að það muni takast. Með einu af frv., sem sjútvn. Ed. fékk — ekki til þingmeðferðar, heldur til meðferðar skv. félagsóskum, það var frá Farmanna- og fiskimannasambandi Íslands — á þinginu sem leið, var svo komið að orði, að margendurteknar óskir hafi komið fram um breytingar á lögnum um atvinnu við siglingar á íslenskum skipum, sérstaklega að því er snertir fiskibátaflotann, beiðnum um undanþágur frá téðum lögum hafi bókstaflega rignt yfir stjórnarráðið og verið sendar Farmanna- og fiskimannasambandinu til umsagnar. Mest hefur ásóknin verið frá Vestmannaeyjum og töluvert frá öðrum verstöðvum. En óskirnar um breytingar á lögnum hafa verið einna háværastar frá Vestmannaeyjum.

Þetta segir Farmanna- og fiskimannasambandið, og ég þykist vita, að það muni vera rétt hermt, því að því hefur verið mjög haldið að mér einmitt frá Vestmannaeyjum, að þörf væri breytinga á lögnum og að þau væru sett í það form, að menn gætu haft lögleg réttindi, en að hægt væri að losna við eða a. m. k. minnka mikið þann leiða sið, sem kominn er á, að láta menn starfa á flotanum við ábyrgðarmikil störf, sem lærdóm þarf til að inna af hendi, með undanþágum frá námi ár eftir ár.

Ég vil svo vænta þess, að hæstv. ríkisstj. herði svo á þessu máli, að lagt verði fram frv. það snemma, að það sé a. m. k. komið fram, áður en vetrarvertíð byrjar hér sunnanlands, og helst ef það væri það snemma, að það gæti verið gengið í gegnum þing.

Ég skal geta þess til skýringar, að orsökina fyrir því, að sjútvn. Ed. á s. l. þingi vildi ekki fara sjálf að setjast við að semja breytingar á lögnum, kom til af þeirri gömlu reynslu, að við slíkar breytingar á réttindum til atvinnu, hvort sem það er til sjós eða lands, vill oft verða togstreita og ágreiningur, og okkur þótti viturlegast að fara þá leið eða fá Alp. til að stilla svo til og hæstv. ríkisstj., að þeir menn, sem bezta þekkingu hafa á þessum málum utan þings, kæmu sér niður á höfuðdráttunum og legðu ríkisstjórninni í hendur frv., sem hún gæti svo borið fram, og þá væntir maður, að minni ágreiningur gæti orðið um afgreiðslu málsins á þinginu. Nú er svo komið, að þetta er í utanþingsnefnd, sem er að fjalla um málið, eins og hæstv. ráðh. lýsti, og þess vegna enn óvænlegra nú. Þó að einhver vildi taka sig til og setja fram frv. um breyt. á þessum lögum fyrir næstu vertíð, þá yrði sennilega allajafna vísað til þess, að meðan n., sem væri að starfa að málinu utan þings, væri ekki búin að koma fram með sitt álit, yrði tregur framgangur þess hér á þingi, ef ég get mér rétt til.

Ég vil svo vona, að þessu máli verði hraðað af hæstv. ríkisstj. eins og frekast er unnt.

2. Innflutningur á olíum og benzíni.

Á 11. fundi í Sp., 21. nóv. var útbýtt:

Fsp. til sjútmrh. um innflutning á olíum og benzíni [59. mál] (A. 76).

Á 12. fundi í Sp., 22. nóv., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fsp. leyfð með 32 shlj. atkv.

Á 14. fundi í Sp., 5. des., var fsp. tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Björn Ólafsson): Herra forseti. Eins og kunnugt er, hafa þau tíðindi gerzt síðustu vikurnar, sem truflað hafa stórkostlega dreifingu á brennsluolíu til Vestur-Evrópu. Við lokun Súez-skurðarins þurfti aukinn skipakost til þess að flytja olíu frá Austurlöndum, og afleiðing þess varð svo gífurleg hækkun farmgjalda með olíuskipum og mikill skortur á slíkum skipakosti.

Hér á landi sem víða annars staðar eru atvinnuvegirinnir svo háðir brennsluolíaðflutningum, að öngþveiti mundi verða hér ríkjandi, ef olíuflutningar tepptust algerlega um nokkurt skeið. Sérstaklega er sjávarútvegurinn mjög háður þessari vöru, þar sem svo að segja hver fleyta, sem á sjó fer, notar þetta eldsneyti. Það er því ekki að ástæðulausu, þó að eins og nú standa sakir sé spurt um það, hvað ríkisstj. hafi gert til þess að tryggja olíuflutninga til landsins, enn fremur um það, hvaða innkaupsverð sé nú á olíu og hvaða verð sé á farmgjöldum með olíuskipum, og enn fremur, hvaða verð sé gert ráð fyrir að verði gildandi á þeirri olíu, sem útvegurinn notar næstu vertíð.

Því hefur verið haldið fram, að mikil mistök hafi orðið hjá hæstv. viðskmrh. í sambandi við íhlutun hans um leigu skipa undir svartolíu, en það er sú olía, sem togararnir nota. Synjaði ráðherra félögnum um að leigja skip, meðan skip voru fáanleg með nokkurn veginn skaplegu verði, en heimilaði síðan, þegar farmgjöldin höfðu nálega tvöfaldast, að leigja þá skip. En þessi verðmunur á farmgjaldinu á þeim eina farmi, sem síðast hefur verið keyptur, er að meðaltali fyrir togarana um 2000 kr. á dag á skip, á meðan þessi farmur endist.

Heyrzt hefur síðustu dagana, að ógerlegt hafi reynzt að leigja olíuskip til flutninga frá Svartahafi til Íslands. Hversu lengi þessir erfiðleikar standa, er að sjálfsögðu ekki gott að segja, en birgðir í landinu af olíu eru mjög af skornum skammti.

Eins og kunnugt er, er eitt olíuskip skráð hér á landi, Hamrafell. Þetta skip er nú á leiðinni eða um það leyti að koma hingað til lands með fyrsta farminn af dieselolíu og benzíni, og mun þetta skip vera leigt fyrir 100 sh. á tonnið. Hins vegar er talið, að núverandi markaðsverð á heimsmarkaðinum fyrir olíuflutninga muni vera 200—240 sh. tonnið.

Ef bátaflotinn þyrfti að greiða svo hækkað verð á flutningum á olíu, t. d. 200 sh. á tonnið, þá mundi það nema um 300—400 kr. hækkun

á hvert tonn, en það mundi jafngilda nálægt 30—35% herra verði fyrir olíuna en nú er. Þetta mundi því hafa gífurleg áhrif á afkomu bátaflotans, ef hann þyrfti að greiða þessa miklu farmgjaldahækkun á olíuverðinu.

Eins og ég sagði, þá flytur Hamrafellið nú olíu fyrir 100 sh. á hvert tonn. Talið er, að slíkt farmgjald gefi skipinu góðan hagnað. Mér þykir líklegt, að eigendur skipsins muni ekki hygga á að nota sér það neyðarástand, sem nú er að skapast, með því að heimta það háa fragtverð, sem nú er á heimsmarkaðnum. Annars hefur ríkisstj. að sjálfsögðu þetta í hendi sér um ákvörðun farmgjaldsins, því að skv. lögum nr. 35 1950 getur innflutningsskrifstofan ákveðið gjöld fyrir flutning með íslenskum skipum, alveg eins og ríkisstj. getur einnig ákveðið, hvort íslensk skip eru leigð úr landi eða ekki.

Ég vænti, að hæstv. ráðh. gefi góð og glögg svör við þeirri fsp., sem hér liggur fyrir.

Sjútmrh. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Hér er spurt um á fyrsta lagi, hvaða ráðstafanir hafi verið gerðar til að tryggja nægilega flutninga á olíum og benzín til landsins. Í aðalatriðum standa þau mál þannig:

Þó að það sé ekki algerlega búið að ganga frá því, þá má telja það orðið fullöruggt, að það hafa tekizt samningar við eigendur Hamrafells um, að það skip verði hér í stöðugum flutningum á olíum til landsins nú á næstu mánuðum, og er með því talið, að tryggt megi heita, að við getum flutt alla gasolíu og benzín, sem þörf er á, nú á næstu mánuðum. Þó er búið við því, að skjóta verði inn í einum farmi af gasolíu eða af þeirri olíutegundinni, sem bátaflotinn notar aðallega nú á vertíðinni. Ég tel því, að það megi heita orðið mjög samlega öruggt, að ekki geti dregið til neinna erfiðleika með það að hafa hér á boðstólum gasolíu og benzín á næstu mánuðum. Þetta skip, Hamrafellið, á að geta annað þörfunum nú næstu mánuði að mestu leyti, en þó er talið öruggara, eins og ég sagði, að skjóta inn í einum farmi, og hafa þegar verið gerðar ráðstafanir til þess að leita eftir skipi til þessara flutninga.

Þá er hin olíutegundin, sem mestu máli skiptir, það er fuelolían eða svartolían, sem togaraflotinn notar einkum. Það er stutt síðan leigt var eitt skip til flutninga til landsins með þessa olíu, og ætti því að vera öruggt með þeim birgðum, sem til eru í landinu, að nægilegar birgðir séu til af þessari olíu fram yfir miðja vertíð. Þá hafa einnig verið gerðar ráðstafanir til þess að fá um tveggja mánaða notkun eða svo að láni af olíubirgðum þeim af þessari tegund, sem geymdar eru í Hvalfirði, en áður hefur komið til þess, að við höfum fengið að nota af þessum olíubirgðum, sem þar eru, þegar þannig hefur verið ástátt um flutninga á olíu til landsins. Einnig er svo í athugun að tryggja okkur skip til flutninganna áfram, og sé ég ekki, eins og útlitið er, þó að það sé ekki gott, að það sé ástæða til þess að örvænta um, að takist að flytja þessa olíu til landsins. Hitt er

svo aftur annað atriði, að verðlagið á farmgjöldunum er gífurlega óhagstætt.

Ég hygg, að þetta upplýsi í öllum atriðum, hvernig ástátt er með flutninga á olíum til landsins, og þar með sé svarað fyrri fsp. á þskj. 76.

Þá er síðari spurningin. Hún er á þessa leið: Hvaða innkaupsverð og flutningsgjald er nú á brennsluolím þeim, sem útvegurinn notar, og hvaða verð er gert ráð fyrir að gildi hér næstu vertíð á þessum olím?

Verðlagsbreytingar á olím hafa ekki enn orðið nema tiltölulega litlar og að sáralitlu leyti á þeim olíutegundum, sem við notum mest af. Það verð, sem síðast var í gildi og ég hef tölur yfir á fuelolíu eða togaraolíunni, er kr. 242.88 fob.-verð á tonn. Á gasolíunni eða þeirri olíutegundinni, sem bátaflotinn notar, var verðið á síðustu förmum kr. 422.24 fob.-verð, og á benzíninu var fob.-verð kr. 600.45, — og eins og ég sagði, þá hafa ekki orðið verðlagsbreytingar verulegar nema þá alveg síðustu daga, sem mér er þá ekki nákvæmlega kunnugt um.

Þá er spurt einnig í þessari spurningu um flutningsgjald á þessum olím, og get ég þá komið að því í sambandi við þær ásanir, sem bornar hafa verið fram í blöðum og fram komu hér hjá fyrirspyrjanda í sambandi við mistök mín varðandi leigu á olíuskipum og varðandi þar með skipaleigurnar.

Það er hinn mesti misskilningur, að mitt ráðuneyti eða ég hafi á nokkurn hátt staðið í vegi fyrir því, að olíufélögin tækju skip á leigu og gætu flutt inn olíur til landsins eins og þeim ber í rauninni skylda til samkv. samningi þar um við ríkisstjórnina. Þeir hafa þegar með þessum samningi tekið á sig þá skyldu að eiga að flytja tiltekið olímagn til landsins og fá þar með rétt til þess að annast þessa olíusölu. Það er því ekki á valdi viðskmrh. né neins annars ráðh. að hafa neitt með það að gera, hvort þeir velja þetta eða hitt skip til flutninganna. En það er hins vegar annað, að allmikið af olíunni, og nú reyndar öll olían hefur verið undir verðlagsákvæðum, og breytingar á innkaupsverði eða breytingar á flutningsgjöldum koma vitanlega til með að verka á verðlagið, og þá hafa olíufélögin gjarnan viljað tryggja sér að hafa samkomulag við rétt yfirvöld um það, hvað þau fengju að verðleggja þá olíu, sem flutt yrði inn undir nýjum kringumstæðum, og þar koma vitanlega til verðlagsyfirvöldin í landinu.

Nú er það svo, að ég hef ekki með verðlagsmálin að gera. Það er ekki á mínu valdi — sá málaflokkur flokkast ekki undir mig — að segja til um það, hvort þeir fá að hafa sína álagningu svona háa eða á annan hátt eða til hvaða liða verður tekið tillit í sambandi við verðlagninguna. Þeir hafa því ekki undan neinu að kvarta í sambandi við mig, og þar er því alger misskilningur á ferðum. En hitt er annað mál, að þeir hafa kosið að leita til mín, ekki aðeins í sambandi við þessi mál, heldur mörg önnur, og mjög keppzt um að reyna að fá meðmæli mín fyrir því, sem þeir væru að

gera í sambandi við leigu á skipum og verðlagningu á olíum. En eins og kunnugt er, þá hefur allt olíuverð eins og annað verðlag í landinu verið bundið fram til næstu áramóta, og á því tímabili hafa olíufélögin eðlilega ekki fengið að breyta sínu verðlagi, þó að um nokkra hækkun hafi orðið að ræða á flutningsgjöldum. En þau hafa vitanlega gert sér vonir um, að hækkuðum flutningsgjöldum fengju þau að velta af sér yfir í verðlagið strax eftir áramót, eftir að verðfestingarlögin eru úr gildi. Er þá rétt að rekja þessa sögu málsins, afskipti þau, sem kennd eru við mig í sambandi við þessi mál, eða sem sagt samskipti mín við olíufélögin varðandi þetta mál.

Það var fyrst um það leyti, sem ókyrrðin var einna mest í sambandi við Súez, en áður en kom til þeirra stríðsátaka, sem þar urðu síðar, að olíufélögin töldu, að nauðsynlegt væri að leigja skip til flutninga á gasolíu eða bátaolíu, og þau skýrðu mér frá því, að nú hefðu fragtir hækkað þannig, að þó að síðasta skip, sem þeir hefðu leigt til flutninganna, hefði verið á 98 sh. fragt, þá væri nú svo komið, að það skip, sem þeir gætu fengið til flutninganna á þessari olíu, fengist ekki fyrir minna en 150 sh. á tonn. Mitt svar var það og gefið í fullu samráði yfirleitt við ríkisstj. alla, að ég mundi ekki mæla með því fyrir mitt leyti, að þeir leigðu þetta skip, — hvaða samband þeir hafa svo haft við verðlagsyfirvöldin í landinu, er mér ekki kunnugt um, — en ég fyrir mitt leyti mundi ekki mæla með því, að þeir tækju þetta skip. Síðan liðu nokkrir dagar, og það dró þá heldur úr þeirri spennu, sem var í sambandi við hótanir ríkja á milli varðandi Súezdeiluna, og komu þá olíufélögin enn eftir nokkurn tíma og tilkynntu, að þau gætu fengið skip til flutninganna og fragtin væri þá 129 sh. og 6 pence, og vildu fá meðmæli mín með því, að óhætt mundi vera fyrir þau að leigja þetta skip upp á verðlagningarákvæði síðar.

Það fór á sömu leið. Ég fyrir mitt leyti vildi ekki blanda mér í það og taldi mig ekki vilja mæla með því, að þetta skip yrði leigt eða þeir leigðu á þessari fragt, og það væri nokkur ástæða til að búast við því, að það drægi úr þessari spennu.

Svo liðu nokkrir dagar, og þá beitti ég mér fyrir því, að þeim var veitt heimild til þess að leigja skip allt að þessari fragt og það mundi verða tekið tillit til þess við verðlagningu á olíu, sem vitanlega yrði ekki í sambandi við þennan farm fyrr en eftir áramót, því að nægar birgðir voru fyrir í landinu.

Niðurstaðan varð svo sú, að þá um sama leyti barst olíufélögunum tilboð, líklega tvö tilboð, annað á 120 sh. og hitt á 110 sh., og svo kom hið íslenska skip, Hamrafell, einnig til skjalanna og bauðst til þess að taka þennan flutning fyrir 100 sh. ferðina, en síðasti túr áður hafði sem sagt verið fluttur til landsins á 98 sh. fragt. Nú hygg ég, að öllum hafi þótt út af fyrir sig, að vel tækist í þessu tilfelli, að svona fór, og er það eflaust engum sérstökum að þakka, nema þá helzt Hamrafellinu,

sem þá var orðið til og kom hér inn á markaðinn.

Síðan liðu nokkrir dagar, ég hygg 5 dagar eða svo, og komu þá olíufélögin enn að máli við mig og sögðu, að þau teldu varla öruggt annað en það yrði farið að leigja skip undir togaraolíu, en hins vegar væru erfiðleikarnir á skipamarkaðinum enn þá þannig, að þeir gætu ekki fengið skip fyrir lægra verð en 120 sh. fragt, en síðasta fragt á þessari oliutegund var 83 sh. og 6 pence, og samkvæmt upplýsingum olíufélaganna hafði jafnan verið svo, að fragtin á þessari olíu, svartolíu, hafði verið allmiklu lægri en á gasolíunni, eða sem sagt, síðasta fragt fyrir þessa óróleika var á þeirri olíu 83 sh. og 6 pence, en á bátaolíunni 98 sh. Nú var nýbúið að leigja skip til flutnings á bátaolíu á 100 sh., og ég fyrir mitt leyti sagði þeim, að ég mundi ekki mæla með því, að þeir leigðu þetta skip á 120 sh., eða hækkun úr 83 sh. og 6 pence, en gerði þeim það hins vegar ljóst, sem þeim hefur verið ljóst allan tímann, að þetta er vitanlega þeirra mál, en ekki mitt. Ég ræð ekki verðlagningunni, og ég hef ekki með flutningana á olíu að gera. Þeir slepptu þessu tækifæri og hafa eflaust litið þannig á, enda gat ég ekki fundið annað, en að þeir byggjust við því, að það væri von til þess, að breyting yrði.

Skammur tími leið svo, eða líklega 5—6 dagar, og þá var svo komið, að það var skolið á skyndilega stríð við Súez, og þá sótti allt á verra veg með að fá skip, og fragtir vitanlega þutu upp skyndilega. Og þá tilkynntu olíufélögin, að þau mundu geta fengið skip fyrir 160 sh. og mjög fljótlega. Þá samþykkti ríkisstj. að heimila þeim það fyrir sitt leyti og taka tillit til þess í verðlagningunni síðar að leigja skip á þessu verði. En það reyndist svo, að skip var ófáanlegt; og síðar jókst spennan þarna enn og fragtirnar hækkuðu óðfluga, og næstu tilkynningar voru svo þær, að skip vildu yfirleitt ekki sigla inn á þetta svæði, væru með öllu ófáanleg, það væri ekki gjaldaspursmálið eitt, sem um væri að ræða, heldur fyrst og fremst hitt, að þeir vildu ekki leggja skipin í þá hættu, sem því fylgdi að sigla um þessar slóðir.

Þá tilkynntu olíufélögin nokkru síðar, að þau mundu þó geta fengið skip til flutninganna á 280 sh. En þegar hér var komið, var byrjað á að athuga möguleika á því, þar sem talsvert drjúgar olíubirgðir voru í landinu, að komast yfir mesta hættutímann, m. a. með því að ganga á þær olíubirgðir sem geymdar eru uppi í Hvalfirði. Síðan var framhaldið það, að þetta skip, sem hafði boðizt til þess að fara á 280 sh., bauðst til að fara á 240, lækkaði sig nokkuð; en svo þegar tókst nokkru síðar að fá skip á 220 sh. og það var orðið fyrirsjáanlegt, að erfiðleikarnir af völdum stríðsins við Súez mundu geta orðið nokkuð langvarandi, þá þótti rétt að mæla með því, að þeir leigðu skip á 220 sh., eitt skip til flutninga á þessari olíu til frekara öryggis í sambandi við það að hafa þó til nægar olíubirgðir í landinu.

Er þá sagt frá þessu máli, eins og það hef-

ur gengið fyrir sig, sem vitanlega er mjög á annan veg en komið hefur fram í Morgunblaðinu, og hv. fyrirspyrjandi vildi hér láta skína í.

Það er sem sagt alger misskilningur, að ég hafi haft til þess nokkurt vald eða nokkra aðstöðu að stöðva olíufélagin. Ef þau töldu, að flutningar væru með eðlilegum hætti með því að taka það skip, sem fyrir lá eða þeir töldu sig geta fengið, þá áttu þeir vitanlega að leigja það. Ef þeir vildu fá einhverja frekari tryggingu í sambandi við komandi verðlagningu, þá áttu þeir að snúa sér til verðlagisyfirvaldanna. En það var rétt, ég hafði ekki viljað taka að mér að mæla sérstaklega með því, að þessi verðhækkun yrði ákveðin á olíu, eins og þarna stóð, eftir að ég hafði fengið þá reynslu af fyrri skipaútvægum, sem ég fylgdist með, á þá lund, sem ég greindi frá hér áðan.

Ég vil því undirstrika það, að frá hálfu viðskmrn. hefur ekki á neinn hátt verið gripð inn í störf olíufélaganna. Hitt er svo annað mál, að hver sem vill getur láð verðlagisyfirvöldunum í landinu það, þó að þau hafi ekki hlaupið inn á hvaða hækkun sem fyrir lá og þau hafi kannske ekki séð fyrir, að stríð var að brjótast út við Súez.

Þá er hér spurt um það, hvað ráðgert sé um verð á olíum á næstu vertíð. Þessu er ekki hægt að svara, eins og sakir standa. Þessi mál eru öll í athugun. Í fyrsta lagi liggur það enn ekki ljóst fyrir, hvaða flutningsgjald verður og hvaða innkaupsverð verður á olíum þeim, sem nota þarf nú á næstu vertíð. En ég hygg, að það verði gert allt, sem hægt er að gera, til þess að halda verðlaginu niðri, og ég hygg a. m. k., að olíufélagin efast ekkert um, að það muni verða gert, að olíuverðinu verði haldið niðri eins og hægt er. En vitanlega verður þar að fara eftir því, sem reynslan sýnir um bæði innkaupsverð og flutninga á olíunni. Aðalatriðið er það, að vitanlega gripur verðlagið á olíu mjög inn í alla afkomu útgerðarinnar á komandi vertíð, og vissulega verður þar að taka fullt tillit til þess olíuverðs, sem endanlega verður. Það mun líka verða að athuga til hlítar, hvort ekki er hægt, sumpart með breyttu skipulagi og einnig í sambandi við almenn verðlagningarákvæði, að koma því svo fyrir, að jafnvel sú verðhækkun, sem verður á flutningum til landsins, þurfi ekki að öllu leyti að koma fram í olíuverðinu til útgerðarinnar á komandi vertíð.

Fyrirspyrjandi (Björn Ólafsson): Það er sýnilegt, að ógerlegt er að gera málinu þau skil, sem nauðsynlegt er, á þeim fimm mínútum, sem ég hef til umræða.

Ég verð að segja það strax, að svar ráðherrans var algerlega ófullnægjandi og frásögnin mjög lituð. Það er gott að heyra, að samningar hafa tekizt milli ríkisstj. og eigenda Hamrafells um það, að skipið verði í flutningum með dieselolíu og benzín. En hæstv. ráðh. láðist að geta þess, um hvaða farmgjald hefur verið samið með þessu skipi. Það hefur að sjálfsögðu geysilega mikið að segja fyrir útveginn í land-

inu, hvort þessu skipi verður greitt 100 shillingar á tonn fyrir flutning eða 200 shillingar á tonn. En hæstv. ráðh. láðist að geta um þetta. Ég vænti þess, að hann geti gefið Alp. svar við þessari spurningu. Hann sagði, að með því að hafa Hamrafellið í förum væri séð fyrir flutningi á dieselolíu, sem bátaflotinn notar. Það er að öllum líkindum rétt, en þó vantar, eins og hann tók fram, einn farm, sem enginn veit enn hvort hægt er að fá skip til að flytja. En ef það fæst ekki og þó að Hamrafellið sé í förum, þá verður a. m. k. einhvern tíma vertíðarinnar oliulaust, ef aukaskip fæst ekki. Hæstv. ráðh. sagði, að svartolíubirgðir með því dýra skipi, sem tekið var fyrir 220 sh., mundu endast þangað til um miðja vertíð. Þetta er ekki rétt. Með þeim farmi, sem það skip flytur, verða svartolíubirgðir í landinu til febrúarloka. Eftir þann tíma eru engar birgðir í landinu tryggðar til þess að reka togarana.

Við skulum vona, að þetta breytist, að hægt verði að fá skip til flutninganna. En eins og stendur í dag, hefur ekki verið hægt að fá tilbóð um eitt einasta olíuskip, og birgðir af olíu fyrir togara endast ekki nema til febrúarloka.

Hæstv. ráðh. sagði: Ja, þetta er ekki mitt mál. Þetta er mál togarafélaganna. Mér kemur þetta ekkert við. — Þetta er einkennilegt svar hjá hæstv. ráðh. Samt hefur hann verið í samtölum við félagin allan tímann, og hann hefur bæði synjað þeim um leyfi og leyft þeim að leigja skip. Hvað kom til? Til hvers var sá ráðh. að leyfa innflytjendum að leigja skip, sem hafði ekkert með málið að gera? Eða til hvers var sá ráðh. að synja mönnum um að leigja skip, sem málið var alveg óviðkomandi? Í afriti af bréfi til olíufélaganna, sem ég hef hér í höndunum frá ráðuneytinu, dags. 16. nóv., stendur m. a.: „Ráðuneytið taldi sig ekki vilja mæla með þessari leigu.“ Og svo segir aftur: „Ráðuneytið var ekki viðbúið að samþykkja þessa hækkun heldur.“ Og enn segir á öðrum stað í þessu sama bréfi: „Ráðuneytinu þótti ekki rétt að mæla með þessari leigu.“

Hvað á svona tvískinnungur að þýða af ráðherra, sem kemur hér fram til þess að gefa þinginu skýrslu? Hann segir, að málið komi sér ekkert við.

Mér sýnist, að hæstv. ráðh. hafi látið sér málið koma mjög mikið við, og ég vil endurtaka það að íhlutun hans í þessu máli, með leigu skipanna, hefur orðið þess valdandi, að togararnir verða að borga 2000 kr. á dag aukalega, meðan þeir eru að nota þessi 11 þús. tonn, sem hafa verið keypt síðast.

Sakirnar standa þá þannig nú, að ekki er til olía fyrir togarana nema til febrúarloka. Það lítur vel út með, að bátaflotinn hafi olíu yfir vertíðina, en þó með því móti, að skip fáið leigt til flutnings á einum farmi, ef ekki tveimur. Eins og sakir standa í dag, er ekki hægt að fá leigt skip hvar sem er á markaðinum. Vonandi breytist það.

Þetta er árangurinn af íhlutun hæstv. ráðh. Málið hefur verið þæft af ráðaleysi og þekkingskortni, vegna þess að ráðh. ætlaði að sýna þjóðinni, að hann léti ekki olíufélagin fara und-

ir fötin við sig í þessu máli til þess að hækka oliuverðið. En því miður brást bogalistin, og mistökinn verða þau, að togaraflotinn, eins og ég sagði, verður að borga 2000 kr. á dag meira en áður.

Ég sé, að minn tími er búinn, en ég þyrfti miklu lengri tíma til þess að hrekja allar staðhæfingar hæstv. ráðh., sem ég tel að hafi ekki allar við sterk rök að styðjast.

Sjúturmrh. (Lúðvík Jósefsson): Það voru aðeins nokkur orð. — Hv. 2. þm. Reykv., fyrirspyrjandi, segir hér, að svar mitt hafi verið algerlega ófullnægjandi. Ég svaraði öllum hans fsp. nákvæmlega eins og efni standa til, en það þótti honum ófullnægjandi, af því að honum þótti líklega hlutur oliufélaganna, sem hann er hér að reyna að vinna fyrir, heldur lakari en hann hafði búist við. En það verður hver að hafa það eins og það er að heyra sannleikann lesinn upp yfir sér, jafnvel þó að hann hefði nú kannske kosið eitthvað annað.

Hv. fyrirspyrjandi innti hér eftir því, hvaða farmgjald hefði verið samið um við Hamrafellið. Ég minntist ekki á þetta í mínu svari. Það var í fyrsta lagi vegna þess, að um þetta hafði ekki beint verið spurt, og í öðru lagi líka vegna þess, að frá þessu atriði hefur enn ekki verið fyllilega gengið, þó að það hafi verið gengið frá því, að öruggt sé, eins og ég sagði, að skipið verður í flutningunum.

Þá vildi hv. 2. þm. Reykv. gera hér nokkuð úr því, að það mundi vanta einn farm af bátaolíu á vertíðinni og yrði bátaflotinn því olíulaus einhvern tíma á vertíðinni. Það er rétt eins og það sé með öllu útilokað að fá olíu flutta til landsins. Og hvað hefði þá orðið, þó að þetta eina skip, sem oliufélagin eru að reyna að hengja hatt sinn á og átti að flytja hingað togaraolíu, hefði komið? Þau hafa ekki einu sinni beðið um meðmæli mín til þess að fá að leigja eitthvert skip undir þessa bátaolíu.

Þá endurtekur hv. fyrirspyrjandi það, að ég hafi synjað þessum félögum um leyfi til þess að flytja olíu til landsins og að í öðru tilfalli hafi ég veitt þeim leyfi. Þetta er með öllu rangt. Ég hef margsinnis tekið það fram við þau, og þau líklega vita um það, hvað þeirra samningar eru, að ég hef ekki synjað þeim um neitt leyfi. Þau höfðu fullt leyfi til þess að flytja olíuna til landsins með hvaða skipi sem er og hafa það enn í dag, og ég hef vitanlega ekkert vald á því sem slíkur, hvort þau taka heldur þetta eða hitt skipið, á meðan þau hafa samninga um að eiga að annast þessa flutninga. Hitt er annað mál, eins og ég sagði í því bréfi mínu, sem hv. 2. þm. Reykv. vitnaði hér í, að ég hafði beinlínis tekið það fram í bréfi til oliufélaganna, að ég vildi ekki mæla með því fyrir mitt leyti. Þau vissu mætavel um það, hvernig þessi mál lágu. Verðlagsmálin lágu hjá öðrum ráðherra en mér. Og við það rn. höfðu þau einnig rætt um þau mál.

Hitt kippi ég mér ekkert upp við, ekki neitt, hvorki hér á Alþ. né annars staðar, og alveg sérstaklega þar sem ég á nú sæti í ríkisstj., að oliufélagin kenni mér um það, þegar gengið

er svolítið að þeim. Það kemur mér ekkert á óvart. Ég hef fengið það á mig, þegar ég hef haft minni aðstöðu til að hafa þar áhrif á heldur en nú. Og það er því ekki verið að kenna þeim ráðherrum um það, sem þessi mál falla undir, þegar nokkuð er hert að þeim, heldur er mér kennt um það. Það er af ofur skiljanlegum ástæðum.

Ég hef því ekki enn sem komið er haft neina ihlutun í frammi um það, hvernig þau haga sínum oliuflutningum til landsins. Hitt er svo annað mál, að ég hef oft látið þá skoðun í ljós, að oliufélagin eigi ekki að hafa neinn einkarétt á því, þau eigi ekki að hafa neinn samning um það að vera eini aðilinn, sem flytur olíu til landsins, það sé með öllu ástæðulaust að fela þeim það. Ég álit, að þau hafi ekki dugað þannig í því verki, að það sé nein sérstök ástæða til þess að fela þeim það verk.

Ég hef ekki sagt, að þetta mál komi mér ekki við. Og það er einmitt vegna þess, að það skipti mig miklu máli að vita um það, hvort olía var flutt til landsins eða ekki, að ég tók það að mér að mæla með því, sem mér sýndist á hverju stigi málsins vera þess eðlis, að það væri ekki sanngjarnt að neita oliufélagunum um. Mér er það alveg ljóst, að það er vitanlega ekki hægt að velta yfir á oliufélagin öllum fragtahækkunum, hversu miklar sem þær eru, og þó að ég hafi stundum talið, að þeirra hagrur væri óþarflega góður, þá mun ég alveg hikaust mæla með því fyrir mitt leyti, þar sem ég verð spurður um, að þau fái sanngjarnan hlut upp borinn af óvæntri og stórkostlegri hækkun, sem á þau getur fallið.

Ég sagði það hér og byggði á þeim upplýsingum, sem fyrir liggja um oliubirgðir, að oliubirgðir af fuelolíu eða togaraolíu væru þannig, að þær mundu duga með þeim farmi, sem nú er á leiðinni, fram á miðja vertíð, og þetta er aðeins í sambandi við þá reynslu, sem verið hefur af notkun á þessari olíu á hverjum mánuði. Ég er fullviss um það, að þetta mun reynast rétt hjá mér, að það er mun meira en út febrúarmánuð, og það mun standa, sem ég sagði, að oliubirgðir eru raunverulega til fram á miðja vertíð. En ég er svo ekkert hræddur um, að það fáiast ekki næg olía til þess að birgja togarana upp. Ég er alveg sannfærður um það, að okkur verður ekkert frekar neitað um það nú en áður að geta gripið til þeirra miklu oliubirgða af þessari oliutegund, sem eru í Hvalfirði, ef svo kynni til að takast, að erfitt væri að fá olíuna flutta nú í vetur. Ég efast ekkert um það, að það muni takast, enda hafa þegar farið fram það miklar viðræður um það mál-efni, að ég tel að það megi reikna fyllilega með því, auk þess sem ég er sannfærður um, að okkur mun takast eins og öðrum að fá a. m. k. eitt skip til þess að taka að sér flutning á einum farmi af þessari oliutegund einhvern tíma síðar í vetur.

Hv. 2. þm. Reykv. minntist svo á það, að með því, hvernig þarna hefði tekist til með leigu á skipi fyrir togaraolíu, hefðu útgjöld togaranna hækkað um 2000 kr. á dag. Þó að þessi upphæð sé auðvitað ekki rétt, þá skiptir það ekki

höfuðmáli. En ég vil hins vegar minna hann á það, að bæði þegar hann hefur sjálfur verið í því embætti, sem ég hef nú með að gera, og eins þegar flokksbróðir hans var í því embætti, þá þurfti ekkert stríð til, að togarnir fengu slíka hækkun eins og 2000 kr. á dag. Það var rétt um síðustu áramót, sem slík hækkun skall yfir, án þess að nokkurt Súezstríð hefði komið þá til. Og þá stóð það ekki í þeim að renna í gegn slíkri hækkun bara eftir beiðni oliufélaganna, og reyndar var þannig búið um hnútana, að þeim var gefið fullt frelsi til þess að verðleggja þessa togaraolíu alveg að vild. Það var ekki fyrr en í tíð núverandi ríkisstjórnar, sem sett voru ákvæði um, að haft skyldi eftirlit með verðlagningu á togaraolíu og hún hlýddi verðlagsákvæðum og þess gætt, að þar væri ekki framkvæmd óeðlileg hækkun.

Um það atriði svo, hvað ég hafi ætlað að sýna þjóðinni með ihlutun minni, sem hann segir að verið hafi í sambandi við olíumálin, þá vona ég fyrir mitt leyti, að svo vel sem oliufélagin hafa þegar fundið svona forleikinn að þessu, þá eigi þjóðin eftir að sjá, hvað á eftir kemur í sambandi við fyrirkomulagið á olíumálunum. Við skulum vona það, að þeir fulltrúar oliufélaganna, sem hér eru á Alp., og hluthafar þeirra verði ekkert óánægðir með þá skipun og a. m. k. álika glaðir og þjóðin í sambandi við verðlagsmál á olíu.

Umr. frestað.

Á 15. og 16. fundi í Sp., 6. og 12. des., var fsp. tekin til frh. umræðu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 20. fundi í Sp., 23. jan., var umræðu fram haldið.

Ingólfur Jónsson: Herra forseti. Það er nú orðið langt síðan rætt var um fsp. út af olíumálunum hér á Alþingi. Má vera, að drátturinn stafi nokkuð af því, að ýmsir úr stjórnarliðinu telja sér ekki hagstætt að ræða um meðferð olíumálanna opinberlega.

Síðast þegar rætt var um þessi mál hér í Alþingi, var ekki vitað með vissu, hvað ríkisstj. hafði gert í sambandi við leigu á oliuskipum. En síðan hefur það upplýstst, sem vakið hefur furðu alls almennings í landinu, að ríkisstj. með viðskmrh. í broddi fylkingar neitaði oliufélagunum um að leigja 15 þús. tonna skip fyrir 120 sh. flutningsgjald á smálest með þeim afleiðingum, að síðar varð að leigja skip fyrir 220 sh. Þessi yfirsýn ríkisstj. kostaði þjóðina hátt á fjórðu millj. kr. En ríkisstj. hefur á herðum sér enn stærri syndabagga í sambandi við olíumálin. Ríkisstj. hefur afhent Oliufélaginu og SÍS 15 millj. kr., sem þessi fyrirtæki með leyfi ríkisstj. taka í flutningsgjöld fram yfir það, sem eðlilegt hefði verið að greiða. Með 80 sh. flutningsgjaldi á smálest verður Hamrafellið borgað niður að fullu á fjórum til fimm árum. Með því að leyfa svo fljóta niðurgreiðslu er betur séð fyrir rekstri þessa skips en annarra fyrirtækja í landinu. Það er sannað, að útgerðin hefði þénað vel með því að fá 80 sh. í stað 160 sh., eins og samið var um.

Lúðvík Jónsson viðskmrh. afsakar sig og kennir félmrh., Hannibal Valdimarssyni, um þetta, þar sem verðlagsmálin heyra undir hann.

Það er fagnaðarefni, að Íslendingar hafa eignast oliuskip, og flestir munu hafa talið, að þjóðin í heild gæti hagnast á því. Ýmsir hafa á undanförunum árum haft áhuga fyrir kaupum á oliuskipum, þ. á m. Oliufélagið h/f og SÍS. Hafa þessir aðilar nokkrum sinnum sótt um innflutnings- og gjaldeyrisleyfi fyrir oliuskipi. Þegar gjaldeyrisfyrirvöldin spurðu um möguleika Oliufélagsins og SÍS á því að útvega fé til skipakaupanna og með hvaða kjörum þau byggjust við að fá fé í þessu skyni, fengust aldrei viðunandi svör, vegna þess að féð var ekki fyrir hendi. En loks 25. okt. 1955 töldu þessir aðilar sig geta útvegað fé með hagstæðu um kjörum án ríkisábyrgðar. Var þeim því veitt leyfi fyrir oliuskipi 6. des. sama ár. Gildandi framtíð á þessum tíma höfðu verið í okt. 36 sh., í nóv. 46 sh. fyrir smálest. Er því ljóst, að reiknað var með að rekstrargrundvöllur væri fyrir skipinu með þeim flutningsgjöldum.

Þegar gera skyldi samninga um lántöku vegna kaupa á skipinu, kom í ljós, að Oliufélagið og SÍS höfðu fullt of mikið, þegar þau sögðust geta fengið skipið án ríkisábyrgðar. Það kom í ljós, að þau gátu ekki fengið lánið, nema ábyrgð Landsbankans kæmi til. Ábyrgð þjóðbankans jafngildir vissulega ábyrgð ríkisins. Til þess að kaupendur gætu eignast skipið og fengið lánið varð Landsbankinn að ganga í ábyrgð fyrir 2. veðréttar láni, sem nam 20% af kaupverði skipsins. Enn fremur varð Landsbankinn, til þess að lánið fengist, að gefa yfirlýsingu um, að hann gengi í ábyrgð fyrir yfirfærslu vaxta og afborgana af kaupverði skipsins. Það er því mikill misskilningur, ef einhver heldur því fram, að SÍS og Oliufélagið hafi keypt umrætt skip án ábyrgðar hins opinbera. Vissulega á þjóðin öll að njóta þess, að þetta skip er komið undir íslenskan fána og í eigu landsmanna. Það er mannlegt, þótt Oliufélagið og SÍS taki við þeim fjármunum, sem ríkisstj. af góðmennsku sinni réttir að þeim.

Trúað gæti ég því, að stjórnendur þessara fyrirtækja brosi góðlátlega í kampinn, þegar þeir sín á milli ræða um samning, sem gerður var við ríkisstj. um flutning á olíu með Hamrafellið, en sá samningur gefur eigendum skipsins a. m. k. 15 millj. kr. fyrir fjórar ferðir í aukagróða, eins og áður hefur verið tekið fram.

Í grein, sem hæstv. viðskmrh., Lúðvík Jónsson, skrifaði í Þjóðviljann 19. þ. m., viðurkennir hann, að ríkisstj. hafi vald, hafi heimild í lögum til þess að ákveða hámarksfragt með íslenskum skipum, en þar sem engar reglur væru gildandi um hliðstæða flutninga, hefði ríkisstj. ekki talið ástæðu til að nota þessar heimildir að sinni.

Reynt er að afsaka þetta frumhlaup með því, að lagt hafi verið á eigendur Hamrafells 9 millj. kr. yfirfærslugjald samkv. lögum um útflutningssjóð. Þau lög gera ráð fyrir 16% yfirfærslugjaldi á vexti og afborganir, en það verða því aðeins 9 millj. kr., að lögin verði í gildi í 5—6 ár, meðan verið er að greiða allt kaup-

verð skipsins. Sé hins vegar gert ráð fyrir, að þessi ólög gildi aðeins yfirstandandi ár, og flestir munu vona, að þau standi ekki lengur, þá er hér aðeins um að ræða 1.5 millj. kr., sem eigendum Hamrafells er ætlað að greiða í yfirfærslugjald. Er enginn vafi á því, að eigendur skipsins telja það góð viðskipti við ríkisstj. að fá 15 millj. kr. á silfurdiski, en endurgreiða aðeins 1.5 millj. kr. í útflutningssjóð.

Það þarf varla að taka það fram, að 16% gjaldið nær til allra skipa, þótt þau hafi búið við hámarksfragtir á undanförunum árum og taprekstur. Það er því ónýtt hálmstrá, sem gripid er til, þegar reynt er að verja oliukrið með 16% skattinum. Ef ein lög eiga að gilda í landinu, held ég 16% gjaldið komi á Hamrafellið eins og önnur skip, þótt flutningsgjöld með því væru hæfilega há.

Það út af fyrir sig, að eigendum Hamrafells er gefið tækifæri til að safna fjármagni á auðveldan hátt, væri ekki svo alvarlegt, ef það leiddi ekki til þess, að almenningur í landinu, sem ekkert hefur aflögu, verður að greiða þetta fé í hækkuðu oliuverði, sem nemur um 200 kr. á smálest, hækkuðu benzínverði og auk þess óbeinum sköttum, 22 millj. kr., til niðurgreiðslu á olíu, sem útgerðin notar. Ekki er að efa, að þjóðin gerir sér grein fyrir því, hvað hér hefur gerzt, að sú ríkisstj., sem telur sig stjórn hinna vinnandi stétta, leggur þungar álögur á fátækan almenning, til þess að auðfélög í landinu geti á auðveldan hátt rakað saman gróða, meiri en nokkur dæmi finnast til. Það hefur verið skrifað um það í stjórnarblöðin, að sjálfstæðismenn væru með pólitíska árás á SÍS og Oliufélagið með skrifum sínum um olíumálin. Það er augljós vitleysa. Hér er ekki um að ræða árás á SÍS eða Oliufélagið. Eigendur Hamrafells hafa ekki gert annað en taka við því fé, sem ríkisstj. í örlæti sínu afhendir þeim. Hvernig eigendur Hamrafells hafa talað við ríkisstj., veit ég ekki, en vitanlegt er, að þeir hafa frá öndverðu vitað, að þeir hefðu hvorki lagalegan né siðferðilegan rétt til þess að krefjast hærri flutningsgjalda en sem svari kostnaðarverði. Það er ríkisstj., sem er sek í þessu máli. Það er hún, sem verður dregin til ábyrgðar fyrir það að hafa skattlagt almenning á óþörfu. Ríkisstj. gat komið í veg fyrir þá gifurlegu hækkun á olíum, sem nú er fram undan, með því að nota heimild í lögum.

Ýmsir stuðningsmenn ríkisstj. hafa mestu andstyggð á því, sem gerzt hefur í olíumálunum. Fulltrúar Alþb. og Alþfl. í bæjarstjórn Reykjavíkur hafa gerzt flutningsmenn að tilögu, sem vítir framferði ríkisstj. og afskipti öll í sambandi við olíumálið. Einn af flm. till. er þm. Alþýðubandalagsins, Alfreð Gíslason læknir. Þegar stuðningslið ríkisstj. hefur þessa skoðun á málinu, hygg ég, að fáir muni halda því fram, að við sjálfstæðismenn séum með pólitískt ofstæki, þótt við ræðum þessi mál og bendum á afglöp ríkisstj. Munu flestir að athuguðu máli telja það nauðsynlegt og þjóðþrifaverk að gera öllum almenningi ljóst, hvernig vinnubrögð ríkisstj. eru. Þjóðin verður að læra af reynslunni og losa sig við núv. rík-

isstj., sem ekki virðist kunna skil á réttu eða röngu, strax þegar tækifæri gefst.

Sjútumrh. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Það er nú ljóst mál, að erindi hv. 1. þm. Rang. (IngJ) hingað upp í ræðustólinn var fyrst og fremst að lesa hér upp 5 mínútna blaðagrein, sem á að birtast í Morgunblaðinu á morgun. Hann gerir sér það eflaust ljóst eins og allir hér, að í því, sem hann sagði, kom ekkert nýtt fram, hér var aðeins verið að tónnlast á því, sem áður hefur fram komið í þessu máli og er búið að marghrekja hér áður. En það er nú venjan að gera sér von um það, að með því að birta þetta nógu oft og í nógu útbreiddum blöðum, megi samt koma rangfærslunum þannig áleiðis, að einhverjir fari að trúá.

Þessi hv. þm. endurtekur það hér enn einu sinni, að ég sem viðskmrh. hafi neitað oliufélögunum um leyfi til þess að leigja tiltekið olíuskip til flutninga á olíum til landsins á 120 sh. tonnið. Ég hef lýst því yfir opinberlega í blöðum og hér á Alþingi áður og því er ekki mótmælt af oliufélögunum, að ég hef aldrei skorizt í þeirra mál í þessum efnum. Þau hafa ekkert bréf né á neinn hátt neitt plagg frá mér um það, að ég hafi bannað þeim að leigja þetta skip. Þau höfðu fullt frelsi til þess að leigja skipið. Það er þeim kunnugt um, og það er þessum hv. þm. einnig kunnugt um. En þau óskuðu ekki eftir því að leigja þetta skip nema fá tilskilda tryggingu hjá verðlagsyfirvöldunum í landinu fyrir að fá ákveðna hækkun á oliuverði um leið, og eins og ég hef sagt áður, ef þar á einhvern um að saka, að ekki hefur fengist heimild til þess að hækka oliuverðið, þá á vitanlega að saka verðlagsyfirvöldin í landinu um það, en þeim er einnig kunnugt um, að ég hef ekki með þau mál að gera.

Þessu er þá snúið við, þegar ég segi þetta, og sagt, að ég sé að bera sakir á félmrh., Hannibal Valdimarsson. Svona er málflutningurinn. Vitanlega ásaka ég ekki hann fyrir það, nema síður sé, því að ég styð hann algerlega í því, að það var ástæðulaust að veita þeim heimild til hækkunar á oliuverðinu í landinu. En hitt er svo rétt, að oliufélögin ásaka mig sérstaklega fyrir það, að ég sé valdur að því, að þau fá ekki að hækka olíuna.

Það liggur því alveg ljóst fyrir, að oliufélögin höfðu með samningi við ríkisstj. tekið að sér að flytja nægilegar birgðir af olíu til landsins og þau höfðu heimild til þess að leigja þau skip, sem þau óskuðu eftir, eftir því sem þau töldu leiguna vera hagstæða hverju sinni. En hitt er svo annað mál, hvort einstakir ráðh. vilja veita þeim það í leiðinni að samþykkja handa þeim verðhækkun fram yfir það, sem öðrum er veitt í landinu, en hér giltu þá lög um algera verðstöðvun. Vegna þess að þetta skip var ekki leigt og skyndilega skall svo yfir styrjöld í heiminum, þá hækkuðu fragtir gifurlega á skömmum tíma, og þá kom þetta dæmi, að það varð nokkru síðar að leigja skip fyrir 220 sh., og svo á að reyna að grípa tækifærið og kenna mér um það eða ríkisstj., að þetta skip var ekki leigt af þeim aðilum, sem höfðu

þó fulla heimild til þess, en töldu það ekki hagstætt.

Ég veit, að endurteknar yfirlýsingar hér á Alþingi eða í blöðum frá minni hálfu um þetta atriði, sem þó liggur alveg ótvíðt fyrir, hafa vitanlega engin áhrif á 1. þm. Rang. eða á þá Morgunblaðsmenn yfirleitt. Þeir halda áfram að prenta þetta upp sí og æ, þó að þeir viti, að þeir séu að skýra ranglega frá málum.

Þá kemur aftur hin fullyrðingin, sem líka er í sífellu tönnlást á, að ríkisstj. hafi rétt að Ólíufélaginu og SÍS 15 millj. kr. með því að leigja af þessum aðilum skipið Hamrafell til fjögurra ára yfir vetrarmánuðina á 160 sh. í flutningsgjald á tonn, þar sem skipið muni hafa getað tekið að sér þessar ferðir fyrir 80 sh., er nú sagt, þó að hingað til hafi því verið haldið fram, að það hefði getað tekið að sér þessa flutninga fyrir 60 sh. Ég hef gert grein fyrir því, bæði hér á Alþingi og einnig í blöðum, hvernig þetta mál lá réttilega fyrir, og get endurtekið hér aðeins nokkur aðalatriði.

Ég hef bent á það, að hámarksákvæðin um fragtir hafa hingað til, í allri stjórnartíð m. a. þessa hv. þm., sem var hér að enda við að tala, ekki gilt yfir flutninga, þar sem um heila farma hefur verið að ræða. Íslensk skip öll hafa fengið að taka það flutningsgjald, sem gildandi hefur verið á hinum frjálsa markaði, þegar um hefur verið að ræða flutning á heilum vörum. Þannig er þetta enn í dag, að íslensk skip, sem núna eru að koma með kol til landsins, íslensk skip, sem eru að koma með salt, þau taka nú í dag þá fragttaxta í þessum efnum, sem eru samsvarandi við það, sem er á frjálsum markaði. Hámarksákvæðin eru ekki látin gilda í þessum tilfellum og hafa aldrei verið látin gilda. Þegar fragtirnar hafa farið hækkandi, hafa þessi íslensku skip því fengið hærri fragtir í öllum þessum tilfellum og fá það enn í dag. Skipið Hamrafell hlaut því vitanlega að setja fram það sjónarmið, eins og eðlilegt var, að það ætti að búa við nákvæmlega sömu kjör í þessum efnum og önnur íslensk skip, að það ætti ekki að taka það eitt út úr og setja það undir hámarksfragttaxta, eins og gert hefur verið aðeins um þau skip, sem flutt hafa stykkjavöru til landsins. En ég hef hins vegar lýst því yfir, að ég álit, að það komi vel til mála, að þessi gamla regla verði endurskoðuð og það verði sett ákvæði um að láta hámarksreglurnar einnig gilda yfir olíuflutningaskip og yfir flutninga á salti, kolum og öðrum varningi til landsins, þó að íslensk skip eigi þar í hlut. Þetta atriði er alltaf dregið undan af þeim sjálfstæðismönnum, sem um þetta mál tala. Hér þurfti því að skapa algera sérreglu í þessu tilfelli með þetta nýja olíuflutningaskip. Nú var farin sú millileið í þessu í fyrstu lotu málsins, að skipið lækkaði frá gildandi fragttöxtum, sem voru á erlendum skipum, það lækkaði fragt sína mjög verulega, eða úr 220—240 sh., sem almennt voru á frjálsum markaði, í 160 sh., og tók þar með að sér að flytja olíu til landsins á þeim tíma, sem skip voru nálega ófáanleg og olíufélagin höfðu tilkynnt ríkisstj. dag eftir dag, að ekki væri hægt

að fá nein skip til þessara flutninga. (Gripist fram í.) Ja, hvað kostar hún núna, og hvað kostar hún næst? Vitanlega hafa allir gert sér það ljóst, að fragtir munu, þegar fram líða stundir, fara lækkandi, þær hafa alltaf farið lækkandi með vorinu, en verið hæstar yfir háveturinn, og enn fremur er þess að vænta, að áhrifin frá flutningaerfiðleikunum, sem sköpuðust vegna Súezstriðsins, fari minnkandi. Ég fyrir mitt leyti stóð því á því, að Hamrafellið yrði tekið á leigu í þessa fjóra ára. Þar sem þetta lá fyrir, að hér var um alveg nýja aðferð að ræða í þessum verðlagsmálum gagnvart þessu olíuflutningaskipi, þar sem það var eitt tekið út úr þeirra skipa, sem flytja heila farma til landsins, og látið slaka um 60—80 sh. á hvert tonn frá hinum frjálsa markaði og þar sem það tók að sér flutninga, sem önnur skip voru ekki fáanleg til um þetta leyti, yfir langóhagstæðasta tímann og þegar nokkur ótti var í mönnum hér um það, hvort tækist að útvega nægilega olíu hingað til landsins í vetur, þá taldi ég eftir atvikum rétt, að skipið yrði leigt til þessara fyrstu ára á þessum grundvelli.

Hitt gerði ég mér svo alveg ljóst, að það er vitanlega enginn vandi fyrir hvern sem er að koma á eftir og segja: Af hverju gerðuð þið ekki enn betur? Af hverju létuð þið þá ekki slá enn meira af? Þar geta þeir vitanlega djarflega úr flokki talað, sem aldrei hafa gert neitt í þessa átt fyrr. Hvernig stóð þessi hv. þm. sig, 1. þm. Rang., sem viðskmrh. í þessum tilfellum, þegar var verið að flytja til landsins vörur í heilum förmum, hvort sem var salt eða kol eða aðrar vörur, og þegar fragtir fóru upp, — hvað gerði hann þá í því að knýja íslensk skip til þess að búa þar við lægri fragtir en hin erlendu skip tóku? Hann gerði ekki nokkurn skapaðan hlut í þessum efnum. Hann hefur ekki fram að færa, eins og ég í þessu tilfelli, 60—80 sh. lækkun á tonni. Hann hefur ekki einn einasta shilling fram að færa, vegna þess að hann gerði ekkert í þessu efni. Hann getur því kannske djarft úr flokki talað um það, að ég skuli ekki koma með meiri afslátt en ég gerði í þessu tilfelli.

Það er svo sama eðlis, þegar verið er að deila á mig og aðra í ríkisstj. fyrir það, að hér sé verið að steypa yfir landslýð herra verði á olíu en þörf er á, og mikið er verið að spá um það, hvert muni verða verð á olíu og hvað það muni hækka, þegar það liggur svo fyrir, að olíuverð hefur um langan tíma staðið hér algerlega óhreyft, þrátt fyrir það að í öllum löndum í kringum okkur hafi olíuverð farið stórkostlega hækkandi. Og nú hefur það átt sér stað í fyrsta sinni í sögunni, en þess munu sem sagt engin dæmi vera til áður, að verðlag á olíu á Íslandi er orðið lægra en í nálægum löndum við okkur. Nú senda sem sagt erlend skip, sem hingað leita eða veiða hér við land, daglega svo að segja beiðni um að fá að kaupa olíuvistir sínar á Íslandi, af því að þau vita, að hér er olían orðin lægri í verði en í heimalöndum þeirra.

Mér er það alveg ljóst, að það er ekki hægt

að halda því í allan vetur, að verð á olíum og benzíni hækki ekkert hér. Sannleikurinn er sá, að í þessum málum hefur verið gert mjög mikið fram til þessa, meira en hægt verður að standa á út veturinn. Það verður án efa að gefa hér eitthvað eftir, vegna þess að olíurnar hafa stórkostlega hækkað í innkaupi og í flutningi, og það eru miklir örðugleikar yfirleitt fyrir alla að fá þær olíur, sem þeir óska eftir að fá keyptar. Það er því ekkert undarlegt, þó að hér verði að fara fram einhver verðhækkun í þessum efnunum, og það er búist við því. En á þessu sjá menn, hversu sanngjarnt það er að bera á ríkisstj., að hún sé að leggja hér á landsmenn meira eða hærra verðlag í þessum efnunum en beinar ástæður eru til.

Í þessum útiráðningi er því svo haldið fram, eins og hv. 1. þm. Rang. gerði hér nú síðast, að svo illa sé ríkisstj. þokkuð fyrir afskipti sín af olíumálunum, að jafnvel stuðningsmenn hennar, eins og bæjarfulltrúar í bæjarstjórn Reykjavíkur, víti hana fyrir framkomu hennar í olíumálunum, eins og hér var orðað. Vitanlega er þessu algerlega snúið við. En það er sízt meiri ósæmd í þessu en öðru því, sem þeir Morgunblaðsmenn yfirleitt segja í þessum olíumálum. Þessir aðilar hafa alls ekki vitt ríkisstj. fyrir það, sem hún hefur gert í olíumálunum almennt, síður en svo. Það hefur hins vegar komið þarna fram að til eru þeir stuðningsmenn ríkisstj., sem telja, að það hefði átt að ganga lengra en gert var í samningunum við Hamrafell og það hefði vel getað tekið að sér þessa flutninga, sem það tók að sér, fyrir enn lægra gjald en það tók. Eg ber ekkert á móti því, að Hamrafell hefði getað staðið undir því. En þegar það er skoðað í þessu ljósi, sem ég hef hér dregið upp, að hér er þó um algert frávik að ræða frá þeirri almennu reglu, sem verið hefur, og hér er um verulega tilslökun að ræða, þá taldi ég fyrir mitt leyti vel við unandi, að Hamrafellið yrði leigt á þeim kjörum, sem gert var, þó að ég játi, að það hefði án efa getað stundað þessar siglingar fyrir lægra gjald. Og það sjónarmið, sem kemur fram hjá þessum stuðningsmönnum ríkisstj. í bæjarstjórn Reykjavíkur, er aðeins það, að það er óskað eftir því, að ríkisstj. hefði í þessum efnunum gengið enn lengra en hún gerði. Hitt er með öllu rangt, að þeir séu að víta ríkisstj. fyrir það, sem hún hefur almennt gert í olíumálunum, enda væri það skrátilegt, að slíkt kæmi frá nokkrum öðrum en þeim, sem annaðhvort eru olíusalar sjálfir eða beinir umboðsmenn olíufélaganna, að kvarta undan því, hvernig haldið hefur verið á þeim málum, því að þar hafa engir undan að kvarta fram til þessa aðrir en þeir, sem selja olíu, því að þeim hefur verið haldið niðri, en hinir hafa búið hér við stöðugt verð í þessum efnunum, sem engir aðrir í nálægum löndum hafa búið við á sama tíma.

Eg sé svo ekki ástæðu til þess að karpa frekar um þetta. Eg ætla, að það, sem um var spurt í þessari fsp. í upphafi, hafi hér verið upplýst og þessar siendurteknu rangfærslur hafi verið leiðréttar svo sem þörf er á. Það er vitanlega hægt að endurtaka þessi ósannindi sí og æ, en

það breytir bara engu um hið rétta í málinu sjálfu.

Skúli Guðmundsson: Mér hafði skilist, að hér væri á dagskrá fsp., sem er á þskj. 76, til sjútmrh. um innflutning á olíum og benzíni, þar sem m. a. er spurt um það, hvaða ráðstafanir hafi verið gerðar til að tryggja nægilega flutninga á olíum og benzíni til landsins og hvaða innkaupsverð og flutningsgjald sé nú á olíum. En mér virtist af ræðu hv. 1. þm. Rang., sem hann flutti hér áðan, að það væri nú ekki aðaláhugamál hans að fá svarað þessum fsp., heldur var hann hér með ýmsar bollaleggingar viðkomandi kaupum á skipinu Hamrafelli og útgerð þess og nefndi ýmsar tölur í sambandi við rekstur þess skips. Hann sagði t. d. í ræðu sinni, að það væri sannað, að það hefði verið nóg fyrir útgerð skipsins að fá 80 sh. fragt fyrir olíutönnið, það hefði verið nóg til þess að standa undir rekstri skipsins, og þar á meðal að greiða vexti og afborganir af kaupverði þess. Þetta segir hann að sé sannað. Hvar eru sannanir fyrir slíku? Eg verð að ætla, að hv. þm. víti ekkert, hvað hann er að segja. Íslendingar hafa enn litla reynslu af rekstri slíkra skipa, og þess vegna er þetta fullyrðing út í loftið, vil ég meina, en hefur ekki við neitt að styðjast. Og hann segir í framhaldi af þessu, að útgerð skipsins taki af þjóðinni 15 millj. kr. fram yfir það, sem eðlilegt hefði verið. Það er alveg sama um þessa tölu. Hún er tilbúin af honum eða einhverjum flokksbræðra hans, en hefur ekki við neitt raunverulegt að styðjast.

Það sanna í málinu er hins vegar það, sem öllum er kunnugt, að Hamrafell hefur sparað þjóðinni stórfé með því að flytja nú í vetur nokkra olíufarma til landsins fyrir miklu lægri fragt en þarf að greiða öðrum skipum á sama tíma.

Það hefði mátt ætla, að landsmenn fögnuðu því yfirleitt, að Íslendingar hafa eignast stórt olíuflutningaskip, að það hefur seint á s. l. ári bætzt í kaupskipaflota okkar Íslendinga stórt og glæsilegt skip, miklu stærra en landsmenn hafa nokkurn tíma áður átt, sem veitir 40 íslenskum sjómönnum góða atvinnu og flytur til landsins mikinn hluta af því olíumagni, sem landsmenn þurfa að nota. Eigendum þessa skips tókst að fá allt andvirði þess að láni erlendis, og þess vegna er skipið nú hingað komið. Lánveitendur báru það mikið traust til þeirra fyrirtækja, er hér eiga hlut að máli, að þeir lánuðu þeim mestan hluta af kaupverði skipsins, sem er mikið fé, án þess að nokkur ábyrgð frá ríkinu eða öðrum íslenskum aðilum væri veitt fyrir láninu. En lánveitendur hafa vitanlega treyst því, að eigendur skipsins hefðu frelsi til að taka þátt í flutningum án nokkurrar þvingunar og til þess að haga rekstri skipsins þannig, að þeir gætu örugglega staðið við allar skuldbindingar sínar um endurgreiðslu á þessu stóra láni. Ef bankinn, sem veitti mestan hluta af láninu, hefði vitað það, að skipið fengi aðeins $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ af þeirri fragt, sem gildir á heimsmarkaðinum, fyrir sína flutninga, þá hefði lánið vitanlega alls ekki fengizt, þá væri

þetta skip ekki komið til landsins, og Íslendingar mættu þá borga útlendingum nú 220 sh. fyrir flutninginn á smálest af þeirri olíu, sem Hamrafell flytur nú fyrir 160 sh.

Ég geri ráð fyrir því, að þessum útlendingum, sem veittu lánið, hefði þótt það einkennilegt frétt, ef þeim hefði verið sagt það, að fyrirv. viðskmrh. í þeim stjórnmálaflokki Íslenzkum, sem hefur talið sig sérstaklega fylgja frjálsum viðskiptum og vilja hlynna að þeim, risi upp á Alþingi og heimtaði, að þetta nýja skip væri þvingað til þess með valdboði að flytja olíu fyrir aðeins $\frac{1}{4}$ eða $\frac{1}{2}$ af þeirri fragt, sem reiknuð er á heimsmarkaði á sama tíma. Ég býst við, að þeim hefði þótt þetta dálítið einkennilegt. Og það er alveg vitað mál, að Íslendingar geta ekki byggt hér upp kaupskipaflota fyrir erlent lánsfé m. a. með það fyrir augum að annast flutninga fyrir aðrar þjóðir, ef Sjálfstfl. og stefna hans, eins og hún hefur verið mörkuð hér, fengi að ráða. Það sér hver maður, að það mundi ekki takast.

Ingólfur Jónsson: Herra forseti. Hv. þm. V-Húnv. leyfir sér að segja, að ég fari hér með fleipur eitt og staðlausa stafi, þegar ég segi, að það sé sannað, að Hamrafellið gæti siglt fyrir 80 sh. og greitt kaupverðið að fullu á 4–5 árum með því verði. Ég get nefnt hér nokkrar tölur.

Það er gert ráð fyrir, að þetta skip flytji 16 þús. tonn í ferð. Það er gert ráð fyrir, að það geti farið 11 ferðir á ári til Svartahafsins. Það eru 176 þús. tonn. Séu 200 kr. á tonnið eða 80 sh., þá eru brúttótækjur skipsins 35 millj. kr. Ef kaupverð skipsins hefur verið 50 millj. kr., þá er afborgunin á ári 10 millj. Vextir minnir mig að séu 5%. Þá eru þeir 2½ millj. Þetta gerir samtals 12.5 millj., vextir og afborgun. Ég hef það fyrir satt, að rekstrar-kostnaður skipsins fyrir utan vexti og afborgun sé 1.2 millj. á mánuði, ég skal segja 1.5 millj. Það eru 18 millj. á ári. Þetta gerir 30.5 millj. á ári, rekstrarkostnaðurinn, með því að greiða skipið niður á fimm árum. Þá er eftir 4½ millj. króna.

Þarf gleggri tölur? Þarf gleggri skýringar? Og hvaða fyrirtæki á Íslandi fær að borga sig niður örur en þetta?

Ég ætla svo ekki að eyða fleiri orðum við hv. þm. V-Húnv., því að hann kemur hér upp með fleipur eitt og staðlausa stafi af löngun til þess að reyna að hrekja það, sem ég sagði, en án þess að geta það. Og ég vil þess vegna fara nokkrum orðum um hæstv. viðskmrh.

Það var bágborin frammistaða hjá honum hér áðan, þegar hann var að reyna að verja sig. Hann sagðist viðurkenna, að Hamrafellið hefði getað flutt fyrir minna, en það var bara löngunin til þess að láta þetta fyrirtæki fá peninga af almenningi í landinu í kassann, sem réð því, að hæstv. ráðh. gerði það, sem hann gerði, og ríkisstj. öll.

Það er dálítið einkennilegt, þegar hann er að vitna í, að það hafi engar reglur verið til í sambandi við það, þegar Íslenzk skip flytji í heilum förmum til landsins, þá hafi engin há-

marksálagning verið, t. d. á kolum, salti, sementi, timbri og öðru slíku. Ég vil aðeins vekja athygli á því, að það er órsjaldan og eiginlega aldrei, sem Íslenzk skip flytja þessar vörur í heilum förmum. Þau flytja þessar vörur með og ásamt öðrum vörum. Og ég get nefnt kolin, sem er hámarksálagning á, og eins sementið, að þegar Kol & Salt ákveður að kaupa kol, þá er það fyrsta, sem þeir gera, að fara til verðlagsyfirvaldanna og vita, hvort þau vilja samþykkja þá fragt, sem fyrir hendi er. Og þess vegna er það, að Kol & Salt hefur gert allt, sem í þess valdi hefur staðið til þess að fá fragtina niður á hverjum tíma, þegar um flutninga á kolum hefur verið að ræða. Og það er sama máli að gegna með sement og timbur, sem vanalega er flutt í slöttum með Íslenzkum skipum ásamt öðrum vörum, að þetta lýtur allt hámarksálagningu, allt saman.

Hæstv. ráðh. talaði um það hér áðan, að ég gæti ekki stært mig af því að hafa sparað einn shilling, því að ég hafi í minni ráðherratið ekki hreyft hönd eða fót í því skyni. Þegar ég var ráðh., áttu Íslendingar ekkert olíuflutningaskip, og slíkt dæmi sem hér er um að ræða kom þess vegna ekki fyrir í minni tíð. En það get ég sagt þessum hæstv. ráðh. og öðrum ráðherrum og þeim, sem skrifa stjórnarblöðin, að þegar þeir eru að tala um, hversu mikið hefur sparast fyrir það, að Hamrafellið er nú í eigu landsmanna, þá vil ég upplýsa þá um, að einn af forstjórum olíufélaganna kom að máli við mig í fyrravetur snemma og sagði, að nú væri tækifæri til þess að gera samninga fram í tímann um leigu á olíuskipum og það væri sannfæring sín, að það bæri að gera það. En hann sagði meira: Vegna þess að Íslendingar hafa nú keypt skip, sem kemur til landsins á hausti komanda, þá getum við ekki gert þetta.

Þetta bið ég menn að hafa í huga, þegar verið er að ræða um, að það hafi sparast fleiri milljónir, jafnvel tugir milljóna fyrir það, að skipið er komið. Við getum fagnað því, að það er komið í eigu landsmanna, en við getum þá líka tekið það með í reikninginn, að ef ekki hefði verið von á þessu skipi á s. l. hausti, þá hefðu olíufélögin gert samninga fram í tímann um 50–60 sh. fragt og þá væri sú fragt í gildi enn í dag. Og það er fróðlegt að vita, að 90% af olíuskipastól landsmanna er nú í hinna lágu fragt, sem er bundin fram í tímann, og aðeins 10% af kaupskipaflotanum er á uppboði, sams konar uppboði og eigendum Hamrafells tókst að hafa við hæstv. viðskmrh.

Ég sagði áðan, að eigendur Hamrafellsins mundu hafa brosað í kampinn, þegar þeir gerðu samninginn við hæstv. ríkisstj., og ég er sannfærður um, að það hefur verið sigurbros. Og þeir hafa áreiðanlega haft í huga, að það væru ekki miklir verzlunarmenn í ríkisstjórninni, úr því að þeir létu féfletta sig svona.

Hæstv. ráðh. sagði áðan, að olíufélögin hefðu alltaf mátt leigja olíuflutningaskip fyrir sig. En hvers vegna skrifar hann 11. okt. s. l. og segir: „Ríkisstjórnin samþykkir, að olíufélögin leigi skip til flutninga á gasolíu“ o. s. frv. Hefði ríkisstj. þurft að skrifa slíkt bréf, ef hún hefði

ekki litið þannig á, að hún hefði valdið í þessum málum?

Sjútumrh. (Lúðvík Jósefsson): Ég verð að jata það, að nú kom þó eitt atriði mjög merkilegt fram í þessum umræðum, sem verður að teljast alveg nýtt, og það svo merkilegt, að ég út af fyrir sig vil vekja athygli á því. Nú segir hv. 1. þm. Rang., sem var viðskmrh. í fyrrv. ríkisstj., að það hafi komið til sín maður, ja, mér skildist helzt samvinnumaður, og bent honum á, að það mundi vera hægt, nú væri sérstaklega hentugt fyrir Íslendinga að leigja alllangt fram í tímann olíuflutningaskip, og mundi þeir þá komast að góðum kjörum, en að gallinn við þetta væri sá, að nú væri ráðgert, að á hausti komanda kæmi íslenskt skip, sem kæmi til með að taka að sér nokkurn hluta af þessum flutningum. Og svo sagði hann síðar: Ef þetta skip hefði ekki verið væntanlegt, þá hefðu olíufélögin leigt skip til flutninganna á 60 sh., en það var bara ekki gert. — M. ö. o.: Þessi fyrrv. viðskmrh. kemur hér upp og tilkynnir, að hann hafi látið það úr greipum sínum ganga og Íslendinga að tryggja okkur olíuflutningaskip á komandi mánuðum og ári fyrir 60 sh. Fer þá að verða heldur lítið úr því að ásaka mig fyrir það, að ég hafi átt einhvern þátt í að banna olíufélögunum síðar að leigja skip á 120 sh., þegar hann sjálfur notar ekki tækifærið, þegar hann segir, að það hafi legið á borðinu, að olíufélögin gætu leigt skip fram í tímann fyrir olíuflutninga til Íslands á 60 sh., hann lætur það eiga sig.

Þetta er nú að lýsa sök á sjálfan sig og henni ekki lítilli. Og ástæðan til þess, að viðskmrh. gerði þetta ekki og ríkisstj. lét þetta úr greipum sér ganga, var sú, að þeir höfðu áhyggjur af því, að Hamrafellið væri einhvers staðar á leiðinni og mundi þurfa meira, mennirnir, sem hafa verið að heimta það núna, að það yrði drifið niður í 60 sh.

Ætli menn sjái nú ekki, eftir að hafa heyrt þetta, að heldur eru haldlítill rök þessara manna, sem eru að saka núverandi ríkisstj. í sambandi við það, sem gert hefur verið í olíuflutningamálunum? Ætli menn sjái það ekki núna, að þessi umbrot og þessi óánægja og þessi ólæti eru öll út frá því, sem ég hef hér bent margsinns á áður, að mennirnir, sem ekki fá að græða á olíusölu nú, eru reiðir, eru óánægðir? Það er ekki umhyggjan í sambandi við það, hvaða fragtir eru raunverulega skráðar. Það var sem sagt möguleiki á því að tryggja Íslendingum flutninga á 60 sh. Það var bara ekki notað. Og því er borið við núna, að það hafi verið nokkur hætta á því, að það gæti farið eitthvað illa fyrir Hamrafellinu í þessu tilfelli.

Það er rétt, mér var það ljóst, strax og ég kom í þetta starf, og það var eitt af því fyrsta, sem ég spurðist fyrir um, hverju þetta sætti, að olíufélögin, sem tekið hafa að sér þessa miklu olíuflutninga til landsins, sem nú nema orðið yfir 300 þús. tonna á ári, — en Hamrafellið getur vitanlega aldrei flutt nema svona rétt í kringum helming af því magni, — hvern-

ig á því stæði, að það væri þannig staðið að þessum flutningum, að það væri alltaf verið að leigja eitt og eitt skip í senn af þessum frjálsa markaði, uppboðsmarkaði, af hverju væri ekki unnið þannig að þessu að reyna að tryggja sér með samningum við einhverja skipa-eigendur, að þeir gætu fengið stöðuga flutninga á þessum olíum allt árið til landsins, og reyna þá að þrýsta flutningsgjaldinu niður, í stað þess að þurfa að sæta þeim ókjörum, sem fylgja því að leigja eitt og eitt skip í senn. En mér er líka ljóst, að það hefur verið lítill áhugi þeirra, sem með þessi mál hafa farið, bæði þeirra, sem hafa farið með viðskiptamálin, og eins hinna, sem stjórna olíusölu málinum í landinu, það hefur verið afar lítill áhugi fyrir því, hvaða verðlag var gildandi hér á olíu.

Þá fullyrkti hv. 1. þm. Rang. það, að hér hefðu raunverulega verið gildandi hámarks-ákvæði í sambandi við flutningsgjöld á salti, kolum og sementi til landsins. Þetta veit hann að hann segir algerlega gegn betri vitund. Í þessu sambandi fer hann svo að vefja hér inn í þessar umræður það, að t. d. fyrirtækið Kol & Salt hagi sínum vinnubrögðum alltaf þannig, þegar það sé að flytja kol til landsins, að það leiti fyrst til verðlagsyfirlaldanna með að fá samþykkt á þá fragt, sem þeir ætla að fragta kolin á. Hvað sannar þetta atriði út af fyrir sig? Ekki nokkurn skapaðan hlut annan en það, að Kol & Salt leita eftir skipum til þess að flytja kolin til landsins. Íslenzku skipin bjóða þetta, erlendu skipin bjóða annað, og verðlagsyfirlaldin sjá vitanlega um það, að þeir fái ekki hærri flutningsgjöld ákveðin en þau, sem lægst eru boðin fram. En íslenzku skipin hafa ekki verið skylduð til þess að flytja kol til landsins á fragttaxta, sem verðlagsyfirlaldin hafa ákveðið, sem þau ákveða eftir því, hvað rekstrarþörf þessara íslenzku skipa segir til um. Það veit fyrrv. viðskmrh. mætavel. Því er það svo, að íslenzku skipin, sem hafa tekið að sér þessa flutninga, fá miklu herra flutningsgjald eitt árið en þau fá annað árið, eftir því, hvað fragttaxtarnir segja á hinum frjálsa markaði. Þetta þekkjum við a. m. k. mætavel, sem einkum höfum starfað í útgerðarmálum. Við vitum, að verðið á salti til okkar þýtur upp eitt árið og á vissum hlutum árs, og skýringin er einfaldlega sú, að fragtirnar eru orðnar miklu hærri, þó að við tökum saltið, heilan saltfarm, upp úr íslenzku skipi. Og það lýsir alveg furðulegri fáfræði fyrrv. viðskmrh., ef hann ætlar að reyna að halda því hér fram við þá, sem eru kunnugir þessum málum, að íslenskt skip flytji ekki heila farma af salti til landsins og taki ekki heila farma af saltfiski og flytji hann á erlendan markað. En taxtarnir, sem þau hafa tekið, eru eingöngu miðaðir við það, sem fragttaxtarnir eru á frjálsum markaði.

Það stendur því alveg óhaggað, sem ég hef sagt hér nokkrum sinnum, að með því að taka Hamrafellið sem olíuflutningaskip og ákveða, að það skuli falla undir hámarksfragtir, sem verðlagsyfirlaldin ákveða, er verið að taka það eitt allra skipa út úr og láta það undir há-

marksfragtir eitt allra þeirra skipa, sem annars flytja heila farma. Og ég tel, að það komi ekki til mála að taka það eitt út úr, heldur beri þá einnig að taka önnur íslensk skip, sem flytja heila vörufarma til landsins eða frá landinu. Ég lýsi því yfir sem minni skoðun, að ég tel, að það komi vel til mála að gera það. En það hefur ekki verið gert fram til þessa.

Ég skal svo láta þessu lokið. Ég ætla, að það sé komið alveg glögglega í ljós, vegna hvers þetta karp hefur hér farið fram á Alp. í sambandi við olíumálin.

Skúli Guðmundsson: Það virtist koma fram í síðari ræðu hv. 1. þm. Rang. (IngJ), sem hann flutti hér áðan, að hann hefur ekki enn áttað sig á því, að það er alveg óupplýst mál, hvað kostar að reka olíuskipið Hamrafell. Það er svo lítil reynsla fengin enn af útgerð þess skips, að það er ekki hægt um það að segja, hvernig útkoman verður og hvað skipið þarf að hafa miklar tekjur, hvað það þarf að taka mikið fyrir olíuflutninga, fyrir hverja smálest, til þess að reksturinn geti borið sig og það geti staðið við sínar skuldbindingar um greiðslur af kaupverði skipsins. Hv. þm. fór að vísu að bollaleggja um það, hvað það gæti haft miklar fragttekjur með því að fara svo og svo margar ferðir á ári og taka ákveðna upphæð í flutningsgjald, en þetta er ekki nema önnur hliðin. Hvað reksturinn á skipinu kostar, það er óupplýst mál. En það afgreiddi hv. 1. þm. Rang. bara með því að segja: „Ég hef það fyrir satt“, að reksturinn kosti svo og svo mikið. „Ég hef það fyrir satt“, segir hann. Hvar hefur hann reikninga, sem sýna þetta? Og eftir að hann er búinn að segja þetta, „Ég hef það fyrir satt“, þá segir hann og spyr: „Þarf gleggri skýringar?“ Mönnum ætti líklega að vera þetta nóg, ef hv. 1. þm. Rang. segir: „Ég hef það fyrir satt“, þá ætti ekki að þurfa að spyrja frekar um málið.

Ég held, af því að þessar umræður hafa snúizt að verulegu leyti um þetta nýja olíuskip Íslendinga og það eru ýmsir menn hér, sem virðast hafa horn í síðu á þeim glæsilega farkosti, að full ástæða væri til fyrir okkur að ihuga það, hver stefna Íslendinga ætti að vera einmitt í þessum málum, útgerð kaupskipa. Ég hygg, að það væri gott fyrir okkur að hugleiða það, hvað frændur vorir og nágrannar, Norðmenn, hafa gert í þeim málum á undanföllum árum og áratugum.

Við vitum það, að Norðmenn eru mikil siglingabjóð. Auk annarra kaupskipa eiga þeir mjög stóran olíuflutningaskipafloata, að sögn þann þriðja stærsta í heimi. Þó að þeir noti að sjálfsögðu mikla olíu sjálfir, þá vitanlega nota þeir fyrst og fremst þessi skip sín til þess að flytja olíu fyrir aðrar þjóðir. Og mér er sagt, að þeir eigi nú mikinn fjölda slíkra skipa í smíðum. Siglingarnar hafa gefið þjóðarbúi þeirra mjög miklar tekjur og eru, eins og öllum er kunnugt, einn af höfuðatvinnuvegum Norðmanna. Þeir eiga dugmikla sjómannastétt. En ég tel vist, að íslenskir sjómenn standi þeim norsku a. m. k. jafnfætis. En í Noregi hefur

rikt frelsi í skipaútgerð og siglingum. Norsk útgerðarfyrtæki hafa fengið og fá leyfi til að láta byggja skip í öðrum löndum, ef þau geta útvegað þar lán til skipasmíðanna. En hér á landi hefur gengið torveldlega að fá slíkt. Og þá hefur það einnig gert Norðmönnum fært að eignast og reka stóran kaupskipafloata, að útgerðarfyrtæki þeirra hafa haft frelsi til að taka þátt í samkeppni um flutninga á heimsmarkaði. Þannig hefur þeim tekizt að byggja upp sinn stóra og þýðingarmikla flota.

Við vitum, hvernig ástætt er nú um þá atvinnuvegi hér á landi, sem framleiða vörur til útflutnings til þess að ná í erlendan gjaldeyri fyrir þjóðarbúið. Það er þannig, að það þarf sérstakar opinberar ráðstafanir til þess, að þessir atvinnuvegir geti haldið áfram. En það virðist svo nú sem það sé hægt að gera út kaupskip, íslensk kaupskip, í samkeppni við aðrar þjóðir, án þess að fá til þess nokkurn sérstakan stuðning af hálfu þess opinbera, og skapa þannig erlendan gjaldeyri fyrir vinnu íslenskra manna. Þetta er vissulega eftirtektarvert, og það sýnir okkur m. a., að það er sérstaklega rík ástæða til þess fyrir Íslendinga að reyna að feta í fótspor Norðmanna, reyna að auka kaupskipafloata sinn, svo að fleiri íslenskir sjómenn geti haft góða atvinnu við siglingar á íslenskum kaupskipum, ekki aðeins til að flytja vörur að og frá okkar landi, heldur einnig til að annast flutninga fyrir aðrar þjóðir. Að því þarf að stefna, að kaupskipum undir íslenskum fána fjölgi á heimshöfunum á næstu árum. Einmitt á því sviði sést hilla undir mikla möguleika til arðvænlegs atvinnurekstrar fyrir Íslendinga, alveg eins og íslensku flugfélögin hafa nú um skeið annast flutninga fyrir aðrar þjóðir með ágætum árangri. En það lítur út fyrir, að aðrir en Sjálfstæðisfloksmenn þurfi að vera hér að verki, ef þetta á að takast. Það sýnir m. a. framkoma þeirra í þessu máli. Það hefur líka komið í ljós getuleysi eða áhugalessi þeirra manna til að ná í olíuskip að undanföllum, og svo fyllast þeir vitanlega öfund og ólund og hafa allt á hornum sér, þegar aðrir leysa vandann.

Bjarni Benediktsson: Herra forseti. Það var mjög eftirtektarvert, að hv. þm. V-Húnv., sem talaði hér síðast, hneykslaðist á því, að menn hefðu eitthvað fyrir satt. Hann vill auðsjáanlega frekar, að menn fari með rangt mál, heldur en að þeir haldi sig að sannleikanum. Og er það ekkert nýtt í hans málflutningi.

Ég vil hins vegar taka undir það, sem hann lýsti yfir ánægju um komu þess nýja olíuflutningaskips. Ég tel það heillaríkan atburður fyrir Ísland, að það skip er hingað komið, og ég hef ætíð verið þeirrar skoðunar, að það ætti að leyfa þeim Íslendingum, sem hafa til þess getu og aðstöðu, að kaupa það og önnur skip, flugvélar og annað slíkt til landsins. Það hefur hins vegar af ýmsum ástæðum strandað stundum í ríkisstjórninni, stundum á þessum aðila og stundum á öðrum, og sannast bezt að segja hefur hvorugur þeirra aðila, sem um langt skeið fóru með völd hér, átt einn alla sök,

heldur mörg atriði komið til greina, og er það miklu lengri saga en sé hægt að rekja hér. Eins er það með öllu ástæðulaust að áfella aðra aðila fyrir það, að þeir skyldu verða seinni í svifum um kaup á olíuskipti heldur en Sambandið og Olíufélagið. Það er vitað mál, að þarna er um stærstu og öflugustu félagasamsteypu eina að ræða í landinu, og þess vegna eðlilegt, að hún yrði fljótari í svifum heldur en þeir aðilar, sem margir með ólíka hagsmuni þurftu að koma sér saman, til þess að úr slíkum kaupum gæti orðið. Og vil ég þó taka fram, að ég hef verið þess mjög hvetjandi, bæði að Sambandið og Olíufélagið fengju að kaupa það skip, sem þau hafa nú fengið að kaupa, og aðrir aðilar þyndust samtökum um að kaupa skip til viðbótar.

Ég tek fram, að ég tel, að Sambandið og Olíufélagið eigi út af fyrir sig lof skilið fyrir framtakssemi sína í þessu máli, þó að þau eigi ekki lof skilið fyrir það að vilja vera undanþegin islenzkum lögum. Og það er sannast sagt ákaflega einkennilegt, þegar hv. þm. V-Húnv. kemur hér og segir: Ja, hvað hefðu einhverjir útlandingar sagt, sem hafa lánað fé, ef þeir hefðu átt von á því, að það yrðu settar reglur á Íslandi um farmgjöld þessara skipa? — Vitanlega reiknuðu þessir menn með þeim farmgjöldum, sem voru, þegar skipakaupin voru gerð, og gátu ekki reiknað með öðrum hærri farmgjöldum, og það er heldur engin nýjung, að reglur séu settar um farmgjöld skipa, sem lán er fengið til í útlöndum. Þannig er t. d. með öll skip Eimskipafélags Íslands. Það eru fengin stór lán í útlöndum til þeirra kaupa, sérstaklega hin síðari ár, eftir að laust fé er gengið til þurrðar. Þar fyrir hefur engum dottið í hug, að útlandingar gætu sett islenzkri ríkisstj. þá kosti, að ekki mætti setja farmgjöld fyrir flutninga með skipum Eimskipafélags Íslands. Hitt er svo dálítið lærdómsríkt, að Samband islenzkra samvinnufélaga hefur yfirleitt hagað flutningum sínum til landsins þannig, að það gæti komið hjá farmgjaldaeftirliti, samkv. því, sem nú er upplýst, en Eimskipafélagið aftur á móti á hinn veginn, að það er háð farmgjaldaeftirliti.

Þetta vildi ég aðeins drepa á, úr því að ég stóð hér upp. Hins vegar er það, sem kom mér til að taka til máls, að hæstv. viðskmrh. hefur alveg látið vera að upplýsa þrjú atriði, sem hann hefur vikið að í sínum málflutningi, sumpart nú og sumpart áður fyrr á Alþingi og sumpart í Þjóðviljanum ekki alls fyrir löngu. Hann hefur gert mikið úr því, að ríkisstj. hafi aflað olíu af birgðum þeim, sem geymdar eru í Hvalfirði, og var svo að skilja á honum hér fyrir jóln, að ef sú olía hefði ekki fengist, þá hefði orðið alger olíuskortur og jafnvel stöðvun á rekstri atvinnuvega hér í vetur. Nú vil ég spyrja hæstv. ráðherra að því: Hver er eigandi þessarar olíu í Hvalfirði, og með hvaða kjörum er sú olía látn í té? Enn fremur vil ég spyrja hæstv. ráðh. að því: Er það rétt, sem hann sagði í grein sinni í Þjóðviljanum, að það hefði verið lagður sérstakur skattur á

Hamrafellið, 16 milljónir, í jólagjöfinni, sem Íslendingum var gefin af stjórnarflokkinum rétt fyrir hátíðarnar í vetur? Ég hafði skilið það svo, að þarna væri um almenn löggjafarákvæði að ræða, sem tækju ekki sérstaklega til Hamrafellsins, og ég verð hins vegar að viðurkenna, að þessi löggjöf öll er mjög torskilin, en víst væri það fullkomin rangsleitni, ef sérstakur skattur hefði verið lagður á þetta eina fyrirtæki, sem næmi 16 millj. kr. Það er því mjög þarflegt, að hæstv. ráðh. upplýsi það betur, af hverju hann valdi þetta orðalag í Þjóðviljagrein sinni.

Loksins vil ég taka undir það, sem hæstv. ráðh. lauk orðum sínum með, að það er alveg ljóst, af hverju umræður hafa orðið hér á Alþingi svo miklar um þetta mál. Það er vegna þess, að það er upplýst, að hæstv. ríkisstj. hefur látið einu fyrirtæki í landinu í té gróða, sem nemur a. m. k. 15 millj. fyrir fjögurra mánaða siglingu, þó að viðurkennt sé, að félagið hafi ekki þörf á því, og landslög gæfu ríkisstj. heimild til þess að hindra slíka óeðlilega gróðagjöf. Og þetta er ríkisstj., sem segist vera að berjast á móti okri og hækkuðu verðlagi.

Sjúttvmrh. (Lúðvík Jósefsson): Það koma nú fram nýjar fsp. í þessum fyrirspurnatíma og þær sumar alleinkennilegar.

Hv. 1. þm. Reykv. spyr hér um það, hver eigi þær olíubirgðir í Hvalfirði, sem hafa dregið aðeins inn í þessar umræður, þar sem upplýst hefur verið, að Íslendingar fái að nota nokkuð af þessum birgðum, á meðan standur á flutningum á olíu til landsins.

Það er nú heldur einkennilegt, að þessi hv. þm. skuli spyrja um þetta, sem ég hélt að hann vissi manna bezt og reyndar öll þjóðin mundi fara nokkuð nærri um, hver ætti þær olíubirgðir í Hvalfirði, sem hér um ræðir. En það ber vitanlega skylda til að upplýsa hann um það, fyrst það hefur algerlega fallið úr vitund hans að skynja það, hver þetta á, en það mun vera svonefnt varnarlið, sem á þessa olíu. (Gripið fram í.) Já, það var spurt um það hér líka, ég ætlaði að koma að því. (Gripið fram í.) Ja, ætli við verðum ekki að segja það, að hv. þm. megi nota hvort sem hann heldur vill. Eins og ég hafði hér minnst á áður, þá hefur það verið svo, að það hefur komið til þess áður, að Íslendingar hafa leitað eftir því að fá að taka af þessum olíubirgðum, sem geymdar eru í Hvalfirði, og nú, þegar dökkast var í ál-inn með það, rétt upp úr því að Súezstríðið skall á, að útvega olíuflutningaskip, — og þó að við hefðum nú eignast Hamrafellið, þá gat það vitanlega ekki annað nema knöppum helm-ingi af því, sem þurfti að flytja til landsins, og þegar olíufélögin höfðu lýst yfir því, að þau væru algerlega ómáttug þess að útvega skip til flutninganna, — þá var m. a. horfið að því ráði að leita eftir að fá að taka af þessum olíubirgðum í Hvalfirði á svipaðan hátt og áður hafði verið gert. Það tókust fljótlega samningar um það, og í meginatriðum voru þeir á þeim grundvelli eins og áður, að miðað væri við það,

að olíunni yrði skilað til þeirra aftur, jafnmiklu magni af olíu yrði skilað aftur, en hér var eingöngu um togaraolíu að ræða.

En vegna þess að verulegur vafi hefur leikið á því, hvaða fragt ætti að leggja til grundvallar, þá má nú af réttum aðilum, — það hefur mitt ráðuneyti ekki haft með að gera, og ég get því ekki gefið upplýsingar um það nú hér, — þá mun nú hafa verið fest eitthvert ákveðið verð, sem miða skal við, en við eigum vitanlega rétt á því að skila aðeins sama olíumagni aftur, því að miðað við það voru sjálf kjörin, ef við kjósum það frekar.

Þá var spurt um það, hvað ég hefði átt við með því orðalagi að segja, að það hafi verið lagður á Hamrafellið sérstakur skattur, sem nemur um 9 millj. kr., — en ekki 16 millj., eins og hv. 1. þm. Reykv. sagði hér. Ég hafði ekki nefnt hærri tölu en 9 millj. kr., og hygg ég, að það muni vera mjög nærri því, sem rétt er.

Ég hef aldrei sagt, að það hafi verið lagður sérstakur skattur á Hamrafellið eitt. Það vitanlega hefði líka hv. þm. átt að vita, að ekkert slíkt hefur verið samþykkt hér á Alþingi, jafnvel þó að honum hafi gengið illa að skilja lagaþálf þann, sem samþykktur var hér dagana fyrir jólin. Um það var ekki að ræða, en það var lagður sérstakur skattur á Hamrafellið eins og önnur skip, sem keypt eru til landsins og ekki teljast sem fiskiskip, og þessi sérstaki skattur, sem hér var samþykktur um þetta leyti á skip, nemur um 9 millj. kr., svo að þetta er að öllu leyti rétt. En að þessi skattur hafi verið lagður á Hamrafellið eitt, á það hefur aldrei verið minnt, og það hefur vitanlega ekki verið gert.

Hv. 1. þm. Reykv. klykksti svo hér út með því, að þessar miklu umr., sem hér hefðu farið fram um olíumálin, stöfuðu af því, að upplýst hefði nú verið, að ríkisstj. hefði gefið einstöku félagi 15 millj. kr. í of há flutningsgjöld. Það er vitanlega mikill misskilningur að reyna að halda þessu fram nú hér á eftir, m. a. vegna þess, að þegar sú fsp., sem hér kom fram og umr. höfðu snúist um lengst af, var lögð fram, þá var alls ekki búið að leigja Hamrafellið eða ákveða leigukjör á því. En hitt er svo rétt, að þetta hefur svo orðið einn af mörgum þáttum, sem inn í þetta hefur komið, leigan á Hamrafelli, sem reynt hefur verið að hamra mjög á, hversu væri miklu hærri en hóflegt er. Hins vegar hefur verið hér gefin á því fullskýring, hvaða rök lágu til þess, að Hamrafellið fékk þau leigukjör, sem um var samið, og það stendur enn alveg óhrakið, að Hamrafellið er í þessu tilfelli eina skipið, sem hefur verið látið slá verulega af þeim frögtum, sem gilda á hinum frjálsa markaði, eina íslenska skipið, sem hefur þannig flutning, að það flytji heila farma. Það var því gerð í þessu tilfelli undantekning í sambandi við Hamrafellið, þó að ýmsir séu á þeirri skoðun, að þar hefði mátt lengra ganga. En fyrst viðskmrh. Sjálfstfl. sá sér ekki fært af umhyggju fyrir Hamrafellinu að tryggja Íslendingum flutning á olíu fyrir 60 sh., af því að það væri eitthvað hallað

á Hamrafellið, þá vona ég nú, að mér fyrirgefist það, þó að ég gengi ekki lengra í þessu tilfelli en að láta Hamrafellið þó slaka til þarna um 60—80 sh. fram yfir hina frjálsu fragt.

Bjarni Benediktsson: Herra forseti. Það er von, að menn brosi, af því að hér er vissulega skemmtilegt blað, sem ég held á, þar sem marga skemmtilega grein er hægt að lesa, — það er Þjóðviljinn.

Ég þakka hæstv. ráðh. fyrir þau svör, sem hann gaf mér, og játa, að ég misfór, þegar ég sagði um þennan skatt, að hann væri 16 millj. kr., það var mín missögn. Það var vitanlega 9 millj. kr., sem er sú rétta upphæð. Hins vegar vildi ég taka fram, að það, sem ég vitnaði til af hans orðum, var efnislega rétt fyrir utan þessa tölulegu meinluku í mínum orðum. Með leyfi hæstv. forseta, þá stendur hér í laugardagsblaði Þjóðviljans, í grein um olíumálin eftir Lúðvík Jósefsson viðskmrh.: „Hamrafell. — 3. Látið greiða 9 millj. kr. í sérstakan skatt af kaupverði skipsins“.

Nú segir hann, að hann hafi hvergi sagt, að það væri sérstakur skattur á félagið eitt. En ég segi: Ef sagt er: Maður er látinn borga sérstakan skatt, — hver skilur það þá á annan veg en þann, að það sé sérskattur á þann mann einan? Hvernig er hægt að túlka þetta með öðru móti? Nú segir hann: Þetta er sérstakur skattur á alla. — Ja, því kallar hann það þá sérstakan skatt?

Hér er sem sagt aðeins um eitt tiltölulega lítið atriði að ræða úr hinum mikla blekkingavef hæstv. ráðh., að hann er að láta í það skína, að þarna hafi verið enduheimtar 9 milljónir af Hamrafellsverðinu, af þeim 15 millj., sem félaginu voru gefnar að ástæðulausu, en hann verður að viðurkenna í umr. nú, að þarna sé alls ekki um sérstakan skatt að ræða, heldur skatt, sem lendi á öllum þeim, sem eins stendur á um og Hamrafellið, þ. e. a. s., þó er almennur skattur á alla þá, sem sömu atvik standa til um og um Hamrafellið að þessu leyti. (Gripið fram í.) Ja, hvað eru þeir margir? Það eru sjálfsagt allir þeir, sem skulda út á skip, t. d. Sambandið vantanlega út á önnur skip sín að einhverju leyti, Elmskipafélag Íslands eflaust út á sum sín skip, önnur félög út á sum skip sín, mjög sennilega flugfélögin. Annars er mjög eðlilegt, að hv. 2. þm. Rang. spyrji, vegna þess að Tíminn, málagn forsrh., er tvisvar búinn að prenta upp það eftir forstjóra skipadeildar Sambandsins, að óvíst sé, hvernig eigi að skilja jólagjöfina að þessu leyti.

Tíminn sýnist þar með vera þeirrar skoðunar, að það sé með öllu óvíst, að þetta sé réttur skilningur hjá hæstv. olíumálaráðherra og nú vantanlega mjólkurþingmanni þarna að austan, að hér sé um raunverulega skattlagningu að ræða. Og það er aðeins eitt lítið dæmi um það, hversu hér hefur verið óhöndulega á haldið af stjórnarvöldunum í sinni löggjöf fyrir jól. Ég játa, að það er mjög óvirðulegt að kalla þingmenn ekki réttu nafni, en ég fór eftir göfugasta fordæmi, þar sem hæstv. viðskmrh.

hafði talað hér um Morgunblaðsmenn áður fyrri, og var ekki um að villast, við hverja hann átti, og þar sem hv. 2. þm. Rang. er þekktur fyrir það að segja við kjósendur: Kjósið með mjólkurbrúsum ykkar, — þá kom mér það í huga, að það væri rétt að taka upp slíkt líkingarheiti á öllum þingmönnum, úr því að hestv. forseti fann ekki að því við hestv. viðskmrh. hér áðan í hans ræðu. (Forseti: Ég held nú, að það fari bezt á því, að menn séu kallaðir réttu þinglegu nafni, en auknefnagáfa, eins og hv. 1. þm. Reykv. var hér með og kannske aðrir, sé ekki þinginu til neinnar sæmdar og fari bezt á því að láta slíkt vera.)

Sveinbjörn Högnason: Herra forseti. Ég hef hér ekki margt að segja um þetta, sem hv. 1. þm. Reykv. var að tala um, og ég held, að það sé ekki þörf að ræða við slíka menn, sem hafa eiginlega helzt uppnefni og annað slíkt fyrir sínar röksemdir hér á hv. Alþingi. Ég held að það væri gott, að menn vendu sig af slíkum hlutum, og það sé hvorki þeim til sóma né öðrum.

En mér finnst það merkilegar upplýsingar, sem hafa komið fram, ef það skip, sem keypt er á óhagstæðasta tíma með minnstum stuðningi frá hinu opinbera, er eitt sett undir hámarksákvæði. Hvers vegna eru ekki önnur skip í landinu þá sett undir það sama? Þetta finnst mér svo merkilegar upplýsingar, að ég vildi gjarnan aðeins benda á það, að ég held, að það væri full ástæða fyrir hv. Alþingi að krefjast þess, að önnur skip í landinu séu látin sæta eitthvað svipuðum ákvæðum og hefur verið gert um þetta nýja skip, sem hefur verið keypt á langóhagstæðasta tíma af öllum skipum til landsins og þegar dýrast er. Hvers vegna er ekki reynt að semja við aðra aðila um að fá slíkan afslátt á farmgjöldum eins og hefur verið gert um þetta skip? Hefur það ekki verið reynt, t. d. við Eimskipafélag Íslands, þegar það flytur heila farma? Og ef það hefur ekki verið gert, þá vildi ég fyrir mitt leyti óska eftir því, að hestv. viðskmrh. héldi áfram á sömu braut við önnur félög, sem græða á því, að farmgjöld hafa hækkað, að það sé fleira en aðeins eitt skip og það, sem síðast hefur verið keypt og með minnstum stuðningi frá hinu opinbera, sem sé látið sæta slíkum ákvæðum og slíkri aðbúð hjá hestv. ríkisstj. eins og hér um ræðir.

Mér finnst það alveg furðulegir hlutir að heyra þessar upplýsingar, og allra merkilegast þykir mér að heyra það frá þeim, sem telja sig nú mest fylgjandi frjálsri samkeppni hér í landinu, að þeir skuli sérstaklega deila á þetta nýja skip, sem kemur á heppilegasta tíma fyrir okkur, sem hugsagt gat, bjargar okkur frá því að lenda í olíuskömmmtun og benzínkömmmtun eins og allar þjóðirnar í kringum okkur, hefur beinlínis orðið til þess, og lækkað verðið fyrir okkur um 60—80 sh. á tonn, — að það skuli nú vera undir látlausum árásum, um leið og það kemur, frá fulltrúum þeirra, sem telja sig fylgja frjálsri samkeppni í landinu. Hvað er það,

sem er að ske hérna? Hvað er það, sem er að ske?

Mér fyrir mitt leyti sem einum af samvinnu-mönnum í landinu finnst það í raun og veru mótmælavert, að þeir, sem hafa staðið fyrir að semja við hestv. ríkisstj., hafa þetta svona miklu lægra og gefa þannig hinum olíufélögum, sem það líka flytur fyrir, hreint og beint eftir af því, sem þau eiga að greiða á frjálsum markaði. Mér finnst það mjög athyglisvert og vafasöm leið, hvort það á að fara hana. Og mér finnst samvinnumenn í landinu eigi fulla heimtingu á því yfirleitt, að greitt sé fyrir þeirra skip eins og fyrir önnur skip, sem sigla með þessa farma til landsins.

Það, að skipið þurfi ekki meira með. Hver segir, að það þurfi ekki meira með? Hver veit, hvernig flutningarnir verða aftur á næsta ári og hversu hagstætt verður að reka skipin þá, eins og hv. þm. V-Húnv. líka hefur tekið fram? Við getum aldrei sagt um það, hvað þarf með, til þess að reksturinn geti borið sig. En það hefur hingað til verið talinn sanngjarn hlutur og ég hygg alltaf gagnvart Eimskipafélagi Íslands, og svo minnir mig að hafi verið á styrjaldarárunum, að það tæki þau farmgjöld, sem giltu á frjálsum markaði. Hver segir, að Eimskipafélagið hafi þurft þess með, t. d. á styrjaldarárunum, að taka allar þær fragtir, sem það gerði? Hvað safnaði það mörgum tugum milljóna fram yfir það, sem það þurfti með? Þessir menn steinþögðu þá, þegar dýrtíðin var að fara upp fyrir einmitt mjög dýrar fragtir og annað slíkt á styrjaldarárunum.

Nú þegar kemur skip, sem samvinnumenn eiga, og semur strax um 60—80 sh. lægra á hvert tonn að flytja til landsins heldur en það getur fengið hvar sem er annars staðar í flutningum, þá er ráðizt á það. Væri ekki rétt að segja við slíka menn: Beinið atgeiri yðar annan veg? Ég vil nú ekki segja „konungur“, því að ég vil ekki fara að uppnefna menn hér, eins og öðrum er títt. En mér finnst þó ætti að beina atgeirnum vissulega eitthvað á annan veg en þennan. Og ég vil segja hv. 1. þm. Reykv. það, þegar hann hneykslaðist á því, að hv. þm. V-Húnv. fannst það heldur ófullnægjandi sannanir, að bæði hann og hv. 1. þm. Rang. telja það nógar röksemdir að segja: Ég hef þetta fyrir satt, — að hann hefði gott af því og þeir, sem telja það nógar röksemdir, að vita það, að yfirleitt er þjóðin alveg sannfærð um það, þegar þessir menn hafa ekki aðrar röksemdir en þær að segja: þetta segirðu satt eða þetta hef ég fyrir satt, að þeir eru að segja ósatt.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Mér finnst nokkurt tilefni hafa gefizt til þess að leggja hér orð í belg út af ræðu hv. 2. þm. Rang. Hann furðar sig mjög á því, vegna hvers aðrir aðilar, sem flytji vörur til landsins, séu ekki látnir sæta svipaðri aðstöðu og Hamrafell, sem hér hefur verið um rætt, þ. e. a. s., að það sé samið við þá um afslátt frá heimsmarkaðsverði eða að verðlagsákvæðanir séu settar á vöruna,

og sérstaklega vildi hann sem einn af samvinnuönnum þessa lands, eins og hann orðaði það, mótmæla slíkum aðgerðum eins og þessum.

Ég tek undir það, að það er full ástæða til þess að athuga þetta mál miklu nánar og láta það ekki, eins og verið hefur, vera algerlega laust, að þeir, sem flytja vörur til landsins í heilum förmum, fá, ef þeim býður svo við að horfa, að sitja að heimsmarkaðsverði, þegar aðrir, sem flytja stykkjavörur og aðrar vörur annars eðlis til landsins, verði að sæta mjög hörðum verðlagsákvörðunum. En þannig er þessu máli varið, að Eimskipafélag Íslands hefur að undanförmu að langsamlega mestu leyti flutt vörur til landsins, sem hafa verið undir ströngum verðlagsákvörðunum, á sama tíma sem Samband ísl. samvinnufélaga með sinn skipastól, — og er ástæða til að upplýsa þennan góða samvinnumann um það, — hefur í æ ríkara mæli sveigt vöruflutninga sína með skipunum til landsins í það horf að flytja heila farma, svo sem sement, kol og önnur slík efni, til þess á þann hátt að geta komið fram hjá verðlagsákvörðunum og verðlagseftirliti með vöruflutninga sína og raka þar saman verulega miklum gróða, sem annað félag, sem í þessu sambandi sýnist hafa verið miklu þjóðhollara, hefur farið á mis við. Og það er staðreynd, sem hægt er að sýna fram á, að ef Eimskipafélag Íslands hefði fengið að njóta sömu verðhækkana í farmgjöldum og Samband ísl. samvinnufélaga að undanförmu í sambandi við þessa vöruflutninga sína, þá mundu landsmenn hafa þurft að greiða hundruð millj. króna meira fyrir vörurnar á undanförmum árum, á einu ári, heldur en þeir hafa gert. Ég hygg, að það sé hægt að leggja fram reikninga um, að það mundi nema a. m. k. 250 millj. kr., sem þá hefði þurft að leggja til viðbótar á landsmenn í sambandi við vörugjöldin, en Eimskipafélag Íslands hefur staðið undir að þessu leyti, vegna þess að það með þeim þungu verðlagsákvæðum hefur ekki fengið að hækka í samræmi við hækkanir á heimsmarkaðsverði, eins og flutningar á hinum heilu förmum hafa hækkað, sem í æ ríkari mæli hafa verið teknir af hálfu Sambandsins, en hinir í hlutfallslega meiri mæli lagzt á Eimskipafélagið. Þetta finnst mér full ástæða til að nánar sé athugað, og það er gott, að það kemur fram rödd úr hópi samvinnumanna um, að þessi mál séu tekin til gaumgæfilegri athugunar en verið hefur.

Hvers vegna fékk Eimskipafélagið að flytja vörur á stríðsárunum, og af hverju voru ekki verðlagsákvæðanir á frögtunum þá, — höfðu sjálfstæðismenn nokkuð við það að athuga, og þurfti félagið þetta? spyr hv. 2. þm. Rang. Sannarlega þurfti félagið þetta, og það er eitt af mestu gæfusporum okkar þjóðfélags, að Eimskipafélagið að stríðinu loknu hafði sjóði til þess að byggja upp sinn kaupskipaflota, og er eitt af því, sem landsmenn almennt hafa notið hvað mest hagnaðar og gagns af á undanförmum árum. En hvernig var með vöruflutninga á stríðsárunum? Ætli það hafi ekki verið margir, sem ekki hafa verið neitt spenntir fyrir að

taka að sér vöruflutninga á stríðsárunum, og það hafi ekki verið þannig, að margir hafi horfið frá vöruflutningum á þeim hættutímum, sem áður höfðu þá vöruflutninga með höndum? Og er það ekki líka staðreynd, ef rifjað væri upp í gögnum, að fragtirnar á stríðsárunum hafi haft verulega lítill áhrif á verðbólgu hér í landi, svo lítill, að eftir því sem ég man bezt, þá fór fram sérstök rannsókn á því í n., sem skipað var af hálfu ríkisstj. og vann að þessum málum, og lágu þá fyrir opinberlega hér á þingi og annars staðar upplýsingar um það, að sáralitlu munaði í verðbólgunni, þó að fragtirnar væru algerlega fráskildar, þegar reiknuð væri út vísitalan? Að þessu leyti voru þess vegna vöruflutningar Eimskips ekki til þess að auka verðbólgu í þessu landi, heldur til þess að gera mögulegt, að við Íslendingar gátum haldið áfram að lifa okkar hagsældarlífi, þegar aðrar þjóðir áttu í vök að verjast á þessum hættutímum.

Að lokum vil ég svo segja það, að það 16% gjald, sem fellur á Hamrafellið vegna afborgana af kaupverðinu og vöxtum, er að sjálfsögðu ekki neitt sérstakt gjald, eins og hv. 1. þm. Reykv. benti á. Það var eins og það væri bara Hamrafellið eitt, sem hér ætti hlut að máli. Það eru bæði þau skipafélög, sem nefnd hafa verið, bæði Sambandið og Eimskipafélagið. Auk þess er t. d. Eimskipafélag Reykjavíkur að byggja skip núna, sem bráðlega verður fullbúið og þessi gjöld lenda á, ef þá verður ekki búið að breyta lögunum og afnema þau innan tíðar, og eins er kunnugt um ýmsa aðra aðila, sem haft hafa á þrjónunum að kaupa kaupskip að undanförmu. Þess vegna er hér auðvitað um almennan skatt á alla þá að ræða, sem sambærilega aðstöðu hafa.

Sveinbjörn Högnason: Herra forseti. Ég skal ekki fara mörgum orðum um þessa ræðu hv. 5. þm. Reykv., en hún er sannast að segja fullkomin viðurkenning á því, sem ég var að halda fram. Hann viðurkennir, að Eimskipafélagið hafi rakað saman tugum milljóna króna — að óþörfu náttúrulega — fram yfir rekstrarkostnaðinn á styrjaldarárunum við að flytja vörur til landsins, en það hefði verið það mesta happ, sem yfir þjóðina hafi komið, að þeir skyldu eiga svona mikla sjóði og geta byggt skip á eftir.

Ætli það geti ekki verið, að við þurfum að byggja skip oftast en þá, þegar styrjöldinni lauk? Og ætli það geti ekki verið happ líka, þegar fragtir eru háar, fyrir okkar eigin skip, að þau geti safnað einhverjum sjóðum til þess að standa undir, þó að það séu fleiri en Eimskipafélag Íslands, sem þurfi á því að halda? Mér skilst það. Það er eitthvað einkennilegt um þetta félag, ef það eitt er útilokað frá því að flytja heila skipsfarma til landsins, sem kallað er, þ. e. a. s. eina tegund. Hvernig stendur á því, að þeir gera það ekki? Mér er nú ekki grunlaust um, að þeir geri þetta líka, og er vitanlega öllum vitanlegt, að þeir gera það og hafa meira að segja fengið leiguskip í stórum stíl til að gera það og

hafa grætt á því geysilegt fé undanfarið, og enginn hefur haft við það að athuga, ekki nokkurn skapan hlut, annað en að nú lýsir þessi hv. þm., hv. 5. þm. Reykv., yfir því, að það sé eitthvert mesta þjóðarhapp, sem hafi verið gert, að lofa þeim að taka svona háar fragtir. Öðruvísi mér áður brá, þegar Hamrafellið á í hlut.

Þá segir hann, að það hafi nú verið eitthvað annað að sigla á stríðsárunum, það hafi fáir verið, sem hafi viljað óska eftir því.

Vill hv. 5. þm. Reykv. segja mér það, hve margir óskuðu eftir að sigla yfir Svartahaf, þegar samningurinn var gerður um Hamrafellið? Hvað voru það margir aðilar?

Ég held satt að segja, að þegar samningurinn var gerður, þegar Hamrafellið kom, þá hafi svo að segja öll útgerðarfélög, sem olíuskip áttu, neitað að sigla inn í Svartahaf, vegna þess að þau óttuðust það — og fyrir það einmitt hækkuðu fragtirnar svona gífurlega m. a., — að þeir mundu tapa skipum sínum með því að láta þau sigla inn í Svartahaf, ef til styrjaldar kæmi.

Á styrjaldarárunum fengust menn þó þannig til að sigla. Það var meira að segja hægt að græða þá, og Eimskipafélagið græddi á því í geysilega stórum stíl að taka mikið af leiguskipum, og vitanlega setja þær fragtir, sem þá voru gildandi á heimsmarkaðinum.

Allt þetta mál er svo furðulegt, að meira að segja sjálfstæðismenn úti um allt land undra sig á þeim málflutningi, sem hér hefur komið, og þeim móttökum, sem þetta skip fær, sem er okkur einhver mesti bjargvættur, sem nokkurn tíma hefur komið til landsins, og á þeim tíma, sem við höfum langmesta þörf fyrir það. Og þeir aðilar, sem standa að þessu skipi, að kaupa það til landsins, og semja strax þrátt fyrir allar sínar skuldir, sem þeir eru með á skipinu, um að flytja fyrir 60—80 sh. minna á hvert einasta tonn heldur en aðrir taka, verða fyrir árásumum, en ekki hinir, sem taka allt, sem þeir mega og geta.

Þetta er svo furðulegur hugsunarháttur, að öll þjóðin undrast það, alveg jafnt flokksmenn þessara manna, sem eru með þennan málflutning hér á Alþingi, eins og hinir, sem standa að baki samvinnufélögunum og eiga þennan skipakost.

Jóhann Hafstein: Það er nú fátt, sem gefur tilefni til athugasemda í þessari síðustu ræðu. Það er rétt að halda sig við það, sem gaf mér tilefni til þess að standa upp og hv. 2. þm. Rang. í fyrri ræðu sinni lagði megináherzlu á, en var nú horfinn alveg frá og vildi eiginlega drepa á dreif og láta gleymast, að það sé athugað betur, og það er bezt að gera nokkra kröfu til þess, að hann fylgist með því, að það sé athugað betur, að aðstaða annarra en Hamrafellsins, annarra skipafélaga, sem flytja heila farma til landsins, sé endurskoðuð og athugað, hvort þeir eiga ekki að sæta einhverjum verðlagshömlum eins og Hamrafellið að þeirra dómi er látið sæta hérna, en frá mínu

sjónarmiði lítur nokkuð öðruvísi út, eins og ég skal koma að.

Spurt er: Hefur ekki verið hægt fyrir Eimskipafélag Íslands að flytja vörur í heilum förmum til landsins? Jú, vafalaust hefur Eimskipafélag Íslands haft alveg sömu aðstöðu í sjálfu sér og kannske betri aðstöðu til þess en Samband ísl. samvinnufélaga. En það hefur bara komið fram í þessu meiri þjóðhollusta Eimskipafélagsins í vöruflytningum sínum heldur en þessi vanalegi yfirgangur samvinnufélagsins og frekja samvinnumanna, þegar þeir sjá sér leik á borði að hagnast nokkuð, að það hefur hvað eftir annað komið fyrir, að skip Sambandsins hafa af ásettu ráði skilið eftir heilar vörusendingar, sem þó hefur verið til ætlaðt og gert ráð fyrir að þeir flyttu af höfnum erlendis, til þess að taka heila farma, sem hin hærri farmgjöld hafa fallið á, og það hefur svo verið verkefni Eimskipafélagsins að taka þetta upp og flytja þetta með verðlagsákvörðunum á frögtunum til landsins, eftir að Samband íslenskra samvinnufélaga hafði hjá því sneitt til þess að geta náð hærri frögtum með sínum skipum.

Ég held, að menn hafi ekki gert ráð fyrir því hérna, að Hamrafellið þyrfti að fá hinar háu fragtir af því, að það væri svo mikil hætta að sigla inn í Svartahafið. Vitaskuld eru verðhækkanirnar fyrst og fremst í sambandi við það, að skipin hafa ekki verið tiltæk á heimsmarkaðnum, eftir að Súezskurðurinn lokaðist, vegna vöruflytninga annars staðar, en ekki vegna þess, að menn hafi álitnið, að þeir kæmu ekki skipum sínum aftur heim, þótt siglt væri til Svartahafsins á þessum tíma.

Loks vil ég segja það, að hv. 2. þm. Rang. talar um það, það gerir hæstv. viðskmrh. líka og það er stöðugt talað um það af þeim, sem vilja verja þessa samninga við Hamrafellið, að það hafi verið tryggt minna gjald, minni fragtir en hægt hefði verið að fá á heimsmarkaðnum. En af hverju ekki að segja, að ríkisstj. hafi tryggt þessum aðilum hærri fragtir en lagðar voru til grundvallar, þegar skipa kaupin voru gerð, og ríkisstj. hafði í hendi sér að meta, þegar skipið kom, hvernig fragtirnar ættu að vera? Það er ekki einhlítt að segja sem svo: Ja, heimsmarkaðsverðið er þetta, og með því að semja um eitthvað lægra hafa fragtirnar verið lækkaðar. — Skipið hefur einnig verið keypt inn í landið á grundvelli útreikninga um, hvað það þyrfti að hafa í fragtir, og með samningum við ríkisstj. hafa fragtirnar nú verið stórlega hækkaðar frá því, sem lagt var til grundvallar, þegar þetta skip var keypt.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Það er sérstaklega út af einu atriði, að ég stóð hér upp, sem kom fram í ræðu hv. 2. þm. Rang., og það var hinn einkennilegi skilningur hans á hugsjón samvinnustefnunnar. Hann taldi það hina mestu óvinnu. að það hefði verið komið í veg fyrir, að samvinnuhreyfingin gæti grætt ekki aðeins 15 milljónir á fjórum mánuðum, heldur miklum mun hærri fjárhæð, sem hefði

verið um að ræða, ef ríkisstj. hefði sætt á að leyfa því að taka 220 sh., sem hann hefur væntanlega miðað við, og að þetta hlyti að vekja hina mestu andúð og mótmæli samvinnu- manna.

Ég hef alltaf álitid, að þessi hv. þm. væri gamalreyndur samvinnumaður, og ég hef einnig alltaf heyrt, að það hafi verið ein aðalugsjón samvinnustefnunnar, a. m. k. fyrst framan af, að tryggja með baráttu sinni, að þjóðin gæti búið við sem best kjör viðskiptalega og þyrfti aldrei að gjalda meira en sannvirði fyrir þær vörur, sem hún keypti. Og þjóðinni hefur ætíð verið sagt, að öll viðleitni samvinnufélaganna til aukningar sinnar starfsemi, bæði skipaút- gerðar og annars, hafi stefnt í þá átt að tryggja það, að þjóðin gæti búið við hin bestu fánlegu kjör, sem hægt væri að bjóða.

Hér virðist vera algerlega nýtt sjónarmið komið fram, sjónarmið, sem gengur miklu lengra en ég hyggt að nokkur, jafnvel þeir, sem oft og tíðum eru af hálfu þessara sömu manna fordæmdir sem gróðabraskarar, hafi látið sér til hugar koma að væri sanngjarnt að fara fram á. Samvinnufélagin eiga að hirða þann óhemjulega gróða, sem hefði verið um að ræða á örstuttum tíma, ef allt hefði farið sem virðist hafa verið ætlun þessara manna að færi um farmgjöld á Hamrafelli.

Ég tel nauðsynlegt að vekja athygli á þessum einkennilega skilningi á hugsjón samvinnu- félaganna, og ég held, að það fari að verða ákaflega vafasamur gróði af starfsemi þeirra, ef það á að vera meginsjónarmiðið, að þau eigi að fá að græða sem allra mest á þjóðinni. Ég held, að það sé einnig ný kenning, a. m. k. er það kenning, sem hljóðar einkennilega úr munni þeirra manna, sem styðja núverandi hæstv. ríkisstj., að það eigi fortakslaut að fara að fylgja þeim lögmálum í viðskiptalífínu að láta framboð og eftirspurn ráða verðlaginu og að íslenzkir aðilar, ef þeir fá höndum undir komið vegna sérstakra atvika, eigi að fá að græða eins og þau atvik gefi þeim tilefni og að- stöðu til.

Þetta er mjög nýstárlegur skilningur og harla einkennilegur, þegar hins vegar er svo ihugað allt tal þessara manna um gróða milli- liðanna.

Það er nú búið að ræða þetta mál hér svo í einstökum atriðum, að ég sé ekki ástæðu til að fara út í þá sálma. En það er aðeins eitt atriði, sem ég vildi benda á. Ríkisstj. talar um, að hún hafi tryggt landsmönnum svo og svo mikinn hagnað, sem ella hefði orðið að láta úti, með því að semja við eigendur Hamrafells um að flytja olíu í fjórum ferðum fyrir 160 sh. smálestina. En ég spyr nú: Er nokkur vitneskja um það og eru ekki allar líkur til þess, að heimsmarkaðsverð á olíuflutningum verði komið niður fyrir þetta verð, áður en samnings- tíma er lokið, þannig að ríkisstj. hafi ekki hér verið að færa þjóðinni neinn gróða, heldur blátt áfram með þessum samningum valdið því, að olíuflutningar til landsins á næstunni geti orðið óhagstæðari en þeir ella hefðu orðið? Það bendir margt til þess, að fragtir með olíu-

skipum fari nú stórlækkandi á næstunni og verði komnar langt niður fyrir 160 sh., áður en þessu samningstímabili lýkur, þannig að hér sé beinlínis verið að stuðla að alveg sérstökum og óvæntum gróða, sem ríkisvaldið sé þarna að tryggja einum aðila.

Það er mjög einkennilegt að halda því fram, að í því að mótmæla þessum óhæfilega gróða, sem þarna er veittur einum aðila í þjóðfélag- inu, felist andstaða gegn því, að þessi aðili hafi flutt olíuskip til landsins. Það er reginmisskiln- ingur. Það hafa allir fagnað því, að hér væri komið olíuskip til landsins. Og það væri vissu- lega þörf á því, að þau væru tvö. Það er álita- mál, hvort það sé ekki stundum svo, að Íslend- ingar gætu fengið olíu flutta til landsins við hagstæðara verði en ef þeir gerðu skipin út sjálfir vegna verðlags hér. En vegna þess mikla öryggis, sem þetta skapar, þá er tvímælalaust æskilegt, að Íslendingar eigi olíuskip. En það þarf ekki að fela í sér, að það eigi að vera svo, að þessi skip eigi að fá að græða ótak- markað á þjóðinni.

Ég skal svo aðeins að lokum benda á það, sem kom fram í ræðu hæstv. viðskmrh. og var harla kynleg skýring á hugtakinu vítur. Hann mótmælti því, að bæjarstjórn Reykjavíkur — og þar allir stuðningsmenn vinstri flokkanna — hefði vítt ríkisstj. fyrir samningana um Hamra- fell, það hefði aðeins verið í ályktun bæjar- stjórnarinnar tekið fram, að bæjarstjórnin álti, að það hefði verið hægt að komast að miklu betri kjörum. Ég skil nú ekki, hvernig er hægt að leika þann orðaleik að komast fram hjá því að segja, að hér sé um vítur að ræða, þar sem beinlínis er fundið að því, að ríkisstj. hafi lát- ið undir höfuð leggjast að gera ráðstafanir til þess, að olían yrði flutt við hagstæðara verði til landsins en hún gerði. Þessar vítur standa eftir og hafa vakið almenna athygli. Hv. 2. þm. Rang. og aðrir halda því fram, að þjóðin öll muni fordæma þær aðfinnslur, sem komið hafa fram frá sjálfstæðismönnum fyrir olíuokrið í sambandi við Hamrafell, að það muni fordæmt af þjóðinni. Því fer viðs fjarri. Það vekur undrun allrar þjóðarinnar, að þeir menn, sem hafa talið sig baráttumenn fyrir því að tryggja þjóðinni hagstæð viðskiptakjör á undanförm- um árum og hafa þar af leiðandi talið eðlilegt, að þeir hefðu alla forgöngu um viðskiptamál í landinu, skuli einir gerast aðaltalsmenn þess að taka af þjóðinni á örfáum mánuðum þann óhæfilegasta gróða, sem nokkurn tíma nokkru fyrirtæki á Íslandi hefur dottið í hug að taka.

Félmrh. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Í sambandi við þessar olíuumræður hefur stundum verið vikið að mér og mínu nafni af hendi hv. sjálfstæðismanna, og tel ég því rétt að segja nokkur orð um málið. Það er rétt, að umboðsmenn olíufélaganna gerðu sér tíðfórult til mín, þegar leið á sumarið, og sögðu mér, að þeir væru orðnir illa haldnir sem innflytjendur olíu, því að í fyrravor hefðu skrif Lúðvíks Jósefssonar um verðlag á olíum hér á Íslandi gert það að verkum, að fyrrver- andi ríkisstj. hefði ekki haft hugrekki til að

sýna þeim þá sanngirni að hækka verðlag hér á olíum, miðað við þær hækkanði fragtir, sem þá var farið að örla á; svo hefðu komið kosningarnar, og þá hefði ríkisstj. ekki þorað að hækka oliuverðið, þrátt fyrir það að fragtir hefðu þá farið hækkanði, og síðan sýndu þeir fram á, að fragtir hefðu haldið áfram að hækka núna seinni hluta sumarsins, eftir kosningar, og töldu þá sín rök orðin ærin fyrir því, að nú gætu þeir ekki lengur við þetta óbreytta oliuverðlag unað og yrðu að fá viðurkenningu á hærri oliuverði. Ég skal játa, að ég var mjög íhaldssamur um að vilja breyta því verði, sem hafði verið fyrri hluta sumarsins, og taldi þrátt fyrir þessi rök þeirra um hækkanði fragtir fyrir og eftir kosningar, að enn yrðu þeir þó að una við sama og óbreytt verð.

Það fór svo þannig, að þegar þeir höfðu fengið neitanir hjá mér nokkuð mörgum sinnum, fulltrúar oliufélaganna hvers um sig og jafnt þó að þeir kæmu allir saman í einni fylkingu, þá fóru þeir að bera það undir ríkisstj. í heild, hvort ekki væri hægt, þegar fragtirnar héldu áfram að hækka, að fá fyrir fram loforð fyrir því, að fragthækkanir yrðu teknar inn í væntanlegt verðlag, þegar byrjað yrði að selja þá farma, sem þá setti að fara að flytja inn. Og þar er það, sem þessar oliumræður eiginlega byrja.

Hér hefur því verið haldið fram, að sjútm-rh., viðskmrh. hafi neitað oliufélögunum um að leigja skip á því verði, sem þau gátu á ákveðnum tíma fengið. Þetta er alger miskilningur eða vísvitandi missögn, því að það er staðreynd, að oliufélögin þurfa ekki að fara til eins eða neins ráðh. til að spyrja um það, hvort þau megi leigja skip, og viðskmrh. hefur upplýst það með fullum sannindum, að þau þurftu ekki til ríkisstj. að fara um það að gera samninga um þau oliuskip, sem þau þurftu á að halda á hverjum tíma. Það, sem þau voru að fiska eftir, var að fá fyrir fram loforð hjá ríkisstj., fá viðurkenningu á verðlaginu, þegar væri farið að selja þá olíu, þá yrði hin hækkaða fragt tekin til greina. Skál ég taka á mig fulla sök um það, að ég hef allra manna mest staðið á móti því, að þeir fengju verðhækkanir á oliunum fram að þessum tíma vegna hækkanði fragta.

Þegar svo Hamrafellið kom um það leyti, hvaða sögu höfðu þá oliufélögin að segja um möguleika til að fá skip til oliuflutninga fyrir Íslendinga? Þá sögðu þeir okkur, að það væri hvergi hægt að fá skip fyrir minna en 120 sh. Það var hærri en það hafði verið nokkru sinni áður. Niðurstaðan þá varð sú, að Hamrafellið fékkst til þess að flytja þann farm, sem þá var um að ræða, fyrir 100 sh. Maður hefur ekki heyrt neinn lofsöng um það, að við þurftum þá ekki að sæta 120 sh. fragt, heldur fengum við hið nýja íslenska skip til þess að koma sína fyrstu ferð heim með oliufarm fyrir 100 sh. tonnið, þegar öll oliufélögin sögðu: Við getum hvergi fengið skip fyrir minna en 120 sh. — En það var sýnt, að ekki var búið að tryggja, að við hefðum oliur og benzín út vetrarvertíðina fyrir það, þó að við fengjum þann farm,

og þá komu þeir hver í sínu lagi og allir saman og bar saman um það, að fragtirnar færu enn hækkanði, og þar kom, að þeir sögðu, — og það fer ekkert á milli mála, eftir að Súez-deilan var byrjuð, — að það væri mjög mikil tregða á því að fá skip til siglinga inn í Svartahafið; skipaeigendurnir öttuðust, að skipin kynnu að festast þar, kyrrsetjast þar, váttryggingargjöld hefðu hækkað og áhættan væri stórkaukin, fragtirnar hefðu rokið upp í verði, m. a. vegna þess, að siglingaleiðin hafði lengzt og meiri skortur á skipum, minna framboð. Og þetta mun allt vera rétt hjá oliufélögunum. Það er ekki til neins að koma með rangar upplýsingar um þessi atriði. Það er um skráð heimsmarkaðsverð að ræða á þessum skipum.

Um það leyti sem samningurinn var gerður við Hamrafellið, lágu fyrir samhljóða vitnisburðir oliufélaganna um það, að þau gætu hvergi fengið skip fyrir minna en 220 sh. tonnið til Íslands. Við urðum sannarlega varir við það, að Hamrafellseigendur vildu fá að sigla fyrir aðrar þjóðir og notfæra sér heimsmarkaðsverðið, 220 sh. Og hefði það verið gert, hvað hefðum við þá getað fengið? Ekkert annað en útlend skip fyrir 220 sh. tonnið. Það er alveg greinilegt, enda er það augljóst mál, að ef Shell eða BP hefðu getað nokkurs staðar fengið fluttar oliur og benzín til sín fyrir minna en 160 sh. tonnið, þá hefðu þau sagt: Já, við útvægum okkur heldur skip út af fyrir okkur til þess að birgja okkur upp, heldur en að sæta þessum afarkostum, sem við eigum þarna að sæta. — Það er alveg augljóst mál, að ef íslenskur aðili hefði ekki haft þetta skip á hendinni á þessum tíma eða Hamrafellið ekki látið undan með það að fara niður fyrir heimsmarkaðsverð, þá hefðum við orðið að kaupa allar okkar oliur á þessum vetri inn fyrir 220 sh. tonnið. (Gripið fram í.) Já, þá hefði ekkert harmakvein verið rekið upp, bara gott, að útlendingar fengju það, fyrir kannske miklu eldri skip en Hamrafellið er og ódýrari.

Ég hef ekki heyrt, að neinn hafi boðizt til þess á þessum mánuðum að útvega oliuskip fyrir 60 sh. tonnið og ekki heldur 80 og ekki heldur tvisvar sinnum 80. Lægsta talan, sem maður hefur heyrt, er 220 sh. fyrir tonnið. (Gripið fram í.) Hvað segir oliusalinn, hv. 2. þm. Reykv. Hvað segir hann? (Gripið fram í: Fragtirnar eru núna 160 sh. tonnið.) Fragtirnar eru núna komnar það, segir hann. Það mun þá koma í ljós fljótlega og er gleðileg frétt. En verðlagsyfirlvöldin eru að ganga frá og yfirfara — margyfirfara — „kalkúlasjónir“ frá oliufélögunum og öðrum. Og það, sem við höfum þar á milli handanna, er þrír oliufarmar. Það er Hamrafellsfarmurinn á 160 sh. tonnið og tveir farmar aðrir, báðir á 220 sh. tonnið. Og það er ekki Hamrafellsfarmurinn, sem kemur til með að hækka oliuverðið út frá þessu, heldur eru það farmar hinna tveggja erlendu oliuskipa, sem koma til með að hækka verðið hjá okkur nú á næstunni. Hitt er gott að eiga í bakhöndinni, og það vonar maður, að núna þegar liður á veturinn fari þessar fragtir lækkanði.

Það var einhver, sem varpaði því fram hér áðan, hvort það væri ekki líklegt, að fragtirnar væru nú óðar en varði komnar svo langt niður, að þær yrðu komnar niður fyrir 160 sh. Það færi betur, að svo yrði, en hingað til höfum við ekki haft fregnir af því, að það sé von til þess, að fragtirnar séu komnar í samt lag og áður, fyrr en þá í fyrsta lagi með vorinu. Og ég er alveg viss um það, að undir þungum ásökunum hefði núverandi ríkisstj. setið, ef hún hefði ekki gert ráðstafanir núna með haustinu og í byrjun vetrar til þess að tryggja, að hér væru oliubirgðir í landinu út vetrarvertíðina a. m. k. Þá hefðum við setið undir réttmætum og þungum ásökunum.

Ég held, að það muni koma í ljós, að fragtirnar verði ekki komnar, því miður, langt niður fyrir 160 sh. á tonn, áður en sá tími er liðinn, sem Hamrafellið átti að skila sínum fjórðum förmum til Íslands. Og meðaltalsverðið má vera komið langt niður fyrir, um það bil er því tímabili lýkur, ef það ætti að sýna sig að hafa orðið í óhag að hafa tryggt sér Hamrafellið fyrir 160 sh. tonnið í fjórar ferðir, því að í 220 sh. hefur það staðið fram að þessu.

Ég álit, að með þessu sé fyllilega svarað spurningunni, sem hefur verið varpað fram, hvort það hefði ekki verið hægt að gera þetta fyrir minna. Það er áreiðanlegt, að við hefðum ekkert skip annað fengið fyrir minna, ekkert skip fengið fyrir neðan 220 sh. tonnið.

Viðvíkjandi öðrum skipafélögum og frögtum núna, þá er það a. m. k. ekki í lækkunarátt, því að nú um sinn hefur legið hjá mér erindi frá Eimskipafélagi Íslands með löngum rökstuðningi og miklum um nauðsyn þess félags um hækkanir á frögtum og upplýsingar um hækkanir á frögtum á heimsmarkaði líka almennt. Og það er ekki búið að kalla það erindi til baka enn, út frá því, að nú votti fyrir einhverjum lækkunum. Síður en svo. Það hefur aldrei verið sótt fastar á heldur en núna seinustu dagana um, að það verði að heimila Eimskipafélagi Íslands hækkanir fragtir og þá væntanlega jafnframt skipadeild samvinnufélaganna. Ég vildi vona, að það sé nú farið að rofa það til þar líka, að það verði horfið frá því að heimta hækkanir, og kannske komi nýtt erindi og verði nú upplýst fljótlega, að nú sé hægt að setta sig við lægri fragtir.

Það var hér einn ræðumaður, sem sagði, að það hefðu allir fagnað því, að Íslendingar hefðu eignast nýtt olíuskip. Ég vona, að svo sé. En mér finnst bara, að sá fögnuður hafi verið eitthvað blandaður, og fagnaðarópin hafi verið með þeim hætti, að manni hefur skilist, að ekki væri alveg óblandinn fögnuður yfir þessu skipi.

Ég kemst ekki hjá því, þegar ég lit yfir allt þetta olíumál og þá staðreynd, að íslenskt skip hefur fengið til þess að flytja inn fyrir okkur olíu, þegar okkur reið mest á, fyrir 160 sh. tonnið, þegar ekkert erlent skip fékkst til að gera það fyrir minna en 220 sh. á tonn, að það styðji fyllilega þá sannfæringu mína, að þessi mikla herferð er því miður að öðrum þræði

a. m. k. hafin af gamalli og rótgróinni óvild til samvinnuhreyfingarinnar.

Jóhann Jósefsson: Herra forseti. Ég skal ekki tefja lengi þessar umræður og stend upp aðallega vegna þess, að mér fannst ekki koma ljóst fram í ræðu hæstv. viðskmrh., með hvaða kjörum fengin væri eða fengin yrði, ef til kemur, olían frá Hvalfirði, sem mér skildist hann eiga von á eða kannske hafa fengið og hann taldi vera frá hinu svokallaða setuliði. (*Gripíð fram í: Varnarliði.*) Varnarliði, já. Ég bið af-sökunar.

Það er náttúrulega gott og getur verið hagkvæmt fyrir alla, að þessi olía er tryggð, og mér skildist af ræðu hæstv. ráðh., að hana mætti svo endurgreiða í friðu eða með olíu aftur eða þá í peningum. Út af þessu vildi ég mælast til þess að fá upplýst það atriði í þessu máli, hvað löngum tíma í síðasta lagi, eftir að hún er fengin, yrði heimilt að skila aftur olíu í staðinn fyrir þá olíu, sem látin yrði af hendi frá varnarliðinu. Og ef ekki yrði úr því og að því kæmi að greiða yrði þessa olíu í peningum, sem eðlilegt mundi vera undir þeim kringumstæðum, þá vildi ég mælast til þess, að hæstv. ráðh. vildi upplýsa, hvað mikið fyrir tonnið yrði þá að greiða í peningum fyrir þessa olíu frá varnarliðinu, sem umrædd er og umrædd var af hæstv. ráðherra.

Ég ætla, að ég þurfi ekki að hafa hér um fleiri orð. Það eru þessi tvö atriði, sem mér fannst vanta í upplýsingar hæstv. ráðh., hvernær mætti í síðasta lagi skila aftur olíu í staðinn fyrir væntanlega olíu, sem fæst, og ef ekki kemur til þess, með hvaða verði yrði að greiða hvert tonn af olíunni, ef að því ráði yrði að hverfa að greiða hana í peningum.

Sigurður Bjarnason: Herra forseti. Í gömlu ævintýri er frá því greint, að jafnan þegar spurt hafi verið um konung einn, þá hafi verið svarað: Hann er í klæðaskápnum.

Mér dettur þetta í hug í sambandi við hæstv. ríkisstj., að um hana mætti segja, ef spurt væri um hana og athafnir hennar, hvað hún væri að aðhafast: Hún er í olíunni.

Og það hefur verið sagt, að stefna hennar í verðlagsmálum mótist af „olíuandanum“. Ég held, að þetta sé satt. Ég held, að stefnu og framkvæmdum hæstv. ríkisstj. í verðlagsmálum verði ekki lýst betur en með því að segja, að hún mótist af „olíuandanum“.

Annars er það fyrst og fremst tvennt, sem hefur verið deilt á hæstv. ríkisstj. fyrir í þessum málum: Í fyrsta lagi, að hún hafi tafið leigu á skipum til olíuflutninga og af því hafi síðan leitt stórhækkaðan flutningskostnað, sem valdið hafi þjóðinni milljónatjóni. Þetta er sannað, og ég eyði ekki tíma mínum hér til þess að rekja það. Í öðru lagi, að hæstv. ríkisstj. hafi leyft Olíufélaginu h/f óhóflegan gróða á hinu nýja olíuflutningaskipi sínu, sem öll þjóðin fagnar að komið er til landsins, — óhóflegan gróða á örskömmum tíma.

Hæstv. ráðherrar og fleiri stjórnarstuðnings-

menn, sem hér hafa talað, hafa látið liggja að því, að sjálfstæðismenn einir hafi gagnrýnt hæstv. ríkisstj. fyrir þetta, og einn hv. þm. komst þannig að orði, að úti um allt land undr- uðust menn þetta, að sjálfstæðismenn væru að gagnrýna blessaða stjórnina fyrir þetta.

Ég held nú, að staðreyndirnar tali öðru máli. Það var minnst á það hér áðan, að bæjarstjórn Reykjavíkur hefði samþykkt með samhljóða atkv., þ.e.a.s. að undanteknum framsóknar- manninum, sem þar á sæti, með 14 atkv. gegn einu, vitor á þetta. Hæstv. viðskmrh. vildi segja, að þetta væru alls ekki vitor. Eg vil nú, þótt hv. 2. þm. Eyf. hafi svarað þessum um- mælum hæstv. ráðh. lítillga, aðeins lesa upp þessa tillögu. Hún er á þessa leið og var sam- þykkt með atkvæðum stjórnarstuðningsmanna, allra nema framsóknarmannsins, í bæjarstjórn Reykjavíkur:

„Þar sem upplýst er, að fyrirhuguð farm- gjöld hjá hinu nýja íslenzka olíuskipti eru meira en helmingi hærri en nauðsyn krefur, og vit- anlegt, að slíkt hefur í för með sér milljóna- útgjöld fyrir Reykvíkinga, þá skorar bæjar- stjórn Reykjavíkur á félmrh. að beita áhrifum sínum sem æðsti yfirmaður verðlagsmála til þess að hindra slíkt okur.“

Hæstv. viðskmrh. kallar þetta ekki vitor. Eru þetta ekki bara meðmæli með því, sem hæstv. ríkisstj. hefur gert? Ég held, að allir Íslend- ingar, sem tala íslenzku og skilja íslenzku, geti ekki skilið þetta nema á einn veg: sem harð- orðar vitor. Þar er talað um það, að flutnings- gjöldin séu meira en helmingi hærri en nauð- syn krefji, og skorað á félmrh. að beita sér fyrir að hindra slíkt „okur“.

Í umræðunum kom það einnig fram, að einn af stuðningsmönnum hæstv. ríkisstj. jafnaði þessu atferli við það, sem „ósvífustu auð- hringar“ leyfðu sér. Ég segi, að hæstv. viðsk- mrh. er lítilþægur, ef hann tekur þetta sem traustsyfirlýsingu við sig.

Og annar hv. andstæðingur sjálfstæðismanna lýsti því yfir í samræmi við það, sem við sjálf- stæðismenn höfum haldið hér fram, að Olíu- félagið ætlaði sér að græða hvorki meira né minna en 14 millj. króna aukalega á fjórum förmum.

Þetta er náttúrlega ekki „milliliðagróði“. (Forseti: Tíminn er búinn.) Ég vil aðeins rétt syndga upp á náð hæstv. forseta í eina mín- útu eða svo.

Hæstv. félmrh. sagði hér áðan, að olíufélögin þurfi ekki að fá leyfi ríkisstj. til þess að semja um leigu á skipum. Í grein hæstv. viðskmrh. er einnig komið að orði á þessa leið í Þjóð- viljanum fyrir nokkrum dögum:

„Olíufélögin höfðu fulla heimild til leigu á hvaða olíuskipti sem þau vildu. Ég hafði enga íhlutun í frammi við félögin.“

En í bréfi til olíufélaganna 9. okt. s.l. segir ráðherrann:

„Ráðuneytið væntir þess, að olíufélögin láti það fylgjast með því, hvaða ráðstafanir verði gerðar til leigu á olíuflutningaskipi.“

Þá þarf þó rn. að fylgjast með því. En það

gengur lengra. Í bréfi 16. nóv. skrifar hæstv. viðskmrh.:

„Fyrst töldu þau (félögin), að leigja yrði skip á 150 sh. pr. tonn, en það var hækkun úr 98 sh., sem síðasti farmurinn var fluttur á. Ráðuneytið taldi sig ekki vilja mæla með þess- ari leigu. Nokkru síðar óskuðu félögin að leigja skip undir þennan farm á 129.6 sh. Ráðuneytið var ekki viðbúið að samþykkja þessa hækkun heldur.“

Hvernig stóð á því, að rn. þurfti þá allt í einu að fara að samþykkja, ef það réð engu um þetta og félögin gátu farið sínu fram?

Og enn segir hæstv. ráðh. í bréfi þann 19. nóv.:

„Ráðuneytið staðfestir hér með, að ríkisstj. heimilaði 16. þ.m. olíufélögunum að leigja skip til flutninga á fúelolíu frá Sovétríkjunum til Íslands á 220 sh. pr. tonn.“

Þá er rn. allt í einu farið „að heimila“ það, sem það segir að félögin hafi alls ekki þurft á að halda áður; það er sem sagt leyfi frá því sjálfu. Loks segir hæstv. ráðh. í bréfi 23. nóv.:

„Viðskmrh. hefur ekki með verðlagsmál að gera og ákveður því ekki olíuverð eða hámarks- fragt.“

Þá er hæstv. ráðh. farinn að afsaka sig. Á kostnað hvers? Á kostnað síns kára vinar og bróður, hæstv. félmrh., sem hér var að ljúka máli sínu áðan og sagði, að olíufélögin þyrftu ekki að fá leyfi ríkisstjórnarinnar til að semja um leigu á skipi. Loks segir svo hæstv. ráðh. í grein sinni í Þjóðviljanum fyrir nokkrum dög- um:

„Eigi að ásaka einhvern fyrir það, að flutn- ingaskip var ekki leigt á 120 sh. nokkrum dög- um eftir Súez-stríðið, þá eru það olíufélögin sjálf. En mig er ekki hægt að ásaka, því að ég hafði ekki flutningana með höndum.“

Ja, mér þykir hæstv. ráðh. segja manni frétt- ir, að hann hafi ekki sjálfur flutningana með höndum. Ég hef nú ekki heyrt nokkurn ásaka hæstv. ráðh. fyrir að hafa ekki flutt olíuna sjálfur. En hvað sannar það, sem ég hér hef lesið upp úr bréfum hæstv. ráðh.? Ekkert ann- að en það, sem við höfum haldið fram, að hann hefur beinlínis með sínum áhrifum tafið olíuflutningana til landsins, þannig að farm- gjöldin hafa á þeim tíma stórhækkað, og síðan leyft olíufélögunum að flytja olíuna með miklu hærri farmgjaldi en þau áður áttu kost á.

Ég hef syndgað upp á náð hæstv. forseta og bið hann afsökunar á því. En ég vil að lokum segja það, að það er alveg áreiðanlega mikill misskilningur hjá hv. 2. þm. Rang., ef hann heldur, að sjálfstæðismenn séu áfelldir fyrir það úti um allt land að hafa hreyft þessu hneykslismáli, sem hér er til umræðu. Ég býst við, að ég sé eins vel kunnugur og þessi hv. þm. í mörgum sjávarþorpum og kaupstöðum landsins, og þar veit ég það, að það eru ekki eingöngu sjálfstæðismenn, sem telja það regin- hneyksli, sem ríkisstj. hefur framið í olíumál- unum, heldur allur almenningur í byggðarlög- unum. Og hæstv. ríkisstj. á eftir að bita úr nál- inni með þau afglöp, sem hún hefur framið,

og með það stórtjón, sem hún hefur bakað þjóðinni með aðgerðum sínum í þessum málum.

Sjútmrhr. (Lúðvík Jósefsson): Þó að ég viti það nú, að það muni vera eftir ein eða tvær ræður enn þá frá hálfu þeirra sjálfstæðismanna, þar til þeir eru búnir að tala sig dauða allir, — en þeir munu greinilega hafa fengið fyrirskipun um það, að þeir mættu héðan ekki út fara, fyrr en þeir væru allir búnir að tala sig dauða í þessu máli, — þá ætla ég nú samt að grípa inn í enn einu sinni til þess að leiðrétta nokkuð þær missagnir, sem hér er reynt að halda fram.

Síðastur talaði hér hv. þm. N-Ísf. og ætlaði nú að reyna að sanna það, að ég hefði gripið inn í afskipti olíufélaganna og meinað þeim að leigja olíuskip á hagstæðu verði, og vildi reyna að sanna það með tilvitnun í bréf frá mér varðandi þessi mál. Þetta tókst nú heldur óhöndulega. Hvenær var það, sem ég skrifaði þetta eina bréf, sem ég skrifaði olíufélögunum varðandi þetta mál, þegar ég tek það fram, að ég óskaði eftir því, að þau upplýstu mig um það, hvaða ráðstafanir félögin gerðu til leigu á olíuskipum? Það var þegar olíufélögin voru búnin að tilkynna það æ ofan í æ í bréfi, að þau geti ekkert skip fengið til olíuflutninganna, og voru búnin að sleppa mörgum leigum, sem höfðu þá legið til boða, af því að þau vildu ekki taka á sig neina áhættu af olíuflutningunum, nema þau fengju ákveðin vilyrði um það, hvaða olíuverð ætti að gilda í landinu. Eins og ég hafði tekið fram, skipti það mig vitanlega miklu máli sem viðskmrh. og sem sjútmrhr., að olía yrði flutt til landsins. Ég taldi mér því skylt að fylgjast með því, hvaða aðgerðir félögin hefðu í frammi til þess að tryggja, að olía yrði flutt. En olíufélögin höfðu samning við fyrrv. ríkisstj. um það, að þau áttu að annast olíuflutningana. Þau höfðu tekið að sér að flytja alla olíu til landsins. Og var það óeðlilegt, þó að ég færi fram á, þegar þau voru búnin að tilkynna það áður, að þau fengju ekki skip til flutninganna, að þau létu mig fylgjast með því, hvaða ráðstafanir þau gerðu til þess að tryggja Íslendingum olíu? En af hverju las ekki þessi hv. þm. eitthvað upp um það, þar sem ég í bréfi hafði bannað þeim að leigja skip? Af hverju gerði hann það ekki? Ég skora á hann að reyna að koma með eitthvað slíkt, þar sem ég hafi í einhverju tilfelli bannað félögunum að leigja þetta margumtalaða skip. Af hverju komu ekki olíufélögin fram með það? Af því að það er ekki til.

Þegar ég segi í grein, sem ég hef skrifað um þessi mál, að ég hafi ekki fyrir mitt leyti verið við því búinn að mæla með því, að þau leigðu skip á 150 sh. fragtina, þegar fragtin hafði áður verið 98 sh., þá er það allt á þeim grundvelli, að ég hef sagt þeim, að ég vildi ekki fyrir mitt leyti mæla með því, að slík geysileg hækkun yrði samþykkt inn í verðlagið. Það er aðeins viðvikjandi verðhækkuninni, því að félögin vissu það allan tímann, enda fram tekið í bréfi frá mér til þeirra, að þau væru algerlega frjáls að því að taka það skip

til leigu, sem þau vildu, en þau fengju ekki heimild mína til þess að hækka olíuna sem þessari fragtahækkun nam. Það er um það, sem heimildin er. Og það ætti hv. þm. N-Ísf. að skilja, að félögin voru algerlega frjáls að því að leigja skip, ef þau töldu það hagstætt og vildu, en að þau fengu hins vegar ekki heimild mína til þess að hækka fragtina eins og þau voru að óska eftir. (Gripið fram í.) Það var skrifað af viðskmrn. í samráði við ríkisstj. alla og það ráðuneyti, sem fer með verðlagsmálin, þar sem ríkisstj. hafði gert samþykkt um það á sínum tíma. Þegar þótti sýnilegt, að olíufélögin gætu ekki flutt olíu til landsins og vildu ekki taka skip á leigu, nema þau fengju ákveðin vilyrði um fragtina, þá gerði ríkisstj. samþykkt viðvikjandi fragtinni. (Gripið fram í.) Það er nú alveg furðulegt, að þessi hæstv. ráðh. skuli ekki hafa kynnt sér það, undir hvern verðlagsmálin heyrar. (BBen: Ég mótmæli því, að ég sé meiðyrtur með því að kalla mig ráðh. í núv. ríkisstjórn, og skora á hæstv. forseta að skerast í leikinn.) Ef ég hef sleppt „fyrirverandi“ ráðherra, þá skal ég endurtaka það þannig hér á réttan hátt: Þessi fyrirverandi ráðh., ef hann ekki getur kynnt sér það eins og hver og einn, hvaða ráðh. það er, sem fer með verðlagsmálin. Það er greinilega gefið hér út í forsetaúrskurði, hver það er, sem fer með verðlagsmálin, og ég hélt, að allir hv. alþm. vissu það, að það er félmrh., sem fer með verðlagsmálin, þau flokkast ekki undir viðskmrn., þó að þessi hv. þm. og ýmsir aðrir flokksbræður hans séu að lemja hausnum í steinininn í sífelli og reyna að hrópa það yfir landslýðinn, að það sé ég, sem fari með þessi mál. (SB: Er ráðherrann að afsaka sig?) Nei, ég er ekkert að afsaka mig, ekki á neinn hátt. Ég er bara að reyna að koma réttu inn í kollinn á þessum mönnum, en það virðist vera heldur erfitt að koma því af hinu rétta inn í þeirra koll, sem þeir vilja ekki hafa.

En þá er reynt að halda því hér fram, að ég hafi sagt í þessum umræðum, að bæjarfulltrúar í bæjarstjórn Reykjavíkur, sem annars eru stuðningsmenn ríkisstj., hafi ekki vott ríkisstj. fyrir leiguna á Hamrafelli.

Þetta er alveg furðulegt, að það skuli tveir þm. Sjálfstfl. vera að tyggja þetta hér upp hver eftir öðrum. Þeir ættu að líta aðeins í þá ræðu, sem ég flutti hér og er væntanlega skrifuð.

Ég sagði, að þessir bæjarfulltrúar hefðu ekki vott ríkisstj. fyrir afstöðu hennar til olíumálanna almennt; það var það, sem ég sagði. Ég sagði hins vegar, að þeir hefðu fundið að því, að ríkisstj. hefði ekki gengið lengra til þess að fá lækkaða fragtina á Hamrafellinu; að því hefðu þeir fundið. Svo koma hér tveir þm. Sjálfstfl. og segja, að ég hafi ekki viljað viðurkenna það, að ríkisstj. hafi verið vott af þessum mönnum. Ég hef ekkert talað um það, ekkert verið að ræða sérstaklega um orðið „vitur“ á einn eða neinn hátt. Ég bara mótmæli því, að það hafi komið fram í þessari samþykkt í bæjarstjórn Reykjavíkur eða hjá þessum stuðningsmönnum ríkisstj., að þeir hafi vott

ríkisstj. fyrir afstöðu hennar til olíumálanna almennt, og ég bætti því við: enda væri það alveg furðulegt, ef slíkar vitur gætu komið frá nokkrum öðrum en þeim, sem væru beinir umboðsmenn olíufélaganna í landinu. Og af hverju? Vegna þess, að það liggur fyrir, að hér hefur verið óbreytt olíuverð í landinu, öllum olíunotendum til góða, á sama tíma sem olíuverð hefur farið hækkandi í öllum löndum hér í kringum okkur. Væri það ekki ein-kennilegt, ef bæjarfulltrúar í Reykjavík væru að mótmæla þessu? Hitt er hins vegar ekki nema mannlegt, að þeir óski eftir því, að það hefði mátt takast að fá Hamrafellið til þess að flytja olíuna á enn lægra gjaldi en það tók að sér.

Þetta hvort tveggja fellur því algerlega um sjálft sig sem í rauninni dautt og ómerkt.

Hv. þm. N-Íst. sagði hér, að það mætti segja um þessa ríkisstj., að hún væri í olíunni, hún væri alltaf í olíumálunum. Já, ég efast ekkert um það, að það eru til þeir menn hér, sem kvarta alveg sérstaklega undan því, hvernig ríkisstj. hefur haldið á olíumálunum. Ég efast ekkert um það. Ég þekki það frá daglegum umkvörtunum frá forustumönnum olíufélaganna. Ég veit, að þeir eru daglega að kvarta undan því, að þeir skuli ekki fá að hækka sitt verðlag. Þeir eru daglega að reyna að ráðast á mig og alla ríkisstj. fyrir það að veita mótspyrnu gegn því, að þeir fái að hækka sitt verðlag. Þeir telja höfuðsynd núverandi ríkisstj. að hafa staðið svona fast á þessum málum, og Morgunblaðið og Visir hafa verið eins og oft áður dygg stuðningsblöð þessara aðila í árásum á ríkisstj. út af því að hafa haldið svona fast á olíumálunum.

En ég vil segja það, að ég tel, að það, sem ríkisstj. hefur í þessum efnum gert, hafi verið rétt, olíufélagin hafi fyllilega þolað að taka á sig þann hluta af verðhækkuninni, sem þau hafa þurft að bera nú á undanförunum mánuðum. En hitt er mér alveg ljóst, eins og ég hef líka minnst á hér áður, að það verður vitanlega ekki hægt að láta þau bera alla þá gifurlegu hækkun á olíu til lengdar, sem annars hefur orðið bæði á verðlagi olíunnar úti í heimi og eins á flutningi hennar hingað til landsins.

En það er þó ekki verið að minnast á það af þeim sjálfstæðismönnum, sem hér tala nú, sem er vitanlega það merkilegasta af öllu, sem fram hefur komið í þessum umr., að þegar þeir áttu viðskmrh., þegar þeir voru í ríkisstj., þá bauðst þeim, eftir því sem viðskmrh. úr þeirra stjórn sagði hér í umr., tækifæri til þess að tryggja landsmönnum olíuflutninga hér á næstu mánuðum fyrir 60 sh. á tonn, og hann vildi ekki þiggja það. Hann vildi ekki standa að því, að slíkt yrði gert. Mennirnir, sem eru núna að deila á það, hvernig haldið er á olíumálunum, þeirra málstaður hann er svona. Og afsökunin var þessi: Það var von á því, að Hamrafellið væri einhvers staðar á næstunni og kæmi til landsins seinna, og það mundi sennilega ekki geta staðið undir 60 sh. Af því væri ekki hægt að tryggja landsmönnum

Alpt. 1956. D. (76. löggjafarþing).

flutningana á olíum til landsins á þessu verði. — Hvers vegna skrifa þeir ekki um þetta í Morgunblaðið? Væri það nú ekki reynandi næst? Og hvers vegna tala þeir ekki um það í sambandi við verðlagninguna á olíum, að það hafi staðið Íslendingum til boða að tryggja alla olíuflutninga til landsins á 60 sh. á tonn, en viðskmrh. Sjálfstfl. hafi ekki viljað þiggja það?

Hv. þm. Vestm. (JJós) flutti hér fsp. líka, og ég verð nú að segja það, að ég get ekki meint annað en að þessi fsp. hans hafi verið flutt hér líka í beinu framhaldi af því, að það sé hér einhver flokksleg skylda á sjálfstæðismönnum að tala sig dauða í þessu máli, jafnvel þó að þeir hafi eiginlega ekki um neitt að tala. Hann spyr hér um atriði, sem ég var búinn að svara áður í þessum umr. eins skýrt og vel og við var hægt að búast að ég gæti svarað því. Það er nú ekki venja, að ráðh. svari hér á Alþ. fsp., sem koma fram á óþinglegan hátt, án þess að þær séu lagðar fram skriflega. (SB: Ef hann getur það með góðu móti.) Já, og ég svaraði öllu, sem hægt var. En ég hef orðið fyrir því af ráðh. frá hálfu Sjálfstfl., að hann hefur beinlínis, — þó að hann hefði svarið liggjandi á hendinni, — vísað fsp. frá og sagt, að hann svaraði því ekki, nema það kæmi fram skriflega, eins og lög og reglur standa til á Alþingi. Ég var vitanlega ekkert að nota mér slíkt, heldur svaraði þessari fsp. — Hann spyr um það: Hvenær má síðast skila þeirri olíu, sem við fáum nú með sérstökum kjörum úr Hvalfirði? Hvenær má síðast skila henni? Og hvað á að greiða hana á, ef henni verður ekki skilað, heldur á að greiða hana með peningum?

Ég sagði hér frá því, að þessir samningar heyrðu ekki undir mitt ráðuneyti, ég hefði ekki með þá að gera. Það hefur verið utarinn, sem hefur haft með það að gera. Hitt væri mér kunnugt um, að í aðalatriðum væru greiðsluskilmálarinnir þeir, að við hefðum rétt á því að skila því magni af olíu aftur, sem við fengjum þarna, en sagði enn fremur, að vegna þess að nokkur vafi léki á um það, hvaða fragt ætti að leggja til grundvallar, þá mundi vera búið að ákveða um verð, sem lagt yrði til grundvallar, fast verð, ef við óskuðum heldur að fara þá leið að greiða olíuna. Hins vegar gæti ég ekki upplýst nánar um þetta atriði, því að þetta væri ekki undir mínu ráðuneyti og ég hefði ekki með það að gera sem slíkt. (JJós: Ekki hvaða fasta verð það er?) Nei, nefnilega það með fasta verði. Þetta hafði ég sagt áður og segi enn. Ég get því ekki sagt þetta. Það er annar ráðh., sem hefur haft með þennan hluta málsins að gera.

Ég vil svo að lokum undirstrika það, að það, sem sannast hefur í þessum olíumræðum hér á Alþingi, er fyrst og fremst þetta: Hér á Íslandi hefur nú um margra mánaða tímabil, allan þann tíma, sem núverandi ríkisstj. hefur farið með völd, verið fast og óbreytt olíuverð, og öll olía hefur verið sett undir hámarks-ákvæði, einnig sá hluti olíunnar, sem áður var alveg frjáls, sem olíufélagin gátu áður verð-

lagt alveg frjálst, t. d. í tíð viðskmrh. Sjálfstfl. Hér er núna lægra verið en í löndunum hér í kringum okkur á olíuvörum, og það hefur aldrei komið fyrir áður. Enn fremur hefur það komið fram alveg greinilega, að olíufélögin eru frjáls að því og hafa verið frjáls að því að velja sér þau olíuflutningaskip, sem þau hafa viljað. Þegar þau hafa stanzað við það að leigja olíuskip, þá hefur það eingöngu verið vegna þess, að þau vildu fá fyrir fram samþykki ríkisstj. fyrir tilteknu verðlagi á oliunni eða í sambandi við hinar nýju fragtir. Það hefur eingöngu verið það. Leigan á Hamrafellinu verður að skoðast í því ljósi, að Hamrafellið var tekið eitt út úr allra íslenskra skipa, sem voru að flytja til landsins heila farma, hámarksfragtir höfðu ekki áður verið í gildi í slíkum tilfellum og eru ekki í gildi enn í dag í slíkum tilfellum. Önnur íslensk skip fá að taka þær fragtir, sem hinn frjálsi markaður segir til um, en Hamrafellið var með sérstökum samningi fengið til þess að taka að sér þessa flutninga yfir versta tíma ársins, þegar önnur skip voru yfirleitt ekki fáanleg, og fengið til þess að slá allverulega af frógtunum á frjálsum markaði.

Hitt er svo allt annað mál, hvort rétt hefði verið að taka Hamrafellið eitt út úr þarna strax og ákveða því hámarksfragt. Ég álit, að það hafi ekki verið sanngjarnt, það hefði þá átt að taka öll önnur íslensk skip líka, sem önnuðust hliðstæða flutninga, og setja þau öll á hámarksfragtir og þar með skylda þau til þess að flytja til landsins vörur á lægri töxtum en erlendu skipin fá fyrir sams konar flutninga. Og það ber vitanlega að athuga framvegis, hvort ætti þannig að fara að, bæði með Hamrafellið og önnur íslensk skip. En í fyrstu umferð tel ég að Hamrafellið hafi verið látið ganga til móts við þessa skoðun á hóflegan hátt og eðlilegan hátt og þá ekki síður með tilliti til þess, að það var verið að leggja á þetta nýja skip mjög verulega þungan skatt einmitt um þetta leyti.

Þetta eru atriði, sem hér hafa upplýst í þessu máli. Hitt má svo öllum vera ljóst, að hávaðinn í sjálfstæðismönnum í þessu máli á ekkert skylt við umhyggju þeirra fyrir lágu olíuverði í landinu. Það hafa þeir sýnt á undanförunum árum. Það sýndu þeir, þegar þeir vildu ekki tryggja landsmönnum 60 sh. fragt, og það sýndu þeir t. d. fyrir rúmu ári, þegar þeir samþykktu að beiðni olíufélaganna stórkostlega verðhækkun á olíu, og var þó ekki um neitt Súezstrið þá að ræða. Þá höfðu bara fragtir svona nokkuð almennt hækkað.

Hávaði þeirra á ekkert skylt við áhuga þeirra fyrir því að sjá hér um lágt olíuverð, en það eru umbrot og illska í þeim út af því, að olíufélögin hafa verið látin blæða nokkuð að undanförunu með því að halda föstu hjá þeim verðlaginu. Af því er þeirra hávaði spröttinn.

Forseti (EmJ): Það er nú komið nokkuð fram yfir venjulegan fundartíma, en ég vildi mega freista þess að ljúka þessum mjög óvenjulegu umr., sem eru orðnar allmikið öðruvísi

en ég ætla að gert sé ráð fyrir að fyrirspurnatími sé, þar sem eingöngu er leitað eftir upplýsingum. En þar sem aðeins einn hv. þm. er á mælendaskrá, vildi ég gefa honum orðið.

Sigurður Bjarnason: Herra forseti. Ég dreg það ekki í efa, að hæstv. ráðherrum þyki það allþægilegt að sitja undir umr. og aðfinnslum í þessu máli og að þeim sé það allkært, að sífellt fleiri og fleiri sjálfstæðismenn og stjórnarandstæðingar tali sig dauða í því, eins og þeir kalla. En ég vil aðeins endurtaka það, sem ég sagði áðan við hæstv. viðskmrh., að við stjórnarandstæðingar erum í þessum umr. fyrst og fremst að gæta hagsmuna almennings. Við erum að verja almenning fyrir því ofbeldi, fyrir því gróðabralli, sem hæstv. ríkisstj. er að þröngva upp á aðalframleiðslustétt þjóðarinnar, þ. e. a. s. sjómenn og útvegsmenn. Það er þetta, sem er að gerast í þessum umr., að það er verið að verja aðalframleiðslustétt þjóðarinnar fyrir einhverju purkunarlausasta og ósvífna gróðabralli, sem um getur í kaupsýslusögu síðari ára. Það er ekkert að furða, þó að hæstv. viðskmrh., sem um langan aldur hefur þótzt vera einn aðalpostulinn í stríðinu gegn milliliðagróðanum, kveinki sér, þegar það er danglað í hann fyrir þetta framferði sitt, og hann má vera þess alveg fullviss, að við, fulltrúar útvegsmanna og sjómanna í Sjálfstfl., munum ekki láta hann sleppa, þó að hæstv. forseta takist að ljúka umr. um þetta mál, sem eru þegar orðnar allangar, nú á þessum fundi.

Hæstv. ráðherra er nú kominn í algera sjálfheldu, þar sem hann þrautstaglast á því, að olíufélögin hafi verið algerlega frjáls að því að leigja skip. Hins vegar, segir hann um leið, hafi þau ekki vald til þess að ákveða verðlagið á oliunni.

Heldur nú hæstv. ráðh., að nokkur einasti maður trúir því, þegar hann segir það, að hann geti ekki haft nein áhrif á leigu skipa til olíuflutninga til landsins, þegar hann segir þó í leiðinni, að auðvitað hafi ríkisstj. í hendi sinni alla leigu á olíuskipum til landsins með verðlagsákvörðunarvaldinu? En hæstv. ráðh. bætir við, svona eins og til þess að létta ábyrgðinni af sér: Veit ekki hv. þm. N-Ísf., að það er ekki ég, sem verðlagsákvörðunarvaldið heyrir undir, það er hæstv. félmrh.? — Hafa menn nú heyrt öllu aumlegri afsökun? Hæstv. ráðh. skellir skuldinni af sér yfir á bak flokksbróður síns. Og ég skal játa það, að mig furðar ekkert mjög mikið á því, þó að hæstv. félmrh. láti lítið sjá sig við þessar umr. Hann er alltaf öðru hverju að skjótast út. Hann er eins og á stöðugum flóttu, hann er eins og á hálfgerðu sálflakki, meðan á þessum umr. stendur, meðan hæstv. viðskmrh., flokksbróðir hans, er sífellt að punda þessu á hann, að það sé hann, sem hafi valdið í sinni hendi.

Ég fæ ekki betur séð en að hæstv. viðskmrh. sé hér kominn í algera sjálfheldu. Hann heldur því fram, að hann hafi ekki möguleika til þess að hafa áhrif á skipaleiguna, en segir, að það

sé sá ráðh., sem fari með verðlagsmálin, sem hafi allt líf olíufélaganna í hendi sinni, líka það, hvaða skip þau leigja til flutninganna.

Það er líka alveg auðsætt, að hæstv. ráðh. er mjög illa á vegi staddur, þegar hann er að reyna að breiða yfir það, að hans eigin stuðningsmenn og stuðningsmenn ríkisstj. í heild, nema Framsfl., hafi sett fram hreinar vítur á ríkisstj. með samþykkt sinni í bæjarstjórn Rvíkur. Ég las hana upp hér áðan. Það var talað um okur, skorað á viðskmrh., á verðlagsmálaráðherra, sem er félmrh., að hindra okur. Hefur hann hindrað þetta „okur“, sem verið er að mótmæla? Hverju var verið að mótmæla nema leigunni á Hamrafellinu? Ég held, að hæstv. ráðh. hafi ekki hindrað það. Það er líka talað í þessari sömu ályktun um, að leigan sé helmingi hærri en nauðsynlegt hefði verið, til þess að fyrirtekið hefði getað haft sæmilegan hagnað. Og þetta er gert undir verndarvæng mannanna, sem alltaf eru að berjast gegn „milliliðagráðunum“ og sífellt að „sigrá“ á þeim vettvangi.

Það, sem hæstv. ráðh. klykksti hér út með, að umr. okkar sjálfstæðismanna endurómuðu hér í þinginu af kvörtunum olíufélaganna yfir því að mega ekki hækka verðlag, er auðvitað alger blekking. Við sjálfstæðismenn höfum ekki verið að bera neitt blak af olíufélögunum eða kvarta fyrir þeirra hönd. Við erum fyrst og fremst, eins og ég sagði áðan, að benda á það, að hæstv. viðskmrh. og hæstv. ríkisstj. í heild hefur með sinu framferði valdið útvegsmönnum og sjómönnum í landinu og þar með þjóðinni allri milljónatjóni. Það eru þessar kvartanir, sem við erum að bera fram, en ekki kvartanir olíufélaganna yfir því að mega ekki hækka verðlag, enda fá þau að hækka verðlag. Ég vildi bara spyrja hæstv. ráðh. að því, hvort hann reikni með því, að verðlagið á olíu verði óbreytt. Ég veit ekki betur en það hafi verið upplýst í umr. hér fyrir jólin, að verðlag á olíu mundi hækka. (Forseti: Tíminn er liðinn.) Ríkissjóður yrði bara að borga þá hækkan.

Það er svo að sjálfsögðu fullkomin blekking og útúrnúningur úr ummælum hv. 1. þm. Rang., að sjálfstæðismenn hafi ekki viljað taka tilboði um 60 sh. farmgjald á tonnlið fyrir olíuna. Ég hef ekki tíma til þess að ræða það hér nánar, en í því sambandi vildi ég aðeins benda á það, að hv. núv. stjórnarflokkar héldu því fram á s. l. vori, að nú væri upprunninn sá Fróðafriður í veröldinni, að aldrei hefði litið bjartar út í alþjóðamálum. Ef sjálfstæðismenn hefðu lagt trúnað á þetta, sem þeir að vísu gerðu ekki, þá hefði mátt ætla, að einhverjar líkur væru fyrir því, að verðlag á olíufrógtum færi heldur lækkandi en hækkandi, og þeir kynnu þá að hafa haft einhverja stoð í þessari ákvörðun sinni, ef þeir hefðu haft aðstöðu til þess að hafna 60 sh. fragt.

Ég skal ljúka þessu máli mínu með því að biðja hæstv. forseta afsökunar á því, að ég hef farið fram yfir tímann í ræðum mínum, en endurtaka það, að ég vænti þess, að þjóðin muni skilja það fyrr en seinna, að það erum við sjálfstæðismenn, sem erum að berjast fyrir

hennar hagsmunum. Það skilja ekki hvað sízt sjómenn og útvegsmenn.

Forseti (EmJ): Þá er umr. lokið. Ég vil aðeins skjóta því til hv. þm., hvort þeir telji þá málsmeðferð heppilega, sem hér hefur verið höfð um hönd. Ég er á engan hátt að draga úr því, að þetta mál verði rætt, en aðeins, hvort það sé rætt á þessum vettvangi. Hér hafa allir þm. einungis tvennar fimm mínútur til umræða og geta þess vegna ekki rætt málin, a. m. k. ekki þau þýðingarmestu, eins og mér skilst að þeir vilji telja að þetta sé, mjög ýtarlega, og væri því eðlilegra, að um þetta væri borin fram ályktun eða það rætt undir einhverju öðru formi en hér hefur verið gert. Fyrirspurnum er ætlaður stuttur tími, en umræður hafa nú staðið um þetta mál í heila tvo fundi. Það er ekki af því að ég sé á móti því, að málið sé rætt, að ég segi þetta, heldur álit ég bara, að formið sé ekki heppilegt. (BBen: Megum við svara hæstv. forseta um þetta atriði?) Það má gjarnan. Hv. 1. þm. Reykv. tekur til máls um fundarsköp.

Bjarni Benediktsson: Herra forseti. Ég tek fyllilega undir það með hæstv. forseta, að hér er að vissu leyti um mjög ójafnan leik að ræða milli fyrirsprjenda og stjórnarandstöðunnar og hæstv. ríkisstj., þar sem hæstv. ríkisstj. hefur leyfi til þess að tala eins lengi og eins oft og hún kys, en hver þm. aðeins tvisvar sinnum og í fimm mínútur. En engu að síður hefur verið nauðsynlegt að hafa þennan hátt á, vegna þess að jafnvel eftir þessar mörgu ræður eru ýmis atriði, sem eru undirstaða frekari umr., óupplýst, vegna þess að ráðherrarnir í öllum sínum löngu ræðum hafa skotið sér hjá því að svara þeim, og hefði þó mátt búast við, að þeim gæfist tími til þess. Þeir hafa svarað nokkrum hluta fyrstu fsp., en engan veginn öllum þeim atriðum, sem fram hafa komið í meðferð málsins, og með leyfi hæstv. forseta, vil ég aðeins víkja að einu atriði, bara til að sanna mitt mál, að hæstv. viðskmrh. heldur því fram, að ríkisstj. hafi tekið vissar ákvarðanir um verðlagningu olíunnar og að halda verðlaginu niðri. Engu að síður heldur hann því fram gegn fsp. hv. þm. Vestm., að hann viti ekki um verðlagið á þeirri olíu, sem eigi að fá hjá svokölluðu varnarliði úr Hvalfirði og hann þó um leið upplýsir að muni verða til þess að halda öllum togaraflotanum gangandi.

Það er greinilegt, að það þyrfti í raun og veru enn þá fleiri og rækilegri tíma af hálfu fyrirsprjenda til þess að reyna að lokka út úr hæstv. ríkisstj., hvað inni fyrir er í raun og veru, en einmitt það, að hún hefur gildið slíkt afhroð í þessum umr., að hæstv. forseti sem hennar góði stuðningsmaður skorar á menn að leika ekki þann sama leik oftast, sýnir, að hér hefur mjög að verðugu verið að farið. Og ég vil benda hæstv. forseta á það, að þó að margar ræður hafi verið haldnar, þá hefur yfirleitt ekki verið farið fram yfir þann ræðutíma, sem ætlað er, og sízt meira en vant er, og á engan veg að því leyti brotið gegn þing-

sköpum, svo að þess vegna held ég, að það sé ekki ástæða til þess fyrir hann að finna að þeirri aðferð, sem við stjórnarandstæðingar höfum haft í þessu máli.

Sjútvmrh. (Lúðvík Jósefsson): Ég vil bara í tilefni af því, sem nú hefur komið fram, mót-mæla því algerlega, að frá minni hálfu hafi verið gefið tilefni til þess í sambandi við þessa fsp., að hér hafa verið umr. með nokkuð óvenjulegum hætti.

Ég hef svarað þeim fsp., sem hér voru skriflega lagðar fram, gerði það strax á venjulegan hátt á fyrsta fundi, þeim skriflegu fsp. Hins vegar hef ég einnig orðið við því að svara hér í þessum umr. ýmsum öðrum munnlegum fsp., sem hafa komið hér á eftir, en vitanlega hef ég ekki talið mig nú hafa skyldu til þess að svara öllum þeim fsp. varðandi önnur ráðuneyti, sem líka hafa blandast inn í umr., og það er vitanlega allt annað. En það sem menn verða að gera sér ljóst í sambandi við meðferð svona mála, er það, hvort ekki á að halda sér við þá reglu áfram, að fyrirspurnir séu lagðar fram skriflega, eins og mælt er fyrir í þingsköpum, og þeim skriflegu fsp. aðeins einum svarað í þeim umræðutíma. Ef menn vilja hins vegar reyna að efna til almennra umr. um allt aðra hluti, eins og t. d. leigu á tilteknu olíuskipi, sem alls ekki var hér um spurt í þessum skriflegu fyrirspurnum, þá vitanlega átti, eins og hæstv. forseti hefur minnst hér á, að leggja fram um það þáttill. eða sérstaka fsp. og efna til umræðna um það sérstaklega.

Ég býst svo við því, að þau orð, sem hér hafa verið látin falla af hæstv. forseta, hafi miklu frekar einmitt átt að vera þannig meint, að honum hafi þótt, að leikurinn væri heldur ójafn, þar sem ríkisstj. hefur að visu getað haft hér ótakmarkaðan tíma, en sá flokkur, sem aðallega hefur staðið hér á fsp., hefur haft mjög takmarkaðan tíma, og að forseta hafi fundið leikurinn svo ójafn, að hann hafi gert þessa athugasemd, hvort hann vildi ekki reyna að skapa sér frekari aðstöðu til umr. um málið af þeim ástæðum, að á hann hafi hallað í þessum umr.

Forseti (EmJ): Ég vil aðeins til viðbótar því, sem ég sagði áðan, geta þess, að þegar fyrirspurnatíminn var ákveðinn, var hann ákveðinn, ef ég man rétt, í þeirri veru, að þm. gætu aflað sér upplýsinga um hluti, en að hann yrði ekki almennur umræðutími. Það er það, sem mér hefur fundið í þessum umr. koma fram, að menn hafi viljað breyta þessum fyrirspurnatíma í umræðutíma. En það sýnir ræðutímaákvörðunin í fundarsköpum, að þetta hefur ekki verið ætlunin, þar sem þingmönnum eru yfirleitt ekki ætlaðar í þessum umr. nema tvennar fimm mínútur, og það getur aldrei orðið grundvöllur að neinni verulegri umræðu, þó að mér hafi virzt í þessum umr., að þeim hafi verið beint inn á þær brautir.

Sigurður Bjarnason: Herra forseti. Í sambandi við þær umr., sem orðið hafa um eðli

fyrirspurnatímans, vil ég aðeins drepa á það, að í löndum nálægra lýðræðislanda eru fyrirspurnatímar í þjóðþingum mjög tíðkaðir, og í því landi, sem flestar þjóðir hafa sótt fyrirmynd sína til um þennan fyrirspurnatíma, Englandi, er þessi tími miklu lengri en hér hjá okkur. Ef ég man rétt, þá minnir mig, að dagskrá hvers þingfundar, ég held þrisvar eða fjórum sinnum í viku, byrji á fyrirspurnum og standi sá tími tvo til þrjá klukkutíma oft og einnatt. Þar er svarað, eins og hæstv. ráðh. skaut inn í, fjölda fyrirspurna. En þar er sá háttur á hafður, að ekki er aðeins takmarkaður ræðutími þingmanna og fyrirspyrjenda, heldur einnig ráðherra. Það er gert ráð fyrir því, að ráðherra svari í örstuttu máli þeirri skýrt mótuðu fsp., sem til hans hefur verið beint. Umr. almennt af hálfu þingmanna eru ekki leyfðar, aðeins leyft að gera svokallaða viðbótarspurningu, rísa úr sæti sínu og varpa fram viðbótarspurningu, en ætli að verða úr því ræða, þá er þingmanni fyrirskipað að hætta. Ég held, að ef gera ætti breytingu á okkar fyrirspurnatíma, þá gæti þetta verið til athugunar, að jafna meira aðstöðu þingmanna og ráðh. en nú er, láta umr. verða styttri, bæði af hálfu þingmanna og ráðherra. Að ætla sér að skera algerlega niður umr. af hálfu þingmanna eða svo til niður, en leyfa ríkisstj. á hverjum tíma ótakmarkaðan ræðutíma, það tryggir alls ekki það, sem verið er að leita að með fyrirspurnatímanum.

Mér er kunnugt um, að á þingunum á Norðurlöndum eru einnig leyfðir fyrirspurnatímar og þeir taldir sjálfsagðir og eðlilegir, og ég held, að ég fari rétt með, að þeir séu hafðir oftast í viku en tíðkast hér hjá okkur.

Forseti (EmJ): Ég ætlaðist ekki til, að þessi orð mín gæfu tilefni út af fyrir sig til breytinga á þeim reglum, sem um þetta giltu, heldur aðeins vekja athygli hv. alpm. á framkvæmdinni.

Ég er þakklátur hv. þm. N-Ísf. fyrir þær upplýsingar, sem hann hefur gefið okkur um nágrannapingin, en ég hef það nú fyrir satt, svo að ég noti orð hv. þingmanns hér áðan, að þeir fyrirspurnatímar, sem hann vitnaði til í Englandi, fari nú fram oftast á þann hátt, að þm. ber fram fsp. og henni er svarað með jái eða nei, og svo sé það búit.

3. Fiskveiðitakmörk.

Á 20. fundi í Sp., 23. jan., var útbýtt:

Fsp. til utanrrh. um útfærslu fiskveiðitakmarka [96. mál, 1] (A. 189).

Á 21. fundi í Sp., 24. jan., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi

Fsp. leyfð með 33 shlj. atkv.

Á 22. fundi í Sp., 30. jan., var fsp. tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Þegar fiskveiðitakmörkin voru færð út fyrir nokkrum árum, vakti það almennan fögnuð Íslendinga. Enda þótt sú ráðstöfun kæmi ekki öllum landsmönnum að jafnmiklu liði, var þó lítið á hana sem hagsmunamál alþjóðar, ekki sízt þar sem augljóst var, að hún var fyrsta sporið í áttina að því yfirlýsta takmarki að friða allt landgrunnið umhverfis landið fyrir botnvörpuveiðum útlendinga.

Síðan friðunin var framkvæmd, hefur hún þegar haft mikil og heillarík áhrif á þeim slóðum, þar sem hennar gætir mest, en það er á Faxaflóa og Breiðafirði. Fyrir Vestfjörðum og Austurlandi og raunar einnig töluverðum hluta Norðurlands. Má hins vegar segja, að fiskveiðitakmörkin færðust lítið út. Útgerð þeirra landshluta hefur því ekki notið aukinnar friðunar á heimamíðum. Það er og alkunna, að fyrir Vestfjörðum hefur útgerðin ekki aðeins farið á mis við aukna vernd fiskimiða sinna, heldur hefur rányrkjan á þeim slóðum margfaldast. Þegar hinum stóru og fiskisælu flóum suðvestanlands var lokað fyrir botnvörpuveiðum, stórkjóst ásókn togara, innlendra og erlendra, á miðin fyrir Vestfjörðum, sem einnig hafa lengstum verið ein beztu fiskimið landsins, bæði fyrir togara og vélbáta. Afleiðingar þessarar staðreyndar hafa orðið geigvænlegar fyrir bátasjómenn og útvegsmenn á Vestfjörðum. Afli þeirra hefur rýrnað stórkostlega, og veiðarfæri þeirra hafa svo mánuðum skipti verið í hers höndum. Svo rammt hefur kveðið að uppvöðslu og ágangi erlendra togara á þessum slóðum, að vestfirzkir bátasjómenn hafa ekki einu sinni verið óhultir um líf sitt fyrir þeim. Vélbátar hafa verið keyrðir niður og sjómenn farizt. Þegar fiskigöngur hafa komið á grunnmiðin, t. d. út af Ísafjarðardjúpi, þar sem langsamlega flestir bátar stunda veiðar, hafa togarar hópað þangað og uppurið þær á skömmum tíma. Þegar á þetta er lítið, sætir það vissulega engri furðu, þótt vestfirzkir sjómenn og útvegsmenn séu orðnir ópolinmóðir og langeygir eftir ráðstöfunum til frekari verndunar bjargræðisvegi þeirra. Mun gegna svipuðu máli um fólk í þeim landshlutum öðrum, sem þarfnast frekari friðunaraðgerða.

Þegar núverandi hæstv. ríkisstj. tók við völdum 24. júlí s. l., var m. a. þannig komizt að orði í málefnaýfirlýsingu hennar:

„Ríkisstjórnin leggur áherzlu á stækkun íslensku landhelginna og telur, að stækkun friðunarsvæðisins í kringum landið sé nú brýn nauðsyn vegna atvinnuöryggis landsmanna, og mun því beita sér fyrir framgangi þessa máls.“

Ég hef leyft mér að bera fram fyrirspurnir til hæstv. utanrrh. um það, hvaða ráðstafanir ríkisstj. hyggist gera í þessu stóra máli og til efnda á fyrirheiti málefnaþingsins.

Í fyrsta lagi er um það spurt, hvaða ráðstafanir ríkisstj. hyggist gera til frekari útfærslu fiskveiðitakmarkanna.

Í öðru lagi, hvenær vænta megí slíkra ráðstafana.

Í þriðja lagi, hvort ríkisstj. telji ekki tímabært að gefa þingi og þjóð skýrslu um þær umræður, sem fram hafa farið á alþjóðavettvangi undanfarið um landhelgismál og yfirráðaréttinn yfir auðæfum hafsins.

Ég tel það skipta miklu máli, að hæstv. ríkisstj., sem sjálf hefur gefið fyrirheit um aðgerðir í þessum málum, svari þessum fsp. greinilega og veiti þjóðinni þannig upplýsingar, sem nauðsynlegt er að fram komi einmitt nú.

Utanrrh. (Guðmundur 1. Guðmundsson): Herra forseti. Hv. þm. N-Ísf. hefur beint til mín þremur spurningum á þskj. 189. Tvær fyrstu spurningarnar eru um það, hvað ríkisstj. hyggist fyrir til frekari útfærslu fiskveiðitakmarkanna. Þriðja fsp. er hins vegar um það, hvort ríkisstj. telji ekki tímabært að gefa þingi og þjóð skýrslu um þær umræður, sem fram hafa farið á alþjóðavettvangi undanfarið um landhelgismál og yfirráðaréttinn yfir auðæfum hafsins.

Að því er varðar tvær fyrstu spurningarnar þykir mér rétt að taka þetta fram:

Samkv. lögum nr. 44 frá 5. apríl 1948, um vísendalega verndun fiskimiða landgrunnins, skal sjútmrn. ákveða með reglugerð takmörk verndarsvæða við strendur landsins. Á grundvelli þessara laga gaf atvmrn. út reglugerð nr. 21 frá 19. marz 1952, um verndun fiskimiða umhverfis Ísland, þar sem fiskveiðitakmörkin við strendur Íslands voru ákveðin. Með hliðsjón af því, að lög mæla svo fyrir, að fiskveiðitakmörkin við Ísland skuli ákveðin í reglugerð útgefinni af hæstv. sjútmrn., þá tel ég rétt, að fyrirspurnum um þetta efni sé beint til hans og svarað af honum. Og mun ég því leiða hjá mér að ræða tvær fyrstu fyrirspurnirnar.

Þriðja fsp. fjallar hins vegar um það, hvort ríkisstj. telji ekki tímabært að gefa þingi og þjóð skýrslu um þær umræður, sem farið hafa fram um landhelgismálið á alþjóðavettvangi. Þetta er atriði, sem utanrrn. ber að fjalla um og upplýsa.

Svo sem hv. Alþ. er kunnugt, vann þjóðréttarnefnd Sameinuðu þjóðanna að því á s. l. ári að semja frv. að reglum, er gilda skyldu á hafinu. Nefndin hélt fundi sína í Sviss dagana 23. apríl til 4. júlí, og sat sendiherra Hans G. Andersen fundina sem fulltrúi Íslands. Að afloknum þessum fundum eða í s. l. ágústmánuði var öllum hv. alþm. send skýrsla og frásögn af störfum þjóðréttarnefndarinnar, og á hv. alþm. því að vera kunnugt um það í stórum dráttum, hvað þarna fór fram og að hvaða niðurstöðu var komizt.

Heildarskýrsla þjóðréttarnefndarinnar og frv. um reglur, er gilda skyldu á hafinu, var lagt fyrir þing Sameinuðu þjóðanna, er það kom saman í s. l. nóvembermánuði, eins og ráð hafði verið fyrir gert. Sjötta nefnd þingsins fékk þegar í stað málið til meðferðar. Umræður um málið hófust í sjöttu nefndinni hinn 29.

nóv., og þeim lauk 20. des., rétt þegar þingið var að fara í jólaaleyfi. Við umræðurnar í sjöttu nefnd kom fljótlega í ljós, að fulltrúar margra þjóða töldu, að þar sem þjóðréttarnefndin hafði ekki séð sér fært að gera ákveðnar tillögur um viðáttu landhelginnar, væri málið ekki nægilega undirbúið, til þess að þingið gæti afgreitt það, væri því ekki um annað að ræða en fresta afgreiðslu málsins, og þar sem sérfræðipokkingu þyrfti til á ýmsum sviðum, væri eðlilegra, að sérstök ráðstefna fjallaði um málið fremur en þeir lögfræðingar, sem sæti áttu í sjöttu nefndinni. Fulltrúar frá 22 ríkjum báru fram um það till. í nefndinni, að stofnað yrði til sérstakrar alþjóðaráðstefnu um málið, sem haldin yrði í Rómaborg og hefjast skyldi í marzmánuði 1958. Af hálfu Íslands var þessari meðferð málsins andmælt og áherzla lögð á, að sjötta nefndin legði til, að þing Sameinuðu þjóðanna sjálft fjallaði um málið, en vísaði því ekki til sérstakrar ráðstefnu. Leikar fóru þó svo, að hinn 20. des. var samþykkt í sjöttu nefndinni að leggja til við þing Sameinuðu þjóðanna, að þessi alþjóðaráðstefna yrði haldin.

Tillaga sjöttu nefndar hefur ekki enn hlotið afgreiðslu þings Sameinuðu þjóðanna og hefur ekki einu sinni komið þar til umræðu á fundum enn þá. Eg tel að visu nokkuð augljóst, hvernig afgreiðsla tillögunnar verður, ef þinginu endist tími til að afgreiða hana, en á meðan málið bíður óafgreitt á þingi Sameinuðu þjóðanna og hefur alls ekki komið þar til umræðu, hef ég ekki talið rétt að hefja opinberar umræður um það, sem fram fór í sjöttu nefnd þingsins. Hins vegar er sjálfsagt, að gerðar séu ráðstafanir til þess, að þjóðin fái frásögn af meðferð málsins og afgreiðslu þess, þegar séð verður með vissu, hvernig hún endanlega verður, án ástæðulauss dráttar.

Sjútvmrh. (Lúðvík Jósefsson): Eins og kunnugt er, lýsti ríkisstj. því yfir, þegar hún tók við völdum, að hún mundi leggja áherzlu á stækkun íslensku landhelginnar. Í samræmi við þá yfirlýsingu hefur verið unnið að undirbúningi málsins, en jafnframt höfð hliðsjón af aðstæðum, bæði heima fyrir og á erlendum vettvangi. Þannig hefur t. d. fyrir nokkru verið boðað til fundar með fulltrúum landshlutanna til þess að ræða framkvæmdir í málinu. Fundur þessi mun verða hér í Reykjavík fyrri hluta næsta mánaðar. Ætlunin er, að á þessum fundi gefist fulltrúum frá hinum ýmsu landshlutum kostur á að skýra sín sér sjónarmið og þær sérstöku þarfir, sem þeir hver um sig telja að einkum beri að taka tillit til við framkvæmd málsins. Þá verður á þessum fundi að sjálfsögðu allt málið rætt og gerð grein fyrir þeim till., sem fram hafa komið um næstu aðgerðir í friðunarmálunum. Áfram verður svo unnið að undirbúningi málsins, en ekki er hægt að segja um, hverjar framkvæmdir verða né heldur hvenær hagkvæmt þykir að ákveða breytingar á friðunarlínunni.

Eins og hér hefur verið upplýst, þá hafa að

undanfögnu farið fram allmiklar umræður á alþjóðavettvangi um landhelgismál þjóðanna og alþjóðalög eða reglur í þeim efnunum. Við höfum að sjálfsögðu fylgt með þeim umræðum og sumpart tekið beinan þátt í þeim. Þeim umræðum, sem nú standa yfir á þingi Sameinuðu þjóðanna um þessi mál, er ekki enn lokið, og það hefur verið skoðun allra, að rétt væri að bíða með ákvarðanir um framkvæmdir í þessum efnunum hér heima, þar til þessum umræðum á þingi Sameinuðu þjóðanna væri lokið. En eftir því sem bezt er vitað, þá mun þeim verða lokið eftir tvær til þrjár vikur.

Eg held svo, að þeim fsp., sem eðlilegt er að ég svari á þessu þskj., sé með þessu svarað, eftir því sem aðstæður leyfa um svör á þessu stigi málsins.

Fyrirspyrjandi (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Eg þakka hæstv. ráðherra fyrir svör sín, enda þótt sá grunur minn hafi nú rættzt, að ekki sé ástæða til sérstakrar bjartsýni um skjótar aðgerðir af hálfu hæstv. stjórnar í þessu máli.

Eg get ekki komið hjá því að vekja athygli á því, hversu nú virðist allt annað hljóð í hæstv. sjútvmrh. í þessu máli heldur en verið hefur hér á undanfögnu þingum. Nú hefur hann þær fréttir einar að segja um möguleika til aðgerða í þessu stóra máli, að það sé skoðun allra, að rétt sé að bíða þess, að umræðum ljúki á þingi Sameinuðu þjóðanna. Eg veit ekki, hvort hv. þingmenn, sem sátu hér á þingi á síðasta kjörtímabili, minnst þess, að allt önnur orð hafa fallið þá hjá hæstv. ráðherra.

Hæstv. ráðh. sagði, að unnið hefði verið að undirbúningi málsins. Í hverju er sá undirbúningur fólgin? Jú, það hefur verið boðað til ráðstefnu með fulltrúum frá landshlutunum. Þarf þá byrjunin að verða sú, að það þurfi að spyrja þetta fólk, sem átt hefur í stórkostlegum vandræðum undanfögnu ár vegna vaxandi rányrkju á heimamíðum sínum um það, hvort það þurfi á aukinni vernd fiskimiða þessara að halda? Er það allur undirbúningurinn, sem fram hefur farið af hálfu hæstv. sjútvmrh.? Eg verð að segja það, að mér virðist mjög hafa dregið úr skriðnum á skútunni á skömmum tíma, sem þessi hæstv. ráðh. hefur farið með sjávarútvegsmál, og mér finnst ástæðulaust að vekja ekki athygli á þeim veðrabreytingum, sem orðið hafa síðan þessi hv. þm. settist í ráðherrastól og fékk nú sjálfur aðstöðu til þess að taka ákvarðanir um skjótar aðgerðir til verndunar fiskimiðunum fyrir þeim landshlutum, sem ekki hafa einungis ekki notið góðs af friðuninni, sem framkvæmd var fyrir nokkrum árum, heldur hafa orðið fyrir stórkostlegum ágangi af erlendum og innlendum togurum síðan.

Hæstv. sjútvmrh. lýsti því í stuttu máli yfir, að hann gæti ekki gert grein fyrir fyrirhuguðum næstu aðgerðum í friðunarmálunum og hann gæti ekki heldur sagt, hverjar þær yrðu.

Þetta er þá kjarni málsins. Þannig stöndum við í dag. Það er ekki tóm til þess að ræða

þetta mál til hlítar hér á þeim stutta tíma, sem ég hef til umráða. Ég vil aðeins láta í ljós ánægju mína yfir þeim upplýsingum, sem hæstv. utanrrh. gaf til viðbótar við þær upplýsingar, sem lágu fyrir í þeirri skýrslu, sem hann minntist á og þingmönnum var send á s. l. hausti. Mér er það alveg fyllilega ljóst, að í þessu máli verður að taka nokkurt tillit til þess, sem gerist á alþjóðavettvangi. Vissulega ber ríka nauðsyn til þess að halda þar á málunum af lagni og festu.

En Íslendingar hefðu aldrei getað stigið þau spor, sem stigin voru fyrir 4 árum í friðunar-málunum, ef þeir hefðu eingöngu spurt um álit annarra og eingöngu treyst á stuðning alþjóðlegrar samvinnu við ráðstafanir sínar. Þess vegna verður sú stjórni, sem fer með völdin í landinu á hverjum tíma, og þeir ráðh., sem þessi mál heyra undir, að halda á þeim af fullri festu.

Ég skal játa það, að mér heyrir eftir hljóðinu í hæstv. sjútmrsh., að stefnufestan sé ekki eins mikil nú hjá honum og hún var á s. l. ári og að það sé óvarlegt að gera ráð fyrir mikilli festu í framkvæmd hans á málinu.

Ég vil svo aðeins endurtaka það, sem ég sagði hér í frumræðu minni, að það er ekki aðeins nauðsyn, heldur er það lífsnauðsyn fyrir útgerð og sjómenn á Vestfjörðum, Austurlandi og Norðurlandi, að ný skref verði stigin til aukinnar friðunar og verndunar fiskimiðanna, — það er lífsnauðsyn, sem verður að viðurkenna, og það er vissulega mikið verkefni og vandasamt, sem fulltrúum okkar á erlendum vettvangi hefur verið falið, að sannfæra þá aðila, þau alþjóðlegu samtök, sem um þessi mál fjalla, um hina ríku nauðsyn, sem er fyrir hendi hjá Íslendingum í þessum efnun.

En ég vil nú þrátt fyrir þessi loðmullulegu svör hæstv. sjútmrsh. vænta þess, að hæstv. ríkisstj. standi við þau fyrirheit, sem gefin eru í málefnaþingningi hennar og ég vitnaði til hér áðan.

Sjútmrsh. (Lúðvík Jósefsson): Hv. þm. N-Ísf. talar hér um breytta afstöðu mína til þessa máls og að honum þyki, að málið sækist seint í mínum höndum, vitnaði hér til þess, að mín afstaða hefði verið sú, að áður hefði ég látið orð um það falla, að ég vildi vinna hratt að framgangi þessa máls. Mín afstaða er óbreytt í þessu máli á alla lund, og hún er gagnstæð því, sem hann lýsti hér yfir, að þetta mál muni ráðast, eins og hann orðaði það, á alþjóðavettvangi. Mín skoðun er sú, að þetta mál eigi að útkljást hér heima á Íslandi og ákveðast hér. Það hefur mín skoðun verið, en það hefur hins vegar jafnan verið skoðun hans flokks, eins og hann játaði hér einnig nú í ræðu sinni, að hann teldi, að þetta mál mundi ráðast fyrst og fremst á alþjóðavettvangi. Hins vegar hef ég aldrei verið svo einsýnn, að ég hafi ekki viljað taka skynsamlega tillit til þess, sem er að gerast erlendis og mætti verða okkur stuðningur við það, sem við ætlum okkur að ákveða hér heima.

Ég hef því ekki viljað setja mig gegn því,

að þegar bein þátttaka Íslendinga í umr. um þetta mál erlendis stendur yfir, þá sé dokað við með framkvæmdir í málinu um tveggja til þriggja mánaða skeið, þar til slíkur umr. er lokið, og það er aðeins það, sem ég hef fallið á í þessum efnun. Ég er þeirrar skoðunar, að það hefði verið næsta óeðlilegt af okkur að geta ekki beðið þann tíma, enda geri ég mér fyllilega ljóst, að það tekur nokkurn undirbúningstíma hér heima að ganga þannig frá því, sem gera skal í málinu, að landsmenn almennt geti staðið saman um það, sem ákveðið er, og að rök séu dregin saman til þess að styðja þessar aðgerðir, sem fram-bærileg eru hvar sem er.

Hv. þm. N-Ísf. undraðist mjög, að það væri búið að boða hér til ráðstefnu með fólki frá hinum ýmsu landshlutum til þess að ræða þetta mál og til þess að gefa því kost á því að segja frá sinni sérstöðu til málsins.

Þessi afstaða hans sýnir bezt, hversu feikilega lítið hann hefur raunverulega hugsað um þetta mál og hversu mjög hann virðist nú vera slitinn úr öllu eðlilegu samhengi við sína kjósendur, því að ein aðalkrafa fólksins þar á landinu, sem menn eru óánægðastir með það, sem gert hefur verið í landhelgismálunum, er einmitt það, að fulltrúar beint frá þessum landshlutum fái að segja sitt orð um það, hvernig verði staðið að framkvæmd málsins.

Það þarf vitanlega ekki að halda neina ráðstefnu til þess að spyrja fulltrúa frá þessum héruðum um það, hvort þeir óski eftir nokkrum breytingum eða ekki. Það hefur engum manni dottið í hug. En það er afstaða manna, t. d. á Vestfjörðum og Norðurlandi og Austurlandi, að ef kunnugri menn heimamálum þar hefðu fengið að fylgjast með því, sem áður var gert í þessum efnun, þá hefði grunnlinunni og mörgu í framkvæmd málsins verið hagað á annan veg en gert var, og það er einmitt þetta, sem nú er verið að reyna að forðast. Nú er verið að leita eftir því, að heimamenn fái aðstöðu til þess að greina frá sinni sérstöðu. Það getur skipt menn verulegu máli um það heima fyrir, hvort grunnlinan er miðuð við þennan punkt eða einhvern annan og hvernig þar með heildarfriðunarlinan er ákveðin.

Enn fremur er það, að það er ekki nema að vonum, að menn á hinum ýmsu stöðum á landinu líti mjög einhliða á það frá sínu sjónarmiði, hvað hægt er að gera, og þeir þurfa því gjarnan að fá í gegnum fulltrúa sína að kynnast því í sameiginlegum umr. um málið, hvernig eðlilegast og bezt er að standa að heildarlausn málsins, og til þess er þessi fundur einnig hugsaður. Til þessa fundar hefur líka verið boðað í fullu samráði við aðalforustumenn í héruðunum, og það hefur verið tekið mjög vel undir það, að þeir ættu kost á því að standa að undirbúningi málsins.

Hitt hlýtur svo hv. þm. að vita eins og allir alþingismenn, að hér á Alþingi hafa komið fram margar og mismunandi till. um það, hvað gera skuli í næsta áfanga þessa máls. Menn virðast engan veginn vera á einu máli um það, hvað skuli gert, og hinir sérfróðu menn

málsins, sem rætt hefur verið við, hafa ekki heldur verið allir á einu máli um það, hvað skyldi miða næstu aðgerðir í málinu við.

Eins og ég upplýsti hér, hefur farið fram þó nokkur undirbúningur í þessu máli, og það er enn unnið að því. Hins vegar vænti ég, að allir skilji, að þetta mál er þannig, að það er engin aðstaða til þess, á meðan skoðanir hafa ekki verið felldar saman til hlitar, að tilkynna mjög um það í allra áheyrn, hvenær ákveðin verður breyting á friðunarlinunni, því að það er vitanlega langsterkast fyrir Íslendinga að skapa hér heima fyrir sem allra mesta samstöðu um slíkar framkvæmdir.

Hv. þm. N-Ísf. kvartaði undan því, að nú hefði dregið úr skriðnum á skútunni, eins og hann orðaði það, í þessum efnunum. Ja, hver var skriðurinn á skútunni í þessum efnunum, áður en núv. stjórn tók við? Hvað eru mörg ár síðan friðunarlinan var ákveðin? Ég hygg, að það sé komið talsvert á fimmta ár, síðan friðunarlinan var ákveðin, og allan þann tíma hafa verið uppi kröfur, bæði hér á Alþingi og hvarvetna úr þeim landshlutum, sem hafa fengið litla leiðréttingu sinna mála, og skriðurinn á þeirri íhaldsskútu, sem hann hlýtur að hafa haft í huga í þessum efnunum, sem ráðið hefur ferðinni fram að þessu, hefur verið sá, að engu hefur fengist um þokað, og helztu forustumenn í þessum efnunum hafa beinlínis barizt fyrir því, svo að óumdeilt er, að vilja gera samkomulag við erlendar þjóðir um að festa núverandi ástand alveg til nokkurra ára.

Það var nú sá skriður, sem hv. þm. hlýtur að hafa haft í huga. Ég fyrir mitt leyti er á þeirri skoðun, að þó að við að sjálfsögðu tökum tillit til þess, hvernig þessi mál standa á erlendum vettvangi, og reynum að haga framkvæmd málanna þannig, að okkar vígstaða verði sem sterkust, þá eigi samt sem áður okkar meginafstaða að miðast við það, að við tökum ákvörðunina óheftir og óbundnir af öðrum í þessum efnunum, en vitanlega þegar aðstaðan er bezt fyrir okkur.

Ég tel svo ekki skipta höfuðmáli, hvort framkvæmdir dragast um örfáa mánuði eða ekki, en ég geri mér vonir um, að það megi takast að sameina alla flokka og sem mest af þjóðinni um þær till., sem ákveðið verður að standa á, og að það þurfi ekki að dragast ýkjálangan tíma enn, þar til hægt verður að vinna hér að beinum framkvæmdum.

Það er svo nokkurn veginn ljóst mál, að þær umr., sem nú standa yfir á þingi Sameinuðu þjóðanna, munu enda með því, að málinu verði enn vísað til alþjóðaráðstefnu, sem ráðgert er að haldin verði á árinu 1958, og ég vænti líka, að flestir Íslendingar séu á þeirri skoðun, að það komi ekki til mála fyrir Íslendinga að biða fram yfir þá ráðstefnu með framkvæmdir í þessu máli, þegar þess er nú einnig að gæta, að það er allsendis óvíst, að nokkuð endanlegt fái út úr þeirri alþjóðaráðstefnu.

Ég held svo, að hv. þm. N-Ísf. hafi ekki undan neinu að kvarta í þeim svörum, sem hann hefur hér fengið. Hann gat varla búizt við öðru en því, að þetta mál væri hér í undir-

búningi. En ég trúi því varla, að hann hafi búizt við því að geta fengið hér tilkynningar um það upp á dag, hvenær yrði ákveðið að framkvæma útfærslu friðunarlinunnar.

Bjarni Benediktsson: Herra forseti. Hæstv. sjútmrh. gat þess, að til staði að efna hér til ráðstefnu með fulltrúum héraðanna innanlands um málið, áður en langt um liði.

Það væri fróðlegt fyrir þingheim að heyra, hverjir eigi að vera fulltrúar á þessari ráðstefnu og með hverjum hætti hún er valin.

Þá væri einnig mjög fróðlegt og er raunar allsendis nauðsynlegt fyrir þing og þjóð að fá vitneskju um það, hvernig núv. hæstv. ríkisstj. lítur á það, hver hafi úrslitaráðin í þessum málum, hvort það er hæstv. sjútmrh. eða hæstv. utanrrh.

Ég spyr að þessu mjög að gefnu tilefni, þar sem hæstv. sjútmrh. hefur látið það vera ómótmælt í því málagnni, sem hann styður sérstaklega, stuðningsblaði stærsta flokks hæstv. ríkisstj., Þjóðviljanum, að þær yfirlýsingar, sem hæstv. utanrrh. hefur gefið um þetta mál á alþjóðlegum vettvangi, séu hans einkamál, hans einkaskoðanir.

Slíkar yfirlýsingar geta ekki staðizt, nema því aðeins að hæstv. utanrrh. hafi farið út fyrir sitt verksvið í þessu efni. Þess vegna er það nauðsynlegt, bæði varðandi fortíðina, en ekki síður varðandi framtíðina, að við fáum alveg fullkomna vissu um það, hver innan hæstv. ríkisstj. hefur úrslitaákvörðunina, þannig að þegar hún kemur, þá sé það öruggt, að það sé ekki einkamál þess ráðherra, sem yfirlýsingu eða ákvörðun tekur, heldur sé það ákvörðun, sem stjórnskipulegt gildi hefur.

Eins er mikilsvert að fá vitneskju um, vegna þess að hæstv. sjútmrh. vitnaði mjög til umræðna á þingi Sameinuðu þjóðanna, hvort hann hefur þar sérstakan trúnaðarmann sinn, er fylgist með málum og komi að þeim sjónarmiðum, sem hann alveg sérstaklega telur nauðsyn á að túlkuð séu, og ef svo er, hver þá sá trúnaðarmaður sé.

Allt eru þetta atriði, sem þarf að upplýsa, hvort sem hæstv. sjútmrh. og hæstv. ríkisstj. vill gera það nú eða ekki, þannig að um það þurfi að bera fram sérstakar fyrirspurnir. Það þyrfti sjálfsagt að gera það, ef hæstv. ríkisstj. er ekki reiðubúin til svara þegar í stað.

Þá vildi ég mótmæla alveg sérstaklega tvennum fullyrðingum hæstv. sjútmrh., sem hann veit sjálfur að eru algerlega rangar.

Önnur er síðari yfirlýsingin, sem hann gaf um það, að þeir menn, sem um þessi mál hefðu fjallað af hálfu Íslendinga að undanfögnu, hefðu viljað og að því stefnt að binda hendur Íslendinga um þetta um margra ára bil. Þetta er algerlega tilhæfulaust varðandi fyrrv. ríkisstj., þá, sem ég átti sæti í. Ég veit, að hvorki hæstv. fyrrv. sjútmrh., forsetisráðherra Ólafur Thors, né hæstv. fyrrv. utanrrh., dr. Kristinn Guðmundsson, hreyfði því nokkru sinni á ríkisstjórnarfundum, að slíkan samning ætti að gera. Og ef því var hreyft af hálfu viðsejanda okkar, að æskilegt væri, að slíkur samn-

ingur væri gerður, þá var skýrt tekið fram, að íslenska ríkisstjórnin mundi ekki á það fallast. Þetta liggur alveg ljóst fyrir í þeim skjölum, sem ríkisstj. hefur í sínum höndum, og mig stórlega furðar, að hæstv. ráðh. skuli gefa slíka yfirlýsingu hér í þingsölum þvert ofan í allar staðreyndir og gögn, sem hann hlýtur að hafa fullan aðgang að.

Þá lýsti hæstv. sjútmr. einnig yfir því, að við sjálfstæðismenn vildum fyrst og fremst láta afgreiða þetta mál á erlendum eða alþjóðlegum vettvangi. Þetta er algerlega rangt. Verkin sýna alveg öfugt. Það vorum við, sem beittum okkur fyrir þeirri stækkun, sem gerð var, og við höfum aldrei viljað eða talið koma til mála, að við afsöluðum okkur yfirráðarétti Íslands, sem fyrir hendi væri í þessu máli. Hitt höfum við sagt, alveg eins og hæstv. sjútmr. sagði í næstu setningu um sína skoðun, að það yrði að taka skynsamlegt tillit til þess, sem á alþjóðlegum vettvangi gerðist. Um þetta erum við algerlega sammála því, sem hæstv. ráðh. segir nú að sé sín skoðun, og eftir þessari reglu höfum við ætíð farið, því að ef ekki væri tekið skynsamlegt tillit til þess, hvernig málin standa hverju sinni á alþjóðlegum vettvangi, þá erum við í yfirvofandi hættu um, að það fái ekki staðizt, sem við gerum. Þess vegna verðum við að miða okkar afstöðu við það, hvernig ástandið er í alþjóðamálum þetta varðandi á hverjum tíma, og sækja eins langt fram og fremst verður komið hverju sinni. Og ég vil algerlega mótmæla því, að fyrrv. ríkisstj. eða ríkisstjórnir, síðan ég kom þar 1947, hafi nokkru sinni látið nokkuð undir höfuð leggja til að fylgja þessu máli eftir. Þvert á móti var hafizt handa um það að fá stækkun landhelginna. Henni var komið í gegn með einhliða yfirlýsingu og með þeim árangri, að nú, þegar ný ríkisstj. tekur við, hefur það fengizt, sem ótrúlegt virtist um skeið, að nást mundi, að Bretar hafa hreinlega gefizt upp á mótmælum sínum gegn þeirri stækkun, sem við á okkar tíma beittum okkur fyrir.

4. Framleiðsluhagur.

Á 20. fundi í Sp., 23. jan., var útbýtt:

Fsp. til ríkisstj. um framleiðsluhag [96. mál, 2] (A. 189).

Á 21. fundi í Sp., 24. jan., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fsp. leyfð með 33 shlj. atkv.

Á 22. fundi í Sp., 30. jan., var fsp. tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Jón Pálmason): Herra forseti. Það er kunnugt mál, að hæstv. núv. ríkisstj. fékk til starfa innlenda og erlenda sérfræðinga til þess að rannsaka hagkerfi okkar og gera tillögur um ráðstafanir til úrbóta á

Alþt. 1956. D. (76. löggjafarþing).

því, sem umbóta þyrfti við. Álitsgerðir þessara manna hafa ekki verið birtar Alþingi, hvað sem því veldur, að öðru leyti en því, að það hefur verið upplýst og einkum af hæstv. forsrh., bæði hér í þingi og í hans nýársræðu, að þessir sérfræðingar hafi komið að þeirri niðurstöðu, að það þyrfti að færa til framleiðslunnar hér á landi 500 millj. kr., en að öðru leyti hafa ekki verið gefnar upplýsingar um, á hvaða grundvelli sú tala er byggð.

Nú lít ég svo á, að þó að það sé þakklætisvert að fá upplýsingar um þessa tölu og betra en að fá engar upplýsingar um þetta stóra mál, þá sé þetta ekki gleggja en svo, að það samsvavar því, að við fengjum ekki aðrar upplýsingar um hag ríkissjóðsins heldur en það, að okkur væri sagt hér á Alþingi t. d. um fjármálin 1955, að gjöld ríkisins hefðu það ár orðið 700 milljónir, eins og okkur er kunnugt, án þess að það væri útskýrt, á hvaða grundvelli sú tala byggðist. Af þessum sökum hef ég leyft mér að bera hér fram fsp. í nokkrum liðum á þskj. 189 og vænti þess, að hæstv. ríkisstj. svari þeim atriðum, sem þar er spurt um, glögglega. Ég reikna með því sem sjálfsögðu, að það liggi fyrir hæstv. ríkisstj. glöggar upplýsingar um öll þau atriði, sem ég spyr hér um, svo að það sé næsta auðvelt fyrir hæstv. ráðh. að gefa upplýsingar um það, hvort hin umrædda tala, 500 milljónir, er byggð á þeim grundvelli, sem hér er vikið að.

Ég sé ekki ástæðu til að ræða þessa fyrirspurnarliði hér fyrir fram. Þeir liggja ljóst fyrir, og ég vil mega vænta þess að fá þeim svar að, annaðhvort með jái eða nei eða þá með þeim athugasemdum, sem við kunna að eiga, því að það er nauðsynlegt fyrir okkur þingmenn, sem þurfum um það að hugsa og það að athuga, hvernig best sé að ráða fram úr okkar fjármálavandræðum á komandi tíma, að fá sem gleggstar upplýsingar um þær rannsóknir, sem gerðar hafa verið í því sambandi. Og náttúrlega væri það eðlilegast, að álitsgerðir þessara sérfræðinga ríkisstjórnarinnar væru birtar Alþingi alveg í heilu lagi. En úr því að þær eru nú ekki komnar, þá tel ég það nokkra bót í máli að fá glögg svör við þeim fsp., sem ég hef hér borið fram.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Þessi fsp. frá hv. þm. A-Húnv. hefur verið send hæstv. forsrh. frá hv. Alþingi. Ég var að kynna mér það núna áðan. En hæstv. forsrh. er ekki við, og getur henni þess vegna ekki orðið svarað í dag. Verður því að fara fram á það við hæstv. forseta, að hann taki málið út af dagskrá, þangað til hæstv. forsrh. er viðstaddur til að svara.

Umr. frestað,

Á 25. fundi í Sp., 6. febr., var fsp. tekin til frh. umræðu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 30. fundi í Sp., 13. febr., var umr. fram haldið.

Fyrirspyrjandi (Jón Pálmason): Fyrir hálfum mánuði var þessi fsp. tekin fyrir, og ég

sagði um hana þá nokkur orð, en hæstv. ríkisstj. var ekki við því búin að svara henni. Ég skal þess vegna ekki fjölyrða mikið um þessar fsp. nú, en aðeins geta þess, að eins og menn vita, þá hafa verið fengnar álitserðir sérfræðinga um okkar framleiðsluhag, sem ekki hafa verið birtar, að öðru leyti en því, að hæstv. ríkisstj., aðallega hæstv. forsrh., hefur upplýst það, að þeir hafi talið, að það þyrfti 500 millj. til handa framleiðslunni, til þess að hún geti orðið rekin hallalaust.

Nú langar mig til að fá nokkru nánari upplýsingar um, á hvaða grundvelli þessi tala er byggð, og þess vegna eru þessir fyrirspurnarlíðir hér bornir fram. Eins og gefur að skilja, er hér um að ræða okkar stærstu mál, stærstu mál þjóðarinnar, og nauðsynlegt fyrir okkur þingmenn að geta haft sem gleggstar upplýsingar um álit þeirra fjármálasérfræðinga, sem um þetta hafa fjallað.

Ég reikna nú með því, að það sem hér er beðið um að svara, liggi svo ljóst fyrir hjá hæstv. ríkisstj., að það sé mjög auðvelt fyrir hana að gefa um það ákveðin svör, og vænti þess, að svo megi verða.

Forsrh. (Hermann Jónasson): Herra forseti. Svör við þessum fsp. voru tilbúin s. l. miðvikudag, en vegna forfalla fyrirspyrjandans var fyrirspurninni þá ekki svarað. Svörin við fsp. á þskj. 189 frá hv. þm. A-Húnv. eru þannig:

Fyrst vil ég gefa yfirlit yfir heildarupphæð útgjalda til verðuppbóta og niðurgreiðslu vöruverðs 1957, og er áætlunin svo sem hér segir:

I. Greiðslur úr útflutningssjóði:

1. Verðuppbætur vegna útfluttra sjávarafurða samkv. 4., 6., 7. og 8. gr. I. um útflutningsjóð 304.2 millj. kr.

2. Niðurgreiðsla á verði brennsluolíu til fiskiskipa og fiskvinnslu samkv. 11. gr. I. um útflutningssjóð (hér er að ræða um bráðabirgða-áætlun) 22.5 millj. kr.

Eru þetta þá samtals 326.7 millj. kr.

3. Uppbætur á saltsíld, framleidda 1957, það er sama upphæð og var notuð 1956, og er þess vegna að ræða um bráðabirgðaáætlun, 33.5 millj. kr.

Heildartala framleiðsluuppbóta vegna sjávarafurða 1957 verður þá 360.2 millj. kr.

Svo eru í fimmta lagi uppbætur á útfluttar landbúnaðarvörur, aðallega á útflutt kindakjöt af haustframleiðslunni 1956, 36.5 millj. kr.

Heildarupphæð framleiðsluuppbóta 1957 verður þá 396.7 millj. kr.

7. Eldri útgjöld, sem greidd eru með tekjum af gjöldum samkv. lögum um útflutningssjóð: Halli framleiðslusjóðs 1956 20.7 millj. kr.

Eftirstöðvar innflutningsréttinda 15 millj. kr.

Samtals 35.7 millj. kr.

Heildarupphæð útgjalda útflutningssjóðs 1957 432.4 millj. kr.

II. Útgjöld ríkissjóðs til almennrar niðurgreiðslu vöruverðs:

9. Útgjöld samkv. fjárlagafrv. 1957, áður en niðurgreiðslur voru auknar á s. l. hausti, 59.5 millj. kr.

10. Áætluð viðbót 1957 vegna aukinna niðurgreiðslna frá hausti 1956 24 millj. kr.

Samtals er þetta 83.5 millj. kr.

Alls nema þessar upphæðir 515.9 millj. kr.

Svo vil ég jafnframt svara fsp. í sambandi við þetta, en grundvöllurinn undir spurningarnar sex er greiðslur útflutningssjóðs, og hef ég nú rakið, hverjar þær eru. Í fyrsta lagi er þetta miðað við árlegar tekjur.

1. Af heildarupphæðinni, 515.9 millj. kr., eru 35.7 millj. kr., sbr. 7. lið, eldri útgjöld. Eins og ég las áðan, eru það eldri útgjöld, sem greiðast af tekjum 1957, en 480.2 millj. kr. eru vegna ársins 1957, þar af 396.7 millj. kr. uppbætur vegna útfluttra sjávarafurða og landbúnaðar-afurða.

Viðkomandi 2. lið fsp. er þeim svarað með lið 4 og 5: Heildarupphæð vegna sjávarafurða 1957 360.2 millj. kr., og heildarupphæð vegna útfluttra landbúnaðarafurða 36.5 millj. kr.

3. liður. Við áætlun um framleiðslu sjávarafurða 1957, sem liggur til grundvallar ofangreindri útgjaldaáætlun, hefur verið tekið tillit til aukins fiskafla vegna aukningar á fiskiskipastólum. — Uppbætur á útfluttar landbúnaðarvörur eru miðaðar við það, að flutt verði út 2500 tonn af kindakjöti haustsins 1956, en af sömu framleiðslu voru flutt úr 1955 1364 tonn, og á þessum útflutningslið hefur því orðið veruleg aukning.

4. fyrirspurn. Áætlanirnar um útgjöld til uppbóta eru miðaðar við óbreytt kaupgjald og óbreytta vísitöluuppbót svo og við óbreytt gjöld á vörum og þjónustu. Í því sambandi skal minnt á það, að allar helztu rekstrarvörur útflutningsframleiðslunnar voru undanþegnar gjöldum þeim, er á voru lögð í desember s. l.

5. liður. Áætlanir um verðuppbætur á útfluttar landbúnaðarvörur (liður 5) eru miðaðar við haustverð 1956, sem gildir til hausts 1957, en að því er snertir útflutningsverð kjöts er miðað við lítið eitt herra verð en fékkst fyrir kjöt af framleiðslu 1955. — Verðuppbætur vegna sjávarafurða eru miðaðar við sama útflutningsverð og gildi á árinu 1956.

Svo er 6. liður: „Eru ekki teknar þarna með þær fjárhæðir, sem fara til að greiða niður vísitöluna.“ Því er svarað í 9. og 10. lið. Þær eru teknar með. Útgjöld samkv. fjárlögum 1957, — svo að ég lesi það aftur, — áður en niðurgreiðslur voru auknar á s. l. hausti, 59.5 millj. og áætluð viðbót 1957 vegna aukinna niðurgreiðslna frá hausti 1956 24 millj. kr. Samtals, eins og ég hafði áður lesið, 83.5 millj. kr.

Með þessu held ég að fsp. hv. þm. sé að fullu svarað.

Fyrirspyrjandi (Jón Pálmason): Herra forseti. Ég vil leyfa mér að þakka hæstv. forsrh. fyrir glögg svör við þessum fyrirspurnum. Samkv. hans svörum liggur dæmið þannig fyrir, eins og ég raunar bjóst við, að þetta sé miðað við árlegar tekjur, enda þótt þarna sé tekið inn í nokkuð frá eldra ári varðandi þetta ár, 1957. En það er auðséð samkv. svörum hæstv. ráðh., að þessi gífurlega fjárbörf, sem þarna er,

er miðuð við óbreytt ástand í öllum aðalatriðum, við það, sem nú er; og þess vegna er það, að um leið og gjöldin hækka og vörurnar, kaupgjald eða annar kostnaður, eða jafnvel framleiðslan vex, þá þarf hærri greiðslur en nú er. Ég skal segja það ákveðið, að ég tel þetta mikilsverðar upplýsingar fyrir okkur að hafa og vildi gjarnan óska eftir að hafa aðgang að tölunum, eins og þær liggja fyrir, því að þetta eru þýðingarmiklar tölur fyrir okkur að vita um.

5. Olía frá varnarliðinu.

Á 22. fundi í Sp., 30. jan., var útbýtt:
Fsp. til utanrrh. um olíu frá varnarliðinu
[104. mál] (A. 206).

Á 23. fundi í Sp., 31. jan., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fsp. leyfð með 32 shlj. atkv.

Á 25., 30. og 36. fundi í Sp., 6., 13. og 20. febr., var fsp. tekin til umræðu.
Forseti tók málið af dagskrá.
Á 40. fundi í Sp., 27. febr., var fsp. enn tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Þessi fsp. á þskj. 206 er í rauninni fram komin í nokkurs konar framhaldi af umr., er urðu hér fyrir rúmum mánuði í sambandi við aðra fsp., varðandi innflutning á olíum og benzíni. Það fékkst þá upplýst, eftir að hæstv. viðskmrh. hafði verið spurður um olíuöflun, að hann gaf þær upplýsingar, að frá „svokölluðu varnarliði“, eins og hann orðaði það, hæstv. ráðh., væri til reiðu a. m. k. eða kannske fengin Íslendingum til handa olía af birgðum varnarliðsins í Hvalfirði. Í sambandi við það spurði ég hæstv. ráðh. undir umr., með hvaða kjörum þessi olía væri fengin, en mér skildist í ræðu hans, að hana mætti greiða annaðhvort með olíu aftur eða þá í peningum. Hæstv. viðskmrh. gaf að visu í skyn, að um þetta mundi vera samið, en taldi sig ekki hafa þær upplýsingar handbærar, heldur væri það hæstv. utanrrh., sem um þau mál hefði fjallað. Fyrir því hef ég leyft mér, hæstv. forseti, að bera hér fram þessa fsp. á þskj. 206, sem þá er beint til hæstv. utanrrh., í þessum þremur liðum, eins og segir á þskj.:

Í fyrsta lagi: Við hvaða verði og skilmálum verður Íslendingum látn í té olía af birgðum varnarliðsins í Hvalfirði?

Í öðru lagi: Hvaða tegundir olíu er hér um að ræða?

Og í þriðja lagi: Hversu mikið magn af olíu er talið að muni fást á þennan hátt?

Því ber að fagna að sjálfsögðu, að hin amerísku yfirvöld hafa viljað hlaupa hér undir bagga með Íslendingum með að láta í té olíu frá

varnarliðinu, eins og hefur komið fram í umræðunum, og ég tel það rétt, að það sé alþjóðkunnugt, með hvaða skilmálum það er gert. Fyrir því hef ég leyft mér að bera þessar fsp. fram, bæði varðandi magn og tegundir olíunnar og eins varðandi það, með hvaða skilmálum og verði, ef til kemur, olía yrði í té látn.

Ég vonast til, að hæstv. ráðh. geti gefið skýr svör við þessum einföldu fyrirspurnum.

Utanrrh. (Guðmundur I. Guðmundsson): Herra forseti. Út af þessari fsp. hv. þm. Vestm. vil ég taka þetta fram:

Fyrir olíuna, sem við fáum í Hvalfirði hjá Bandaríkjastjórn, ber okkur að greiða þeim kostnaðarverð hennar á staðnum í Hvalfirði. Skilmálarnir eru að öðru leyti þeir, að það á að flytja hana burt úr Hvalfirði á íslenskum skipum og flutningi hennar á að vera lokið innan 90 daga, frá því að þeir hófust. Tegundin er brennsluolía, togaraolía, special fuel oil. Magnið er allt að 15 þús. tonn.

Fyrirspyrjandi (Jóhann Jósefsson): Ég leyfi mér að þakka, herra forseti, hæstv. utanrrh. fyrir þá tilraun til að svara þessum fsp., sem honum hefur þóknast að gera, en verð því miður að telja, að fsp. sé ekki fyllilega svarað á þann hátt, er hæstv. ráðh. gerði það.

Það er upplýst, að það er heimill aðgangur að því samkv. svari hæstv. ráðh., að Íslendingar fái allt að 15 þús. tonnum af svokallaðri fuel oil eða olíu til hagnýtingar handa togurum af birgðum varnarliðsins í Hvalfirði og að þessi olía eigi að greiðast á því kostnaðarverði, sem hún hefur kostað varnarliðið, komin á staðinn, þó að Íslendingar að sjálfsögðu flytji hana burt á sinn kostnað. En það er ekki nema hálf svarið að svara svona, því að kostnaðarverðið liggur alls ekki fyrir. Þó að varnarliðið ætli ekki að taka fyrir hana meira verð en hún hefur kostað það, þá erum við jafnóráðnir í því að vita, hvað olían hefur kostað, þegar verðið er ekki nefnt. Ég vil leyfa mér að biðja hæstv. ráðh. eða mælast til þess af honum, að hann segi skýrt til þess, um hvaða kostnaðarverð er að ræða, ef til kemur, að Íslendingar eigi að greiða þessa olíu. Honum hlýtur að vera það ljóst, hvaða verð er á olíunni. Og þegar um það er rætt, að við eigum að greiða hana við kostnaðarverði, þá er ólíklegt, að það hafi ekki verið tekið fram. En það er einmitt það, sem hér liggur fyrir, að spurt er um: Hvaða verð í krónum talið verður á hverri smálest af þessari olíu?

Ég vænti, að hæstv. ráðh. hafi kynnt sér það, þegar hann gerði þessa samninga, og að það sé ekki allt á huldu, hvaða kostnaðarverð á að leggja þarna til grundvallar.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Mig undrar það, með hverjum hætti hæstv. ráðh. telur sig vera þess umkominn að svara fsp., sem hér er borin fram. Það er spurt einfaldlega um það, hvað kosti tiltekin vara, sem ríkisstj. er látið í té að kaupa. Og það er ofur eðlilegt, að slík fsp. komi fram á Alþingi. Hvað liggur á bak

við það, að hæstv. utanrrh. kemur hér og neitar að gefa þessar upplýsingar? Í þessu felst mjög mikil og alvarleg lítilsvirðing á þeim rétti, sem þingmönnum er ætlaður í fyrirspurnatímum, að koma í raun og veru upp í ræðustólinn og segja: Þér kemur bara ekkert við að vita um það, sem þú spurðir um. — Ég skal ekki trúá því, að hæstv. ráðh., eftir að hv. fyrirspyrjandi hefur itrekað fsp. sína, ætli að sitja þegjandi undir því og skjóta sér hjá því að svara því, sem raunverulega var spurt um, því að það dettur engum þm. í hug að halda, að hæstv. ríkisstj. viti ekki um það raunverulega verð, sem hér er um að ræða. Ef þetta mál á svo fram að ganga sem nú er komið, þá tel ég, að það stefni í mjög alvarlega átt með fyrirspurnatímum, ef annað ætti að verða eftir þessu. Og ég fæ mig ekki að óreyndu til að trúá því, að hæstv. núverandi utanrrh., sem bæði fyrr og síðar hefur gefið svör og góðar upplýsingar varðandi sitt mikilvæga embætti og þau mál, sem undir hann heyra, verði ekki við jafneinföldum hlut eins og þessu, þegar ekki er beint margbrotnara máli að honum heldur en því að gefa svör við því, hvað tiltekin vara, í þessu tilfelli olía sú, sem látin er í té af varnarliðinu, kostar. Og að sjálf-sögðu erum við engu nær, eins og hv. fyrirspyrjandi sagði, þó að sagt sé, að hún sé seld á kostnaðarverði eða því verði, sem það hefur kostað varnarliðið að koma olliunni þarna. Eru Íslendingar þarna að fá olíu, sem er þeim dýrari eða miklu hagkvæmari heldur en ella mundi vera? Auðvitað er grundvöllurinn undir fsp. að fá réttar og sannar upplýsingar í þessu máli. Og við þingmenn verðum að ætlast til þess, að þegar jafneinfalt mál eins og þetta er um að ræða, þá skjóti hæstv. ráðh. sér ekki hjá því að svara slíkum fyrirspurnum.

Fyrirspyrjandi (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Þegar borið var undir hið háa Alþ., hvort þessi fsp. skyldi leyfð, var orðalag á henni það sama sem fyrir liggur á þskj. 206 þann dag í dag. Þar stendur skýrum orðum: Við hvaða verði og skilmálum verður Íslendingum látin í té olía af birgðum varnarliðsins í Hvalfirði?

Hæstv. ráðh. sýnir einhverja tregðu á því að gefa greið svör í þessu máli. En ég tel, að Alþ. eigi heimtingu á því, að hann upplýsi hreinlega eins og spurt er, úr því að fsp. hefur verið leyfð; það hefur verið leyft hér af Alþ., að þessi fsp. yrði borin upp. Er verðið, þetta kostnaðarverð, svo óhagstætt íslenskum hagsmunum, að hæstv. ráðh. vill ekki láta það uppi? Eða er það svo hagstætt að hann vill af þeim ástæðum ekki láta það uppi?

Það vita allir, að olíumálin eru yfir höfuð í nokkuð „kritisku“ ástandi hér og hafa verið að undanfögnu. Það vita enn fremur allir, að olían hefur stórhækkað einmitt í dag. Ef það kynni nú að vera tilfellið, að þetta kostnaðarverð væri það hagstætt, að mikill hagur væri fyrir landið að fá þessa olíu á þann hátt, þá væri e. t. v. hugsanlegt, að þar opnaðist leið að einhverri verðjöfnun fyrir þann almenning

í landinu, sem nú stendur gagnvart þeirri staðreynd að verða að kaupa sína brennslu-olíu til kyndingar í húsum á miklu hærri verði en verið hefur fram að þessum tíma. En hæstv. ráðh. hefur ekki tekið þann kostinn að segja skýrt til um þetta, og gerir það það að verkum, að maður hlýtur að álíta, að það sé einhver leynd ástæða fyrir hendi, sem geri það, að spurningunni er ekki svarað öðruvísi en út í hött. Ég tel bæði fyrirspyrjanda eiga heimtingu á, að spurningunum sé svarað eins og spurt er, og ég tel sérstaklega Alþ. eiga heimtingu á því, eftir að það hefur samþ., að svona fsp. sé leyfð, eins og vitanlegt er.

Mér kemur ekki til hugar, að hvorki þessi hæstv. ráðh. né nokkur annar, sem semdi um að fá oliubirgðir handa landinu, jafnvel þótt af birgðum erlendrar stjórnarvalda sé, gerði það ekki upp við sig, hvað slíkt kostaði í peningum. Allt annað væri allt of mikið gáleysi. Og ég vil alls ekki ætla hæstv. ráðh. slíkt gáleysi í þessum efnum.

Það verður auðvitað ekki hægt að heimta það svar, sem ráðh. vill ekki láta af hendi. En hann ætti að gæta að því, að þögn hans í þessu tilfelli er alls ekki heillavænleg. Hverju er að leyna um þessa olíu og það verð, sem Íslendingar eiga fyrir hana að borga? Það gekk hálfstírt að fá það upplýst, að hún væri frá varnarliðinu, þangað til það hrökk út úr hæstv. viðskmrh. samt, að hún væri frá hinu „svokallaða varnarliði“. Og það virðist ætla að ganga jafntreglega að fá hinn hæstv. ráðh., sem að þessu máli stendur fyrir landsins hönd, til að upplýsa, þegar spurzt er fyrir um það, hvað þetta eigi að kosta Íslendinga, eða með hvaða kjörum og verði það sé.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Ég verð að taka undir það, sem aðrir tveir hv. þm. hafa hér rætt um, að það er næsta undarlegt, hvernig hæstv. utanrrh. bregzt við að svara þeirri fsp., sem hér liggur fyrir og var hér fyrir það löngum tíma leyfð í þinginu, að það er engum efa bundið, að hæstv. ráðh. hefur haft næg tækifæri til þess að kynna sér málið, eins og það liggur fyrir, enda bar hann ekki fyrir sig, að það hefði verið vegna tímaskorts, að hann gæti ekki svarað þessari spurningu.

Það hefur vitanlega oft komið fyrir, að ráðh. hafa ekki haft aðstöðu til að svara til hlítar spurningum, sem fyrir þá hafa verið lagðar, vegna þess að þeir hafa ekki haft tök á að svara þeim til hlítar, annaðhvort skort um það upplýsingar eða önnur atvik verið fyrir hendi. En ég man ekki til þess að það hafi beinlínis verið skotið sér undan því að svara fsp., sem leyfð hefur verið, á þann hátt sem hér hefur verið gert. Mál þetta liggur svo einfaldlega fyrir, að það getur ekki verið neinn vandi fyrir hæstv. ráðh. að svara því, sem hér er að spurt.

Um þetta mál hefur verið gerður sérstakur samningur, eftir því sem hann upplýsir og reyndar áður hefur verið upplýst, og í þeim samningi hlýtur að vera ákveðið, hvaða verð á að vera á þessari olíu. Það, að það sé sagt,

að greiða eigi fyrir hana kostnaðarverð, er ekki nema aðeins upplýsing um þann grundvöll, sem við er miðað. En það er útilokað annað en hæstv. ríkisstj. hafi gert sér grein fyrir því, hvað raunverulegt verð oliunnar væri. Og það er a. m. k. fráleitur samningur og mundi af hverjum einstaklingi hafa verið talinn næsta heimskulegur, — og verður ekki að öreyndu að ætla, að hæstv. ríkisstj. hafi gert slíkan samning, — að semja um það eitt, að vara skyldi keypt á kostnaðarverði, án þess að hafa nokkra hugmynd um, hvert slíkt verð væri.

Ég verð þess vegna að taka undir það, sem hér hefur verið sagt áður, að það er nánast óvirðing við Alp., sem hefur leyft þessa fsp., sem hér er flutt, að hæstv. ráðh. skuli neita því algerlega að gefa upplýsingar, sem honum hljóta að vera fullkunnar.

Utanrrh. (Guðmundur Í. Guðmundsson): Herra forseti. Fyrirspyrjandi og tveir aðrir hv. þm. virðast leggja á það mikla áherzlu, að hægt sé að upplýsa hér og nú, hvað við greiðum í krónum fyrir þá olíu, sem við eigum að fá hjá varnarliðinu í Hvalfirði. Skilst mér, að það hafi komið fram hjá þeim nokkrar áhyggjur út af því, að við höfum keypt þarna olíu, sem sé á óeðlilega háu verði og kunni þess vegna að hækka olíuverðið í landinu.

Út af þessu vil ég aðeins taka það fram, að tryggilega var frá því gengið, þegar við fengum heimild fyrir þessari olíu, að hún getur aldrei orðið dýrari en sú olía, sem hægt var að fá á frjálsum markaði á þeim tíma. Það var tryggilega frá því gengið, þegar olían var fengin, þannig að það er með öllu ástæðulaust að vera með nokkurn ótta um það, að hér hafi verið gerður óhagstæður samningur, sem kunni að leiða til hækkunar á olíuverðinu.

Málið liggur hins vegar ekki þannig fyrir, að ég geti eða vilji á þessari stundu fara með tölur í sambandi við það. Og ég vil í því sambandi sérstaklega benda á og minna á það, sem hefur komið fram í sambandi við þetta mál, þegar rætt var um það hér áður, að sá möguleiki gæti verið til að skila olíunni í því sama aftur, ef við kynnum að vilja óska eftir því síðar. Hvort sú leið verður farin eða reynt verður að fara hana, um það skal ég ekki segja á þessu stigi málsins. Mér virðist það ólíklegt, og ætti ekki að þurfa á því að halda, sérstaklega vegna þess, að það er tryggt þegar í upphafi, að þarna getur aldrei orðið um dýrari eða óhagstæðari kaup fyrir okkur að ræða en við hefðum keypt olíuna á frjálsum markaði á þeim tíma, sem hún var tekin.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Málið liggur nú fyrir í nokkuð öðru ljósi, eftir að hæstv. utanrrh. hefur haldið sína seinni ræðu, því að hann hefur gefið nýjar upplýsingar, sem ekki komu fram í fyrri ræðu hans. Og ég kvaddi mér ekki hljóðs, fyrr en útséð var um það áðan, að hæstv. ráðh. mundi ekki svara frekar fsp. fyrirspyrjanda. En hann hefur upplýst nú, að það sé þó gengið örugglega frá því, sem ekki kom fram í fyrri ræðu hans, að olían yrði

aldrei dýrari en sú olía, sem við með öðrum hætti höfum átt kost á að fá, og auk þess segir ráðh. nú, að hann geti ekki upplýst með tölum, hvað þessi olía kosti nákvæmlega, og vilji því ekki að svo stöddu gera það. Ef hæstv. utanrrh. hefði sagt allt þetta í upphafi, þá var engin ástæða til að gera frekari reka að þessu máli. Við þm. mundum áreiðanlega hafa fallið á það, að rétt væri skýrt frá af ráðherra, að hann gæti sagt það að minnsta kosti: Olían verður aldrei dýrari en önnur olía, sem við eigum kost á. En eins og sakir standa núna, þá get ég því miður ekki gefið nákvæmar upplýsingar um verðið, því að á síðara stigi málsins er þó hægt að fá það upplýst. Ég tel þess vegna, að það hafi verið mjög leitt, að hæstv. ráðh. hafi í sinni fyrstu ræðu gefið ástæðu til þeirrar tortryggni, sem réttilega hefur komið fram af hálfu þm., og ef hann hefði bara talað í sinni fyrri ræðu eins og hann talaði í seinni ræðunni, þá hefði málið legið a. m. k. nokkru skýrar fyrir.

Utanrrh. (Guðmundur Í. Guðmundsson): Herra forseti. Það gleður mig að heyra, að þeir, sem að þessari fsp. standa, eru ánægðir með það svar, sem þeir hafa fengið, og telja spurningunni til fulls svarað. En ég vil aðeins taka það fram, að í minni seinni ræðu sagði ég í rauninni ekki nokkurn skapaðan hlut annan en það, sem fólst í þeim upplýsingum, sem ég gaf í minni fyrri ræðu. Ég sagði, að við fengjum olíuna á kostnaðarverði, og það, að við fáum olíuna á kostnaðarverði, þýðir óhjákvæmilega það, að hún getur ekki orðið dýrari en það, sem við hefðum fengið hana fyrir á frjálsum markaði. Þetta fólst í minni fyrri svari, og úr því að hv. fyrirspyrjendur eru ánægðari með að fá svarið orðað eins og ég gerði í seinni ræðunni, þá er ég vissulega ánægður með það.

6. Fræðsla í þjóðfélagsfræðum.

Á 30. fundi í Sp., 13. febr., var útbýtt:

Fsp. til ríkisstj. um aukna fræðslu fyrir almenning í þjóðfélags- og þjóðhagsfræðum [110. mál] (A. 237).

Á 31. fundi í Sp., 14. febr., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fsp. leyfð með 28 shlj. atkv.

Á 36. fundi í Sp., 20. febr., var fsp. tekin til umræðu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 40. fundi í Sp., 27. febr., var fsp. aftur tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Magnús Jónsson): Herra forseti. Þann 22. marz 1956 var samb. hér á Alp. svo hljóðandi ályktun, með leyfi hæstv. forseta: „Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að

skipa fimm manna nefnd eftir tillögum Háskóla Íslands, Alþýðusambands Íslands, Stéttarsambands bændra, Landssambands íslenskra útvegsmanna og Iðnaðarmálastofnunar Íslands, er tilnefna sinn manninn hver, til þess að kanna, hversu bezt verði komið við aukinni fræðslu fyrir almennning í þjóðfélags- og þjóðhagsfræðum, svo sem um ýmsa þætti þjóðskipulags-, efnahags-, félags- og verkalyðsmála. Nefndin athugi, hvort námskeiðum um þessi efni verði komið við á vegum Háskóla Íslands. Nefndin kys sér formann. Kostnaður við nefndina greiðist úr ríkissjóði.“

Ég hef leyft mér að bera fram fsp. um það, hvað líði störfum þessarar n., og leyfi ég mér að vænta þess, að sá hæstv. ráðh., sem þetta heyrir undir, sem mér skilst að sé menntmrh., geti upplýst Alþingi um það, hvar er komið þeirri athugun, sem ákveðið var að hér skyldi fara fram, og hvað yfirleitt líður störfum þeirrar nefndar, sem gert var ráð fyrir að setja á stofn samkvæmt þessari ályktun.

Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Með bréfi, dags. 4. apríl 1956, sendi Alp. menntmrh. þá þingsályktun, sem hv. 2. þm. Eyf. las í ræðu sinni áðan. Ráðuneytið skrifaði síðan hinn 15. júní s. l. þeim aðilum, sem tilnefna eiga menn í nefndina, sem ályktunin gerir ráð fyrir, og það um tilnefningu þessara aðila.

Á s. l. sumri og hausti komu tilnefningar frá Iðnaðarmálastofnun Íslands, sem tilnefndi Pál S. Pálsson, frá Alþýðusambandi Íslands, sem tilnefndi Hannibal Valdimarsson, frá Háskóla Íslands, sem tilnefndi Theódór B. Lindal, og frá Landssambandi íslenskra útvegsmanna, sem tilnefndi Finnþóga Guðmundsson. Tilnefning frá Stéttarsambandi bændra hefur ekki borizt enn, en eftirgreunslan hefur leitt í ljós, að von muni vera á tilnefningu frá Stéttarsambandinu nú eftir næstu helgi á fundi, sem stjórinn mun halda þá.

Þegar allir aðilar hafa tilnefnt í nefndina, mun ég sjá svo um, að hún taki þegar til starfa og ljúki störfum sínum svo fljótt sem verða má.

Fyrirspyrjandi (Magnús Jónsson): Herra forseti. Ég þakka hæstv. menntmrh. fyrir þær upplýsingar, sem hann hefur hér gefið. En ástæða þess, að ég bar fram þessa fsp., var fyrst og fremst sú, að mér var kunnugt um það, að menn, sem fyrir allöngu höfðu verið tilnefndir til starfa í þessari nefnd, hefðu ekki fengið neina kvaðningu um, að þeir ættu að mæta þar til starfa, og það leit því þannig út, að það hefði ekki verið sýndur mikill áhugi á að ýta á eftir því, að n. gæti tekið til starfa, þó að svo langt sé liðið síðan þessi ályktun var samþykkt og síðan bréf það upphaflega var ritað, sem hæstv. ráðh. gat um. Ég er að sjálf-sögðu fullkomlega ánægður með svör hæstv. ráðh., þau eru greinargóð um það, hvernig þetta mál stendur. En ég tel mjög miður farið, að ekki skuli hafa verið hægt að hefja starf þessarar nefndar fyrr, og má segja raunar, að hefði verið ástæða til fyrir viðkomandi ráðu-

neyti að ýta frekar á eftir því, að þessi samtök tilnefndu menn í n., þannig að hún gæti tekið til starfa. En mér skilst, að það sé komið á það stig samt, að það séu líkur til, að n. geti hafið störf sín nú alveg á næstunni, og ber að fagna því.

7. Álitssgerðir um efnahagsmál.

Á 36. fundi í Sp., 20. febr., var útbýtt:

Fsp. til ríkisstj. um álitssgerðir um efnahagsmál [120. mál] (A. 267).

Á 37. fundi í Sp., 21. febr., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fsp. leyfð með 31 shlj. atkv.

Á 40. fundi í Sp., 27. febr., var fsp. tekin til umræðu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 44. fundi í Sp., 6. marz, var fsp. aftur tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Ólafur Björnsson): Herra forseti. Þegar núv. hæstv. ríkisstj. tók við völdum í lok júlímánaðar s. l., lét hún það verða eitt sitt fyrsta verk að skipa nefnd til þess að gera athugun á efnahagsmálum þjóðarinnar. Nm. voru sumpart tilnefndir af nokkrum stéttarsamtökum, en sumpart af flokkum þeim, sem að ríkisstj. standa. Í byrjun septembermánaðar s. l. voru svo fengnir tveir kunnir hagfræðingar frá Alþjóðabankanum til þess að semja álitssgerð um íslensk efnahagsmál, vandamál þau, sem við væri að etja, og leiðir, er til greina kæmu til úrbóta. Sérfræðingar þessir skiluðu svo álti fyrir lok septembermánaðar.

Það hefur nú vakið undrun almennings, að ekkert skuli hafa verið birt af álitssgerðum þeirra sérfræðinga, er hér hafa verið til kvaddir, og það þótt nú séu liðnir 2½ mánuður frá því að Alþingi samþykkti till. þær um efnahagsmál, er athuganir þessar áttu að vera grundvöllur að. Og víst er um það, að mjög kvað við annan tón í sumum málögnum hæstv. ríkisstj. um það leyti, er nefndir þessar voru settar á laggirnar, og vil ég leyfa mér að tilfæra sum þessara ummæla, því að í þeim felst líka bezta greinargerðin fyrir því, að fyrirspurn þessi er fram borin.

Þann 12. ágúst s. l. segir Tíminn svo, með leyfi hæstv. forseta, í leiðara, sem ber fyrir-sögnina: „Rannsókn á strandgóssi“.

„En þegar stór flokkur manna með fjármagn og blaðakost á bak við sig þykist samt ekkert sjá nema blóma í atvinnu- og efnahagslífinu, er hollast fyrir þjóðfélagið, að úttektin fari fram og að strandgóssið verði dregið undan sjó og rannsakað. Þjóðin þarf að hafa um það glöggar og ótvíræðar heimildir, hvernig komið er atvinnu- og framleiðslumálum hennar. Sú

vitneskja verður að vera sú undirstaða, sem viðreisnin hvílir á.“

Ög enn fremur segir Tíminn þann 14. ágúst, með leyfi hæstv. forseta, í leiðara, sem ber fyrirsögnina „Hræðslan við rannsóknina“:

„Raunar er augljóst mál, að það er ekki nefndarskipunin sjálf, sem fer í taugarnar á iðaldinu og veldur geðvonzkukasti Morgunblaðsins. Það er hin hagfræðilega rannsókn og úttekt á strandgóssinu, sem iðaldið þolir ekki. Þegar fyrir dyrum stendur að gera hlutlausu og róttæka athugun á gervöllu fjármálakerfinu, veit iðaldið fullvel, að ekki mun lengi á eftir þurfa að deila um blómann á arfinum. Þá munu liggja fyrir órækar sannanir um það, hvernig dýrtíðar- og gróðabrallsstefna iðaldsforingjanna hefur hrakið þjóðarfleyið í strand, þó að enn sé kallað að fljóti. Morgunblaðið óttast, að blekkingin um blómann standi brátt afhjúpuð.“

Ög enn segir Tíminn þann 22. ágúst:

„Reynslan mun sýna, hvert starf nefnd þessi innir af höndum. Þá er nægur tími til dóma, þó að Morgunblaðsmenn vilji ógjarnan bíða þess. Á meðan má gera sér grein fyrir því, hver reginmunur er á þeim vinnubrögðum, sem ríkisstj. ætlar að viðhafa í þessu efni, og viðhorfi iðaldsins meðan það sat að völdum. Þessi rannsókn er fyrir opnum tjöldum, í auglýsni fólksins í landinu. Iðaldið fór öðruvísi að. Í fyrra var framkvæmd nokkur hagfræðileg rannsókn á ýmsum þáttum þjóðarbúskaparins og gert um það sérfræðilegt álit. Hvernig var farið með það? Það var læst niður í skúffu ráðherra og þingmanna og kom aldrei fram í dagsins ljós. Upplýsingar þær, sem þar var að finna um efnahagsástandið, voru meðhöndlaðar eins og ríkisleýndarmál. Þær hafa enn ekki verið birtar almenningi. Þjóðin breytir ekki eftir álitsgerðum, sem hún þekkir ekki.“

Þessu til skýringar er rétt að taka það fram, að s. l. ár eða fyrir áramótin 1955—1956 bað þáv. ríkisstj. nokkra sérfræðinga að gera athuganir og ábendingar í sambandi við vandamál útgerðarinnar. Til þessa voru aðallega kvaddir nokkrir embættismenn, sem samkvæmt erindisbréfum sínum ber skylda til að vera ríkisstj. til ráðuneytis um efnahagsmál, þegar þess er óskað, svo sem bankastjóri Framkvæmdabankans, hagstofustjóri og nokkrir fleiri. Þá var yfirleitt ekki gert ráð fyrir því, að þessi gögn yrðu notuð til annars en að ríkisstj. hefði þau til hliðsjónar, er hún tæki ákvarðanir sínar, og vinnubrögð því miðuð við það. Það var aldrei gert ráð fyrir því, að þau plögg yrðu birt.

En að lokum vil ég svo, með leyfi hæstv. forseta, tilfæra nokkur ummæli Tímans frá 9. okt. s. l., þar sem birtur er útdráttur úr ræðu hæstv. forsrh., sem hann hafði haldið á fundi framsóknarfélaganna þá fyrir tveimur dögum. Þar segir svo:

„Um þá sérfræðilegu rannsókn, sem fram hefur farið til þessa, kvaðst ráðherrann geta upplýst, að hún hefði staðfest í öllum greinum, að fjármála- og efnahagskerfi þjóðfélagsins væri helsjúkt, og yrði óumflýjanlegt að gera

stórfelldar ráðstafanir til úrbóta. Hann ræddi nokkuð um komu hollenzka hagfræðingsins dr. Polacks og störf hans. Á þessu stigi málsins er ekki unnt að skýra frá álitsgerð þess ágæta og mikilsmetna sérfræðings í heild, en þó er hægt að nefna, að í niðurstöðunum felst staðfesting á áliti okkar á innviðum fjármála- og framleiðslukerfis þjóðfélagsins og á nauðsyn gagngerðra endurbóta.“

Það mun vekja nokkra undrun, að ekkert hefur verið birt af þessum álitsgerðum að undanteknu því, að það hefur að visu verið birt ein tala, þ. e., að það þyrfti að færa 500 millj. kr. frá öðrum atvinnugreinum til sjávarútvegsins, en ekkert hefur verið skýrt frá því, á hverju þessi tala væri byggð. Það má vekja athygli á því, að í tvö önnur skipti, þegar hliðstæð úttekt — ef maður vill nota það orð — þessari fór fram, — það var árið 1946 og svo síðar árið 1950, þegar gengislækkunarlögin voru undirbúin, — að þá voru öll gögn og skilríki í sambandi við „úttektina“ birt.

Forsrh. (Hermann Jónasson): Herra forseti. Út af þessari fsp. skal ég taka það fram þegar í upphafi, að það er til athugunar að birta ýmislegt af því, sem fram hefur komið við þá rannsókn, sem framkvæmd hefur verið. Það er fyrst og fremst skýrsla efnahagsmálanefndar eða nefndar, sem rannsakaði, hvernig ástætt var um framkvæmdir, hálfgerðar framkvæmdir og framleiðslumál. Enn fremur er skýrsla, eins og hér hefur verið minnst á, tveggja hagfræðinga frá Alþjóðabankanum. Og í þriðja lagi er til skýrsla, raunar, ef ég man rétt, tvær, fyrri og seinni útgáfa, af rannsókn, sem fór fram að tilhlutan fyrirverandi ríkisstj. En til þess að ganga frá birtingu þessara gagna þarf að vinna talsvert mikið verk, en sá hængur er á því enn, að það var skýrt tekið fram, þegar er sérfræðingarnir frá Alþjóðabankanum létu af störfum sínum hér, að það mætti ekki birta álit. Bankinn vildi ekki láta blanda sérfræðingum sínum inn í það, að það væri verið að birta þeirra álit, það yrði a. m. k. að sækja um sérstakt leyfi til þess, ef það ætti að fást. Það hefur ekki verið farið fram á þetta leyfi enn, en við það hefur setið. Og það var alveg sama og kom hér fram hjá hv. fyrirspyrjanda. Það voru fjórir hagfræðingar, sem rannsókuðu þessi mál hjá fyrirverandi stjórn, það var fyrirspyrjandi, og það var Benjamín Eiríksson hagfræðingur og bankastjóri, enn fremur var n. til aðstoðar Klemenz Tryggvason hagstofustjóri, og fjórði hagfræðingurinn var Jóhannes Nordal. En þeir tóku skýrt fram, að það mætti ekki birta þeirra álitsgerð, og neituðu því, að hún væri birt. Það yrði a. m. k. að fá sérstakt leyfi þeirra til þess að birta hana, og stendur vitanlega eins á og af sömu ástæðum og með hina hagfræðingana og sérfræðingana.

Þess vegna var álitsgerðin ekki birt. Ef á að taka saman skýrslu úr þessum álitsgerðum, þá þarf að fá leyfi þessara fjögurra manna, enn fremur þeirra tveggja erlendu hagfræðinga, sem um er að ræða. Ég geri ráð fyrir, að verði auðsött að fá leyfi efnahagsnefndarinnar

til þess að birta hennar gögn, en ég tel, að það komi ekki að fullu gagni að birta þessar heimildir, nema þessi gögn séu öll saman birt í heild, því að það sést greinilega af þeim í heild, hvernig þróunin hefur verið, og er þess vegna nauðsynlegt að gera útdrátt úr þeim eða birta þau á annan hátt.

Ástæðurnar eru sem sagt tvær, þ. e. bann frá sérfræðingunum á því að birta gögnin, bæði frá þeim, sem unnu fyrir fyrrverandi stjórn, og þeim, sem unnu núna, og þarf að fá til þess sérstakt leyfi. Og enn fremur þarf, þó að leyfin fáiast, að leggja verulega vinnu í að vinna úr þessum gögnum.

Ég man það held ég rétt, ég veit ekki, hvort ég á bæði fyrri og seinni skýrslu hagfræðinganna, sem unnu fyrir fyrrverandi stjórn, en ég geri nú ráð fyrir því satt að segja, hvað sem öðrum skýrslum líður, að sú skýrsla sé ekki fallin til birtingar orðrétt eins og hún er og að það dytti engri ríkisstjórn í hug að birta hana orðrétt eins og hún er. En þannig getur staðið á með fleiri skýrslur, sem eru til leiðbeiningar fyrir ríkisstj., en ekki til birtingar, án þess að það sé unnið úr þeim á þann hátt, sem nauðsynlegt er til þess að birta þær án þess að verða að tjóni.

Fyrirspyrjandi (Ólafur Björnsson): Herra forseti. Ég þakka hæstv. forsrh. fyrir þær upplýsingar, sem hann hefur gefið, og ég tel ástæðu til að fagna því, að það skuli a. m. k. vera til athugunar hjá hæstv. ríkisstj., hvort rétt sé að birta þessi gögn. Hins vegar vænti ég þess, að það hafi varla farið fram hjá hv. þingheimi, að það var töluvert annar tónn í ræðu hæstv. forsrh. heldur en var í Tímanum á s. l. hausti, þegar þessar athuganir voru undirbúnar, eins og ég hef rakið. Þar er talað um úttekt í auglýsningu allrar þjóðarinnar og lögð rík áhersla á það, að nú eigi að hafa önnur vinnubrögð en áður og leggja öll gögn fram svo fljótt sem mögulegt sé.

Það mun vera fyllilega rétt hjá hæstv. forsrh., að sérfræðingar þeir, sem til voru kvaddir, hafa óskað eftir því, að gögnin yrðu ekki birt nema með þeirra leyfi. En ég hjó eftir því, að hæstv. forsrh. talaði um það, að þessa leyfis hefði enn þá ekki verið leitað, svo að áhugi hæstv. ríkisstj. fyrir birtingu gagnanna virðist enn sem komið er vera takmarkaður, og stingur það mjög í stúf við það, sem áður hefur verið sagt. Að öðru leyti hygg ég, að það sé mjög óvenjulegt, þegar Alþjóðabankinn sendir sérfræðinga eftir beiðnum ríkisstjórna tiltekinna landa, sem eru aðilar að Alþjóðabankanum, að neitað sé um það, að álitsgerðir þessar séu birtar.

Ég harma það að lokum, að mér virðist, að þessi fsp. hafi ekki náð þeim tilgangi að svipta þeirri hulu af, sem yfir þessum málum hefur hvílt, en leyfi mér þó að vona, að eitthvað upplýsist í næstu framtíð um þetta, því að vitanlega er það mikilvægt, að þjóðin fái sem haldbeztar upplýsingar um það, hvernig hennar efnahagsmálum er komið.

Eins og ég tók fram í framsöguræðu minni,

þá finnst mér hagfræðingaálitið frá því í fyrra ekki sambærilegt við þetta, því að tilgangur þess var aðeins sá að afla gagna, sem ríkisstj. gæti haft til hliðsjónar, þegar hún tæki sínar ákvarðanir, en vinnubrögðin voru ekki við það miðuð, að álitid kæmi fyrir almenningssjórnir. Og jafnvel þó að gagnrýna kynni mega, að það álit var ekki birt, eins og gert er í Tímanum í þeim ummælum, sem ég tilfærði, þá hefði einmitt, ef stjórnarflokkarnir hefðu verið sjálfum sér samkvæmir, átt að láta hendur standa fram úr ermum með að birta þessi gögn sem fyrst.

Forsrh. (Hermann Jónasson): Ég þarf ekki að endurtaka það, sem ég sagði áðan, að þetta mál er í athugun og það þarf að fá þessi leyfi. M. a. þarf ég að fá leyfi hv. fyrirspyrjanda. Ég get sagt honum það og sagt þinginu það hér, að það, sem er ekki birtingarhæft í álit hans og félaga hans, þ. e. orðalag á ýmsum hlutum viðkomandi efnahagsmálum, gerir það að verkum, að hann álitur, að ekki sé rétt að birta það. Það er líka í hinu álitinu.

Hins vegar er álit fjögurra hagfræðinganna, sem rannsökuðu fyrir fyrrv. ríkisstj., miklu ýtarlegra en það verk, sem hagfræðingarnir erlendu unnu hér — ef ég man rétt — aðeins á 14 dögum. Það er aðallega yfirlit um það, eins og sagt hefur verið, hvað þyrfti að flytja til framleiðslunnar, reikna það út, en álitid, sem var gert fyrir fyrrv. ríkisstj., er miklu nánari rannsókn á öllu atvinnukerfinu í landinu og dregnar niðurstöður síðan af því. Og ég álit sannast að segja, að það sé næsta mikil ósanngirni að deila á ríkisstj. fyrir að birta ekki álit, sem útlendur hagfræðingur hefur gert og er þannig, að það þarf a. m. k. að orða það á annan hátt, til þess að sé rétt að birta það, en viðurkenna jafnframt að hafa sjálfur gengið frá álitu, sem sé þannig orðað, að ekki sé hægt að birta það, standa hér frammi fyrir þingheimi og segja: Mitt álit er ekki hægt að birta, því að það er þannig orðað — það finnst mér hálfeinkennileg framkoma, og það, sem ég vil spyrja hv. þm. um, er það: Má ríkisstj., ef hún gefur heildarskýrslu um þessi mál, birta hans álit?

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Það fer nú marga að verða með kynlegum hætti í sambandi við afskipti hæstv. ríkisstj. og aðgerðir í efnahagsmálum þjóðarinnar og ekki sízt þær umr., sem nú fara fram, og þær upplýsingar, sem komu fram hjá hæstv. forsrh. Ég leyfi mér að vekja athygli á því, að það stendur allt öðruvísi á í sambandi við aðgerðir í efnahagsmálunum um s. l. áramót eða áramótin þar á undan, þegar hæstv. ríkisstj. þáv. lagði fram tillögur sínar og studdist í þeim við álitsgerðir hagfræðinga og embættismanna, sem þáv. stjórn hafði fengið sér til aðstoðar.

Núv. hæstv. ríkisstj. og stjórnarflokkar boðuðu á s. l. ári og allra helst í kosningabaráttunni, að þeir ætluðu að leggja inn á nýjar leiðir í efnahagsmálum þjóðarinnar. Og þegar hæstv. ríkisstj. tók við völdum, þá sagði hún,

að það ætti að fara fram úttekt á þjóðarþúinu fyrir opnum tjöldum. Eg kveð mér hljóðs nú til að vekja athygli á því, að þegar till. ríkisstj. í efnahagsmálum voru síðan lagðar fyrir þingið, þá fengum við þingmenn svo að segja upplýsingalausar þær till., sem fram voru lagðar. Málið kom fyrst fyrir Nd., og á ég sæti í fjhn. d., og okkur var það alveg fullkomlega ljóst þegar í öndverðu, að það var ekki með nokkrum rétti hægt að ætlast til þess, að hvorki þingnefnd né þingmenn gætu í raun og veru á þeim stutta tíma, sem var til stefnu, markað afstöðu sína til efnahagsmálatill., sem fram voru fluttar, m. a. vegna þess, að þær voru ekki rökstuddar í grg. né neinar fullnægjandi skýrslur lagðar fram, sem þessar nýju till. væru rökstuddar með. Það, sem skeð hefur, er í aðalatriðum þetta: Hæstv. ríkisstj. boðar, að lagt skuli inn á nýjar leiðir og fundnar varanlegar úrlausnir í efnahagsmálum. Þegar till. koma fram, þá er í raun og veru lítið nýtt að finna, og a. m. k. er engin grg. af hálfu hæstv. ríkisstj. lögð fram fyrir hinum nýju leiðum eða aðrar upplýsingar, sem sýndu fram á það, að nú hefði verið farið inn á það, sem kalla mætti varanlegar leiðir. Hér er ekki verið að ræða um það, hvort till. eða hvort upplýsingar eða skýrslur, sem áður hafa verið látnar í té hæstv. ríkisstj., hvorki þeirri, sem sat á undan núv. hæstv. ríkisstj., né eldri ríkisstj., séu birtar eða ekki birtar, heldur er verið að spyrja um: Hvað dvelur Orminn langa? Af hverju gefur ekki hæstv. núv. ríkisstj. almenningi kost á því að sjá það, sem hún er búin að lofa almenningi, úttektina á þjóðarþúinu og rökstuðninginn fyrir þeim till. og þeirri stefnu, sem hún hefur hugsað sér að fylgja í efnahagsmálunum? Það er ekki hægt að slá þessu máli á dreif af hálfu hæstv. forsrh. með því að vera að tala um, að aðrar skýrslur, sem allt öðruvísi eru til komnar, hafi ekki verið birtar, heldur er það komið á daginn, að öll stóru orðin í sambandi við nýjar og varanlegar úrlausnir í efnahagsmálunum hefur hæstv. ríkisstj. ekki getað staðið við sjálf í þeim till., sem hún hefur lagt fyrir, og enn hefur hún ekki lagt fyrir neinar skýrslur sérfræðinga eða hagfræðinga til stuðnings því, að hún sé með ný eða varanleg úrræði í þessum efnahagsmálum. Og ég vil alveg sérstaklega gjalda varhug við því, sem fram kemur nú í orðum hæstv. forsrh., að það sé til athugunar núna, mörgum mánuðum eftir að þingmenn eru látnir taka afstöðu til till. í efnahagsmálum, hvort eigi að birta skýrslur, sem þessar till. að einhverju leyti grundvallast á.

Að sjálfsögðu ber að gera kröfu til þess, að skýrslurnar og upplýsingarnar liggi fyrir á þeirri stundu, þegar ætlast er til þess, að þingmenn taki afstöðu til málsins, en ekki að nú sé verið að athuga að birta eitthvað af þessum skýrslum, eftir að hæstv. ríkisstj. sé þó búin að vinna úr skýrslunum, breyta orðalagi, eins og fram kemur í orðum hæstv. forsrh.

Eg held, að bæði hv. þm. og almenningur mundu þakka fyrir slík vinnubrögð. Ef hér á eitthvað að birtast, þá verður það að birtast

eins og það er lagt fyrir, eins og það kemur fram af hálfu sérfræðinganna til ríkisstj., ef þess er kostur og ef því er ekki neitað, en eins og fram kom hjá hæstv. forsrh., þá hefur hæstv. ríkisstj. ekki enn beðið um leyfi þeirra manna, sem hlut eiga að máli, að þeirra skýrslur séu birtar.

Hitt er algerlega fráleit vinnuaðferð, að ríkisstj. og starfsmenn hennar sitji svo yfir því mánuðum saman að vinna úr og hagræða þeim skýrslum og þeirri skýrslusöfnun, sem átt hefur sér stað. Það er full ástæða til þess að gjalda varhug við því. En þetta eins og annað sýnir það, að hæstv. núv. ríkisstj. og stjórnarflokkar hennar hafa ef til vill hugsað sér að sigla eitthvað hærri byr í efnahagsmálunum en þeim hefur auðnast fram að þessu, og sannarlega verður ekki hlutur hæstv. ríkisstj. merkilegri eða meiri eftir þær upplýsingar, — ég vil segja furðulegu upplýsingar, sem fram hafa komið nú í þessum fyrirspurnatíma.

Forsrh. (Hermann Jónasson): Það liggur nú ekki hér fyrir að ræða um efnahagsmálin. Þau hafa verið nokkuð ýtarlega rædd í sambandi við þá lausn, sem á þeim var gerð, og það er nú deilt um, hvort það séu nýjar, nægilega nýjar aðferðir eða gamlar. Ég ætla ekki að fara inn á það svið í þessari umr.

En það, sem liggur ljóst fyrir í þessu máli, er tvennt: Í fyrsta lagi, að það er mikið verk að vinna úr þeim skýrslum, sem fyrir liggja, og meira að segja núna verið að rannsaka af innflutningsskrifstofunni og sérfræðingum með henni, hver fjárfestingin er orðin hér í Rvík og hvað þarf til að fullgera hana, sem er eitt af allra stærstu málunum í sambandi við úttekt á því, sem gerzt hefur fram til þessa. Bráðabirgðaskýrslur, sem hér hafa verið birtar og voru birtar í sambandi við umr. hér á Alþingi, benda til þess, að þurfi um 370 millj. kr. til að fullgera framkvæmdirnar, sem byrjað var á hér í Rvík. Þegar þessi atriði liggja fyrir, eins og ég sagði áðan, þá er til athugunar að gefa opinbera skýrslu um málið. En svo liggur það hér fyrir, að fyrrv. ríkisstj. fær sérfræðinga, og þá eru hæg heimatökin að fá leyfi þeirra til birtingar, þeir eru ekki bundnir af neinni opinberri stofnun í því efni, og þessar skýrslur voru sendar til þingmanna, þeirra sem studdu ríkisstj., og við munum eftir því, að um það urðu ekki litlar deilur hér á Alþingi og í blöðum, að þessar skýrslur væru ekki sendar öllum þm. Því var neitað, vegna þess að fyrrv. ríkisstj. hélt því fram, að það væri útilokað og það væri raunverulega skaðlegt fyrir efnahagskerfi þjóðarinnar að birta skýrslurnar, og við það sat. Skýrslurnar eru lokaðar inni, lokaðar niðri í skrifborði mínu. Ef ég man rétt, þá eru tvær útgáfur af þeim. Þeirri seinni var breytt að orðalagi, og það datt engum þm. í hug af stjórnarflokkunum, ekki einum þm., ekki nokkru blaði, að birta eitt einasta orð úr þessum plöggum, sem ríkisstj. lagði fyrir að væru eingöngu til leiðbeiningar fyrir lausn efnahagsmálanna, en mætti ekki birta.

Svo þegar farið var að rannsaka, hvort mætti birta þessa skýrslu, þá liggur það fyrir, að það er bann frá hagfræðingunum við því að birta skýrsluna, þó að hún væri eins og ég sagði áðan, birt efnislega eins og hún er, en orða sumpart skýrsluna þannig, að ekki yrði til þess skaða, sem fyrrv. ríkisstj. áleit að það væri, ef skýrslan væri birt.

M. ö. o.: Það stendur nákvæmlega eins á um fyrrv. ríkisstj. og núv. ríkisstj., að hún telur skýrslurnar ekki heppilegar til þess að birta þær, og það er ekki leyfi fyrir því heldur. Og það er eins og það séu álög á stjórnarandstöðunni að þurfa alltaf í hverju einasta máli að ráðast á núverandi ríkisstj. fyrir það, sem hún treysti sér ekki til að gera sjálf. (Gripist fram í.) Ja, ég hef líka sagt, að það er til athugunar að ganga þannig frá málinu, að það verði hægt að halda það loforð án þess að birta skýrslurnar á þann hátt, að það verði til skaða fyrir efnahagskerfið og þjóðina.

Ég sé þess vegna ekki, að það hafi verið neitt vanefnt í þessu máli, og ég held, að það sé bezt fyrir hv. sjálfstæðismenn að bíða svolítið rólegir. Það kann að vera, að þeir fái skýrslur um það, áður en langt um líður, hvernig allt saman stóð, þegar þeir létu af völdum, og þeir telji sig þá ekki þurfa að kvarta.

Menntmrh. (Gylfi P. Gíslason): Herra forseti. Mér þykir sá málflutningur, sem hér er hafður í frammi af hálfu hv. stjórnarandstæðinga, vera kostulegur að ýmsu leyti. Þær álitsgerðir um efnahagsmál, sem hér er um að ræða, eru þrjár.

Í fyrsta lagi er um að ræða álitsgerð, sem samin var af fjórum innlendum hagfræðingum fyrir fyrrv. ríkisstj. í sambandi við undirbúning hennar að þeim ráðstöfunum, sem gerðar voru við næstsíðustu áramót.

Í öðru lagi er um að ræða álitsgerð, sem samin var af tveim starfsmönnum Alþjóðagjaldeyrissjóðsins í Washington að beiðni íslensku ríkisstj. á s. l. hausti.

Í þriðja lagi er um að ræða álitsgerð, sem samin hefur verið af efnahags- eða samvinnunefnd um efnahagsmál, sem skipuð var m. a. fulltrúum ýmissa stéttarsamtaka. Það er álitsgerð hennar, sem menn eiga við, ef menn þá vita, hvað þeir tala um, þegar menn tala um úttekt á þjóðarþúinu, en alls ekki álitsgerð hinna erlendu hagfræðinga, sem hingað komu. Þeim var aldrei ætlað það hlutverk, sem í þessum umr. og annars staðar hefur verið nefnt úttekt á þjóðarþúinu. Það var hlutverk þeirrar n., sem skipuð var m. a. fulltrúum stéttarsamtakanna, eins og greinilega kom fram í tilkynningu um skipun þeirrar nefndar.

Nú skulum við aðeins virða fyrir okkur í fáeinum orðum, hvers eðlis þessi nál. eru.

Þegar fyrrv. ríkisstj. gerði sínar till. um lausn efnahagsmálanna um næstsíðustu áramót, fylgdu þeim till. engar hagfræðilegar upplýsingar, alls engar.

Ég gerði þá oftast en einu sinni fsp. um það

hér í þessum sama ræðustól, hvort unnt væri að fá þann hagfræðilega rökstuðning, sem e. t. v. væri fyrir hendi og ég raunar vissi að var fyrir hendi fyrir þeim till., sem þá voru settar fram.

Ég fékk það svar, einnig úr þessum ræðustól, að þáverandi ríkisstj. teldi alls ekki rétt að birta þær hagfræðilegu athuganir, sem hún hefði látið fram fara til undirbúnings málinu, og ástæðurnar, sem gefnar voru upp, voru tvær.

Fyrri ástæðan var sú, að sérfræðingarnir sjálfir hefðu óskað eftir því, að það álit yrði ekki birt, og því var einnig bætt við, ég held, að ég fari rétt með, að það hafi verið sagt hér í sjálfum ræðustólum, en ekki í einkaviðtölum, að það hafi beinlínis verið skilyrði af hálfu a. m. k. sumra hagfræðinganna, að álitsgerð þeirra yrði ekki birt. Það var beint skilyrði fyrir því, að þeir vildu taka þátt í nefndarstörfunum, að álitsgerðin yrði ekki birt.

Það liggur því í augum uppi, að þessi álitsgerð verður ekki birt nema með leyfi allra fjögurra hagfræðinganna, sem þá álitsgerð sömdu, og einn af þeim er hv. fyrirspeyrjandi, sem flutt hefur þetta mál hér inn í þingið. Og það verð ég að segja að er vægast sagt hæpinn málflutningur, þegar núverandi þm., sem hefur áður staðið að hagfræðilegri álitsgerð og neitað að láta birta hana, neitað að láta alla þm. fá aðgang að henni, gerir hér mikið veður út af því, að til skuli vera aðrar álitsgerðir, sem ekki fáist birtar.

Um þessa álitsgerð gildi þó það sérstaka, að það var gert upp á milli þm. í málinu. Þegar ég einu sinni spurðist fyrir um meðferð álitsgerðarinnar hér í þessum sal, þá vissi ég, að þm. stjórnarflokkanna höfðu fengið álitsgerðina til meðferðar, og spurði þá: Hví get ég ekki eins fengið hana? Hvað er í álitsgerðinni, sem gerir það að verkum, að þm. er mismunandi varðandi meðferð málsins. Álitsgerðin getur verið þess eðlis, sagði ég, og það segi ég enn, því að sú skoðun finnst mér rétt, að stjórnin ein á að hafa aðgang að henni. Það þekki ég, sem sjálfur hef oftast en einu sinni unnið slík trúnaðarstörf fyrir ríkisstj. og það fleiri en eina, að vel getur verið, að hagfræðingar, sérfróðir menn, gefi þess konar álit, sem þeir ætlist til að sé einvörðungu til afnota fyrir ríkisstj. og æðstu embættismenn. En hér var því ekki til að dreifa, því að þm. stjórnarflokkanna fengu álitsgerðina, en þm. stjórnarandstöðunnar var neitað um hana. Það var það, sem var óeðlilegt og rangt við meðferð málsins hjá hæstv. fyrrv. ríkisstj. Og þetta var ástæða til að gagnrýna og er enn ástæða til að gagnrýna.

Varðandi aðra álitsgerðina, álitsgerð holenzka og norska hagfræðingsins frá Alþjóðagjaldeyrissjóðnum, er þetta að segja: Þeir áttu viðræður við mig sama daginn og þeir komu til landsins af þeirri ástæðu, að málefni Alþjóðagjaldeyrissjóðsins eru til meðferðar í mínu ráðuneyti. Eitt það fyrsta, sem þeir spurðu um varðandi verkefni sitt, var það: Er ætlað

til þess, að álitsgerð okkar sé til birtingar? Eg svaraði því til, að það færi að sjálfsögðu eftir þeim reglum, sem um þetta giltu varðandi slíkar álitsgerðir, samdar á vegum Alþjóðagjaldeyrissjóðsins, og svo í öðru lagi eftir þeirra eigin ósk. Þá svöruðu þeir eftirfarandi eða dr. Polack fyrir þeirra hönd: Það er yfirleitt ekki venja, að álitsgerðir starfsmanna Alþjóðagjaldeyrissjóðsins séu birtar, nema þá að um það komi fram alveg sérstök ósk af hálfu þeirrar ríkisstj., sem álitsgerðin er samin fyrir. Ef hún kemur ekki fram í byrjun, þá reiknum við með því, að álitsgerðin sé ekki birt. Það er nauðsynlegt fyrir okkur að vita, áður en við hefjum verkið, hvers eðlis álitsgerðin á að vera, hvort hún á að vera trúnaðarskjal fyrir hlutaðeigandi ríkisstj. eða hvort hún á að vera til almennrar birtingar. Eg spurði þá um, hvort þeir teldu það hafa áhrif á vinnubrögð sín, og þeir kváðu, að það mundi vera, og þá spurði ég þá, hver skoðun þeirra sjálfra væri á því, hvort þeir teldu álitsgerðina eiga að birtast eða ekki, og þá sögðu þeir, voru báðir um það sammála, að þeir teldu heppilegra, að þeir höguðu sínum vinnubrögðum þannig, að álitsgerðin væri til afnota fyrir ríkisstj. eina. Hitt er svo annað mál, um það spurði ég þá síðar, og hafa áreiðanlega fleiri gert, hvort stjórnin mætti, ef henni sýndist svo, birta álitsgerðina, og þá svöruðu þeir: Ef stjórnin óskar eftir því, þá biðjum við, að okkur sé skrifað um málið, þannig að við getum gengið frá álitsgerðinni eins og við viljum hafa hana til prentunar. — Þannig liggur málið fyrir.

Það er því hrein fjarstæða að halda því fram, að núverandi ríkisstj. hafi gerzt sek um að draga einhverja óeðlilega dul á þessa álitsgerð. Með málið hefur verið farið nákvæmlega eins og gert var ráð fyrir í upphafi, þegar sérfræðingarnir voru hingað fengnir.

Hitt er svo annað mál, að ég persónulega sé ekkert við það að athuga að birta skýrsluna, ekki það allra minnsta. Það er í raun og veru ekkert í henni, sem ástæða er til þess að halda leyndu. En þessum sérfræðingum yrði að sjálf-sögðu að sýna þá kurteisi, enda skylt gagnvart þeim, að fá leyfi þeirra til þess og láta þá ráða því, í hvaða formi skýrslan er birt, því að hún er þeirra verk.

Varðandi þriðju skýrsluna, þ. e. a. s. álitsgerð samvinnunefndarinnar um efnahagsmál, sem falið var að rannsaka hina ýmsu þætti efnahagsmálsins og gefa um það skýrslu, er það að segja, að ríkisstj. hefur þegar fengið verulegan hluta af álitsgerð þeirrar n. í sínar hendur, en ekki álitsgerðina alla. M. ö. o.: Nefndin hefur ekki lokið starfi sínu að fullu. Það er að sjálf-sögðu til athugunar, eins og hæstv. forsrh. tók fram, hvort á að birta nokkurn hluta af álitsgerðinni, þann hluta hennar, sem fullsamin er, eða hvort á að biða þangað til n. hefur algerlega lokið störfum. Um það, vænti ég, er enginn ágreiningur, að það er nokkurt álitamál, hvort birta á skýrslur um störf slíkrar nefndar í smáköflum eða biða þangað til n. hefur lokið starfi sínu að fullu

og öllu. Venjan hefur verið sú hér á landi að birta ekki skriflegar skýrslur um störf nefnda, fyrr en störfum þeirra er endanlega lokið. Eg sé satt að segja ekki, hvað óeðlilegt er við þá afgreiðslu málsins, og algerlega ástæðulaust að tala um vanrækslu eða að sé verið að draga fjöður yfir eitthvað í sambandi við þetta. Eg tel sjálfsagt, þegar þessi n. hefur lokið störfum sínum, að birt verði álitsgerð hennar, annaðhvort í heild eða þeir kaflar í henni, sem taldir eru skipta almenning mestu máli.

Þannig liggur málið ofur einfaldlega fyrir og í raun og veru ekkert stórmerkilegt í sambandi við þetta og allra sízt ádeiluefni á núverandi ríkisstj. Að síðustu aðeins þetta: Allra sízt geta þeir menn deilt á ríkisstj. fyrir að hafa ekki birt álitsgerðir um efnahagsmál, sem sjálfir hafa sett að skilyrði fyrir að semja slíkar álitsgerðir, að þær verði ekki birtar.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Það eru harla kynleg viðbrögð hæstv. ríkisstj. við þeirri fyrirspurn, sem hér er fram borin, og hljóta að vekja allmikla undrun ýmsar þær upplýsingar, sem fram koma frá hæstv. ráðh. Hæstv. menntmrh. sá þörf á því að koma til aðstoðar hæstv. forsrh. og reyna að bæta úr þeim vand-ræðalegu upplýsingum, sem hann var að reyna að gefa áðan, en ég held í sannleika sagt, að hæstv. menntmrh. hafi gert starfsbröður sínum þar litinn greiða, því að hann upplýsir það í sinni ræðu, að í viðræðum við hina útlandu sérfræðinga hafi það borið strax á góma, hvort ætti að birta skýrslur þeirra eða ekki, og ráðh. sagði orðrétt í sinni ræðu áðan, að með málið hefði verið farið eins og gert var ráð fyrir í upphafi, þannig að það hefur alls ekki í upphafi verið gert ráð fyrir því, að þessi plögg væru birt. Þá upplýsir hann jafnframt, að hagfræðingunum, sem hingað voru fengnir, hafi í rauninni alls ekki verið ætlað að framkvæma þessa úttekt á þjóðarþúinu, sem búið var að tala um, heldur hafi einhver n. átt að framkvæma hana, sem að mjög litlu leyti er skipuð sérfræðingum, ef það er nokkur sérfræðingur í henni í þeim efnum. Eg veit þá sannast sagt ekki, hvað þessir hagfræðingar hafa átt að gera hingað, og það a. m. k. stingur mjög í stúf við það, sem alltaf hefur verið haldið á loft, bæði af hæstv. forsrh. í ræðum hans og í blöðum stjórnarinnar, að hagfræðingar þessir hafi sannað eitt og annað og hafi sannað það, sem hafi verið haldið fram af ríkisstj. um ástandið í efnahagsmálunum, og þar m. a. má benda á það, sem hv. 9. landsk. las áðan úr tilvitnun í Tímann, um sögn af ræðu hæstv. forsrh. á fundi framsóknarfélaganna, að það væri álitsgerð þessara hagfræðinga, sem hefði staðfest það í einu og öllu, að efnahagskerfið væri helsjúkt. Nú er það orðin uppistaðan í vörn hæstv. ríkisstj., að það sé ástæðulaust að deila á hana, vegna þess að hún hafi farið nákvæmlega að eins og fyrrverandi stjórn, og þess vegna sé undarlegt, að sjálfstæðismenn séu að deila á ríkisstj.

Þetta náttúrulega ber að sama brunni og svo

margt annað í starfi hæstv. ríkisstj., sem hér skal ekki farið út í á þessum stað, að það virðist vera orðið helzta haldreipi stjórnarinnar að tala um, að núverandi stjórn sé ekkert verri en fyrrverandi stjórn. En var það ekki einmitt núverandi hæstv. ríkisstj., sem ætlaði að framkvæma endursköpun á öllum hugsanlegum sviðum þjóðlífsins? M. a. var margoft um það talað og það þó mest í málögnum hæstv. forsrh. og af honum sjálfum alveg sérstaklega, að nú ætti að taka upp alveg ný vinnubrögð, nú ættu allar álitsgerðir að verða birtar og allt ætti að framkvæmast fyrir augum alþjóðar. Það hafa ekki áður verið gefnar neinar hliðstæðar yfirlýsingar, og þess vegna er það furðulegt, þegar hæstv. ráðh. eru að óskapast yfir því, að nú sé spurt að því, hvernig standi á því, að þessi lofuðu vinnubrögð hafi ekki verið viðhöfð. Þeir hneykslast öll ósköp yfir því og furða sig á, að nokkrum manni skuli detta í hug að ætlast til þess, að hæstv. ríkisstj. fari eftir því, sem hún hefur lofað. Það er kannske til of mikils ætlast af stjórninni. Reynslan staðfestir það kannske, að það sé ekki hægt að ætlast til þess hér eftir, að hún fari eftir því, sem hún hefur áður lofað.

En það er eitt, sem mér finnst einna broslegast við þetta allt saman og kom fram í ræðu hæstv. forsrh., og það er það, að þessi úttekt á þjóðarþúinu hafi raunverulega verið framkvæmd af fyrrverandi stjórn. Nú á aðaluppi- staðan í rannsókninni að vera athugun, sem gerð var af hagfræðingum fyrir fyrrverandi stjórn, það, sem nú er gert, sé ekki nema einstök atriði af þessu máli, allt velti á, að hv. 9. landsk. og aðrir leyfi að birta álitsgerð, sem þeir gerðu um næstsíðustu áramót fyrir fyrrverandi stjórn, þar sé að finna allan sannleika málsins, þar sé öll úttektin. Hvað er þá orðið eftir af öllu, sem búið er að tala um afrek núverandi stjórnar í að kanna ástand þjóðfélagsmálanna og efnahagsmálanna alveg niður í kjölinn, ef niðurstaðan af þessu verður sú, að það er ekki núverandi hæstv. ríkisstj., sem hefur framkvæmt úttektina, heldur ætlar hæstv. forsrh. að byggja í einu og öllu dóm sinn á áliti, sem samið var fyrir fyrrverandi stjórn, sem hann hefur manna mest fordæmt og talið allt til foráttu?

Fyrirspyrjandi (Ólafur Björnsson): Herra forseti. Satt að segja undrar mig sá málflutningur, sem komið hefur fram af hálfu hæstv. ráðh. Ég vitnaði í þau ummæli Tímans frá s. l. sumri, þar sem einmitt eru mjög vítt þau vinnubrögð, sem fyrrverandi ríkisstj. hafi haft í þessum efnun, og með leyfi hæstv. forseta, þá stendur þar orðrétt:

„Á meðan má gera sér grein fyrir því, hver reginmunur er á þeim vinnubrögðum, sem ríkisstj. ætlar að viðhafa í þessu efni, og viðhorfi íhaldsins, meðan það sat að völdum. Þessi rannsókn er fyrir opnum tjöldum í auglýsningu fólksins í landinu.“

Svo kemur hér hæstv. forsrh. og segir: Ja, fyrrverandi ríkisstj. birti ekki öll þau gögn, sem henni bárust frá hagfræðingum um ástand-

ið í efnahagsmálum. Þá er það eðlilegur hlutur, að þessi ríkisstj. geri það ekki heldur. — Þetta hlýtur að koma mönnum einkennilega fyrir sjónir.

Mig furðaði nú líka satt að segja á því, að hæstv. forsrh. skyldi álita það eins konar skilyrði fyrir því, að hægt væri að birta þessar álitsgerðir hinna útlendu og innlendu sérfræðinga, að við, sem gerðum þessar athuganir fyrir ári, veittum til þess leyfi. Ég skal því aðeins skýra frá því, af því að það hefur ekki komið fram áður, hvernig stóð á því, að við óskuðum ekki eftir, að okkar álitsgerð yrði birt.

Svo var mál með vexti, að formaður þeirrar hagfræðinganeftndar, sem þá var skipuð, var bankastjóri Framkvæmdabankans, en honum ber samkvæmt sínu erindisbréfi að vera ráðunautur ríkisstj. í efnahagsmálum. Svo vildi til, þegar n. var sett á laggirnar um miðjan september 1955, að hann dvaldist erlendis á vegum ríkisstj. í sambandi við lánaútveganir. Það dróst fram undir októberlok, að hann kæmi heim, en það var seint í nóvembermánuði, sem ríkisstj. krafðist þess af okkur, að álitið væri til, og þá urðum við að skila því skilyrðislaust. En það voru margvíslegar upplýsingar, sem okkur vantaði þá, þannig að ekki var um að ræða nema hálfunnio verk. Þetta var ástæðan til þess, að við vorum ófúsir að birta álitið, enda voru þá settir tveir menn, skrifstofustjórnar úr stjórnarráðinu, í framhaldsrannsókn á þessum efnun.

En viðvíkjandi fyrirspurn hæstv. forsrh., er hann beindi til mín, þá er það að vísu ekki í mínu valdi að ákveða um það fyrir hönd þessara fjögurra manna, hvort leyfilegt sé að birta álitið, en ef það kæmi til að standa sérstaklega á því, þá mundi ég vera fús til að beita mínum áhrifum til þess, að leyft yrði að birta eitthvað meira eða minna af því, sem við létum frá okkur fara.

Forsrh. (Hermann Jónasson): Það þarf nú ekki miklu við þetta að bæta. Það liggur nú ljóst fyrir, hvernig þetta mál er. En það er ánægjulegt, að hv. fyrirspyrjandi er fús til þess að gefa leyfi til að birta skýrslu sína, ef hinir hagfræðingarnir veita einnig samþykki.

Það, sem hefur komið fram við þessar umr., er þetta: Það er skýrsla frá fjórum hagfræðingum til fyrrverandi ríkisstj., og hv. 2. þm. Eyf. sagði, að það væri eins og það ætti nú aðallega að byggja úttektina á þeirri skýrslu, þess vegna væri um að gera að birta hana, úttektin hefði ekki verið fullkomnari en það hjá núverandi ríkisstj. Það er einnig vitað, að þessir hagfræðingar, sem unnu að skýrslunni fyrir fyrrverandi ríkisstj., höfðu unnið að skýrslugerð áður, og ég hygg, að það sé hægt að fullyrða um sérhvern þeirra, að þeir eru í þannig stofnunum og þessir menn eiga aðgang að og hafa vitneskju um flest eða allt, sem snertir efnahagsmál í okkar þjóðfélagi, þegar þessir fjórir starfskraftar starfa saman, og miklu betri aðgang að því og miklu betri upplýsingar en útlendir hagfræðingar, þótt góðir séu, sem koma hingað og starfa hér í hálfan mánuð.

Þess vegna er það, að ég tel nauðsynlegt, þegar skýrslur um þetta verða birtar, af því að ég geri líka ráð fyrir, að sú skýrsla verði ekki vefngd, þar sem hún er gerð af fjórum hagfræðingum, sem voru tilnefndir af fyrrverandi hæst. forsrh., að þær niðurstöður séu birtar, vegna þess að í þessari skýrslu, sérstaklega fyrir hluta hennar, eins og hv. fyrirspyrjandi mun kannast við, er gerð veruleg úttekt á ástandinu eins og komið er og sagt fyrir, hvert stefni. Og það er ekki neitt skafið utan af því, a. m. k. ekki fyrri skýrslunni, svo að ég býst við, ef þessi skýrsla er birt, og það er ég alveg handviss um að hv. fyrirspyrjandi kannast við með sjálfum sér, þá kemur þar áreiðanlega undirstaða, sem ekki verður vefngd, undir það, hvert stefndi, og að það, sem hefur verið sagt um efnahagslífið, hefur sízt verið ofsagt.

Það er vitað mál, að hæst. forsrh. hafði það rétt fyrir sér, að hann hafði ekki leyfi til að birta þessa skýrslu, en ég er ákaflega smeykur um, að hann hafi ekki kært sig um, að skýrslan yrði birt. (*Gripið fram í: Má ég gera eina fyrirspurn.*) Já, gerið svo vel. (*Gripið fram í.*) Ég sagði, að upplýsingarnar um, hvernig komið væri, væru þannig, að þær yrðu sennilega ekki vefngdar, en um spádómana um atvinnulíf, hverjar afleiðingarnar yrðu og hvað skyldi gert, voru fleiri en ein lausn í málunum, þannig að ég veit ekki, hvað það væri heppilegt að láta það koma út. Það er best að segja það eins og er.

Ég hygg, að fæstar stjórnir, sem fá jafn-opinskáa skýrslu, telji það sérstaklega heppilegt að birta hana. Þegar við fengum álitsgerðina frá hagfræðingunum erlendu, töldum við miklu betra að fá hreinskilnislega skýrslu, opinskáa skýrslu, án tillits til þess, hvort væri hægt að birta hana orðrétt eins og hún þá lá fyrir til okkar, heldur en að fá skýrslu meira yfirborðskennda, sem væri löguð til birtingar, því að það er alltaf hægt, eins og hæst. menntmrh. tók fram, að taka skýrsluna til endurskoðunar og fá þá til að ganga frá henni þannig, að þeir telji hana eðlilega til birtingar. Og ég álit það miklu betri vinnuáðferð að fá skýrslu, þar sem ekkert er undandregið, þó að hún sé ekki á því stigi hæf til birtingar frekar en skýrsla hinna hagfræðinganna, og láta síðan búa hana undir birtingu síðar. En eins og var tekið fram hér einmitt af hæst. menntmrh., þá felst í þessari skýrslu sérfræðinganna — hagfræðinganna erlendu — og skýrslu fjármálanefndarinnar samanlagt raunverulega sama efni og felst í skýrslu hagfræðinganna fjögurra, sem fyrrv. ríkisstj. fékk til þess að ganga frá sínum málum.

Það, sem skortir á, að skýrslurnar séu hliðstæðar frá hagfræðingunum fjórum og seinna hagfræðingunum tveimur, er það, að efnahagsmálin eru rakin í fyrri skýrslunni og sýnt fram á, hvert stefni, hvert sé komið atvinnulífina o. s. frv. Hin skýrsla hagfræðinganna er meira um það, hvaða úrræða þurfi að gripa til, án þess að skýrslan sé undirbyggð á þann hátt, sem var af hagfræðingunum fjórum. En úttektina er auðvelt að finna í þeirri bráðabirgða-

skýrslu, sem hefur borizt frá efnahagsmálanefnd, og það er ekkert launungarmál, að núna heldur þessi rannsókn áfram. Það er af tveimur sérfræðingum og innflutningsskrifstofunni verið að rannsaka núna með fjárfestinguna, og skýrsla er ekki komin enn um það atriði. Þegar hún kemur, þá verður, eins og ég hef sagt, tekið til athugunar að birta niðurstöðurnar, og þá vona ég, að hv. stjórnarandstæðingar þurfi ekki undan neinu að kvarta. En það er alveg eðlilegt á þessu stigi, að skýrslurnar hafi ekki verið birtar enn þá, því að sumt af þeim er ekki til, og ég geri ráð fyrir því, að það verði ekki langt þangað til verður tekin ákvörðun um það, hvernig að þessu verður unnið, og þá skal ekki standa á því að skýra frá því. En fram að þessu hafa vinnubrögðin í þessu máli verið algerlega eðlileg.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Að verulegu leyti hefur málflutningur hæstv. ráðh. snúist um það að draga inn í þetta mál skýrslu, sem fyrrv. ríkisstj. lét gera, en ekki er spurt um í þeirri fsp., sem hér er um að ræða, og því ekki á dagskrá. Hæstv. forsrh. segir, að hún sé nú samt sem áður grundvöllurinn undir því, sem síðar hafi gerzt í þessu máli, og það hlýtur að hafa verið nokkurs virði fyrir fyrrv. ríkisstj. og sérstaklega hæstv. forsrh. að heyra, hversu mikið núverandi forsrh. lagði upp úr því, eins og hann orðaði það, að sú skýrsla er ekki vefngd, sem gerð er að beiðni hæstv. fyrrv. forsrh.

Þetta bendir dálítið til þess, að samvizka hæstv. forsrh. sé ekki alveg fullkomlega hrein um, að það kunni ekki að verða eitthvað vefngt af þeim skýrslum, sem hann kann að láta birta í þessu máli, en hann sagði, og ég bið hv. þm. að taka eftir því, að stjórnm. hefði fyrst í stað óskað eftir því að fá hreinskilnar skýrslur: Við töldum betra að fá hreinskilnar skýrslur, en ekki yfirborðskenndar skýrslur, sem eru lagaðar til birtingar. En í sömu andrúnni er verið að tala um, að hin svokallaða samvinnunefnd í efnahagsmálum, skipuð af núverandi hæstv. ríkisstj., sé einmitt að undirbúa skýrslu, sem sé löguð til birtingar.

Það er rétt að minnst þess, þegar sú skýrslu-gerð kemur fyrir sjónir manna.

Annars er röksemdakeðjan í þessu máli þannig: Núverandi hæstv. ríkisstj. lofaði með stórum orðum að birta þær skýrslur, sem hún var að láta gera, og hæstv. forsrh. gekk fram fyrir skjöldu og sagði, að vissulega skyldi þetta birt, og auðvitað hlaut allur almenningur að leggja þann skilning í þessi ummæli og þessi fyrirheit, að þessar skýrslur lægju fyrir um leið og áður en ákvarðanir yrðu teknar í efnahagsmálunum á Alþingi Íslendinga, að þær yrðu einmitt grundvöllur þess, að menn gætu áttað sig á málunum. Þetta var eitt, loforðin um að birta skýrslurnar.

Númer tvö: Það er ekkert birt.

Númer þrjú: Hæstv. forsrh. kemur og segir: Það hefur ekkert verið vanefnt.

Og endirinn er svo sá, að núna skilst mér, að sérstök rannsóknarnefnd sé að vinna að því

að rannsaka skýrslurnar til þess að búa þær í þann búning, að þær séu lagaðar til birtingar, svo að orð hæstv. forsrh. séu notuð.

Ég verð nú að segja, að ekki hækkaði hagur strypu, þegar hæstv. menntmrh. kom upp í ræðustólinn. Hann segir: Álitsgerðir þær, sem hér er um að ræða, eru þrjár: 1) Álitsgerð, sem fyrrverandi ríkisstj. lét gera. 2) Álitsgerð tveggja hagfræðinga frá Alþjóðabankanum. 3) Álitsgerð samvinnunefndar ríkisstjórnarinnar um efnahagsmál.

Er þetta rétt? Eru þessar þrjár skýrslur hér til umr.? Má ég, með leyfi hæstv. forseta, lesa fyrirspurnina, sem hér hefur verið lögð fyrir:

„Hvað líður birtingu álitsgerða þeirra um íslensk efnahagsmál, sem samdar hafa verið af erlendum og innlendum sérfræðingum í sambandi við undirbúning ráðstafana þeirra í efnahagsmálum, sem gerðar voru fyrir s. l. áramót?“

Það er það, sem fyrir liggur til umr., og það er það, sem ríkisstj. á að svara: Hvað líður birtingu þessara skýrslna, sem með stórum orðum var lofað? Málinu er ekki hægt að drepa á dreif með því að gera eins mikið og hæstv. ráðherrar vilja gera úr skýrslugerðum fyrrv. stjórnar, þó að það sé út af fyrir sig ánægju-efni fyrir fyrrv. ríkisstj. En þessi skýrsla er ekki sú, sem hér er að spurt.

Hæstv. menntmrh. sagði, að þm. hefði verið mismunað í fyrra, þ. e. a. s. í tíð fyrrv. ríkisstj., vegna þess að allir stjórnarstuðningsmennirnir hefðu fengið að sjá álitsgerðirnar og skýrslugerðirnar um efnahagsmálin þá.

Út af þessu langar mig til að spyrja: Fengu ekki þingmenn og stuðningsmenn núverandi hæstv. ríkisstj. að sjá álitsgerðir þær og skýrslugerðir, sem hinir erlendu sérfræðingar létu núverandi ríkisstj. í té? Fengu þeir ekki að sjá þær? Aumingja stjórnarliðið varð allt að taka ákvörðun hér á tveimur eða þremur nóttum fyrir jól og hafði aldrei fengið að sjá þessi stórmerku sérfræðingaálit, sem svo mikið hafði verið gumað af og vitnað til í blöðum stjórnarliðanna. Almennigur í þessu landi hlýtur að furða sig á þessum vinnuáðferðum stjórnarinnar — og vesalings stuðningsmenn stjórnarinnar, sem slíkt álag er nú lagt á.

Hæstv. menntmrh. sagði einnig, að hinir erlendu sérfræðingar hefðu sagt: Ef óskað er eftir að birta álitsgerðina, þá á stjórnin að biðja um það, og þá verður hún birt. M. ö. o.: Nú liggur ekkert fyrir um það, að á nokkurn hátt standi á hinum erlendu sérfræðingum að hafa viljað láta birta þær skýrslur, sem um hefur verið talað. Það stendur bara á einum aðila, hæstv. ríkisstj., að biðja þessa sérfræðinga um að mega birta þær skýrslur, sem þeir létu í té.

Hæstv. menntmrh. sagði: Það er ekkert stórmerkilegt við þetta mál. Ég held, að allur almennigur í þessu landi fari að verða ráðh. sammála um, að það sé ekkert stórmerkilegt við þetta né annað í frammistöðu hæstv. ríkisstj. í efnahagsmálum landsins.

Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Ég verð að segja, að lítið þykir mér hv. stjórn-

arandstaða hafa til að tala um og hugsa um, þegar hún getur pexað um mál eins og þetta í upp undir það klukkutíma. Málavextir eru í raun og veru afar einfaldir. Málavextir eru ofur einfaldlega þeir, það var rétt hjá hv. síðasta ræðumanni, að spurt er, hvað líði birtingu tveggja álitsgerða, álitsgerðar tveggja erlendra manna og álitsgerðar efnahagsmálanefndar, sem ríkisstj. skipaði á s. l. hausti. Um þetta er spurt í till.

Því hefur þegar verið svarað alveg skýrt og skorinort, að varðandi álitsgerð hinna erlendu hagfræðinga er það að segja, að því var aldrei lofað fyrir fram að birta hana. Hún er þess eðlis, í samræmi við vinnubrögð í hliðstæðum tilfellum, að það þarf samþykki höfundanna sjálfra til þess, að hún verði birt, og þá hafa þeir áskilið sér rétt til þess að ganga frá henni til birtingar. Ef á það er lögð alveg sérstök áherzla af hálfu stjórnarandstöðunnar eða einhvers sérstaks aðila, þá er sjálfsagt að gera það að mínu viti. Ég endurtek það, að það er ekkert í þeirri skýrslu, sem er þess eðlis, að ekki komi til mála að birta hana, ekki nokkur hlutur, í því formi, sem ég geri ráð fyrir að höfundarnir mundu ganga frá henni. En hún var ekki samin til birtingar, og það var ekki beðið um hana til birtingar, og það er kjarni málsins.

Varðandi skýrslu efnahagsmálanefndarinnar gegnir allt öðru máli. Henni var falið að annast þá margumtöluðu úttekt á þjóðarbúinu. Að því hefur sú n. starfað síðan og starfar enn. Hún hefur þegar lokið vissum þætti í sínum rannsóknnum. t. d. öllu því, er varðar hag og rekstur útflutningsatvinnuveganna. Um það mál liggja frá henni mjög ýtarlegar skýrslur. Þær eru alveg birtingarhæfar í því formi, sem þær liggja fyrir í, og það stendur ekki á neinu öðru varðandi birtingu þeirra en því, að n. ljúki í heild sínum störfum. (Gripíð fram í.) Þær voru til fyrir jólin. (Gripíð fram í: Mátti ekki sýna þingmönnum þær?) Það hefði auðvitað vel mátt gera það. (Gripíð fram í: Af hverju var það ekki gert?) Af þeirri einföldu ástæðu, að það er vafamál, hvort á að birta einstaka þætti í störfum nefndar, áður en hún hefur lokið störfum fullkomlega. Ef menn síðan halda, að störf efnahagsmálanefndarinnar, sem vann mjög gott og mjög merkilegt starf og vinnur enn, hafi enga þýðingu haft, þá er það alger misskilningur af þeirri einföldu ástæðu, að skýrslurnar hafa ekki verið birtar.

Í efnahagsmálanefndinni áttu sæti og eiga enn sæti fulltrúar stéttasamtakanna í landinu. Það var vitað, að það var eitt höfuðmarkmið núverandi ríkisstj. að ná samstarfi við stéttasamtökin í landinu, að byggja þær ráðstafanir, sem gerðar yrðu, á nánu samstarfi við stéttasamtökin.

Til þess að slíkt samstarf gæti tekizt, þurfti að láta fulltrúa stéttasamtakanna eiga aðgang að öllum upplýsingum, sem þeir óskuðu eftir. Það gerðist einmitt í starfi efnahagsmálanefndarinnar. Með milligöngu þeirra ágætu manna, sem voru fulltrúar stéttasamtakanna í efnahagsmálanefndinni, fengu helztu trúnaðarmenn

stéttasamtakanna þær upplýsingar, sem þeir óskuðu eftir. Það er þessi þýðing, sem þessi nefnd hafði fyrst og fremst. Hún veitti stéttasamtökunum skilyrði til þess að fá þær upplýsingar um rekstur atvinnuveganna, aðalútflutningsatvinnuveganna, sem þeir óskuðu eftir, og það átti án efa mjög heilladrjúgan þátt í því, að það samstarf fékkst við stéttasamtökin, sem fékkst um s.l. áramót. Því trúir ég, að enginn ábyrgur maður hér á hinu háa Alþingi neiti, að það var mjög mikils virði, að takast skyldi það samstarf, sem tókst um síðustu áramót milli ríkisvaldsins annars vegar og stéttasamtakanna hins vegar, og ég hika ekki við að fullyrða, að einmitt starf efnahagsmálanefndarinnar og aðild fulltrúa stéttasamtakanna að henni átti mjög mikinn þátt í því, að sú samstaða tókst. Þess vegna er alveg þýðingarlaust fyrir menn að gera lítið úr störfum efnahagsmálanefndarinnar fyrir þá sök eina, að álititi hafi ekki verið birt.

Þessi nefnd gegndi sínu mikla hlutverki. Ég veit ekki annað en að allir þar hafi innt af hendi mjög mikið starf, kynnt sér málin mjög ýtarlega og þegar gegnt mjög merkilegu hlutverki og sýnt heilladrjúgan árangur. Þegar n. hefur lokið störfum sínum að fullu, kemur til athugunar að birta alla niðurstöðu hennar, og ég fyrir mitt leyti vil engan vafa láta leika á því, að ég tel beinlínis sjálfsagt, að það verði gert.

Það er rétt hjá hv. síðasta ræðumanni, að ekki var spurt um, hvað liði birtingu þeirra álitsgerða, sem fjórir hagfræðingar sömdu fyrir síðustu ríkisstj., en þetta kemur einmitt upp um það kátbrolega í öllum málflutningi stjórnarandstöðunnar í þessu máli. Fyrrv. ríkisstj. lét semja fyrir sig álitsgerð um hagfræðileg efni, sem hún neitaði að láta birta, sýndi sínum stuðningsmönnum, en neitaði stjórnarandstöðunni um rétt til þess að fá að sjá, og einn af höfundum þessarar skýrslu er einmitt sá maður, sem flytur málið inn í hið háa Alþ. Neyðarlegast verður allt þetta mál, þegar þess er gætt, að hv. fyrirspyrjandi, sem furðar sig mjög á því, að skýrslur, sem núverandi ríkisstj. hefur að öllu leyti eða sumpart í sínum höndum, skuli ekki þegar hafa verið birtar, þegar upplýst er og ómótmælt af honum, að hann hafi sett að skilyrði fyrir starfi sínu fyrir fyrrverandi ríkisstj., að hans álit yrði ekki birt.

Ég vil að síðustu taka skýrt fram, að ég er ekki að lá hv. fyrirspyrjanda það, þó að hann setti slíkt skilyrði á sínum tíma. Honum er það áreiðanlega jafnljóst og mér, þó að hv. síðasta ræðumanni sé það áreiðanlega ekki, að verið getur mjög tvíeggjað að vinna fyrir stjórnmalamenn og gera það í fullkomnum trúnaði og eiga það síðan á hættu hvenær sem er, að skýrslur manna, upplýsingar og orð séu birt samhengislaust og slitin úr samhengi hvert við annað og kannske við tækifæri, sem eru ólík þeim, sem ríktu, þegar orðin voru töluð. Ég hygg, að ég geti sagt það, og um það munu allir íslenskir hagfræðingar vera sammála og um það erum við hv. fyrirspyrjandi áreiðanlega

sammála, að það hefur komið fyrir oft en einu sinni, að álitsgerðir íslenskra hagfræðinga hafa verið misnotaðar herfilega í stjórnmála-deilum.

Ég er ekki í minnsta vafa um það og veit raunar, að ástæðan til þess, að þessir 4 hagfræðingar vildu ekki semja sína álitsgerð til birtingar, var beinlínis sú, að þeir kærðu sig ekki um, a.m.k. ekki allir þeirra, að vera dregnir inn í stjórnmáladeilurnar á sama hátt og oft áður hafði komið fyrir. Þetta get ég mjög vel skilið. Þetta er að mörgu leyti algerlega eðlileg afstaða. Það rýrir heilbrigð starfs-skilyrði hagfræðinga sem sérfræðinga, sem vísindamanna, ef þeir verða fyrir því hvað eftir annað og geta hvenær sem er átt von á því að vera dregnir inn í stjórnmáladeilur á þann hátt, að þeir og þeirra skoðanir verða að bit-beini aðila, sem stundum reynast ekki hafa fullkominn skilning á þeim röksemdum, sem þeir eru með að fara. Þess vegna hneykslaðist ég í sjálfu sér alls ekki á afstöðu n., sem starfaði fyrir fyrrv. ríkisstj., þegar upplýst var, ég held það hafi verið hér beinlínis úr ræðustól, að þeir sjálfir hefðu óskað eftir því, að álitsgerðin yrði ekki birt. Eftir það krafðist ég þess ekki, að hún yrði birt. Það er sjálfsagður réttur manna, sjálfsagður höfundarréttur manna og þá ekki síður hagfræðinga en annarra að fá að ráða því sjálfir, hvað þeir semja til birtingar og hvað þeir semja til einkaafnota fyrir þá, sem skrifað er til. En með sérstöku tilliti til þessa tel ég það vera vægast sagt ómaklegt að gera mikið veður út af því, að álitsgerð hinna erlendu starfsmanna Alþjóðagjaldeyrissjóðsins skuli ekki þegar hafa verið birt. A.m.k. hv. fyrirspyrjanda hlýtur að vera fullkunnugt um þau efnisrök, sem til þeirrar afstöðu geta legið.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Það má nú segja, að skörin taki að færast upp í bekkinn, þegar það er orðið kátbrolegt að spyrjast fyrir um efndir á fyrirheitum hæstv. núverandi ríkisstj. En það kann nú að fara úr þessu að verða svo, að mönnum þyki dálítið kátbrolegt, þegar farið er að vitna til þess, sem hæstv. ríkisstj. hefur áður sagt eða málögð hennar, og svo aftur til efndanna.

Þá verð ég að láta í ljós nokkra undrun yfir því, að hæstv. menntmrh. skuli telja það hneykslunarefni, að þm. skuli vera að eyða tíma sínum og tíma þingsins í að ræða um efnahagsmál og spyrjast fyrir um rannsóknir, sem gerðar hafa verið í þeim efnum, — rannsóknir, sem búið er að lýsa yfir af ekki ómerkari manni en hæstv. forsrh. sjálfum að hafi verið úttekt á þjóðarþúinu og hafi lagt grundvöll að þeim ráðstöfunum, sem gerðar hafa verið nú um síðustu áramót.

Ég skil satt að segja ekki, í hvað merkilegra er eiginlega hægt að eyða tíma sínum hér á hv. Alþ. heldur en að fræðast um slík efni, og það væri ástæða til þess að lýsa frekar vonbrigðum yfir því, að hæstv. ríkisstj. skuli hneykslast yfir því, að þm. skuli leyfa sér að

ætlast til að fá fróðleik um slík grundvallaratriði eins og þarna er um að ræða.

Hæstv. ráðh. svaraði því að visu ekki beint, en mér skildist þó óbeint, að þm. stjórnarliðsins hefðu ekki fengið neinar upplýsingar um þá rannsókn, sem gerð hafði verið í efnahagsmálunum, þegar þeim var ætlað að taka ákvörðun sína um afstöðu til tillagna ríkisstj. fyrir síðustu áramót, og ég verð satt að segja að lýsa mestu undrun yfir því, að þm. stjórnarliðsins skyldu láta bjóða sér slíkt, að taka sína afstöðu og ljá stuðning sinn skilyrðislaust við till. hæstv. ríkisstj. án þess að fá aðstöðu til þess að kynna sér þau álit, sem þessar till. voru byggðar á. Það má vel segja, að það hafi verið óeðlilegt að láta þm. í té í fyrria, eins og hæstv. forsrh. upplýsti, þm. stjórnarliðsins athugun þá, sem gerð var af fjórum hagfræðingum. En ég held nú sannast sagt, að það hafi þó verið eðlilegri vinnubrögð að leyfa þeim mönnum, sem áttu að bera ábyrgð á afgreiðslu málanna, að kynna sér þann grundvöll, sem stuðzt var við, heldur en að ætlast til þess, að þeir kingdu öllu saman, sem hæstv. ríkisstj. byði þeim, án þess að hafa nokkra aðstöðu til þess að vita, hvað um væri að ræða. Það finnst mér nánast vera hin furðulegustu vinnubrögð.

Þá er því haldið fram hér, að þessir hagfræðingar, sem hingað voru fengnir í sumar, hafi ekki átt að framkvæma neina úttekt. Ég veit sannast sagna ekki, hvað þeir hafi átt að gera hingað til lands. Það sé einhver nefnd, efnahagsnefnd, sem hæstv. menntmrh. segir að hafi unnið mjög gott og þarft verk og ég skal ekkert um segja og enginn hefur sagt hér neitt hallmæli um, við vitum ekkert um það, hvað hún hefur unnið, og það virðist vera ósköp erfitt að fá að vita um það, en hins vegar megí ekkert byggja á og sé ekkert gerandi með það, sem þessir erlendu sérfræðingar hafi sagt.

Hæstv. forsrh. taldi sig þó þess umkominn í haust að lýsa því yfir sérstaklega á fundi í sínum flokki hér í Reykjavík, að það væri álit hinna erlendu hagfræðinga, sem leiddi það í ljós, að efnahagskerfið væri helsjúkt, og hann taldi sig þess umkominn á grundvelli þeirrar athugunar að vera með ýmiss konar árásir og ásanir á hendur fyrrverandi ríkisstj. og Sjálfstfl. fyrir það, sem gerzt hefði í þessum málum. Nú má enginn fá að vita, hvað þetta hafi verið, og hæstv. menntmrh. upplýsir, að hann hafi talið í byrjun, að það væri engin ástæða til þess að birta þetta, nema það væri eftir vilja eða eftir ósk þeirra manna, sem að því unnu í upphafi, hinna erlendu hagfræðinga.

Nú kemur hins vegar fram hjá hæstv. forsrh., að þessir menn hafi fyrst og fremst bent á úrræði til að leysa vandann, og ég skil nú sannast sagna ekki, að það hafi verið mögulegt fyrir þá að benda á úrræði, nema þeir hafi gert sér grein fyrir forsendunum líka, og það er óneitanlega ákaflega fróðlegt að vita um það, og ég veit ekki, hvað er fróðlegra en að kynnast því, hvað kunnir sérfræðingar, sem mjög hefur verið farið lofsamlegum orðum um af hæstv. ríkisstj. og vafalaust mjög maklega,

hafi talið að væru vænlegustu úrræðin til úrbóta á okkar vandamálum. — Mér skilst hins vegar, að kjarni málsins sé nú orðinn sá, að hæstv. núverandi ríkisstjórn hafi nánast snúið máli sínu upp í vörn fyrir hæstv. fyrrverandi ríkisstj. fyrir það, að hún hafi ekki látið birta þá skýrslu, sem þá var samin af fjórum hagfræðingum, og þá fer maður að geta látið sér detta í hug, að það hafi verið eitthvað hæpið, sem Tíminn hélt fram í sumar, að það hefði verið óhæfileg aðferð, sem þá var viðhöfð af ríkisstj.

Að lokum vildi ég aðeins segja það í framhaldi af því, sem hæstv. forsrh. áðan sagði mjög lofsamlega og réttilega um þá fjóra hagfræðinga, sem sömdu álitsgerðina um næstsiðustu áramót og hann taldi hafa lagt skýrastan grundvöll að þessum athugunum öllum: Ef það hefur verið ætlunin að byggja þessa framhaldsrannsókn á raunhæfum grundvelli og styðjast við fyrri athuganir á því, hví í ósköpunum var þá ekki þessum fjórum mönnum falið að framkvæma þessa athugun?

Ólafur Thors: Það er alveg rétt, sem hér hefur verið bent á af hv. sjálfstæðismönnum, að þessar umr. hafa tekið á sig nokkuð sérkennilegan blæ. Hæstv. ráðherrar virðast vilja láta svo sem þeir telji, að hér sé um það eitt að ræða, hvort alltaf og undir öllum kringumstæðum sé skylt að birta öll þau álit, sem ríkisstj. fær í hendur frá sérfræðingum.

Ég held, að það hafi ekki komið fram nein rödd frá neinum um, að þetta væri ævinlega skylda. Ég er alveg sammála því, sem hæstv. menntmrh. áðan sagði. Þvert á móti geta mál oft legið þannig fyrir, að ríkisstj. er nauðsynlegt að leita til sérfróðra manna um þeirra álit, og það getur oft þjónað hagsmunum þjóðarheilðarinnar bezt, að þau álit séu ekki birt. Um þetta eru í raun og veru allir sammála. En þetta er ekki efni þessa máls, sem hér er verið að ræða um.

Ástæðan fyrir því, að við spyrjum nú um, hvert sé álit þessara útlandu sérfræðinga og hvernig á því standi, að það hefur ekki verið birt, er, að hæstv. forsrh., — ég skal ekki gera hann ábyrgan fyrir því, sem hans blað um þetta hefur sagt, heldur hefur hann sjálfur sagt: Þessir erlendu sérfræðingar hafa með umsögn sinni staðfest, að hér er um helsjúkt fjármálaástand að ræða, sem þarfnast, eins og hann segir, gagnræðra endurbóta, og að það þurfi að gera stórfelldar ráðstafanir til úrbóta. Hann segir, hæstv. ráðh., 7. okt. s. l.: „Á þessu stigi málsins er ekki unnt að skýra frá álitsgerð þessara ágætu og mikilsmetnu sérfræðinga í heild.“ Í þessu hlýtur að liggja fullkomið loforð um, að það líði ekki á löngu, þangað til þjóðin fái að vita þetta, sérstaklega ekki þegar þetta mælir maður, sem fyrir hönd síns flokks og sinna samherja hefur sagt: Við ætlumst ekki til, að þjóðin í blindni taki ákvörðun. Þjóðin hlýðir ekki í blindni því, sem henni er sagt. Þjóðin þarf að vita, að hverju hún gengur og hvað hún velur og hverju hún hafnar. — Það er þetta, sem við erum að gagnrýna, og ég vil

segja hæstv. ráðh. það alveg hreinskilnislega, hvað fyrir okkur vakir með þessari fsp.

Ég leyfi mér að minna á það, að 1950, þegar Sjálfstfl. og Framsfl. ganga til samstarfs, þá ganga þeir til samstarfs um mjög róttækar aðgerðir í efnahagsmálum þjóðarinnar, þ. e. a. s. gengisfellingu. Þá er forsrh. Steingrímur Steinþórsson og fjmrh. Eysteinn Jónsson. Núv. hæstv. forsrh. og ég erum þá báðir í stjórn ásamt fleirum. Næsta stórfellda aðgerðin, sem gerð er, er þegar bátagjaldeyriskerfið er innleitt 1951. Forsrh. Steingrímur Steinþórsson, fjmrh. Eysteinn Jónsson, Hermann Jónasson og Ólafur Thors báðir í stjórn ásamt öðrum. 1955 er svo komið, að Hermann Jónasson er ekki lengur í stjórn. Hann hafði borið hita og þunga dagsins með okkur hinum þar til seint á árinu 1953. 1955 er sem sagt Ólafur Thors orðinn forsrh., Eysteinn Jónsson fjmrh., og þá eru enn gerðar ráðstafanir um þungar skattaálögur til úrbóta fyrir framleiðslustarfsemi landsins með fullu samkomulagi milli Sjálfstfl. og Framsfl. Þegar þessu er lokið, þá dregur sundur með þessum flokkum, vegna þess að yfir er lýst af framsóknarmönnum, að svo djúptækur ágreiningur ríki í efnahagsmálum þjóðarinnar milli flokka, að þeir geti ekki átt samstarf lengur, og nú er helzt látið í það skína, að ágreiningurinn hafi verið út af fjárfestingunni, til húsabygginga.

Nú bendi ég á það, að bæði Alþýðuflokksmenn og kommúnistar deildu löngum á fyrrv. ríkisstj. fyrir það, að hún væri of athafnalitil í því að leyfa almenningi að byggja þak yfir höfuð sér og sínum og að styðja þær aðgerðir, og það var einnig innbyrðis samkeppni á milli Framsfl. og Sjálfstfl. um, hvor flokkanna ætti mestan heiðurinn af því, sem þó var gert. Báðir vildu í raun og veru meira og minna deila á hinn flokkinn fyrir að hafa verið of aðgerðalítill í þessum efnunum. Nú er þetta álitid aðalmeiðugurinn í þjóðfélaginu.

Nú bjuggumst við sjálfstæðismenn sannarlega við því, þegar hæstv. forsrh., sem hefur staðið fyrir klofningi á milli framsóknarmanna og sjálfstæðismanna út af ágreiningi um efnahagsmálin, skýrir frá því, að nú hafi hann fengið öyggjandi sérfræðingaálit í hendurnar, sem hann telur sanna sitt mál um nauðsyn á algerri stefnubreytingu, að við fengjum það í hendur, áður en við tækjum ákvarðanir um nýjar ráðstafanir í efnahagsmálunum. Og við hlutum að álita, að í þessu áliti sérfræðinganna fælist eitthvað gersamlega nýtt, eitthvað annað en við höfum verið að glíma við, framsóknarmenn og við, meðan við bárum hita og þunga dagsins.

En reyndin varð sú, eins og sagt hefur verið frá, að við fengum ekki að sjá þessi álit, en vorum neyddir til þess að taka ákvörðun á tveimur eða þremur nóttum. Og stjórnarliðinu var jafnvel sýnd sú forsmán, að þingmenn þess voru ekki einu sinni látnir vita um, hvað þeir áttu að samþ., svo að við sleppum nú stjórnarandstöðunni. Stjórnarliðinu er sýnd sú forsmán, — ég orða það eins og mér býr í huga, — að þeir fá ekkert að vita, á hverju það er

byggt, sem þeir eru að gera. En við fengum þó allir að sjá í sjálfu frv., að það var ekki lagt inn á nýjar brautir að öðru leyti en því, að það voru lagðir á helmingi hærri skattar en nokkru sinni áður hafði verið gert.

Nú spyrjum við: Er þetta gert samkv. ráðleggingum þeirra sérfræðinga, sem hæstv. forsrh. kallaði „öyggjandi“ í þessum efnunum í ræðu sinni á fundi Framsfl. 7. okt. s.l.? Ef það er gert gegn þeirra ráðleggingum, hvernig þorir þá stjórn, sem hefur risið öndverð gegn ráðstöfunum fyrrverandi stjórnar, að gera það gegn því, sem hún hefur kallað sannfæringu sína og samvizku, og gegn ráðum sérfræðinganna?

Það er þetta, sem verið er að spyrja um. Við erum ekki að biðja ykkur um að búa til ritgerð úr ritgerð. Við erum ekki að biðja ykkur um að baka brauð úr deigi. Við erum að biðja ykkur um að fá að sjá það, sem þessir öyggjandi sérfræðingar sögðu, svo að við vitum, hvort þið hafið reynt að breyta samkv. ykkar samvizku eða hafið í þessu sem öðru breytt gegn ykkar samvizku.

Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Það er nú orðið eitt aðaládeiluefnið á ríkisstj., að hún hafi sýnt sínum fylgismönnum hér á hinu háa Alp. forsmán. Út af því þarf hv. stjórnarandstaða ekki að hafa neinar áhyggjur. Samstarf ríkisstj. og hennar stuðningsmanna í sambandi við ráðstafanir, sem hér voru gerðar fyrir áramótin, var ágæt. (*Gripid fram í:* Ha, má ég heyra aftur?) Var ágæt. (*Gripid fram í:* Nú, var það ágætt?) Það þurfti ekkert yfir því að klaga, að ekki lægju fyrir alveg fullnægjandi upplýsingar, til þess að hægt væri að taka þær ákvarðanir, sem teknar voru.

En það gerðist núna sem ekki gerðist í fyrra, að ekki var aðeins einhugur mikils meiri hluta alpm., allra stuðningsflokka núverandi ríkisstj., um það, sem gerðist, heldur hlutu ráðstafanirnar einnig stuðning stétta-samtakanna, hinna stóru stéttasamtaka í þjóðfélaginu. Það var nýmæli. Það hafði ekki gerzt áður.

Það sem gerðist um næstsíðustu áramót, var, að þáverandi stjórnarflokkar voru sammála um það, sem gert var, alveg eins og núverandi stjórnarflokkar voru sammála um það, sem gert var núna, en munurinn var sá, að stuðningurinn var miklu viðtækari við það, sem nú var gert, heldur en við það, sem áður var gert, og það gerði gæfumuninn og gerir enn.

Annað atriði var það, sem hv. síðasti ræðumaður nefndi og ég vildi að síðustu gera að umtalsefni í örfáum orðum. Það er það eina, sem er eftir sem ádeiluefni, að hæstv. forsrh. hafi sagt, að í áliti hinna erlendu hagfræðinga hafi falizt staðfesting á því, að hér á landi væri um að ræða helsjúkt atvinnulíf. Það, sem hæstv. forsrh. hefur ábyggilega átt við með þessum orðum sínum, var, að auðvitað hlutu hinir erlendu sérfræðingar að staðfesta, að hér á landi hefur mörg undanfarin ár verið mjög alvarleg verðbólga og að meginviðfangsefnið í efnahagsmálum okkar um síðustu ára-

mót og enn er að sjálfsögðu að ráða bót á verðbólgunni. Það er orðalag, sem engan þarf að undra á, þó að það efnahagslíf sé kallað helsjúkt, sem er þjáð af mjög alvarlegri verðbólgu. Það hygg ég, að engan þurfi að undra, hvorki hér né annars staðar, um það eru allir sammála, að þar sem alvarleg verðbólga ríkir, er mjög alvarlegur sjúkdómur á ferðinni. Það er auðvitað þetta, sem átt er við. Það gat ekki farið fram hjá hinum erlendu sérfræðingum, eins og það fer ekki fram hjá neinum, sem þetta mál kynnir sér, að helzta vandamál okkar undanfarið hefur verið hin mikla verðbólga, sem þessi ríkisstj. í náinni samvinnu við stéttasamtökin hefur að markmiði að vinna bug á.

Um álit hagfræðinganna er það að öðru leyti að segja — eða þeirra verkefni, réttara sagt — af því að einhver ræðumanna kom inn á það, að það var að sjálfsögðu að fá álit þeirra á því, í hverju okkar höfuðefnahagsmálavandi væri fólgin, hverjar væru að þeirra áliti meginorsakir þeirra vandkvæða, sem við væri að etja, og hvaða ráð kæmu þar helzt til greina. — Þessu var öllu mjög skýrt og skilmerkilega svarað.

Hitt er misskilningur, sem kom fram hjá einhverjum ræðumanna áðan, og það var raunar aðalástæða þess, að ég segi þessi orð til að láta því ekki vera ómótmælt, að þeir hafi gert einhverjar ákveðnar tillögur um það, til hvaða ráðstafana skyldi gripa. Þær till. voru ekki í áliti sérfræðinganna. (*Gripist fram í:* Það sagði forsrh.) Hann hefur aldrei sagt það. (*Gripist fram í.*) Úrræði er bæði eintöluorð og fleirtöluorð. Þeir bentu auðvitað á þau úrræði, sem til greina koma, og ef hv. stjórnarandstæðingar eru svona langt leiddir, þá vorkenni ég þeim enn þá meir en ég gerði áðan. Það er auðvitað fullkomið samræmi í þessu. Ég sagði, að þeirra verkefni, — ég skal segja það aftur, gangi þeim svona illa að skilja það, — verkefni sérfræðinganna var að segja sína skoðun á því, í hverju höfuðvandi okkar í efnahagsmálunum væri fólgin, hver væri að þeirra áliti höfuðorsök þess vanda, sem við væri að etja, og hvaða úrræði það væru, sem til greina kæmu til úrlausnar á málunum, en þau eru að sjálfsögðu mörg. Nú hygg ég, að hv. 9. landsk. þm. þyki nóg um, — ég vil segja kjánaskap flokksbræðra sinna í þessum málum, þegar þeir koma upp um það, að þeir hafi engan skilning á því, að hlutverk hagfræðinga í þessu sambandi sé auðvitað ekki að búa til eina allsherjar forskrift að því, hvað gera eigi undir hverjum kringumstæðum, heldur að benda á öll þau úrræði, sem til greina geta komið við lausn þess vanda, sem við er að etja. Það gerðu þessir menn, alveg eins og hv. 9. landsk. þm. gerði nákvæmlega það sama fyrir rúmlega ári og alveg eins og við tveir höfum oftan en einu sinni tekið að okkur nákvæmlega hliðstætt verkefni, að benda á fleiri en eitt úrræði til lausnar þess vanda, sem við er að etja hverju sinni. Þetta verkefni var hinum erlendu mönnum fengið, og það leystu þeir ágætlega af hendi. En það er misskilningur, að í álitsgerð þeirra sé að finna nokkra eina lausn á þeim

vanda, sem við er að etja, því að hún er sannarlega ekki til.

Bjarni Benediktsson: Herra forseti. Þessar umr. eru sannast sagt orðnar mjög fróðlegar og ekki sízt um sálarástand hæstv. menntmrh., og það er mjög ánægjulegt, hversu hann er ánægður með sinn eigin fróðleik, hagfræðivizku og menntunarhroka, vegna þess að það er sjaldgæft að heyra annað eins og hér hefur komið fram í hans tali um það. En það veitir ekki af, að hann sé ánægður sjálfur, af því að ég er hræddur um, að þeir séu færri, sem eru jafnánægðir með hann, af þeim, sem hingað til hafa verið hans stuðningsmenn. En ég ætla nú ekki að ræða um það hér, heldur sérstaklega vekja athygli á því, að við höfum þó fengið eina upplýsingu, sem er ákaflega mikilsverð, eftir allar þessar umræður, og það er það aleina, sem við fáum upplýst af því, sem hagfræðingarnir sögðu, þessir stórmerku sérfræðingar, sem hingað voru kvaddir til landsins, að það gat ekki farið fram hjá þeim, að hér var verðbólga. Þetta er sú upplýsing, sem hæstv. menntmrh. leyfir sér að koma með og segja: Það gat vitanlega ekki farið fram hjá hagfræðingunum, að hér var verðbólga. Já, það þurfti að sækja mann til útlanda til þess að upplýsa Íslendinga um slíkt.

Ólafur Thors: Herra forseti. Mig langar að vekja athygli að gefnu tilefni á því, að hæstv. ráðherrar munu hafa talað lengur um þetta mál heldur en stjórnarandstaðan. En ég veit, að það kemur ekki þingsköpum við, því að ráðherrar geta talað eins og þeir vilja, en úr því að verið er að finna að því, að við verjum tíma þingsins til lítils, eins og hæstv. menntmrh. gerði, er rétt, að menn átti sig á þessu.

Ég skal svo aðeins láta í ljós vonbrigði mín yfir því, að í raun og veru hefur engu fengizt svarað, sem hér hefur verið um spurt, þótt að öðru leyti hafi margt gagnlegt komið í ljós.

Hæstv. ráðh. hengdi sig nú síðast í það, að hinn mikli sigur núverandi stjórnar lægi í því, að þeir hefðu borið gæfu til að gera ráðstafanir um síðustu áramót, sem leiddu til blessunar og hefðu sameinað þjóðina. Rökin, sem hann færði, voru aðallega þau, að þá hefði allt verið gert í samráði við verkafólkin. Ég játa það, að enn þá hefur ekki verið lagt neitt bann við, að menn geti farið á hestbak, ef menn elga hross, og gangandi menn hafa ekki verið stöðvaðir. Í loftinu var hins vegar eitt-hvað erfitt að komast leiðar sinnar um tíma, bara af vinnufriði! Það er svo sem ekki vandi heldur í bili að fá sig fluttan með farkostinum! Það er líka vinnufriðurinn, svo að eitthvað hefur sannarlega unnizt á! Og hafi hæstv. ráðh. brotið sína samvizku og sína sannfæringu, þá hefur hann þó þessa huggun, hann fékk vinnufriðinn! En við hefðum gjarnan viljað sjá rætast hans óskir og okkar í þeim efnum, en ekki fá bara í því sem öðru gullin loforð, sem svo reynast hjóm, þegar á hölminn kemur, verkföll á verkföll ofan í stað vinnufriðar.

Við höfum hér orðið þess varir, að ráðherr-

arnir annaðhvort hafa misst hæfnina til að skilja það, sem um er spurt, eða viljann til þess að gefa þær skýringar, sem þeir þó ráða yfir. Ég vil ekki óska þeim, að þeir missi málið, en ég vildi óska, að þeir misstu þá löngunina til að vera að tala, úr því að þeir hafa ekki annað erindi hér heldur en að blekkja.

8. Fólksflutningar með bifreiðum.

Á 55. fundi í Sp., 8. maí, var útbýtt:

Fsp. til samgmrh. um veitingu sérleyfa til fólksflutninga með bifreiðum [166. mál] (A. 494).

Á 56. fundi í Sp., 9. maí, var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfið skyldi.

Fsp. leyfið með 30 shlj. atkv.

Á 57. fundi í Sp., 15. maí, var fsp. tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Jón Kjartansson): Herra forseti. Ég hef leyft mér að flytja tvær fsp. á þskj. 494. Ég vil í fáum orðum gera grein fyrir, hvers vegna fsp. eru fram bornar.

Árið 1950 fékk Brandur Stefánsson í Vík aðalsérleyfið á leiðinni Reykjavík—Vík—Kirkjubæjarklaustur. Stóð þannig í tvö ár, 1950 og 1951, að Brandur Stefánsson var eini sérleyfishafinn á þessari leið. En brátt kom að því, að Kaupfélag Skaftfellinga sótti fast á að fá leyfi fyrir hálfkassa á þessari leið, og eitt árið a. m. k. setti það hálfkassa inn á leiðina án leyfis.

Svo var það snemma á árinu 1952, að bæði verzlunarfélögin í Vík, Kaupfélag Skaftfellinga og Verzlunarfélag Vestur-Skaftfellinga, fengu leyfi fyrir sínum hálfkassanum hvort, sex farþega bifreið með vörupalli.

Þetta stóð þó ekki lengi, því að brátt sótti í sama farið, að Kaupfélag Skaftfellinga sótti fast á að fá aukið leyfi.

Þá skeður það, að í júlí 1952 komu til Víkur þrír menn frá skipulagsnefnd ásamt skrifstofustjóra nefndarinnar til þess að ræða þetta mál við aðalsérleyfishafa. Niðurstaða þeirra viðræðna varð sú, að bæði verzlunarfélögin á staðnum fengu aukin sín leyfi, þannig að þau fengu hvort um sig leyfi fyrir 12 farþega bifreið með vörupalli yfir sumarmánuðina, frá 20. júlí til 20. sept. ár hvert.

Með þessu var sérleyfi aðalsérleyfishafa raunverulega rýrt svo mjög, að honum var gert ókleift að reka sérleyfið. En þegar þessi skipan var gerð, ræddi framkvæmdastjóri Verzlunarfélags Vestur-Skaftfellinga það við nefndarmenn skipulagsnefndar, sem voru þarna á staðnum, hvort nefndin hefði nokkuð við það að athuga, að aðalsérleyfishafi annaðist sérleyfisferðir félagsins um óákveðinn tíma.

Nefndarmenn höfðu síður en svo neitt við það að athuga.

Þannig stóð þetta fram á s. l. vetur, en þá varð sú breyting, að aðalsérleyfishafi, Brandur Stefánsson, sagði sérleyfinu lausu, og hann selur Kaupfélagi Skaftfellinga sérleyfisbifreiðar sínar.

Þegar svo úthluta skyldi sérleyfum á s. l. vetri, sótti Kaupfélag Skaftfellinga um aðalsérleyfið á þessari leið og fékk það. Var ekkert við það að athuga.

Verzlunarfélag Vestur-Skaftfellinga sótti einnig um að fá að halda sínu sérleyfi. Skipulagsnefnd mælti einróma með því, að þetta leyfi yrði veitt. En þegar kom til kasta ráðh., synjaði hann.

Verzlunarfélag Vestur-Skaftfellinga taldi, að hér hlyti að vera um misskilning að ræða. Það endurnýjaði því umsókn sína, og til vara sótti félagið um undanþágu, en í lögunum um skipulag á fólksflutningum með bifreiðum segir í 1. gr., að ráðh. geti undanþegið sérleyfisskyldu á vissum leiðum vörubifreiðar, er flytja að staðaldri framleiðsluvörur bænda, en rúma auk þess allt að 8 farþegum, enda fullnægi þær að öðru leyti settum reglum fyrir fólksflutninga. Og enn fór það svo, að skipulagsnefnd mælti einróma með því, að Verzlunarfélaginu yrði veitt umbeðið leyfi. En þegar kom til kasta hæstv. ráðh., synjar hann.

Þetta er tilefni þess, að ég flyt þessar fsp. Ég æski skýringar hæstv. ráðh. á þessu. Ég æski einnig að fá að vita, hvort þeir eru fleiri en Verzlunarfélag Vestur-Skaftfellinga, sem hafa verið beittir sams konar rangindum, og ef svo er, hverjir það eru.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Eins og hv. þm. V-Sk. (JK) hefur greint frá, eru þetta tvær fsp. Það er fyrst: Hvers vegna synjaði ráðh. á s. l. vetri Verzlunarfélagi Vestur-Skaftfellinga í Vík um leyfi til áætlunarferða á fólksbifreiðum með vörupalli og einnig síðar um undanþágu á leiðinni Reykjavík—Vík—Hörgsland þrátt fyrir einróma meðmæli skipulagsnefndar fólksflutninga með bifreiðum?

Út af þessu og því, sem hv. þm. tók fram, vil ég upplýsa eftirfarandi:

Verzlunarfélag Vestur-Skaftfellinga fékk sérleyfi á þessari leið eða leiðinni Reykjavík—Kirkjubæjarklaustur 1. marz 1952. Verzlunarfélag Vestur-Skaftfellinga fól, þegar það fékk sérleyfið 1952, öðrum, þ. e. a. s. Brandi Stefánsyni, sjálfum aðalsérleyfishafanum, að halda uppi þessum ferðum, sem það fékk rétt til, þar sem félagið átti enga bifreið yfirbyggða til fólksflutninga og hefur enga bifreið átt til fólksflutninga allan sérleyfistímann. Sérleyfishafi hefur því aldrei farið neina af þeim sérleyfisferðum, sem honum var skylt að fara. Þetta hefur gengið svona allan sérleyfistímann.

Enn fremur vil ég upplýsa, að strax í byrjun sérleyfistímabilsins, 1952, fengu Verzlunarfélagið og Brandur Stefánsson leyfi eftir eigin ósk til þess að fækka ferðum á leiðinni, eftir að Brandur hafði tekið við að fara ferðirnar fyrir

Verzlunarfélagið, sérstaklega vetrarmánuðina, og var borið við, að flutningsmagn væri hvergi nærri nægjanlegt til þess að halda uppi öllum ferðunum. Og af þessum tveimur ferðum í viku allt árið, sem Verzlunarfélagið fékk leyfi til að halda uppi, en það hefur aldrei haldið uppi, hefur verið haldið uppi af öðrum eftirtöldum ferðum: Árið 1952 tveim ferðum í viku yfir mánuðina júlí og ágúst, en engum ferðum hina tíu mánuði ársins. Árið 1953 tveimur ferðum í viku yfir mánuðina júlí og ágúst, en engum ferðum hina 10 mánuði ársins. Og árið 1954 tveimur ferðum í viku yfir mánuðina júlí og ágúst, en engum ferðum hina tíu mánuði ársins.

Svo gerist það árið 1955, að þá fengu Brandur Stefánsson og Verzlunarfélagið enn þá nýtt leyfi til þess að fækka ferðum á leiðinni frá því, sem áður var búið að gera, og voru þá alveg felldar niður þær tvær ferðir í viku yfir júlí og ágúst, sem Brandur hafði haldið uppi fyrir Verzlunarfélagið, líka yfir sumarið, þær hurfu alveg, en sameiginleg áætlun gefin út fyrir báða aðila með sama ferðafjölda yfir sumar-mánuðina og Brandur Stefánsson hafði í sinni ferðaáætlun einn. Og þetta fyrirkomulag hélzt, þangað til þetta sérleyfi, sem aldrei hafði verið notað, var tekið af félaginu nú fyrir skömmu.

Eins og sést af því, sem ég nú hef gefið upplýsingar um, hefur ekki verið haldið uppi þeim ferðum, sem Verzlunarfélaginu voru veittar 1952, nema aðeins tveimur í mánuði að sumrinu fyrstu þrjú ár sérleyfistímabilsins, en engum ferðum annan tíma ársins og alls engum af ferðunum síðustu tvö árin, og sérleyfishafinn, sem kallaður var, hefur aldrei nærri þeim komið.

Það er svo til viðbótar, að það hefur ekki heldur reynzt vegna skorts á flutningsmagni, að því er talið hefur verið, kleift að halda uppi öllum þeim ferðum, sem Brandi Stefánssyni voru einum veittar.

Loks vil ég taka það fram til viðbótar, að ferðaáætlun sú, sem núverandi sérleyfishafi hefur lagt fram fyrir yfirstandandi ár og póst- og símamálastjórn hefur samþykkt, gerir ráð fyrir sex ferðum í viku tvo mánuði ársins og þremur ferðum í viku annan tíma ársins, og munu það vera fleiri ferðir en áður hafa verið, eftir því sem mér er sagt.

Af þessu, sem ég hef tekið fram, sést, að Verzlunarfélagið hefur undanfarin ár haft sérleyfi að nafninu til, en aldrei rækt ferðirnar; að félagið hefur falið þær öðrum að nafninu til, en þær samt ekki verið farnar í raun og veru nema að nokkru leyti fyrst og síðan ekki, eftir að ferðunum var fækkað, eins og ég upplýsti.

Enn fremur veit ég, að Brandur Stefánsson mun hafa átt fullt í fangi með að reka sérleyfisferðirnar á þessari leið, svo að þær gætu borið sig.

Það er upplýst, að núverandi sérleyfishafa er ætlað að fara fleiri ferðir en áður voru á leiðinni, og því vel séð fyrir ferðum, miðað við það, sem áður var.

Ég segi það því alveg hiklaust, að ég sá

enga ástæðu og ekki heldur nokkurn snefil af sanngirni í því að veita Verzlunarfélaginu leyfi eða undanþágu eftir þessa frammistöðu, og láti mér það hver sem vill.

Þá er það síðari spurningin. Hún er þannig: Hefur ráðh. á þessu ári synjað öðrum umsókn-um um sérleyfi, sem skipulagsnefnd hefur einróma mælt með, og ef svo er, hverjum?

Svarið við þessu er nei, enda hef ég ekki orðið var við neitt hliðstætt mál því, sem ég var nú að segja frá, og mér vitanlega hefur frammi-staða einskis sérleyfishafa verið lík því, sem hér var frá skýrt.

Fyrirspyrjandi (Jón Kjartansson): Herra forseti. Af svörum hæstv. ráðh. er ljóst, að hann hafði enga — ég fullyrði enga frambærilega ástæðu fram að færa fyrir synjun sinni. Verkn-aður ráðh. er því misbeiting valds og pólitísk ofsókn og ekkert annað. Þetta fullyrði ég.

Hæstv. ráðh. vill gefa í skyn, að þar sem Verzlunarfélag Vestur-Skaftfellinga hafi ekki rækt sérleyfi sitt, þá hafi það fyrirgert rétti sínum. Eins og ég gat um í minni fyrri ræðu, var það með fullri vitund skipulagsnefndar og ótalið af henni öll árin, að Verzlunarfélagið fól aðalsérleyfishafa, Brandi Stefánssyni, að starfrækja sérleyfið. Formaður skipulagsnefnd-ar hefur og látið svo um mælt í mín eyru, að skipulagsnefnd hafi síður en svo getað haft neitt við það að athuga, að slíkur ágætismaður sem aðalsérleyfishafi, Brandur Stefánsson, ann-aðist ferðir Verzlunarfélagsins.

Í sambandi við það, sem hæstv. ráðh. sagði, að ekki hefði verið haldið uppi þeim ferðum öllum, sem leyðar hefðu verið, vil ég upplýsa þm. um það, að allar breytingar, sem gerðar hafa verið á ferðum, voru með fullu samkomu-lagi skipulagsnefndar. Ég get ekki séð, að það sé neinn fengur í því að vera að halda uppi dýrum ferðum að vetrarlagi í snjóum mäske og vondri færð, ef ekkert er að flytja. Það get ég ekki séð, enda hefur skipulagsnefnd fallizt á, að ferðir falli niður stundum.

Í þessu máli hefur verið alger eining skipu-lagsnefndar, Verzlunarfélags Vestur-Skaftfel-linga og aðalsérleyfishafa. Það hefur verið gagn-kvæm þjónusta milli Verzlunarfélagsins og aðalsérleyfishafa. Verzlunarfélagið hefur ann-azt flutninga fyrir aðalsérleyfishafa gegn því, að hann annaðist sérleyfisferðir félagsins. Hef-ur engin launung verið í þessu máli. Í hvert sinn sem leiðabók landssímans hefur verið sam-in yfir sérleyfisferðirnar, var jafnan leitað álits Verzlunarfélags Vestur-Skaftfellinga um áætl-unardagana og við áætlunardagana síðan skráð: Brandur Stefánsson og Verzlunarfélag Vestur-Skaftfellinga.

Af þessu er ljóst, að Verzlunarfélag Vestur-Skaftfellinga var jafnan talið fullgildur aðili sérleyfisins. Félagið greiddi og öll gjöld til Félags sérleyfishafa sem aðrir.

Þegar Verzlunarfélag Vestur-Skaftfellinga gerði samkomulagið við Brand Stefánsson með fullri vitund og vilja skipulagsnefndar, var ástæðan án efa fyrst og fremst sú, að félagið vildi stuðla að því, að Brandur Stefánsson gæti

annast aðalsérleyfið áfram, en eins og ég gat um í minni fyrri ræðu, var honum í raun og veru gert ókleift að starfa með aðgerðunum, sem urðu í júlí 1952.

En það eru fleiri hliðar á þessu máli en sú, sem snýr að Verzlunarfélagi Vestur-Skaftfellinga og Skaftfellingum. Hvað verður um störf skipulagsnefndar í framtíðinni, ef pólitískur ráðh. getur ótalið í ofstæki sínu farið að eins og hér var gert? Ég fæ ekki betur séð en að skipulagsnefnd hafi ekkert verkefni að vinna, hún sé gersamlega óþörf. Ég veit ekki, hvert hæstv. ráðh. hefur leitað ráða, þegar hann ákvað að misbeita valdi sínu pólitískt, sem hann hér hefur gert, en ég fullyrði, að hafi hann leitað ráða manns austan Jökulsár á Sólheimasandi, þá er það ekki Skaftfellingur, sem hefur gefið honum ráðin. Allir sannir Skaftfellingar hafa megnustu skömm og fyrirliðningu á þessum verknaði ráðh.

Fsp. 2 svaraði ráðherra neitandi, eins og ég bjóst við. Það sannaði enn betur, að hann hefur beitt þetta félag, Verzlunarfélag Vestur-Skaftfellinga, pólitískri ofsókn.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Það er sannast, að þessi rakalaus þvæla hv. þm. V-Sk. er ekki svaraverð. Ég vil þó segja örfá orð út af fúkyrðum þeim, sem hann lét frá sér fara.

Hann segir, að svar mitt við síðari spurningunni sýni, að þetta hafi verið pólitísk ofsókn. Af því að ég sagði, að þetta hafi verið í eina skiptið, sem ég hefði gengið á móti till. sérleyfisnefndarinnar, þá segir hann, að hlutdrægni sé auðsæ.

Ég fullyrði, að það er ekki til nein hliðstæð frammistaða hjá nokkrum sérleyfishafa við frammistöðu Verzlunarfélags Vestur-Skaftfellinga. Ég fullyrði, að það sé einsdæmi, að þannig hafi verið farið að sem félagið leyfði sér, og þess vegna vísa ég þessum fullyrðingum algerlega heim til föðurhúsanna.

Þá sagði hv. þm. V-Sk., að það væri búið að eyðileggja löggjöfina í framkvæmd, þar sem ráðh. færi ekki eftir því, sem n. leggur til. Ráðh. er ekki bundinn við að fara eftir því, sem n. leggur til. N. hefur tillögurétt, og hefur því hér að öllu leyti verið farið eftir lögum.

Þá var hv. þm. hér af miklum æsingi að tala um þjónustu, sem hefði verið innt af hendi, misbeiting valds og pólitíska ofsókn og ósanngirni, sem hefði verið sýnd Verzlunarfélaginu. Ég ætla, að allir hv. þm. hafi áttað sig á því, að það, sem hér gerðist, var í raun og veru það, að Verzlunarfélagið afsalaði sér hreint og klárt sérleyfinu yfir til Brands Stefánssonar. Það var það, sem það gerði. Það afsalaði sér hreinlega sérleyfinu yfir til Brands Stefánssonar, en síðan féll þessi þjónusta, sem hann er að tala um að hafi verið innt af hendi í þágu Skaftfellinga, algerlega niður. Ferðirnar voru ekki farnar. Félagið afsalaði sér sérleyfinu til Brands Stefánssonar, en síðan féllu allar ferðir niður, og sérleyfið var þess vegna í raun og veru aldrei rækt, enda sjáum við það bezt á því, að félagið átti ekki einu sinni blíf

reið til þess að annast þessar ferðir, sem því hafði verið trúð fyrir. Svo þegar annar sérleyfishafi kemur, þá rýkur félagið upp til handa og fóta og telur sig vilja fara að rækja ferðir. En þá hafði það bara engan rétt eins og komið var. Það hafði engan rétt, vegna þess að það hafði í raun og veru aldrei verið sérleyfishafi nema að forminu til, eins og hér hefur verið fullkomlega upplýst. Ég vísa þess vegna gersamlega á bug öllum fúkyrðum og ádeillum hv. þm. V-Sk. í þessu og fullyrði, að farið hefur verið eftir algerlega rétttri og eðlilegri leið í þessu máli.

Ingólfur Jónsson: Herra forseti. Hæstv. fjmrh. sagði, að Verzlunarfélag Skaftfellinga hefði engan rétt átt, vegna þess að það hafi verið búið að afsala sér sérleyfinu til Brands Stefánssonar. Ráðherra veit, að þetta er ekki rétt. Verzlunarfélag Vestur-Skaftfellinga samdi við Brand Stefánsson til bráðabirgða um að rækja þessar ferðir, og þetta var gert með samþykki sérleyfisnefndar. Það var þess vegna ekki um neitt afsal að ræða, enda veit hæstv. ráðh. það, að Verzlunarfélagið greiddi gjöld til sérleyfisnefndarinnar og það var skráð í leiðabókinni ásamt aðalsérleyfishafa. Verzlunarfélagið gerði samning við Brand Stefánsson, en hefur ekki gert samning við Kaupfélag Vestur-Skaftfellinga. Málsvörn hæstv. ráðh. í þessu máli er mjög aum. Hann hefur engin rök fram að bera önnur en þessi, sem ég áðan var að lýsa og eru algerlega röng. Það er þess vegna rétt, sem hv. þm. V-Sk. sagði hér áðan, að hæstv. ráðh. hefur misnotað sitt vald til þess að ná sér niðri á pólitískum andstæðingum. (Gripið fram í.) Félagið er ekki pólitískur andstæðingur, ekki þeir, sem eru í félaginu, en hv. þm. V-Sk. og framkvæmdastjóri Verzlunarfélags Skaftfellinga eru áreiðanlega pólitískir andstæðingar hæstv. ráðh., og ég hygg, að hann hafi átt að ná til þeirra með þessu. En hann nær til fleiri, vegna þess að það eru hagsmunir félagsmanna Verzlunarfélags Skaftfellinga, sem krefjast þess, að þessi bíll sé í förum, sem sérleyfið hljóðar á. Það er alkunnugt, að það var nán samvinna á milli Verzlunarfélagsins og Brands Stefánssonar, að Brandur Stefánsson flutti oft og tíðum vörur fyrir Verzlunarfélag Skaftfellinga, þegar lítið var að flytja af fólki. Það getur verið, að Kaupfélag Vestur-Skaftfellinga bjóðist til þess að annast vöruflytninga fyrir Verzlunarfélagið, en mér er ekki kunnugt um, að slíkir samningar hafi átt sér stað þar á milli, og ekki heldur kunnugt um, að það standi til.

Hæstv. ráðh. sagði hér áðan, að Verzlunarfélagið hafi engan bíl haft til þessara flutninga. Hvers vegna ekki? Það sá ekki ástæðu til að láta byggja yfir bíl, á meðan það hafði enn falið öðrum að annast fólksflutninginn. Eftir að breytingin varð og það sjálft ætlar að annast þessar ferðir, sem það á rétt til að fá, hefur það látið byggja yfir bíl og hefur nú ráð á 12 sæta bíl ásamt vörupalli, eins og ætlað er til að það fái að láta á þessa leið.

Hæstv. ráðh. hefur misnotað sitt vald á póli-

tiskan hátt, og mér er spurn, eða hver þarf að spyrja að því, hvað hæstv. ráðh. hefði gert, ef hér hefði átt hlut að máli kaupfélag inn-
an SÍS? Hvað hefði hæstv. ráðh. þá gert? Það er svo, að það eru flest samvinnufélögin, sem hafa einhver sérleyfi, og það er ekki eingöngu vegna þess, að það sé fjárhagslegur hagnaður af því að annast þessi leyfi. Það eru þægindi fyrir fólkið, sem í félögunum er. Það eru þægindi fyrir það að geta ferðast með þessum bílum, að geta fengið böggla og vörur með þessum bílum, sem ganga ekki aðeins á milli Reykjavíkur og félaganna, heldur einnig út um sveitir. Og það er rétt, sem hv. þm. V-Sk. sagði hér áðan, að Skafftellingar hafa ekki óskað eftir því, að Verzlunarfélagið væri þannig sett hjá. Hæstv. ráðh. mun hljóta fyrirliðningu Skafftellinga fyrir þetta framferði sitt, og það eru margir, sem eru að bollaleggja það og reyna að gera sér grein fyrir því, hverjum öðrum en Eysteini Jónssyni, hæstv. fjmrh., hefði verið trúandi til að gera þetta. Þegar ég lit hér yfir þennan hv. sal á þá menn, sem hér eru inni, þá kem ég ekki auga á neinn, sem ég fyrir fram tryði til slíkrar smámunasemi og slíkrar pólitískrar misnotkunar og hafði raunar ekki, áður en þetta gerðist, trúað hæstv. fjmrh. heldur. En hann hefur nú sýnt það í verki, að honum er trúandi til að gera ýmislegt það, sem aðrir mundu ekki fást til þess að gera, ef hann heldur, að það geti orðið sínum flokki til framdráttar eða sínum stuðningsmönnum á einhvern hátt. En hér reiknar hæstv. ráðh. dæmið skakkt. Þetta mál mun verða hans flokki og honum sjálfum ekki til framdráttar, heldur til skammar.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Ég held satt að segja, að það hefði orðið þessum hv. þm. (Ingj.) minnst til skammar, ef hann hefði haft vit á því að láta þm. V-Sk. einan um þetta. Ég held hann eigi alveg nóg með sín mál, þótt hann sé ekki að skipta sér af vandræðamálum hv. þm. V-Sk. Ég býst við, að hv. þm. Rang. hafi alveg nóg á sinni samvizku og nóg við að fást, þótt hann sé ekki að grípa fram í þetta, enda er frammistaðan öll eftir því.

Hann sagði, að það væru sérstök þægindi fyrir fólkið, að kaupfélagið hefði sérleyfi. Ef það eru sérstök þægindi fyrir fólkið, að Verzlunarfélagið hafi sérleyfi, hvers vegna rækti þá ekki Verzlunarfélagið sérleyfið, þegar það hafði það. Hvers vegna var það þá aðeins leppur, og hvers vegna sveikst það um það, sem það átti að gera? Hvar var fólkið þá? Hvar voru hagsmunir Skafftellinga? Hvers vegna afhenti það þá fyrst þessar ferðir að nafninu til yfir til annarra, og hvers vegna voru þær síðar alveg felldar niður, gersamlega felldar niður? Það þýðir ekkert að bjóða mönnum upp á svona röksemdafærslu, ef hægt er að kalla þetta því nafni, þetta klór þessara hv. þm.

Ég sagði hér áðan, að það, sem skeð hefði, væri, að Verzlunarfélagið hefði afsalað sér sérleyfinu yfir til Brands Stefánssonar, en hv. 1. þm. Rang. sagði, að þetta væri ekki rétt lýsing á málinu, og ég fellst á það. Hún er ekki

rétt, vegna þess að það, sem raunverulega gerðist, var ekki það, að það afsalaði sér sérleyfinu, heldur hitt, að það var svíkt um, þessar ferðir voru aldrei farnar. Sérleyfisleiðin var aldrei rækt. Það var það, sem gerðist. Fyrst voru ferðirnar að nafninu til færðar yfir á Brand Stefánsson, og þannig gekk ör-
littill hluti þeirra um skeið, síðan voru ferðirnar algerlega felldar niður og sérleyfið varð ekkert nema nafnið. Þjónustan var engin. Það vottaði ekki fyrir því, að þetta félag reyndi að halda uppi nokkurri þjónustu fyrir fólkið. Það átti ekki einu sinni bíl, sem hugsanlegt var að fara á slíkar ferðir.

Svo leyfa þessir hv. þm. sér að koma hér, ausa hér fúkyrðum og tala um pólitíska misnotkun og annað eftir því, þó að það sé ekki hlaupið upp til handa og fóta til þess að veita þessu félagi nýtt sérleyfi, eftir að það hafði kastað niður því sérleyfi, sem það hafði fengið, ekkert hugsað um skyldur sínar á nokkurn hátt, en kastað málinu algerlega frá sér.

Ég segi: Það hefði verið undarleg afgreiðsla, miðað við þá reynslu, sem á þessari leið var orðin um möguleikana á því að halda uppi nægilega mörgum ferðum, ef það hefði nú átt að fara að veita Verzlunarfélaginu nýtt sérleyfi. Sannleikurinn er sá, eins og mun hafa komið mjög greinilega fram hjá þeim mikla dugnaðarmanni, Brandi Stefánssyni, að það er mjög erfitt og var erfitt að fá þessa leið til að bera sig, einmitt vegna þess, að flutningamagnið var tæplega nógu mikið. Þess vegna varð að fækka ferðunum. Núverandi sérleyfshafi ætlar að halda uppi fleiri ferðum en áður voru farnar, og þess vegna verður meiri þjónusta við þá, sem hér eiga hlut að máli, en áður hefur átt sér stað, því að það er vist engin ástæða til þess að halda, að sá sérleyfishafi, sem nú hefur þessi mál með höndum, svíkt um á sama hátt og það félag gerði, sem þessir hv. þm. virðast bera svo mjög fyrir brjósti, sjálf-sagt ekki af pólitískum ástæðum. Það er svo sem auðvitað. Ekki dettur þeim í hug, þessum þm., að hafa áhuga fyrir þessu af pólitískum ástæðum? Það er vist eitthvað allt annað, sem þar kemur til greina, en pólitískt. Það er bara Eysteinn og svoleiðis menn, sem hugsa um pólitík eða gera eitthvað eftir pólitískum hugsanagangi. Þessum mönnum dettur auðvitað ekki pólitík í hug? Nei, nei, það er af og frá.

Ingólfur Jónsson: Herra forseti. Þessum mönnum dettur vitanlega pólitík ekki í hug, segir hæstv. ráðh., og það er sjálfsagt ekki af pólitískum ástæðum, sem þeir eru að tala hér um hag Verzlunarfélags Skafftellinga. Það sýnir nú, hvað hæstv. ráðh. á erfitt með að verja sitt mál, þegar hann gerir ekki greinarmun á því, hvað hann hefur gert, að hann hefur misnotað sitt vald og niðzt á öðrum aðila, en við erum að fordæma gerðir ráðh. Það getur vel verið, að hæstv. ráðh. finnist eðlilegt, að enginn komi auga á þetta og hann eigi alveg að vera „stikkfrír“ í þessu efni. En hæstv. ráðh. verður að gera sér það að góðu, að þegar hann með þessu eindæma ofstæki á hendur þessa aðila

næstum því brýtur lög, þá verður komið auga á það og það verða fleiri en ég og hv. þm. V-Sk., sem tala um þetta. Hæstv. ráðh. kemst ekki hjá því. Og eins og ég sagði áðan, þá mun hann hafa skömm af þessu og hans flokkur gjalda þess.

Ég get nú þakkað hæstv. ráðh. fyrir ráðleggingarnar um að hafa mig hægan, því að ég hafi nóg með mig. En það er hans mat, og ég verð að biðja hæstv. ráðh. afsökunar á því, þótt ég leiti ekki ráða hjá honum, hvenær ég á að hafa mig í frammi og hvenær ég á að sitja í mínu sæti. Við skulum láta það alveg vera. En hæstv. ráðh. talaði um það, hvers vegna Verzlunarfélagið hafi ekki rækt sérleyfið, úr því að það eru hagsmunir fyrir fólkið, að það sé gert. Verzlunarfélagið rækti sérleyfið með því að fela Brandi Stefánssyni að annast þetta fyrir sína hönd, ekki aðeins flutninga hér á milli Reykjavíkur og Víkur og Kirkjubæjarklausturs, heldur einnig út um sveitir, þar sem þessi bíll fór. Og hvers vegna var fækkað ferðum? Hvers vegna féllst sérleyfisnefnd á það að fækka ferðum? Það var vegna þess, eins og hæstv. ráðh. sagði, að flutningamagnið var ekki nógu mikið, eftir að Kaupfélag Vestur-Skaftfellinga hafði fengið leyfi fyrir tveimur bílum. Og hvers vegna var erfitt hjá Brandi Stefánssyni að halda uppi áætluninni? Það var vegna þess, að Kaupfélag Vestur-Skaftfellinga með stuðningi framsóknarmanna var að bola aðalsérleyfishafanum út, og þegar Verzlunarfélagið fékk sitt sérleyfi, þá voru þrír sérleyfishafar í Vík, og það var erfitt að skipta því þannig á milli þessara þriggja aðila, að allir hefðu sæmlegt og að það gæti borið sig fyrir þá alla. Það er þess vegna, sem Verzlunarfélagið samdi við aðra sérleyfishafa, og það var þess vegna, sem sérleyfisnefndin féllst á það, að þetta væri skynsamleg ráðstöfun. En þegar sérleyfishöfundum er fækkað úr þremur niður í tvo, þá kemur allt annað til athugunar. Þá eru það aðeins verzlunarfélögin í Vík, sem um er að ræða, og þá vildi Verzlunarfélagið reka sinn eigin bíl, sem það nú hefur á þrójunum, en ekki að aðeins einn aðili annaðist þetta, eins og hæstv. ráðh. hefur nú gert ráðstafanir til að verði um sinn.

Ég skal ekki orðlengja meira um þetta, enda er minn tími búinn og þess gerist ekki þörf. Það þarf ekki að segja meira um þetta mál. Það liggur skýrt fyrir. Það efast enginn um það í þessum hv. deildarsal, það efast enginn Skaftfellingur um það, að hæstv. ráðh. hefur misnotað sitt vald, að hann hefur enn á ný kynnt sig að því að hafa ekki drepð af sér ýmislegt af því versta, sem í fari hans var á stjórnarárunum 1934–39, að enn þá er gamli framsóknarhugsunarhátturinn til í hans huga.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Ég vona, að ég hafi ekki smitast svo af þessum síðasta hv. ræðumanni (IngJ) eða öðrum, sem ég hef haft samband við á undanföllum árum, að það sé ekki eftir í mér eitthvað af framsóknarmanninum og það verði lengst af.

Ég skal ekki þreyta þessa kappræðu miklu

lengur, en ég vil bara út af því, sem hv. þm. sagði núna síðast, að Verzlunarfélagið hafi rækt sérleyfið með því að fela Brandi Stefánssyni ferðirnar, að það, sem gerðist, var það, að Verzlunarfélagið fól Brandi Stefánssyni að vísu ferðirnar, en síðan voru þær felldar niður. Þetta getur maður kallað frammistöðu. Það er ekki að furða, þótt menn sakni þess, þegar svona þjónusta fellur niður. Það hlýtur að vera héraðsbrestur og ofsaleg reiði á hendur þeirra manna, sem standa fyrir því, að svona þjónusta falli niður, sem var fólgin í því, að Verzlunarfélagið fól öðrum manni að fara ferðirnar, sem síðan felldi þær hreinlega niður. Það var ekki einkennilegt, og það má náttúrulega við ýmsu búast. Ég mun eiga von á góðu samkvæmt því, sem hér er upplýst. En þannig var þetta, að ferðirnar voru aldrei ræktar, og það rétta í þessu er, að það verða fleiri ferðir nú framvegis en verið hafa og meiri þjónusta. Hér þarf því enginn neins í að missa. Þeir hafa verið að tala um það hér, þessir hv. þm., að ég hafi misnotað vald mitt. Ég segi hiklaust, að ég hefði niðzt á því valdi, sem mér hefur verið veitt, ef ég hefði eftir þessa frammistöðu pint þetta félag inn á leiðina. Þá hefði ég að minn dómi hiklaust misnotað það vald, sem mér var falið í þessum málum, því að félagið átti engan rétt á því að vera þar með eins og það hafði komið fram.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Þetta mál virðist liggja það ljóst fyrir, að það sé ekki þörf kannske að bæta þar miklu við. En ég tel þó nauðsynlegt, að menn geri sér grein fyrir vissum staðreyndum í því, sem ómögulegt er fram hjá að ganga.

Það liggur alveg ljóst fyrir, ómótmælt, að Verzlunarfélagi Vestur-Skaftfellinga var á sínum tíma veitt sérleyfi á þessari leið ásamt aðalsérleyfishafanum, og þar áður hafði Kaupfélagi Vestur-Skaftfellinga verið veitt undanþága til þess að hafa bíl í förum á þessari sömu leið. Það, sem síðar gerist, er það, að Verzlunarfélag Vestur-Skaftfellinga með samþykki sérleyfisnefndar fólksflutninga með bifreiðum felur aðalsérleyfishafanum að annast þessar ferðir um ótiltekinn tíma. Þetta er einnig ómótmælt, að það hafi verið með fullkomnu leyfi skipulagsnefndar fólksflutninga með bifreiðum. Þetta álit ég, að sé mjög veigamikill atriði í málinu, vegna þess að það hefði a. m. k. komið ótvírætt fram, ef slíkt leyfi hefði ekki verið veitt, hvort félagið hefði getu og vilja til þess að stunda þessar ferðir eða ekki. En úr því að það fær fullkomið samþykki þess aðila, sem með þessi mál hefur að gera, til að ráðstafa sínu sérleyfi á þann hátt, sem það gerir, þá sé ég ekki með nokkru móti, að hægt sé að láta það valda réttarmissi fyrir þennan sérleyfishafa, þegar það einnig liggur sannað fyrir eða ómótmælt, að breytingar, sem verða á sérleyfisferðum þetta tímabil og ég þekki ekki í einstökum atriðum, enda skiptir það ekki máli, hafa verið gerðar með fullu samþykki sérleyfisnefndarinnar. Það liggur því ekkert fyrir um það, þegar kemur til greina

að breyta nú um aðalsérleyfishafa, að Verzlunarfélag Vestur-Skaftfellinga hafi í einu né neinu brotið þær skyldur, sem á því hvíldu sem sérleyfishafa. Þar sem þær ráðstafanir, sem félagið hefur gert og upplýst er hér að það hafi gert vegna þess, að það hafi gert sérstakan samning við aðalsérleyfishafann um vissa þjónustu fyrir það fólk, sem Verzlunarfélagið þurfti sérstaklega að veita þjónustu, — úr því að það er gert með fullu samþykki þeirra aðila, sem með völd fara í þessum efnunum, þá er hér ekkert af sér brotið. Þetta er ómót-mælanleg staðreynd. Af því leiðir, að það er ekki hægt að byggja synjun til Verzlunarfélags Vestur-Skaftfellinga á því, að það hafi vanrækt skyldur sínar sem sérleyfishafa og eigi þess vegna ekki rétt á að fá sérleyfið í hendur. Þó að það hafi ekki látið byggja yfir bil á sínum tíma, meðan það hafði samning við annan aðila, þá sannar það ekkert í málinu.

Nú er það upplýst, að Verzlunarfélag Vestur-Skaftfellinga hefur óskað eftir að fá sams konar leyfi og það áður hafði til þess að hafa ferðir á þessari sérleyfisleið og að skipulags-nefndin einróma, — ég endurtek það: einróma, mælir með því, að þetta leyfi sé veitt, sú nefnd eða sá aðili, sem bezta þekkingu á að hafa á flutningaþörfum og öðru, sem varðar sérleyfismálin, þá tekur hins vegar ráðherra sér það vald þvert ofan í þetta einróma álit nefndarinnar að svipta Verzlunarfélag Vestur-Skaftfellinga þessu sérleyfi, sem það hafði, og neitar að endurnýja það. Þetta hlýtur óneitanlega að vekja æðimiklar grunsemdir um, að hér sé ekki alveg hreint mjöl í pokanum, og þykir mér leitt að þurfa að segja það. En ég held, að hver sem með hlutleysi ihugar þetta mál til hlítar og skoðar allar staðreyndir þess og það, sem fyrir hefur legið í þessum umr., hljóti að gera sér grein fyrir því, að hér hefur eitthvað einkennilegt gerzt, því að svo þegar Verzlunarfélagið endurtekur umsókn sína og biður þá um, að það sé veitt aðeins sem undanþága, og sérleyfisnefndin mælir einnig einróma með því, þá er það enn haft að engu og það enda þótt áður hafi Kaupfélagi Vestur-Skaftfellinga, fyrir allmörgum árum, verið veitt undanþága á þessari leið. Og það virðist ekki hafa komið til greina að taka af því þessa undanþágu á sínum tíma, þó að það yrði að draga úr ferðum, vegna þess að aðalsérleyfishafinn hefði ekki nóg að flytja. Það virðist ekki hafa komið þá til álita, að það væri rétt, að Kaupfélag Vestur-Skaftfellinga missti þetta leyfi sitt.

Ég held því, að það verði erfitt að komast fram hjá þeirri staðreynd, að það, sem hér hefur gerzt, er, að ráðh. hefur neitað að fram-lengja leyfi til aðila, sem áður hafði það, að sá aðili hafði ráðstafað því á sínum tíma í fullu samráði og með samþykki þess valdhafa, sem með þessi mál hafði að gera, og verður því ekki sakaður um eitt né neitt um vanrækslu í þeim efnunum, og að sá aðili, sem er ráðgefandi í þessum málum og hefur allra manna bezta sérþekkingu til þess að dæma um, hvað sé eðli-legt og rétt, hefur tvívegis nú í vetur einróma

mælt með því, að leyfi til Verzlunarfélags Vestur-Skaftfellinga verði framlengt, að þá gerist sá undraverði hlutur, að ráðh. hefur þetta allt að engu. Ég skal ekki vera með neinar getsakir um það, hvað fyrir ráðherra hefur vakað með þessu, en ég efast ekkert um, að hver sá, sem með sanngirni lítur á þessi mál og ihugar þær upplýsingar, sem hér hafa komið fram, hlýtur að verða forviða yfir því, að ráðherra skuli hafa séð sér fært að beita valdi sínu á þennan hátt.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Það eina, sem að mínum dómi skiptir máli í þessu sambandi, er það, sem raunverulega gerðist, og það, sem raunverulega gerðist í þessu máli, var það, að Verzlunarfélagið fékk sérleyfi, en rækti sérleyfið aldrei, og þær ferðir, sem því var ætlað að fara, voru ekki farnar nema að litlu leyti fyrst. Þetta er það, sem í raun og veru skiptir máli. Þetta er kjarni málsins. Ef við lítum á kjarna málsins, þá átti Verzlunarfélagið engan sérstakan rétt, engan siðferðilegan rétt til þess að koma til greina fremur en hver annar, sem aldrei hafði nálægt þessum málum komið, nema siður væri, vegna þeirrar frammistöðu, sem hér hefur verið rædd í dag. Þannig lit ég á þetta mál.

Þegar það nú lá fyrir, að kominn var myndarlegur sérleyfishafi og búið var að veita honum sérleyfi, þar sem gert var ráð fyrir fleiri ferðum en áður höfðu verið hafðar samtals, og þess vegna meiri þjónusta ráðgerð en áður hafði komið til greina, þá fannst mér ekki rétt að fara að setja inn á þessa leið þennan aðila, sem frá mínu sjónarmiði átti engan rétt til þess vegna þess, hvernig hann hafði haldið á málinu. Það eru margir, sem sækja um sérleyfi og ekki komast að. Það eru margir, sem vilja komast að og hafa sérleyfi við hliðina á öðru, og mörgum er synjað um það, vegna þess að yfirleitt er reynt að sneiða hjá því að gera ferðirnar óarðbærar með því að hafa of marga á leiðunum. Það er höfuðstefnan að reyna að forðast slíkt. Þetta eru ástæðurnar fyrir því, að ég taldi það alls ekki rétt, að Verzlunarfélagið fengi sérleyfi eða undanþágu.

Bjarni Benediktsson: Herra forseti. Ég hef nú lengi verið á þingi og í öðru samstarfi við hæstv. fjmrh. Ég hef aldrei heyrt til hans annað eins orðbragð eða slíkan rökstuðning og hann hefur viðhaft hér í dag, og virði ég það honum raunar til vorkunnar og að sumu leyti til lofs, vegna þess að það sýnir, að hann er miður sín og veit undir niðri, að hann hefur gert rangt. Og það, að ráðh. skuli leyfa sér að ávíta þm. eins og 1. þm. Rang. fyrir, að hann noti þingmannsrétt sinn til þess að tala um alþjóðlegt málefni, er alveg fáheyrt, og það sýnir, hversu þessum hæstv. ráðh. er brugðið, auk þess sem orðaval hans að öðru leyti var honum með öllu ósæmandi.

Hann byggir sína málsvörn á því, að hinn fyrri sérleyfishafi hafi svikið sína skyldu. Nú er það sannað og ómótmælt af hæstv. ráðh., að þessi

sérleyfishafi hafði samráð við sinn eftirlitsmann og yfirmann í þessu efni, þá nefnd, sem um þetta fjallar, og sá aðili hafði beinlínis veitt samþykki sitt til þeirrar aðferðar í málinu, sem við var höfð, og það er auðvitað alveg fráleitt að ætla að leggja honum það til lasts, að hann skuli viðhafa aðferðina, úr því að hann er ekki aðvaraður um, að rangt sé farið að, heldur þvert á móti fær samþykki til þeirrar aðferðar, sem viðhöfð er. Til viðbótar kemur svo það, að yfir þessari nefnd var áður eins og nú ráðh., sem ber ábyrgð á meðferð málsins, þangað til þessi hæstv. ráðh. tók við, og sá ráðh. var flokksbróðir þessa hæstv. ráðh. Og ef einhver hefur svikizt um eitthvað í þessu efni, þá verður fyrst og fremst að beina ásökuninni að þeim hæstv. ráðh. fyrir að fylgjast ekki með því, ef þarna hefur verið um vanrækslu að ræða, og aðvara aðila um, að öðruvísi skyldi að farið. Fram hjá þessum staðreyndum kemst hæstv. ráðh. alls ekki, vegna þess að væntanlega ætlar hann ekki að halda því fram, að flokksbróðir hans hafi verið að leiða sérleyfishafann í gildru til þess síðar að geta niðzt á honum. Slikt hátterni væri með öllu ósæmilegt.

Hvernig sem á þetta mál er litið, er því alveg augljóst, að sú afsökun, sem hæstv. ráðh. hér færir fram, er ekki frambærileg. Ég efast ekki um, að ráðh. hafi haft heimild að l. til þess að gera það, sem hann gerði, en þau rök, sem hann færir fyrir máli sínu, eru óframbærileg, og framkoma ráðh. hér í ræðustólnum áðan sýnir, að ráðh. finnur þetta inn á sér.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Hv. l. þm. Reykv. var að tala um, að ég hefði verið hér heldur stórorður. Ég er alls ófeiminn að láta fara hér fram úttekt á því, sem ég hef sagt, annars vegar og því, sem hv. þm. Sjálfstfl. hafa látið

sér um munn fara, hins vegar í þessum umr. Ég er alveg ófeiminn að láta fara fram úttekt hlutlausra manna á því og mun þá sýna sig, hvernig útkoman af því dæmi verður.

Ég vil svo aðeins segja þetta út af því, sem hv. l. þm. Reykv. tók fram: Það er ekki vefengt hér, að ég hafi haft fullan rétt að lögum til þess að ráðstafa þessu máli. Spurningin er aðeins sú, hvort það hafi verið eðlilegt af mér eða sanngjarnt að fallast ekki á að veita þessu félagi, sem hér er um að ræða, sérleyfi, eins og ástæður voru. Þeir halda því hér fram, hv. talsmenn sjálfstæðismanna, að framkoma Verzlunarfélagsins hafi verið alveg eðlileg og ekkert að henni hægt að finna og þess vegna eðlilegt að verðlauna framkomu þess með því, að það fengi nú sérleyfi. Ég hef haldið allt öðru fram og er á annarri skoðun. Þeim finnst það hafa verið allt í lagi af félagsins hendi að kría sér fyrst út sérleyfi með þeim rökum, að það væri mikil nauðsyn á því, að það héldi uppi ferðum sjálfs sín vegna, félagsmannanna vegna og vegna fólksins í Vestur-Skaftafellssýslu, þeir halda því sem sé fram, að það hafi verið allt í lagi að kría sér út sérleyfi með þessum rökum, vanrækja síðan að koma þessum ferðum á, fá sér ekki einu sinni bifreið, sem hugsanlegt væri að nota til þessara ferða, fela öðrum manni ferðirnar, fyrst þannig, að þær væru ræktar að nokkru leyti, en fella þær síðan alveg niður. Þetta finnst þeim hafa verið allt í lagi og ekkert við þetta að athuga og þetta hafi verið hæfilegur undirbúningur að því, að þetta félag hlyti að eiga alveg sjálfsagðan rétt til þess að fá sérleyfi, þegar því sýndist, sem það ætlaði þá raunverulega að fara að rækja. En ég segi aftur á móti, að hvað sem formunum líður í þessu máli, þá væri það alveg óeðlilegt eftir svona frammistöðu, að félaginu væri veitt þetta sérleyfi. Um þetta verða menn svo að dæma.